

โครงการวิจัยวิจัยไทย : ศิริษารणी อําเภอนีลลิ่ง สังกัดกรมแผน

นายชวรงค์ บุญตาแสง

**งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก สํานักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ
ประจำปีงบประมาณ 2544**

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้สำเร็จลุล่วงลงด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่งของรองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ผู้ช่วยศาสตราจารย์คณพล ไชยสินธุ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ชลิต ชัยครรชิต ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็นต่างๆ ในการวิจัยมาโดยตลอด ทุนการวิจัยครั้งนี้ได้รับจาก ทุนอุดหนุนการวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ จึงขอขอบพระคุณสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ มา ณ ที่นี้ด้วย

ท้ายนี้ ใคร่ขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา ผู้ใกล้ชิด และผู้ที่เกี่ยวข้องที่ได้อุทิศเวลามาให้ข้อมูลและเป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอมา จนกระทั่งการวิจัยสำเร็จลุล่วงด้วยดี

นายธนศรี บุญตาแสง

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง "ไถ่ชนกับวิถีชีวิตไทย ศึกษากรณีอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น" มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยอยู่สองประการ คือ เพื่อศึกษาภูมิปัญญาการเลี้ยงไถ่ชน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และเพื่อศึกษาการเลี้ยงไถ่ชนกับสภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น การเลี้ยงไถ่ชนของชาวบ้านนั้นได้ใช้ภูมิปัญญามากมายในทุกขั้นตอนของการเลี้ยงไถ่ชน นับตั้งแต่ การคัดเลือกพ่อ-แม่พันธุ์ การเพาะพันธุ์ การคัดเลือกไถ่ที่จะนำมาเลี้ยงชน การบำรุงเลี้ยงหรือที่เรียกว่า "การปรนไถ่" เพื่อออกชน การเปรียบไถ่ การเป็นมีอน้ำ และการรักษาอาการบาดเจ็บภายหลังการชน เมื่อไถ่ป่วยเป็นโรคก็จะใช้วิธีการรักษาแบบชาวบ้าน ความรู้ความฉลาดเหล่านี้เกิดจากการปฏิบัติจริง ผ่านกระบวนการพิสูจน์เข้ามาหลายชั่วอายุคนจนกลายมาเป็นภูมิปัญญาอันทรงคุณค่า

การเลี้ยงไถ่ชนนั้นสามารถตอบสนองความต้องการทางด้านพื้นฐานของชาวบ้านได้หลายอย่าง ทั้งการนำไปบริโภคภายในครัวเรือน เพื่อเป็นสินค้าเพื่อสันทนาการ ทั้งในแง่การประกวดและการชนไถ่ ตลอดจนการเลี้ยงไถ่ชนเป็นธุรกิจ ไถ่ชนจะช่วยให้เศรษฐกิจของชาวบ้านเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียง ลดรายจ่ายและเสริมรายได้เป็นการสร้างอาชีพในชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การพึ่งพาตนเองของชุมชน

ในสถานการณ์ปัจจุบัน ประเทศไทยได้ถูกร้อยรัดด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ การผลิตเพื่ออยู่เพื่อกินเท่านั้นยังนับว่าไม่เพียงพอ ดังนั้นหนึ่งครัวเรือนสองวิถีการผลิต จึงเป็นทางเลือกหนึ่งซึ่งเป็นทางเลือกให้กับสังคมชนบท ไถ่ชนที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้ นั้นเป็นการเลี้ยงเพื่อยังชีพ ยังไม่ถึงกับได้ขายเป็นรายได้หลัก เมื่อนำภูมิปัญญามาปรับใช้อย่างจริงจังแล้วก็จะเห็นว่าไถ่ชนนั้นตอบสนองได้ทั้งสองวิถีการผลิตที่กล่าวมาแล้วเป็นอย่างดี

ในสังคมปัจจุบันมีภาคเอกชนให้การสนับสนุนการเลี้ยงไถ่ของชาวบ้าน เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมการชนไถ่และเป็นการอนุรักษ์สายพันธุ์ไถ่ไทย เปิดสนามประลองไถ่เพื่อมูลค่าเพิ่มตามตำบลต่างๆ ชื่นยกการเลี้ยงไถ่ชนเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชน ท่ามกลางกระแสความคิดที่หลากหลาย คนส่วนหนึ่งมองการชนไถ่ที่เป็นวัฒนธรรม เป็นภูมิปัญญา เป็นสัตว์เศรษฐกิจ และคนอีกส่วนหนึ่งมองเป็นเพียงการพนัน และการทรมานสัตว์

จากการศึกษาทำให้ได้ข้อเท็จจริงจากกลุ่มประชากรทั้งที่เกี่ยวข้องกับการชนไถ่โดยตรง และจากมุมมองของคนรอบข้าง ว่าการไถ่ชนจะคงอยู่ในสังคมไทยได้นั้น จะต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการและท่าทีให้เหมาะสมกับภาวะและสภาพที่เป็นอยู่ กล่าวคือ ต้องรักษาจุดเด่นที่ยัง

ค

ประโยชน์ต่อคนในสังคมให้ได้มากที่สุดโดยที่มีผลกระทบต่อวัฒนธรรมและสังคมโดยรวมน้อยที่สุด.

ABSTRACT

The purposes of this study were to investigate the local wisdom on the raising of fighting cocks and to examine the raising of fighting cocks regarding the economic, social and cultural aspects in Muang District, Khon Kean. Many facets of local wisdom were employed in raising fighting cocks such as the selection of breeding stocks, the breeding process, the selection of fighting-cocks-to be, the feeding process ready for a cock fighting, the matching procedure, the trainers of the fighting cocks and the healing steps after the fight. Fighting cocks were cured and treated by means of local wisdom. This wisdom that originated from the actual practices through proven procedures from generation to generation became a valuable local wisdom.

The basic needs of the villagers were met by the raising of fighting cocks including the household consumption, goods for sale, recreation in forms of completion and a cock fight itself. Raising fighting cocks economically help make villagers' economy sufficient. The reduction of expenses and the increase of income became the income generating process in communities leading towards self-reliant communities.

As Thailand was threatened by globalization, the subsistence production was not enough. "One household, two means of production" policy was an alternative for rural communities. Fighting cocks raised for subsistence living accompanied with local wisdom would support this method of production.

Villagers were encouraged to raise cocks (chicken) by private sector in case of cultural conservation and the preservation of local breeding stocks. Cockpits were operated to help make value-added products in various Tambons. Raising of fighting cocks was regarded as means of economic upgrading. In the transitory period of diversified ideas, raising of fighting cocks was accepted as local wisdom and economic animals as well. On the contrary, it was regarded as gambling and the torture of animals by the others.

It was found that the existence of the cock fighting cycle depended upon the change of appropriate processes and trends of those who got involved directly and indirectly. The beneficial strong point with the minimum effects against the culture and the society itself would be preserved.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
สารบัญตาราง	จ
สารบัญแผนที่	ฉ
สารบัญแผนภูมิ	ช
สารบัญภาพ	ซ

บทที่

1. บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	8
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	8
1.4 ขอบเขตของการวิจัย	8
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย	9
1.6 กรอบแนวคิดและทฤษฎีการวิจัย	11
1.7 เอกสารงานและวิจัยที่เกี่ยวข้อง	16
1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ	26
2. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา	27
2.1 ประวัติความเป็นมาของจังหวัดขอนแก่น	27
2.2 สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา	35
2.3 ความเชื่อตามฮีตสิบสองคองสิบสี่	39
2.4 สภาพทั่วไปทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม	47
2.5 ความเป็นมาของการเลี้ยงไก่ การเลี้ยงไก่ชนและสนามชนไก่จังหวัดขอนแก่น .	56
2.6 กลุ่มผู้เลี้ยงไก่ชนและสนามชนไก่ในจังหวัดขอนแก่น	62

บทที่	หน้า
3. ภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชน	78
3.1 ความหมายและลักษณะภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชน	78
3.2 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับไก่ชน	81
3.3 กลยุทธ์การเลี้ยงไก่ชน	86
3.4 ไก่ชนกับความเชื่อและไสยศาสตร์	119
3.5 ความเชื่อเรื่องสีของไก่ชน	129
3.6 ชั้นเชิงไก่ชน	130
3.7 ไสยศาสตร์และภูมิปัญญาเพื่อการได้มาเพื่อชัยชนะ	131
3.8 สมุนไพรกับไก่ชน	135
4. ไก่ชนกับสภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม	144
4.1 ไก่ชนกับสภาพเศรษฐกิจชุมชน	144
4.2 ไก่ชนกับสภาพสังคม	158
4.3 ไก่ชนกับสภาพทางวัฒนธรรม	173
บรรณานุกรม	197
บรรณานุกรมสัมภาษณ์	205
ภาคผนวก	212
ภาคผนวก ก.	212
ภาคผนวก ข.	223
ภาคผนวก ค.	253
ประวัติผู้วิจัย	288

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1	48

สารบัญแผนที่

	หน้า
แผนที่ 1	77

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า
แผนภูมิที่ 1	175
แผนภูมิที่ 2	176

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1	213
ภาพที่ 2	213
ภาพที่ 3	214
ภาพที่ 4	214
ภาพที่ 5	215
ภาพที่ 6	215
ภาพที่ 7	216
ภาพที่ 8	216
ภาพที่ 9	217
ภาพที่ 10	217
ภาพที่ 11	218
ภาพที่ 12	218
ภาพที่ 13	219
ภาพที่ 14	219
ภาพที่ 15	220
ภาพที่ 16	220
ภาพที่ 17	221
ภาพที่ 18	221
ภาพที่ 19	222
ภาพที่ 20	222

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

นับตั้งแต่ประเทศไทยได้มีนโยบายที่จะพัฒนาและฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศ โดยรัฐบาลไทยภายใต้การนำของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้กำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติออกมาใช้เป็นฉบับแรกเมื่อปี พ.ศ. 2504 - 2509 ต่อจากนั้นก็มีการปรับแก้เป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ.2510 - 2514) ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515 - 2519) และฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520 - 2524) เป็นต้นมา การพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 1 - ฉบับที่ 4 นั้น มุ่งเน้นพัฒนาด้านกายภาพส่งผลให้เกิดความเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจในสังคมเมือง ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างสังคมเมืองกับสังคมชนบทอย่างเห็นได้ชัด เมื่อจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 รัฐบาลจึงพยายามสร้างความเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจควบคู่กับการกระจายรายได้ เพื่อแก้ปัญหา ความยากจน การว่างงาน และความเหลื่อมล้ำในสังคม แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ดำเนินการและปรับแก้ตามความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ในสังคมมาจนถึงปัจจุบันนี้ ผ่านการดำเนินนโยบายของคณะรัฐบาลมาหลายยุคหลายสมัยและทุกคณะรัฐบาลที่เข้ามาบริหารประเทศต่างก็กำหนดนโยบายที่จะนำมาแก้ปัญหาความยากจนของประชาชน จนกระทั่งถึง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 กับนโยบาย *คิดใหม่ ทำใหม่* ของรัฐบาลภายใต้การนำของ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี พ.ต.อ.ทักษิณ ชินวัตร ปัญหานี้ก็ยังไม่สามารถแก้ไขได้ กลับนับวันทวีความรุนแรงมากขึ้น เพราะผู้นำเชื่อว่าการพัฒนาประเทศแบบตะวันตก จะนำความอยู่ดีกินดีมาสู่ประชาชนของตน

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 1 จนถึงฉบับที่ 8 ในช่วงสี่ทศวรรษที่ผ่านมาประเทศไทยมีความพยายามที่จะทำให้ประเทศก้าวสู่ความทันสมัยตามทฤษฎีกระแสหลัก (Conventional Theory) ของโลกตะวันตก จากสังคมไทยซึ่งเดิมเป็นสังคมแบบเกษตรกรรมได้ถูกผลักดันให้เป็นสังคมอุตสาหกรรมใหม่ (NICS) คนไทยตกอยู่ในสถานะต้องกระโจนลงไปตามกระแสโดยที่ไม่มีเวลาดั้งตัว ตกอยู่ในวังวนการเสพสุขจากเทคโนโลยี จนกลายเป็นสังคมบริโภค (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2534 : 2) ขณะที่มีการหลั่งไหลเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตก คณิตวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ถาโถมเข้ามาและรับเข้ามาสู่สังคมไทยอย่างไม่มีทางเลือกสรร และเลือกรับ เน้นการพัฒนาแบบแยกส่วน ผลิตและบริโภคแบบสิ้นเกิน

(over production and consumption) เน้นการทำงานหนักเพื่อเพิ่มรายได้ เน้นการผลิตเพื่อส่งออก ให้ความสำคัญแก่เทคโนโลยีมากกว่าคุณค่าของมนุษย์ ทำให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมา ทรัพยากรถูกทำลาย วัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมถูกมองว่าเป็นอุปสรรคการพัฒนา เสียคุณค่าในความเป็นมนุษย์ ภายได้หรือสรุปที่ว่า เศรษฐกิจก้าวหน้า สังคมมีปัญหา และพัฒนาไม่ยั่งยืน (อาคม เชนทองคำ, 2543 : 1) สิ่งเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนไทย ทั้งทางตรงและทางอ้อม และเชื่อว่าประเทศไทยทันสมัยโดยวัดการอยู่ดีกินดีด้วยความพอใจกับตัวเลขรายได้มวลรวมของชาติ จนในที่สุดก่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจแบบฟองสบู่ เมื่อถึงจุดอิมตัวฟองสบู่แตกประเทศก็ต้องประสบกับสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำจนต้องกู้เงินจากต่างประเทศอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง

ความล้มเหลวหรือความผิดพลาดจากการกำหนดนโยบายในการพัฒนาประเทศที่ผ่านมานั้น เกิดจากการขาดความเข้าใจในการวิเคราะห์องค์ประกอบพื้นฐานทางธรรมชาติ ภูมิประเทศ พื้นฐานความรู้ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตของคนไทย ซึ่งเหมาะสมและมีชีวิตอยู่บนพื้นฐานการประกอบอาชีพเกษตรกรรมอันเป็นอาชีพที่เลี้ยงคนไทยทั้งประเทศ จะเห็นได้จากผลผลิตทางการเกษตรยังคงเป็นผลผลิตที่ทำรายได้แก่ประเทศและครอบครัวไทยอย่างสม่ำเสมอ และถึงแม้ว่าผู้นำประเทศจะทุ่มเทงบประมาณและบุคลากรลงไปเพื่อพัฒนาเพียงใดก็ตาม จำนวนครัวเรือนเกษตรกรของไทยที่เป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ก็ยังเป็นเกษตรกรที่ยากจน ทั้ๆที่ในปัจจุบันนี้มีประชาชนที่ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม อยู่เป็นส่วนมากถึงร้อยละ 65 - 75 ของประชาชนทั้งประเทศ เป็นเกษตรกรที่ค่อนข้างยากจนและมีความลำบากในการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิตเพราะขาดปัจจัยอื่นๆ สนับสนุน ทั้งนี้ เนื่องจากผู้นำเอาปัจจัยไปทุ่มเทในภาคอุตสาหกรรม โดยลืมประชาชนที่เป็นเกษตรกร (ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, www.ubu.ac.th., 28 กุมภาพันธ์ 2545) จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้การพัฒนาประเทศไม่ประสบความสำเร็จ

คนไทยมาถึงจุดที่ควรจะหยุดและคิดทบทวนความผิดพลาดที่เกิดขึ้นในอดีต ดำรงอยู่ในปัจจุบันและจะสร้างสรรอนาคตต่อไปให้สังคมของเราดำรงอยู่อย่างสงบสุข พออยู่พอกินพึ่งพาตัวเองได้เหมือนเคยมี เคยเป็นและเคยอยู่ ในที่นี้ใช่ที่จะถอยไปหมกมุ่นอยู่กับอดีตไม่สนใจปัจจุบันและหันหลังให้กับอนาคต แต่เราถอยที่จะตั้งหลักเพื่อก้าวไปข้างหน้าอย่างไม่ผิดพลาด โดยหันมาให้ความสำคัญ สร้างคุณค่าและพัฒนาทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรธรรมชาติ และภูมิปัญญาที่เรามีอยู่ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับสังคมไทย ใช้เทคโนโลยีพื้นฐานเพื่อลดการพึ่งพาจากภายนอก โดยคำนึงถึงพื้นเพกราก วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและความต้องการที่แท้จริงของชาวบ้านเป็นหลัก การวางแผนเพื่อพัฒนาโดยเอาชาวบ้านเป็นศูนย์กลาง ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาได้อย่างสบายใจ คือ ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้วยการค้นหาภูมิปัญญาของ

คนแต่ละท้องถิ่นที่ใช้สืบทอดกันมายาวนานนำมารวบรวมและจัดเป็นกลุ่ม เป็นหมวดความรู้แล้ว
ดำเนินการปรับใช้อย่างจริงจัง สำหรับการดำรงชีวิต ที่เป็นลักษณะของการใช้ความรู้หลังปรับปรุง
พัฒนาองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ลงทุนน้อย ประโยชน์ใช้สอยเหมาะสมกับสภาพของ
คนในท้องถิ่น คือ ทำให้คนมีความเป็นอยู่อย่างไม่อดอยาก ทอมีพอกิน ไม่ถึงกับเดือดร้อนหรือที่
เรียกว่า พึ่งพาธรรมชาติ ได้อย่างสบายๆ (ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, www.ubu.ac.th., 28 กุมภาพันธ์
2545) จนทำให้เรามีความรู้ถึงถึงความเป็นเจ้าของ เกิดความหวงแหน ตระหนักถึงคุณค่าและ
เห็นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นโดยตรงต่อชุมชน อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

หากจะมองจากประวัติศาสตร์ของชาติไทยซึ่งยังความเป็นชาติที่มีเอกราชได้มาจน
ปัจจุบันนี้ก็เคยผ่านวิกฤตการณ์ต่างๆมาหลายครั้ง แต่ด้วยภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทยได้นำพา
ชาติไทยให้ผ่านความยุ่งยากมาได้ทุกครั้ง เราแก้ไขปัญหามาด้วยความรู้ความฉลาดของ
เราเอง ในสถานการณ์ที่ชาติประสบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมเช่นในปัจจุบัน จึงควรที่จะ
นำภูมิปัญญาที่เรามีอยู่มาเพื่อสร้างทางเลือก หาทางออกและคลี่คลายปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นกับ
สังคมไทย (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2534 : 4) ให้กลับคืนสู่ความปกติสุขและพัฒนาชาติบ้านเมืองก้าว
หน้าต่อไป

ภูมิปัญญาชาวบ้านคือทุนชีวิตของสังคมไทย เป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่า
แสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคลและสังคมซึ่งได้สั่งสมสืบทอดกันมา อาจเป็นทรัพยากรบุคคล
หรือทรัพยากรความรู้ก็ได้ ภูมิปัญญาอาจมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวหรืออาจมีความแตกต่างกันไป
ในแต่ละท้องถิ่น เรียกว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเกิดจากการที่ชาวบ้านแสวงหาความรู้เพื่อเอาชนะ
อุปสรรคทางธรรมชาติ ทางสังคมที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับ การผลิตและ
วิถีชีวิตของชาวบ้าน สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนได้ (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2536 : 4-5)
เป็นการพยายามแสวงหาทางเลือกให้ชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม เช่น นำ
ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาแก้ปัญหาความยากจนของชุมชน รวมไปถึงจนถึงการสร้างเศรษฐกิจของชุมชน
ให้เข้มแข็ง จะช่วยให้เกษตรกรซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ในระดับล่างและเป็นประชากรส่วนใหญ่ของ
ประเทศมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แม้จะไม่ถึงกับสร้างความร่ำรวยมั่งคั่ง แต่ก็ช่วยให้คนส่วนใหญ่
ของประเทศมีพอกพอกกิน มีความสงบสุข เมื่อผู้คนในสังคมมีความสุขสมควรแก่ฐานะแห่งตน
อิมปากอิมท้องก็จะส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้

ในวิถีชีวิตของคนไทยเรานั้นมีรากฐานมาจากสังคมเกษตรกรรม มีวิถีชีวิตที่ผูกพันโยงใย
อยู่กับการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2536 : 5-6) จึงมีภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการ
การเกษตรเกิดขึ้นมากมาย มีความเป็นอยู่อย่างพึ่งพา ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ในวิถีชีวิต

ที่มีพื้นฐานความสัมพันธ์เช่นนี้ ทำให้เกิดชนบรกรรมนิยม ประเพณีและวัฒนธรรมไทยจากรากเหง้าของสังคมเกษตรกรรมอย่างมากมาย จึงเกิดภูมิปัญญาเกษตรที่คนไทยเรียนรู้จากบรรพบุรุษมาหลายชั่วอายุคน จะเห็นได้จากมีหลายสิ่งหลายอย่างที่เป็นมรดกตกทอดมาเป็นสมบัติอันมีค่าไว้ให้ลูกหลานคนไทยได้มีใช้ มีอยู่และมีกิน เช่น ข้าวไทย ช้างไทย วัวไทย ควายไทย ฯลฯ ส่วนแต่เป็นของดี มีคุณค่า การปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านเป็นไปอย่างผสมผสาน เดินเข้าไปในสวนมีแต่ของกินได้ มีหลายชนิด เลี้ยงสัตว์ไว้หลายอย่างทั้งที่เป็นสัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร ใช้แรงงาน หรือเพื่อเลี้ยงไว้เพื่อความสวยงาม นอกจากนี้พืชที่ปลูกนำมาเป็นอาหารเลี้ยงสัตว์ได้ ขณะเดียวกันมูลสัตว์ก็นำไปเป็นปุ๋ยใส่พืชที่ปลูกไว้ได้เป็นอย่างดี เป็นการเกษตรที่ครบวงจรในลักษณะลูกโซ่ สร้างความสมดุลในระบบนิเวศไปในตัว นับว่าเป็นภูมิปัญญาที่ลุ่มลึกและมีคุณค่าเป็นอย่างยิ่งของคนไทย

ในวิถีชีวิตของคนไทยมีการเลี้ยงไก่ไว้เพื่อเป็นอาหาร เป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อที่สืบทอดกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ เช่น พิธีกรรมเช่นตวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือพลังอำนาจที่อยู่เหนือธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็ผีบ้าน ผีเรือน ผีป่า ผีนาหรือแม้กระทั่งมหัศจรรย์ศักดิ์สิทธิ์เมือง ฯลฯ ในงานบุญ งานประเพณีต่างๆ ก็จะใช้ไก่ทำอาหารเลี้ยงแขกหรือในงาน จะเห็นได้ว่าไก่เข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตนับตั้งแต่เกิดจนตาย

การเลี้ยงไก่ของคนไทยเป็นอาชีพเสริมการเพาะปลูก ซึ่งมีข้าวและพืชไร่เป็นหลัก อาศัยเศษอาหาร เศษเมล็ดพืชที่ร่วงหล่น ได้เดือนและแมลงบางชนิดเป็นอาหาร แรงงานที่ใช้ในการเลี้ยงก็ได้จากสมาชิกทุกคนในครอบครัว ไก่ที่นิยมเลี้ยงในชนบทมักจะเป็น ไก่พันธุ์พื้นเมืองซึ่งมีอัตราการเจริญเติบโตช้าเมื่อเทียบกับพันธุ์ต่างประเทศ แต่เป็นสัตว์เลี้ยงที่หากินข้าวเก็บตกในนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเลี้ยงไม่ต้องใช้ต้นทุนเป็นตัวเงินมากนัก เมื่อป่วยเป็นโรคก็รักษาด้วยยาและวิธีพื้นบ้าน (อภิรัชย์ รัตนวราหะ, 2526 : 33-34) ชาวบ้านไม่นิยมบริโภคไข่ แต่จะเก็บไว้ให้แม่ไก่ฟักแล้วเลี้ยงลูกไก่จนเติบโต เพื่อนำมาบริโภคในวาระหรือโอกาสที่สำคัญๆ ส่วนตัวที่มีลักษณะที่เป็นไก่ชน ก็จะเก็บเอาไว้เลี้ยงชน ดูแลเอาใจใส่ ทะนุถนอมเป็นอย่างดี เพราะไก่ชนที่มีเชิงชนเก่งกาจล่ำหึกล่ำโค่นดี นอกจากจะสร้างชื่อเสียง และความภูมิใจให้กับเจ้าของแล้วยังสามารถเพิ่มมูลค่าในตัวเองได้มากกว่าไก่ทั่วไปอีกหลายเท่าตัว

ไก่ชนกับคนไทยมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งมาเป็นเวลานานนับว่าเป็นภูมิปัญญาที่ได้รับการสั่งสมและสืบทอดกันมาจนกลายเป็นมรดกทางปัญญา กลายเป็นวิถีชีวิตและเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะผู้ชายไทยในชนบทจะนิยมเลี้ยงไก่ชนและจะใช้เวลาว่างหลังจาก

การทำงานในไร่นามาตีไก่และกัศปลา ซึ่งถือว่าเป็นกีฬาพื้นบ้าน ที่นอกจากจะให้ความสนุกสนานแล้วยังเป็นการพบปะสังสรรค์ของชุมชนพร้อมกันไปด้วย (อภิรัช รัตนวราหะ, 2541 : 9-10)

ในกระบวนการเลี้ยงไก่ชนนั้นได้สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญามากมาย นับตั้งแต่การสร้างโรงเรือนหรือชาวบ้านเรียกว่า เล้าไก่ นั้นก็ได้นำเอาวัสดุที่หาได้ง่าย ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เข้าชาย ราคาถูก หาง่ายและใช้ได้ดี เช่น นำไม้ไผ่มาทำเป็นโครงสร้าง ทำคอนนอน ทำรั้วกัน รางอาหาร รางน้ำ สุ่มขัง หญ้าคาสำหรับมุงหลังคา กันแดดกันฝนที่ให้อุณหภูมิพอเหมาะ นอกจากนั้นในการคัดพ่อ - แม่พันธุ์ต้องตรงตามสายพันธุ์และมีลักษณะที่เด่นตรงตามตำรา การรองรับไก่ต้องหาวัสดุต่างๆ เช่น ตะไคร้หอม หนาม หัวงูเห่า ไม้ฟ้าผ่า ไม้คานหัก ตะปุดอกโรงศพ ฯลฯ มาใส่ไว้ในรัง ต้องทำในวันอังคารเท่านั้น และห้ามผู้หญิง ไปแตะต้อง (บัว ดวงศรี, 2543 : 24-25) เมื่อไก่นั้นโตเป็นหนุ่มจะต้องคัดเอาตัวที่มีลักษณะเด่น และตรงตามตำรา มาเลี้ยงเป็นไก่ชน ในขั้นตอนการเลี้ยงนั้นก็ต้องประคบประหงมเป็นพิเศษ ต้องเป็นคนขยันตื่นแต่เช้า เตรียมค้ำน้ำและสมุนไพรต่างๆ ไว้บำรุงไก่ของตัวเอง กรวดน้ำ ตากแดด ทั้งนี้เพื่อให้ไก่นี้มีความแข็งแรงพร้อมที่จะออกชน แม้แต่ยาบำรุงก็ใช้สมุนไพร ที่หาได้ในท้องถิ่น ทุกขั้นตอนนั้นล้วนแล้วแต่ใช้ภูมิปัญญาเป็นองค์ประกอบทั้งสิ้น

คนไทยโบราณมีความชำนาญในการเพาะพันธุ์และบำรุงเลี้ยงไก่ชน ทำให้มีการพัฒนาสายพันธุ์ไก่ชนนับยี่สิบสายพันธุ์ (พน นิลมิ่ง, 2543 : 64) การเพาะพันธุ์และบำรุงเลี้ยงไก่ชนนั้นต้องอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์ ที่สร้างสมเป็นภูมิปัญญา แต่ด้วยนิสัยของคนไทยที่มักจะหวงแหนศาสตร์หรือเคล็ดลับเฉพาะตัวไม่ยอมถ่ายทอดให้ใครง่ายๆ หากจะยอมถ่ายทอดก็อาจจะเป็นเพียงบางส่วน ศาสตร์และศิลป์ที่เกี่ยวกับไก่ชนจึงเป็นความลับที่ปกปิดมานาน กล่าวกันว่า ถ้าไม่รักชอบหรือไว้วางใจกันจริงๆแล้วจะไม่ยอมเปิดเผยเด็ดขาด เป็นเหตุให้ภูมิปัญญาไทยสูญหายหรือตายไปพร้อมกับเจ้าของ ศาสตร์และศิลป์เกี่ยวกับไก่ชนได้ผ่านการพิสูจน์ซ้ำจากผู้เลี้ยง ผ่านกระบวนการถ่ายทอดและสืบสาน มาสู่รุ่นลูกหลานรุ่นแล้วรุ่นเล่า สามารถที่จะพยากรณ์ไก่แต่ละตัวว่าจะมีเชิงชน ลำห้กลำโคน ตลอดจนลักษณะดี - เลวอย่างใดบ้าง จะเห็นว่าศาสตร์และศิลป์มีส่วนกำหนดคุณค่าของไก่แต่ละตัว ตีราคาออกมาเป็นเงินตราและเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้การเลี้ยงไก่ชน กลายเป็นระบบธุรกิจชุมชนได้

ตลอดเวลาที่ผ่านมา นั้น ไก่ชนที่ถือว่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านไม่ได้รับความสนใจจากภาครัฐ และผู้คนในสังคมวิไลซ์ยังมองเพียงว่าเป็นการพนัน เป็นแหล่งเพาะบ่มอบายมุข หรือแม้กระทั่งเป็นการทรมานสัตว์ ในหลากหลายมุมมองดังกล่าว ภูมิปัญญาอันทรงคุณค่านี้จึงไม่ถูกนำมาเปิดเผยในวงกว้าง มีเพียงคนเลี้ยงไก่ชนกลุ่มเล็กๆ กระจายตัวอยู่ในสังคมชนบท

และสังคมเมืองบางส่วนเท่านั้นที่ยังคงให้ความสำคัญอยู่ และจากผลของการพัฒนาประเทศ ในยุคสมัยที่ผ่านมา ทำให้เกิดภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจและเมื่อถึงจุดผกผัน จากสูงสุดกลับสู่ สามีญ สังคมจึงได้หวนกลับไปหาสิ่งที่เคยมี เคยเป็นและเคยดำรงอยู่ในอดีต ไก่ชนจากที่ ปล่อยเดินอยู่ใต้ถุนของชาวบ้านจึงได้รับความสนใจจากนักวิชาการและภาคเอกชน ได้ถูกหยิบยก ขึ้นมากล่าวถึงว่า เป็นสัตว์เลี้ยงของชาวบ้านชนิดหนึ่งที่ควรยกให้เป็นสัตว์เศรษฐกิจได้ จะเห็น จากได้เกิดฟาร์มไก่ชนขึ้นมากระจายทั่วประเทศ มีตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ การเลี้ยง ไก่ชนจึงได้รับความนิยมกันอย่างแพร่หลายในสังคมไทยปัจจุบัน

ภาคอีสานเป็นภาคหนึ่งของประเทศไทยที่มีผู้นิยมเลี้ยงไก่ชนและมีประวัติความเป็นมา ในการเล่นชนไก่ อันยาวนาน จะเห็นได้จากหลักฐานจิตรกรรมฝาผนังของวัดหน้าพระธาตุ ที่ตั้งอยู่ตำบลตะคุ อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นวัดที่เก่าแก่กว่าวัดหนึ่ง มีภาพแสดงการล้อมวงดูการชนไก่อันเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านในสมัยโบราณ (อภิรัช รัตนวราหะ, 2541 : 9) และปรากฏตำนานไก่ชนของคนอีสานที่เล่าขานสืบต่อกันมาว่า ลักษณะไก่ชนที่ดีนั้นจะ ต้องมี นิ้วโง่ สบงุ่ม แฉ่งลำงา สบสีขาศาสีโต (นิ้วโค้งงอ งอยปากงุ่ม แฉ่งกลมเหมือนต้นงา งอยปากสีเดียวกับขาศาสีเดียวกันกับขนสร้อยที่ตัวไก่) จากประจักษ์พยานเหล่านี้สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตคนอีสานกับการเลี้ยงไก่ชนที่มีมานาน มีการทดลองจากการปฏิบัติจริง แล้วสรุปความ จริงมาสั่งสมและผ่านกระบวนการพิสูจน์ซ้ำกันมาจนแล้วจนเล่า จึงกลั่นกรองมาเป็นภูมิปัญญา อันทรงคุณค่า

ขอนแก่นเป็นจังหวัดหนึ่งของภาคอีสาน เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง การคมนาคม ตลอดจนเป็นศูนย์กลางการศึกษา ประชากรในชุมชนเมืองประกอบ อาชีพค้าขาย ส่วนชุมชนนอกเมืองมีอาชีพทางการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ อันได้แก่ การปลูกพืชและ เลี้ยงสัตว์ การเลี้ยงไก่ของชาวบ้านเป็นการเลี้ยงแบบปล่อยให้หากินตามธรรมชาติ ตามใต้ถุนบ้าน และชายคาโรงนา ต้นทุนต่ำ ไม่ค่อยได้ดูแลจัดการอะไรมากนัก ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ที่ได้เปรียบ เพราะตั้งอยู่ศูนย์กลางของภาคอีสาน จังหวัดขอนแก่นจึงถูกวางรากฐาน ให้เป็นเมืองศูนย์กลาง ของภาคฯ (อุดม บัวศรี, 2540 : 110) ทางสมาคมและอนุรักษ์และพัฒนาไก่พื้นเมืองไทยจึงเลือก จังหวัดขอนแก่นเป็นจังหวัดนำร่องของภาคอีสานในการจัดตั้งเครือข่าย ของสมาคมอนุรักษ์และ พัฒนาไก่พื้นเมืองขึ้น ภายใต้ชื่อ "ชมรมอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์ไก่พื้นเมืองจังหวัดขอนแก่น" ตั้งอยู่ที่ตลาดนัด ก. ไก่ บ้านพรสวรรค์ ตำบลบ้านเปิด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยมี วัดอุประสงคิใช้เป็นี่ประลองไก่ เป็นตลาดนัด ชื่อขายแลกเปลี่ยนไก่ของชาวบ้าน ทั้งภายใน จังหวัดและจังหวัดใกล้เคียง และเปิดเป็นสนามชนไก่ด้วย ประกอบกับมีบ่อนไก่ที่เปิดเป็น

ทางการอีกสองป้อน คือ ป้อนท่าพระ ตั้งอยู่ที่ตำบลท่าพระ และป้อนโนนตุ่น ตำบลเมืองเก่า ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จึงทำให้คนในจังหวัดขอนแก่นหันมาเลี้ยงไก่ชนมากขึ้น พร้อมกับการเกิดขึ้น ของสนามประลองไก่ของชมรมอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์ไก่พื้นเมืองของแต่ละตำบล เพื่อมารองรับการประลองและทดสอบสายพันธุ์ มีการแลกเปลี่ยน ชื่อรายไก่อชนภายในชุมชนและระหว่างชุมชนมากขึ้น

วิกฤตเศรษฐกิจได้ทำให้สังคมไทยพบทวนแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมา หวนกลับไปหารากฐานเดิมคือ เกษตรและชุมชน ดูจะเป็นทางออกที่คนจำนวนมากยอมรับ แต่รากฐานเดิมที่อยู่ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์จำเป็นต้องมีการต่อเติมเสริมแต่ง ให้สอดคล้องกับสภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ภูมิปัญญาไทยกับเทคโนโลยีใหม่จะต้อง ถูกผสมผสานให้พอเหมาะ เพื่อเพิ่มศักยภาพแห่งอินทรีย์วิถี เพิ่มความรู้ความชำนาญ ความเท่าทันโลกและชีวิต เพื่อพัฒนาการผลิตและคุณภาพชีวิตของชุมชนที่อยู่ในประเทศ ขณะที่ประเทศไทยยังคงอยู่ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ หนึ่งครัวเรือนสองวิถีการผลิต จึงน่าจะเป็นทางออกของวิถีชีวิตในชุมชน วิถีการผลิตหนึ่งเพื่อกินเพื่อใช้ อีกวิถีการผลิตหนึ่งเพื่อเพิ่มรายได้เป็นต้นทุน บณวิถีการผลิตเช่นนี้ ชนบทและภาคเกษตรก็จะพึ่งตนเองได้ และกลายเป็นฐานที่มั่นของระบบเศรษฐกิจแห่งชาติในที่สุด (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2542 : 5-6) จะเห็นว่าการเลี้ยงไก่ชนเป็นทางเลือกหนึ่งที่สามารถตอบสนองของวิถีการผลิตทั้งสองแบบนี้ได้เป็นอย่างดี และคาดว่า จะนำมาพัฒนาให้เป็นสัตว์เศรษฐกิจอีกชนิดหนึ่งของชาวบ้าน เป็นการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ช่วยชาวบ้าน แก้ปัญหาชาวบ้าน บนรากฐานชนบประเพณี วัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวบ้าน

ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาภูมิปัญญาในการเลี้ยงไก่ชน เพื่อให้ได้ไก่ชนที่มีลักษณะอันพึงประสงค์ มีมูลค่าเพิ่ม นำมาสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับชุมชน เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ นอกจากนี้ยังต้องการศึกษาการเลี้ยงไก่ชนกับสภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ของคนในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เพื่อเป็นแนวทางในการนำการเลี้ยงไก่ชนมาพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ให้อยู่บนพื้นฐานแห่งสังคมและวัฒนธรรมซึ่งเป็นวิถีชีวิตอันดีงามของคนไทย สามารถนำไปเป็นตัวอย่างศึกษาและพัฒนาต่อ ในวงกว้างออกไปจนถึงระดับประเทศได้ นอกจากนี้การศึกษารวบรวมภูมิปัญญาในกระบวนการเลี้ยงไก่ชนให้มีรายละเอียดเท่าที่สามารถค้นคว้าและอ้างอิงได้สำหรับผู้สนใจค้นคว้าข้อมูล อันเป็นพื้นฐานในการอนุรักษ์และพัฒนาไก่ชนพันธุ์พื้นเมืองของไทย และเพื่อปกป้องทรัพย์สินทางปัญญาที่ทรงคุณค่าอันจะเป็นประโยชน์ต่อคนไทยสืบไป.

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังนี้

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
2. เพื่อศึกษาการเลี้ยงไก่ชนกับสภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลของการวิจัยเรื่องไก่ชนกับวิถีชีวิตไทย จะได้รับประโยชน์ดังนี้

1. ทำให้ทราบภูมิปัญญาในกระบวนการเลี้ยงไก่ชน
2. ทำให้ทราบว่า การเลี้ยงไก่ชนมีผลต่อสภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
3. สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ในเชิงวิชาการ วางแผนพัฒนาตลอดจนการสร้างอาชีพของชุมชน บนพื้นฐานของสังคมและวัฒนธรรมไทย

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตออกเป็น 3 ส่วนดังต่อไปนี้ คือ

1. ขอบเขตพื้นที่ที่ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ คือ ศึกษานามชนไก่ ป่อนไก่ และสถานที่เลี้ยงไก่ชน หรือที่เรียกว่า ชุมไก่ ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้สุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยทำการสัมภาษณ์บุคคลที่อยู่ในวงการไก่ชนและบุคคลทั่วไป ดังต่อไปนี้

2.1 เจ้าของสนามชนไก่	3	คน
2.2 ประธานชมรมอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์ไก่พื้นเมือง	3	คน
2.3 กรรมการประจำสนามไก่ชน	5	คน
2.4 เจ้าของไก่ชน	20	คน
2.5 ผู้เลี้ยงไก่ชน	20	คน
2.6 ผู้เข้าชมการชนไก่	20	คน

2.7 ผู้รู้ อันได้แก่

2.7.1 ผู้มีความรู้ทางด้านสัตวศาสตร์	3	คน
2.7.2 ผู้เลี้ยงเพาะเลี้ยงไก่ชนมาไม่ต่ำกว่า 20 ปี	3	คน
2.7.3 มีोन้ำที่มีประสพการณ์ให้น้ำไก่ไม่ต่ำกว่า 5 ปี	3	คน
2.7.4 เจ้าของขุมไก่ชน	3	คน

2.8 บุคคลทั่วไป 20 คน

3. ระยะเวลาในการศึกษา ได้ทำการศึกษาในระหว่างวันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ.2543 เป็นต้นไป

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาคั้งนี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดวิธีการในการศึกษาไว้ 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล แบ่งเป็น 3 ส่วน คือ

1.1 รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มี 6 กลุ่ม คือ

1.1.1 เอกสารเกี่ยวกับพื้นที่และสถานที่ทำการศึกษา

1.1.2 เอกสารเกี่ยวกับการเลี้ยงไก่พื้นเมือง

1.1.3 เอกสารเกี่ยวกับการเลี้ยงไก่ชน

1.1.4 งานวิจัยเกี่ยวกับการเลี้ยงไก่พื้นเมือง

1.1.5 เอกสารเกี่ยวกับภูมิปัญญา

1.1.6 เอกสารเกี่ยวกับเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมชุมชน

1.2 รวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม โดยวิธีการดังต่อไปนี้

1.2.1 ผู้วิจัยลงทุนซื้อไก่และนำไก่ของผู้วิจัยไปฝากเลี้ยง ตามสถานที่เลี้ยงไก่ชนต่างๆ และเข้าร่วมกิจกรรมชนไก่อย่างใกล้ชิด เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงมากที่สุด

1.2.2 การสังเกต แบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วมในการชนไก่ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม ตั้งแต่วันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ.2543 เป็นต้นไป

1.2.3 การสัมภาษณ์ ทั้งแบบมีโครงสร้าง และไม่มีโครงสร้าง

1.2.4 พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น กับกลุ่มประชากรเป้าหมาย ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าไปทำความรู้จักกับกลุ่มประชากรเหล่านี้มาก่อน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสนิทสนมและได้รับ

ความไว้วางใจจนสามารถพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้ทุกแง่มุม ทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริง ผู้วิจัยได้ตามไปเยี่ยมบ้านและสถานที่เลี้ยงไก่ชนของกลุ่มประชากรหรือบางครั้งก็มีบางคน ที่เดินทางมาเยี่ยมถึงบ้านผู้วิจัย การพูดคุยแลกเปลี่ยนจึงมีลักษณะที่เป็นกันเอง ทั้งนี้ข้อมูล บางอย่างก็อาจจะไม่ได้รับการเปิดเผยถ้ามีความรู้สึกว่าเป็นคนแปลกหน้า แล้วจึงสอบถามข้อมูลต่างๆ เช่น ภูมิปัญญาการเพาะพันธุ์ การบำรุงเลี้ยง ลักษณะไก่ชนเก่ง ตามความเชื่อของชาวบ้าน ตลอดจน รายได้จากการ เลี้ยงไก่ชน เป็นต้น

1.3 รวบรวมข้อมูลจากเว็บไซต์ทางอินเทอร์เน็ต

ในขั้นรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลดังนี้

1) แบบสัมภาษณ์ ผู้ศึกษาได้สร้างแบบสัมภาษณ์ เพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยแยกเนื้อหาออกเป็น เป็นเรื่องเกี่ยวกับภูมิหลังของผู้ให้ข้อมูล ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญา การเลี้ยงไก่ชน รวมทั้งเคล็ดต่างๆ ความเชื่อทางไสยศาสตร์และการใช้สมุนไพรในการบำรุงรักษา ไก่ชน ข้อมูลเกี่ยวกับเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนที่เลี้ยงไก่ชน

2) แบบสังเกต เพื่อบันทึกวิธีการเลี้ยงไก่ กิจกรรมในแต่ละวันของผู้เลี้ยงไก่ ตลอดจน พฤติกรรมต่างๆ ของคนดูการชนไก่ เช่น การเชียร์ไก่ การเล่นการพนัน การต่อรองราคา เล่ห์เหลี่ยมกลโกงต่างๆ อาการของไก่ขณะเข้าชน และการให้น้ำ การกั๊ว การให้ยาตอนพักยก ฯลฯ

3) สมุดบันทึก เพื่อใช้บันทึกข้อความสำคัญในระหว่างสัมภาษณ์

4) เทปบันทึกเสียง เพื่อใช้บันทึกเสียงผู้ให้สัมภาษณ์

5) กล้องถ่ายรูป เพื่อบันทึกภาพที่สำคัญในการเปรียบไก่และภาพไก่ชน ที่น่าสนใจ

6) เครื่องคอมพิวเตอร์ เพื่อการจัดเก็บข้อมูลและค้นหาเว็บไซต์ต่างๆที่เกี่ยวข้อง

2. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัย วิเคราะห์ สังเคราะห์และเชื่อมโยงความสัมพันธ์เหตุการณ์ และข้อมูล ตามกรอบแนวคิดของการศึกษาและจุดประสงค์ของการวิจัย โดยนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมด มาจำแนกเป็นหมวดหมู่ แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ประเด็นที่ ศึกษาและสรุปผล

3. การนำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

1.6 กรอบแนวคิดและทฤษฎีในการวิจัย

1.6.1 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา

นิคม ชมภูทอง (2545 : 17-78) มีแนวคิดเกี่ยวกับการจำแนกภูมิปัญญา เป็น 2 ลักษณะดังนี้ คือ

1. ภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ วัตถุและการกระทำ ความประพฤติกและการปฏิบัติตัวของคน
2. ภูมิปัญญาที่เป็นนามธรรม คือ ความรู้ ความเชื่อ ความสามารถหรือแนวทางในการแก้ไขปัญหา รวมทั้งการสร้างความสุขให้กับชีวิต

ภูมิปัญญาเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จะแสดงออกมาในลักษณะการดำเนินวิถีชีวิตขั้นพื้นฐาน ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่นในสังคมจะแสดงออกมาในลักษณะจารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ นันทนาการ ภาษาและวรรณกรรม ส่วนภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือพลังอำนาจเหนือธรรมชาติจะแสดงออกมาในลักษณะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา ความเชื่อต่างๆ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544 อ้างถึงใน นิคม ชมภูทอง, 2545 : 29-30) ได้กำหนดภูมิปัญญาไทยไว้ 9 ด้าน ดังนี้

1. ด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ช่วยให้คนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่างๆ ได้
2. ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิตเพื่อลดการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัดและเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม
3. ด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้
4. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ พัฒนาและใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

5. ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้แก่ ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการสะสมและบริหารกองทุน และธุรกิจในชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์ เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

6. ด้านสวัสดิการ ได้แก่ ความสามารถในการจัดการสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคน ทำให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

7. ด้านศิลปกรรม ได้แก่ ความสามารถในการผลิต ผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ

8. ด้านภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ ความสามารถในการผลิต ผลงานด้านภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาไทยโบราณ ภาษาไทยและการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

9. ด้านปรัชญา ศาสนาและประเพณี ได้แก่ ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรม คำสอนทางศาสนา ความเชื่อ และประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่า ให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม

จากรวณ ธรรมวัตร (2536 : 5) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาว่า การนำภูมิปัญญาพื้นบ้านมาใช้ในการพัฒนาชุมชนนั้น เกิดจากการพยายามแสวงหาทางเลือกให้ชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม ปัจจุบันการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นไปตามกระแสทุนนิยม มีการส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อค้าขาย เช่น ปลูกอ้อย มันสำปะหลัง ปอ ข้าว ข้าวโพด การผลิตเพื่อขายทำให้ขยายพื้นที่การเกษตร เกิดการทำลาย ป่าไม้ แหล่งน้ำ ลำธาร การผลิตเพื่อขายทำให้มีการโยกย้ายผลผลิตออกจากหมู่บ้าน ชาวบ้านได้รับผลตอบแทนไม่สมควร ถูกเอารัดเอาเปรียบในตลาดการค้า กำไรตกอยู่ในมือพ่อค้าคนกลางมากกว่าตกอยู่ในมือของชาวบ้านผู้ผลิต พ่อค้าหรือราคาถูกแต่ขายราคาแพง ชาวบ้านในกระแสทุนนิยมจึงประสบปัญหาหนี้สินเพราะต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ทั้งค่าปุ๋ย ค่ายาปราบศัตรูพืช ค่าแรงงานและค่ารถไถต่างๆ ปัญหานี้ทำให้ต้องแสวงหาแนวทางที่เป็นทางเลือกและทางเลือกของท้องถิ่น จึงมีการศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้าน ทั้งด้านทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรความรู้ เพื่อเลือกตัวแบบหรือแนวทางที่เหมาะสมแก่ชุมชน

ประเวศ วะสี (2536 : 20-23) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

1. มีความจำเพาะกับท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นท้องถิ่นเป็นสิ่งที่สะสมประสบการณ์ความชัดเจนจากชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่ง จึงมีความสอดคล้องกับเรื่องราวท้องถิ่น

2. มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการสูง หมายถึง มีความเชื่อมโยงระหว่างกาย ใจและสิ่งแวดล้อม ที่เชื่อมสัมพันธ์ทั้งนามธรรมและรูปธรรม เพื่อวัตถุประสงค์สูงสุด

3. มีความมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับจริยธรรมมากกว่าวัตถุ ด้วยว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น มีวัฒนธรรมเป็นรากฐานไม่ใช่วิทยาศาสตร์ ทั้งยังให้ความสำคัญกับผู้อาวุโส ให้การเคารพผู้อาวุโส คือเป็นการให้ความสำคัญแก่ประสบการณ์ ด้วยเชื่อว่า ผู้สูงอายุมีประสบการณ์มากกว่านั่นเอง

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2534 : 6) ได้เสนอแนวคิดที่ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ วัฒนธรรมพื้นฐานของเรา การพัฒนาควรตั้งอยู่บนพื้นฐานที่มั่นคงของเรา และหาสิ่งอื่นมาประดับประดาตามที่เหมาะสม หาใช่การพัฒนาที่ขาดลอยจากฐานเดิมของตนเอง ซึ่งจะทำให้โยกคลอนได้ง่าย รัฐบาลและสาธารณะควรทำความเข้าใจกับภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชาติอย่างยั่งยืน

สุจารี จันทร์สุร (2534 : 10-11) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาว่า เป็นวิถีการปฏิบัติที่ ชาวบ้านได้มาจากประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหา แสวงหาทางออก และเพื่อปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ตามกาลเวลา สถานการณ์และสภาพแวดล้อม ซึ่งมีเงื่อนไขปัจจัยเฉพาะแตกต่างกันไป

เสรี ทงศิริศ (2529 : 75) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น เป็นพื้นฐานความรอบรู้ของชาวบ้านที่เกิดจากการเรียนรู้ การสั่งสม การสืบทอด จากประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการคิดเอง ทำเองโดย สติปัญญา โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่ในการแก้ไขปัญหาเพื่อการดำรงชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม ภูมิปัญญาเหล่านี้จะสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างงานกับคน คนกับอำนาจที่เหนือธรรมชาติ มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งด้วยวิธีที่แตกต่างกันตามสภาพแวดล้อม ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยอาศัยศรัทธา ความเชื่อทางศาสนา ความเคารพในบรรพบุรุษ เป็นพื้นฐานการเรียนรู้ ซึ่งอาจอยู่ในลักษณะที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรและการถ่ายทอดภูมิปัญญานั้น จะเป็นไปตามศักยภาพของการเชื่อมโยงการเรียนรู้ของบุคคล

จากแนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา ผู้วิจัยจะนำมาวิเคราะห์การเลี้ยงไก่ชนโดยอาศัยความรู้ ความฉลาดของมนุษย์ ที่เป็นวิถีปฏิบัติสืบเนื่องกันมาช้านานจากการสั่งสมประสบการณ์ และมีการปรับเปลี่ยนและประยุกต์ให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม สังคมและเศรษฐกิจ

1.6.2 แนวความคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน

ณรงค์ เท็ชรประเสริฐ (2542) ได้เสนอแนวคิดที่ว่า การที่จะทำให้ชนบทพึ่งตนเองได้ และเป็นฐานที่มั่นของเศรษฐกิจไทย จะต้องทำให้คนในชนบทมีความคิด "เป็นบุคคลเศรษฐกิจ"

คือ รู้ว่าจะทำมาหากินอย่างไรและจะทำมาค้าขายอย่างไร เพราะโลกปัจจุบันคนไทยไม่เพียงจะต้องรู้จักทำมาหากินเท่านั้น แต่ต้องรู้จักทำมาค้าขายด้วย เนื่องจากมีสินค้าต่างๆมากมายที่เป็นที่ต้องการของครัวเรือนแต่ครัวเรือนผลิตเองไม่ได้ จำเป็นต้องไปซื้อเข้ามา หมายความว่าด้านหนึ่งมีการผลิตเอง ให้อะไรเอง กินเอง แต่อีกด้านหนึ่งต้องผลิตขายในตลาดให้ได้เงินมา เพื่อใช้เงินนั้นไปซื้ออย่างอื่น ชาวชนบทจึงต้องเรียนรู้ว่าจะผลิตอะไรจึงจะขายได้ และจะมีวิธีผลิตและวิธีขายอย่างไรถึงจะไม่ขาดทุน ดังนั้นจึงน่าจะพัฒนา "ธุรกิจชุมชน" ในชนบทเพื่อให้เป็นสถาบันธุรกิจของชาวไร่ชาวนา

แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนนี้ ผู้วิจัยสามารถนำมาอธิบายกระบวนการผลิต การขาย ผลผลิต และตลาดที่จำหน่ายผลผลิตอันมาจากภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชนของชาวบ้าน ซึ่งจะส่งผลไปสู่ชุมชนทั้งตนเอง

1.6.3 แนวคิดการพัฒนาแบบการพึ่งพาตนเอง

พอล เอ็คคินส์ (Paul Ekins, 1968 อ้างถึงในนฤมิตร อดตฺฐ, 2543 : 4) ได้เสนอแนวคิดการพึ่งพาตนเอง ไว้ว่า สังคมแต่ละสังคมจะต้องพึ่งพาความแข็งแกร่งและทรัพยากรของตนเองเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็พลังงานของผู้คน ทรัพยากรธรรมชาติหรือทรัพยากรทางวัฒนธรรมก็ตาม การพึ่งพานี้เป็นเรื่องของส่วนรวม และเป็นการสร้างสรรค์ความสัมพันธ์ที่เสมอภาคกับภายนอก ในทางปฏิบัติที่เป็นจริง การพึ่งตนเองจะมีความหมายอย่างที่สุดเมื่อมีการสร้างชุมชนให้มีพื้นฐานอันแข็งแกร่ง

อภิชาติ ทองอยู่ (2531 : 109) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง โดยแบ่งการพึ่งพาตนเอง ออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. การพึ่งตนเองทางกายภาพ ได้แก่ การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจและการปกครอง ตลอดจนการจัดความสัมพันธ์ทางสังคม

2. การพึ่งตนเองทางวัฒนธรรม ความเชื่อ สติ ปัญญาและอำนาจตัดสินใจ ซึ่งมีผลต่อกันและกัน ซึ่งการพึ่งพาตนเองในลักษณะนี้ มิใช่การปิดบังตนเองและโดดเดี่ยวตนเองออกจากสังคมภายนอก หากแต่เมื่อกล่าวถึงหมู่บ้านทั้งตนเอง หมายถึง หมู่บ้านที่มีแบบแผนทางวัฒนธรรมและการผลิตในแบบของตนเอง มีการผลิตเพื่อการบริโภคเป็นหลัก มีศักยภาพที่ดำเนินไปตามรากฐานแห่งวัฒนธรรมของตนเอง ขณะเดียวกันก็มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างภายในและภายนอกชุมชน

กาญจนา แก้วเทพ (2530 : 34) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง โดยแบ่งการพึ่งพาตนเอง ออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. การพึ่งตนเองในเชิงปัจเจกบุคคล คือ กิจกรรมทั้งหลายที่กระทำโดยระดับปัจเจกชน และ ครัวเรือนก็เพื่อบรรลุถึงการมีหลักประกันของการดำรงชีพของเขา

2. การพึ่งตนเองในลักษณะกลุ่ม คือ การที่สังคมมีการจัดระบบให้ประชาชนสามารถดำเนินการเพื่อตอบสนองความต้องการของตน ด้วยวิธีการช่วยเหลือตนเอง ด้วยความร่วมมือกับผู้อื่น ในสถานการณ์เดียวกัน ทั้งนี้ โดยมีอิสระในการตั้งเป้าหมายและมีอิสระในการดำเนินการให้บรรลุ เป้าหมายโดยอาศัยความพยายามและกำลังของตน

ณรงค์ เท็ชรประเสริฐ (2529 : 113-114) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเองโดยจำแนกการพึ่งพาตนเองเป็น 2 ระดับคือ

ระดับแรก เป็นการพึ่งตนเองในระดับเลี้ยงชีพ ชุมชนสามารถผลิตได้เพียงพอในการเลี้ยงชีพ ผลิตทุกอย่างเฉพาะพอกิน พอใช้และไม่สามารถผลิตได้มากเพราะยังด้อยวิทยาการ อาศัยเพียงทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน

ระดับที่สอง ชุมชนสามารถผลิตเพื่อเลี้ยงตนเองได้และสามารถนำผลผลิตที่เหลือออกไปแลกเปลี่ยนผลผลิตอย่างอื่น ทั้งนี้เพราะมีการใช้วิทยาการในการผลิตมากขึ้น

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2540 : 95-101) ได้เสนอแนวคิดและเงื่อนไขในการพึ่งตนเองไว้ดังนี้

1. ต้องมีการพัฒนาแบบเป็นกลุ่ม คือ ต้องมีส่วนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมมากพอ

2. ต้องมีจิตสำนึกที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และจะต้องทำให้จิตสำนึกนี้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยการรื้อฟื้นความทรงจำร่วมกัน เกี่ยวกับความจำเป็นในการรวมกลุ่ม เป็นการกระตุ้นจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ของชุมชนให้เกิดขึ้น ซึ่งสัมพันธ์กับความเป็นตัวของตัวเองของหมู่บ้าน ด้วย เพราะเท่ากับเป็นการแสดงถึงเอกลักษณ์ของหมู่บ้าน ทำให้สามารถมีจิตสำนึกในการกำหนดชะตากรรมของตัวเองได้

3. ต้องมีการผลิตซ้ำจิตสำนึกให้เกิดขึ้น และมีการถ่ายทอดจิตสำนึกนี้ ไปสู่คนรุ่นต่อไปในชุมชน

4. ต้องมีการรวมตัวกันในรูปแบบสหพันธ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อสามารถต่อรองกับองค์กรภายนอก เช่น พ่อค้า รัฐ ได้อย่างมีพลัง โดยที่แต่ละหน่วยก็จะต้องมีความเป็นตัวของตัวเองหรือเอกลักษณ์และความเป็นอิสระ

5. ต้องมีการประสานทางวัฒนธรรมกับคนอื่น ๆ ในสังคมด้วย เช่น ชนชั้นกลาง บางส่วน กลุ่มคนที่เสียเปรียบในเมือง อันจะทำให้เกิดแนวคิดในการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง ของชาวบ้านมากขึ้น

6. ชุมชนจะมีความสัมพันธ์ ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เพราะสภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์เป็นปัจจัยสำคัญในการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน

แนวคิดการพึ่งพาตนเองนั้น ผู้วิจัยนำมาใช้อธิบาย การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจชุมชน สังคมและวัฒนธรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชน เน้นการนำภูมิปัญญามาเพิ่มมูลค่า ของไก่ชน เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง สามารถพึ่งตัวเองได้ทั้งในเชิงปัจเจกบุคคล และลักษณะกลุ่ม ภายใต้อุปสรรคและเงื่อนไขการพึ่งตนเองในด้านต่างๆ

1.6.4 แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

คาร์กิง และบัลลันติน (Cargan and Ballantine, 1991 : 389 อ้างถึงใน สุพิศวง ธรรมพันทา, 2543 : 67 – 68) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นการเปลี่ยนแปลง องค์ประกอบทางวัฒนธรรม ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของวิถีประชา จารีตประเพณีและองค์ประกอบ อื่นๆทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นจากอิทธิพลของปัจจัยหลัก คือ การแพร่กระจาย การประดิษฐ์และการค้นพบ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและความสัมพันธ์ทางสังคม ส่งผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งวิถีชีวิตทางสังคมและวิถีชีวิตส่วนบุคคล

สเมลเซอร์ (Smelser, 1988 : 383 อ้างถึง ใน สุพิศวง ธรรมพันทา, 2543 : 67 – 68) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกี่ยวข้องกับจำนวนประชากรที่เปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างของสังคมและแบบแผนสัมพันธ์สภาพ และการเปลี่ยนแปลงแบบแผนวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับความรู้ ความเชื่อ และ ลักษณะการแสดงออกของวิถีชีวิตทั่วไปในสังคม

ซันเดน (Zanden, 1990 : 355 – 360 อ้างถึงใน สุพิศวง ธรรมพันทา, 2543 : 70-71) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงทางประชากร ความก้าวหน้า ของวิทยาการและเทคโนโลยีใหม่ๆ รวมทั้งระบบค่านิยมและบันทัดฐานทางสังคม เป็นเหตุให้เกิด การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

สุริชัย หวันแก้ว (2544 : 162 – 164) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง ทางสังคมและวัฒนธรรมว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นเกิดมาจากหลายปัจจัย ที่มีความเกี่ยวเนื่องกันดังนี้

1. ปัจจัยทางภูมิศาสตร์และดาราศาสตร์
2. ปัจจัยทางชีววิทยา
3. ปัจจัยทางการเมืองและการทหาร
4. ปัจจัยทางเทคโนโลยี
5. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ
6. ปัจจัยทางศาสนาและอุดมการณ์
7. ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม
8. ปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรม

เจเลียว ฤกษ์จุฬิมล (2542 : 179 – 188) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนรูปแบบของโครงสร้างทางสังคมและพฤติกรรมทางสังคม ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงมีทั้งเพิ่มสิ่งใหม่ขึ้นและการสูญสลายไปของสิ่งเก่า มีทั้งพลังที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพลังที่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลง บางส่วนเปลี่ยนแปลงช้าขณะที่บางส่วนเปลี่ยนแปลงได้เร็ว การเปลี่ยนแปลงในบางส่วนมักส่งผลกระทบต่อส่วนอื่นๆด้วย ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเร็วหรือช้าต่างกัน ได้แก่ สภาพแวดล้อม ธรรมชาติ ประชากร โลกทัศน์ นวัตกรรม และการเคลื่อนไหวของกระบวนการทางสังคม ทิศทางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหรือบางด้านเป็นแบบวัฏจักรหรือหมุนเวียนซ้ำรูปเดิม หรือมีความเจริญและความเสื่อมสลับกัน แต่สังคมส่วนใหญ่มีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการที่มีความซับซ้อนขึ้นเรื่อยๆ การเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่เป็นการปรับตัวที่ละน้อยไปตามธรรมชาติ แต่บางส่วนเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบการพัฒนา

จากแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ผู้วิจัยนำมาใช้วิเคราะห์สภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมชุมชนของผู้เลี้ยงไก่ชน

1.6.5 ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

จูเลียน สตวอด (Julian Steward, 1995 อ้างถึง ใน ยศ สันตสมบัติ, 2540 : 35) นักมานุษยวิทยาอเมริกัน อธิบายความคิดแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมกับสภาพแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น ใกล้เคียงและส่งผลกระทบต่อกันและกันอย่างแยกไม่ออก ในยุคสมัยที่พัฒนาการด้านเทคโนโลยียังอยู่ในระดับต่ำ มนุษย์จำเป็นต้องปรับตัว เข้ากับสภาพแวดล้อม และทำให้สภาพแวดล้อมเป็นตัวกำหนดรูปแบบของวัฒนธรรม แต่เมื่อเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้ามากขึ้น มนุษย์ย่อมมีศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงหรือดัดแปลง สภาพแวดล้อมได้มากขึ้น อิทธิพล

ของสภาพแวดล้อมก็เริ่มถดถอยลง แต่หากรูปแบบและลักษณะของวัฒนธรรม ประสบการณ์และความเคยชินในอดีต ตลอดจนวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างจะยังคงอยู่และได้รับการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรมนั้น ผู้วิจัยจะได้นำมาใช้อธิบายวัฒนธรรมการเลี้ยงไก่ชนเป็นผลมาจากการที่มนุษย์ปรับตัวให้กลมกลืนกับธรรมชาติเป็นมรดกทางปัญญาของสังคมเกษตรแบบไทย และนำการเลี้ยงไก่ชนนั้นมาตอบสนองความต้องการของตัวเองไม่ว่าจะเป็นการตอบสนองทางจิตใจ เช่น นำมาชนกันเพื่อความสนุกสนานหรือตอบสนองทางเศรษฐกิจ ในลักษณะหนึ่งครอบครัวยังคงวิถีการผลิต หรือแม้แต่วัฒนธรรมชุมชน ในกระบวนการเลี้ยงนั้น อาจมีการผิดแผกแตกต่างกันไปบ้างขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น

1.6.6 ทฤษฎีหน้าที่นิยม

บรอนิสลอส มาลินอสกี (Bronislaw Malinowski, 1954 : 57-59 อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ, 2540 : 31) เชื่อว่ามนุษย์ในทุกสังคมวัฒนธรรมมีความต้องการพื้นฐานด้านร่างกายและจิตใจ และหน้าที่หลักของวัฒนธรรมคือ การตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ดังนั้นวัฒนธรรมตามทัศนะของมาลินอสกีจึงเปรียบเสมือนเครื่องมือตอบสนองความต้องการพื้นฐานของชีวิต ทฤษฎีหน้าที่นิยมของมาลินอสกีเป็นความพยายามผสมผสานแนวความคิดของเคอร์ไคม์ (Emile Durkheim) เข้ากับทฤษฎีจิตวิทยาของพาฟลอฟ (pavlov) , วุนท์ (wundt) และฟรอยด์ (Freud) มาลินอสกีเสนอว่ามนุษย์มีความต้องการพื้นฐานซึ่งจะต้องได้รับการตอบสนองจากสังคม และท่านได้จำแนกความต้องการ (needs) ของมนุษย์เป็น 3 ประเภท คือ

1. ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ (basic needs) มี 2 ชั้น เริ่มจากความต้องการด้านร่างกาย (physiological needs) เป็นขั้นแรกสุด มนุษย์ต้องการอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม การดูแลสุขภาพพยาบาล การพักผ่อนหย่อนใจ การมีเพศสัมพันธ์ ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินทั้งนี้เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตบนโลกได้ ส่วนความต้องการด้านจิตใจ (psychological needs) เป็นความต้องการทางสังคม ต้องการความอบอุ่น ความไว้วางใจ การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ต้องการให้คนในสังคมนิยมยกย่องและต้องการประสบความสำเร็จในชีวิต ซึ่งความต้องการทางด้านร่างกายนี้เองที่ได้พัฒนาสังคมมนุษย์ให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น สร้างสมวัฒนธรรมขึ้นในสังคมมนุษย์ ส่งผลให้มนุษย์มีวิถีชีวิตที่ติงาม (สุพิศวงธรรมพันทา, 2543 : 22)

2. การตอบสนองร่วมกันของสมาชิกในสังคม (instrumental needs) หมายถึง การทำงานร่วมกันของสมาชิกในสังคมเพื่อตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานทางร่างกาย และจิตใจ ก่อให้เกิดการก่อตั้งองค์กรและสถาบันทางสังคมต่างๆ ขึ้น เช่น การหาอาหารก่อให้เกิดการจัดตั้งระบบเศรษฐกิจเพื่อผลิตอาหาร การแลกเปลี่ยนและการกระจายอาหารออกไปยังสมาชิกของสังคม ความต้องการด้านการเจริญพันธุ์ก็ได้รับการตอบสนองโดยการจัดตั้งระบบครอบครัว การแต่งงานและระบบเครือญาติ

3. ความต้องการเชิงสัญลักษณ์ (symbolic needs) คือ ความต้องการเชิงสัญลักษณ์ซึ่งได้รับการตอบสนองโดย การพัฒนาระบบวิทยาศาสตร์ ศาสนา โดยศาสตร์และศิลปะ ขึ้นมาในสังคม เพื่อนำไปดัดแปลงแก้ไขชีวิตของตนในภายหน้า ระบบความรู้สึกหรือวิทยาศาสตร์ทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการในการเรียนรู้และเข้าใจปรากฏการณ์ธรรมชาติ แต่เมื่อวิทยาศาสตร์ไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์บางอย่าง เช่น ภูเขาไฟระเบิด แผ่นดินไหว หรือฟ้าผ่าได้ มนุษย์ก็คิดค้นระบบไสยศาสตร์และศาสนาขึ้นมาแทนที่เพื่ออธิบายปรากฏการณ์เหล่านั้น ทั้งนี้เพื่อช่วยให้มนุษย์มีความเข้าใจในปรากฏการณ์และมีความรู้สึกปลอดภัย นอกจากนี้ ศาสนาและพิธีกรรมต่างๆ ยังมีหน้าที่เสริมสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันและความร่วมมือระหว่างสมาชิกในสังคม

4. พฤติกรรมของมนุษย์ในทัศนะของมาลินอสกี เป็นการตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ และวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้มนุษย์ตอบสนองความต้องการของตัวเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ระบบต่างๆ ของวัฒนธรรมมีหน้าที่ในตัวเองในการตอบสนองความต้องการของมนุษย์ เพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างราบรื่น

จากทฤษฎีหน้าที่นิยม ผู้วิจัยนำมาใช้อธิบายการเลี้ยงไก่ชนเพื่อสนองตอบกับความต้องการของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นความต้องการอาหาร ความต้องการทางเศรษฐกิจ และความต้องการความสุรทางใจ นอกจากนี้การชนไก่ยังถือว่าเป็นนันทนาการ เป็นการรวมกลุ่มคนตลอดจนเป็นระบบทางเศรษฐกิจ ซึ่งไก่ชนมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการต่างๆ เหล่านี้ของผู้เลี้ยงได้

1.7 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้ศึกษาได้จำแนกเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องออกเป็น 5 กลุ่ม คือ

1. งานวิจัยเกี่ยวกับการเลี้ยงไก่พื้นเมือง

เกรียงไกร ไชยประการและคณะ (2543) ได้ศึกษาวิจัย เรื่องการเลี้ยงไก่พื้นเมือง และไก่ลูกผสมพื้นเมือง จากอดีตถึงปัจจุบัน พบว่า ไก่พื้นเมืองมีข้อดีและเหมาะสมกับเกษตรกร สำหรับผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนและจำหน่ายเมื่อเหลือจากการบริโภคและถ้าเกษตรกรต้องการเลี้ยงไก่พื้นเมืองเป็นอาชีพเสริมควรเลี้ยงในไร่นาเพราะจะช่วยลดปัญหาโรคระบาดและเพิ่มพื้นที่ในการเลี้ยงซึ่งจะทำให้สามารถเลี้ยงไก่ได้ในจำนวนมากขึ้น สภาพการเลี้ยงไก่พื้นเมืองในปัจจุบัน สามารถเพิ่มผลผลิตโดยกระทบต่อระบบผลิตของเกษตรกรน้อยที่สุด คือ เพิ่มอัตราการไข่ ลดอัตราการตาย นำวัสดุเหลือใช้จากการเกษตร นำแมลงศัตรูพืชมาเป็นอาหารไก่พื้นเมือง และสนับสนุนให้มีตลาดชุมชน จึงจะช่วยให้การเลี้ยงไก่พื้นเมืองเป็นการสร้างรายได้ให้กับเกษตรกร

บัญญัติ เหล่าไพบุลย์ (2542) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การปรับปรุงการเลี้ยงไก่พื้นเมือง ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า การผสมพันธุ์ไก่โดยวิธีธรรมชาติ ถ้าจะให้ได้ผลดีนั้น จะต้องเลือกพ่อพันธุ์อายุไม่เกิน 2 ปี สุขภาพแข็งแรงดี นัยน์ตาแจ่มใส ร่าเริง ได้รับการกำจัดพยาธิภายใน ภายนอก รักษาโรคและให้วัคซีนครบเรียบร้อย หากเคียวหรือเล็บยาวควรตัดแต่งให้เรียบร้อย เพราะเวลาผสมพันธุ์อาจจะทำให้แม่ไก่บาดเจ็บได้ ส่วนแม่พันธุ์นั้นจะต้องมีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์เช่นกัน และให้ตัดจะงอยปากบนเพื่อช่วยลดการสูญเสียจากการจิกกินไข่ จัดหาอาหารและน้ำให้กินอย่างเพียงพอแล้วปล่อยให้ผสมพันธุ์โดยวิธีผสมพันธุ์แบบใช้บริการ คือ ปล่อยให้ พ่อพันธุ์ 1 ตัวและแม่พันธุ์ 1 ตัว อยู่ในกรงเดียวกัน เมื่อผสมพันธุ์เสร็จแล้วให้ย้ายแม่พันธุ์ออก แล้วปล่อยให้แม่พันธุ์ตัวใหม่ลงไป ซึ่งวิธีนี้จะทำให้พ่อพันธุ์ 1 ตัวสามารถผสมพันธุ์กับแม่ไก่ ได้หลายตัว อัตราการผสมติดจะสูงขึ้น

พิชญรัตน์ แสนไชยสุริยา (2542) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง สมรรถนะการผลิตลูกไก่รุ่นลูก (F1) ไก่พื้นเมืองที่มีลักษณะสีขนแตกต่างกัน พบว่า อาหารและการให้อาหารไก่ นั้นจะต้องมีส่วนประกอบของโปรตีนและพลังงานเป็นหลัก ส่วนวิตามินและเกลือแร่ก็เป็นส่วนประกอบที่สำคัญ ซึ่งอาหารนี้มีทั้งอาหารสำเร็จรูปและอาหารที่ผลิตจากวัตถุดิบที่หาได้ในท้องถิ่น อาหารประเภทโปรตีน ได้แก่ ปลาป่น กากถั่วเหลือง กากถั่วลิสงและกากเมล็ดพืชน้ำมันต่างๆ ส่วนอาหารประเภทแหล่งพลังงาน ได้แก่ ปลาช่อน ข้าวโพด และมันสำปะหลัง ส่วนอาหารสำเร็จรูปนั้นมีทั้งหัวอาหารที่มีส่วนประกอบของโปรตีนในปริมาณสูง เวลาจะนำมาบริโภคจะต้องนำมาผสมกับ

วัตถุประสงค์อาหารในท้องถิ่นส่วนอาหารสำเร็จรูปครบสูตรนั้นไม่ต้องผสมอีก และเมื่อจะมีการเปลี่ยนสูตรอาหารในแต่ละช่วงอายุของไก่ต้องค่อยๆเปลี่ยน โดยใช้อาหารสูตรเดิม ครึ่งหนึ่งผสมอาหารใหม่ครึ่งหนึ่งให้กินเป็นเวลา 2 วัน จากนั้นใช้อาหารสูตรเดิม 1 ส่วนผสมอาหารใหม่ 3 ส่วนให้กินเป็นเวลา 2 วันหลังจากนั้นให้ใช้อาหารใหม่หมด

ไพโรค ปัญจะ (2542) ได้ศึกษาวิจัย เรื่องระดับโปรตีนที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของไก่พื้นเมือง พบว่า แนวโน้มความต้องการบริโภคไก่พื้นเมืองมีมากขึ้น รูปแบบการเลี้ยงไก่พื้นเมืองในปัจจุบัน อาจเปลี่ยนไป วัตถุประสงค์ในการเลี้ยงไก่เพื่อบริโภคในครัวเรือนเปลี่ยนเป็นเลี้ยงไว้เพื่อจำหน่าย และเห็นว่าการจัดการด้านอาหารจะช่วยให้ไก่พื้นเมืองเจริญเติบโตและสภาพทาง สรีรวิทยาดีขึ้น ในไก่พื้นเมืองอายุ 0 – 6 สัปดาห์ ที่เลี้ยงด้วยอาหาร ที่มีโปรตีน ร้อยละ 16 มีประสิทธิภาพในการเปลี่ยนอาหารดีที่สุด ส่วนไก่พื้นเมือง ช่วงอายุ 7 – 12 สัปดาห์ที่เลี้ยงด้วยอาหารที่มีโปรตีน ร้อยละ 15 มีความเหมาะสมมากที่สุด และไก่พื้นเมือง ที่อยู่ในช่วงอายุ 13 – 18 สัปดาห์ จะมีประสิทธิภาพการแลกเปลี่ยนโปรตีนดีที่สุด เมื่อเลี้ยงด้วยอาหารที่มีโปรตีน ร้อยละ 10 – 12 และได้ให้ข้อเสนอแนะว่า การเลือกให้สูตรอาหารที่มีโปรตีนเหมาะสมกับการเจริญเติบโตในแต่ละช่วงอายุ จะช่วยลดต้นทุนการผลิตได้

อานวย เลี้ยวธารกุล และคณะ (2540) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การผสมพันธุ์และคัดเลือกพันธุ์ไก่พื้นเมืองในหัวข้อสมรรถภาพการผลิตของไก่พื้นเมืองที่เลี้ยงในสถานีบำรุงพันธุ์สัตว์ มหาสารคาม พบว่า ไก่พื้นเมืองทั้งเพศผู้และเพศเมียมีน้ำหนักแรกเกิดไม่แตกต่างกัน แต่เมื่ออายุได้ 4 สัปดาห์ขึ้นไป เพศผู้จะมีน้ำหนักตัวและอัตราการเจริญเติบโตสูงกว่า แต่มีประสิทธิภาพการเปลี่ยนอาหารต่ำกว่าเพศเมีย อัตราการเจริญเติบโตของไก่พื้นเมือง คณะเพศจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จากช่วงอายุ 0 – 4 สัปดาห์ จนถึง 0 – 16 สัปดาห์ จากนั้นจะมีแนวโน้มลดลง และลูกไก่พื้นเมืองที่เกิดในฤดูหนาวและฤดูฝนจะมีน้ำหนักแรกเกิด น้ำหนักตัวและอัตราการเจริญเติบโตในช่วงอายุ 8 – 24 สัปดาห์ สูงกว่าลูกไก่ที่เกิดในฤดูร้อน เนื่องจากไข่ที่แม่ไก่ออกมาในฤดูร้อนจะมีขนาดเล็กกว่าไข่ที่ออกมาในฤดูหนาวและฤดูฝน

กนก ผลารักษ์ และคณะ (2528) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การปรับปรุงการเลี้ยงไก่พื้นเมืองในระดับหมู่บ้าน พบว่า ไก่ที่ได้รับวัคซีนตามโปรแกรม มีอัตราการเลี้ยงรอดเฉลี่ย ร้อยละ 85 ที่เหลือ ร้อยละ 15 จะตายด้วย อุบัติเหตุ โรคนิวคาสเซิล หลอดลมอักเสบ ฯลฯ และได้ประมวลผลการศึกษาทั้งหมดแล้ว สรุปได้ว่าไก่พื้นเมืองมีคุณสมบัติดีกว่าไก่ลูกผสมในสภาพการเลี้ยงดูแบบชนบท เหมาะที่รัฐบาลหรือหน่วยงานต่างๆ จะให้ความสำคัญกับไก่พื้นเมืองแท้ๆ ยิ่งกว่าไก่ลูกผสมหรือพันธุ์อื่นใด และควรเน้นการป้องกันโรคระบาดด้วยวัคซีน

2. เอกสารเกี่ยวกับการเลี้ยงไก่ชน

พล นิลฉิ่ง (2544) ได้กล่าวถึง ได้กล่าวถึงลักษณะของแข้งไก่ชนที่ต้องตามลักษณะที่ตีของไก่ชนโดยทั่วไป เช่น รูปลักษณะของแข้ง รูปลักษณะของนิ้ว รูปลักษณะของเกล็ด เกล็ดพิฆาตต่างๆ ซึ่งเป็นเกล็ดไก่ที่ดีและเสริมบารมีให้กับไก่ เช่น เสือชอนเล็บ เหน็บใน ไชบาดาล ผลาญศัตรู จักรนารายณ์ รุนแผนสะกดทัพ ฟ้าผ่าและพญาครุฑ นอกจากนี้ยังมีเกล็ดเสริมพิฆาตซึ่งจะช่วยเสริมให้การชนของไก่มีอำนาจมากยิ่งขึ้น เช่น เพลย เหน็บนอก พวงมาลัย ไชบาดาลและข้าวตอกแตก เป็นต้น และยังกล่าวถึงรายละเอียดในการประกวดเกล็ดไก่ชน มีการให้คะแนนที่เป็นธรรมและเป็นระบบ อันจะช่วยเพิ่มมูลค่าให้กับไก่อีกทางหนึ่ง

ชาติ ไชยณรงค์ (2543) ได้กล่าวถึงการเลี้ยงไก่ชน นับตั้งแต่การเริ่มต้นเพาะพันธุ์ การเลี้ยงลูกไก่แรกเกิด การดูแลเมื่อเป็นไก่กระทง การให้อาหาร การคัดเลือกไก่ที่จะนำมาเลี้ยงชน โดยดูที่ลักษณะอันพึงประสงค์อย่างละเอียดตั้งแต่การดูปากไปจนถึงเล็บเท้า การฝึกซ้อมนวม การซ้อมคู่ การล่อ การปล้ำ การดูเชิงชน การเตรียมตัวเพื่อออกป้อน และกระบวนการชนไก่ในป้อน นอกจากนี้ยังกล่าวถึงโรคต่างๆที่มักพบในการเลี้ยงไก่ชนตลอดจนวิธีและเวชภัณฑ์ในการรักษาอีกด้วย

บัว ดวงศรี (2542) ได้กล่าวถึงการคัดเลือกพันธุ์ การเพาะพันธุ์และการบำรุงเลี้ยงไก่ชนตามความเชื่อที่ได้รับการพิสูจน์ซ้ำจากประสบการณ์การเลี้ยงไก่ชน ว่า การที่จะเลี้ยงไก่ชนให้เก่งนั้นจะต้องอาศัยความเชื่อทางไสยศาสตร์ ผสมผสานกับภูมิปัญญาที่ได้สั่งสมและสืบทอดต่อกันมา อีกทั้งต้องเอาใจใส่ดูแล ปรคบประหม่อมเป็นอย่างดี และมีเคล็ดลับเฉพาะตัว จึงจะได้ไก่ชนเก่งที่มีโอกาสชนะมาก

สมบัติ จำปาเงิน (2540) ได้กล่าวถึงกีฬาชนไก่ในฐานะที่เป็นกีฬาไทย ว่ากีฬาชนไก่เป็นกีฬาที่ได้รับความนิยมในหมู่ผู้ชายไทย ที่นอกจากจะเป็นกีฬาที่ทำให้สนุกสนาน ตื่นเต้น พนันขันต่อแล้วยังเป็นการแสดงถึงความสามารถในการบำรุงรักษา คัดเลือกพันธุ์ รวมทั้งการดูแลลักษณะไก่ที่เป็นวิชาการลับอันหนึ่ง ซึ่งการเลี้ยงไก่ชนจนเติบโตมาเป็นไก่ชนที่เก่งได้นั้นจะต้องผ่านกระบวนการหลายขั้นตอน นับตั้งแต่การคัดเลือกพ่อพันธุ์ แม่พันธุ์ การผสมพันธุ์ การเตรียมรังไข่ การฟักไข่ การอนุบาลลูกไก่ จนเป็นไก่ชนที่โตเต็มที่พร้อมที่จะทำการซ้อม ปล้ำ ล่อไก่ก่อนชน เมื่อไก่พร้อมที่จะชน กล่าวคือแข็งแรงสมบูรณ์ดี พิศพร้อมได้ที่จะนำไก่ออกป้อน ซึ่งต้องอาศัยประสบการณ์ของผู้เปรียบไก่ ความชำนาญของมีอน้ำตลอดจนและดวงชะตาของไก่ชนที่จะส่งเสริมและเกื้อกูลกันจนทำให้ไก่ชนได้รับชัยชนะ

อภิรัชย์ รัตนวราหะ (2541) ได้กล่าวถึงไก่พื้นบ้าน ว่าแข็งแรง เลี้ยงง่าย และทนทาน ต่อโรค สามารถหากินเองได้ตามลานบ้าน โรงเรือนก็ทำพอกุ้มแคะคุ้มฝน ทำให้ต้นทุนการผลิต ไม่สูงมากนัก และด้วยเหตุที่ไก่พื้นบ้านมีลักษณะแข็งแรง บึกบึนมีนิสัยชอบจิกตีต่อสู้กัน จึงมีคนนำเอาไก่พื้นเมืองมาเลี้ยงเป็นไก่ชนและเมื่อเลี้ยงได้ดีเต็มที่แล้วก็นำมาประลองฝีมือกัน ตัวไหนลักษณะดี มีเชิงชนที่เก่งกาจก็สามารถนำมาขายเป็นไก่ชนได้ในราคาแพง เป็นการเพิ่มมูลค่า (Value Added) ให้ไก่พื้นบ้านอีกวิธีหนึ่ง

นิสิต ตั้งตระการพงษ์ (2535) ได้กล่าวถึงประวัติการชนไก่ ประวัติและลักษณะ ไก่ชนของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช อย่างละเอียดตั้งแต่สี่ อย่ยวะต่างๆตั้งแต่จอยปากไปจนถึง เล็บเท้าตลอดจนตำแหน่งของเกล็ดที่สำคัญ จากนั้นกล่าวถึงการเพาะพันธุ์และการเลี้ยงดูนับแต่ การคัดเลือกพ่อ - แม่พันธุ์ การคัดเลือกไข่ การผสมพันธุ์ การเลี้ยงดูตั้งแต่แรกเกิดจนถึง เลี้ยงชน การดัดน้ำอาบและนวด โรคต่างๆของไก่ชน การใช้ยาและเวชภัณฑ์มีทั้งแผนปัจจุบัน และแผนโบราณเป็นการผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิทยาศาสตร์ การวางไก่ชน ขณะเข้าชนตามความเชื่อของคนโบราณและการประกวดไก่ชนเหลือองหางขาวซึ่งสืบสายเลือด มาจากไก่ชนของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่จังหวัดพิษณุโลก

เศตุลยา (2530) ได้รวบรวมความรู้เกี่ยวกับการดูแลลักษณะและวิธีบำรุงเลี้ยงไก่ชน ไว้ว่า การคัดเลือกพันธุ์ การผสมพันธุ์ไก่ชนและการบำรุงเลี้ยงไก่ชนตั้งแต่เป็นลูกไก่ชน จนเจริญเติบโตเป็นไก่รุ่นกระทงนั้น จะต้องใช้หลักการทางวิทยาศาสตร์ผสมผสานกับภูมิปัญญา จึงจะได้ไก่ชนที่เก่ง มีเชิงชนดีและมีโอกาสได้รับชัยชนะในการต่อสู้

3. เอกสารการเลี้ยงไก่พื้นเมือง

ธำรงค์ดี พลบำรุง (2531) กล่าวว่า ไก่พื้นเมืองเป็นสัตว์เลี้ยงที่มีความสำคัญ ต่อเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรไทยในชนบท เนื่องจากเกษตรกรเหล่านี้เลี้ยงไก่พื้นเมือง ไว้อย่างน้อยครึ่งเรือนละ 10-15 ตัว และไก่พื้นเมืองเหล่านี้ก็ให้ผลตอบแทนแก่เกษตรกรในแง่มุม ที่แตกต่างกัน เช่น เป็นแหล่งอาหารโปรตีนที่สำคัญของครอบครัว สร้างเสริมรายได้ ใช้มูลทำปุ๋ย ฯลฯ ทั้งที่เกษตรกรไม่ต้องลงทุนในการเลี้ยงมากมาย ไก่พื้นเมืองเลี้ยงง่าย หากหากินได้เอง หากมีการจัดการการดูแลเอาใจใส่ป้องกันอันตรายจากสัตว์อื่นๆและให้ภูมิคุ้มกันโรค อย่างเหมาะสม เกษตรกรก็จะมีรายได้จากการเลี้ยงไก่พื้นเมืองมากขึ้น จนสามารถเลี้ยงเป็นอาชีพ ได้

4. เอกสารทางสังคมวัฒนธรรม

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2544) ได้เรียบเรียงตำราเกี่ยวกับ ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีความสำคัญมากในการพัฒนาในปัจจุบัน และภูมิปัญญานั้นเกิดจากความสำนึกร่วมกันว่า สังคมไทยนั้นมีมรดกทางปัญญาสั่งสมไว้มาก หากแต่อิทธิพล ทางเศรษฐกิจการเมืองจากภายนอกเข้ามาครอบงำ จนทำให้คนไทยเพิกเฉยต่อมรดกทางปัญญาของตัวเอง การจะพัฒนาคนให้ก้าวไปในอนาคตได้อย่างเหมาะสม ไม่เพียงแต่จะต้องรอบรู้ วิทยาการใหม่ๆ เท่านั้น จำเป็นต้องรู้จักวัฒนธรรมของตัวเอง เข้าใจภูมิปัญญาที่ได้สั่งสมและ สืบสาน มาช้านาน ทั้งนี้เพื่อให้เราสามารถปรับตัวในแนวทางที่ผสมผสานของดีที่เรามีอยู่เป็นทุน กับของ ใหม่ที่ใช้สติปัญญาเลือกแล้วว่าเหมาะกับเรา

อาคม เดชทองคำ (2543) ได้ศึกษาวิจัย โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้ กับ การพัฒนา และเพื่ออธิบายบุคลิกภาพบางประการของชาวปักษ์ใต้ผ่านทางวัฒนธรรมการชนวน โดยมองในแง่ การคัดเลือก การเลี้ยงดูและการพิศข้อมั่วชน พฤติกรรมการเล่นพนันชนวน ความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่เกี่ยวกับการชนวน ค่านิยม วิถีดำเนินชีวิตของนักเลงวุ่น เพื่อที่จะ ช่วยให้เห็นโครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้พบว่า การคัดเลือกสายพันธุ์วุ่นตามคติความ เชื่อและภูมิปัญญาแบบพุทธเกษตรไทยผสมผสานวัฒนธรรมอินเดียที่ว่า รูปลักษณะของวุ่นจะต้องมี หู ตาเล็ก หางร่วม หัวรก หมอยคก คิ้วหนา หน้าสั้น เขาใหญ่ ลูกไรซ่อนไปข้างหน้า โดยเฉพาะจะต้องมีคร่อมอกใหญ่ บั้นท้ายเรียวเล็กคล้ายสิงโต เป็นรูปลักษณะที่เป็นหลักการทางฟิสิกส์ และวิทยาศาสตร์การกีฬาอธิบายได้ว่า มีความสมดุล มีมวลมาก มีกำลังปะทะสูง สามารถ เคลื่อนตัวได้คล่องแคล่วว่องไวในเชิงรุก - ถอย นอกจากนี้ยังพบวัตรปฏิบัติในการแปรอวุ่น นั้น มีการพาเดิน ตากแดดเข้าเย็น พิศข้อมอย่างเข้มข้นและต่อเนื่อง บำรุงด้วยอาหารอย่างดี อยู่กินกับวุ่นชนิดที่ขึงไม่ให้โตไม่ให้ตอม หลังจากนั้น เมื่อถึงวันลงคู่จริง จะพยายามกระทำทุก วิธีทางที่จะให้ตนเป็นฝ่ายชนะ หาหนทางเอาเปรียบ และป้องกันการถูกเอาเปรียบ และมีการ หลอกล่อฝ่ายตรงข้ามต่าง ๆ นานา และมีการนำเอาไสยศาสตร์เข้ามาช่วยสร้างขวัญให้ฝ่ายตน และข่มขู่ฝ่ายตรงข้าม ปรัชญาที่ฟังได้คือ ถ้านำความวิริยะอดทนแปรอวุ่นไปประยุกต์ใช้ใน กิจการอื่นก็จะชนะอุปสรรคทั้งปวง และโครงสร้างที่เข้มแข็งของวุ่นเปรียบประหนึ่งโครงสร้าง ของสังคม กล่าวคือ ถ้าพลังภายในแข็งแกร่งก็พร้อมที่จะเผชิญกับปัญหาภายนอกทุกกรณี

5. เอกสารเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2542) ได้ศึกษาเกี่ยวกับธุรกิจชุมชน พบว่า การเร่งรัด พัฒนาเศรษฐกิจที่เน้นแนวทางอุตสาหกรรมนิยม ทอดทิ้งภาคเกษตรและชนบท สิ่งตามมา

แม้ภาคธุรกิจอุตสาหกรรมจะเติบโตได้เร็ว แต่ผลของการพัฒนานั้นตกไปถึงชนบทน้อย ก่อให้เกิดช่องว่างทางรายได้และการล้มละลายของภาคเกษตร นโยบายของรัฐบาลทุกยุคทุกสมัยตั้งแต่ปี 2500 - ปัจจุบัน ยังไม่เป็นรูปธรรมเด่นชัดในอันที่จะฟื้นฟูแก้ไขภาวะเศรษฐกิจและสังคมของชนบทให้สามารถลืมตาอ้าปาก มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่ไม่ตกต่ำและแตกต่างจากเมืองมากนัก การหวังพึ่งรัฐบาลแต่เพียงด้านเดียวเพื่อให้แก้ไขปัญหาของชนบทเป็นความหวังที่ไม่อาจสมหวังได้ การสร้างแนวทางและกลยุทธ์ที่ตนเอง พัฒนาตนเองและยกระดับเศรษฐกิจและสังคมของตนเอง ด้วยกำลังและความสามารถของตนเอง เป็นสิ่งที่หวังได้และเป็นจริงมากกว่า และพบว่าชาวชนบทส่วนหนึ่งสามารถที่จะใช้แนวทางธุรกิจชุมชนในรูปของกลุ่มออมทรัพย์และกลุ่มการผลิตต่างๆ ช่วยยกระดับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนให้ดีขึ้นได้

ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและคณะ (2541: 1-3) ได้เรียบเรียงตำราเกี่ยวกับทฤษฎีและแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนชนชาวนา ไว้ว่า วิชาเศรษฐศาสตร์ไม่สามารถตอบสนองเศรษฐกิจชุมชนชาวนาได้ และเป็นเรื่องที่ศึกษากันน้อย ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์แบบทุนนิยมไม่สามารถอธิบายกลไกการทำงานและการผลิตซ้ำของเศรษฐกิจชุมชนชาวนา และเศรษฐกิจของชุมชนชาวนานั้น อาจเป็นเศรษฐกิจส่วนที่ไม่ได้ดำเนินไปด้วยจุดหมายเพื่อธุรกิจหรือกำไร อาจมีกลไกการตัดสินใจและแรงขับเคลื่อนอีกชนิดหนึ่ง เพื่อการพอมีพอกินเป็นอันดับแรก และดำรงอยู่ด้วยการพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือ มีน้ำใจต่อกันในชุมชนและระหว่างชุมชน หากเราต้องการผลักดันแนวความคิดวัฒนธรรมชุมชนเป็นกระแสหลักของการพัฒนาคงจะต้องค้นคว้าและศึกษาเรื่องเศรษฐกิจชุมชนมากขึ้น จากคุณลักษณะของสังคมและวัฒนธรรมไทยเดิม คือ การรักอิสระและความมีน้ำใจ คนไทยชอบทำอะไรตามใจ ไม่ชอบการบังคับกดขี่ ไม่ชอบการใช้อำนาจ ไม่ชอบรัฐ ขณะเดียวกันคนไทยมีน้ำใจชอบช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ถือเป็นพี่เป็นน้อง แบ่งกันอยู่แบ่งกันกินอยู่รวมเป็นชุมชนขนาดเล็ก เรียกว่าบ้าน สังคมและวัฒนธรรมชาวบ้านเป็นอนาธิปไตยนิยม เมื่อค้นคว้าไปถึงชุมชนคนไทนอกประเทศไทย ในรัฐอัลซัม รัฐจาน ในสิบสองพันนา ลาว และสิบสองจุไทย ก็ได้พบลักษณะอนาธิปไตยนิยมเช่นเดียวกัน

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2540 : 72-73) ได้วิจัยเกี่ยวกับเศรษฐกิจของหมู่บ้านไทยในอดีต พบว่า เศรษฐกิจหมู่บ้านไทย ในอดีตเป็นเศรษฐกิจพอเพียงชีพ ผลิตเพื่อกินเพื่อใช้เอง ไม่ต้องพึ่งโลกภายนอก มีความผูกพัน ภายในสูง ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการผลิต มีความเพียงพอในตัวเอง หักลดกรรมรวมอยู่กับเกษตรกรรม หรืออยู่ในครัวเรือนเดียวกัน มีความเชื่อมร่วมนับญาติและทำกิจกรรมสังคมร่วมกัน ไม่มีการแบ่งแยกชนชั้น ความสัมพันธ์ทางการผลิตมีลักษณะคล้ายชุมชนสังคมนิยมบุพกาล เป็นชุมชนขนาดเล็กที่สมาชิกเห็นอกเห็นใจช่วยเหลือ

เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน แต่ชุมชนมีเทคโนโลยีต่ำ ต้องพึ่งความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ และผลิตได้เพียงพอยังชีพเท่านั้น แทบไม่เหลือส่วนเกิน หากฝนแล้งและน้ำท่วมก็ไม่พอกิน ทั้งสถาบันรัฐและระบบทุนไม่ใช่สถาบันของชาวบ้าน เข้ามาเอาผลประโยชน์จากชาวบ้าน ไม่ได้พัฒนาหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงไม่ได้เข้าร่วมสถาบันทั้งสองอย่างเต็มที่ เป็นการถูกลากเข้าร่วมและในความจริงแล้วชาวบ้านต่อต้านรัฐ และระบบทุนมาตลอด ทั้งโดยปริยายและโดยโจ่งแจ้ง

1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ

ไถ่ชน หมายถึง ไถ่พันธู์ที่เลี้ยงไว้ใช้สำหรับกีฬาชนไถ่เป็นหลัก

วิถีชีวิตไทย หมายถึง ชีวิตความเป็นอยู่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของคนในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความฉลาดที่เกิดขึ้นและสั่งสมจากประสบการณ์ของชีวิต และมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมา

ชุมชน หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกันในกิจกรรมการเลี้ยงไถ่ชน ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

สภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม หมายถึง สภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมโดยทั่วไปของผู้เลี้ยงไถ่ชนในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

สนามชนไถ่ หมายถึง สถานที่ที่คนนำไถ่มาชนกัน ที่ก่อตั้งขึ้นภายใต้ชื่อชมรมอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์ไถ่พื้นเมืองจังหวัดขอนแก่น มุ่งเน้นการทดสอบไถ่ชนเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาสายพันธุ์ ไม่อนุญาตให้เล่นการพนัน

บ่อนไถ่ หมายถึง สถานที่ที่มีลักษณะเหมือนกับสนามชนไถ่ ได้รับอนุญาตให้เล่นพนันชนไถ่ ตามกฎหมายในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ขี้มไถ่ หมายถึง สถานที่ที่ทำการเลี้ยงไถ่ออกชนที่อยู่ตามหมู่บ้าน และชุมชนต่างๆ ในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

มือน้ำ หมายถึง ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงให้ไถ่ก่อนนำเข้าชนและตอนพักยกของการประลองหรือชนไถ่

บทที่ 2 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา

ขอนแก่นเป็นจังหวัดหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน เป็นเมืองขนาดใหญ่และมีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่อยู่ศูนย์กลางของแผ่นดินอีสาน จึงมีผู้คนกล่าวขานว่า จังหวัดขอนแก่นเป็นเสมือนเมืองหลวงของดินแดนที่ราบสูงแห่งนี้ เป็นเมืองที่รับกระแสความเจริญทางด้านต่างๆ มาจากกรุงเทพมหานครก่อนที่จะแพร่กระจายไปสู่สังคมอื่นๆของจังหวัด ข้างเคียง จากสภาพบ้านเมืองที่เจริญเติบโตอย่างรวดเร็วปกป้องถึงศักยภาพการพัฒนาตัวเองและสถานะภาพทางเศรษฐกิจของผู้คนในเมืองขอนแก่นได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามผู้คนในเมืองนี้ยังคงเอกลักษณ์โดดเด่นในการรักษาวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณีอันดีงามที่สั่งสม มาจากบรรพบุรุษของชาวไทยอีสานไว้ได้อย่างเหนียวแน่นและน่าชมเชยเป็นอย่างยิ่ง จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่จุดพบตามแหล่งโบราณคดี เช่น แหล่งโบราณคดีบ้านโนนชัย โนนเมือง โนนนกทา และ ฯลฯ แสดงให้เห็นว่า เมืองขอนแก่นเคยเป็นชุมชนโบราณมาก่อน (ชลิต ชัยภรชิต, 2534) นอกจากนั้นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่จุดพบในบริเวณพื้นที่ดังกล่าวนี้ ได้ชี้ให้เห็นถึงความมีอารยะธรรมและความเจริญของทางวัฒนธรรมของชุมชนที่เคยอาศัยอยู่ในบริเวณนี้มาก่อน ชุมชนโบราณเหล่านี้ได้เกิดขึ้นแล้วดำรงอยู่ในช่วงเวลาหนึ่ง ต่อมาถึงกาลล่มสลายไปตามกฎธรรมชาติ แต่ชุมชนดังกล่าวยังคงเหลือร่องรอยให้ชนรุ่นหลังได้สืบค้นย้อนหลังเพื่อศึกษาถึงความ เป็นมาของตนที่ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

2.1 ประวัติความเป็นมาของจังหวัดขอนแก่น

พื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จากการสืบค้นทางประวัติศาสตร์พบว่าเคยเป็นชุมชนโบราณมาก่อน จากหลักฐานการขุดค้นของนักโบราณคดีพบว่าในบริเวณที่จังหวัดขอนแก่นมีบริเวณที่เป็นชุมชนโบราณเป็นจำนวนมาก (ประมวล ทิมพ์เสน, 2541 : 80) ดังนั้นเพื่อความเข้าใจ ในความเป็นมาของจังหวัดขอนแก่นจึงขอกล่าวถึงประวัติจังหวัดขอนแก่นพอสังเขปดังนี้

2.1.1 ขอนแก่นสมัยก่อนประวัติศาสตร์

ในบริเวณที่ตั้งของเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นมีแหล่งที่เป็นชุมชนโบราณเท่าที่ค้นพบของนักโบราณคดี มีอยู่ 7 แห่ง คือ

2.1.1.1 แหล่งโบราณคดีบ้านโนนชัย เป็นแหล่งโบราณคดีที่อยู่ในเขตเทศบาลนครขอนแก่นด้านทิศเหนือ ปัจจุบันคือ บ้านโนนชัย อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นชุมชนโบราณ

เก่าแก่ โบราณวัตถุที่ขุดพบมีหลายอย่างเช่น ภาชนะดินเผา เครื่องประดับ ภาชนะใส่เกลือ ปลา ร้า กระดุกสัตว์ เช่น วัว ควาย หมู หมาและไก่ เครื่องใช้ที่ทำจากสำริดและเหล็ก สินแร่ต่างๆ ซึ่งผลิตขึ้นเพื่อใช้ในชุมชนและค้าขายกับชุมชนอื่นๆ ในพื้นที่ใกล้เคียง จากหลักฐานที่พบขุดพบทำให้ทราบว่าแหล่งโบราณคดีบ้านโนนชัยนี้ประกอบอาชีพทำนาข้าว เลี้ยงสัตว์ ล่าสัตว์และทำเครื่องมือเครื่องใช้โลหะ จากการตรวจสอบอายุของโบราณวัตถุด้วยวิธีคาร์บอน 14 พบว่า แหล่งโบราณคดีแห่งนี้มีอายุราว 2,500 ปี

2.1.1.2 แหล่งโบราณคดีบ้านศรีฐาน เป็นแหล่งโบราณคดีที่อยู่ในเขตเทศบาลนครขอนแก่นด้านตะวันตก ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของบ้านศรีฐาน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ลักษณะชุมชนเป็นคูน้ำคันดินล้อมรอบ ตอนกลางเป็นเนินดินค่อนข้างกลมปัจจุบันถูกทำลายไปจนเกือบหมดแล้ว โบราณวัตถุที่ขุดพบ ได้แก่ เศษภาชนะดินเผา หม้อดินเผาบรรจุกระดูก เครื่องมือหิน ภาชนะสำริด เศียรพระพุทธรูปหินทรายและเสมาหินทราย สันนิษฐานว่าแหล่งโบราณคดีแห่งนี้ คงมีอายุราว 2,000-3,000 ปี

2.1.1.3 แหล่งโบราณคดีโนนตาสุ่ม เป็นแหล่งโบราณคดีที่อยู่ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น อยู่ติดกับสถานีรถไฟจังหวัดขอนแก่น สภาพทั่วไปเป็นที่ราบค่อนข้างสูง ปัจจุบันถูกทำลายไปจนเกือบหมดแล้ว โบราณวัตถุที่ขุดพบ ได้แก่ เศษภาชนะดินเผา เสมาหินทราย ที่จำหลักเป็นลวดลายแต่ลบเลือนไปมากแล้ว แหล่งโบราณคดีแห่งนี้สันนิษฐานว่าคงมีอายุในราวสมัยพุทธศตวรรษที่ 11 ลงมา

2.1.1.4 แหล่งโบราณคดีบ้านกอก เป็นแหล่งโบราณคดีที่อยู่ในเขตตำบลบ้านเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น สภาพทั่วไปเป็นเนินดินขนาด 170X230 เมตร บริเวณรอบๆจะเป็นพื้นที่เพาะปลูก โบราณวัตถุที่ขุดพบ ได้แก่ เศษภาชนะดินเผา กระดุกสัตว์ทั้งสัตว์ที่เลี้ยงไว้ใช้งาน เช่นวัว ควาย และสัตว์ป่า เช่น กวาง หมูป่า แหล่งโบราณคดีแห่งนี้สันนิษฐานว่ามีอายุราว 1,500 ปี

2.1.1.5 แหล่งโบราณคดีบ้านศิลา เป็นแหล่งโบราณคดีที่อยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น อยู่ทางทิศเหนือของตัวเมืองขอนแก่น สภาพทั่วไปเป็นเนินดินค่อนข้างใหญ่รูปร่างค่อนข้างกลม พื้นที่โดยรอบเป็นที่ลุ่มใช้ทำการเกษตรกรรม โบราณวัตถุที่ขุดพบ ได้แก่ เศษภาชนะดินเผา กระดุกสัตว์ต่างๆ เช่น หมู กวาง จระเข้และเปลือกหอยชนิดต่างๆ

2.1.1.6 แหล่งโบราณคดีบ้านหัวสระ เป็นแหล่งโบราณคดีที่อยู่ในเขตตำบลคอนช้าง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น สภาพทั่วไปเป็นเนินดินไม่สูงนัก โบราณวัตถุที่ขุดพบ ได้แก่ เศษภาชนะดินเผา หม้อดินเผาบรรจุกระดูก กำไลสำริด เศียรพระยานาคทำด้วยสำริด และเครื่องมือ

เหล็ก แหล่งโบราณคดีแห่งนี้สันนิษฐานว่าคงมีการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 11-13 เรื่อยมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 15-17

2.1.1.7 แหล่งโบราณคดีบ้านโนนทัน เป็นแหล่งโบราณคดีที่ตั้งอยู่บ้านโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โบราณวัตถุที่ขุดพบ ได้แก่ ภาชนะดินเผา ลูกปัดแก้วสีฟ้า กำไลสำริด เครื่องมือเหล็กและโครงกระดูกมนุษย์โบราณ

(สถาพร ชวัญยืนและคณะ, 2529 : 141-144)

2.1.2 ขอนแก่นสมัยประวัติศาสตร์

จากการสำรวจของหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดขอนแก่นพบว่า พื้นที่จังหวัดขอนแก่นเคยเป็นดินแดนที่เคยอยู่ภายใต้การปกครองของชนชาติขอมหรือเขมรมาก่อน ดังนั้นโบราณสถาน โบราณวัตถุต่างๆที่พบ ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อทางศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธแบบมหายาน อันเป็นศาสนาที่ชาวเขมรในอดีตนับถืออยู่ จะเห็นได้จากปราสาทหินหรือที่ชาวบ้านนิยมเรียกว่า "กู" ในจังหวัดขอนแก่นเป็นศิลปะแบบเขมร มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 16-18 หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เป็นแหล่งศิลปกรรมและชุมชนโบราณสถานในอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่นที่พบมี 2 แห่ง คือ

2.1.2.1 ปราสาทหินกู่แก้วและหลักศิลาจาริกู่แก้ว ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลคอนช้าง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โบราณสถานแห่งนี้สันนิษฐานว่าเป็น "อโรคยาศาล" สร้างด้วยศิลาแลงมีกำแพงแก้วศิลาแลงล้อมรอบ ประตูทางเข้าด้านหน้า หรือ "โหมประตู" หันไปทางทิศตะวันออก ภายในมีบรรณาลัยอยู่ก่อนไปทางมุมด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ องค์ปราสาทประธานอยู่ตรงกลางและมีสระน้ำ หรือ "บาราย" อยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของกู โบราณสถานแห่งนี้สันนิษฐานว่ามีอายุอยู่ประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ 16 ปัจจุบันชาวบ้านได้ร่วมกันต่อเติมดัดแปลงปราสาทประธานเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปไว้เพื่อทำการเคารพสักการะ

2.1.2.2 โนนกู่สาวะถี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของหมู่บ้านสภาพทั่วไปเป็นเนินดินล้อมรอบด้วยทุ่งนา ตัวกูหักพังทลายลงเหลือเพียงฐานก่อด้วยศิลาแลงเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด 8X18 เมตร ปัจจุบันชาวบ้านสาวะถีได้ร่วมกันสร้างพระพุทธรูปปางมารวิชัยไว้ในบริเวณนั้นและสร้างสำนักสงฆ์ขึ้นในบริเวณใกล้เคียง และในช่วงก่อนวันสงกรานต์ชาวบ้านจะรวมใจกันจัดงานบุญ "นมัสการกู" เพื่อทำการฉลองและสักการะกูแห่งนี้เป็นประจำทุกปี

ชุมชนโบราณเหล่านี้มีความเจริญรุ่งเรืองอยู่สมัยหนึ่งแล้วค่อยๆเสื่อมอำนาจลงจากการศึกษาประวัติศาสตร์ พบว่าชาวเขมรในอดีตมีความสัมพันธ์กับชาวลาวเป็นอย่างดี มีการ

ค้าขายและไปมาหาสู่กันเป็นประจำตามเมืองต่างๆที่ตั้งอยู่ริมฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ซึ่งดินแดนของลาวหรืออาณาจักรล้านช้างในบริเวณนี้ยึดติดกับชายแดนของเขมรจนทำให้ลาวบางส่วนพูดเขมรได้ และเขมรบางส่วนก็พูดลาวได้ การเคลื่อนย้ายของชาวลาวเข้าสู่ดินแดนอีสานจึงมีมากขึ้นหลังจากพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชาวลาวมีความเข้มแข็งมากขึ้นขณะที่เขมรอ่อนกำลังลง ประกอบกับเขมรไม่ใส่ใจดินแดนแถบนี้มากนักเพราะเป็นปลายอาณาเขตของเขมร ชาวลาวยุคที่ฝั่งขวาแม่น้ำโขงจึงขยายดินแดนทำมาหากินลงมาเรื่อยๆ ดังนั้นคนขอนแก่นส่วนหนึ่งจึงเป็นชาวลาวยุคที่อพยพมาอยู่ก่อนแล้ว ชาวลาวยุคเหล่านี้จะพูดสำเนียงแบบหัววนๆ เพราะได้รับอิทธิพลจากภาษาเขมร ส่วนชาวลาวยุคอีกพวกหนึ่งเป็นการอพยพลงมาเพื่อหนีภัยทางการเมือง เช่น กลุ่มพระวอพระตา กลุ่มพระครูโพนสะเม็ด เป็นต้นส่วนชาวลาวยุคที่อพยพลงมาหลังจากเสียเอกราชให้แก่ไทยแล้ว (พ.ศ.2322) จะมีสำเนียงพูดที่อ่อนหวานตามแบบลาวเวียง (เวียงจันทร์) ในปัจจุบัน (ประมวล พิมพ์เสน, 2541:79-82)

บรรพบุรุษของคนในจังหวัดขอนแก่นที่มีบทบาทในการตั้งเมืองขอนแก่น ได้สืบเชื้อสายมาจากลาวโดยตรงกล่าวคือ เมื่อปี พ.ศ.2224-2225 พญาเมืองจันทร์ได้ทำการยึดอำนาจและตั้งตนเป็นกษัตริย์ขึ้นครองนครเวียงจันทร์ ท่านพระครูโพนสะเม็ดซึ่งเป็นอีกหัวอำนาจหนึ่งได้รวบรวมศิษยานุศิษย์ ตลอดจนข้าหลวงของเจ้าหน่อกษัตริย์และพระมารดาอพยพหนีภัยมาตั้งบ้านเรือนบริเวณฝั่งซ้ายและฝั่งขวาของแม่น้ำโขง นางแพงซึ่งเป็นเจ้าเมืองนครจำบากบุรีศรีจึงได้มอบอำนาจการปกครองให้กับท่านพระครูโพนสะเม็ด ต่อมาท่านพระครูโพนสะเม็ดจึงได้ยกเจ้าหน่อกษัตริย์ขึ้นครองเมืองนครจำบากบุรีศรี ถวายพระนามว่า "พระเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร" และเปลี่ยนนามเมืองใหม่เป็น "นครจำปาศักดิ์" พระเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูรได้ปกครองบ้านเมืองโดยแต่งตั้งเทียบแสนพญาไว้ในตำแหน่งต่างๆตามธรรมเนียมโบราณ ดังนั้นเจ้านาย ข้าหลวงและลูกศิษย์ท่านพระครูจึงถูกแต่งตั้งให้ออกไปปกครองดูแลรักษาเมืองต่างๆ ที่อยู่ใกล้เคียง ทำให้เขตแดนของนครจำปาศักดิ์ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง (อุราลักษ์ณ์ สิกิรบุตร, 2526 : 20) และในครั้งนี้อารยแก้วหรือเจ้าแก้วบุญสม ซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์มาจากเวียงจันทร์ด้วยกัน ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองท่งหรือเมืองสุวรรณภูมิ เจ้าแก้วบุญสมจึงได้พาภรรยาและลูกหลานมาอยู่เมืองท่งนี้ด้วยหลานที่ได้ติดตามเจ้าแก้วบุญสมมาในครั้งนี้ คือ ท้าวเพี้ยเมืองแสนและท้าวเพี้ยเมืองแพน

ต่อมาปี พ.ศ.2325 เกิดความไม่สงบขึ้นในเมืองสุวรรณภูมิ เนื่องจากเกิดการแก่งแย่งกันเป็นเจ้าเมือง ท้าวเพี้ยเมืองแสนจึงได้อพยพพาไพร่พลมาตั้งเมืองใหม่ที่บ้านเมืองเพี้ย ให้ชื่อว่าเมือง"ชลบท" รือขึ้นกับเมืองนครราชสีมา เมื่อท้าวเพี้ยเมืองแพนเห็นท้าวเพี้ยเมืองแสนได้เป็นเจ้าเมืองก็อยากเป็นบ้าง จึงรวบรวมผู้คนอพยพมาตั้งบ้านเรือนที่บ้านคอนกระยอม แล้วขอเข้าพบ

เจ้าพระยานครราชสีมาแจ้งความประสงค์ขอตั้งเมืองและขอขึ้นกับเมืองนครราชสีมาขอรับอาสาทำราชการผูกส่วยตามประเพณี (เดิม วิชาญพนิกิจ, 2515 : 324-325) จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการตั้งเมืองขอนแก่น

2.1.3 การตั้งเมืองขอนแก่น

เมืองขอนแก่นตั้งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นการอพยพจากอาณาจักรล้านช้างเข้ามาตั้งถิ่นฐานในดินแดนที่ราบสูงตอนกลางของภาคอีสาน โดยท้าวเพี้ยเมืองแพนได้พาผู้คนประมาณสามร้อยคนเศษจากบ้านชีโหล่น แคว้นเมืองสุวรรณภูมิ อพยพมาตั้งบ้านเรือนที่บ้านคอนกระยอม (ทองสุก เศรษฐภูมิวิรินทร์, 2509 : 35) โดยขอสมัครขึ้นอยู่ในเจ้าพระยานครราชสีมาและขอเป็นเจ้าเมือง เจ้าพระยานครราชสีมาจึงมีใบบอกกราบทูลพระกรุณาไปยังกรุงเทพมหานคร สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งท้าวเพี้ยเมืองแพนเป็น "พระนครศรีบริรักษ์บรมราชภักดี" เจ้าเมืองขอนแก่นคนแรกและยกบ้านบึงบอนขึ้นเป็นเมืองขอนแก่นและให้ขึ้นต่อเมืองนครราชสีมา (เดิม วิชาญพนิกิจ, 2525 : 324) ภายหลังจากที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองแล้วพระนครศรีบริรักษ์ก็ยังคงตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านคอนกระยอม แคว้นเมืองชนบทต่อไป โดยยังไม่ได้ย้ายเข้ามาตั้งเมืองที่บ้านบึงบอนตามที่ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ และด้วยเหตุผลทางการเมืองการปกครองจึงปรากฏว่าได้มีการย้ายที่ตั้งเมืองหลายครั้งจะรอกกล่าวถึงพอสังเขป ดังต่อไปนี้

1. ท้าวเพี้ยเมืองแพนตั้งเมืองขอนแก่นขึ้นที่บ้านคอนกระยอม ต่อมาในปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ในราว พ.ศ.2350 ได้มีการปักปันเขตเมืองระหว่างเมืองขอนแก่นและเมืองชลบท เนื่องจากเขตเมืองอยู่ใกล้ชิดกันมาก จึงได้ย้ายเมืองขอนแก่นไปตั้งที่บ้านคอนพันชาติหรือ คงพันชาติ ซึ่งปัจจุบันอยู่ในท้องที่บ้านโนนเมือง ตำบลบ้านแพ่ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

2. ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในราว พ.ศ.2381 พระยานครศรีบริรักษ์(ท้าวอิน) ซึ่งเป็นบุตรของเจ้าเมืองคนก่อน (ท้าวคำยวง) ได้ย้ายเมืองขอนแก่นจากบ้านคอนพันชาติกลับมาตั้งที่ริมบึงบอนหนองเหล็กด้านทิศตะวันตก บริเวณบ้านเมืองเก่า ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น (ประมวล พิมพ์เสน, 2541 : 108) ด้วยเหตุผลการปักปันเขตแดนเมืองขอนแก่นกับเมืองกาฬสินธุ์

3. ในสมัยรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในราว พ.ศ.2398 ย้ายเมืองขอนแก่นจากบริเวณบึงบอนด้านทิศตะวันตกมาตั้งที่ปากบึงบอนด้านทิศตะวันออก (บริเวณบ้านโนนทัน ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น)

4. ในราว พ.ศ.2410 ย้ายเมืองขอนแก่นจากบ้านโนนทันมาตั้งอยู่ที่บ้านดอนบม บริเวณลำชีฝั่งตะวันออก (บริเวณบ้านดอนบม ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น) ด้วยเหตุผลทางการคมนาคมไม่สะดวก เนื่องจากในสมัยนั้นต้องอาศัยแม่น้ำในการคมนาคม

5. ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในราว พ.ศ.2434 ได้ย้ายเมืองขอนแก่นจากบ้านดอนบมมาตั้งอยู่ที่บ้านทุ่ม (บริเวณบ้านทุ่ม ตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น) เนื่องจากพระเจ้านั่งยาเธอกรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม ทรงเห็นว่าบ้านทุ่ม มีผู้คนอาศัยอยู่หนาแน่นและใกล้เส้นทางคมนาคม (เส้นทางเดินเท้า ม้า โคและเกวียนจากเมืองนครราชสีมาไปเมืองหนองคายจะผ่านเมืองชนบทและบ้านทุ่ม)

6. ในราว พ.ศ.2442 ได้ย้ายเมืองขอนแก่นจากบ้านทุ่มกลับมาตั้งที่บ้านเมืองเก่า บริเวณทิศเหนือของบึงบอน (บริเวณบ้านเมืองเก่า ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น) เนื่องจากบ้านทุ่มกั้นตารน้ำในฤดูแห้งและเมืองอยู่ห่างไกลเส้นทางสายโทรเลข

7. ในราว พ.ศ.2450 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายศาลากลางมาตั้งที่บ้านพระลับ (บริเวณที่ทำการเทศบาลนครขอนแก่น ในปัจจุบัน)

8. ในราว พ.ศ.2492 สมัยที่พระยาพิศาลสารเกษตร (พร ทิมพุด) เป็นเจ้าเมือง ได้ย้ายศาลากลางมาตั้งที่บริเวณสนามบินเก่า เนื่องจากศาลากลางหลังเดิมถูกไฟไหม้ จนถึงสมัยที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้จัดการวางผังเมืองใหม่โดยการย้ายสถานที่ราชการออกไปรวมกันอยู่บริเวณเดียวกันกับศาลากลางจังหวัด ห่างจากจุดที่ตั้งเดิม ประมาณ 2 กิโลเมตร เรียกว่า "ศูนย์ราชการ" (ประมวล ทิมพ์เสน, 2541 : 188) ตั้งแต่นั้นมาส่วนราชการต่างๆ จึงรวมกันอยู่และขยายหน่วยงานในพื้นที่บริเวณดังกล่าวมาจนถึงปัจจุบัน

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ที่ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชเป็นระบอบประชาธิปไตยแล้ว การปกครองหัวเมืองในแบบมณฑลเทศาภิบาลได้ถูกยกเลิก (อุดม บัวศรี, 2540 : 32) เมืองขอนแก่นจึงถูกกำหนดเป็นจังหวัดขอนแก่น ขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทยและมีผู้ว่าราชการแทนตำแหน่งเจ้าเมืองแต่เดิม

ต่อมาในปี พ.ศ.2502 สมัย ฯพณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลมีนโยบายที่จะพัฒนาประเทศ ได้กำหนดเอาเมืองขอนแก่นเป็นเมืองหลักในการพัฒนาภาคอีสานนับเป็นยุคที่จังหวัดขอนแก่นได้พัฒนาที่มีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว และในสมัยรัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์นี้ได้มีการนำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมมาใช้ในการพัฒนาประเทศ ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 1 นั้นได้เขียนขึ้นที่บ้านพักรับรองของท่านที่ตั้งอยู่ถนนจอมพล ริมบึงทุ่งสร้าง (ทุ่งสร้าง) (ประมวล ทิมพ์เสน, 2541 : 188) และปัจจุบันนี้

บ้านพักของท่านหลังนี้ทางจังหวัดยังได้อนุรักษ์ไว้และใช้ประโยชน์เป็นพิพิธภัณฑ์จัดนิทรรศการ แสดงประวัติและผลงานของท่าน นอกจากนี้ได้สร้างอนุสาวรีย์ของท่านไว้ที่สวนรัฐภูวนศรมเพื่อรำลึกถึงคุณงามความดีของท่านที่มีต่อจังหวัดขอนแก่น

2.1.4 ภาพรวมเมืองขอนแก่นจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

เมื่อประเทศไทยนำเอาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาใช้เป็นแม่บทในการพัฒนาประเทศ จังหวัดขอนแก่นจึงถูกเลือกให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาทางด้านต่างๆของภาคอีสาน มีการก่อตั้งหน่วยงานราชการต่างๆขึ้นมากมาย เป็นต้นว่า การก่อตั้งมหาวิทยาลัยขอนแก่นเพื่อผลิตบุคลากรที่มีความรู้ทางการเกษตร การวิศวกรรม การแพทย์ และฯลฯ ออกมาพัฒนาท้องถิ่น การตั้งวิทยาลัยเทคนิคไทย-เยอรมัน โดยการช่วยเหลือจากรัฐบาลสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันเพื่อผลิตช่างฝีมือมารับภาคอุตสาหกรรม การตั้งสถานีโทรทัศน์ช่อง 4 ขอนแก่น (ปัจจุบันเป็นสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยช่อง 11 ขอนแก่น) ที่ริมบึงแก่นนคร เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารในท้องถิ่น ด้านการคมนาคมก็ได้ก่อสร้างทางรถไฟและสถานีรถไฟสร้างสนามบิน สถานีขนส่งทางบก (ประมวล พิมพ์เสน, สัมภาษณ์: 15 กรกฎาคม 2545) ทั้งนี้เพื่อเป็นการรองรับการพัฒนาท้องถิ่นในภาคอีสานทุกๆด้านในอนาคต

ศาลากลางและที่ว่าการอำเภอแห่งแรกนั้น ผู้วิจัยได้ข้อมูลจาก นายประมวล พิมพ์เสน ซึ่งเป็นผู้รู้ด้านประวัติเมืองขอนแก่นว่า แต่เดิมนั้นศาลากลางจังหวัดขอนแก่นตั้งอยู่ที่บริเวณตรงข้ามกับสถานีตำรวจภูธรอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น ต่อมาได้ย้ายศาลากลางมาอยู่ที่ถนนหลังศูนย์ราชการเมื่อปี พ.ศ.2492 ส่วนที่ว่าการอำเภอนั้นแต่เดิมตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันกับศาลากลางจังหวัด ต่อมาได้ย้ายที่ว่าการอำเภอมาตั้งอยู่ที่ถนนประชาสโมสร ตรงข้ามกับวิทยาลัยอาชีวศึกษาจังหวัดขอนแก่น เมื่อปี พ.ศ. 2524 จนถึงปัจจุบัน เนื่องจากสถานที่เดิมนั้นมีพื้นที่จำกัดทำให้ไม่สามารถขยายหน่วยงานหรือสถานที่ราชการออกไปได้อีก นอกจากนั้นพื้นที่บริเวณดังกล่าวตั้งอยู่ใจกลางเมืองขอนแก่น มีความเหมาะสมที่จะพัฒนาให้เป็นพื้นที่เศรษฐกิจต่อไปและภายหลังจากที่สถานที่ราชการถูกย้ายออกไปพื้นที่บริเวณนั้นก็ถูกสร้างเป็นศูนย์การค้าและอาคารพาณิชย์ดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน (ประมวล พิมพ์เสน, สัมภาษณ์: 15 กรกฎาคม 2545) ปัจจุบัน คือบริเวณห้างเซนโทซา (Sentosa) อาคารพาณิชย์และตลาดบางลำภูบางส่วน

การค้าขายในจังหวัดขอนแก่นในสมัยแรกๆจะไม่นิยมซื้อขายเป็นเงินตรามากนัก ส่วนมากจะนิยมการแลกเปลี่ยนสินค้าด้วยสิ่งของที่สามารผลิตขึ้นเองในท้องถิ่น ซึ่งการแลกเปลี่ยนซื้อขายนี้ พอจะจำแนกออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

2.1.4.1 การแลกเปลี่ยนของคนในชุมชนรอบเมือง คนในชุมชนรอบเมืองจะมีความเป็นอยู่เหมือนคนในชนบทอีสานโดยทั่วไป ที่ประกอบอาชีพหลักคือการทำนา เลี้ยงสัตว์ ทอผ้าและอื่นๆ ผลผลิตที่ได้สามารถให้แลกเปลี่ยนสินค้าแทนเงินตราได้ เช่น ใช้ข้าวแลกกับสบู่ น้ำมันก๊าด ไม้ขีดไฟ และฯลฯ ซึ่งเป็นสินค้าที่พ่อค้าแม่ค้านำมาขายจากในเมือง หรือใช้ข้าวแลกปลาร้า เสื้อ หรือพริก และฯลฯ ที่ชาวบ้านที่อยู่หมู่บ้านอื่นนำมาแลก (ประมวล ทิมพ์เสน, สัมภาษณ์ 15 กรกฎาคม 2545)

2.1.4.2 การซื้อขายแลกเปลี่ยนของคนในชุมชนเมือง คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเมืองจะประกอบอาชีพ รับราชการ คำขาย และรับจ้าง การซื้อขายในชุมชนเมืองนั้นจะเป็นการซื้อขายกันด้วยเงินตรา เช่น การซื้อข้าวสาร อาหาร เครื่องอุปโภคบริโภคต่างๆ และบางครั้งก็จะมีชาวบ้านหาสินค้าเข้ามาขายในเมือง สินค้าที่ชาวบ้านนำมาขายนั้นจะเป็นผลผลิตทางการเกษตร เช่น ข้าวเปลือก ปอ และฯลฯ ตลอดจนอาหารหรือผักพื้นบ้านที่ชาวบ้านปลูกเอง(ประมวล ทิมพ์เสน, สัมภาษณ์ 15 กรกฎาคม 2545)

ตลาดแห่งแรกที่ใช้เป็นที่แลกเปลี่ยนซื้อขายในตัวเมืองขอนแก่นนั้นแต่เดิมตั้งอยู่บริเวณตรงข้ามกับธนาคารกรุงไทยและธนาคารไทยพาณิชย์ติดกับถนนศรีจันทร์ในปัจจุบัน ในตลาดจะมีการค้าขายสินค้าที่เป็นพืชผักและอาหารเป็นส่วนมาก ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2475 ได้มีการสร้างทางรถไฟจากจังหวัดนครราชสีมาผ่านจังหวัดขอนแก่นไปยังจังหวัดหนองคาย สถานีรถไฟขอนแก่นจึงถูกสร้างขึ้นบริเวณที่ว่างด้านทิศตะวันตกของตัวเมือง ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของถนนรัตนมัยใกล้ๆกับชุมชนหนองวัด ในช่วงเวลานั้นได้มีคนจีนพากันอพยพเข้ามาตั้งรกรากเพื่อทำมาหากินกันมากขึ้น คนจีนเหล่านั้นส่วนมากประกอบอาชีพทางการค้าขายจึงทำให้ตลาดเมืองขอนแก่นได้ขยายตัวออกไปเรื่อยๆ ต่อมาตลาดที่อยู่บริเวณถนนศรีจันทร์นั้นเกิดไฟไหม้ พ่อค้าแม่ค้าจึงพากันย้ายมาขายสินค้าที่ข้างเรือนจำแทน (เรือนจำเก่าอยู่ที่บริเวณที่เป็นตลาดสดเทศบาล 1 หน้าโรงเรียนกัลยาณวัตรในปัจจุบัน) และเมื่อเรือนจำย้ายมาตั้งอยู่ที่บริเวณที่ว่างด้านทิศตะวันออกของตัวเมืองติดถนนศรีจันทร์ (ที่ตั้งเรือนจำจังหวัดขอนแก่นในปัจจุบัน) บริเวณที่เคยเป็นเรือนจำเดิมจึงกลายมาเป็นตลาดสดเทศบาล 1 มาจนทุกวันนี้ (ประมวล ทิมพ์เสน, สัมภาษณ์ 15 กรกฎาคม 2545)

ต่อมาเมื่อการค้าขายเจริญรุ่งเรืองขึ้นความต้องการพื้นที่เพื่อขยายกิจการค้าก็มามากขึ้น สถานที่ราชการที่ตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียงกับตลาดจึงต้องถูกย้ายออกไปเพื่อรองรับการขยายตัวของภาคธุรกิจ เริ่มจากการย้ายศาลากลางออกไปเมื่อ ปี พ.ศ.2492 และตามด้วยการย้ายที่ว่าการอำเภอออกไปในปี พ.ศ.2523 (ประมวล ทิมพ์เสน, 2541 : 151) และเมื่อสถานที่ราชการได้

ย้ายออกไปจากบริเวณพื้นที่อันหนาแน่นด้วยสองถนนสายใหญ่คือ ถนนหน้าเมืองและถนนกลางเมือง จึงทำให้บริเวณนี้กลายมาเป็นย่านเศรษฐกิจที่อยู่ใจกลางเมืองขอนแก่นในเวลาต่อมาและเป็นตลาดใจกลางเมืองขอนแก่นที่มีสินค้าขนานานชนิดจำหน่าย

การย้ายสถานที่ราชการเพื่อพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจนี้ นับว่าเป็นวิสัยทัศน์ที่ยาวไกลของผู้ว่าราชการจังหวัดในสมัยนั้นที่ต้องการให้บริเวณนี้เป็นตลาดศูนย์กลางการค้าขาย เป็นทำเลทองของผู้คนในเมืองขอนแก่นให้ทำมาหากินดังที่เห็นในปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่า เมืองขอนแก่นมีอายุ นับจากได้มีใบบอกให้ตั้งเมือง เมื่อปี พ.ศ.2340 จนกระทั่งถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2545) เป็นเวลา 205 ปี ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองและย้ายเมืองมาแล้วหลายครั้ง ด้วยเหตุผลทั้งทางด้านการจัดการปกครอง การคมนาคมและด้านชัยภูมิที่เหมาะสมตลอดจนเหตุผลอื่นๆ นับว่าบรรพบุรุษของชาวขอนแก่นได้มองเห็นการณ์ไกลในวันข้างหน้าว่า จังหวัดขอนแก่นจะต้องมีความเจริญเติบโตในอนาคตข้างหน้าและตัวเมืองก็จะขยายออกไปเป็นอาณาบริเวณกว้าง จึงเลือกค้นหาพื้นที่ที่มีความเหมาะสมในการสร้างบ้านแปลงเมือง ขอนแก่นจึงเจริญเติบโตอยู่บนรากฐานที่มั่นคง มีสภาพทั่วไปที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนา ให้เจริญเติบโต บ้านเมืองจึงเป็นปึกแผ่น ชุมชนเข้มแข็ง สังคมน่าอยู่และเศรษฐกิจมีความมั่งคั่งก้าวหน้าสืบมา

2.2 สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

พื้นที่จังหวัดขอนแก่นมีลักษณะเป็นเนินสลับกับที่ราบ มีแม่น้ำพองไหลผ่านในทางทิศตะวันออก และแม่น้ำชีไหลผ่านทางทิศใต้ จึงเหมาะแก่การประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม มีทั้งการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ การใช้พื้นที่ส่วนมากเป็นการทำนา ทำไร่ ทำสวน ผสมผสานกับการปศุสัตว์ มีการเลี้ยงโคนม โคเนื้อ กระบือ (สำนักงานอำเภอเมืองขอนแก่น, 2545) โดยมีตลาดนัดโค-กระบืออยู่ที่ บ้านลำราญ ตำบลลำราญและตลาดนัดโค-กระบือขนาดใหญ่ที่บ้านหนองหลุม ตำบลแดงใหญ่ ส่วนสุกร เป็ดและไก่นั้นพบว่ามีเลี้ยงอยู่ทุกๆหมู่บ้าน และในบรรดาไก่ที่ชาวบ้านเลี้ยงนั้นส่วนมากเป็น ไก่ชน โดยจะนำมาชนกันในวันหยุด เช่น วันเสาร์ วันอาทิตย์ และจะพบมากที่สุดในวันดูหลังการเก็บเกี่ยว ดังนั้นจึงทำให้พื้นที่ในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นจึงเป็นแหล่งภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชนที่น่าสนใจอีกแห่งหนึ่งของภาคอีสาน

2.2.1 สภาพแวดล้อมทางกายภาพ

2.2.1.1 ที่ตั้งและขนาด

พื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นตั้งอยู่บนที่ราบสูงโคราช ระหว่างเส้นละติจูดที่ 15-17 องศาเหนือและลองจิจูด 101-103 องศาตะวันออก มีพื้นที่ 595,869 ไร่ อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ โดยทางรถยนต์ไปตามถนนมิตรภาพ (เอเชีย 2) 445 กิโลเมตรและโดยทางรถไฟสายกรุงเทพฯ-หนองคาย 450 กิโลเมตร (สำนักงานอำเภอเมืองขอนแก่น, 2545)

อาณาเขตติดต่อกับอำเภอใกล้เคียง คือ

- ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภออุบลรัตน์และอำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น
- ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอบ้านฝางและอำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอกระนวน กิ่งอำเภอชำสูงจังหวัดขอนแก่น และอำเภอเวียงยืน จังหวัดมหาสารคาม
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น

(สำนักงานอำเภอเมืองขอนแก่น, 2545)

อำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น เป็นอำเภอที่ตั้งอยู่ใจกลางของพื้นที่จังหวัดขอนแก่น อำเภอต่างๆในจังหวัดเดียวกันตั้งอยู่โดยรอบ จึงทำให้การไปมาหาสู่ของชาวบ้านระหว่างอำเภอเมืองกับอำเภออื่นๆ มีความสะดวก เป็นสาเหตุหนึ่งที่ชาวบ้านจากอำเภอรอบนอกนำไก่เข้ามาชนที่สนามชนไก่ในอำเภอเมืองอยู่เป็นประจำ

2.2.1.2 ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปของอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ทางด้านทิศตะวันตกเป็นที่ราบสูง ส่วนตอนกลางเป็นพื้นที่สูงต่ำสลับกันเป็นลูกคลื่นลาดเทลงไปทางทิศตะวันออกและทางทิศใต้ มีที่ราบลุ่มบางตอนแถบลุ่มแม่น้ำชี ลุ่มน้ำพอง พื้นที่สูงกว่าระดับน้ำทะเลปานกลาง โดยเฉลี่ย 100-200 เมตร ซึ่งพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำอันได้แก่ที่ราบลุ่มแม่น้ำชีและน้ำพอง นี้เป็นพื้นที่ ที่เหมาะกับการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมโดยอาศัยน้ำจากแม่น้ำชีและแม่น้ำพอง (สำนักงานอำเภอเมืองขอนแก่น, 2545) แม่น้ำทั้งสองสายนี้จึงเปรียบเสมือนเส้นเลือดที่หล่อเลี้ยงชีวิตคนในจังหวัดขอนแก่นให้ดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุขสืบมา

2.2.1.3 ภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศ ของอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น แบ่งออกเป็น 3 ฤดู คือ

- 1) ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ เป็นต้นไปจนถึงเดือนพฤษภาคม อากาศจะร้อนจัด ในช่วงเดือนเมษายน ของทุกปี ซึ่งบางพื้นที่จะประสบปัญหาด้านภัยแล้งทุกปี
- 2) ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม เป็นต้นไปจนถึงเดือนตุลาคม โดยจะมีฝนตกชุก ในช่วงเดือนสิงหาคม ของทุกปี

3) ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม เป็นต้นไปจนถึงเดือนกุมภาพันธ์ อากาศจะหนาวเย็นโดยทั่วไป และจะหนาวจัดในช่วงเดือนธันวาคม จนถึง เดือนมกราคม ของทุกปี (สำนักงานอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น, 2545)

เนื่องจากขอนแก่น เป็นจังหวัดหนึ่งของภาคอีสานจึงมีสภาพโดยทั่วไปแห้งแล้งอากาศร้อน ลักษณะดินเป็นดินร่วนปนทรายชุ่มน้ำไม่ดี ขาดความอุดมสมบูรณ์ทำการเกษตรได้ไม่ดีเท่าที่ควร ผลผลิตต่อไร่ต่ำ (สำนักงานอำเภอเมืองขอนแก่น, 2545) ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้เกิดการอพยพแรงงานเพื่อหา รายได้มาจุนเจือครอบครัวโดยการเดินทางไปขายแรงงานตามเมืองใหญ่ๆ เช่น กรุงเทพมหานคร หรือแม้กระทั่งการขายแรงงานในต่างประเทศ จึงจะเห็นได้ว่าในหมู่บ้านต่างๆ ที่ห่างไกลจากในเมืองจะเหลือคนแก่และเด็กอยู่เฝ้าบ้าน ส่วนชุมชนที่อยู่รอบๆตัวเมืองจะเข้ามาทำงานรับจ้างในตัวเมืองเป็นส่วนมาก

ในภาคเกษตรของชาวบ้านจะทำนา ทำสวน ไปพร้อมๆ กับการเลี้ยงสัตว์ อันได้แก่ วัวทั้งวัวเนื้อและวัวนม ควาย หมู เป็ดและไก่ และในจำนวนนี้ไก่จะมีจำนวนมากที่สุด และเลี้ยงเกือบทุกครอบครัว โดยมีจุดประสงค์ในการเลี้ยง คือ เลี้ยงไว้เป็นอาหารและขายเป็น รายได้มาจุนเจือครอบครัว สำหรับราคาไก่เนื้อที่ขายนั้นอยู่ที่กิโลกรัมละ 60 - 70 บาท ส่งขายที่ ตลาดสดเทศบาล อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นและตลาด อ.จระ ซึ่งตั้งอยู่ที่หน้าสถานีขนส่ง จังหวัดขอนแก่น นอกจากนี้ยังส่งขายตามตลาดประจำหมู่บ้านในบริเวณชานเมือง เช่น ตลาดบ้านหนองหิน ตลาดบ้านโนนม่วง ตลาดบ้านโนนชัย ตลาดบ้านคำไฮ และฯลฯ (สุวรรณ คำพิลา, สัมภาษณ์, 4 พฤษภาคม 2545) ซึ่งจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม พบว่าชาวบ้านนิยมบริโภค ไก่บ้านกันมากจึงไม่ค่อยมีปัญหาด้านการตลาดมากนัก

2.2.2 สภาพแวดล้อมทางการเมืองและการปกครอง

การเมืองและการปกครองในจังหวัดขอนแก่นมักมีปัญหาในเรื่องชื่อเสียงเสีย ไม่ว่าเป็นการเมืองในระดับท้องถิ่นหรือระดับประเทศ จากการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาที่ผ่านมา นั้น มีการนับคะแนนใหม่ถึง 14 ครั้ง แสดงถึงความไม่โปร่งใสในการเลือกตั้ง ทั้งนี้เพราะชาวบ้านยังมีความเชื่อว่าใครมีบุญคุณกับตนจะต้องทำดีตอบ และถ้าได้รองจากใครมาแล้วก็ต้องเลือกเขาไม่เช่นนั้นจะบาป ซึ่งเป็นความเชื่อส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลมาจากบรรพบุรุษส่วนหนึ่งเป็นอิทธิพลมาจากพุทธศาสนาที่สอนให้รู้จักเรื่องบาปและบุญ

2.2.2.1 การเมืองและการเลือกตั้ง

การเลือกตั้งของอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่นสามารถแบ่งออกเป็นสองระดับ คือ

1) ระดับประเทศ ซึ่งเป็นการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาและสมาชิกสภา ผู้แทนราษฎร ซึ่งจังหวัดขอนแก่นมีสมาชิกวุฒิสภา 6 คนและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 2 คน (อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น แบ่งเขตการเลือกตั้งออกเป็น 2 เขต) (สำนักงานอำเภอเมืองขอนแก่น, 2545)

2) ระดับท้องถิ่น ซึ่งหมายถึงการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลภายในเขตเทศบาลนครขอนแก่น เขตเทศบาลตำบลท่าพระ การเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัดขององค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่นและการเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ของตำบลต่างๆในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น (สำนักงานอำเภอเมืองขอนแก่น, 2545)

2.2.2.2 การปกครอง

อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นซึ่งเป็นที่ตั้งของจังหวัด แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 17 ตำบล 253 หมู่บ้าน การบริหารราชการส่วนท้องถิ่นประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาลนคร 2 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล 17 แห่ง ปัจจุบันอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีประชากรแยกเป็น เพศชาย 177,964 คน เพศหญิง 180,111 คน (สำนักงานอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, 2545)

อำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น แบ่งการปกครองออกเป็นตำบลต่างๆ ดังต่อไปนี้

นี้

- 1) ตำบลคอนช้าง
- 2) ตำบลพระลับ
- 3) ตำบลศิลา
- 4) ตำบลเมืองเก่า
- 5) ตำบลสำราญ
- 6) ตำบลโนนทัน
- 7) ตำบลคอนหัน
- 8) ตำบลท่าพระ
- 9) ตำบลบ้านเปิด
- 10) ตำบลโคกสี
- 11) ตำบลบ้านหว้า
- 12) ตำบลบ้านค้อ
- 13) ตำบลแดงใหญ่

- 14) ตำบลหนองตุม
- 15) ตำบลสาวะถี
- 16) ตำบลบึงเนียม
- 17) ตำบลบ้านทุ่ม

(สำนักงานอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, 2545)

นอกจากตำบลต่างๆ ดังกล่าวแล้ว พื้นที่ในตัวเมืองขอนแก่น ถูกกำหนดเขตการปกครองเป็นเทศบาลนครขอนแก่น ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น เป็นสังคมเมือง ส่วนตำบลรอบนอกเขตเทศบาล เช่น ตำบลเมืองเก่า ตำบลพระลับ ตำบลศิลา และฯลฯ ผู้คนในตำบลเหล่านี้ มีส่วนหนึ่งมีความเป็นอยู่อย่างคนในสังคมเมือง ส่วนตำบลที่อยู่ใกล้กับเส้นทางคมนาคมสายหลัก อันได้แก่ถนนมิตรภาพนั้น ก็จะได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมจากตัวเมือง ทำให้วิถีชีวิตในชุมชนเป็นสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท ส่วนตำบลที่อยู่รอบนอกออกไปยังมีสภาพทางสังคมเป็นชนบทอยู่ ดังนั้น จึงยังคงมีความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ เหมือนกับชนบทอีสานโดยทั่วไป

2.3 ความเชื่อตามฮีตสิบสองคองสิบสี่

คนพื้นเพเดิมของจังหวัดขอนแก่น ที่อพยพตามท้าวเพี้ยเมืองแพนมานั้น จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์สามารถกล่าวได้ว่า เป็นกลุ่มคนที่สืบเชื้อสายมาจากอาณาจักรล้านช้าง เพราะเมื่อปี พ.ศ.2224-2225 พญาเมืองจันทร์ได้เข้ายึดอำนาจและตั้งตัวเป็นกษัตริย์ของเมืองเวียงจันทร์ มีราษฎรส่วนหนึ่งหนีภัยจากการยึดอำนาจในครั้งนี้ได้อพยพตามพระครูโพนเสม็ดมุ่งหน้าสู่ทิศใต้ตามลำน้ำโขง ทำให้เกิดการตั้งบ้านเมืองขึ้นตามรายทางทั้งฝั่งซ้ายและฝั่งขวาของแม่น้ำโขงหลายแห่ง ช้างหลวงและและลูกศิษย์ของท่านพระครูโพนเสม็ดได้ถูกจัดส่งไปดูแลบ้านเมืองต่างๆหลายคน คนที่สำคัญคนหนึ่งคือ จารแก้ว (เจ้าแก้วบุญมหรือเจ้าแก้วมงคล) และจารแก้วหรือเจ้าแก้วบุญมนี้มีหลาน คือ เพี้ยเมืองแพน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เชื่อว่า กำลังคนที่อพยพมาตั้งเมืองขอนแก่นพร้อมกับเพี้ยเมืองแพนนี้ จึงน่าจะสืบเชื้อสายมาจากลาวและเป็นพวกเดียวกับกลุ่มที่อพยพมาพร้อมกับพระครูโพนเสม็ดด้วย (दारาร์ตัน เมตตาริกานนท์, 2529 : 37) ดังนั้นความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนขอนแก่น จึงได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมของอาณาจักรล้านช้างมากกว่า อิทธิพลของศูนย์กลางการปกครองคือกรุงเทพมหานคร

ด้วยเหตุผลดังกล่าวความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมของคนอำเภอเมืองจึงมีอิทธิพลมาจากศาสนาอันได้แก่ศาสนาพุทธ อันได้แก่ ศาสนพิธีที่เกี่ยวข้องกับวัดและพระสงฆ์โดยตรง โดยเชื่อหลักแห่งการเวียนว่ายตายเกิด บาป บุญ คุณ โทษ และเชื่อว่าถ้าได้ทำบุญตาม

หลักธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้า เมื่อตายไปแล้วจะได้ขึ้นสวรรค์ จะได้พบกับพระศรีอริยเมตไตรย สิ่งนี้เองที่ทำให้นักการเมืองไม่ว่าระดับประเทศหรือระดับท้องถิ่นใช้เป็นแนวทางในการซื้อสิทธิ์ ขายเสียงในการเลือกตั้งได้ เพราะชาวบ้านบางส่วนมีความคิดว่า เมื่อรับสิ่งของของเขาแล้วก็ต้องเลือกเขา ไม่เช่นนั้นจะเป็นบาป (เพชร สีแพงเลิศ, สัมภาษณ์, 7 มิถุนายน 2545) และความเชื่อของคนขอนแก่นอีกประการหนึ่งนั้น เป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่สามารถให้ ทั้งคุณและโทษได้ เช่น ผีปุก ผีนา (ผีตาแฮก) มเหศักดิ์หลักเมือง ผีบ้านผีเรือน ผีนางนางไม้ และฯลฯ (น้อย บุญตาแสง, สัมภาษณ์, 20 กรกฎาคม 2545)

ซึ่งพื้นฐานความเชื่อดังกล่าวสืบเนื่องมาจากความเชื่อของบรรพบุรุษเดิมที่มีรากเหง้ามาจากสังคมเกษตร จึงต้องทำการเช่นไหว่ บวงสรวงเพื่อให้ได้ผลผลิตในไร่นาเพิ่มพูนขึ้น ให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล เช่น การเลี้ยงหรือเซ่นสรวงผีนาก่อนฤดูกาลทำนา เพื่อให้การทำนาคำเนินไปได้โดยสะดวกและเลี้ยงหรือเซ่นสรวงผีนาก่อนฤดูการเกี่ยวข้าวเพื่อเป็นการระลึกถึงบุญคุณและตอบแทนบุญคุณผีนาก่อนที่มันจะเอาไปกินข้าวที่มันปลูกโดยไม่มีอุปสรรคใดๆ และได้ผลผลิตอย่างเพียงพอตามความต้องการ ส่วนการเลี้ยงหรือเซ่นสรวงผีปุกนั้น ด้วยความเชื่อว่ามีปุกจะช่วยปกป้อง คุ้มภัยและคลบบันดาลให้บ้านเมืองร่มเย็นเป็นสุข ป้องกันสิ่งชั่วร้ายต่างๆ (น้อย บุญตาแสง, สัมภาษณ์ 20 กรกฎาคม 2545)

ผีให้โชคลาภและแคล้วคลาดปลอดภัยได้แก่ ผีเจ้าที่เจ้าทาง ผีป่าผีเขา ผีนางไม้ (น้อย บุญตาแสง, สัมภาษณ์ 20 กรกฎาคม 2545) เช่น ต้นพะยอมใหญ่อายุหลายร้อยปีที่อยูริมมิตรภาพจะเห็นผ้าแพรหลากสีมัดติดกับโคนต้นและพวงมาลัยหอยติดกับต้นเป็นจำนวนมากเพื่อเป็นของบูชาเซ่นสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สิงสถิตอยู่กับต้นพยอมใหญ่ต้นนี้ (ปัจจุบันกรมทางหลวงได้ขยายผิวจราจรของถนนมิตรภาพจึงได้ย้ายต้นพยอมไปไว้ที่บริเวณบึงศรีฐาน มหาวิทยาลัยขอนแก่น) และต้นประดู่ใหญ่อยูริมถนนทางออกประตูศรีฐานใกล้ๆ กับโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยขอนแก่น (ระดับอนุบาล) ในมหาวิทยาลัยขอนแก่นก็เป็นความเชื่อในลักษณะเดียวกัน จึงนับได้ว่าสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาตินี้มีอิทธิพลต่อความเชื่อและวิถีชีวิตของคนขอนแก่นตั้งแต่อดีตจนถึงสมัยปัจจุบัน

2.3.1 ฮีตสิบสอง

ชาวขอนแก่นมีความเชื่อตามฮีตสิบสอง จึงมีพิธีกรรมตามความเชื่อของตน ซึ่งจะหมุนเวียนกันทำบุญตามเดือนต่างๆ จนครบสิบสองเดือน ดังนี้

2.3.1.1 ประเพณีเดือนอ้าย : บุญเข้ากรรม

เป็นประเพณีที่ พระภิกษุสงฆ์ที่ต้องอาบัติ สังฆาทิเสส หรือ พระภิกษุที่ ต้องโทษเล็กน้อย ซึ่งสามารถชำระความผิดอันนั้นด้วยการเข้ากรรมเพื่อชำระศีลของตนให้บริสุทธิ์ การเข้ากรรมจะกำหนดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้าเมื่อพระภิกษุอยู่กรรม ญาติโยมก็จะไปทำบุญ บริจาคทาน รักษาศีลและฟังธรรม บุญเข้ากรรมนี้ยังมีจัดอยู่บ้างตามวัดใหญ่ๆ

2.3.1.2 ประเพณีเดือนยี่ : บุญคุณลาน

บุญคุณลานจะทำเมื่อเสร็จสิ้นฤดูการทำนา ชาวบ้านจะทำบุญโดยการนำ ข้าวที่นวดแล้วมากองให้สูงขึ้นในบริเวณลานนวดข้าวแล้วจัดงานทำบุญเลี้ยงพระในบริเวณ ลานนวดข้าว นั้น เจ้าของนาจะบอกกล่าวให้ญาติพี่น้องมาร่วมทำบุญด้วยกัน เมื่อถวายภัตตาหาร แก่พระสงฆ์แล้ว เจ้าภาพก็จะเลี้ยงอาหารญาติพี่น้องและผู้มาร่วมงานทุกคน ในงานบุญนี้ พระสงฆ์ จะสวดอนุโมทนา พรหมน้ำมนต์ให้คน สัตว์พาหนะที่ใช้ทำนา เครื่องมือทำนาและกองข้าวในนา เพื่อ ให้เกิด สิริมงคลแก่ชาวนาและครอบครัว บุญคุณลานนี้แต่เดิมทำติดต่อกันมาทุกปีแต่ในปัจจุบันนี้ ได้มีการนำเทคโนโลยีมาช่วยในการทำนา ขั้นตอนการตีข้าวถูกแทนที่ด้วยเครื่องสีข้าวที่ให้ความ สะดวกมากกว่า การทำบุญคุณลานจึงไม่ได้จัดขึ้นเหมือนเมื่อก่อน

2.3.1.3 ประเพณีเดือนสาม : บุญข้าวจี

เป็นการทำบุญหลังจากที่ได้ข้าวใหม่ ชาวบ้านจะทำข้าวจีโดยใช้ข้าวเหนียว ใหม่นึ่งจนสุก เกล็ดเกลือด้วยไฟจนเกรียมหอม ก่อนเอามาทาด้วยโรตีสีไว้จนทั่ว แล้วนำไป อย่างต่อจนสุก การทาโรตีสีจะเที่ยวทาเที่ยวอยู่ประมาณ 3 ครั้ง เมื่อได้ข้าวจีทาโรตีสีหอมกุ่มแล้วจะ นำน้ำอ้อยมาใส่ในรูที่ถอดไม้ไผ่ออก ก็จะได้ข้าวจีทาโรตีสีที่มีรสชาติอร่อย หอมหวาน จากนั้นชาวบ้าน จะนำข้าวจีไปรวมกันที่วัดแล้วถวายพระ ก่อนที่จะนำกลับมาแจกลูกแจกหลานที่รออยู่บ้าน การทำ บุญข้าวจีนี้ชาวบ้านจัดทำติดต่อกันมาทุกปี

2.3.1.4 ประเพณีเดือนสี่ : บุญผะเวส

บุญผะเวส เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บุญมหาชาติ เป็นงานบุญที่พระสงฆ์ได้ แสดงพระธรรมเทศนาเกี่ยวกับพระเวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงพระจรียวัตรขององค์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อครั้งเสวยชาติเป็นพระเวสสันดร หรือเรียกว่า มหาเวสสันดรชาดก มี ความยาวถึง 13 กัณฑ์ การทำบุญผะเวส จะมีขึ้นในเดือนสี่ ชาวบ้านจะกำหนดวันกันเองโดยไม่ให้ ตรงกันกับหมู่บ้านใกล้เคียง ก่อนเทศน์ 1 วัน ชาวบ้านจะจัดพิธีรับผะเวสเข้ามาสู่เมือง ในการจัด ขบวนจะมีมิโหรี พ้อง กลอง ผ้ำผะเวสและคนร่วมขบวน เมื่อขบวนไปถึงบริเวณที่สมมติให้ผะเวสอยู่ ก็จะไปเอาขัน 5 ใส่คายเงินไปนิมนต์ พระภิกษุที่สมมติเป็นผะเวสจะรับนิมนต์และแสดงธรรมเทศนา สอนพุทธบริษัทก่อนแล้วจึงแห่ผะเวสเข้าเมือง หลังจากนั้นพระภิกษุก็จะแสดงธรรมเทศนากัณฑ์

สังกาศจนจบ ต่อมาตอนเช้ามีด ชาวบ้านก็จะออกไปแห่ข้าวพันก้อน แล้วฟังเทศน์มาลัยหมื่น มาลัยแสนและเวสสันดรชาดกจนครบ 13 กัณฑ์ ในระหว่างกลางวันที่ญาติโยมออกไปฟังเทศน์นั้น จะมีการทำบุญเลี้ยงพระไปด้วย และตามความเชื่อที่ว่าถ้าผู้ใดได้ฟังเทศน์มหาเวสสันดรชาดกจบ ภายในวันเดียวแล้วจะได้พบกับศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย ชาวบ้านจึงจัดงานบุญผะเหวดนี้ติดต่อกันทุกปี

2.3.1.5 ประเพณีเดือนห้า : บุญสงกรานต์

วันทำบุญสงกรานต์ คือ วันที่ 13 เมษายน จะเป็นวันที่เอาพระลงมาทรงน้ำ ชักสัจฉิวิวรรณเพื่อให้ชาวบ้านทำพิธีสักการะบูชาพระพุทธรูปด้วยดอกไม้และเครื่องหอม การบูชาพระและทรงน้ำจะทำติดต่อกัน 7 วัน หลังจากที่ "เอาพระลง" และทรงน้ำพระเสร็จแล้ว ชาวบ้านจึงจะเล่นสาดน้ำกันได้ วันสงกรานต์นี้ นอกจากจะเป็นวันขึ้นปีใหม่ของคนขอนแก่นแล้วยังถือว่าเป็นวันรวมญาติหรือวันครอบครัวอีกด้วย กล่าวคือ ในวันนี้ลูกหลานที่ไปทำงานหรือศึกษาเล่าเรียนที่อื่น จะกลับมาพบปะสังสรรค์กันและอาบน้ำให้ปู่ ย่า ตา ยาย ของตน การอาบน้ำให้ปู่ ย่า ตา ยายนี้ ลูกหลานจะนัดกันมาให้พร้อมกัน จัดหาน้ำอาบ ดอกไม้ เครื่องหอม เสื้อผ้า รองเท้า และเงินมาคารวะ ก่อนที่จะอาบน้ำให้ ในโอกาสนี้ปู่ ย่า ตา ยาย ก็จะให้อิโหวาสั่งสอนลูกหลานของตนด้วย ส่วนบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วก็จะมี การ "สรงดูก" หรือทรงน้ำกระดูกของบรรพบุรุษด้วยเครื่องหอม พร้อมทั้งบังสุกุลสิ่งของ เครื่องใช้และเงินทองไปให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วด้วยเช่นกัน

ส่วนตัวเมืองในช่วงงานบุญสงกรานต์นี้ ต้นคุณในจังหวัดขอนแก่นก็จะออกดอกสีเหลืองอร่ามทั่วทั้งเมือง เทศบาลนครขอนแก่นจึงได้จัดงานเทศกาลดอกคุณเหลืองแค้นขึ้น บริเวณบึงแก่นนคร มีการจัดการแสดง การละเล่นเพื่อฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมวัฒนธรรม ซึ่งนอกจากจะทำให้ชาวขอนแก่นได้รับความสนุกสนานแล้วยังเป็นการส่งเสริมธุรกิจการท่องเที่ยวของจังหวัดขอนแก่นอีกด้วย

2.3.1.6 บุญเดือนหก : บุญบั้งไฟ

บุญบั้งไฟจัดขึ้นตามความเชื่อของชาวอีสาน ที่เชื่อว่าการจุดบั้งไฟถวายพญาแถน เพื่อขอให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลก่อนที่จะลงมือทำนา เมื่อถึงวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 6 ซึ่งเป็นวันโสมบุญ ชาวบ้านจะจัดเตรียมหอข้าวต้ม และจัดหาข้าวปลาอาหารไว้สำหรับต้อนรับญาติมิตรบ้านอื่นที่จะมาเยี่ยมเยือน ตอนเย็นจะมีการแห่บั้งไฟไปรอบๆหมู่บ้าน พอถึงรุ่งเช้าวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ก็จะทำเอาอาหารออกไปถวายพระที่วัด หลังจากนั้นจะแห่บั้งไฟไปจุดเสี่ยงทายที่ศาลปู่ตาก่อนแล้วจึงจะเริ่มจุดบั้งไฟแข่งขันกันได้ และบั้งไฟที่จะแข่งขันกันนั้นนอกจากจะเป็นบั้งไฟของชาวบ้านแล้วยังมีชาวบ้านจากหมู่บ้านใกล้เคียงมาร่วมแข่งขันด้วย ในปัจจุบันนี้ยังจัดกันเป็นประจำ

ทุกปี แต่ได้ปรับเปลี่ยนจากการจุดบั้งไฟเป็นการจุดตะไลแทน เนื่องจากมีบ้านเรือนในชุมชนหนาแน่นขึ้น การจุดบั้งไฟอาจจะทำให้เกิดอันตรายต่อชุมชนได้

2.3.1.7 ประเพณีเดือนเจ็ด : บุญข้าชะหรือบุญเบิกบ้าน

บุญข้าชะหรือบุญเบิกบ้านนี้ เป็นการทำบุญตามความเชื่อที่ว่าพิธีกรรมนี้จะช่วยชำระล้างและขับไล่สิ่งชั่วร้ายออกจากตัวคนและหมู่บ้าน ทำให้ทุกคนมีความเป็นอยู่อย่างสุขสบายงานบุญนี้จะจัดขึ้นในเดือนเจ็ด ชาวบ้านจะใช้ศาลากลางบ้านเป็นที่จัดงานร่วมกันและจัดเตรียมสิ่งของที่จะใช้ในพิธี คือ ดอกไม้ ธูป เทียน และถังใส่น้ำสำหรับทำน้ำมนต์ นอกจากนี้แต่ละครอบครัวจะต้องทำกระทงหน้าวัด จัดอาหาร คือ ข้าวดำ ข้าวแดง ข้าวเหลือง เทียนคู่ ดอกไม้คู่ พริกเกลือ ปลาบั้ง ข้าวสาร ใสลงไป เพื่อนำมาร่วมพิธี แล้วนำใบตองมาฉีกเป็นริ้ว มัดหัวเป็นปมเล็กๆ ตมมตเป็นคนในครอบครัว วัว ควาย และทรัพย์สมบัติที่มีอยู่ เขามาเข้าพิธีด้วย พิธีจะเริ่มจากพระสงฆ์สวดมนต์และฉันภัตตาหารเช้าเสร็จแล้ว จะปลุกเสกฝ้ายผูกแขนและพรมน้ำมนต์ให้กับชาวบ้านเพื่อความเป็นสิริมงคล ต่อจากนั้นหญิงแม่เรือนก็จะทำพิธี "ควดข้าว" โดยเอาข้าวเหนียวที่นึ่งสุกแล้วปั้นเป็นก้อนเล็กๆ ไปแตะที่ตัวของลูกหลานแล้วกล่าวว่า "จีหวัด จีไอ จีไ้ จีหนาว ขึ้นไปอยู่เทิงภู เทิงผา ลมต้องหูดองตา ไปลา มีอนี้วันนี้" กล่าวหนึ่งจบแล้ว ไขฝ้ายผูกแขนให้กับสมาชิกทุกคนในครอบครัว และเพื่อเสร็จพิธีก็จะยกกระทงหน้าวัดออกไปนอกหมู่บ้าน เพื่อเช่นผีที่อยู่บริเวณนั้น บุญข้าชะหรือบุญเบิกบ้านในชุมชนรอบนอกเมือง ยังจัดติดต่อกันเป็นประจำทุกปี เพราะเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับคนในหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี

2.3.1.8 ประเพณีเดือนแปด : บุญเข้าพรรษา

บุญเข้าพรรษาเป็นการทำบุญตามพุทธบัญญัติที่กำหนดให้พระสงฆ์อยู่จำพรรษาในช่วงฤดูฝน เป็นเวลา 3 เดือน นับจากวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 เป็นต้นไป ดังนั้น เมื่อถึงวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 พระสงฆ์จะทำวัตรก่อน แล้วกล่าวคำอธิษฐานเข้าพรรษา พระสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาสจะตั้งเดือนพระสงฆ์และสามเณรที่จำพรรษาในเวลานั้น ให้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย รวมทั้งให้ประพฤติดี ประพฤติชอบ เสร็จแล้วจะนำผ้าอาบน้ำฝนที่ญาติโยมถวายมาแบ่งกันเป็นอันเสร็จพิธี ในส่วนของชาวบ้าน ระหว่างที่พระสงฆ์จำพรรษาอยู่นั้น ชาวบ้านจะร่วมกันทำบุญถวายทานต่อพระสงฆ์และสามเณร ดูแลปัจจัยสี่ไม่ให้ขาดตกบกพร่อง และเป็นช่วงเวลาที่พ่อวัด-แม่วัดจะไป "เข้าศีล" รักษาศีลแปดพึงธรรมอยู่ที่วัดทุกวันพระ ส่วนวันธรรมดาชาวบ้านจะรักษาศีลและทำสมาธิอยู่ที่บ้านวันละ 1-2 ชั่วโมง ตลอดระยะเวลา 3 เดือน การจัดงานบุญเข้าพรรษายังจัดติดต่อกันมาเป็นประจำทุกปี แต่ผู้ที่ไปรักษาศีลจะมีแต่ผู้เฒ่าผู้แก่และผู้ที่มีศรัทธาในธรรมเท่านั้น ส่วนผู้ใหญ่ที่อยู่ในวัยทำงานและเด็กจะไม่ให้ความสนใจมากนัก

2.3.1.9 ประเพณีเดือนเก้า : บุญข้าวประดับดิน

บุญข้าวประดับดินเป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ญาติมิตรและบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วโดยนำเอาอาหารมาห่อด้วยใบตองกล้วย อาหารที่จัดไว้ นั้นจะเป็นอาหารคาวห่อใหญ่ 1 ห่อใหญ่ อาหารหวาน 1 ห่อ หนาก พลุ บุหรี่ 1 ห่อ เย็บรวมกันเป็นห่อใหญ่ ห่อข้าวใหญ่นี้จะทำทั้งหมด 5 ห่อใหญ่ เมื่อห่อเสร็จแล้วจะนำไปวางไว้ตามที่ต่างๆ ดังนี้คือ

ห่อที่ 1 วางไว้บนชั้นกระหย่งที่อยู่บนศาลาวัด เพื่อถวายพระพุทธ

ห่อที่ 2 วางไว้ที่โปง เพื่อเลี้ยงผีที่จะมากินตามเสียงโปงดัง

ห่อที่ 3 วางไว้ที่กลองเพล เพื่อเลี้ยงผีที่จะมากินตามเสียงกลองดัง

ห่อที่ 4 วางไว้ที่โคนต้นไม้ เพื่อกรวดน้ำและกล่าวคำเรียกชื่อให้ญาติมิตรและบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว มารับเอาส่วนบุญส่วนกุศลที่อุทิศไปให้

ห่อที่ 5 วางไว้ที่บริเวณกำแพงหรือเขตวัดด้านนอก เพื่อกรวดน้ำและอุทิศส่วนกุศลให้ผีที่ไม่มีญาติและผีที่ไม่สามารถเข้าไปในบริเวณวัดได้

การวางห่อข้าวประดับดินนี้ จะวางตั้งแต่เวลาประมาณ 5 นาฬิกา เสร็จแล้วจึงกลับบ้านเพื่อเตรียมข้าวปลาอาหารไปถวายพระในตอนเช้า พระสงฆ์จะแสดงพระธรรมเทศนาเกี่ยวกับการทำบุญข้าวประดับดินให้ญาติโยมฟัง เสร็จแล้วจึงกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้ญาติมิตรและบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นการเสร็จพิธี การทำบุญข้าวประดับดินนี้จะจัดเป็นบางหมู่บ้านที่อยู่รอบนอกเมืองออกมา เช่น บ้านศิลา บ้านหนองกุง และ ฯลฯ ซึ่งการทำบุญข้าวประดับดินนี้จะแสดงให้เห็นลักษณะนิสัยของคนอีสานที่เป็นคนกตัญญูรู้คุณระลึกถึงญาติมิตรและบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว นอกจากนั้นยังมีความเชื่อเพื่อเมื่อผีไม่มีญาติและผีอื่นๆ ด้วย

2.3.1.10 ประเพณีเดือนสิบ : บุญข้าวสาก

บุญเดือนสิบจะเริ่มเมื่อถึงวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 10 ชาวบ้านจะจัดหา "เครื่อง" หรืออุปกรณ์ในการทำข้าวสาก เช่น ใบตอง ข้าวสาร กล้วย มะพร้าว หนาก พลุ และอาหารการกินอื่นๆ ไปส่งตามบ้านญาติพี่น้อง เมื่อเอาไปแล้ว ญาติพี่น้องก็จะเอาของฝากใส่ตะกร้าหรือกระดิ่งคืนมาให้ เป็นการแลกเปลี่ยนสิ่งของกันและเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ เมื่อได้สิ่งของสำหรับ ทำบุญมาแล้ว ชาวบ้านจะเตรียมห่อข้าวต้ม ทำขนมไว้ รุ่งเช้า วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ก็ จะนำ ข้าวปลาอาหารออกไปถวายพระ จากนั้นก็จะกลับมาห่อข้าวสากและอาหารทุกชนิดรวมกันเป็น 1 ห่อ หนาก พลุ บุหรี่ 1 ห่อ แล้วมัดรวมกันเป็นห่อใหญ่ รวมทั้งหมด 11 ห่อใหญ่ นอกจากห่อข้าวสาก 11 ห่อใหญ่แล้วจะต้องจัดห่อข้าวใหญ่ถวายพระอีก 2 ห่อใหญ่ ห่อข้าวใหญ่นี้จะมีข้าวเหนียว ปลาอย่าง เกือบ และพริกแจ่ว เมื่อได้เวลาที่กำหนด พระจะตีกลองเป็นสัญญาณอีกครั้ง

เพื่อให้ชาวบ้านเอาห่อข้าวสากออกไปรวมกันที่วัด เอาห่อข้าวใหญ่ถวายพระ เสร็จแล้วพระจะตีกลองเป็นสัญญาณอีกครั้งให้ชาวบ้านเอาข้าวสากไปวางไว้ตามต้นไม้ใหญ่ๆ แล้วกวรดน้ำ กล่าวเรียกชื่อญาติมิตรและบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วให้มารับเอาส่วนบุญส่วนกุศล ประเพณีนี้จะทำติดต่อกันทุกปี ตามความเชื่อว่า เมื่อถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ญาติมิตรที่ตายไปแล้วจะมารับส่วนบุญ ถ้าไม่ทำบุญไปให้ญาติมิตรที่มารอแล้วไม่ได้รับส่วนบุญ จะหาบกระบุง ตะกร้าเปล่า ร้องไห้กลับไป มีเรื่องเล่าว่าก่อนบุญข้าวสาก บางทีจะมีคนฝันเห็นญาติมิตรผู้ล่วงลับไปแล้วมาเตือนให้ทำบุญข้าวสาก การทำบุญข้าวสากนี้จัดทำติดต่อกันมาทุกปีแต่ขั้นตอนการทำขนมไปทำบุญที่วัดนั้นบางคนอาจจะหารื้อขนมจากแม่ค้าที่ทำขายนำไปทำบุญที่วัดเพื่อความสะดวกและช่วยประหยัดเวลา

2.3.1.11 ประเพณีเดือนสิบเอ็ด : บุญออกพรรษา

บุญออกพรรษาจะเริ่มจากวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 11 ชาวบ้านจะจัดเตรียมสถานที่ซึ่งจะจัดบริเวณลานวัด โดยเอาต้นกล้วย 4 ต้น ไปฝังไว้สี่มุม ห่างกันต้นละประมาณ 2 เมตร แล้วสานไม้ไผ่สำหรับวางเป็นร้านไว้ที่ต้นกล้วย จุดเทียน 1 คู่ วางดอกไม้ 1 คู่ และในเย็นวันนั้นชาวบ้านจะมาแห่เทียนรอบศาลาวัด 3 รอบ แล้วจึงขึ้นไปไหว้พระ สวดมนต์ จบแล้วจึงนำเอาเทียนมาปักไว้ที่ต้นกล้วย ปฏิบัตินี้ติดต่อกัน 3 วัน

ส่วนพระสงฆ์จะเริ่มพิธีกรรมในตอนเช้ามีดของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 โดยพระสงฆ์จะไปรวมกันที่โบสถ์ แสดงอาบัติและทำวัตรเช้าจนเสร็จแล้วจะทำปวารณา ให้โอวาทและตักเตือนกัน เป็นอันเสร็จพิธีออกพรรษา บุญออกพรรษานี้จัดทำติดต่อกันมาเป็นประจำทุกปี

2.3.1.12 ประเพณีเดือนสิบสอง : บุญกฐิน

การทำบุญกฐินถือว่าผู้ที่ทำได้อานิสงฆ์มากกว่าการทำบุญอื่นๆ ซึ่งจะให้ได้ผลบุญตามความประสงค์นั้น จะต้องทอดกฐินตามพุทธบัญญัติ คือ วัดที่จะรับกฐินได้นั้นจะต้องมีพระภิกษุจำพรรษาไม่น้อยกว่า 5 รูป และพระสงฆ์ที่จะรับกฐินได้นั้นจะต้องเป็นพระผู้ใหญ่ในสงฆ์ เป็นพระสงฆ์รูปที่มีจีวรแก่กว่าพระสงฆ์รูปอื่นๆ เป็นผู้ที่สามารถ ทำการภรรณกฐินได้ถูกต้องและได้รับอนุโมทนาจากพระสงฆ์ในวัดด้วยอย่างพร้อมเพรียงบุญกฐินจะจัดอยู่ในช่วงออกพรรษาไปจนถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 นับเป็นระยะเวลา 1 เดือน ดังนั้นผู้ที่ทอดกฐินจะต้องปักผ้าจองตั้งแต่เช้าพรรษา แต่ถ้าไม่มีใครปักผ้าจอง ชาวบ้านก็จะร่วมกันเป็นเจ้าภาพเอง บุญกฐินนี้จัดทำติดต่อกันมาทุกปี

(น้อย บุญตาแสง, สัมภาษณ์ 20 กรกฎาคม 2545)

2.3.2 กองสิบสี่

คองสิบตี คือ แนวทาง หรือ วิธีที่ควรปฏิบัติ 14 ประการ ที่ถูกกำหนดไว้เพื่อให้ผู้ปกครองนำไปเป็นแนวทางในการปกครอง เพื่อให้พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย นำไปสอนลูกหลาน พระสงฆ์นำไปสั่งสอนพุทธศาสนิกชน คองสิบตีเป็นบทบังคับให้คนที่อยู่ในสังคมปฏิบัติตามเพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสงบสุข ดังนั้น “คองสิบตี” จึงเปรียบเหมือนกฎหมายที่ทุกคนต้องปฏิบัติตาม หากไม่ปฏิบัติตามหรือละเว้นการปฏิบัติแล้วจะถูกสังคมลงโทษตามความผิดนั้นๆ ซึ่งในคองสิบตีนั้นจะแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ 3 ประเภท คือ คองสิบตีสำหรับพระสงฆ์ คองสิบตีของผู้ปกครองนับตั้งแต่หัวหน้าชุมชนระดับต้นไปจนถึงเจ้าฟ้า มหากษัตริย์ และคองสิบตีสำหรับคนทั่วไป (ลำลี ภัคสุทธิ, 2544) เช่น ยึดเจ้าคองซุน ยึดท้าวคองเพี้ย ยึดไฟคองนาย ยึดบ้านคองเมือง ยึดวัดคองสงฆ์ ยึดไร่คองนา ยึดปีคองเดือน ยึดพ่อคองแม่ ยึดไร่คองเขย เป็นต้น

ในอดีตคนอีสานยึดถือปฏิบัติตาม “ยึดเก่า คองหลัง” สืบต่อกันมา ประกอบพิธีกรรมตามยึดสิบตองเพื่อสร้างบุญกุศลตามความเชื่อของบรรพบุรุษอย่างเคร่งครัด และยึดถือแนวทางการปฏิบัติตามคองสิบตีอย่างเข้มงวดทุกคนในสังคมรู้บทบาทหน้าที่ของตน เชื้อเพื่อเชื้อแม่ มีความเมตตา สงสารต่อกัน ดังนั้นคนอีสานจึงอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเป็นปกติสุขสืบมา ต่อมาเมื่อบ้านเมืองถูกพัฒนาไปตามทฤษฎีกระแสหลัก สังคมให้ความสำคัญของวัตถุมากกว่าจิตใจ สังคมและวัฒนธรรมของคนเมืองรอนแค้นจึงถูกเปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็นการเกิดขึ้นของห้างสรรพสินค้าสถานบริการหรือรูปแบบการจัดการงานรื่นเริงตามอย่างวัฒนธรรมจากซีกโลกตะวันตก และวัฒนธรรมแนวใหม่ดังกล่าวก็ถูกเผยแพร่ไปตามหมู่บ้านและชุมชนรอบนอกทำให้เกิดสังคมที่เห็นความสำคัญของวัตถุมากกว่าจิตใจ วัฒนธรรมประเพณีตามความเชื่อดั้งเดิมของบรรพบุรุษถูกกล่าวหาว่าเป็นสิ่งมลาย ล้าหลัง “ยึดเก่า คองหลัง” จึงถูกละเลยและค่อยๆ สืบเลื่อนไปในที่สุด ส่งผลให้สังคมต้องเผชิญกับวิกฤตินานับประการ แต่อย่างไรก็ตามแม้ว่าผลกระทบดังกล่าวที่มีอยู่นั้นคงจะมีเวลาล่มสลายลงตามกฎของธรรมชาติ เพราะในปัจจุบันนี้ประเทศไทยและคนรอนแค้นบางส่วนเริ่มหันมาสนใจและให้การสนับสนุนการพัฒนาสังคมจากรากฐานดั้งเดิมและทรัพยากรที่มีอยู่ วัฒนธรรม ประเพณีตามความเชื่อดั้งเดิมได้ถูกฟื้นฟูขึ้นมาอีกตามความเหมาะสมเพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นในสังคม เช่น ประเพณีสงกรานต์ได้ถูกกำหนดเป็นเทศกาลดอกไม้เสียงแคนและส่งเสริมให้เป็นวันครอบครัว ประเพณีบุญผะเหวด บุญบั้งไฟ บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษา และฯลฯ ได้รับการส่งเสริมให้จัดขึ้นเพื่อสร้างขวัญ กำลังใจและสร้างความสามัคคีในหมู่บ้าน และผลพลอยได้จากการจัดงานตามประเพณีดังกล่าวยังมีส่วนช่วยส่งเสริมธุรกิจการท่องเที่ยวของจังหวัดรอนแค้นไปด้วย

2.4 สภาพทั่วไปทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

2.4.1 สภาพทั่วไปทางเศรษฐกิจ

อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นนั้น มีแม่น้ำชีไหลผ่านทางด้านทิศใต้ ได้แก่ พื้นที่บริเวณตำบลท่าพระและตำบลเมืองเก่าบางส่วน ทำให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้นประกอบอาชีพด้านการเกษตร ส่วนทิศเหนือด้านตำบลลำราญและด้านตะวันออกตำบลโคกสีก็มีลำน้ำพองไหลผ่าน ประกอบกับอยู่ในเขตพื้นที่ของกรมชลประทาน มีคลองขอยส่งน้ำเข้าไปสู่พื้นที่ทำการเกษตรได้อย่างทั่วถึง จึงมีการทำนาปี นาปรัง ไร่สวนผสม และมีการปลูกพืชผักต่างๆ เช่น มะเขือ พริกหยวก หอม ถั่วฝักยาว และฯลฯ นอกจากนี้ยังมีหมู่บ้านที่ปลูกไม้ดอกไม้ประดับที่บ้านศิลาและบ้านหนองหิน ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผลผลิตที่ได้จะส่งมาขายในเมือง จึงนับได้ว่าบริเวณนี้เป็นเหมือนอู่ข้าวอู่น้ำของจังหวัดขอนแก่นเลยทีเดียว การปลูกพืชผักสวนครัวและดอกไม้เป็นรายได้เสริม ทำให้เศรษฐกิจของชาวบ้านบริเวณนี้อยู่ในขั้นดี (ยอดยิ่ง จันทนพิมพ์, สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2545) ส่วนทางด้านตำบล แดงใหญ่ บ้านคือบ้านหว่านนั้นมีการทำนาได้ปีละครั้งเพราะไม่มีน้ำจากระบบชลประทานอาศัยน้ำฝนอย่างเดียวเท่านั้น จึงมีการปลูก ไม้ผล เช่น มะม่วง ก่อวย น้อยหน่า ฯลฯ เพื่อเสริมรายได้จากการทำนา นอกจากนี้หลังฤดูทำนาแล้วจะมีชาวบ้านอีกส่วนหนึ่งไปขายแรงงานในไร่ช้อยแถบจังหวัดกาญจนบุรีและสุพรรณบุรี เพื่อหาเงินมาจุนเจือครอบครัว แรงงานอีกส่วนหนึ่งก็เข้ามาทำงานรับจ้างในโรงงาน อุตสาหกรรมขนาดย่อมที่ตำบลบ้านทุ่มและในตัวเมืองขอนแก่น (ลำเรียน เทพไกรวัลย์, สัมภาษณ์, 9 มีนาคม 2545)

ในด้านการปศุสัตว์ การผลิตโดยรวมยังคงขยายตัวสูงขึ้นในปี 2543 ซึ่งมีมูลค่าประมาณ 4,992.52 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากปีก่อนร้อยละ 16.54 เมื่อเทียบกับช่วงระยะเดียวกัน เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของมูลค่าของโคนม ซึ่งผลิตน้ำนมดิบได้มากขึ้นคิดเป็นร้อยละ 24.98 รองลงมาเป็นการเพิ่มขึ้นของมูลค่าโคเนื้อ ไก่พื้นเมืองและกระบือ แต่มูลค่าของสุกรและไก่ไข่มีมูลค่าลดลง เมื่อเทียบกับปีก่อนร้อยละ 35.05 และร้อยละ 0.95 ตามลำดับ ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงผลิตผลด้านปศุสัตว์ของจังหวัดขอนแก่น

ภาค / สาขา	ปี 2524	ปี 2543	ปี (Δ %)
สาขาปศุสัตว์ (ล้าน)	4,223.89	4,922.52	16.54
โคนม	2,212.60	2,765.40	24.89
โคเนื้อ	908.25	1,088.75	19.87
สุกร	324.67	210.88	-35.05
ไก่ไข่	161.74	160.21	-0.95
ไก่เนื้อ	89.56	91.67	2.36
ไก่พื้นเมือง	202.90	238.39	17.49
กระบือ	324.17	367.22	13.28
สาขาประมง (ตัน)	10,252.00	13,590.00	32.56
ประมงจากแหล่งน้ำธรรมชาติ	6,372.00	8,156.00	28.00
การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	3,880.00	5,434.00	40.05

หมายเหตุ : หมายถึง Δ อัตราการเปลี่ยนแปลง

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, สำนักงานพาณิชย์จังหวัดขอนแก่น

สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดขอนแก่น, สำนักงานจังหวัดขอนแก่น

เมื่อพิจารณาจุดผลิตจากไก่พื้นเมืองที่มีแนวโน้มสูงขึ้น เป็นรองแต่โคเนื้อและโคนมเท่านั้นแสดงว่าในจังหวัดขอนแก่นมีความนิยมเลี้ยงไก่พื้นเมืองมากขึ้น ขณะที่ไก่พื้นเมือง ส่วนหนึ่งก็คือ ไก่ชน ซึ่งมีมูลค่าเพิ่มมากกว่าไก่พื้นเมืองธรรมดาหลายเท่าตัว แต่การซื้อขายไก่ชนนั้นยังไม่มีกลไกการตลาดเข้ามาเกี่ยวข้องของนัก เพราะผู้ซื้อและผู้ขายได้ตกลงซื้อ-ขายกันเองโดยไม่ได้นำมาคำนวณภาษีเงินได้ ข้อมูลการซื้อขายนี้ไม่ผ่านสำนักงานสรรพากร จึงทำให้ยากแก่การประเมินผลผลิต ถึงอย่างไรก็ตามผลผลิตไก่พื้นเมืองเมื่อปี พ.ศ. 2543 มีมูลค่าถึง 238.39 ล้านบาท มากเป็นอันดับสามในด้านปศุสัตว์ด้วยกัน และจากตัวเลขที่มีการซื้อขายไก่พื้นเมือง แสดงให้เห็นว่าไก่พื้นเมืองและไก่ชนเข้ามามีบทบาทในเชิงธุรกิจของคนในจังหวัดขอนแก่น ชาวบ้านจึงตื่นตัวให้ความสนใจในการเลี้ยงไก่พื้นเมืองและไก่ชนกันมากขึ้น

ในครัวเรือน ให้ตั้งครอบครัวใหม่ เรียกว่า "ออกเรือน" และถึงแม้ว่าลูกสาวลูกชายจะออกเรือนไปแล้วก็ยังคงมีความสัมพันธ์กับครอบครัวเดิม ที่เรียกว่า "เฮือนหลัก" หรือ "เฮือนใหญ่" อยู่ ไม่ว่าจะเป็นการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิตหรืออื่นๆ เมื่อคนในครอบครัวและเครือญาติมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันจึงส่งผลให้ผู้คนในชุมชนนั้นอยู่กัน其乐融融ที่นอกระยะที่นอกระยะของเดิมหนึ่งเป็นเครือญาติกันไปด้วย หากเป็นชุมชนเล็กผู้คนจะรู้จักกันทั้งหมู่บ้าน บุคคลในครอบครัวจะช่วยกันทำมาหากิน มีความอบอุ่นทางจิตใจเพราะสมาชิกในครอบครัวมีหลายคนแบบครอบครัวขยาย ส่วนชุมชนที่อยู่บริเวณรอบเมืองหรือที่เรียกว่าชานเมืองนั้นยังมีลักษณะครอบครัวที่เป็นรูปแบบคล้ายกับชาวบ้าน โดยทั่วไปของภาคอีสาน แต่ชาวบ้านในชุมชนนี้ส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลความเจริญจากตัวเมืองเข้ามา ลักษณะครอบครัวจะเริ่มเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น เกิดชุมชนในรูปแบบบ้านจัดสรร ที่ดินราคาแพง บ้านเรือนแต่ละหลังจะมีบริเวณไม่กว้างนักและบ้านเรือนอยู่ชิดกันมาก ทำให้บางชุมชนเกิดความแออัด ความสัมพันธ์ในครอบครัวและความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติจะเริ่มห่างเหินออกไปเนื่องจากต้องทำงานมากขึ้นเพื่อหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว ชุมชนเหล่านี้ทำนาเป็นส่วนน้อยเนื่องจากที่นาถูกซุกด้วยบ้านจัดสรร ชาวบ้านขายที่นาให้กับนายทุนแล้วตัวเองไปทำงานหรือรับจ้างในเมือง ความอบอุ่นภายในครอบครัวจึงลดลงเพราะแต่ละคนมีเวลาให้กับครอบครัวน้อยลง การพึ่งพากันในสังคมนี้น้อยลง ส่วนในตัวเมืองผู้คนส่วนใหญ่ก็ประกอบอาชีพทางการค้าขายเหมือนกับสังคมเมืองทั่วไปในภาคอีสาน ผู้คนต้องใช้ปัจจัยทุกอย่างเป็นต้นทุน ที่ดิน เวลา ความรู้และแรงงานให้เกิดประโยชน์สูงสุด การรู้จักกัน ระบบเครือญาติ เริ่มเห็นห่างเพราะต่างคนต่างก็มีภาระหน้าที่ ความอบอุ่นใจลดน้อยลงเพราะไม่มีเวลาให้กับครอบครัวมากนัก คนบ้านใกล้เรือนเคียงไม่มีความสนิทสนมกันถึงขนาดที่ว่าบ้านติดกันบางที่ก็ไม่รู้จักกันก็มี (ยอดยิ่ง จันทนพิมพ์, สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2545)

2.4.3 สภาพทั่วไปทางวัฒนธรรม

สภาพความเป็นอยู่ของประชาชนอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่นเป็นแบบเรียบง่าย รักความสงบ เป็นสังคมแบบชนบท โดยที่สภาพบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ตลอดจนการประกอบอาชีพ ยังคงรักษาจารีตประเพณีดั้งเดิมตามแบบฉบับของคนอีสานโดยทั่วไป ทั้งนี้เพราะประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวพื้นเมืองอีสานและพูดภาษาไทยอีสาน มีเพียงส่วนน้อยในเขตชุมชนเมืองที่พูดภาษาไทยกลาง (มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2537 : 2-19) และดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าบรรพบุรุษของคนขอนแก่นอพยพมาจากอาณาจักรล้านช้าง การสร้างบ้านแปลงเมือง การสร้างวัดหรือศาสนสถานอื่นๆ จึงสร้างขึ้นตามอิทธิพลความเชื่อของอาณาจักรล้านช้าง วัดที่สร้างในสมัยนั้นและยังคงอยู่จนถึงปัจจุบันนี้มี 4 วัด คือ

1. วัดเหนือ เป็นวัดอยู่ทางด้านเหนือน้ำหรือทางด้านน้ำใช้เป็นประกอบพิธีทางศาสนาและบำเพ็ญกุศลสำหรับเจ้าเมือง ปัจจุบัน คือ วัดธาตุ (พระอารามหลวง)

2. วัดกลาง เป็นวัดที่อยู่กึ่งกลาง เป็นที่สำหรับประกอบพิธีทางศาสนาและบำเพ็ญกุศลของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ พิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาจัดขึ้นพิธีขึ้นที่วัดกลางแห่งนี้ ปัจจุบันนี้วัดกลางก็ยังใช้ชื่อเดิมตามที่มีมาแต่โบราณ

3. วัดแขกหรือวัดท่าแขก เป็นวัดที่สร้างไว้สำหรับให้พระสงฆ์หรือคนต่างถิ่นได้พักอาศัย ประกอบพิธีทางศาสนาและทำบุญในโอกาสต่างๆ ปัจจุบัน คือ วัดโพธิ์โนนทัน

4. วัดใต้ เป็นวัดที่สร้างอยู่ทางด้านใต้ของต้นน้ำ ให้เป็นที่สำหรับประชาชนทั่วไปใช้ประกอบพิธีทางศาสนาและทำบุญในโอกาสต่างๆ ปัจจุบัน คือ วัดหนองแขวง (พระอารามหลวง)

คนที่อาศัยอยู่ในตัวเมืองขอนแก่นนั้นนอกจากจะเป็นกลุ่มที่อพยพมาจากอาณาจักรล้านช้างแล้ว ส่วนหนึ่งเป็นคนจีนอพยพเข้ามาทำมาหากินในตัวเมืองขอนแก่นภายหลังการสร้างสถานีรถไฟ คนจีนเหล่านี้ยังคงปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อที่สืบทอดมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ ไม่ว่าจะเป็นการประกอบพิธีกรรมในเทศกาลตรุษจีน ตรุษจีน การไหว้บรรพบุรุษ การจัดงานเฉลิมฉลองศาลเจ้าบึง-เก่า-กง-มา ซึ่งเชื่อว่าเป็นคนจีนรุ่นแรกๆ ที่อพยพจาก “เตี้ยวจิ๋ว” เข้ามาอยู่ในเมืองไทยเมื่อ 200-300 ปีก่อน เมื่อตายไปแล้ววิญญาณไม่ไปไหน จะอยู่คอยช่วยเหลือคนจีนที่ตกทุกข์ได้ยากในเมืองไทย คนจีนในเมืองไทยจึงให้ความเคารพนับถือและจัดงานเฉลิมฉลองทุกปีในวัน “จิ๋วฮิด” เป็นเวลาสิบวันสิบคืน มีการแห่สิงโตและมังกรไปรอบๆเมืองเพื่อให้บึง-เก่า-กง-มา ได้อวยชัยให้พรชาวขอนแก่นให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขและประสบความสำเร็จรุ่งเรืองในการประกอบอาชีพ (สมชื่น เขียวสกุล, 2538) เมื่อเวลาผ่านไปคนท้องถิ่นได้มีการแต่งงานกับคนถิ่นอื่นที่ย้ายเข้ามาอยู่ในเมืองขอนแก่นจนเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะและเป็นเอกลักษณ์ของคนขอนแก่นที่พอจะจำแนกได้ดังนี้

2.4.3.1 วัฒนธรรมการแต่งกาย ผู้ชายในจังหวัดขอนแก่นที่อยู่ในชุมชนรอบนอกเมืองออกไปในช่วงเวลาที่อยู่กับบ้านจะแต่งตัวง่าย ๆ ท่อนล่างสวมกางเกงขาสั้น ไม่สวมเสื้อสวมรองเท้าฟองน้ำ และเมื่อมีงานบุญหรือไปเดินทางไปที่อื่นๆ จะสวมกางเกงขายาวหรือถุงผ้าโคร่ง สวมเสื้อและมีผ้าขาวม้าคาดเอว การที่ผู้ชายได้ถุงผ้าโคร่งใหม่นั้นผู้เป็นภรรยาจะได้รับการชมเชยจากคนที่ได้พบเห็นทั่วไปว่า เป็นคนขยัน เป็นคนช่าง (คนมีฝีมือและฉลาดเฉลียว) ส่วนการแต่งกายของผู้หญิงชาวขอนแก่นนั้นจะเหมือนการแต่งกายของผู้หญิงในท้องถิ่นอีสานโดยทั่วไป คือการนุ่งผ้าถุงที่ทอขึ้นเองจากฝ้ายหรือจากไหม ตามแต่จะหาได้ในท้องถิ่น การทอผ้าเพื่อใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มนั้น ผู้หญิงเมื่อเริ่มโตเป็นสาวจะได้รับการปลุกฝังมาจากผู้เป็นแม่ให้รู้จักการปลุกหมอน

เลี้ยงไหมเพื่อนำมาทอเป็นเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ผ้าที่ทอก็มีทั้งผ้าฝ้ายและผ้าไหม การแต่งกายตามปกติจะสวมเสื้อและนุ่งผ้าถุงแต่เมื่อไปร่วมงานบุญที่สำคัญในเทศกาลต่างๆหรืองานบุญประจำปีก็จะแต่งตัวดีกว่าปกติ เรียกว่า “ชุดเอาบุญ” โดยการสวมเสื้อสวยงามตามสมัยนิยมและนุ่งผ้าไหมมัดหมี่ที่สวยงาม การทอผ้าที่นอกจากจะทอเอาไว้เพื่อใส่เองแล้วยังมีการทอเอาไว้ขายเป็นการเพิ่มรายได้ให้แม่บ้านได้อีกทางหนึ่ง (เบิ่ง บุญตาแสง, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2545) ส่วนในตัวเมืองได้รับอิทธิพลการแต่งกายมาจากกรุงเทพมหานครก็จะแต่งตัวตามสมัยนิยม ผู้ชายจะสวมกางเกงขายาว และสวมเสื้อตามสมัยนิยม ส่วนผู้หญิงจะสวมใส่กระโปรงและกางเกงตามสมัยนิยม การนุ่งผ้าถุงจะมีให้เห็นน้อยลง และถ้าหากเป็นวัยรุ่นในตัวเมืองแล้วจะหาวัฒนธรรมการแต่งกายของคนอีสานแทบไม่พบเลย

2.4.3.2 บ้านเรือน ที่อยู่อาศัย ลักษณะบ้านเรือนของคนขอนแก่นที่อยู่ในชุมชนนอกเมืองจะเป็นเรือนไม้ยกพื้นสูงเหมือนบ้านเรือนในภาคอีสานทั่วไป ได้ทุนสร้างสร้างอาจใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง เช่น ใช้เป็นคอกวัว คอกควาย เป็นที่หากินและอาศัยของเป็ด ไก่ เก็บสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็น และฯลฯ มีลานบ้านและได้ทุนใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ บริเวณที่ว่างรอบๆบ้านจะให้เป็นที่ปลูกผัก ปลูกหมอน เลี้ยงไหม และใช้เป็นที่พักชุก หรือ ก็ไว้สำหรับทอผ้าอีกด้วย บ้านเรือนของคนทั่วไปแต่เดิมนั้นจะไม่นิยมทำรั้วกันบริเวณบ้าน หากมีก็จตุระที่สำคัญก็จะเดินลัดเลาะได้ทุนบ้านมาพบกันได้โดยง่าย ต่อมาเมื่อรับอิทธิพลเมืองมากขึ้นได้ทุนบ้านถูกตัดแปลงก่ออิฐฉาบปูน เทพื้นด้วยคอนกรีต เป็นบ้านปูนต่อไม้สองชั้นกลายเป็นเรือนแบบอีสานประยุกต์ จึงเริ่มมีการทำรั้วบ้านและมีประตูปิด-เปิดเมื่อต้องการไปมาหาสู่กัน ส่วนในตัวเมืองในย่านการค้าก็จะเป็นอาคารพาณิชย์หลายชั้นอยู่ติดๆ กันหลายคูหา ประชาชนอยู่กันอย่างหนาแน่น เพราะเป็นย่านธุรกิจจึงจำเป็นต้องใช้พื้นที่แทบทุกตารางนิ้วให้เกิดประโยชน์สูงสุดเท่าที่จะทำได้ บ้านเรือนของคนในเมืองโดยทั่วไปจะไม่พบร่องรอยของวัฒนธรรมอีสานเลย

2.4.3.3 วัฒนธรรมการกิน การกินของคนขอนแก่นนั้นก็มีลักษณะคล้ายคลึงกันกับคนอีสานโดยทั่วไป และในความเป็นคนอีสานหากมองจากวัฒนธรรมการกินแล้ว สามารถดูได้จากกรกินข้าวเหนียวทั้งสามมือ อาหารก็จะเป็นปลา กบ เขียด หน่อไม้ ลาบ ก้อย (ลาบจิ้ง ลาบเป็ด ลาบไก่) ปลาแดก(ปลาร้า) คำบักหุ้ง(ส้มตำ) ฯลฯ (เบิ่ง บุญตาแสง, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2545) ถ้าพบอาหารเหล่านี้อยู่ที่ไหนต้องพบคนอีสานที่นั่น อาหารของคนขอนแก่นนั้นก็ประกอบด้วยสิ่งเหล่านี้ การปรุงอาหารจะทำง่ายๆ กินกันตามธรรมชาติไม่มีการประดิษฐ์ประคอยอาหารคาวนั้นจะไม่มีการกะทิมะพร้าวเป็นส่วนประกอบเลย การปรุงอาหารนั้นมีการปรุงเป็นป่น แจ่ว (น้ำพริก) ซ่อม หมก บั้ง แกงลาบ ก้อย ต้ม คั่ว และในมื้ออาหารจะต้องมีผักทั้งที่ปลูกไว้กินเองและ

ผักพื้นบ้านที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ ส่วนอาหารการกินที่เป็นวัฒนธรรมการกินที่เด่นของคนขอนแก่น อีกประการหนึ่ง คือ ไก่ย่าง ส้มตำ จะเห็นได้ว่ามีร้านขายข้าวเหนียว ไก่ย่าง ส้มตำกระจายกันอยู่ทุกมุมเมือง แม้กระทั่งแม่ค้ารถเข็นหรือหาบเร่ตามริมถนนก็หากินได้โดยสะดวก ที่มีชื่อเสียง ได้แก่ ไก่ย่างเขาสวนกวาง ไก่อบโฮ่งริมบึง แก่นนคร เป็นต้น ส่วนอาหารที่ได้รับความนิยมในชนบทก็ ได้แก่ ลาบวัว ก้อย ต้มเครื่องในวัว และฯลฯ อาหารดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นอาหารที่ดีที่สุด หากเป็นการเป็นงานหรือมีงานบุญที่ไหนถ้าไม่มีลาบวัวแล้วถือว่าเป็นงานที่เจ้าภาพจะถูกกล่าวขวัญถึงในทางที่ไม่ดี ว่าเป็นคนตระหนี่ถี่เหนียวไม่กล้าต้มวัวเลี้ยงแขกคนที่ไปร่วมงาน แต่ในงานไหนมีลาบวัวให้กินอย่างเหลือเฟือจนได้พอกกลับไปฝากคนทางบ้านแล้วเจ้าภาพก็จะถูกยกย่องว่าเป็นคนใจคอกว้างขวาง ส่วนอาหารที่อยู่ในความนิยมอันดับรองลงมา คือ ลาบไก่ ต้มไก่ และไก่นั้นต้องเป็นไก่บ้าน (ไก่พื้นเมือง) การต้มไก่ ลาบไก่ให้เลี้ยงแขกคนหรือญาติพี่น้องที่ไปเยี่ยมเยียนนั้นก็แสดงถึงความใจกว้างของเจ้าของบ้านอีกเหมือนกัน (เบิ่ง บุญตาแสง, สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม 2545) ชาวบ้านนิยมบริโภคเนื้อไก่บ้านเพราะว่าเนื้อไก่บ้านนั้นนุ่ม มีไขมันน้อยและรสชาติอร่อย กว่าเนื้อไก่พันธุ์ที่นำมาจากต่างประเทศ สาเหตุที่ชาวบ้านไม่นิยมบริโภคเนื้อไก่พันธุ์ต่างประเทศนั้นเนื่องจากเนื้อไก่พันธุ์ (ไก่ตลาด) มีไขมันมาก รสชาติไม่อร่อย ราคาของไก่บ้านนั้นซื้อขายกันในราคา กิโลกรัมละ 60-70 บาท ในขณะที่ไก่พันธุ์ต่างประเทศจะซื้อขายกันในราคา กิโลกรัมละ 35-40 บาท จะเห็นได้ว่าไก่บ้านนั้นขายได้ราคาดีกว่าไก่พันธุ์ต่างประเทศเกือบสองเท่าตัว ทั้งๆที่การเลี้ยงไก่บ้านนั้นแทบไม่ต้องลงทุนเป็นตัวเงินเพราะเป็นการเลี้ยงแบบธรรมชาติ ให้หาอาหารกินเองและไม่ต้องดูแลอะไรมากนัก จะเห็นได้ว่า ไก่บ้าน(ไก่พื้นเมือง)นั้นเป็นสินค้าที่เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่มีราคาสูงกว่าของที่มาจากต่างประเทศเพียงชนิดเดียวในบรรดาที่เป็นผลิตภัณฑ์ทั้งหมดของชาวบ้านก็ว่าได้

2.4.3.4 วัฒนธรรมภาษา ภาษาที่คนขอนแก่นใช้พูดในชีวิตประจำวันเป็นภาษาถิ่นอีสาน ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับภาษาลาว หากคนอีสานพูดกับคนลาวแล้วจะเข้าใจกันได้โดยไม่ต้องแปล ส่วนตัวหนังสือนั้นเดิมนั้นใช้ตัวหนังสือไทยน้อย หรือ “หนังสือก้อม” (บุญ โคตรนาคำ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2545) ปัจจุบันเลิกใช้เนื่องจากหาคนอ่าน-เขียนได้ยากมากและไม่มีการสอนในชั้นเรียนปกติ จะมีก็แต่คนเฒ่าคนแก่ที่เคยบวชเรียนเขียนอ่านมาแล้วหรือการเรียนการสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมเท่านั้น ส่วนภาษาที่ใช้ในราชการทั่วไปนั้นใช้ภาษาไทยกลางเป็นภาษาเขียนและใช้เป็นภาษาพูดในการติดต่อราชการหรือหน่วยงานต่างๆ

2.4.3.5 วัฒนธรรมการละเล่น คนขอนแก่นมีการละเล่นมากมายหลายอย่าง การละเล่นที่ได้รับความนิยมมากที่สุด คือ หมอลำ ซึ่งการเล่นหมอลำนี้ผู้เล่นสามารถยึดเป็นอาชีพเสริมที่ทำรายได้เป็นกอบเป็นกำ จนปัจจุบันการเล่นหมอลำกลายเป็นระบบธุรกิจในด้านการบันเทิง

ไปแล้ว ในจังหวัดขอนแก่นมีสำนักงานหมอลำอยู่ทั่วไปมีหลายคณะ เช่น คณะรัตนศิลป์อินตา ไทยราช คณะระเบียบวาทะศิลป์ คณะปฐมบันเทิงศิลป์ คณะแก่นนครบันเทิงศิลป์ และ ฯลฯ ส่วนคำจ้างหมอลำไปแสดงตามงานบุญต่าง ๆ นั้น มีหลายระดับ หลายราคามีตั้งแต่ราคาเป็นหมื่นไปจนถึงเป็นแสนแล้วแต่ชื่อเสียงและคุณภาพของหมอลำ ในปัจจุบันนี้หมอลำคณะต่างๆได้รับการพัฒนาขึ้นมีการบันทึกการแสดงในรูปแบบของวิดีโอและแผ่นซีดีออกจำหน่าย ทำให้ศิลปินวัฒนธรรม พื้นบ้านแขนงนี้เผยแพร่ออกไปอย่างกว้างขวาง เปิดโอกาสให้ชาวบ้านหรือหามาชมได้บ่อยขึ้นโดยไม่ต้องรอชมตามงานบุญต่างๆเท่านั้น (ภัทราภรณ์ ศรีเจริญ, สัมภาษณ์ 18 กรกฎาคม 2545) และนอกจากนี้ยังเป็นการสร้างรายได้ให้กับศิลปินหมอลำที่หันมาอีกทางหนึ่งด้วย หมอลำที่ได้รับความนิยมมีหลายประเภท เช่น ลำกลอน ลำซิ่ง ลำเรื่อง ลำเพลิน ลำเรื่องตอกกลอน การชมหมอลำนี้ชมได้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ทุกเพศทุกวัย การแสดงหมอลำนี้เป็นการละเล่นพื้นเมืองที่นอกจากจะให้ความสนุกสนานแล้วบางเรื่องยังมีคติเตือนใจอีกด้วย

นอกจากการเล่นหมอลำแล้วในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ยังมีการละเล่นพื้นบ้านของเด็กๆ ที่นิยมเล่นในชีวิตประจำวันหรือในช่วงเทศกาลงานบุญต่างๆ หลายอย่างด้วยกัน เช่น ม้าก้านกล้วย ม้าหลังโปก ตีจับ ตากะโหลก บั้งไฟเบาะ ขาโดกเถก ฯลฯ (บุญ โคตรนาคำ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2545) ซึ่งเป็นการเล่นทั่วไป ส่วนการเล่นที่เป็นการแข่งขันหรือการต่อสู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการชนไก่ ได้แก่ การเล่นชนไก่หรือตีไก่ และการเล่นตีไก่ดอกหญ้า ซึ่งเป็นการเล่นของเด็กเลียนแบบผู้ใหญ่ ผู้วิจัยขอกล่าวถึงพอสังเขปดังต่อไปนี้

1) การเล่นตีไก่ เป็นการเล่นเลียนแบบผู้ใหญ่ที่เล่นชนไก่หรือตีไก่ โดยผู้เล่นจะสมมติตัวเองเป็นไก่มาตีกันหรือต่อสู้กัน การเล่นไม่จำกัดจำนวนผู้เล่น แต่ไม่ควรเกิน 10 คน สถานที่เล่นอาจจะเป็นลานวัดหรือสนามหญ้ากว้างๆ ก็ได้ อุปกรณ์การเล่นมีเพียงผ้าผูกข้อมือผู้เล่นฝ่ายละผืน เวลาเล่น ให้ผู้เล่นแต่ละคนสมมติตนเองเป็นไก่ชน และต้องทำท่าทางให้เหมือนไก่ โดยนั่งลงแล้วเอามือทั้งสองข้างสอดเข้าไปใต้ขาพับแล้วให้กรรมการใช้ผ้าผูกข้อมือทั้งสองข้างที่อยู่ใต้ขาพับให้ติดกัน หลังจากนั้นปล่อยให้ไก่หรือคู่ต่อสู้ เข้าชนกันในสนามที่สมมติเป็นสังเวียน ไครล้ม หรือลุกขึ้นยืน หรือมือทั้งสองข้างหลุดออกจากกัน ถือว่าเป็นฝ่ายแพ้ เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแพ้แล้วให้ส่งคนที่เล่นเป็นไก่ชนเข้ามาต่อสู้อีก และจะเล่นชนต่อไปเรื่อยๆ จนกว่าจะได้ผู้ชนะคนสุดท้าย (บุญ โคตรนาคำ, สัมภาษณ์: 13 กุมภาพันธ์ 2545) การเล่นตีไก่นี้จะช่วยให้เด็กๆ ได้ออกกำลังกาย ฝึกความอดทน สร้างความสามัคคีและทำให้เด็กๆ สนุกสนาน

2) การเล่นตีไก่ดอกหญ้า การเล่นตีไก่ดอกหญ้าก็เป็นการเล่นเลียนแบบผู้ใหญ่ที่เล่นชนไก่หรือตีไก่เช่นกัน โดยการเอาดอกหญ้ามาสมมติเป็นไก่ชนของแต่ฝ่ายแล้วเอา

มาตีหรือต่อสู้กัน อุปกรณ์การเล่นก็มีเพียงดอกหญ้าแพรง เล็กเอาดอกตูมๆ ที่มีเส้นหญ้าเล็กๆ แรมมอยู่ มองดูคล้ายหงอนไก่ แล้วให้ผู้เล่นถือดอกหญ้าไว้ในมือ ก่อนเล่นให้ "โอเปายังจูบ" หรือ "โอสม" กันเพื่อหาคนชนะ คนชนะจะได้เป็นคนตีก่อน เมื่อหาผู้ชนะได้แล้ว จะให้ผู้เล่นทั้งสองฝ่ายหันหน้าเข้าหากัน ถือดอกหญ้าไว้ในมือข้างที่ถนัดแล้วยื่นออกไปข้างหน้า ระดับเอว คนที่ "โอเปายังจูบ" ชนะจะได้เป็นผู้ตีก่อน ก็จะใช้ดอกหญ้าในมือของตนตีลงไปบนดอกหญ้าที่อยู่ในมือคู่ต่อสู้เต็มแรง ถ้าดอกหญ้านั้นขาด เรียกว่า "ไก่อขาด" ผู้ที่ตีจนไก่อขาดได้ถือว่าเป็นผู้ชนะ แต่ถ้าตีไม่ขาดก็จะผลัดกันตีไปเรื่อยๆ จนกว่าจะขาดจึงจะได้เป็นผู้ชนะ หลังจากนั้นให้เปลี่ยนคู่ต่อสู้คนใหม่เข้ามาอีก จนถึงคนสุดท้ายที่ดอกหญ้าไม่ขาดจะถือว่าเป็นผู้ชนะในการชนไก่อครั้งนี้ (วินัย เจริญกิจ, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2545) การเล่นชนไก่อดอกหญ้านี้จะช่วยให้เด็กๆ ได้ใช้ทักษะในการคัดเลือกดอกหญ้า หาดอกหญ้าที่ใหญ่ที่สุด แข็งแรงที่สุด มาสมมติเป็นไก่อชนของตนและหาวิธีตีไก่อของคู่ต่อสู้ให้ไก่อขาดจึงจะเป็นผู้ชนะและนอกจากนั้นยังช่วยให้เด็กได้ออกกำลังกายฝึกให้เด็กมีความอดทน และได้เล่นด้วยความสนุกสนาน

2.4.3.6 การกีฬา คนในจังหวัดขอนแก่นมีกีฬาหลายอย่าง เช่น กีฬาที่นิยมทั่วไป เล่นได้ทุกวัน อันได้แก่ ตะกร้อ ฟุตบอล วอลเลย์บอล บาสเกตบอล ซึ่งสนามที่ใช้เล่นกีฬาเหล่านี้ มักจะมีตามสถานศึกษาเกือบทุกแห่ง ซึ่งมีนักกีฬาระดับชาติหลายคน เช่น นายเกียรติศักดิ์ เสนาเมือง นักฟุตบอลทีมชาติ นางสาวบุษยบรรณ พระแสงแก้ว นักกีฬาวอลเลย์บอลทีมชาติ นายภราดร ศรีชาพันธุ์และนายนรากร ศรีชาพันธุ์ นักกีฬาเทนนิสทีมชาติ และฯลฯ กีฬาที่จัดแข่งขันเป็นเทศกาลหรือจัดปีละครั้ง ได้แก่ แข่งเรือซึ่งจัดที่บึงแก่นนคร แข่งรถเริ่มจากการแข่งรถมอเตอร์ไซค์มีสนามเดิมอยู่ที่หลังโรงเรียนแก่นนครปัจจุบันได้ผนวกเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียนแก่นนครวิทยาลัยไปแล้วจึงเลิกจัดการแข่งขันไปในที่สุด กีฬามวยมีสนามมวยที่มีชื่อเสียงหลายแห่ง เช่น สนามมวยบดินทร์เดชา (เลิกกิจการแล้ว ปัจจุบันคือบริเวณที่ตั้งโรงแรมโซฟิเทล) สนามมวยสถานีโทรทัศน์ช่อง 4 อยู่ในสถานีวิทยุโทรทัศน์ช่อง 11 ริมบึงแก่นนคร (เลิกกิจการแล้ว) สนามมวยเมืองขอนแก่น ตั้งอยู่ถนนรื่นรมย์ห่างจากสถานีรถไฟขอนแก่นประมาณ 400 เมตร (เลิกกิจการแล้ว) ส่วนมากนักมวยในปัจจุบันเข้าไปสังกัดค่ายมวยที่กรุงเทพมหานครจึงทำให้นักมวยเดินทางเข้ากรุงเทพฯกันหมด ขอนแก่นมีนักมวยระดับแชมป์เปียนหลายคน เช่น ผุดผาดน้อย วรวิมล ,แมวป่า ศิษย์ช่าง, อำนวยชัย วรพล, โรเบิร์ต แก่นนรสิงห์ และฯลฯ นอกจากนี้ยังมีแชมป์เปียนมวยสากลเหรียญทองโอลิมปิกคนแรกประเทศไทย คือ เว็ตรัสมรักษ์ คำสิงห์ ร.น. การแข่งม้าเป็นกีฬาที่มีคนนิยมมากอีกชนิดหนึ่ง มีคนมาใช้บริการมากและมีม้าทั้งจากในจังหวัดและต่างจังหวัดมาแข่งขันอยู่ทุกนัด ขอนแก่นมีสนามม้าประจำจังหวัด 1 แห่ง เปิดแข่งขันในทุกวัน

อาทิตย์ ตั้งอยู่ถนนมิตรภาพ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น หากเดินทางมาจากจังหวัดนครราชสีมา ก็เห็นป้ายบอกทางเข้าสนามม้า ที่อยู่ด้านซ้ายมือได้อย่างชัดเจน จากที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าชาวขอนแก่นให้ความสนใจและชื่นชอบการกีฬากันมากไม่ว่าจะเป็นกีฬาเชิงแข่งขันหรือแม้แต่กีฬาที่จัดเป็นการต่อสู้ที่ต้องแลกด้วยชีวิตอย่าง เช่น กัดจิ้งหรีด กัดปลา ชนไก่ และฯลฯ ก็เป็นกีฬาที่ได้รับความนิยมอยู่ไม่น้อย (สุริกร ช่างจัดรีด, สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2545) โดยเฉพาะกีฬาชนไก่นั้นในปัจจุบันกำลังได้รับความนิยมมากขึ้น มีผู้สนใจเพาะเลี้ยง ตั้งฟาร์มไก่ชนและไปใช้บริการตามสนามชนไก่ ปอนชนไก่ต่างๆ อย่างหนาแน่น ไม่ว่าจะเป็นปอนไก่โนนต่วน ท่าพระ ตลาดนัด ก.ไก่ หรือแม้กระทั่งการก่อตั้งสนามประลองไก่ของชมรมอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์ไก่พื้นเมืองจังหวัดขอนแก่น ที่ขอจัดตั้งตาม หมู่บ้านต่างๆ เช่น บ้านโกทา บ้านหนองกุง บ้านโนนทอน บ้านหนองหลุม บ้านหนองแวงตราฐ และฯลฯ ก็มีผู้นิยมมาใช้บริการอย่างไม่ขาดสาย สิ่งเหล่านี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านให้ความสนใจการ ชนไก่และหันมาเลี้ยงไก่ชนกันมากขึ้น

2.5 ความเป็นมาของการเลี้ยงไก่ การเลี้ยงไก่ชนและสนามชนไก่ในจังหวัดขอนแก่น

2.5.1 ความเป็นมาของการเลี้ยงไก่ในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

การเลี้ยงไก่ในจังหวัดขอนแก่นนั้น มีมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ที่ขุดพบกระดูกสัตว์ที่แหล่งโบราณคดีบ้านโนนชัย พบว่า มีซากโครงกระดูกไก่ ซึ่งมีอายุถึง 2,500 ปี (สถาพร ชวัญยืนและคณะ, 2529 : 141) แสดงให้เห็นว่าในชุมชนเหล่านี้มีการเลี้ยงไก่มาก่อน และเมื่อชุมชนล่มสลายไป มีผู้คนอพยพเข้ามาอยู่ใหม่ ก็ยังคงมีการเลี้ยงไก่สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมี "ผญา" หรือคำกลอนอีสานที่แสดงให้เห็นว่าไก่นั้นเข้ามามีบทบาทในชีวิตความเป็นอยู่ของคนขอนแก่นมาเป็นเวลานาน แม้คำสั่งสอนลูกหลานให้ระยันทำมาหากินยังให้ดูเยี่ยงอย่างของไก่ ซึ่งกล่าวว่า "เปิดไก่อยังอยู่หาเหยื่อห้อง คาบเลี้ยงซีวัง ส่วนว่าเขาเป็นคนอย่าลืดยาคู" ซึ่งหมายความว่า "เปิดไก่นั้นแม้เป็นสัตว์ยังรู้จักการหาอยู่หากิน ส่วนตัวเรานั้นเกิดมาเป็นคนอย่าได้นิ่งดูตาย ให้หาอยู่หากินเพื่อเลี้ยงชีพของตน" หรือแม้แต่ว่าคำสั่งสอนให้รู้จักการรักษาความสะอาดของร่างกายก็ยังมีภรรยานำลักษณะของรังไก่มากล่าวเปรียบเปรยไว้ดังนี้ "ผมยาวหยุ่ง เหาเห็นสิหัวไล่ คือตั้งฮังไก่ฮ้าง เหาเถ่าทอกะปู ลังไปหาซื้อสิปูมาฟอก นือสิแพงไวถ่าเฮ็ด ผาสาทน่อย ให้เหาเถ่าอยู่เสวย" ซึ่งหมายความว่า "ผมยาวที่ฟุ้งเหียงสกปรกเหมือนรังไก่เก่าๆ นั้นเป็นที่ชื่นชอบของตัวเหา ควรหาสิปูมาฟอกให้สะอาด หรือถ้าไม่ทำความสะอาดนั้นจะปล่อยให้ตัวเหามาแพร่พันธุ์บนหัวตัวเองหรืออย่างไร?" (น้อย บุญตาแสง, สัมภาษณ์, 20 กรกฎาคม 2545)

นอกจากนี้เสียงรบกวนของไก่ยังใช้ปลุกให้คนตื่นแต่เช้าเพื่อหุงหาอาหาร ตลอดจนถึงแต่เช้าเพื่อออกไปทำงานในไร่นา และเมื่อจำเป็นต้องเดินทางไกลเสียงไก่ขันก็ยังช่วยให้เดินทางไปในป่าโดยไม่หลงทางอีกด้วย จนคนสมัยก่อนนั้นได้ตั้งเป็นข้อสังเกตและสั่งสอนลูกหลานต่อกันมาว่า "คั้นเขาเดินทางไกล ไปที่ทางอื่น หากได้ยินเสียงไก่ขันก็องกะสิแมนบ้านคน" ซึ่งในสมัยก่อนนั้นการเดินทางไปหาสุกกันเป็นไปด้วยความยากลำบาก ต้องเดินด้วยเท้าผ่านป่าทึบ ทุ่งนาและหมู่บ้านต่างๆ การเดินทางนั้นบางครั้งต้องใช้เวลานานข้ามวันข้ามคืนหรือเป็นเดือนก็มี การเตรียมเสบียงอาหารไปด้วยมักจะไม่เพียงพอ จึงจำเป็นต้องหาเส้นทางที่ผ่านหมู่บ้านเพื่อจะได้อาศัยดื่มน้ำและรอกินข้าว ดังนั้นการสังเกตเสียงไก่ขันเพื่อหาหมู่บ้านตามรายนาง จึงเป็นเรื่องสำคัญเนื่องจากว่าชาวบ้านทั่วไปนิยมเลี้ยงไก่ หากได้ยินเสียงไก่ขันอยู่ทางทิศใดให้เดินทางไปที่ทิศนั้นแล้วเราจะได้พบหมู่บ้าน แต่การสังเกตเสียงไก่ขันนั้นจะต้องแยกให้ออกระหว่างไก่บ้านกับไก่ป่าเพราะถ้าใครแยกเสียงขันของไก่ป่าและไก่บ้านไม่ออกจะทำให้หลงทางได้ง่ายๆ ซึ่งการสังเกตแยกเสียงไก่ขันของไก่ป่าและไก่บ้านนั้น นายบุญ โคตรนาคำ หรือ "ฮ้อยบุญ" ผู้ซึ่งเคยเดินทางจากขอนแก่นไปค้าขายวัวควายที่สระบุรีในสมัยก่อนได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับเสียงขันของไก่ป่าและไก่บ้านว่าไก่ป่าจะมีเสียงขันแหลมเล็กเหมือนเสียงไก่แจ้และจะขันเสียงยาว ส่วนไก่บ้านจะขันเสียงใหญ่หัวเหมือนไก่ที่เราเลี้ยงอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน หากสังเกตและแยกเสียงของไก่ป่าและไก่บ้านออกจากกันได้นั้น เดินทางไปไหนก็จะได้ไม่หลงทาง (บุญ โคตรนาคำ, สัมภาษณ์, 11 พฤษภาคม 2545) จากข้อสังเกตดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านมีความคุ้นเคยกับไก่มากเป็นพิเศษ แม้ได้ยินแต่เพียงเสียงขันก็จำแนกชนิดของไก่ได้

การเลี้ยงไก่เมื่อก่อนนั้นเป็นการปล่อยให้เดินหากินเองตามลานบ้าน ชาวบ้านมักสร้างเล้าไก่ไว้ได้ดูฝูงข้าวหรือที่คนอีสานเรียกว่า "เล้าข้าว" เพราะเป็นการประหยัดไม่ต้องทำโรงเรือนมุงหลังคาให้ยุ่งยาก การหาอาหารและน้ำนั้นเป็นหน้าที่ของไก่จะต้องออกหากินเอง การหาอาหารของไคนั้นจะได้จากการคุ้ยเขี่ยกินหากินข้าวปลาทิ้ง รำ และเมล็ดข้าวที่ตกหล่นอยู่บริเวณक्रमองที่ใช้ตำข้าว เหตุการณ์นี้หนุ่มๆอีสานสมัยก่อนได้มีคำ "ผญา" ส่อว่าหญิงสาวที่ไม่สนใจรับรักตนเองในเชิงเยาะเย้ยปนตลกขบขัน และการกระทบกระเทียบเปรียบเปรยว่า "คนผู้จ้งนี่อง คนผู้จ้งนี่องช่างไปหากินเราหัวมอมนำไก่ คนผู้ช้ายจ้งบักช้ายได้กินเราปลายปลาทุ่นแล้ว" ซึ่งมีความหมายออกยอกย้อนว่า "คนสวยอย่างนี่องทำไมจึงไปหากินข้าวบริเวณक्रमองเหมือนไก่ (ชอบสิ่งที่ไม่มีความ) ที่เป็นคนชี้ยี่เหว้นันได้กินข้าวกับเนื้อปลา (มีแต่สิ่งดี มีค่า)" นอกจากนี้ไก่ยังสามารถหากินเศษอาหารที่ตกหล่นได้ดี ในกรณีนี้หากจะมองว่าคนเลี้ยงไก่ก็คงจะไม่ถูกตองนักเพราะถ้าพิจารณาให้ดีแล้วจะเป็นในลักษณะไก่เลี้ยงคนมากกว่า

ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อของคนขอนแก่นนับตั้งแต่การเกิดจนตายมักจะมีไก่มาเกี่ยวข้องอยู่เสมอ เช่น การใช้ไก่เป็นเครื่องเซ่นสรวงผีและอำนาจเหนือธรรมชาติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นผีตาแฉง ผีปู่ตา มเหศักดิ์หลักเมือง เจ้าที่หรือเจ้าของคนจีนที่อาศัยอยู่ในตัวเมืองขอนแก่น ตลอดจนใช้ไก่ในการเสี่ยงทายดวงชะตาบ้านเมือง การใช้ไก่ในพิธีสู่ขวัญและในที่สุดเมื่อถึงวาระสุดท้ายของชีวิต เมื่อตายแล้วจะหาที่ฝังหรือเผาายังต้องใช้ไก่ในการเสี่ยงทายอีก

สิ่งเหล่านี้สามารถเป็นประจักษ์พยานได้ว่า ในวิถีชีวิตชาวบ้านในจังหวัดขอนแก่นนั้นมีความผูกพันกับไก่มานานจนไก่นั้นเป็นเพื่อน เป็นนาฬิกา เป็นเข็มทิศ เป็นอาหารและเป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของคนขอนแก่น ไม่ว่าจะเป็นงานบุญ งานบวชหรือแม้แต่งานตามฮัตติบสองหรือประเพณีสิบสองเดือนของชาวบ้าน

ในบรรดาไก่ที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้นั้น ส่วนหนึ่ง ก็คือ ไก่ชน ซึ่งไก่ชนนี้จะมีสัญชาตญาณของนักสู้ ขอบจิกตีกัน เพื่อแย่งอาหาร แย่งตัวเมีย และแย่งความเป็นใหญ่ในฝูง เมื่อชาวบ้านเห็นไก่ชนกัน สังเกตได้ว่าตัวไหนเชิงชนเก่งกาจ ลำหัดลำโคนดี ก็จะทำเอามาเลี้ยงไว้เป็นไก่ชน ในยามที่มีเวลาว่างจากงานในไร่ชาชาวบ้านยังนิยมนำไก่นี้นมาต่อสู้กันหรือที่เรียกว่าชนไก่เพื่อเป็นการสังฆนาการ ไก่ชนิดนี้จะมีลักษณะแตกต่างจากไก่พื้นเมืองทั่วไปที่สังเกตได้ง่ายก็คือ มีท่าทางที่องอาจ ออกมายืดแข้ง มีความเป็นสง่า มีสีขนสวยงามและที่สำคัญไก่ชนิดนี้มีจิตใจที่ห้าวหาญ อดทนและชอบการต่อสู้เป็นอย่างยิ่ง การเลี้ยงไก่ชนนั้นก็เหมือนกับไก่พื้นเมืองโดยทั่วไป แต่ชาวบ้านจะต้อง รู้จักและพิถีพิถันในการคัดพ่อ-แม่พันธุ์เป็นพิเศษ และเมื่อไก่โตเป็นหนุ่มอายุประมาณ 7-8 เดือน ก็จะคัดตัวที่มีลักษณะดีมาบำรุงเลี้ยงก่อนจะนำออกชน ทั้งนี้เพื่อสร้างความแข็งแรงให้ไก่ ส่วนที่เหลือก็เป็นอาหารและขายเป็นไก่เนื้อได้

คนที่ชอบไก่ชนนั้น บางคนก็ชื่นชอบท่าทาง และสีขน บางคนชอบชนไก่ก็ชอบตัวที่ตีเก่ง มีลำหัดลำโคน มีความฉลาดเฉลียวที่จะต้องหักเอาชัยชนะคู่ต่อสู้ มีลวดลายและชั้นเชิงในการต่อสู้ที่เด่น หากโอกาสเจอคู่ต่อสู้โดยที่คู่ต่อสู้ไม่มีโอกาสจิกตีได้กลับได้ หรือตีได้ก็ตีไม่ถูกหรือตีถูกก็ไม่ถูกจุดสำคัญหรือจุดตาย ดังมีคำพังเพยที่ว่า "รู้จักหลบเป็นนิก รู้จักหลีกเป็นหาง" ดังนั้นเพื่อให้ได้ลักษณะเด่นดังกล่าวชาวบ้านก็จะหาวิธีปรับปรุงสายพันธุ์ไก่ของตนอยู่เสมอ ไก่พื้นบ้านชนิดนี้จึงมีความสำคัญต่อชาวบ้านที่เป็นเจ้าของไก่มากกว่าไก่พื้นบ้านโดยทั่วไป เพราะนอกจากจะตอบสนองความต้องการชั้นพื้นฐานของชาวบ้านได้เป็นอย่างดีแล้วไก่ชนยังตอบสนองความต้องการด้านจิตใจของชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของได้อีกด้วย

ความผูกพันระหว่างคนเลี้ยงไก่ชนกับไก่ชนนั้น เปรียบได้ดังพ่อกับลูกได้เลยจะเห็นจากการเชียวไก่เวลาปล່อยหางเข้าชนกันแล้วเจ้าของไก่จะเรียกไก่ของตัวเองว่าลูกทุกคำ ดังนั้น

ความแตกต่างระหว่างไถ่ชนกับไถ่พื้นบ้านย่อมมองเห็นได้ชัด กล่าวคือ ไถ่ทั่วไปถึงเวลาอยาก จะดัมแกงจึงถามหาไม้ได้ใจดูแลอะไรมากนัก แต่ไถ่ชนนั้นมีความผูกพันเทียบได้กับลูกที่เป็นสาย โดดเดี่ยวของตัวเอง บางครอบครัวต้องมีปัญหาเพราะรักไถ่มากกว่าลูกและเมียก็มี

การเลี้ยงไถ่ชนในจังหวัดขอนแก่นนั้นเป็นไปในลักษณะที่ถ่ายทอดความรู้และ ประสบการณ์ตรงจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง แหล่งความรู้ที่ชาวบ้านจะสามารถเรียนรู้ได้ จากบุคคลที่อยู่รอบข้างที่เลี้ยงไถ่ชนมาก่อนอาจเป็นเพื่อน พี่ น้อง ญาติและไปดูจากคนอื่นที่มี ฝีมือดีและจดจำเอามาทำเอง อาจศึกษาหรือเห็นจากผู้รู้หลายๆคนแล้วนำจุดเด่นของแต่ละคนมา ปรับใช้กับการเลี้ยงไถ่ของตัวเอง ความรู้ในด้านนี้จะไม่มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร เป็น เพียงการเล่าต่อๆกันมาและเห็นการเลี้ยงไถ่จากคนรุ่นก่อนๆ ผู้ที่ต้องการเรียนรู้จะต้องจดจำและนำ มาปฏิบัติให้เห็นจริงแล้วเกิดองค์ความรู้ด้วยตนเองเท่านั้น แต่ในปัจจุบันนี้ได้มีหนังสือและนิตยสาร ที่เกี่ยวกับไถ่ชนหลายฉบับที่เผยแพร่ความรู้ในด้านนี้ สื่ออินเทอร์เน็ตก็เป็นส่วนหนึ่งที่นับว่าเป็น ทางเลือกให้คนที่จะเลี้ยงไถ่ชนได้เลือกศึกษาหาความรู้ได้อย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

การเลี้ยงไถ่ชนนั้นเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตแบบชาวบ้านที่ฝังรากลึกมานาน แม้จะ ไม่ได้ได้รับการส่งเสริม สนับสนุนช่วยเหลือจากรัฐและไม่มีการเปิดสอนเป็นเนื้อหาในหลักสูตรของ สถาบันการศึกษาใดๆก็ตาม ชาวบ้านก็ยังคงมีการเลี้ยงไถ่ชนและเล่นชนไถ่กันมาอย่างสม่ำเสมอ

จากการสัมภาษณ์นายสงกรานต์ อภัยชา ผู้มีอาชีพเลี้ยงไถ่เพื่อออกชนตามปอนและ สนามต่างๆเพียงอย่างเดียว เป็นผู้เลี้ยงไถ่ชนมากกว่า 20 ปี เป็นที่รู้จักกันดีทั้งในจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดใกล้เคียง ปัจจุบันเลี้ยงไถ่อยู่ที่ชุมชนทุ่งทอง ปากทางเข้าสนามชนไถ่ตลาดนัด ก.ไถ่ ตำบล บ้านเปิด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และผู้วิจัยได้ส่งไถ่ชนทั้งที่เพาะเองและซื้อมาจากที่อื่น ให้นายสงกรานต์ไปเลี้ยง ให้ฝึกซ้อมจนแข็งแรงแล้วจึงนำออกปอนเมื่อได้รับชัยชนะราคาไถ่ก็จะ แพงขึ้น ขายได้ราคาดี ผู้วิจัยและนายสงกรานต์ได้รู้จักคุ้นเคยกันมานานจนได้รับความไว้วางใจ เป็นอย่างดี นายสงกรานต์กล่าวว่า การเล่นชนไถ่จะเล่นเมื่อว่างเว้นจากงานประจำ เช่น ว่างจาก การทำไร่หรือหมดหนันามาแล้ว ชาวบ้านก็จะเริ่มคัดไถ่จากเล้าของตนเองที่มีลักษณะดีมาบำรุง เลี้ยงเป็นอย่างดี เริ่มต้นด้วยการถ่ายพยาธิให้ไถ่จากนั้นทุกๆเช้าจะนำไถ่มาเช็ดหน้าเช็ดตาและ ตาม ลำตัวล่อให้ไถ่วิ่ง กระโดดและบินเพื่อให้ไถ่ได้ออกกำลังกาย พอมีแดดส่องก็อาบน้ำไถ่เช็ด น้ำไถ่ให้เปียกทุกเส้นขน (ยกเว้นปีกกับหาง) แล้วติดกระเบื้องโดยใช้ผ้าชุมน้ำให้เปียกแล้วนำไปคลึง กับกระเบื้องที่เผาไฟให้พออุ่นๆ แล้วเช็ดไปตามใบหน้า คอ หน้าอกและตัวไถ่ ต่อจากนั้นจะนำไถ่ ชนไปตามแดดในตอนเช้า เมื่อแดดร้อนและชนไถ่แห้งดีแล้วจะสังเกตว่าไถ่ฮ้าปากหายใจหอบจึง นำไถ่เข้าร่วม ให้ไถ่พักพอหายเหนื่อยก็ให้น้ำให้อาหารพร้อมทั้งยาบำรุงที่สุดแท้จะหาได้จากท้องถิ่น

เช่น กัวยน้ำหว่า บอระเพ็ด ไพล หอม กระชาย กบ เวียด จิ้งหรีด จิ้งจก ปลาช่อน ปลาไหล
 เนื่อนกกระจอก ฯลฯ หลังจากนั้นก็ให้ไก่อนพักผอนในที่อากาศถ่ายเท ปราศจากสิ่งรบกวนใดๆ
 พอปลายสองโมงจะนำไก่มาวิ่งสู่ออกกำลังอีก ตามด้วยการอาบน้ำเป็นครั้งที่สองแล้วนำไก่ไป
 ตากแดดอีกจนเย็น ต่อจากนั้นก็ให้อาหารเสริมด้วยหญ้า แดงกว่าที่ปอกเอาเปลือกออกให้เหลือ
 แต่เมล็ดข้างในแล้วให้ไก่กิน พอตะวันตกดินก็นำไก่มาเช็ดหน้าแล้วนำไก่เข้านอน ผู้เลี้ยงต้องรับ
 ผิดชอบและเอาใจใส่ดูแลไก่ของตนเองอย่างนี้ทุกวัน จากนั้นก็จะให้ไก่ได้ปล้ำนวม (สวมปาก
 ห่อเคียว พันแรง) กับคู่ซ้อม ประมาณ 3-4 วันต่อครั้ง และไก่ต้องได้ปล้ำจริง (ปลัดอยปาก
 เปิดแข้ง ห่อเคียว) ประมาณเดือนละ 2 ครั้ง หรืออย่างมากไม่เกิน 3 ครั้ง ไก่จะออกชนได้ต้อง
 ผ่านการซ้อมมาประมาณ 8 ยก (สงกรานต์ อภัยชา, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2545) ในกระบวนการ
 การเหล่านี้ล้วนแต่เป็นประสบการณ์ตรงของชาวบ้านที่ต้องเรียนรู้มาด้วยตัวเองทั้งสิ้น

การเลี้ยงไก่ชนในจังหวัดขอนแก่น เป็นการเลี้ยงควบคู่มากับไก่พื้นบ้าน เพียงแต่การ
 เลี้ยงนั้นมีจุดประสงค์ที่ต่างกันไก่พื้นบ้านธรรมดาที่มักถูกเรียกว่า "ไก่อลาด" เป็นไก่เลี้ยงเอาไว้ดมไว้
 แกง ถ้ามีมากก็จับขาย (ผู้วิจัยไม่มีหลักฐานยืนยันได้ว่า คำว่า "ไก่อลาด" ที่ชาวบ้านเรียกนี้มาจาก
 คำว่า "ไก่อลา" ที่หมายถึงไก่ของพระราชา หรือ "ไก่อลาภฏฐ์" ที่หมายถึงไก่ที่ชาวบ้านเลี้ยงอยู่ทั่ว
 ไป) แต่ถ้าเป็นไก่ชนหรือไก่ตี จะเลี้ยงเอาไว้ชนกันใครมาขอซื้อจะไม่ขายหรือถ้าขายก็สนนราคา
 แพง ฉะนั้นในสายตาชาวบ้านไก่ชนคือไก่ที่มีคุณค่ามากกว่าไก่อลาดใดๆในโลก การชนไก่
 แบบชาวบ้านนั้นมักจะเป็นลักษณะนั่งล้อมวงกันเพื่อให้ไก่ชนกันอยู่กลางวง ไม่มีพิธีรีตองอะไรมาก
 นัก กระเบื้องที่ใช้ชานตามตัวและใบหน้าก็ได้จากตุ่มน้ำที่แตกแล้วนำมาอังไฟพอให้ร้อนก็ใช้ได้
 ยารักษาโรคก็ใช้สมุนไพรที่ขึ้นอยู่ตามริมรั้วตามเรียกสวนไร่นาทั่วไปและการชนไก่ของชาวบ้านก็มัก
 จะเป็นวันที่เป็นงานบุญประจำปีเท่านั้น เป็นการพบปะเพื่อสังสรรค์การในยามว่างหรือในเทศกาล
 งานบุญต่างๆ (เพชรผล พันธุ์ผาง, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2545) เมื่อไก่ตัวโตที่เก่งที่สุดในหมู่บ้าน
 จนหาคู่ต่อสู้ไม่มีอีกแล้วชาวบ้านจึงจะเอามาชนที่ปอนหรือสนามชนไก่ที่มีชื่อเสียง ส่วนมากจะมี
 อยู่ตามชุมชนเมืองและเมื่อนำไก่ออกชนแต่ละครั้งชาวบ้านก็จะยกขบวนตามไปให้กำลังใจกันอย่าง
 คับคั่ง

ในชุมชนเมืองนั้นหากเป็นย่านการค้าไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดเลี้ยงไก่ชน ทั้งนี้เชื่อว่าใจจะ
 ไม่รักหรือไม่ชอบ ยังมีบางคนที่บ้านเรือนอยู่ในย่านการค้าไปที่ปอนและสนามประลองไก่อยู่บ่อยๆ
 แต่ที่เลี้ยงไม่ได้น่าจะมีสาเหตุมาจากสถานที่ไม่อำนวย (สงกรานต์ อภัยชา, สัมภาษณ์, 12
 เมษายน 2545) พื้นที่ไม่เพียงพอที่จะเลี้ยงได้ แต่ก็ยังมีคนในเมืองกลุ่มหนึ่งที่มีที่กว้างพอที่จะ
 เลี้ยง แต่ส่วนมากจะมีบ้านอยู่ในรอยตึกเข้าไปจากถนน ในส่วนที่เป็นชุมชนที่ไม่ใช่ย่านการค้า

เช่น ชุมชนบ้านสามเหลี่ยม ชุมชนบ้านโนนทัน ชุมชนหนองใหญ่ ชุมชนบ้านดอนหญ้านาง ชุมชนบ้านหนองแวงตราขุ และอีกหลายชุมชนก็มีการเลี้ยงไก่ชนกันเป็นจำนวนมาก มีทั้งเพาะพันธุ์ไก่เองและซื้อไก่หนุ่มมาจากที่อื่นๆ

2.5.2 บ่อนไก่และสนามชนไก่ในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นจากอดีตถึงปัจจุบัน

บ่อนไก่ชนในจังหวัดขอนแก่นนั้น เคยเปิดดำเนินการมาหลายบ่อนด้วยกัน เท่าที่สืบค้นย้อนหลังไป พบว่า มีบ่อนไก่ชนแก่นหรือที่ชาวบ้านมักเรียกว่า “บ่อนไก่อายประมาณ” เป็นบ่อนที่เก่าแก่ที่สุดซึ่งก่อตั้งขึ้นในปีใดนั้นไม่มีหลักฐานที่ชี้ชัดได้ แต่ตั้งมาก่อนปี พ.ศ.2500 อย่างแน่นอน จากการสัมภาษณ์นางสมหมาย เหล่าพิสัย ซึ่งเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในบ้านของนายประมาณและเป็นผู้ทำหน้าที่ติดต่อชำระค่าธรรมเนียมบ่อนไก่เป็นประจำ ทำให้ทราบว่า ผู้ถือใบอนุญาตคือ นายประมาณ จันทนพิมพ์ มีอาชีพเป็นทนายความ บ่อนไก่อายประมาณนี้นับว่าเป็นบ่อนขนาดใหญ่มากแห่งหนึ่งของภาคอีสาน ตั้งอยู่บริเวณหน้าวัดศรีจันทน์ เปิดดำเนินการเป็นเวลากว่า 30 ปี และปิดกิจการลงเมื่อประมาณปี 2529 (สมหมาย เหล่าพิสัย, สัมภาษณ์, 7 มิถุนายน 2545) และจากการสัมภาษณ์นายทองดี ไชยกาเนิด ซึ่งเป็นผู้ที่เคยเข้าไปให้บริการที่บ่อนนายประมาณในช่วง ปี พ.ศ.2510 ทำให้ทราบว่าในยุคนั้นบ่อนไก่อายประมาณ มีชื่อเสียงมาก มีประชาชนในจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียงมาใช้บริการกันมาก เนื่องจากเจ้าของบ่อนพูดจาดีและบริการดี การชนไก่แต่ละคู่ มีเดิมพันสูงที่สุดถึง คู่ละ 5,000 บาท ต่อมาบ่อนไก่อายประมาณได้ปิดกิจการลง ก็ได้มีบ่อนโคกสีซึ่งตั้งอยู่บ้านโคกสี ตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นและบ่อนคำไฮ ซึ่งตั้งอยู่บ้านคำไฮ-หัวทุ่ง ตำบลบ้านเปิด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นทั้งสองแห่งเปิดตัวขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกันและต่อมาเมื่อบ่อนคำไฮและบ่อนโคกสีปิดกิจการลง ก็มีการเปิดกิจการของบ่อนไก่ท่าพระ บ่อนโนนตุนและสนามชนไก่ตลาดนัด ก.ไก่ตามมา ทั้งสามแห่งนี้เป็นที่นิยมของคนเลี้ยงไก่ชนในจังหวัดขอนแก่นจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้

จากความพยายามของนักวิชาการและผู้ที่ชอบการชนไก่ จึงได้เปิดเป็นชมรมอนุรักษ์และพัฒนาไก่พื้นเมืองจังหวัดขอนแก่น ขึ้นที่ ตลาดนัด ก.ไก่ บ้านพรสวรรค์ ตำบล บ้านเปิด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ภายใต้การดำเนินงานของกรมการชนมรมฯ ที่มีนายประภาส บุญรักษาเป็นประธานชมรมฯ เปิดให้บริการทุกวันพุธและวันอาทิตย์ จากการสำรวจภาคสนามพบว่า มีประชาชนให้ความสนใจนำไก่มาชนเพื่อเพิ่มมูลค่ากันอย่างมากมาย จนทำให้หมู่บ้านอื่นๆในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ขอเปิดเป็นชมรมอนุรักษ์และพัฒนาไก่พื้นเมือง ของแต่ละหมู่บ้านขึ้นมาบ้าง เช่น สนามประลองไก่บ้านโนนท่อน สนามประลองไก่บ้านโกทา สนามประลองไก่บ้านหนองกุง ฯลฯ

สนามต่างๆ เหล่านี้บางสนามเปิดให้บริการได้ตลอดปี แต่บางสนามจะต้องปิดตัวลงเป็นการชั่วคราว ทั้งนี้เนื่องจากพายุเข้าหน้าฝนจะเป็นฤดูที่ไถ่ผลัดขน (ไถ่ถ่าย) ไถ่จะเลี้ยงยากกว่าฤดูอื่นๆ ทั้งโรคระบาดที่มาพร้อมกับฝนนั้นเป็นอุปสรรคในการเลี้ยงไถ่เป็นอย่างมาก เป็นฤดูที่ปล่อยให้ไถ่ถ่ายจึงปล่อยให้ไถ่คุ่มฝูงและมีโอกาสได้ผสมพันธุ์กับตัวเมียเพื่อสร้างไถ่ขนรุ่นลูกเอาไว้ทดแทนขนได้ในปีหน้า ไม่ว่าจะป้อนหรือสนามในทีเดียวในฤดูนี้ จำนวนผู้ใช้บริการจะลดลงอย่างเห็นได้ชัด สาเหตุอีกประการหนึ่งก็คือเป็นฤดูที่ชาวบ้านเริ่มลงมือทำไร่ทำนา ไม่มีเวลาว่างพอจึงว่างมือจากการเลี้ยงไถ่ขนเอาไว้ก่อน มีเพียงลูกค้ำที่ไม่เป็นเกษตรกรที่ยังคงมีเวลามาเลี้ยงไถ่ได้เท่านั้นที่ยังมาใช้บริการ จากสิ่งนี้พอจะชี้ให้เห็นว่าชาวบ้านที่เลี้ยงไถ่ขนนั้นเป็นการใช้เวลาว่างจากทำไร่ทำนา เท่านั้นจึงเลี้ยงไถ่ขน คนเลี้ยงไถ่ขนเราทำมาหากินเหมือนคนอื่นๆ ทั่วไปในสังคมเพียงแต่เรารัก ไถ่ขนเราจึงเลี้ยงไถ่ขน หนำซ้ำเราก็ไปทำนาหยุดเลี้ยงไถ่ ไม่เข้าป้อนหรือสนามใดๆ เราเลี้ยงเพราะใจชอบใจรัก มีเวลาว่างจึงเลี้ยง ไม่ใช่ลุ่มหลงมัวเมาในการพนันอย่างที่หลายฝ่ายเข้าใจ (ทองดี ไชยกำเนิด, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2545) สังคมของผู้คนเหล่านี้แบบผิดๆ มานาน เพราะคนที่ลุ่มหลงมัวเมาในการพนันนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นคนเลี้ยงไถ่ขน เพราะการพนันมีมากมายหลายชนิด เล่นง่ายกว่าการเลี้ยงไถ่ ได้เร็วเสียเร็ว ดังมีให้เห็นกันอยู่ทั่วไป หากเรามองคนเลี้ยงไถ่ขนเป็นเพียงคนที่ชอบเล่นการพนันนั้นคงไม่ถูกต้องนัก

จะเห็นได้ว่า จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ชาวขอนแก่นยังชอบการชนไก่กันอย่างมากและมีการสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะถูกควบคุมหรือป้องปรามอย่างไร ก็ยังหาโอกาสชนไก่กันอยู่เสมอ ทั้งที่ถูกต้องตามกฎหมายหรือหลบเลี่ยงข้อกฎหมาย (สงกรานต์ อภัยชา, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2545) แต่การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยจะเลือกศึกษาจากชุมชนที่เป็นป้อนไถ่ที่เป็นสนามชนไก่ และสนามประลองไถ่ เป็นชุมชนตัวอย่างในการเก็บข้อมูล คือ ป้อนไถ่ท่าพระ ป้อนไถ่โนนตุน สนามชนไก่ตลาดนัด ก.ไถ่ สนามชมรมฯ บ้านหนองกุง สนามชมรมฯ บ้านโนนท่อน ทั้งนี้เพื่อต้องการความหลากหลายของข้อมูล ความรู้ลึก ความเป็นจริงและความสะดวกในการเก็บข้อมูลเป็นเบื้องต้น

2.6 กลุ่มผู้เลี้ยงไถ่ขนและสนามชนไก่ในจังหวัดขอนแก่น

กลุ่มผู้เลี้ยงไถ่ขนในอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่นมีทุกสาขาอาชีพ แต่ส่วนมากเป็นเกษตรกร การคัดเลือกไถ่เพื่อนำมาเลี้ยงขนนั้นเริ่มจากการกราดน้ำตากแดด ออกกำลังกายวิ่งสู่ม ช้อมปล้ำนวมกับไถ่ของตัวเอง หรือของคนในละแวกบ้านเดียวกันก่อน เมื่อเห็นจึงชนว่า

สมควรที่เลี้ยงขนได้จึงนำไปคัดเลือกโดยการปล้ำจริงที่สนามของชมรมอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์ไก่พื้นเมืองที่อยู่ใกล้บ้าน (สงกรานต์ อภัยชา, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2545) ถ้าไก่ผ่านการปล้ำ 8-10 อัน(ยก) จึงจะนำไปขนเดิมพันในสนามหรือปอนใหญ่ได้

2.6.1 กลุ่มผู้เลี้ยงไก่ชนในจังหวัดขอนแก่น

กลุ่มผู้เลี้ยง ไก่ชนในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นนั้น สามารถจำแนกใหญ่ๆได้ 6 กลุ่ม คือ

2.6.1.1 จำแนกกลุ่มผู้เลี้ยงตามสายพันธุ์ไก่

กลุ่มผู้เลี้ยงไก่ชนในจังหวัดขอนแก่น สามารถจำแนกตามสายพันธุ์ไก่ที่นิยมเลี้ยงได้ 4 กลุ่มดังต่อไปนี้ คือ

1) กลุ่มนิยมไก่พม่า เป็นไก่ที่ได้เข้ามามีบทบาทในการเลี้ยงไก่ชนในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีคนนำไก่สายพันธุ์นี้มาเลี้ยงและมีความนิยมในพื้นที่จังหวัดขอนแก่นมาประมาณ 5 ปีที่แล้ว ไก่สายพันธุ์นี้ส่วนมากเป็นไก่ที่มีถิ่นกำเนิดในทางภาคเหนือของประเทศไทย เพราะมีคนชอบเล่นไก่สายพันธุ์พม่ามากในภูมิภาคนี้ ส่วนหนึ่งก็นำเข้าจากพม่าโดยตรงแต่ยังมีจำนวนน้อยมาก เนื่องจากการเล่นไก่ในจังหวัดขอนแก่นนิยมเล่นไกร้อยกลางๆ คือไก่ที่มีน้ำหนักจาก 3-3.5 กิโลกรัมเป็นส่วนมาก หากร้อยเล็กกว่านี้จะทำให้หาคู่ชนได้ยาก นักเลี้ยงไก่จึงไม่นิยมไก่พม่าเลือกร้อย (ไก่พม่าที่ยังไม่ได้ผสมข้ามสายพันธุ์อื่น) ส่วนมากมักเพาะเลี้ยงไก่ในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นจะนำไก่ชนพม่ามาพัฒนาสายพันธุ์ก่อน โดยนำมาผสมกับไก่ไทย ไก่ไร่ร้อน หรือพัฒนาเป็นไก่ไทยผสมพม่าผสมไร่ร้อน ที่ชาวบ้านเรียกว่า "ตามสายเลือด" ก่อนที่จะนำออกชน ทั้งนี้เพื่อให้ไก่มีขนาดโตขึ้น และชนได้หลายๆเชิงอยู่ในไก่ตัวเดียวกัน (สงกรานต์ อภัยชา, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2545) อย่างไรก็ตามมีนักเลี้ยงและเล่นไก่ชนพม่า หรือลูกผสมพม่าในจังหวัดขอนแก่นอยู่มากพอสมควร จะเห็นได้จากมีคนนำออกชนปอนเป็นประจำทุกนัด ทุกสนาม ชุมที่ชื่นชอบ ไก่ชนสายพันธุ์พม่าในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ได้แก่ ชุมเจ้าปู่ทองคำ ของนายศุภกร ภูคำแสน บ้านหนองแวงตราฐ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นต้น

2) กลุ่มนิยมไก่ไร่ร้อน เป็นไก่ที่มีโครงสร้างใหญ่ ชนมีน้อย จะเห็นผิวหนังหนาเยนสีแดงจนดูน่ากลัว หากเป็นไร่ร้อนเลือกร้อยจะเห็นคนนำออกชนตามปอนและสนามต่างๆน้อย เนื่องจากไก่ไร่ร้อนเลือกร้อยนั้นร้อยใหญ่เกินไปทำให้หาคู่ชนได้ยาก และธรรมชาติของไก่สายพันธุ์นี้เป็นไก่ไม่ค่อยมีเชิง หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "ไก่โง่" แต่ตีเจ็บ ตีลำโตและกระดูกดี จึงนิยมนำมาพัฒนาสายพันธุ์ก่อนให้เป็นไก่มีเชิง และร้อยเล็กลงแล้วจึงนำไปชนจึงจะหาคู่ชนได้ง่าย (สงกรานต์ อภัยชา, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2545) ไก่ชนไร่ร้อนจะเข้ามาในจังหวัดขอนแก่นก่อนไก่พม่า เนื่องจากทำเลที่ตั้งของภาคอีสานอยู่ติดกับประเทศลาวซึ่งนิยมเล่นไก่ไร่ร้อนอยู่แล้ว

ไถ่ลูกผสมไร่ชงอนมีคนนิยมเล่นเท่าๆกับลูกผสมพม่า แล้วแต่ใครรักและชอบเชิงไถ่แบบไหน ชุ่มที่มีไถ่ลูกผสมไร่ชงอนและมีชื่อเสียง คือ ชุ่มหนุ่มเจ้าถิ่น ของนายประยูร โพธิ์ชัย บ้านหนองกง ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ชุ่มงอนเล็คร้อยของนายเจริญ พงษ์พิศ หลังวัดศรีนวล อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นและตามชุ่มเล็กชุ่มใหญ่ทั่วไป

3) กลุ่มนิยมไถ่ไทย เป็นไถ่ชนที่มีอยู่ในท้องถิ่นเดิม และไถ่ที่ชาวบ้านซื้อมาจากต่างจังหวัดแถวภาคกลางที่เป็นแหล่งไถ่ชนมีชื่อเสียง เช่น ไถ่ตราด ไถ่แปดริ้ว ไถ่พนัส ไถ่มีนบุรี ไถ่หนองจอก ไถ่อยุธยา ไถ่พิษณุโลก และที่อื่นๆที่ไถ่มีชื่อเสียงภายในประเทศ การนำไถ่จากถิ่นอื่นมาชนเพราะเห็นว่าไถ่ในจังหวัดขอนแก่นเดิมเป็นไถ่เชิงไม่มาก แต่เป็นไถ่ตีเจ็บ ตีตอ(ตีด้วยเคียว) จึงนิยมนำไถ่เชิงจากที่อื่นมาพัฒนาสายพันธุ์เดิมที่มีอยู่ของตนเอง (สงกรานต์ อภัยชา, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2545) ให้ตีเจ็บและมีเชิงขึ้น คนกลุ่มนี้จะไม่สนใจไถ่สายพันธุ์อื่น เพราะเห็นว่าไถ่ไทยเชิงดี ฉลาด มีน้ำอดน้ำทนหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "ใจเต็มร้อย" และมีความสวยงามมากกว่าไถ่สายพันธุ์อื่น คนกลุ่มนี้มีความเชื่อว่า ไถ่ชนไทยมีความสามารถเฉพาะตัวมากกว่าไถ่สายพันธุ์อื่นจึงเลือกเลี้ยงและเล่นไถ่ไทย คนกลุ่มนี้จัดเป็นกลุ่มอนุรักษ์ไถ่ชนสายพันธุ์ไทย มีเลี้ยงอยู่ทั่วไป และชุ่มต่างล้วนแต่ใช้ไถ่ชนไทยขึ้นพื้นฐานในการพัฒนาสายพันธุ์เป็นไถ่ลูกผสม

4) กลุ่มนิยมไถ่ลูกผสม เป็นไถ่ลูกผสมพม่า หรือไร่ชงอน หรือทั้งสามสายเลือด แต่ส่วนมากยังใช้ไถ่ไทยขึ้นพื้นฐานในการพัฒนาสายพันธุ์ โดยคนกลุ่มนี้คิดว่าจะนำเอกลักษณ์เด่นที่พึงประสงค์ของไถ่ชนแต่ละสายพันธุ์ให้มารวมอยู่ในไถ่ตัวเดียว เช่น นำไถ่พม่าคือปากไว ตีแมนลูกชุกชุกตา มาใส่ไถ่ไร่ชงอนที่โครงสร้างดี ตีหนัก ความอดทนเป็นเลิศ และได้เชิงชนสวยทั้งรุกและรับเอาตัวรอดเก่งจากไถ่ไทย มาอยู่ในไถ่รุ่นลูกหลานซึ่งเป็นไถ่ลูกผสม (สงกรานต์ อภัยชา, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2545) คนกลุ่มนี้จัดอยู่ในกลุ่มที่พัฒนาสายพันธุ์เพื่อให้ไถ่ของตนเก่งและชนชนะเป็นหลัก ผู้เลี้ยงไถ่ชนในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีคนนิยมไถ่สามสายเลือดเป็นอย่างมากไม่แพ้ตามกลุ่มที่กล่าวมาในตอนต้น และหลายคนเชื่อว่าไถ่สามสายเลือดจะได้เปรียบไถ่ไทย ไถ่พม่าและไถ่เวียตนามที่เป็นพันธุ์แท้เพราะได้รับการพัฒนาสายพันธุ์มาแล้ว

2.6.1.2 จำแนกกลุ่มผู้เลี้ยงตามเชิงไถ่

กลุ่มผู้เลี้ยงและเล่นไถ่ชนสามารถจำแนกตามความนิยมตามเชิงชนของไถ่ได้เป็น 2 กลุ่มดังต่อไปนี้ คือ

1) กลุ่มนิยมไถ่เชิง ไถ่เชิงเป็นไถ่ที่มีลีลาการชนสวยงาม เป็นไถ่ฉลาด รู้จักจังหวะรุกจังหวะรับ เอาตัวรอดเก่งและพยายามหาทางเข้าจุดโจมตีคู่ต่อสู้โดยให้ตัวเองเจ็บตัวน้อยที่สุด ไถ่เชิงตีเจ็บจึงเป็นยอดปรารถนาของคนเลี้ยงและเล่นไถ่ชนทั่วไป กลุ่มผู้เลี้ยงที่ชอบไถ่เชิง

จะมีมากกว่ากลุ่มอื่นๆ กลุ่มผู้เล่นโกะจึงให้เหตุผลว่าเล่นแล้วสบายใจเพราะโกะจึงจะเป็นต่ออยู่แล้วมีคนถือหางมากจึงออกตัว (เล่นเดิมพันกับฝ่ายหนึ่งอีกได้ง่าย) ได้ง่าย(นายสงกรานต์ อภัยชา, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2545) ส่วนมากชอบโกะเชิงทางภาคกลาง เช่น โกะเชิงตราด โกะพนัสฯฯ และส่วนหนึ่งเป็นโกะที่นำมาจากจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นโกะเชิงที่นำมาพัฒนากับโกะในท้องถิ่นแล้ว ทั้งนี้ยังเป็นการป้องกันโกะไม่สบายอันเนื่องมาจากแพ้อากาศ หรือที่เรียกว่า “โกะแพ้อากาศ” ซึ่งสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปที่จังหวัดนครราชสีมาไม่แตกต่างจากขอนแก่นมากนัก นิยมซื้อโกะจากแหล่งนี้มาเลี้ยงและเล่นอยู่ประจำ

2) กลุ่มนิยมโกะตีเจ็บ คนกลุ่มนี้จะชอบโกะที่ตีแล้วคู่ต่อสู้มีอาการแสดง ความเจ็บปวดออกมาให้เห็น ซึ่งจะมีความเห็นสวนทางกับกลุ่มแรกเพราะเห็นว่า โกะเชิงชนะโกะยากเพราะมีมัดแต่เล่นจริงจึงไม่ตีโกะ และเห็นว่าโกะเชิงใจเสาะไม่มีน้ำอดน้ำทน เป็นต้น จึงหันมาสนใจโกะตีเจ็บซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น

โกะตีหัก นับเป็นโกะที่ตีเจ็บอีกแบบหนึ่ง โกะแบบนี้จะตีเข้าที่จุดสำคัญของคู่ต่อสู้ เช่น คิ้ว(หักโขนง) คอเขียด(ลูกกระเดือก) ตา หู(ตีบ้อง) รนเสียบ(ท้ายทอย) ฯลฯ จุดต่างๆ เหล่านี้เป็นจุดอ่อนของโกะ เมื่อโดนตีกระทบแรงๆ จะทำให้โกะอาการเจ็บ อาการกลัวออกมาให้เห็น และอาจถึงแก่ชีวิตได้ จึงมีผู้นิยมโกะที่ตีหักและเสาะหามาเลี้ยงอยู่เสมอ

โกะตีแหมด เป็นโกะที่ตีจุดใดจุดหนึ่งของคู่ต่อสู้ซ้ำๆ อยู่ตลอดเวลา การที่ถูกตีซ้ำจุดเดิมอยู่บ่อยๆ จะทำให้คู่ต่อสู้มีอาการยอมแพ้ได้เร็วเพราะเป็นการเพิ่มความเจ็บปวดให้คู่ต่อสู้ อยู่ตลอดเวลา ชาวบ้านเรียกโกะแบบนี้ว่า “โกะตีจำหมอง” อันหมายถึงโกะตีซ้ำๆ ที่เดิม จึงเป็นโกะที่ชาวบ้านนิยมอีกแบบหนึ่ง

โกะตีเดือย เดือนับว่าเป็นอาวุธที่ร้ายกาจของโกะ หากถูกแทงแล้วจะเจ็บปวดมาก เจ็บลึกและเจ็บนาน หากถูกแทงมากๆ เสียเลือดมาก หรือแทงถูกจุดที่สำคัญเช่น หู(หู) รนเสียบ(ท้ายทอย) คอเขียด(หลอดลม) อาจทำให้คู่ต่อสู้ตายได้ ฉะนั้นโกะที่แทงเดือยแหม่น จึงเป็นที่ต้องการของคนเลี้ยงโกะทั่วไป

2.6.1.3 จำแนกตามพื้นที่

กลุ่มผู้เลี้ยงโกะในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น หากแบ่งตามพื้นที่การเลี้ยงสามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1) กลุ่มผู้เลี้ยงในเขตเทศบาลเมืองขอนแก่น ในเขตเทศบาลยานที่เป็นทำเลค้าขายนั้นไม่พบการเลี้ยงโกะชน เพราะพื้นที่คับแคบ แออัด จึงใช้เฉพาะเพื่อการค้าเท่านั้น

แต่ในย่านที่เป็นชุมชนต่างๆ เช่น ซอยเรือนจำ ชุมชนโนนทัน ชุมชนบ้านตุ้ม ชุมชนสามเหลี่ยม ชุมชนบ้านหนองใหญ่ ฯลฯ ยังมีการเลี้ยงอยู่บ้าง ในปริมาณที่ไม่มาก

2) กลุ่มผู้เลี้ยงนอกเขตเทศบาล พบการเลี้ยงไก่ชนรายย่อยเป็นจำนวนมากอยู่ทุกหมู่บ้าน เพราะมีสภาพแวดล้อมต่างๆเอื้ออำนวย เช่น มีที่ดินกว้างขวาง มีต้นไม้ร่มรื่น อากาศเย็นสบาย มีข้าวเปลือกใช้เลี้ยงไก่ได้อย่างพอเพียงเพราะมีอาชีพทำนา เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่ามีการทำฟาร์มไก่ชนอยู่หลายแห่ง เช่น ฟาร์มของทอง อยู่ตำบลบ้านเปิด ฟาร์มของนาย สำเรียน เทพไกรวัลย์ ตำบลบ้านหว้า เฮอร์บริฟาร์ม อยู่ตำบลศิลา เป็นต้น

2.6.1.4 จำแนกตามสาขาอาชีพ

1) อาชีพเกษตรกร เป็นกลุ่มที่เพาะเลี้ยงไก่มากที่สุด เมื่อไก่โตเต็มทีและคัดขายเป็นไก่ชน ส่วนตัวที่ใช้ชนไม่ได้ก็ขายเป็นไก่เนื้อ และก็มีเกษตรกรบางคนก็เลี้ยงไก่เพื่อขายชนปอนใหญ่เอง เมื่อได้ราคาสูงๆแล้วจึงขาย คนกลุ่มนี้ไปชนไก่นั้นจะไปทีละหลายๆคน ใช้รถคันใหญ่เท่าที่หาได้ในหมู่บ้าน มีทั้งผู้หญิงและเด็ก นำข้าวปลาอาหารติดรถมากินกันอย่างสนุกสนาน

2) อาชีพอื่นๆ ส่วนมากเป็นคนที่มิถุนีลำนานาในตัวเมือง มีทั้งอาชีพรับราชการ พ่อค้า และอาชีพอื่นๆ ที่ทำงานมีวันหยุดเสาร์หรืออาทิตย์

2.6.1.5 จำแนกตามจุดประสงค์ของการเลี้ยง

1) กลุ่มเลี้ยงเพื่ออนุรักษ์ กลุ่มนี้จะเลี้ยงเพื่อเป็นการอนุรักษ์สายพันธุ์ไก่ให้เป็นไก่สายเลือดนิ่ง(พันธุ์แท้) คำนี้ถึงดีสัน ตระกูล(เหล่า)เป็นอย่างมาก และเน้นไก่สวยงาม ลักษณะตรงตามอุดมทัศน์(standard of perfection) เป็นไก่ส่งประกวด ฉะนั้นจึงไม่นิยมไก่สายพันธุ์อื่นที่ไม่ได้ลักษณะมาพัฒนาพันธุ์(บัญญัติ เหล่าไพบุลย์, สัมภาษณ์, 27 มกราคม 2545)

2) กลุ่มเลี้ยงเพื่อพัฒนาสายพันธุ์ กลุ่มนี้ไม่สนใจความสวยงามมากนัก เน้นการชนกันอย่างเดียว อาจนำไก่สายพันธุ์ต่างประเทศเข้ามาปรับปรุงพันธุ์ด้วยการผสมข้ามสายพันธุ์นี้ อาจเป็นไขงอนกับไทย พม่ากับไทย พม่ากับไขงอน หรือทั้งไทย พม่าและไขงอนที่เรียกว่าไก่สามสายเลือด ทั้งนี้แล้วแต่ผู้เลี้ยงว่าชอบไก่สายพันธุ์แบบไหนโดยมีจุดประสงค์ที่จะรวมเอาจุดเด่นของไก่แต่ละสายพันธุ์มาไว้ในตัวเดียว เป็นการสร้างโอกาสให้ไก่ตนเองเป็นฝ่ายที่ได้รับชัยชนะในการต่อสู้ (สงกรานต์ อภัยชา, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2545)

2.6.1.6 จำแนกตามการรวมกลุ่มของผู้เลี้ยง

การรวมกลุ่มของผู้เลี้ยงไก่ชนในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นสามารถจำแนกออกได้ 2 กลุ่ม คือ

1) ชมรมอนุรักษ์พันธุ์ไก่พื้นเมือง จังหวัดขอนแก่น

ประวัติการก่อตั้ง จากการสัมภาษณ์นายประพาส บุญรักษา ประธานชมรมอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์ไก่พื้นเมืองจังหวัดขอนแก่น ได้เปิดเผยว่า สืบเนื่องจากปศุสัตว์จังหวัดขอนแก่น ร่วมกับตลาดนัด ก.ไก่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้จัดงานอนุรักษ์และส่งเสริมการเลี้ยงไก่พื้นเมืองไทยแบบยั่งยืน ขึ้นในวันที่ 20-21 มิถุนายน พ.ศ.2541 ซึ่งได้รับความสนใจจากประชาชนและเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่พื้นเมืองในจังหวัดขอนแก่นเป็นจำนวนมาก จึงได้มีการรับสมัครสมาชิกผู้เลี้ยงไก่พื้นเมือง เพื่อจัดตั้งเป็นชมรมฯ ต่อมาได้มีการประชุมสมาชิก เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ.2541 และได้มีการคัดเลือกคณะกรรมการดำเนินงาน ซึ่งมีนายประพาส บุญรักษา เป็นประธานชมรมฯ หลังจากนั้นได้ วางระเบียบข้อบังคับชมรม รวมทั้งหลักเกณฑ์การประลอง ประมูลไก่ และได้เสนอขอจัดตั้งชมรมต่อผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น โดยใช้ชื่อว่า "ชมรมอนุรักษ์พัฒนาไก่พื้นเมืองขอนแก่น" หลังจากที่ยุติการแล้วเห็นสมควรอนุมัติในหลักการ รองผู้ว่าราชการจังหวัด คือ นายเกียรติศักดิ์ ตุงคะมณี ซึ่งขณะนั้นรักษาราชการแทนผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น จึงอนุมัติให้จัดตั้งชมรมอนุรักษ์พัฒนาไก่พื้นเมืองขอนแก่น ตั้งแต่ วันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ.2541 เป็นต้นมา (ประพาส บุญรักษา, สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2545)

สถานที่ตั้ง ชมรมอนุรักษ์พัฒนาพันธุ์ไก่พื้นเมืองขอนแก่น ตั้งอยู่ในบริเวณตลาดนัด ก.ไก่ เลขที่ 223 บ้านพรสวรรค์ ถนนเลี่ยงเมือง หมู่ที่ 13 ตำบลบ้านเป็ด อำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น ซึ่งมีเนื้อที่ 150 ไร่ เจ้าของตลาดนัด ก.ไก่ คือ นายสุวิทย์ สิทธิไกรพงษ์ และประธานชมรมอนุรักษ์ฯ ได้มีการผลัดเปลี่ยนวาระการทำงานในตำแหน่ง ดังรายชื่อต่อไปนี้

- 1.นายประพาส บุญรักษา (พ.ศ.2541-2543)
- 2.ว่าที่ ร.ต.วีรัตน์ เขียมเมืองปัก (พ.ศ.2543-2544)
- 3.นายประพาส บุญรักษา (พ.ศ.2544- ปัจจุบัน)

นายประพาส บุญรักษา เป็นประธานชมรมฯ ผู้ก่อตั้งและบุกเบิกในช่วงแรก และได้เข้ามาดำรงตำแหน่งเป็นประธานชมรมอนุรักษ์พัฒนาไก่พื้นเมืองจังหวัดขอนแก่นเป็นสมัยที่สองและเป็นประธานชมรมอนุรักษ์ฯคนปัจจุบัน (สงกรานต์ อภัยชา, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2545)

วัตถุประสงค์ในการจัดตั้ง จากการให้สัมภาษณ์ของนายสุพจน์ คำหาญพล ซึ่งเคยเป็นกรรมการประจำสนามตลาดนัด ก.ไก่ ได้เปิดเผยว่า ชมรมอนุรักษ์พัฒนาพันธุ์ไก่พื้นเมืองจัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. ส่งเสริมให้สมาชิกชมรมรู้จักอนุรักษ์ไก่พื้นเมืองไทย
2. สืบสานวัฒนธรรมไทย การเล่นแบบไทยๆ ตลอดจนส่งเสริมให้รักและภูมิใจวิถีชีวิตแบบไทยๆ

3. ส่งเสริมให้สมาชิกชมรมรู้จักการคัดเลือกและรักษาสายพันธุ์ไก่พื้นเมือง (ไก่ชน) ไทย
 4. ส่งเสริมให้เกษตรกรมีอาชีพและมีรายได้เพิ่มขึ้น ตลอดจนเป็นแหล่งโปรตีนในครัวเรือนของเกษตรกร
 5. เปิดโอกาสให้สมาชิกและบุคคลทั่วไปมีการแลกเปลี่ยน ชื่อ ขาย พ่อ - แม่พันธุ์ไก่พื้นเมืองที่มีลักษณะดี ณ ที่ชมรมจัดตั้งขึ้น โดยจัดให้มีการทดสอบความแข็งแรง (ข้อมไก่หรือประลองไก่) เพื่อคัดเป็นพ่อพันธุ์ หรือส่งขาย ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ โดยจัดให้มีการประลองทุกวันอังคาร วันพุธและวันอาทิตย์ รวมเป็น 12 ครั้ง/เดือน
 6. เป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์การเลี้ยงไก่พื้นเมืองไทย และขอความช่วยเหลือสนับสนุนจากภาครัฐโดยผ่านเจ้าหน้าที่ของท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ
 7. ช่วยเหลือและสงเคราะห์สมาชิกในการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ การเลี้ยงไก่พื้นเมืองไทย ในรูปแบบกิจกรรมต่างๆ ตามที่สมาชิกร้องขอ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อสมาชิกและชมรม ตลอดจนให้การช่วยเหลือแก่สมาชิกที่ประสบปัญหา
- (สุพจน์ คำหาญพล, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2544)

2) สมาพันธ์ไก่ชนไทย ศูนย์ประสานงานสาขาจังหวัดขอนแก่น ประวัติการก่อตั้ง

หลังจากการเปิดตัวของชมรมอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์ไก่พื้นเมืองจังหวัดขอนแก่นได้เปิดตัวขึ้น ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2541 ได้รับความนิยมนจากผู้เลี้ยงไก่ชนเป็นอย่างมาก ทั้งมือใหม่ มือเก่า นักเล่นการพนันหรือชาวบ้านเรียกว่า "เซียน" และเกษตรกรผู้นำไก่ชนมาขาย ต่อมามีการเปิดบ่อนชนไก่ขึ้นในวันอาทิตย์ ทำให้นักเลี้ยงมือใหม่เริ่มเลื่อมความนิยมลงเพราะมือเก่าอาศัยความชัดเจนประสบการณ์มากกว่านำไก่เข้ามาชนด้วยความพ่ายแพ้ก็มาตกอยู่กับนักเลี้ยงมือใหม่เป็นส่วนมาก เมื่อแพ้บ่อยๆ เจ้ามือใหม่ก็เจ็บช้ำท้อที่จะไปใช้บริการที่ตลาดนัด ก.ไก่อีก จากนั้นก็มีเสียงจากคนเลี้ยงไก่ชนในจังหวัดขอนแก่นส่วนหนึ่งต้องการให้แยกมือใหม่ออกจากมือเก่า แต่ตลาดนัด ก.ไก่ ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของคนกลุ่มนี้ได้ ขณะนั้นตามตำบลต่างๆ ในอำเภอเมืองจึงมีการตั้งสนามชมรมอนุรักษ์ขึ้นมารองรับความต้องการส่วนนี้บ้างแล้ว และในขณะเดียวกันก็เกิดการรวมกลุ่มของผู้เลี้ยงไก่ชนของทางภาคกลางได้ก่อตั้งขึ้น โดยใช้ชื่อว่า "สมาพันธ์ไก่ชนไทย" มีที่ทำการอยู่ที่ 62/99 ถนนแจ้งวัฒนะ ตำบลคลองเกลือ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี และมีนายฤทธิ์ สีธธา เป็นประธานสมาพันธ์ฯ ได้มีนโยบายจะมาเปิดสาขาที่จังหวัดขอนแก่น ดังนั้นในวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2545 จึงได้มี

การเปิดอบรมแลกเปลี่ยนความรู้ของผู้เลี้ยงไก่ชนชั้นที่กรมทหารราบที่ 8 ค่ายสิหราชเดโชชัย อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นขึ้น(สงกรานต์ อภัยชา,สัมภาษณ์,12 เมษายน 2545) โดยมีนักวิชาการ ผู้เลี้ยงไก่ชนมืออาชีพและชาวบ้านได้ร่วมกันจัดตั้งศูนย์ประสานงานขึ้น ภายใต้ชื่อว่า "ศูนย์ประสานงานสมาพันธ์ไก่ชนไทย สาขาขอนแก่น" ซึ่งมีคณะกรรมการศูนย์ประสานงาน ฯ เป็นคณะแรกดังมีชื่อต่อไปนี้

ร.อ.เกรียงไกร วรฉัตร เป็นหัวหน้าศูนย์ประสานงานสมาพันธ์ไก่ชนไทย สาขาขอนแก่น

ร.อ.วีระศักดิ์ เจริญใส เป็นรองหัวหน้าศูนย์ประสานงานฯ

จ.ต.อ.ประมวล สมสนุก เป็นฝ่ายประชาสัมพันธ์

จ.ต.อ.บุญสืบ บ้านศิลา เป็นฝ่ายดำเนินการ

ส.อ.เสวก ตาบ้านคู เป็นเลขานุการ

สถานที่ตั้ง ศูนย์ประสานงานสมาพันธ์ไก่ชนไทย สาขาขอนแก่น ตั้งอยู่ที่กรมทหารราบที่ 8 ค่ายสิหราชเดโชชัย อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

วัตถุประสงค์ในการจัดตั้ง การจัดตั้งสมาพันธ์ไก่ชนไทย สาขาขอนแก่นขึ้น มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

- 1) ส่งเสริมให้สมาชิกของสมาพันธ์ฯรู้จักอนุรักษ์ไก่ชนไทย
- 2) สืบสานวัฒนธรรมไทย ตลอดจนส่งเสริมให้รักและภาคภูมิใจในวิถีชีวิตแบบไทย
- 3) เปลี่ยนทัศนคติและค่านิยมจากการชนไก่มาเป็นเกมกีฬา
- 4) ส่งเสริมให้สมาชิกสมาพันธ์ฯให้รู้จักการคัดเลือกและรักษาสายพันธุ์ไก่ชนไทย
- 5) ส่งเสริมการรักษาสภาพสิ่งแวดล้อมโดยวิธีทางชีวภาพ(Biological control)
- 6) ส่งเสริมอาชีพและรายได้แก่สมาชิก ตลอดจนเป็นแหล่งอาหารโปรตีนในครัวเรือน
- 7) เปิดโอกาสให้สมาชิกและบุคคลทั่วไปมีการแลกเปลี่ยนซื้อขาย พ่อแม่พันธุ์ไก่ชน ที่มีลักษณะดี ณ ที่ตั้งสมาพันธ์ฯที่จัดตั้งขึ้น โดยจัดให้มีการทดสอบความแข็งแรง (ซ้อมไก่) ของพ่อพันธุ์ คัดพันธุ์ไก่ที่ผ่านการทดสอบความแข็งแรง เพื่อใช้ขยายพันธุ์ต่อไป

- 8) เป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์การเลี้ยงไก่ชนไทย และขอรับความช่วยเหลือและสนับสนุนจากภาครัฐ และเจ้าหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ
- 9) ช่วยเหลือและส่งเสริมสมาชิก ในด้านการพัฒนาอาชีพการเลี้ยงไก่ชนไทย ในรูปแบบกิจกรรมต่างๆตามที่สมาชิกร้องขอ และเป็นประโยชน์ต่อสมาชิกและสมาชิกอื่นฯ ตลอดจนให้ความช่วยเหลือแก่สมาชิกที่ประสบปัญหา

(นิตยสารเขียนไก่ชน บั๊กซ์แรก สิงหาคม 2545 ปีที่4 ฉบับที่ 61หน้า

31-33)

จากการได้ก่อตั้งชมรมอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์ไก่พื้นเมืองของจังหวัดขอนแก่นขึ้น ในสมัยแรกๆ ที่บริเวณสนามของชมรมอนุรักษ์ฯ จังหวัดขอนแก่นก็เต็มไปด้วยผู้คนที่มิไจรักและชอบไก่ชนจากอำเภอต่างๆ ทั้งในจังหวัดเดียวกันและจังหวัดข้างเคียง แม้จะในช่วงเวลาดังกล่าวเศรษฐกิจของประเทศไทยจะตกต่ำและย่ำแย่ที่สุดในประวัติศาสตร์ไทย จนรัฐต้องรณรงค์ให้ประชาชนอดออม งดการใช้จ่ายในสิ่งที่ฟุ่มเฟือย จนในที่สุดเงินขาดสภาพคล่องเพราะต่างคนต่างเก็บ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าภายในสนามตลาดนัด ก.ไก่ ยังคงมีการซื้อ - ขายกันอย่างคึกคัก หากไก่ตัวใดชนะก็ยังมีมีการซื้อขายได้อย่างปกติ เหมือนไม่มีวิกฤติใดๆเกิดขึ้น เป็นการสวนกระแสเศรษฐกิจที่กำลังซบเซา ใน พ.ศ.2542 นับเป็นปีเริ่มต้นและเป็นปีที่รุ่งเรืองสำหรับสนามชนไก่และประลองไก่แห่งนี้ (สงกรานต์ อภัยชา,สัมภาษณ์,14 มีนาคม 2545) และขณะเดียวกันกระแสไก่ชนมาแรงขึ้นตามลำดับ แต่สนามประลองไก่อังมีน้อยไม่สามารถตอบสนองของชาวบ้านได้อย่างทั่วถึงดังนั้นตามตำบลต่างๆ จึงมีสนามประลองไก่ของชมรมอนุรักษ์ฯ ประมาณตำบลละแห่งเกิดขึ้นตามมา ชาวบ้านที่มีภูมิลำเนาอยู่ใกล้สนามของชมรมอนุรักษ์ฯใดก็จะใช้บริการที่ตำบลของตัวเองเพราะใกล้กว่า เดินทางไปมาสะดวกและไม่เสียเวลาในการเดินทาง ซึ่งเป็นเหตุผลอีกข้อหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านไปใช้บริการที่ตลาดนัด ก.ไก่อัน้อยลงในเวลาต่อมา (สุพจน์ คำหาญพล,สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2545)

สำหรับศูนย์ประสานงานสมาชิกไก่ชนไทย สาขารขอนแก่นนั้นเป็นศูนย์ที่ตั้งขึ้นมาใหม่ นับระยะเวลา 4 เดือนที่ได้ก่อตั้งขึ้นมาแล้วยังไม่มีผลงานและยังไม่มีบทบาทมากนักในสังคมคนเลี้ยงไก่ชนในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น (สงกรานต์ อภัยชา,สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2545)

2.6.2 สนาม(บ่อน)ชนไก่ในจังหวัดขอนแก่น

รอนแก่นเป็นจังหวัดที่เลี้ยงไก่ชนกันมากจังหวัดหนึ่งของภาคอีสาน จนเกิดสายพันธุ์ไก่ชนเก่งกาจเป็นนักล่าเดิมพันมาหลายยุคหลายสมัย มีการชนไก่ทั้งภายในและต่างจังหวัด มีสนามชนไก่ที่มีชื่อเสียงอยู่หลายสนามนับจากการสัมภาษณ์นายประยูร โพธิ์ชัย ชาวบ้านหนองกุง ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดรอนแก่น ซึ่งเป็นผู้เลี้ยงไก่ชนมามากกว่า 30 ปี และเป็นคนที่เคยนำไก่เข้าปอนตั้งแต่ปอนนายประมวล จนกระทั่งปอนต่างๆสมัยปัจจุบันในจังหวัดรอนแก่น พบว่า ปัจจุบันนี้ยังคงมีปอนหรือสนามที่มาตราฐานยังเปิดกิจการอยู่จำนวน 3 แห่ง คือ ปอนท่าพระ ปอนโนนสูงและสนามชนไก่ตลาดนัด ก.ไก่ นอกจากนี้เป็นสนามประลองไก่ของชมรมอนุรักษ์ที่กระจายอยู่ตามตำบลต่างๆ (ประยูร โพธิ์ชัย, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2545) ซึ่งสนามหรือปอนชนไก่ในจังหวัดรอนแก่น สามารถแยกตามวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งขึ้นได้เป็น 3 ลักษณะคือ

2.6.2.1 สนามหรือปอนมาตรฐาน

เป็นสถานที่จัดตั้งขึ้นเพื่อการพนันชนไก่ที่ถูกต้องตามกฎหมาย ชาวบ้านมักเรียกว่า "ปอนใหญ่" หากไก่โคร หรือซุ่มโคที่ผ่านปอนใหญ่ได้จึงจะนับว่าเป็นไก่เก่งจริง เพราะปอนใหญ่นั้นต้องวางเดิมพันมาก ไก่ที่เข้ามาจึงเป็นไก่ที่มาหาเดิมพันโดยเฉพาะ ส่วนใหญ่แล้วผู้มาใช้บริการจะเป็นระดับมืออาชีพแต่มีสมัครเล่นก็มีบ้างแต่ส่วนมากเป็นเพียงคนชมและเชียร์เท่านั้น เพราะการที่จะเลี้ยงไก่ออกปอนใหญ่ได้นั้นไม่ใช่เรื่องง่าย จะต้องมีอาศัยประสบการณ์และความชำนาญมากเป็นพิเศษจึงจะประสบความสำเร็จ เพราะที่นี้มีหลายคนที่ล้มเหลวจนถึงกับเลิกเลี้ยงไก่ไปเลยก็มี (ประยูร โพธิ์ชัย, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2545) ปอนใหญ่ที่อยู่ในอำเภอเมืองจังหวัดรอนแก่น มี 3 แห่ง คือ

1) ปอนท่าพระ ตั้งอยู่ที่ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดรอนแก่น บริหารงานโดยนายวิษณุ ลิ้มอวชันนาการ เป็นปอนที่ได้รับความนิยมของผู้เลี้ยงไก่ชนตลอดมา ทั้งในจังหวัดรอนแก่นและจังหวัดใกล้เคียงบางนัดก็จะมีไก่จากภาคกลางและภาคเหนือเข้ามาแต่นานๆ ครั้ง ส่วนมากเป็นไก่จากจังหวัดใกล้เคียงในภาคอีสานด้วยกัน เปอนท่าพระเปิดชนไก่มาตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2525 จะมีการชนไก่อย่างถูกต้องตามกฎหมายได้สัปดาห์ละ 2 วัน คือวันอาทิตย์และ วันจันทร์ สำหรับวันอาทิตย์เป็นการเปิดให้ชนไก่อย่างเต็มรูปแบบ เป็นระดับมืออาชีพ หรือที่ ชาวบ้านเรียกว่า "เขียนแจอเขียน" มีการลงเดิมพันที่ละมากๆ จากหลักพันไปจนถึงหลักหมื่น หากวันอาทิตย์ใดตรงกับวันธรรมสวนะก็จะเปิดทำการในวันเสาร์แทน และในวันจันทร์เป็นการปล้ำไก่ใหม่เพื่อเตรียมออกปอนต่อไป อาจมีการวางเดิมพันแต่ไม่มาก (วิษณุ ลิ้มอวชันนาการ, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2545)

2) บ่อนโนนตุ่น ตั้งอยู่ที่บ้านโนนตุ่น ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นบ่อนใหญ่อีกแห่งหนึ่งของอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ตั้งเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2530 เปิดทุกวันศุกร์และเสาร์ทุกสัปดาห์หากวันศุกร์และเสาร์ตรงกับวันธรรมสวนะก็จะเลื่อนไปเปิดในวันถัดไป เป็นบ่อนเปิดบริการที่หลังบ่อนท่าพระ และการพัฒนามักเป็นรองจากบ่อนท่าพระ เพราะเป็นการเช่าสถานที่เพื่อทำบ่อนชนไก่ และคณะกรรมการบริหารมีการร่วมหุ้นกันหลายคน บางครั้งก็มีปัญหาในด้านการบริหาร และมีการเปลี่ยนตัวผู้บริหารอยู่บ่อยๆ สาเหตุนี้เองจึงทำให้ไม่สามารถระบุนคนที่เป็นผู้บริหารลงไปอย่างชัดเจนได้และการเปิดบริการไม่มีความต่อเนื่อง กล่าวคือจะปิดเมื่อถึงฤดูฝนช่วงเข้าพรรษาเพราะฤดูนี้ไก่ชนเข้าบ่อนมีปริมาณลดลง ทางบ่อนไม่มีไก่เข้าอยู่ไม่ได้จึงต้องปิดตัวลงชั่วคราว และจะเปิดประมาณฤดูเก็บเกี่ยวของชาวบ้าน (ประยูร โพธิ์ชัย, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2545)

3) สนามชนไก่ตลาดนัด ก.ไก่ ตั้งอยู่ตำบลบ้านเปิด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เปิดเมื่อกลางปี พ.ศ. 2541 และเป็นสนามชนไก่อีกแห่งหนึ่งที่ผู้เลี้ยงไก่ชนให้ความสนใจมาใช้บริการ ดังคำขวัญของตลาดนัด ก.ไก่ ที่ว่า "ตลาดนัด ก.ไก่ คือ ตลาดนัดไก่ชนคนขอนแก่น" ตลาดนัด ก.ไก่ เป็นสนามชนไก่มีพื้นที่กว้างขวางกว่าร้อยละ 80 ของพื้นที่รวม มีที่จอดรถที่ปลอดภัยและพอเพียง นอกจากนี้ยังมีสาธารณูปโภคและเครื่องอำนวยความสะดวกสบายอย่างครบครัน (วิรัตน์ เขียมเมืองปัก, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2544) สิ่งเหล่านี้จึงทำให้สนามชนไก่แห่งนี้ได้รับความนิยมของผู้ที่ชื่นชอบการชนไก่ตลอดมา

ไก่ที่ชนชนะบ่อนใหญ่ๆ 3 แห่งนี้จะมีค่าตัวที่แพงมาก มีตั้งแต่หลักพันจนถึงหลายหมื่น ส่วนตัวที่แพ้ก็จะถูกนำไปรักษาจนหายดีแล้วทางเจ้าของไก่จะเก็บไว้ทำพ้อพันธุ์หรือให้คนอื่นไปทำพ้อพันธุ์ก็ได้ อย่างไรก็ตามไก่ที่แพ้มาจากบ่อนเหล่านี้ยังมีผู้ซื้อในราคาที่สูงอยู่หากจะเทียบกับไก่ชนทั่วไป ราคาจาก 300-3,000 บาท บางตัวที่ไก่ไม่สมบูรณ์เจ้าของไม่รู้สภาพไก่ของตัวเองแล้วแพ้เราจะนำกลับไปปล่อยให้ไก่ผลิตชน(ไก่ถ่าย) จนเต็มในปีกหน้าแล้วนำมาเลี้ยงชนใหม่ก็มี (วิรัตน์ เขียมเมืองปัก, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2544)

2.6.2.2 สนามชมรมอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์ไก่พื้นเมือง

สนามชมรมอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์ไก่พื้นเมืองเป็นสถานที่จัดให้มีประลองไก่ของเกษตรกร โดยมีจุดประสงค์ในการทดสอบสายพันธุ์ไก่ที่มีความเก่งกาจมากน้อยเพียงใดเพราะไก่นั้นมีคุณค่าอยู่ที่ความสามารถในการต่อสู้ ย่อมไม่มีใครซื้อไก่มาตัวละเป็นพันเป็นหมื่นมาได้ ในครอบครองเพื่อชื่นชมแต่ความสวยงามเพียงอย่างเดียว แต่ไก่ที่จะมีมูลค่าเพิ่มนั้นต้องเร่งดีตีเจ็บด้วยจึงจะมีราคา ดังนั้นการตีราคาไก่ต้องตีตามความสามารถในการต่อสู้นี้เป็นหลัก และไก่ตัวใด

มีความสวยงามตามตำรา ก็ยิ่งจะให้มีความสูงเพิ่มขึ้นไปอีก จะเห็นว่าชาวบ้านคัดไม้เพื่อนำมาชน หรือขายเป็นไม้ชนก็ตาม มีหลักอยู่ 2 ประเด็นคือ สิ่งแรกดูจากลักษณะภายนอก อันได้แก่ รูป ร่าง หน้าตา ท่าทาง สีผิว การยืน การเดิน ฯลฯ อันที่สองดูจากลักษณะภายใน ซึ่งเป็นสิ่งที่ซ่อนเร้นแอบแฝงอยู่ในตัวไม้ที่ไม่สามารถเห็นได้ด้วยตา อันได้แก่ ชื่นแข็งหรือลีลาในการตี จิตใจ (ความอดทนของไม้) สีแม่ สีเงา ฯลฯ (ประยูร โพธิ์ชัย, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2545) ดังนั้นเพื่อให้เห็นความสามารถในการต่อสู้จึงมีการนำไม้มาวัดความสามารถกันโดยการประลอง ด้วยเหตุนี้เองจึงมีการตั้งชมรมอนุรักษ์ขึ้นเพื่อจัดให้มีการประลองไม้ เพื่อเพิ่มมูลค่าให้ไม้ชนและใช้เป็นแนวทางในการผสมพันธุ์ไม้ของชาวบ้าน ในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีสนามที่ผู้เลี้ยงไม้ร่วมกันจัดตั้งขึ้นทั้งหมด 13 แห่งคือ

- 1) สนามชมรมฯ บ้านหนองสูง ตั้งอยู่ที่บ้านหนองสูง ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
- 2) สนามชมรมฯ บ้านโนนท่อน ตั้งอยู่ที่บ้านโนนท่อน ตำบลโนนท่อน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
- 3) สนามชมรมฯ บ้านโนนลาน ตั้งอยู่ที่บ้านโนนลาน ตำบลลำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
- 4) สนามชมรมฯ บ้านหนองแวง ตั้งอยู่ที่ชุมชนบ้านหนองแวงตราฐ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
- 5) สนามชมรมฯ บ้านโกทา ตั้งอยู่ที่บ้านโกทา ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
- 6) สนามชมรมฯ บ้านโคกท่า ตั้งอยู่ที่บ้านโคกท่า ตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
- 7) สนามชมรมฯ บ้านแวมอง ตั้งอยู่ที่บ้านแวมอง ตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
- 8) สนามชมรมฯ บ้านหนองไฮ ตั้งอยู่ที่บ้านหนองไฮ ตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
- 9) สนามชมรมฯ ชุมชนโนนหัน(บ้านผู้กองฯ) ตั้งอยู่ชุมชนบ้านโนนหัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
- 10) สนามชมรมบ้านหว้า ตั้งอยู่บ้านหว้า ตำบลบ้านหว้า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

- 11) สนามชมรมฯบ้านหนองหลุม ตั้งอยู่ที่บ้านหนองหลุม ตำบลบ้านเปิด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
- 12) สนามชมรมฯบ้านทุ่ม ตั้งอยู่ที่บ้านทุ่ม ตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
- 13) สนามชมรมบ้านสาวะถี ตั้งอยู่ที่บ้านสาวะถี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

(ประยูร โพธิ์ชัย,สัมภาษณ์: 10 มีนาคม 2545)

นายเพชรผล พันธุ์ผาง ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นผู้เลี้ยงไก่ชนที่มีประสบการณ์มากกว่า 10 ปี และเลี้ยงไก่ออกชนในภาคอีสานมาแทบทุกสนาม ได้ให้สัมภาษณ์กับผู้วิจัยว่า การชนไก่ในชมรมฯตามหมู่บ้านต่างๆนี้ได้รับความนิยมจากชาวบ้านมาก เพราะวงเงินเดิมพันไม่สูงนัก พอเป็นค่ายาที่รักษาหน้าไก่เท่านั้น การชนไก่ก็ไม่ให้บอบช้ำมากพอรู้เชิงก็จะหยุดหากไก่ตัวเองสู้ไม่ได้ก็จะจับออกยอมรับความพ่ายแพ้แต่โดยดี แต่สิ่งที่ชาวบ้านได้ก็คือ ความภูมิใจที่ไก่ตัวเองชนะ ได้ชื่อเสียง ได้รายได้เหล่านี้ของตัวเองและรวมไปถึง อาจได้รายได้ตัวนั้นในราคาสูงที่ตัวเองพอใจอีกด้วย หากเจ้าของไก่เป็นคนที่เลี้ยงไก่ออกชนตามสนามหรือบ่อนอยู่แล้วจะไม่นิยมขายไก่แต่จะนำไปมาปลุกปั้นปรนเปรอไก่ตัวนั้นเพื่อนำเข้าชนในบ่อนใหญ่อีกต่อไป หากผลการช้อมออกมาเป็นตรงข้ามคือแพ้ ไก่ที่แพ้ก็จะถูกคัดออกขายเป็นไก่เนื้อ (เพชรผล พันธุ์ผาง,สัมภาษณ์,10 มีนาคม 2545)

2.6.2.3 บ่อนป่า

เป็นบ่อนที่ไม่ได้รับอนุญาตให้ชนไก่ตามกฎหมาย เป็นลักษณะที่ชาวบ้านนำไก่มาชนกันเอง จะเห็นได้ตามหมู่บ้านที่ห่างไกลตัวเมืองทั่วไป ไม่มีวันเปิดและสถานที่ทำการที่แน่นอนแล้วแต่เจ้าของไก่ตกลงกันเองว่าจะชนไต่กันวันไหน สำหรับสิ่งเวียนก็สามารถเคลื่อนย้ายได้โดยอาจใช้ฟองน้ำที่ทำรายราคา 900-1500 บาท อาจใช้กล่องกระดาษเย็บติดกันเป็นวงกลมหรือแม้กระทั่งให้คนนั่งล้อมวงกันก็ได้ การชนก็ไม่มีพิธีอะไรมากนักอาจใช้อุปกรณ์เช่น น้ำ เข็ม ด้าย กระเบื้อง ฯลฯ ร่วมกัน ส่วนมากรู้จักกันและสนิทสนมกันมาก่อนเป็นชาวบ้านในหมู่บ้านเดียวกัน วงเงินเดิมพันก็ไม่มากนัก แล้วแต่จะตกลงกันว่าค่าหน้า(เดิมพัน)ไต่ยกละร้อย สองร้อย หรือ บางครั้งชนเพื่อกินเหล้ากินเบียร์กัน (เพชรผล พันธุ์ผาง,สัมภาษณ์,10 มีนาคม 2545) คือ ถ้าไก่ใครแพ้คนนั้นต้องเป็นคนซื้อเหล้าซื้อเบียร์เลี้ยงเพื่อน การชนไก่แบบนี้ส่วนมากเป็นเวลารว่างจากงานในไร่ นา หรืออาจเป็นเทศกาลงานบุญตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ อย่างไรก็ตามการชนไก่แบบนี้

ผู้รักษากฎหมายถือว่าเป็นการพนัน เจ้าหน้าที่บ้านเมืองจึงนำมาเป็นข้ออ้างในการตั้งข้อหาจับกุมชาวบ้านได้ ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านจึงหันมาสนใจเข้ามาใช้บริการในสนามชมรมฯ กันมากขึ้น

เนื่องจากไก่ชนที่จะนำมาชนได้นั้นจะต้องมีอายุจาก 10 - 12 เดือน เพราะต้องรอให้ร่างกายเติบโตเต็มที่และสภาพจิตใจพร้อมที่จะต่อสู้ และการเพาะพันธุ์ไก่ของชาวบ้านนั้นนิยมเพาะเมื่อเลิกจากหน้านาเท่านั้น อาจเป็นเพราะว่ามีเวลาว่างได้ดูแลในช่วงนี้และอากาศเย็นสบายดีเหมาะที่จะเลี้ยงลูกไก่เล็กที่เกิดมาใหม่ ดังนั้นไก่จะมากบอายุใช้ชนได้พอดีในปีต่อมาในฤดูเสร็จจากนาแล้วคือ ช่วงเดือน พฤศจิกายนเลยมาจนถึงเดือนพฤษภาคม จะเห็นว่าในบ่อนและสนามต่างๆมีไก่เข้าชนมากในช่วงเวลาดังกล่าว สนามและบ่อนต่างๆจะเปิดทำการได้เต็มที่ แต่ในฤดูทำนาไก่จะน้อยลงเพราะชาวบ้านลงนากันหมด สนามและบ่อนเหล่านี้ก็จะปิดตัวลงที่เหลือก็เป็นส่วนน้อย บ่อนใหญ่ก็จะเหลือที่ทำพระ ส่วนชมรมฯก็เหลือที่บ้านโกทากับบ้านโนนทัน นั้นแสดงว่าผู้เลี้ยงไก่ชนส่วนมากเป็นชาวบ้านที่เป็นเกษตรกร และส่วนที่เหลือเป็นคนในเมืองที่มีอาชีพอื่นๆ จึงมีเวลาว่างในวันหยุดจึงมีเวลาให้ไก่ได้ในหน้าฝน อีกอย่างไก่หน้าฝนเป็นฤดูที่เลี้ยงไก่อายากเนื่องจากอากาศเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดโรคภัยมารบกวนไก่ออยู่เสมอ (เพชรผล พันธุ์ผาง, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2545) และโดยธรรมชาติของไก่แล้วจะชอบผลัดขนในฤดูนี้ด้วยจึงทำให้คนไม่นิยมเลี้ยงไก่ในหน้าฝน จนเกิดผลกระทบต่อบ่อนและสนามโดยตรง

กลุ่มคนเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันในชุมชนเดียวกันในระดับหนึ่ง มีการแลกเปลี่ยนความรู้ สายพันธุ์ไก่ ตลอดจนช่วยชมและช่วยเชียร์เมื่อไก่ในหมู่บ้านของตัวเองออกชน ศูนย์กลางของการรวมกลุ่มอยู่ที่สนามซ้อมไก่ภายในหมู่บ้าน และคนเลี้ยงไก่ของแต่ละหมู่บ้านจะมารวมศูนย์อยู่ที่สนามชมรมฯ ที่โกสั๊กบ้าน (เพชรผล พันธุ์ผาง, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2545) และจากสนามเล็กๆเหล่านี้หลายๆสนามก็จะเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงไปที่บ่อนใหญ่อีกทีหนึ่ง กลุ่มคนเลี้ยงไก่จึงเป็นสังคมที่มีคนรู้จักและรู้จักคนมากและหากรวมตัวกันอาจเป็นกลุ่มพลังขับเคลื่อนสังคมให้ไปทิศทางใดทางหนึ่งก็เป็นได้

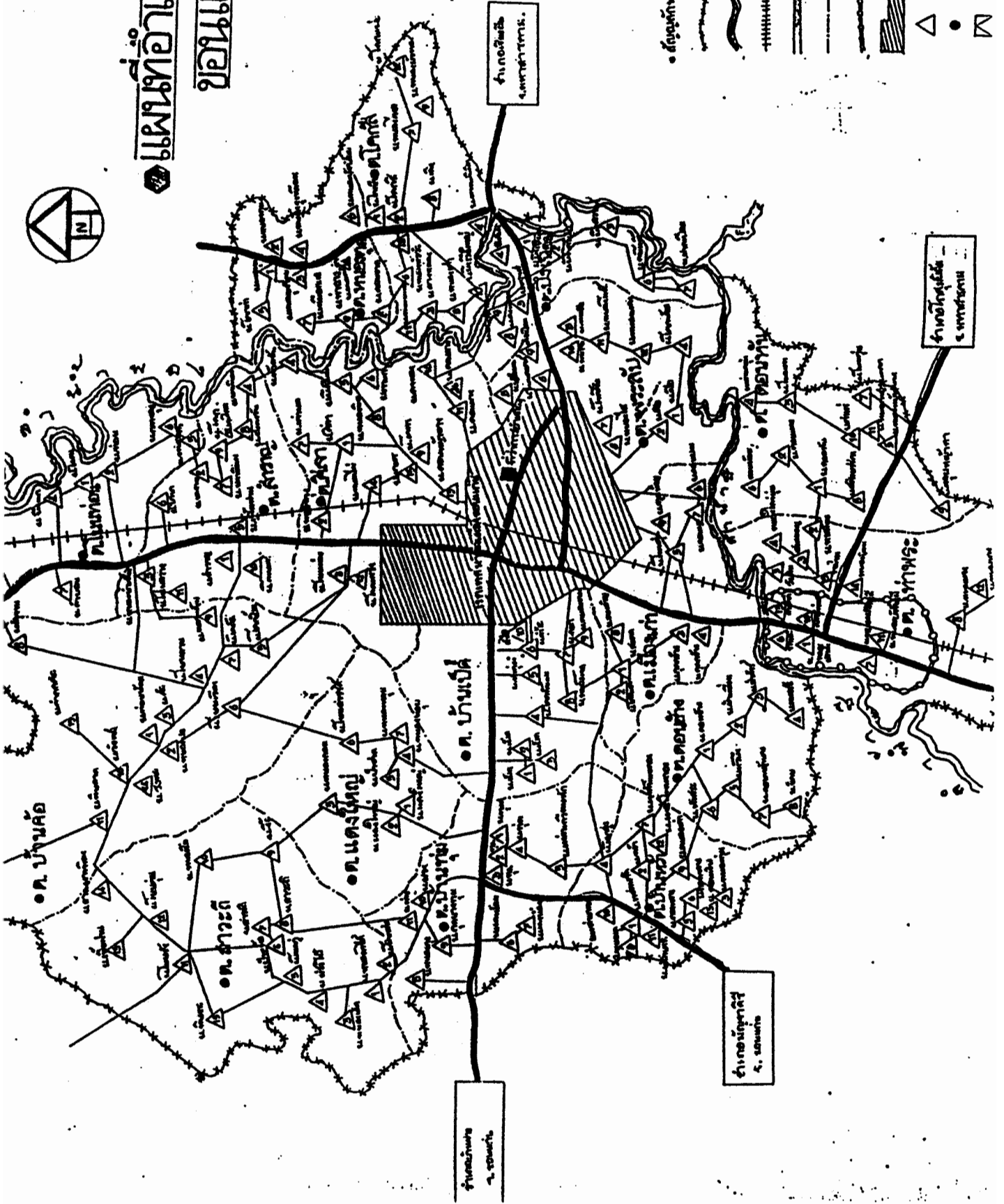
การเลี้ยงไก่นั้นคงไม่มีใครที่เลี้ยงเพื่อดูเพียงความสวยงามเท่านั้น จะต้องมีการปล้ำ การชนเพื่อดูความสามารถของไก่ จะเห็นว่าบ่อนหรือสนามเหล่านี้เป็นที่รองรับการปล้ำและการชนไก่ของชาวบ้าน (เพชรผล พันธุ์ผาง, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2545) เป็นเหมือนเวทีที่นำผลผลิตจากภูมิปัญญาชาวบ้านมาแสดงให้สังคมได้รับรู้ ภูมิปัญญาใดที่พิสูจน์แล้วว่าเป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน ภูมิปัญญานั้นก็จะถูกสืบสานและถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อไป

จากการศึกษาสภาพทั่วไปของอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ทำให้ทราบว่า การเลี้ยงไก่ชนในจังหวัดขอนแก่นนั้น มีมานานมาแล้ว จะเห็นจากการที่ไก่ชนเข้ามาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความ

เป็นอยู่ ประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อต่างๆ มากมาย ไก่ชนกับชาวบ้านอยู่ด้วยกันแบบพึ่งพาซึ่งสามารถอธิบายด้วยทฤษฎีหน้าที่นิยมได้ว่า ไก่ชนนั้นเข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตของชาวบ้านทั้งในฐานะให้ไข่และเนื้อเป็นอาหาร เป็นสินค้าที่แลกเปลี่ยนกับเงินตรา มีส่วนเสริมรายได้และการประหยัดรายจ่ายในระดับครัวเรือน นอกจากนี้ไก่ชนยังมีหน้าที่สนองความต้องการทางด้านจิตใจของชาวบ้าน ทั้งในแง่เลี้ยงเพื่อความสวยงามและเลี้ยงเพื่อชนซึ่งส่งผลในด้านความภาคภูมิใจของผู้เป็นเจ้าของและในทางเศรษฐกิจที่ไก่ชนมีมูลค่าเพิ่มและเกิดผลพลอยได้ที่เกิดคุณค่าในทางสังคมก็คือ ไก่ชนเป็นเสมือนสื่อพื้นบ้านที่ทำให้ผู้คนในสังคมมีกิจกรรมร่วมกัน ได้พบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน แบบไม่แบ่งชนชั้น อาชีพ เชื้อชาติ ศาสนา วิทยุและคุณวุฒิ ส่วนเจ้าของไก่นั้นมีหน้าที่จะต้องเพียรศึกษาหาความรู้ภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชนมาบำรุงเลี้ยง ให้อาหาร ป้องกันและรักษาโรคต่างๆ ตลอดจนจัดสภาพแวดล้อมให้ไก่ของตนเป็นอย่างดี นอกจากนี้จังหวัดขอนแก่นยังมีตลาดไก่เนื้อที่เป็นไก่งามอยู่หลายแห่ง มีคนชอบบริโภคมากเพราะรสชาติอร่อยกว่าไก่งามพันธุ์ต่างประเทศ ในด้านการตลาดไก่บ้านจะมีราคาแพงในเทศกาลต่างๆ เช่น ปีใหม่ ตรุษจีน สารทจีนสงกรานต์ ฯลฯ จะมีพ่อค้าไปรับซื้อถึงบ้านเป็นส่วนที่สอดคล้องกับไก่ที่ถูกคัดออก ส่วนที่เป็นไก่ชนก็มีสนามหรือปอนหลายแห่งรองรับ ตลาดไก่นั้นนับเป็นสินค้าชนิดเดียวของชาวบ้านที่ไม่ต้องโฆษณา ไม่ต้องหาตลาด ชาวบ้านเป็นคนตั้งราคาเองโดยที่รัฐไม่ต้องประกันราคา และไก่ชนที่ขายดี ราคาแพงนั้นต้องมีความสวยงาม ชนแก่งและชนชนะ ซึ่งไก่ที่มีลักษณะดังกล่าวเป็นการได้มาจากภูมิปัญญาชาวบ้านทั้งสิ้น (เพชรผล พันธุ์ผาง, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2545) ดังนั้นผู้วิจัยจะขอนำเสนอภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชนเพื่อเป็นแนวทางในการเพาะเลี้ยงและพัฒนาสายพันธุ์ไก่ชนอันจะเกิดประโยชน์โดยตรงต่อชาวบ้านและผู้สนใจ เพราะไก่ชนเป็นภูมิปัญญาหนึ่งที่จะทำให้ ชาวบ้านลดรายจ่าย มีรายได้เสริม มีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จนเป็นกลุ่มพลังที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและสังคมส่วนรวมต่อไป

แผนที่อำเภอเมือง

ขอนแก่น

- สัญลักษณ์พิเศษ
- ถนน
- ~ แม่น้ำ
- +++++ ทางรถไฟ
- ==== ทางหลวง
- รั้วกำแพง
- ▨ เขตเทศบาลเมืองขอนแก่น
- ▨ เขตเทศบาลเมืองขอนแก่น
- △ บ้าน
- ที่นาค
- ▽ ที่ทำการสภาตำบล

บทที่ 3 ภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชน

การเลี้ยงไก่ชนของชาวบ้านล้วนมีจุดประสงค์ให้ได้ไก่เก่ง เจิงดี ดีเจ็บและมีรูปร่าง สีสันที่สวยงามตรงตามตำรา เพราะคุณค่าของไก่นั้นอยู่ที่การชนเก่งและสวยงามอันจะนำมาซึ่งมูลค่าเพิ่ม ความภาคภูมิใจ และชื่อเสียงแก่ผู้เป็นเจ้าของ ดังนั้นผู้เลี้ยงไก่จะต้องขวนขวายหาความรู้จากแหล่งความรู้และประสบการณ์ต่างๆเพื่อนำมาพัฒนา สายพันธุ์ไก่ของตนอยู่ตลอดเวลาและการเลี้ยงไก่ชนต้องอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์อย่างสอดคล้องและผสมผสานเพื่อให้ได้ไก่ชนที่มีลักษณะอันพึงประสงค์ การเรียนรู้นั้นต้องอาศัยการสังเกต จดจำและการปฏิบัติจริงเป็นหลัก การถ่ายทอดความรู้นั้นจะถ่ายทอดกันในวงแคบ ซึ่งเป็น อัตลักษณ์ของคนไทยที่มักหวงเคล็ดวิชาเอาไว้กับตัวเท่านั้น กล่าวคือ จะถ่ายทอดให้เฉพาะบุคคลที่เป็นเครือญาติ เพื่อนและคนสนิทเท่านั้น ศาสตร์และศิลป์เหล่านี้ผ่านการพิสูจน์ซ้ำจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง จนกลายเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่รวมเป็นเคล็ดลับวิชาเลี้ยงดูไก่ชนอย่างเป็นระบบ มีความสลับซับซ้อนเป็นศาสตร์และศิลป์ที่ลุ่มลึกอย่างคาดไม่ถึง ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชนจึงได้เสาะแสวงและสืบค้นจากทุกแหล่ง ข้อมูลเท่าที่เวลาและความสามารถจะเอื้ออำนวยเพื่อที่จะนำภูมิปัญญานี้ออกมาเผยแพร่ ในวงกว้าง เพื่อจะได้ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านให้เป็นประโยชน์ต่อชาวบ้านอย่างแท้จริง

3.1 ความหมายและลักษณะของภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชน

ก่อนที่จะกล่าวถึงภูมิปัญญาที่นับว่าเป็นความฉลาดรอบรู้ของคนในอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่นในการเลี้ยงไก่ชน ผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงความหมายและลักษณะของคำว่าภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชน ดังต่อไปนี้

3.1.1 ความหมายของภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชน

คำว่า ภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชน เป็นคำสมาส ซึ่งผู้วิจัยจะแบ่งคำนี้ออกเป็นรากศัพท์สองส่วนเพื่อพิจารณาความหมายของคำ ดังนี้ ส่วนแรก ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความฉลาดที่เกิดขึ้นและสั่งสมมาจากประสบการณ์ของชีวิตมนุษย์และมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมา ส่วนที่สอง การเลี้ยงไก่ชน หมายถึง กระบวนการเลี้ยง นับตั้งแต่ การเลือกพ่อแม่พันธุ์ การผสมพันธุ์ การคัดพันธุ์ การดูแลให้อาหารตลอดจนการการเลี้ยงและการบำรุงเลี้ยง (ปรน) ไก่ชน ไปจนถึงการนำออกชน ดังนั้นคำว่า ภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชน จึงหมายถึง

ความรู้ ความฉลาดเกี่ยวกับการเลี้ยงไก่ชนตั้งแต่การเพาะเลี้ยง การคัดเลือก การดูแล การเลี้ยง การปรนตลอคจนการนำออกชนมาใช้ในการเลี้ยงไก่ชน เพื่อให้ได้ไก่ดี เก่งตามลักษณะที่พึงประสงค์ของคนเลี้ยง

3.1.2 ลักษณะของภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชน

ลักษณะของภูมิปัญญา สามารถจำแนกตามแนวคิดของนิคม ชมภูทอง ได้ 2 ลักษณะ คือ ภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ วัตถุประสงค์และการกระทำ ความประพฤติกติและการปฏิบัติตัวของคน และภูมิปัญญาที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ความรู้ ความเชื่อ ความสามารถหรือแนวทางในการแก้ปัญหา รวมทั้งการสร้างความสำเร็จให้กับชีวิต และ คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดภูมิปัญญาไว้ มีทั้งหมด 9 ด้าน คือ ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านสวัสดิการ ด้านศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม และด้านปรัชญา ศาสนาและประเพณี (นิคม ชมภูทอง, 2545 : 17-78) ภูมิปัญญาเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จะแสดงออกมาในลักษณะการดำเนินวิถีชีวิตขั้นพื้นฐาน ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่นในสังคมจะแสดงออกมาในลักษณะของจารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ นันทนาการ ภาษาและวรรณกรรม ส่วนภูมิปัญญาที่เกิดระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือพลังอำนาจเหนือธรรมชาติจะแสดงออกมาในลักษณะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนาและความเชื่อต่างๆ นอกจากนี้ภูมิปัญญายังเป็นวิธีการปฏิบัติที่ชาวบ้านได้มาจากประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหา แสวงหาทางออกและเพื่อปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ตามกาลเวลา สถานการณ์และสภาพแวดล้อม ซึ่งมีเงื่อนไขปัจจัยเฉพาะแตกต่างกันไป (สุจารี จันทร์สุ, 2534:10-11)

ภูมิปัญญานั้นอาจมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น อาจเรียกภูมิปัญญานี้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งประเวศ วะสี ได้จำแนกลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่า มีความจำเพาะกับท้องถิ่นมีความสอดคล้องเรื่องราวของท้องถิ่น มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการสูง มีความเชื่อมโยงระหว่างกาย ใจ และสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมสัมพันธ์ทั้งนามธรรมและรูปธรรมเพื่ออรรถประโยชน์สูงสุดและมีความมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับจริยธรรมมากกว่าวัตถุประสงค์ (ประเวศ วะสี, 2536 : 20-23) นอกจากนี้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีลักษณะเป็นพื้นฐานความรู้ของชาวบ้านที่เกิดจากการเรียนรู้ การสั่งสม การสืบทอด จากประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการคิดเอง ทำเอง โดยสติปัญญาโดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่ในการแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นว่า การเกษตรกรรม นับว่าเป็นภูมิปัญญาด้านหนึ่งในทั้งหมดทางด้านที่คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้กำหนดเอาไว้ และการเลี้ยงไก่ชนก็เป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาด้านการเกษตรกรรมนั้น ดังนั้นการเลี้ยงไก่ชนจึงเป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญานี้ด้วย จึงเรียกนี้ว่า ภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชน และจากการที่ผู้วิจัยเมื่อยังเป็นเด็กพอจำความได้ก็คุ้มไก่เป็น เพราะเกิดและเติบโตที่ชนบทจึงไม่มีโรงสีในหมู่บ้าน ชาวบ้านยังพึ่งครกกระเดื่องหรือที่เรียกว่า "ครกมอญ" ตำข้าวในตอนเช้าทุกวัน ผู้วิจัยก็จะเล่นอยู่แถวครกมอญนั้นด้วย ดูพวกพี่ๆ ตำข้าว ขณะเดียวกันไก่อีกจะมหาจิกกินเมล็ดข้าวที่หล่นจากครกมอญ ผู้วิจัยจำไม่ได้ว่าคิดอย่างไรในตอนนั้นพอจับไก่ตัวผู้ได้จึงเอาเชือกผูกขาไก่ (ไก่ไม่เชื่องมันจะวิ่งหนีต้องจับเชือกนี้ไว้) แล้วคุ้มไก่หาคุชนรอบๆหมู่บ้าน (คุ้มไก่หาดีฮ่อมบ้าน) ดังนั้นจึงทำให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสสัมผัสกลิ่นอายไก่ชนมาตั้งแต่ตอนยังเด็ก จนมาถึงวันที่กำลังทำวิจัยนี้ก็ยังไม่รู้สึกเบื่อหน่าย จึงทำให้เห็นความรู้ความฉลาดของชาวบ้านหลายๆ อย่าง จากหลายๆ คน และหลายๆ ที่ ประกอบกับการออกภาคสนามจึงทำให้ผู้วิจัยเห็นว่า การเลี้ยงไก่ชนนั้นต้องใช้ภูมิปัญญาที่ลุ่มลึกและซับซ้อน ในทุกขั้นตอนตั้งแต่ก่อนลูกไก่เกิด หรือขันเลือกพ่อ-แม่ไก่ ตลอดจนถึงวันจับเกมส์การต่อสู้ของลูกไก่ตัวนั้นแม้จะได้รับชัยชนะหรือความพ่ายแพ้หรือต้องใช้เวลาเฝ้าเพียรพยายามนับเป็นปีก็ตาม

ชาวบ้านจะรู้จักและคุ้นเคยกับไก่ของเขาเป็นอย่างดี รู้ความต้องการของไก่ว่าชอบอะไร อย่างไร เช่น ในขั้นตอนสร้างโรงเรือนรู้จักนำหญ้าคามมาทำหลังคาเพื่อปรับอุณหภูมิให้พอเหมาะและเย็นสบาย ใช้ไม้ไผ่ที่หาได้ง่ายไม่ต้องลงทุนเป็นตัวเงินมาทำโครงสร้าง ทำรางน้ำ รางอาหาร ตลอดจนเป็นอุปกรณ์และวัสดุในการรองรับไก่ เป็นต้น ขั้นตอนการผสมพันธุ์ก็ต้องอาศัยความรู้และประสบการณ์เป็นอย่างมาก ขั้นตอนการเลี้ยงดู การคัดไก่หนุ่ม การปรนการปล้ำ การซ้อม ฯลฯ ล้วนแต่ต้องอาศัยหลักภูมิปัญญา หรือทุกขั้นตอนของการเลี้ยงไก่ชนนั้นต้องดำเนินตามวิถีแห่งภูมิปัญญาทั้งสิ้น

หากมองภาพรวมแล้ว ชาวบ้านรู้จักเลือกเลี้ยงไก่ชนให้เข้ากับการดำรงชีวิตของเขาเอง เห็นได้จาก ไก่ชนนั้นได้ตอบสนองของชาวบ้านได้เกือบทุกด้าน ที่ผสมผสาน สอดคล้องและลงตัว หากพิจารณาแล้วไก่ชน มี ข้อดี สี่ถูก คือ ถูกถิ่น หมายถึงไก่ชนมีรสชาติอร่อย ถูกใจ หมายถึงรูปสวย หรือขนแก้ว ให้ความภูมิใจและพอใจแก่ผู้เป็นเจ้าของ ถูกอาชีพ หมายถึงอาชีพชาวบ้าน คือการทำนา ไก่ก็กินข้าวที่เป็นผลผลิตของชาวนา และเมื่อชาวนาเลี้ยงไก่ก็สามารถทำนาได้ตามปกติ ไม่ต้องเสียเวลาสนใจไก่อมากนัก ถูกวิถีชีวิต ตรงกับความเชื่อโดยใช้ไก่หรือไซในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตรวมถึงการเช่นสรวงวิญญาณและมีต่างๆตามความเชื่อ

ของชาวบ้าน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ไก่ธรรมดาไม่สามารถตอบสนองได้เหมือนไก่ชน และสิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชนทั้งสิ้น

3.2 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับไก่ชน

เชื่อกันว่าไก่ชนสืบเชื้อสายมาจากไก่ภู และไก่ภูสืบเชื้อสายมาจากไก่บ้าน ส่วนไก่บ้านก็มีบรรพบุรุษมาจากไก่ป่าอีกทีหนึ่ง เมื่อมนุษย์นำไก่ป่ามาเลี้ยงจนปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ของมนุษย์ได้ดีแล้ว ได้รับการเอาใจใส่เลี้ยงดูเป็นอย่างดี นับตั้งแต่การให้อาหาร การจัดการผสมพันธุ์และการคัดเลือกพันธุ์มาหลายชั่วอายุ ในที่สุดจึงกลายเป็นไก่บ้านที่มีรูปร่างลักษณะ สีสันและจิตใจแตกต่างกันไป มีไก่บ้านสายพันธุ์หนึ่งที่ชอบจิกตีกัน มีความอดทน ชาวบ้านจึงนำไก่มาต่อสู้กัน เรียกว่า “ชนไก่” หรือ “ตีไก่” และชาวบ้านเรียกไก่สายพันธุ์นี้ว่า “ไก่ชน” หรือ “ไก่ตี” (ชาติ ไชยณรงค์, 2543 : 7) แต่การชนไก่นั้นเกิดขึ้นในยุคใดนั้นยังไม่มีหลักฐานชี้ชัดและยังไม่พบหลักฐานพอที่จะนำมาอ้างอิงได้ ผู้วิจัยจึงขอนำเสนอความเป็นมาของการชนไก่พอสังเขปดังต่อไปนี้

3.2.1 การชนไก่ในต่างประเทศ

การเล่นชนไก่เป็นกีฬาที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน จากหลักฐานพบว่าเมื่อ 480 ปีก่อนคริสต์ศักราช ชุนศึกจากนครเอเธนส์ (ประเทศกรีซ) ได้ยกทัพเรือไปโจมตีชาวเปอร์เซียที่เกาะซาลามิส (Salamis) แล้วได้เห็นกีฬาชนไก่ของชาวเปอร์เซียจึงเกิดความสนใจในความแข็งแรงของไก่ชน หลังจากรบชนะแล้วจึงได้นำเอาไก่ชนจากนครเอเธนส์กลับมาด้วย และจัดให้มีการชนไก่เป็นประจำ จากนั้นได้มีการชนไก่ได้แพร่เข้าสู่กรุงโรม แล้วกระจายไปทั่วยุโรป จนถึงทวีปอเมริกา (อภิรัช รัตนวราหะ, 2537 : 1-2) นอกจากนี้ยังพบว่าประเทศเพื่อนบ้านของไทยอย่างเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก็มีการเลี้ยงไก่ชน นิยมการเล่นชนไก่และมีประวัติการชนไก่มาช้านานอีกหลายประเทศ เช่น มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ บรูไน เวียดนาม พม่า หรือแม้แต่ประเทศที่ไกลออกไปและเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วอย่างสหรัฐอเมริกา ก็มีการชนไก่เช่นกัน ในจำนวนนี้บางประเทศที่กล่าวมานี้ยังถือว่าการชนไก่ไม่ผิดกฎหมายอีกด้วย

3.2.2 การชนไก่ในประเทศไทย

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์การขุดพบตุ๊กตากระเบื้องดินเผาเคลือบสีสมัยกรุงสุโขทัย ที่เตาตุ๊กตา เมืองสวรรคโลกเป็นรูปผู้ชายไทยชู้มไก่ไว้ในวงแขนอย่างทะนุถนอม แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับไก่ จึงทำให้เชื่อว่าการเลี้ยงไก่นั้นมีมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย (เจลีเยว ปิยะชน, 2544 : 24) จึงสันนิษฐานว่ามีการเลี้ยงไก่ชนกันแล้วในสมัยนี้ การชนไก่ก็คงมี

พลวัตเหมือนวัฒนธรรมอื่นๆ คือ มีการเกิดขึ้น ดำรงอยู่ แปรปรวนและดับไป บางครั้งมีฐานะเป็นวัฒนธรรมราษฎร์ บางครั้งก็เป็นวัฒนธรรมหลวง เล่นได้ตั้งแต่คนในระดับชาวบ้านไปจนถึงระดับผู้คนในวัง

เมื่อกรุงสุโขทัยเสื่อมอำนาจลง และตกอยู่ภายใต้การปกครองของกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นราชธานีแห่งที่สองของไทยสมัยต่อมา ในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยานับได้ว่าเป็นสมัยการชนไก่ได้รับความนิยมสูงสุด ซึ่งพอจะยืนยันได้จากพงศาวดารไทยที่กล่าวถึงการชนไก่ระหว่างสมเด็จพระนเรศวรกับพระมหาอุปราชา (ประกอบ โชประการ, 2519 : 208) และนอกจากนั้นยังมีภาพจิตรกรรมฝาผนังพระวิหารวัดสุวรรณดาราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยพระยาอนุศาสน์จิตรกร (จัน จิตรกร) วาดภาพสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเล่นชนไก่กับพระมหาอุปราชา จนถึงกับมีการทำพนันเอาบ้านเอาเมืองกัน

สำหรับในภาคอีสานได้ปรากฏหลักฐานที่วัดหน้าพระธาตุ ตำบลตะคุ อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นวัดที่สร้างขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังมีรูปชาวบ้านกำลังนั่งล้อมวงเล่นชนไก่กันอย่างสนุกสนาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชาวบ้านของภาคอีสานในสมัยโบราณ (อภิรักษ์ รัตนวราหะ, 2541 : 9) แสดงว่าในสมัยนั้นชาวบ้านแถบนี้นิยมเล่นชนไก่กันมาก จนกลายเป็นแรงคดใจให้ศิลปินให้เกิดจินตนาการวาดรูปชาวบ้านเล่นชนไก่ออกมา

การเล่นไก่ชนและการเล่นชนไก่นับว่าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตไทยและมีมานานแล้ว ทำให้เกิดการพัฒนาลายพันธุ์ไก่ชนจนเกิดความหลากหลายทางพันธุกรรม ไก่ชนไทยจึงมีอยู่ทุกจังหวัดทั่วประเทศ ซึ่งมีความแตกต่างทั้งทางสรีระ จิตใจและเชิงชน และในปัจจุบันได้นำเอาไก่สายพันธุ์ต่างประเทศเข้ามาในประเทศไทยเพื่อทำการพัฒนาลายพันธุ์ไก่ชนในประเทศไทยให้เป็นไก่ชนพันธุ์ผสม สายพันธุ์ที่นิยมนำเข้ามากคือ ไก่พม่า ไก่ไต้หวัน (เวียดนาม) เป็นต้น

3.2.3 แหล่งพันธุกรรมไก่ชน

ในทวีปเอเชียนับว่าเป็นแหล่งพันธุกรรมไก่ชนซึ่งมีสายพันธุ์ไก่ชนอยู่หลายประเทศ เช่น จีน ญี่ปุ่น ไต้หวัน อินเดีย ฟิลิปปินส์ เวียดนาม ลาว เขมร มาเลเซียและพม่า แต่ไก่ชนที่ได้รับความนิยมสูงสุดในกลุ่มผู้เลี้ยงในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มี 3 สายพันธุ์ คือ

3.2.3.1 ไก่ชนสายพันธุ์พม่า จากการสัมภาษณ์นายณรงค์ เทศจิว ซึ่งเป็นมือชกและฝึกซ้อมไก่ชน มีประสบการณ์เลี้ยงไก่ชนมากกว่า 30 ปี เคยเป็นนายสนามไก่ชนจังหวัดอุดรดิตถ์มาก่อน ปัจจุบันยังเลี้ยงไก่ชนสายพันธุ์พม่า อยู่ที่ตลาดพุนผล ถนนศรีจันทร์ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ได้รับการเปิดเผยว่า ไก่ชนพม่าเป็นไก่ที่มีถิ่นกำเนิดที่ประเทศพม่า แต่ก่อนเป็นที่นิยมเฉพาะในเขตภาคเหนือของประเทศไทย แต่ในปัจจุบันได้รับความนิยม

จากนักเลี้ยงและนักเล่นไก่ทั่วไป เป็นไก่นาขนาดเล็ก หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "ไกรอยเล็ก" น้ำหนัก 2.2 - 2.8 กิโลกรัม มีหลายสี เช่น สีเหลืองหวายหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "สีตา" เป็นสีที่นิยมเลี้ยงมากที่สุด รองลงมาเป็นสีแดงและสีเขียว ไก่พม่ามีจุดเด่นคือบินได้เก่งเป็นสายพันธุ์ไก่นกที่มีสัญชาตญาณใกล้เคียงกับไก่ป่ามากที่สุดไก่ชนพม่ามีชื่อเสียงในด้านการบินตีได้อย่างรวดเร็วตีได้เจ็บปวดและใช้เคียวแทงได้ดีและแม่นยำ (ณรงค์ เทศจิว, สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2545)

3.2.3.2 ไก่ชนสายพันธุ์เวียดนาม หรือที่เรียกว่า "ไก่โรงนอน" จากการสัมภาษณ์ ร.ต. วิรัตน์ เขียมเมืองปัก เป็นผู้ที่มีประสบการณ์เรื่องไก่นานกว่า 20 ปี มีจุมไก่เป็นของตัวเอง เคยดำรงตำแหน่งประธาน ชมรมอนุรักษ์และพัฒนาไก่พื้นเมืองจังหวัดขอนแก่น และเคยเป็นนายสนามตลาดนัด ก. ไก่ ตำบลบ้านเปิด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จึงเป็นผู้กว้างขวางในสังคมไก่นกของจังหวัดขอนแก่นท่านหนึ่ง ได้เปิดเผยว่าไก่โรงนอนมีถิ่นกำเนิดที่ประเทศเวียดนาม มีคนนำมาเลี้ยงทางภาคอีสานก่อนภาคอื่นๆ ในระยะแรกยังไม่ได้รับความนิยมมากนัก ต่อมาบริษัทในเครือเจริญโภคภัณฑ์ได้นำเข้าพันธุ์ไก่โรงนอนจากประเทศเวียดนามเพื่อนำมาพัฒนาสายพันธุ์กับไก่นกไทยให้เป็นไก่ลูกผสม ลูกไก่รุ่นต่อมาได้ขึ้นจริงจากไก่ไทย ได้โครงสร้างและความแข็งแรงจากไก่โรงนอน จึงเป็นไก่เชิงดี ตีหนัก จนเป็นที่ยอมรับจากนักเลี้ยงและนักเล่นทั่วไป จากนั้นไก่โรงนอนจึงได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง มีหลายสี เช่น สีเทาเป็นสีที่คนนิยมเลี้ยงมากที่สุด ต่อมาคือสีเขียว สีแดงและสีด่างไก่เป็นไก่นาขนาดใหญ่หรือรอยใหญ่ไม่ค่อยมีขนตามคอและลำตัว มีน้ำหนักตั้งแต่ 3-4.5 กิโลกรัม เป็นไก่ที่มีโครงสร้างดี กระดูกใหญ่ ผิวพรรณมีสีแดงและหนา ตีได้รุนแรง มีน้ำอคน้ำหนืด แต่มีข้อเสียก็คือ เชื่องช้า อึดอาดและไม่ค่อยมีชั้นเชิง (วิรัตน์ เขียมเมืองปัก, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2545)

3.2.3.3 ไก่ชนสายพันธุ์ไทย จากการสัมภาษณ์นายสงบ ษ์อุย ซึ่งเป็นชาวบ้าน กอก ตำบลบ้านเปิด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นมีอน้ำที่มีประสบการณ์เลี้ยงไก่มามากกว่า 20 ปี และยังเคยเป็นกรรมการตัดสินที่สนามตลาดนัด ก. ไก่ ตำบลบ้านเปิด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นได้ให้สัมภาษณ์ว่า ไก่นกไทยมีอยู่หลายเจดสีเช่น ไก่เหลืองหางขาว ไก่ประดู่หางดำ เป็นไก่ที่นิยมเลี้ยงมากที่สุด รองลงไปคือ ไก่เขียว ไก่เทา ไก่ลาย ไก่ด่าง ฯลฯ ไก่ไทยเป็นไก่ที่มีชื่อเสียงในด้านความสวยงาม มีชั้นเชิงในการชนทั้งเชิงรุกและเชิงรับได้ดี มีความอดทนเป็นเลิศตลอดจนมีลำหักลำโคนดี มีขนาดน้ำหนักตั้งแต่ 2.9-3.5 กิโลกรัมเป็นไกรอยกลางๆ ซึ่งแบ่งออกเป็นไก่นกของภาคต่างๆ ที่มีลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละภาค คือ ไก่นกภาคเหนือ เป็นไก่ตัวเล็กที่ชาวบ้านเรียกว่า "ไกรอยเล็ก" ชั้นเชิงเฉียดๆไปทางไก่พม่าสามารถบินและตีได้รวดเร็ว ดังนั้นไก่ทางภาคเหนือจึงมีไก่พม่าข้ามเข้ามาชนประจำ ไก่นกภาคเหนือที่มี

ชื่อเสียงก็ คือ ไก่ชนเหล่าปากอ้อย อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ส่วนไก่นาภาคกลางเป็นไก่ชั้นเชิงดี ฉลาด มีหลายเชิง เช่น ชี กอด ล็อค (lock) กอดและมุดมิด แหล่งไก่ที่มีชื่อเสียงของภาคกลาง คือ ไก่ชนท่าพริก ไก่ชนพนัสนิคม ไก่ชนแปดริ้ว ไก่ชนมีนบุรี ไก่ชนหนองจอก ไก่ชนอยุธยา และไก่ชนเหลืองหางขาวจังหวัดพิษณุโลก เป็นต้น ส่วนไก่นาภาคใต้เป็นไก่เชิงบน ปีนดีได้เร็วใช้เคียวแทงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไก่ชนทางภาคใต้นิยมเลี้ยงไก่ที่ใช้เคียวแทงได้จัด (ไก่เคียว) ส่วนไก่ที่ตีด้วยแข้งลำโตๆ (ไก่แข้ง) มีเป็นส่วนน้อย แหล่งไก่ที่มีชื่อเสียงก็คือ ไก่ชนเหลืองไชยา ไก่ชนนกแดงชุมพร ไก่ชนลำปำ จังหวัดพัทลุง เป็นต้น ส่วนไก่นาภาคอีสานเป็นไก่ที่ได้รับ อิทธิพลมาจากไก่โรงนอนเนื่องจากมีพรมแดนติดต่อกับประเทศลาว เพราะประเทศลาวนิยมเลี้ยงไก่ชนโรงนอนจึงทำให้สายพันธุ์ไก่โรงนอนแพร่เข้ามาภาคอีสาน เช่น สายพันธุ์เทาชอนแก่น เทาสกลหรือชาวบ้านเรียกว่า "ง่อนสกล" ง่อนหนองคาย เป็นต้น (สงบ ช้อยุ่น, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2545)

จากแหล่งพันธุกรรมไก่ชนในประเทศไทย อันเป็นผลสะท้อนให้เห็นความแตกต่างทางภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชนที่มีความแตกต่างทั้งทางด้านสรีระ ชั้นเชิงการชนและลักษณะอื่นๆของไก่ชนในแต่ละภูมิภาคนั้น สามารถอธิบายได้ว่า ภูมิปัญญาอาจมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวหรืออาจมีความแตกต่างกันไป ในแต่ละท้องถิ่น เรียกว่า "ภูมิปัญญาท้องถิ่น" ซึ่งเกิดจากการที่ชาวบ้านแสวงหาความรู้เพื่อเอาชนะอุปสรรคทางธรรมชาติ (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2536 : 4-5) และการที่ไก่ชนทางภาคเหนือมีเอกลักษณ์เฉพาะไปทางไก่พม่าเพราะมีเขตแดนติดกับพม่า ไก่ภาคอีสานมีลักษณะเฉพาะไปทางไก่โรงนอนเพราะมีการนำไก่ชนโรงนอนเข้ามาในประเทศไทย โดยผ่านชายแดนประเทศลาวและภาคใต้นิยมไก่เคียวเหมือนกับมาเลเซีย อินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ ซึ่งปฏิบัติตามที่ นิคม ชมภูทอง ได้กล่าวเอาไว้ว่า ภูมิปัญญาเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปจนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละท้องถิ่น พันธุกรรมไก่ชนจึงมีความแตกต่างและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของแต่ละภูมิภาคตามที่ได้กล่าวมาแล้ว

3.2.4 สรีระของไก่ชน

คนที่เลี้ยงไก่นั้นมีความจำเป็นต้องรู้จักสรีระของไก่ชนเป็นอย่างดี เพราะการคัดเลือกไก่ที่จะนำมาเลี้ยงชนนั้นจะต้องรู้จักหลักการพิจารณาตั้งแต่หัวจรดหางเลยไปจนถึงเล็บเท้า อยุ่จะทุกส่วนของไก่ชนมีส่วนสำคัญที่ชี้ให้เห็นว่า เป็นไก่มีลักษณะดี-เลวได้เป็นการประเมินจากลักษณะภายนอก (Phenotype) เป็นการคัดเลือกไก่ที่ดีเอาไว้ ซึ่งจะขอกกล่าวถึงสรีระของไก่ไว้เป็นเบื้องต้น ดังต่อไปนี้

3.2.4.1 หัว เป็นส่วนประกอบของใบหน้า ซึ่งประกอบด้วย

1) ปาก เป็นกระดูกแข็ง มีปากบนและปากล่าง ปากบนงอจุ่มเล็กน้อย มีความคม ใช้กินอาหารและเป็นอาวุธในการจิกตี

2) จมูก อยู่ตรงโคนปากข้างบน มี 2 ข้าง ใช้สำหรับหายใจ

3) ตา ถัดจากจมูกมาจะเป็นตา มีอยู่สองข้าง เป็นกลมกลิ้งลงไป

4) คิ้ว อยู่เหนือตาทั้งสองข้าง เป็นสันนูนเพื่อป้องกันไม่ให้ตาเป็นอันตราย

5) หงอน อยู่กลางกระหม่อมเหนือคิ้วขึ้นไป เป็นอวัยวะที่บดเคี้ยวและ
สุขภาพของไก่

6) หู อยู่บริเวณถัดจากตาและคิ้วไปเหนือโหนกแก้มทั้งสองข้าง โดยมีขน
ขึ้นปกคลุมขนนี้เรียกว่า "ขนปิดหู"

7) ตุ่มหู เป็นหนังสีแดงที่ห้อยอยู่ใต้หูทั้งสองข้าง

8) เหนียง เป็นหนังสีแดงยื่นออกมาตรงคางไก่

3.2.4.2 คอ เป็นส่วนที่ต่อจากหัวลงมายังลำตัว มีขนขึ้นที่คอ เรียกว่า "สร้อยคอ"
ปกคลุมลงมาแต่ท้ายทอยลงมาจรดลำตัว

3.2.4.3 ปีก ไก่มีปีกอยู่สองข้างของลำตัว ใช้ในการบินและพองตัว ปีกส่วนบน
จะมีขนขึ้นปกคลุม ขนนี้เรียกว่า "สร้อยปีก" และมีขนแข็งและยาวมาจนถึงโคนหางใช้คุ้มลมเมื่อ
กระพือปีกบิน

3.2.4.4 ลำตัว เป็นส่วนที่ใหญ่ที่สุดของไก่ ห่อหุ้มอวัยวะภายในเอาไว้ มีขนขึ้น
ปกคลุมทั่วไปเรียกว่า "ขนตัว" และขนบนหลังไก่จากโคนคอลงมาจรดโคนหางเรียกว่า "สร้อยตัว"

3.2.4.5 หาง เป็นขนที่พุ่งออกไปหลังของไก่ มีสองชนิด คือ ขนหางที่สั้นๆที่เกิด
อยู่ใต้โคนหาง ลักษณะเหมือนหางไก่ตัวเมีย เรียกว่า "หางพัด" ชาวบ้านเรียกว่า "หางไก่แม่"
(หางไก่ตัวเมีย) ส่วนขนหางที่พุ่งยาวออกไปเรียกว่า "หางกระสวย" ชาวบ้านเรียกว่า "หางทวน"
โคนหางนั้น ชาวบ้านเรียกว่า "กระโหนดากไก่" เป็นที่อยู่ของต่อมน้ำมันไก่ที่ชาวบ้านเรียกว่า
"กระปุกน้ำมัน" ไก่จะรีดน้ำมันออกมาเช็ดความท้ออากาศขนให้เป็นมันและเงางามอยู่เสมอ

3.2.4.6 ขา มีอยู่ 2 ข้างเป็นส่วนที่ใช้ในการเดิน วิ่ง และใช้พาดคู่ต่อสู้ให้ได้รับ
บาดเจ็บ ซึ่งมีส่วนประกอบดังนี้

1) ปีกขา เป็นขาส่วนบนที่อยู่ติดกับลำตัว เลยลงไปถึงเข่าเป็นกล้ามเนื้อขนาดใหญ่และแข็งแรง

2) แฉ่ง เป็นส่วนที่ไก่ใช้ตีคู่ต่อสู้ อยู่จากเข่าลงไปจนถึงเท้า เป็นที่อยู่ของเกล็ดแฉ่ง เป็นเกล็ดหน้าแฉ่ง เกล็ดหลังแฉ่ง เกล็ดแฉ่งด้านใน เกล็ดแฉ่งด้านนอก ด้านในแฉ่งค่อนข้างไปเท้าจะมีกระดูกแข็งแรง แผลม เรียกว่าเดือย เป็นอาวุธที่ใช้แทงคู่ต่อสู้

3) นิ้ว ไก่มีทั้งหมด 4 นิ้ว ยื่นไปข้างหน้า 3 นิ้ว นิ้วชี้ นิ้วกลาง และนิ้วนาง ส่วนนิ้วก้อยจะชี้มาทางด้านหลัง ในตำแหน่งได้เดือย

4) เติบ เป็นส่วนที่อยู่ปลายสุดของนิ้ว มี 4 เติบตามจำนวนนิ้ว ไก่บางตัวใช้นิ้วและติบในการตีคู่ต่อสู้ โดยเฉพาะนิ้วก้อยใช้แทงคู่ต่อสู้ได้

การเลือกไก่เพื่อนำมาชนนั้นต้องดูสรีระเหล่านี้อย่างพิถีพิถันเป็นส่วนประกอบโดยใช้หลักใหญ่ๆ 3 ประการมาพิจารณา คือ ใช้หลักวิทยาศาสตร์ หลักโดยศาสตร์และภูมิปัญญามาใช้ในการเลี้ยงไก่ชนอย่างผสมผสาน สอดคล้องและลงตัว จะเห็นได้จาก ไก่ชนจะต้องมีโครงสร้างดี กระดูกปล้องคอดี กล้ามเนื้อหน้าอกมาก บั้นขาใหญ่ เป็นไก่ที่มีกำลังปะทะสูงเพาะมีมวล (Mass) มากจึงเลือกมาเลี้ยงชน นอกจากนี้ยังนำหลักทางพันธุศาสตร์ของเกรเกอร์ เมนเดล (Gregor Mendel) มาพิจารณาการถ่ายทอดสายเลือด หลีกเลี้ยงการผสมเลือดชิด (inbreeding) ที่ลักษณะด้อยที่ถ่ายทอดทางพันธุกรรมจะมีโอกาสถ่ายทอดมาสู่รุ่นลูกได้มากขึ้น เหล่านี้ล้วนเป็นการใช้หลักวิทยาศาสตร์เข้ามาพัฒนาสายพันธุ์เพื่อให้ได้ไก่ชนที่มีลักษณะภายนอกอันพึงประสงค์ในเชิงกีฬา ถ้าหากไก่ตัวใดที่มีเกล็ดนิ้วแตก เกล็ดกำไล เกล็ดกากบาท ฯลฯ และเกล็ดอื่นๆ ที่ถือว่าเป็นเกล็ดดีก็นำมาเลี้ยงชนได้ หลีกเลี้ยงเกล็ดงู เกล็ดบอด เป็นการใช้หลักของโดยศาสตร์ หากไก่ตัวใดที่มีจะงอยปากสีขาว ตาสีตัว มีลักษณะเข้าตำราไก่เก่งเป็นการใช้หลักภูมิปัญญา ซึ่งในสังคมอื่นๆ และในกิจกรรมอื่นๆ วิทยาศาสตร์กับโดยศาสตร์นั้นมักจะไม่นำมาใช้ร่วมกัน เพราะโดยศาสตร์ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยวิทยาศาสตร์

3.3 กลยุทธ์การเลี้ยงไก่ชน

การเลี้ยงไก่ชนนั้นจำเป็นต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ ที่ว่าต้องใช้ศาสตร์นั้น ต้องใช้หลักวิทยาศาสตร์การกีฬา หลักพันธุศาสตร์ หลักโภชนศาสตร์ หลักเวชศาสตร์ เป็นต้น จากนั้นต้องให้หลักภูมิปัญญา คติชนวิทยา ตลอดจนโดยศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้อง มีขั้นตอนมากมายที่เป็นกลยุทธ์ในการเลี้ยง ต้องใช้ความชัดเจนส่วนตัว ประสบการณ์และความละเอียดถี่ถ้วนตั้งแต่การสร้างเล้า(โรงเรือน) คัดเลือกพ่อพันธุ์-แม่พันธุ์ การผสมพันธุ์ การอนุบาลลูกไก่ ไปจนถึงขั้นตอนสุดท้ายคือการเลี้ยงออกชน และจากที่ได้กล่าวมาแล้วว่าคนไทยในจังหวัดขอนแก่นรู้จักวิธีการเลี้ยง

ไ้ช่นมานานน จ้งแห่งที่ละสมของภูมิปัญญามาแล้วหลายชั่วอายุคน ผู้วิจัยจึงรอนำเสนอภูมิปัญญาเกี่ยวกับการเลี้ยงไ้ช่นในพื้นที่อำเภอเมือง จ้งหวัดชอนแก่นดังต่อไปนี้

3.3.1 การเพาะพันธุ์ไ้ช่น

ในการคัดเลือกพันธุ์และลักษณะของไ้ช่น สิ่งสำคัญที่จะต้องให้ความสนใจมากเป็นพิเศษ ก็คือ ต้องใช้ภูมิปัญญาในการคัดเลือกไ้ช่นที่มีลักษณะดี สามารถถ่ายทอดลักษณะเด่นผ่านทางพันธุกรรมได้ จ้งจะได้ถูกไ้ช่นที่มีลักษณะดี ชาวบ้านในอำเภอเมือง จ้งหวัดชอนแก่น จ้งมีหลักในการเพาะพันธุ์ไ้ช่นดังนี้

3.3.1.1 การคัดเลือกพ่อพันธุ์

จากการสัมภาษณ์ นายสถิตย์ หลวงนันท์ ชาวบ้านโนนหัน ตำบลพระระดับ อำเภอเมือง จ้งหวัดชอนแก่น ซึ่งมีประสบการณ์การเลี้ยงไ้ช่นมานานกว่า 30 ปี นายสถิตย์เริ่มเลี้ยงไ้ช่นเมื่ออายุได้ 13 ปี เมื่อแต่งงานแล้วก็ยังเลี้ยงอยู่ขณะนั้นประกอบอาชีพเป็นช่างซ่อมรถยนต์ จนเป็นเหตุให้มีเรื่องผิดใจกับพ่อดา-แม่ยายเพราะเอาใจใส่กับไ้ช่นจนเกินไป ไม่สนใจทำงานขณะนี้นายสถิตย์อายุได้ 57 ปี ก็ยังเลี้ยงอยู่แต่ลดจำนวนลงเพราะอายุมากแล้ว สุขภาพไม่ค่อยดี การเลี้ยงไ้ช่นของนายสถิตย์เป็นการเพาะพันธุ์เอง เลี้ยงเอง เอาไปชนเองและขายเอง ราคาไ้ช่นเคยขายได้หลักพันจนถึงหลักหมื่น และออกชนวงเงินเดิมพันจากหลักพันถึงหลักหมื่นเช่นกัน ไ้ช่นของนายสถิตย์เป็นไ้ช่นที่ตีหนัก ตีเจ็บ มีลำห้กลำโคนตีมาก จนผู้คนในชุมชนโนนหันรู้จักตีทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการคัดเลือกพ่อพันธุ์ไ้ช่นที่สามารถถ่ายทอดลักษณะทางพันธุกรรมไปสู่รุ่นลูก ให้ได้ไ้ช่นที่มีเร้ชชงแก่งและฉลาด พอสรุปได้ ดังนี้

- 1) พ่อพันธุ์จะต้องมีอายุอยู่ในช่วง 1 ปีครึ่ง - 3 ปี ถ้าอายุมากกว่านี้จะเป็นไ้ช่นแก่ จ้งจะให้ลูกที่ไม่แข็งแรงชนเพราะ ห้กง่าย เลี้ยงตีไม่ได้ ถึงได้ก็น้อยครั้ง
- 2) พ่อพันธุ์จะต้องมีความสง่างาม สีช้ดเจนตามสกุลไ้ช่น เหลืองหางขาว ประดู่หางดำ เป็นต้น
- 3) พ่อพันธุ์จะต้องมีน้ำหนักตัวตั้งแต่ 3 กิโลกรัมขึ้นไป เพราะพ่อพันธุ์ที่ตัวโตจะให้ลูกที่ตัวโตและไ้ช่นที่มีน้ำหนักตั้งแต่ 3 กิโลกรัมขึ้นไปจะมีมากที่สุดในตอนไ้ช่น ทำให้หาคู่เปรียบได้ง่าย
- 4) พ่อพันธุ์จะต้องเป็นไ้ช่นที่มีลักษณะเป็นไ้ช่นแก่งเข้าตำรา เช่น ยืนสง่า ขาตรง ตาสีปลาหมอตาย แข็งกลม มีเกล็ดนิ้วเกล็ดแข็ง เข้าตำราไ้ช่นแก่ง
- 5) พ่อพันธุ์จะต้องมีความแก่งในลีลาเร้ชชงใจเด็ด สู้ไม่ถอย จ้งอย่างน้อยต้องเข้าสนามแข่งขันไม่น้อยกว่า 3 ครั้ง และชนะทุกครั้ง

(สถิตย์ หลวงนันท์, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2543)

จากการศึกษาภาคสนามอีกส่วนหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านมักจะคัดเลือกพอกไก่ออกจากตัวเองเลี้ยงไว้ โดยจะคัดจากไก่ตัวผู้ที่มีรูปร่างสวยงาม สีขนที่ดูใจ จับงามเรียกว่า จับสองท่อนและเชิงดี ดีเจ็บ เอาไว้ มีรอยหรือขนาน้ำหนัก 3-3.5 กิโลกรัม ซึ่งจะเป็นไก่ขนาดกลางและนิยมเลี้ยงกันมากในจังหวัดขอนแก่น ชาวบ้านในจังหวัดขอนแก่นนิยมเลี้ยงไก่ขนาดและน้ำหนักเท่านี้หรือที่ชาวบ้านเรียกว่ารุ่น "พิมพินิยม" เพราะเมื่อนำออกขนจะหาคู่ได้ง่าย (สงกรานต์ อภัยชา, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2543)

ในปัจจุบัน ได้มีการนำพ่อพันธุ์จากต่างประเทศเข้ามาในจังหวัดขอนแก่น เพื่อทำการพัฒนาสายพันธุ์ ที่มุ่งเน้นการเอาชนะกันเป็นหลัก มีไก่สายพันธุ์พม่า ซึ่งเป็นไก่ชนสายพันธุ์ที่ดีเร็ว รย้นออกแข้ง ปากไว แต่มีข้อเสียคือ มีรอยหรือขนาดเล็กเกินไป ทำให้หาคู่เปรียบได้ยาก ไก่ชน สายพันธุ์พม่านี้นิยมเล่นในแถบภาคเหนือของประเทศไทยเป็นส่วนมาก ซึ่งในจังหวัดขอนแก่นมักจะนิยมเอาไก่ชนสายพันธุ์พม่ามาผสมข้ามสายพันธุ์กับไก่ชนของตัวเอง หรือไก่สายพันธุ์อื่นๆก่อน เพื่อให้ได้รอยหรือขนาดที่โตขึ้น อย่างไรก็ตามไก่พม่าจะแพ้เชิงไก่ไทยที่มีเชิงกอดรัดวงในเหนียวแน่น ถ้าแลกหน้าตรง ตีนเปล่าจะแพ้ไก่พม่า นอกจากนี้ยังมีไก่ชนสายพันธุ์เวียตนาม เรียกว่า "พันธุ์ไซง่อน" เป็นไก่ที่มีโครงสร้างหรือกระดูกดี มีน้ำออดน้ำทนมเป็นเลิศ ดีลำโต แต่ข้อด้อยก็คือ เป็นไก่ชนที่ไม่ค่อยมีเชิง หรือที่เรียกกันว่า "ไก่โง่" จุดประสงค์หลักที่นำไก่ชนพันธุ์ต่างประเทศเข้ามา ก็คือ เมื่อนำมาผสมข้ามสายพันธุ์กันแล้ว จะได้ไก่ชนที่บินดี ดีเร็ว สดแข้งเปล่าเหมือนไก่ชนสายพันธุ์พม่า กอดรัดเหนียวแน่นเหมือนไก่ชนสายพันธุ์ไทย กระดูกดี ดีลำโตเหมือนไก่ชนสายพันธุ์ไซง่อน ซึ่งมักจะเห็นอยู่ในปอนทั่วไป (ประยูร โพธิ์ชัย, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2544)

ส่วนเชิงไก่นั้นมีหลายเชิง ถ้าชอบเชิงไหน ก็หาไก่ชนที่มีเชิงนั้นมาทำพ่อพันธุ์จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม พบว่า คนเล่นไก่ที่ตลาดนัด ก.ไก่ ชอบไก่เชิงบนเป็นส่วนมาก มีกอด กอด บี จีและ ล็อค (lock) ส่วนสีที่ได้รับความนิยมมาก คือ ประดู่หางดำ รองลงมา คือ เหลืองหางขาว เหตุผลที่คนเล่นไก่ชอบไก่ชนสีดังกล่าวนี้ ก็เพราะว่าไก่ชนประดู่หางดำ และเหลืองหางขาวนี้ เป็นไก่สกุลดี มีน้ำออดน้ำทนมและเป็นไก่ชนที่มีสีสวยงามกว่าไก่ชนสีอื่นๆ เป็นไก่พันธุ์ไทยที่มีชื่อเสียงมาแต่โบราณ มีประวัติการชนเป็นที่ยอมรับในหมู่นักเลี้ยงและเล่นไก่ชนมาก่อน (ทองดี ไชยกำเนิด, สัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2545)

เมื่อก่อนนี้ผู้เลี้ยงไก่ชนจะหวงแหนสายพันธุ์ไก่ชนของตนเองมาก ไม่ยอมให้ใครไปง่ายๆ บางทีซื้อยังไม่ยอมขาย แม้ว่าจะให้ราคาแพงแล้วก็ตาม และเมื่อมั่นใจในไก่ชนสายพันธุ์ของตน ก็จะเอาไก่ชนของตนผสมพันธุ์กันเอง จึงทำให้ได้ไก่ชนรุ่นต่อๆมาตัวเล็ก กระ

แกร็น ไม่แข็งแรงและเชิงขนไม่เก้งก้างเหมือนไก่ชนรุ่นพ่อ ทั้งนี้เนื่องจากการผสมพันธุ์โดยวิธีนี้เป็น การผสมพันธุ์แบบเลือดชิด (inbreeding) ซึ่งจะทำให้เกิดลักษณะด้อยปรากฏในรุ่นลูกหลาน และเมื่อเห็นผลเป็นเช่นนั้นผู้เลี้ยงไก่ชนในปัจจุบันนี้จึงหันมาผสมแบบข้ามสายพันธุ์ (crossbreeding) จึงได้ไก่ชนที่มีลักษณะเด่นของแต่ละสายพันธุ์ปรากฏในรุ่นลูกหลาน (บัญญัติ เหล่าไพบูลย์, สัมภาษณ์, 26 มกราคม 2545) หากนำหลักวิทยาศาสตร์มาพิจารณา จะเห็นว่าภูมิปัญญาที่กล่าวมานี้เป็นจริงตามหลักพันธุศาสตร์ของเมนเดล (Mendel) ที่กล่าวว่า ยีนส์ (Gene) จากพ่อ-แม่จะถ่ายทอดไปควบคุมลักษณะทางพันธุกรรมของรุ่นลูกหลานได้

3.3.1.2 การคัดเลือกแม่พันธุ์

การคัดเลือกแม่พันธุ์นั้นจะต้องหาแม่พันธุ์ที่ดี มาจากเหล่าที่ดี รูปร่าง สีสัน หน้าตา แข็งแรงดงาม นอกจากนั้นยังต้องสืบต่อไปถึงบรรพบุรุษด้วยว่า พ่อ - แม่ ของแม่พันธุ์นั้น เป็นอย่างไร กล่าวคือ แม่พันธุ์ที่ดีจะต้องเกิดจากแม่ไก่ที่มีลักษณะดี ลงเหล่าให้ลูกดีมาแล้ว ส่วน พ่อของแม่พันธุ์นั้นจะต้องเป็นไก่ชนที่มีลักษณะดี มีเชิงชั้นในการตีเป็นเลิศ ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ จะสามารถถ่ายทอดไปสู่ลูกหลานได้ (สถิตย์ หลวงนันท์, สัมภาษณ์, 13 พฤษภาคม 2545)

และจากการสัมภาษณ์นายประยูร โพธิ์ชัย ผู้เลี้ยงไก่ชนมากกว่า 30 ปี เคยรับราชการในกรมป่าไม้และย้ายไปรับราชการอยู่หลายแห่ง และก็เลี้ยงไก่ชนไปด้วยปัจจุบันเกษียณอายุราชการแล้ว แต่ยังเลี้ยงไก่ชนอยู่ ปัจจุบันเป็นเจ้าของชุมนุมเจ้าถิ่นตั้งอยู่ที่บ้านหนองกุง ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่าการคัดเลือกแม่พันธุ์นั้นต้องดูว่าลูกไก่ชุดไหนที่ ตัวผู้ชนเก่งที่สุดและมีประวัติการชนจากปอนได้มากครั้งก็คัดเลือกเอาจากไก่ชุดนั้นมาทำเป็นแม่พันธุ์ โดยเอาไก่สาวมาปล้ำกันดูตัวไหนเชิงดีตีเจ็บก็เอาตัวนั้นมาเป็นแม่พันธุ์ต่อไป (ประยูร โพธิ์ชัย, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2545)

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้พูดคุยกับนาย นายสำเรียน เทพไกรวัลย์ เป็นทั้งผู้เพาะเลี้ยง ผักหอมและมือไม้ มีประสบการณ์เลี้ยงไก่ชนมากกว่า 20 ปี และมีขุมไก่เป็นของตัวเอง เคยเป็นกรรมการรักษาเวลา (โดยใช้ขันน้ำ) ที่สนามชนไก่บ้านคำไฮ-หัวทุ่ง อยู่บ้านห้วย ตำบลบ้านห้วย อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นถึงการคัดเลือกแม่ไก่ว่ามีหลักในการคัดเลือก ดังนี้ คือ แม่ไก่ต้องสูงลำตัวยาวสมส่วนที่เรียกว่า "ไก่ฐานดี" นอกจากนั้นดูที่เกล็ดแข้งต้องมีกากบาท เกล็ดเดิมพันสูงตลอดแข้ง เกล็ดกำไล เกล็ดแตกที่นิ้วก้อยและเกล็ดอื่นๆ ที่เป็นเกล็ดดีประกอบ (สำเรียน เทพไกรวัลย์, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2545)

จากภูมิปัญญาการเลือกไก่ตัวเมียไว้เป็นแม่พันธุ์ในจังหวัดขอนแก่นที่ กล่าวมานี้พบว่าหลักการในการคัดเลือกแม่ไก่มีส่วนคล้ายกับทางภาคกลาง ผู้วิจัยขอยกตัวอย่าง ภูมิปัญญาของภาคกลางของอาจารย์พน นิลผึ้ง ซึ่งเป็นภูมิปัญญาคัดเลือกแม่ไก่ทางภาคกลาง

ดังนั้นคือ ให้เริ่มเลือกตั้งแต่ตอนที่ไก่อเป็นสาวรุ่นๆ อายุประมาณ 4 - 5 เดือน ก่อนออกไข่ เนื่องจากช่วงนี้ไก่อจะมีรูปร่างโครงสร้างทางสรีระให้เห็นเด่นชัด และให้เลือกแม่พันธุ์ที่มีลักษณะดังนี้

1) หน้าแหลมกลมถึงแบบหน้านก ถ้าได้แบบหน้านกยูง หน้ากา หรือ หน้าเหยี่ยว ได้ยิ่งดี ตาเขียวไม่ลึก ขอบตาสองชั้น ตาสีตามสายพันธุ์ เช่น ตาสีปลาหมอตาย (ขาวอมเหลือง) ตาหินชนวน (ตาดำ) ตาสีโพล จะเป็นไก่ตลาดและอดทน หงอนบางเรียบกอด กระหม่อม ปากแหลมคม มีร่องน้ำ เหง้าปากใหญ่ ปากสีแดงกับแข็ง ชูรีด เหนียงเล็ก ไม่หย่อนยาน

2) สีตรงตามสายพันธุ์หรือสีเดียวตลอดทั้งตัว แม่ไก่ควรเลือกชนพื้นสีเดียว เช่น เขียว ดำ แดง จะดี ไม่ควรมีสีกต่างหรือสีประอะ ชนสร้อยคอมีขลิบตามพันธุ์ เช่น สีประคูดู ก็มีสีประคูดุขลิบที่ชนคอ เหลืองก็มีเหลืองขลิบที่ชนคอ

3) จะต้องเป็นไก่ที่มีโครงร่างดี จับยาวสองท่อน คอดกลาง บานหัว บานท้าย กระดูกอกใหญ่และไม่คดงอ บั้นท้ายโตแบน หลังยาว บั้นขาใหญ่ คอยาวโค้งแบบค่อม้าหรือคองูเห่า กระดูกปล้องคอถี่และใหญ่ กระดูกนํ้ามันเดียว ขั้วหางใหญ่คดและยาว

4) แข็งขาคอม เล็ก นิ้วกลมยาว เกล็ดเรียงกันเป็นระเบียบ ท้องแข็งเต็ม มีปุ่มเดือย แข็งสีเดียวกัน ไม่ค้ำค่าง สีแข้งรับกับปาก ถ้ามีเกล็ดพิฆาตด้วยยิ่งดี

5) กิริยาขี้แข็ง เป็นไก่คล่องแคล่ว ว่องไว ตะบัดหัว เล่นสร้อยตลอดเวลา เวลาจับจะจับได้ยาก พอจับได้แล้วจะเชื่องมือ ลองเอามารนดูเชิง ถ้าเป็นไก่ชนได้สองหน้าสองคอ ตีแมน ตีเจ็บ ตีลำโต ฮินดินดี ก็นำมาเป็นแม่พันธุ์ได้

(พน นิลผึ้ง. 2543 : 18)

จากการคัดเลือกพ่อพันธุ์-แม่พันธุ์ก็สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับการเลี้ยงไก่ชนที่นำมาใช้ในการคัดเลือกไก่ที่จะนำมาเป็นพ่อ-แม่พันธุ์ เพื่อให้ได้ลูกไก่ที่เกิดมามีลักษณะที่ดีจากการถ่ายทอดลักษณะทางสายเลือด ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้ได้จากการศึกษา สังเกตและจดจำแล้วนำมาปฏิบัติจริงแล้วทั้งสิ้น และที่สำคัญชาวบ้านจะเลือกพ่อพันธุ์-แม่พันธุ์มาจากเหล่ากอที่ดี หรือเป็นไก่ที่มีตระกูลและมีชื่อเสียง มีประวัติชนดชนเก่งมาก่อนซึ่งภูมิปัญญานี้สามารถอธิบายได้โดยวิทยาศาสตร์ด้วยหลักพันธุศาสตร์ของเมนเดล ว่าลักษณะทางพันธุกรรมของลูกจะได้รับการถ่ายทอดมาจาก พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ดังนั้นไก่ที่ชนเก่งย่อมมีโอกาที่จะให้ลูกที่ชนเก่งด้วย ชาวบ้านจึงพิถีพิถันในการเลือกพ่อไก่-แม่ไก่โดยอาศัยพันธุ์ประวัติอย่างละเอียดลออ

3.3.1.3 ข้อที่ควรคำนึงในการคัดเลือกและเตรียมพ่อพันธุ์แม่พันธุ์

จากข้อมูลภาคสนามนายสำเรียน เทพไกรวัลย์ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการคัดเลือกและเตรียมพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ไว้ดังนี้

1) ไม่ควรเอาไก่ครอกเดียวกันมาผสมกันเพราะจะทำให้เกิดการผสมแบบเลือดชิด (inbreeding) ซึ่งจะทำได้ไก่ลักษณะด้อยลงเรื่อยๆ

2) พ่อพันธุ์-แม่พันธุ์ จะต้องมีความสุขภาพดี ปลอดโรคต่างๆ เช่น โรคคอกอก โรครีขาว เป็นหน่อที่เท่าหรือที่เรียกว่า "ลงพื้น" หรือโรคอื่นๆที่สามารถถ่ายทอดทางพันธุกรรม

(สำเรียน เทพไกรวัลย์, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2545)

และจากผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ นายพลาวีทย์ หล้าวงศ์ อายุ 51 ปี ซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์เพาะเลี้ยงไก่ชนมานานกว่า 20 ปี เป็นคนหนึ่งที่มีส่วนดำเนินการสนามตลาดนัด ก.ไก่ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น อยู่คุ้มวัดป่าเหล่าท่า ถนนศรีจันทร์ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นได้ให้แง่คิดเกี่ยวกับการเตรียมและคัดเลือกพ่อ-แม่ไก่ ดังนี้

1) ไก่ที่นิสัยไม่ดี เช่น จิกตีลูกไก่หรือไก่ตัวเมียขณะให้อาหาร ไม่ควรเอามาทำเป็นพ่อพันธุ์ เพราะจะทำให้เสียเวลาและไม่คุ้มกับการลงทุน

2) พ่อพันธุ์-แม่พันธุ์ จะต้องมีความคุ้นเคยกัน ซึ่งทำได้โดยปล่อยพ่อพันธุ์-แม่พันธุ์ไว้ในโรงเรือนเดียวกัน แล้วใช้สุ่มครอบพ่อพันธุ์เอาไว้รอให้แม่พันธุ์ไปหมอบข้างสุ่มแล้วจึงปล่อยให้ผสมพันธุ์กัน เพราะเชื่อว่า ถ้าแม่ไก่มีความเต็มใจที่จะผสมพันธุ์จะทำให้ลูกไก่ที่เกิดมามีความสมบูรณ์

3) เตรียมโรงเรือนให้มีขนาดกว้างขวาง สะอาด สำหรับทำรังให้ไก่ ปล่อยให้พ่อพันธุ์และแม่พันธุ์อยู่ตามลำพังในสถานที่ที่ร่มรื่น มีหญ้าและแมลงต่างๆ พร้อมกับให้อาหารเสริม จะทำให้เกิดการผสมพันธุ์อย่างเป็นอิสระตามธรรมชาติ พ่อพันธุ์มีความกระตือรือร้นในการผสมพันธุ์ ซึ่งจะทำให้ไม่มีโอกาสที่ก๊อออกเป็นตัวมีมากขึ้น

(พลาวีทย์ หล้าวงศ์, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2545)

จากข้อที่กล่าวมานี้ เป็นภูมิปัญญาที่สามารถอธิบายด้วยหลักวิทยาศาสตร์ว่าไก่ที่จะนำมาทำพ่อ-แม่พันธุ์นั้นหากมาจากสายเลือดเดียวกัน (เลือดชิด) แล้วโอกาสที่ได้ลักษณะด้อยถ่ายทอดมายังลูกหลานนั้นมีมาก และไก่ที่มีประวัติเป็นโรคหรืออ่อนแอมาก่อนถึงจะหายเป็นปกติแล้วอาจมีรอยโรค ระบบสืบพันธุ์อาจโดนทำลายด้วยโรค จะให้ลูกไก่ไม่สมบูรณ์ สำหรับแม่ไก่มีนิสัยไม่ดี เลี้ยงลูกไม่เก่ง(ไม่แม่)ควรคัดออก เพราะเลี้ยงลูกแล้วตายหมดจะทำให้เสียเวลาไม่ควรนำมาทำแม่พันธุ์ ส่วนการทำให้พ่อไก่และแม่ไก่มีความคุ้นเคยกันมาก่อนนั้นนับ

ได้ว่าเป็นยุคโลกบายให้แม่โกมีความพร้อมที่จะไขก่อนจึงให้ผสมพันธุ์ จึงตามธรรมชาติเมื่อไขแก่จัดตัวเมียจึงจะยอมให้ผสมพันธุ์ เมื่อตัวเมียพร้อมการผสมพันธุ์จึงจะเป็นไปอย่างสมบูรณ์ ส่วนการสร้างโรงเรือนและปล่อยไก่ให้ผสมพันธุ์กันตามธรรมชาตินั้นเป็นการจัดสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมให้ไก่เพื่อให้ไก่อยากผสมพันธุ์ นับเป็นความรู้ความเฉลียวฉลาดของคนเพาะเลี้ยงไก่ชนที่นำมาใช้ให้เกิดผลในทางปฏิบัติจริง

3.3.2 วิธีผสมพันธุ์ไก่ชน

จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ทำให้ทราบว่า ผู้เลี้ยงไก่ชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีวิธีผสมพันธุ์ไก่ ดังต่อไปนี้

3.3.2.1 วิธีธรรมชาติ พบในพื้นที่นอกเขตเทศบาลเป็นส่วนมาก เพราะชาวบ้านมีพื้นที่กว้างมากพอที่จะปล่อยไก่ให้หากินและผสมพันธุ์กันโดยอิสระ ปกติชาวบ้านมักจะปล่อยให้ไก่ชนผสมพันธุ์กันตามลานบ้าน โดยใช้พ่อพันธุ์ 1 ตัว ต่อ แม่พันธุ์ 2 – 5 ตัว การผสมพันธุ์แบบนี้จะทำให้อัตราการผลผลิตสูง เพราะพ่อพันธุ์และแม่พันธุ์ได้ออกกำลังกายไปในตัว ทำให้ร่างกายแข็งแรง และที่สำคัญ คือ ไก่จะรู้สึกผ่อนคลาย ไม่เครียด เป็นวิธีที่ง่ายที่สุด ไม่ต้องจัดการอะไรมากมายนัก เพียงแต่ทำรังไว้ให้แม่ไก่ได้ออกไข่ในที่ที่ปลอดภัยเท่านั้น ผู้เลี้ยงไก่ส่วนมากนิยมการผสมพันธุ์วิธีนี้ เพราะมีความเชื่อว่า การปล่อยให้แม่ไก่ออกไข่ กกไข่และเลี้ยงลูกเองจะทำให้ได้ลูกไก่ที่แข็งแรงมากที่สุดและประหยัดมากที่สุด

3.3.2.2 วิธีขังในคอก ทำได้โดยการจับพ่อพันธุ์และแม่พันธุ์ไว้ในคอกเดียวกัน คอยเก็บไข่ทุกวัน แล้วนำไปให้แม่ไก่ตัวอื่นกกไข่แทน หรือนำไปฟักในตู้ฟัก วิธีนี้เป็นวิธีของนายลำเรียน เทพไกรวัลย์ เหมาะสำหรับการเลี้ยงไก่ชนในพื้นที่ที่จำกัด (ลำเรียน เทพไกรวัลย์, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2545)

3.3.2.3 วิธีขังในเต้า เป็นวิธีของนายทองดี ไชยกำเนิด ส่วนมากพบในเขตเทศบาลเมืองขอนแก่นที่มีพื้นที่ในการเลี้ยงไก่จำกัดทำได้โดยการสร้างเต้าไก่แล้วทำรังไก่ไว้ในเต้า แล้วปล่อยให้พ่อพันธุ์และแม่พันธุ์ผสมพันธุ์กันในเต้า (ทองดี ไชยกำเนิด, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2545)

3.3.2.4 วิธีปล่อยแปลงตาข่าย เป็นวิธีของนายถนิตย์ หลวงนันท์ ชุมชนบ้านโนนทันและนายประยูร โพธิ์ชัย บ้านหนองกุง ตำบลศิลา ทำได้โดยการสร้างเต้าไก่แล้วทำรังไก่ไว้ในเต้า ใช้ตาข่ายบริเวณรอบๆเต้า แล้วปล่อยพ่อพันธุ์-แม่พันธุ์ลงผสมพันธุ์ในแปลงตาข่าย แม่ไก่จะวางไข่ในเต้า ฟักไข่และเลี้ยงลูกเอง (ถนิต หลวงนันท์, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2545)

การผสมพันธุ์ไก่ชนนั้นเป็นวิธีธรรมชาติที่ไม่ต้องการดูแลเอาใจใส่มากนัก แม้ในปัจจุบันนี้มีการนำการผสมเทียมเข้ามาใช้และมีการขังแม่ไก่แบบใช้ขังในกรงคอกและเก็บไข่

มาพักในตู้พักไข่ซึ่งเป็นการเพาะไก่ชนสนองความต้องการของลูกค้าของฟาร์มไก่ชนซึ่งทำเป็นธุรกิจขนาดใหญ่ในแถวภาคกลางเท่านั้น แต่ชาวบ้านในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นยังคงนิยมใช้การผสมพันธุ์ไก่ของตนเองโดยวิธีธรรมชาติอยู่ แต่จะคอยป้องกันไม่ให้แม่ไก่ไปผสมกับพ่อไก่ตัวอื่นโดยทำรั้วหรือกันด้วยตาข่าย จากนั้นก็ปล่อยให้ไก่ผสมพันธุ์อย่างอิสระไม่มีการดูแลอะไรมากนักเพราะเนื่องจากว่าชาวบ้านจะต้องออกจากบ้านไปประกอบอาชีพอย่างอื่น

3.3.3 การเตรียมรังไข่

การเตรียมรังให้แม่ไก่ชนออกไข่ หลังจากได้รับการผสมพันธุ์มานานพอสมควรแล้ว แม่ไก่ก็จะหารังเพื่อวางไข่ ชาวบ้านจะเตรียมรังไว้ให้ การเตรียมรังไข่นี้ถือเป็นเคล็ดลับอย่างหนึ่งที่มีความเชื่อทางไสยศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้อง แตกต่างจากการเตรียมรังให้แม่ไก่ทั่วไป ในวงการผู้เลี้ยงไก่ชน พยายามปกปิดเป็นความลับมาช้านาน จากการสัมภาษณ์และสังเกตชาวบ้านในอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่นมีเคล็ดลับในการรองรับรังไข่หลายอย่างพอจะสรุปเคล็ดลับในการเตรียมรังไข่ได้ดังนี้

เคล็ดลับที่ 1 ของนายสำเรียน เทพไกรวัลย์ จะรองรับไข่ในวันอังคารเท่านั้น เพราะถือว่าเป็นวัน "แห้ง" ห้ามไม่ให้ผู้หญิงรองรับไข่อย่างเด็ดขาดเพราะจะทำให้คลายความขลัง จากนั้นจะใช้ใบตะไคร้หอมที่ตากแห้งดีแล้วรองโดยเชื่อว่าตะไคร้หอมจะช่วยป้องกันไรไก่ไม่ให้มารบกวนแม่ไก่ขณะพักไข่ได้ และเมื่อลูกไก่ออกจากไข่มาเป็นตัวแล้วก็ต้องปลง (ยกลูกไก่ออกจากรังมาเลี้ยง) ในวันอังคารเท่านั้น

เคล็ดลับที่ 2 ของนายสถิตย์ หลวงนันท์ จะใช้ตะไคร้หอมแห้งแล้วเป็นวัสดุในการรองรับ แล้วหาสิ่งใดสิ่งหนึ่งในต่อไปนี้เป็น คือ เศษไม้คานที่หักจากปากคนที่กำลังหาม ไม้ฟ่าผ่า ซึ่งหากจากต้นไม้ที่ถูกฟ่าผ่าแล้วไปเก็บเอาเศษไม้คานที่ถูกฟ่าผ่า มีดหัก ขวานหักหรือเคียวหัก เศษไม้ที่ไก่ตัวผู้จิกเมื่อถูกเรียกตัวเมียแล้ววางไข่ มาใส่ไว้ในรังด้วย ของเหล่านี้อาจใช้เพียงสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ได้หรือหามาใส่ได้ทั้งหมดยิ่งดี จะทำให้ไก่เก่ง มีลำหัดลำโคน(หัก) ทางเคียวแน่น และมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองไก่ตัวนั้นไม่ได้รับอันตรายจากคู่ต่อสู้ ที่สำคัญคือ เป็นไก่หมาน (โรคติ กล่าวคือ เมื่อออกตีจะได้รับชัยชนะอยู่เสมอ)

เคล็ดลับที่ 3 ของนายทองดี ไชยกำเนิด คล้ายกับสองเคล็ดลับที่กล่าวมาแล้ว แต่ถ้าหาใบตะไคร้หอมไม่ได้ก็จะใช้ขี้ฝอย (เศษที่ได้จากการเหลาไม้ไฟเพื่องานจักสานต่างๆ) ก็ใช้ได้ดีเช่นเดียวกัน หากจะป้องกันไรที่จะมากัดแม่ไก่นั้นให้ใช้ยาเส้น หรือใบกะเพราแห้งก็จะช่วยได้ดีในระดับหนึ่ง และหากมีมีดหัก ขวานหักก็ใส่ลงไปเพื่อให้ไก่มีลำหัดลำโคน ซึ่งนายทองดีกล่าวว่าวิธีนี้เป็นวิธีของคนโบราณที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากปู่ ย่า ตา ยาย คนในปัจจุบันอาจเชื่อหรือไม่เชื่อก็ได้ (ทองดี ไชยกำเนิด, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2545)

เคล็ดลับที่ 4 ของนายจิม แก้วคง อายุ 67 ปี เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการเพาะเลี้ยง ฝึกซ้อมไก่ชนมากกว่า 30 ปีและเคยตระเวนชนไก่มาทั้งในจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียง มาเกือบทุกสนาม เป็นชาวบ้านคอนบม ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ได้เปิดเผยเคล็ดลับเกี่ยวกับการรองรังไก่ว่าใช้รีฟอยรองรังและใช้ยาเส้นใส่ลงไปด้วยเพื่อป้องกันไรไก่ และนำสิ่งที่เร็ดรวาง (สิ่งที่มีพลังอำนาจลึกลับ) เช่น เศษไม้หอมโคงศพ ไม้ฟ้าผ่า ไม้คานหัก ฯลฯ นำมาใส่ด้วย นอกจากนี้ยังนำใบทองพันชั่งมาใส่ด้วยเพื่อให้ลูกไก่ชนตัวนั้นหมานำเงินนำทองมาให้ผู้เป็นเจ้าของ (จิม แก้วคง, สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2545)

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้สืบค้นภูมิปัญญาการรองรังไก่จากตำราและสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ ได้พบภูมิปัญญาของภาคกลางต่างๆ ดังนี้

เคล็ดลับที่ 1 จากการสัมภาษณ์ อาจารย์บัว ดวงศรี ผ่านหนังสือ นักเลงไก่ชน 2543. ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของภาคกลางมีรายละเอียดดังนี้

1) ให้หาซากงูเห่า จับมาขดให้เป็นวงกลมให้หัวงูอยู่ด้านใน แล้วนำไปย่างไฟจนสุกจากนั้นนำไปตากแดดให้แห้ง

2) เอาซากงูเห่าที่ตากแดดจนแห้งแล้วห่อด้วยผ้าขาวบาง นำไปใส่ไว้ในบาตรที่กำลังจะเข้าพิธีอุปสมบทแล้วบอกกับพระที่เป็นผู้ทำพิธีว่า รองในห่อผ้าขาวนั้นเป็นของดีขอให้พระลวดยัดให้

3) เมื่อเสร็จพิธีและออกจากอุโบสถแล้วให้เอาห่อผ้าขาวนั้นออกจากบาตร

4) เตรียมกระบุงไว้สำหรับทำรังไก่แล้วหาสิ่งของที่เป็นเคล็ด ซึ่งประกอบด้วย ตะปุดอกโคงศพ (เก็บมาจากเตาเผาศพ) สิ่งของที่ใช้รองโคงศพมีตายโหง 1 ชิ้น และไม้ถูกฟ้าผ่า 1 ชิ้น หลังจากนั้นให้เอาสิ่งของที่หามาได้วางไว้ในรังไก่ เอารีฟอยหรือใบตะไคร้วางทับแล้วจึงวางห่อผ้าขาวที่มีซากงูเห่าทับลงไปอีกที

5) จัดวางรังไก่ที่เตรียมไว้ในโรงเรือนที่คุ้มแดดคุ้มฝน ให้แม่ไก่วางไข่ เมื่อแม่ไก่วางไข่และเริ่มฟักต้องคอยดูแลไม่ให้สัตว์อื่น ๆ ไปรบกวน จนกระทั่งลูกไก่ฟักออกมาเป็นตัว ก็ให้คอยสังเกตดูว่า แม่ไก่พาลูกคู่ยเรียกกินซากงูเห่าในรังจนหมด แล้วรอให้ถึงวันพระข้างขึ้นจึงยกรังไก่อลงมา ปล่อยให้แม่ไก่และลูกไก่อลงสู่พื้นดิน หลังจากนั้นให้ใช้เท้าเตะรังไก่เต็มแรงพร้อมทั้งเปล่งวาจาออกมาดังๆว่า "มึงต้องเป็นไก่แชมป์"

6) จับแม่ไก่และลูกไก่อมาใส่กรงอนุบาล แล้วนำลูกไก่อมาใส่ปลอกธา ติดหมายเลขลำดับการเกิดและเมื่อลูกไก่โตขึ้นก็ให้เปลี่ยนขนาดปลอกธาให้โตขึ้นตามไปด้วย

ให้ผู้เลี้ยงสังเกตดูว่า ลูกไก่ชนแต่ละตัวเมื่อโตเป็นหนุ่มแล้ว จะมีสีและลักษณะไม่เหมือนกัน เพราะลูกไก่เกิดต่างวันและเกิดตามศาสตร์และกำลังวันของตัวเอง (บัว ดวงศรี. 2543 : 24-25)

เคล็ดลับที่ 2 จากบทความเรื่อง ไก่ชน. โดยวิจิโต(นามแฝง). วารสารเพื่อนไก่ 2530. ซึ่งเป็นภูมิปัญญาทางภาคกลางได้ให้หลักการเตรียมรังไก่ ดังนี้

- 1) ต้องวางรังไก่ในตอนเช้าของวันอังคารหรือวันเสาร์เพราะเป็นวันแข็ง
- 2) ห้ามให้สตรีเป็นผู้วางรังไก่เป็นอันตรายเพราะจะทำให้ไก่อ่อนแอ
- 3) ให้นำหน้ารังไก่ไปทางทิศตะวันออกหรือทิศตะวันตกเฉียงเหนือ (ทิศพายัพ)
- 4) ให้หาหนาม 5 อย่าง คือ หนามแดง หนามพุงคอก หนามส้ม หนามหวาย และหนามไม้ร้อง เขาใส่ถ่วงวางไว้ได้สิ่งของรังรังไก่
- 5) ให้หาหัวงูเห่า หัวเสือปลา หัวพังพอน หัวเหยี่ยวนกเขา หัวเหยี่ยวหัวขาว เอาเพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง แขนงไว้ได้รังไก่
- 6) ให้หาไม้ที่เคยตีหรือขว้างปาไก่ตัวผู้ถึงกับตายหรือรักมาแล้ว เอามาทำเป็นไม้ค้อนหน้ารังไก่ให้แม่ไก่ปิ่นรำขณะขึ้นมาออกไข่ เพื่อเป็นการตัดไม้ข่มนามไปในตัว
- 7) เพื่อป้องกันการระบาดของเหาและไร ที่จะมารบกวนแม่ไก่ขณะออกไข่ ควรหาใบยาสูบหรือใบตะไคร้แห้งวางไว้กันรังพอสมควร

เคล็ดลับที่ 3 จากบทความ "การเตรียมรังสำหรับฟักไข่." เขียนไก่ชน. โดย อ.ประดิษฐ์ เชื้อสิงห์ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของภาคกลางได้บอกเคล็ดลับไว้ ดังนี้

- 1) หากกระบุงที่ใช้สำหรับใส่ของมาทำรังไก่ ถ้าเป็นกระบุงที่ใส่ของขายแล้วได้เงินมากๆ จะดี
- 2) ห้ามมูลฝอยและวัสดุมารองรังไก่ ซึ่งประกอบด้วย
 - ไม้ที่ผ่าผ่า ตามความเชื่อของคนโบราณที่เชื่อว่า จะทำให้ลูกไก่ชนที่เกิดมาเป็นไก่ที่ตีแรงจนทำให้คู่ต่อสู้รักคั้น
 - คราบงูเห่า ตามความเชื่อของคนโบราณที่เชื่อว่า จะทำให้ลูกไก่ชนที่เกิดมามีแฉ่งพิษเหมือนพิษของงูเห่า
 - ทองคำ ตามความเชื่อของคนโบราณที่เชื่อว่า จะทำให้ลูกไก่ชนที่เกิดมามีขนหรือสีสวยงามเหมือนทองคำ

ไม้คานหักคาบ่า ตามความเชื่อของคนโบราณที่เชื่อว่า จะทำให้ลูกไก่
ชนที่เกิดมามีลำหักลำโค่นดี หรือดีลำโต

หญ้าแพรก ตามความเชื่อของคนโบราณที่เชื่อว่า จะทำให้ลูกไก่ชนที่
เกิดมาเป็นไก่ที่ถูกตีแล้วฟื้นง่ายเหมือนกับหญ้าแพรกที่ฟื้นตัวง่ายแม้จะถูกย่ำจนเขียวเฉา

ใบตะไคร้แห้ง ใช้ป้องกันการรบกวนจากตัวไรในตัวแม่ไก่ขณะที่แม่ไก่
ฟักไข่และใบตะไคร้เป็นสมุนไพรที่มีกลิ่นหอมจะช่วยแก้ปวดเมื่อยให้กับแม่ไก่ได้

ใบเงิน ใบทอง ใช้ใบเงิน ใบทองอย่างละ 5 ใบ รongรังไก่เพื่อเป็นเคล็ด
ให้ได้เงินทองมากๆ

ใบขนุน ใช้ใบขนุนแห้ง 5 ใบ รongรังเพื่อเป็นเคล็ดให้เกือหนุน ให้ได้เงิน
ทองมากๆ

กระดูกช้าง ตามความเชื่อของคนโบราณที่เชื่อว่า จะทำให้ลูกไก่ชนที่
เกิดมากระดูกใหญ่

นอกจากนี้ยังมีเคล็ดลับการรongรังไก่ของทางภาคเหนือของประเทศไทยดังนี้

เคล็ดลับที่ 1 จากการสัมภาษณ์ อาจารย์จิตรเกษม ชมภูคำ ผู้เลี้ยงไก่ชน
จาก อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ผ่านหนังสือ ไก่ชน. 2537 ซึ่งเป็นภูมิปัญญาทางภาค
เหนือได้บอกเล่าถึงวิธีการเตรียมรังไก่ ดังนี้

1) ใช้ใบยาสูบตากแห้งรongรังไก่ เพื่อป้องกันเห็บ เหาและไร รบกวนแม่ไก่
ขณะฟักไข่

2) ใช้หัวงูเห่าตากแห้งรongที่พื้นรัง จะช่วยให้ไก่ชนของเราตีคู่ต่อสู้จนคู่ต่อสู้
ตามืดมิด

3) ใช้เศษไม้คานหักใส่ไว้ในรังไก่ จะทำให้ไก่มีลำหักลำโค่นดี

4) ใช้เศษไม้ใบหญ้าของลมหมุนรongรังไก่จะทำให้ไก่ของเราเข้าตีและหักคู่
ต่อสู้ได้เหมือนลมหมุน จะเป็นนิมิตรดีแก่ไก่ชนของเรา

และยังมีเคล็ดลับอีกข้อหนึ่งที่คนเขมรและคนไทยในแถบอีสานใต้ได้ศึกษา
และถ่ายทอดกันมา คือเคล็ดลับการรongรังไก่แบบเขมรมีดังนี้

เคล็ดลับที่ 1 จากบทความ "ฟักไข่ให้ได้ไก่เก่งแบบเขมร." สนามไก่ชน.
โดย เหลือง อานนท์ (นามแฝง) ได้บอกเคล็ดลับของเขมรไว้ ดังนี้

1) เมื่อแม่ไก่เริ่มวางไข่ให้สังเกตดูว่า แม่ไก่เริ่มออกไข่วันแรกจนถึงวันสุดท้าย ให้เลือกไข่ไก่ฟองที่โตที่สุด สวยที่สุดและมีลักษณะเป็นไข่ตัวผู้ ให้นำไข่ฟองที่เลือกเพียงใบเดียวนั้นมาให้แม่ไก่ฟัก

2) ไข่ที่เหลือออกนั้น ให้นำไปฝังดินแล้วนำไม้มาปักกันเป็นคอกขังไว้ไม่ให้ไก่ (ในไข่ฝังดิน) หนีออกไป หลังจากนั้นให้นำอาหารไก่และน้ำมาวางไว้พอเป็นพิธีและต้องไปรยข้าวเปลือกและให้น้ำแก่ไก่ที่อยู่ในไข่ฝังดินทุกวัน

3) เมื่อไข่ฟองเดียวที่แม่ไก่ฟักออกมาเป็นตัวเรียบร้อยแล้ว ให้ทำการปลดปล่อยไก่ (ในไข่ที่ฝังดิน) ให้เป็นอิสระ โดยการถอนไม้ที่ปักล้อมเป็นคอกไว้ออกให้หมด การกระทำเช่นนี้คือการปล่อยให้ไก่ออกไปหากินตามธรรมชาติ พร้อมกับบอกกล่าวกับไก่เหล่านั้นว่า "ขอให้เชื้อสายของเจ้ามีความเก่งและเป็นยอดไก่ชนด้วยนะ"

ซึ่งเคล็ดลับของเขียนไก่ชนชาวเขมรคือ มุ่งเน้นให้ได้ไก่ชนตัวที่เก่งที่สุดจากไข่ฟองที่ดีที่สุดเพียงฟองเดียวและนอกจากนั้นยังต้องการรวบรวมความเก่งของไก่ที่จะเกิดจากไข่ฟองอื่นๆมารวมไว้ในไก่ชนตัวเดียวที่มีโอกาสเกิดโดยใช้เคล็ดลับและพิธีกรรมดังที่กล่าวมาแล้ว

จากข้อมูลภาคสนาม พบว่า ในปัจจุบันนี้ผู้เลี้ยงไก่ชนในจังหวัดขอนแก่น ไม่ค่อยให้ความสำคัญในการใช้วัสดุในการรองรับไข่ไก่อมากนักและไม่ค่อยมีเคล็ดลับหรืออะไรเป็นพิเศษ นอกจากใช้ใบตะไคร้รองรับเพื่อกำจัดไรไก่อเท่านั้น อุปกรณ์ที่ใช้ทำรังก็ใช้เศษของเหลือใช้ เช่น ตะกร้า ฝุงกี เรง ก่อองกระดาษ ฯลฯ วัสดุที่เลิกใช้งานอย่างอื่นแล้วแต่นำมาใช้ประโยชน์ทำเป็นรังไข่ได้ หากมองในแง่ของหลักเศรษฐศาสตร์เป็นการลงทุนที่ต่ำแทบไม่สามารถตีราคาออกมาได้และประโยชน์ทางอ้อมก็ คือ เป็นการนำสิ่งของเหลือใช้กลับมาใช้ประโยชน์ (recycle) ช่วยรักษาสภาพแวดล้อม ลดปริมาณขยะจากสิ่งของที่เหลือใช้และช่วยลดมลพิษในชุมชนได้อีกด้วย

หลังจากเตรียมรังไข่เรียบร้อยแล้ว ให้วางรังไข่ไว้ที่มืดชื้น ไม่ถูกแดดถูกฝน และไม่ให้อยู่ในที่โล่งแจ้งจนเกินไป หลังจากนั้นคอยสังเกตตั้งแต่แม่ไก่เริ่มวางไข่ ทุกครั้งที่แม่ไก่ขึ้นไปวางไข่เสร็จแล้วให้ใช้ดินสอเขียนไว้บนเปลือกไข่ตั้งแต่ฟองแรกจนถึงฟองสุดท้าย เมื่อวางไข่เสร็จแล้วแม่ไก่จะเริ่มฟักไข่ ประมาณ 21 วัน ลูกไก่จะเริ่มออกเป็นตัว เมื่อได้ยินเสียงลูกไก่ร้องให้รีบแยกเอาเปลือกไข่ออกมาทิ้งเพื่อป้องกันการครอบลูกไก่ที่ออกจากเปลือกไข่ใหม่ๆ ทำให้ขาดอากาศหายใจถึงตายได้ เมื่อลูกไก่ตัวสุดท้ายออกมาจากเปลือกไข่แล้วตัวแห้ง แข็งแรงดีแล้วให้เอาลูกไก่และแม่ไก่ลงจากรัง แล้วตรวจดูว่ามีไข่ไก่ฟองที่ฟักไม่ออก เพื่อเป็นการตรวจสอบคุณภาพน้ำเชื้อของพ่อพันธุ์ด้วย (สงกรานต์ อภัยชา, สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2544)

เมื่อพิจารณาภูมิปัญญานี้เป็นไสยศาสตร์ที่เกิดขึ้นจากความเชื่อของคนโบราณ มีผลในด้านจิตวิทยาในการสร้างความมั่นใจในไถ่ของตนเอง สะท้อนให้เห็นถึงความรัก ความเอาใจใส่ของคนเลี้ยงไถ่ชนที่ไม่ละเลยแม้แต่การรองรับให้ไถ่ของตนอย่างมีพิธีการโดยไม่คิดว่าเป็นการยุ่งยากและเสียเวลา ส่วนหนึ่งสะท้อนให้เห็นความวิริยะ อุตสาหะและความช่างคิดของคนเลี้ยงไถ่ชน ที่เสาะแสวงหาแต่สิ่งที่ดีเพื่อให้ไถ่ชนของตนมีอำนาจ มีความเป็นสิริมงคล ชนแล้วต้องชนะและส่วนหนึ่งเป็นการนำเอาภูมิปัญญาสมุนไพรมาป้องกันพยาธิภายนอกไม่ให้มารบกวนสุขภาพและการกักไถ่ของแม่ไถ่ทำให้ลูกไถ่ที่เกิดมามีความสมบูรณ์พร้อมที่จะเติบโตเป็นไถ่ชนที่ดีในวันข้างหน้า

3.3.4 การคัดเลือกไถ่

เมื่อแม่ไถ่ได้รับการผสมพันธุ์และวางไข่ไว้ในรังที่เตรียมเอาไว้แล้ว จากการสัมภาษณ์นายสถิตย์ หลวงนันท์ ทำให้ทราบว่าชาวบ้านจะคัดเลือกไข่ที่เปลือกบาง มีผิวขรุขระ ฟองเล็กเกินไป ฟองโตเกินไป (ไข่แผลด) และฟองที่มีรอยแตกร้าวออกไป เพราะไข่เหล่านี้ถือว่าเป็นไข่ที่ผิดปกติอัตราการฟักออกเป็นตัวต่ำ ถึงออกเป็นตัวก็เป็นลูกไถ่ที่ไม่สมบูรณ์ ไข่ที่คัดออกนี้สามารถนำไปประกอบอาหารได้ การคัดเลือกไข่นี้แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านพุ่มพักและพิถีพิถันมากจึงได้คัดพันธุ์ตั้งแต่ยังอยู่ในไข่ เพราะมีความเชื่อว่า ถ้าไข่มากเกินไปแม่ไถ่จะกกได้ไม่ดี ไข่จะสั้นอกแม่ไถ่ทำให้ไถ่เนาเสีย ลูกที่เกิดมาจะไม่แข็งแรงและถ้าลูกไถ่มีจำนวนมากเกินไปจะเกิดการแย่งอาหารกัน เวลานอนแม่ไถ่จะกกได้ไม่ทั่วถึง ทำให้ลูกไถ่ไม่สมบูรณ์จึงคัดเลือกส่วนหนึ่งออกเหลือไว้ 5 - 10 ฟอง โดยจะเหลือไข่ที่ฟองโตๆ หัวท้ายเรียวยาวเอาไว้ เพราะเชื่อว่าเป็นไข่ที่จะให้ไถ่ออกมาเป็นตัวผู้ที่สมบูรณ์ที่สุด (สถิตย์ หลวงนันท์, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2545)

ในการคัดเลือกนี้ถ้าพิจารณาตามหลักวิทยาศาสตร์แล้ว มีโอกาสเป็นไปได้มากทีเดียว เพราะไข่ฟองโตนั้น จะมีสารอาหารมากกว่าไข่ฟองเล็ก ลูกไถ่ที่เกิดจากไข่ฟองโตจึงได้รับสารอาหารเป็นจำนวนมากนั้นย่อมหมายถึงความสมบูรณ์ของลูกไถ่ที่จะเกิดมาจากไข่ฟองนั้นด้วย ส่วนไข่ที่มีหัวท้ายเรียวยาวเชื่อว่าจะให้ลูกออกมาเป็นตัวผู้ นั่นนายสงกรานต์ อภัยชา ซึ่งเป็นผู้เลี้ยงไถ่ชนมานานกว่ายี่สิบปีและปัจจุบันเป็นผู้เลี้ยงไถ่ชนที่ฟาร์มของทอง จังหวัดขอนแก่น ได้ทดลองมาแล้วหลายครั้งปรากฏว่าเมื่อฟักออกมาจะเป็นไถ่ตัวผู้กับไถ่ตัวเมียครั้งต่อครั้ง (สงกรานต์ อภัยชา, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2545) และจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญสัตวแพทย์ วิทยาลัยเกษตรขอนแก่น ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านสัตวแพทย์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้รับการเปิดเผยเกี่ยวกับการคัดเลือกเพื่อเลือกเพศไถ่ที่ว่า มีโอกาสเป็นเพศผู้และเพศเมียอย่างละ เท่ากัน และโครโมโซมของไถ่ นั้นจะแตกต่างจากสัตว์อื่นโดยทั่วไป กล่าวคือ สัตว์อื่นๆ เช่น โค กระบือ สามารถเลือกเพศลูกสัตว์เหล่านี้ได้โดยคัดจากน้ำเชื้อของตัวผู้ เพราะ

โครโมโซมที่กำหนดเพศจะอยู่ที่ตัวผู้ แต่ไถ่นั้นโครโมโซมที่กำหนดเพศจะอยู่กับตัวเมีย ดังนั้นการคัดเลือกเพศของลูกไถจะต้องคัดเลือกที่ไถ ไม่ขึ้นอยู่กับขนาดหรือลักษณะของไถ แต่ในทางวิทยาศาสตร์ยังไม่มีวิธีใดที่เลือกเพศลูกไถได้ (บัญญัติ เหล่าไพบุลย์, สัมภาษณ์, 26 มกราคม 2545) จะเห็นว่าภูมิปัญญาในการคัดเลือกเพศลูกไถของชาวบ้านถูกต้องตามหลักวิทยาศาสตร์ คือ พิจารณาคัดจากไถ และผลที่ได้จากภูมิปัญญาชาวบ้านก็สอดคล้องกับหลักวิทยาศาสตร์ คือ เป็นเพศผู้ครั้งต่อครั้ง จากภูมิปัญญาชาวบ้านข้อนี้แม้ไม่ถูกต้องทั้งหมดแต่เป็นสิ่งที่น่าคิดที่ชาวบ้านธรรมดาผู้หลักวิชาศาสตร์ที่ลุ่มลึกนี้ได้อย่างไร

ภูมิปัญญาการคัดเลือกไถได้ถูกกระทำมาหลายยุคหลายสมัย จนเป็นที่เล่าขานสืบต่อกันมาจวบจนปัจจุบัน เรียกได้ว่าผ่านกระบวนการพิสูจน์ซ้ำมาแล้ว ซึ่งภูมิปัญญานี้ช่วยให้ผู้เลี้ยงได้ไถที่มีความสมบูรณ์ แข็งแรง เลี้ยงไถน้อยตัวแต่ได้ไถที่ดี และการเลี้ยงไถน้อยตัวนี้จะช่วยประหยัดข้าวประหยัดพื้นที่และประหยัดเวลาในการดูแลจึงถือเป็นการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดแต่มีประสิทธิภาพมากที่สุด ลงทุนน้อยแต่ได้ไถชนที่ดีที่สุด

3.3.5 การฟักไถ

เมื่อแม่ไถวางไข่จนฟองสุดท้ายแล้วก็จะเริ่มกกไข่เอง ใช้เวลา 18 - 21 วันก็จะออกเป็นตัว นับเป็นความฉลาดบรรพบุรุษของคนไทยที่พยายามคัดเลือกสายพันธุ์ไถที่ฟักไข่เองได้ ชาวบ้านมักนิยมให้แม่ไถกกไข่เอง และในปัจจุบันหากเป็นการเพาะเลี้ยงเพื่อในเชิงธุรกิจก็จะนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยส่วนมากเป็นฟาร์มขนาดใหญ่ที่มีอยู่แถวภาคกลาง ซึ่งวิธีกกไข่ที่นิยมในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นที่พบมี 2 วิธี คือ

3.3.5.1 วิธีธรรมชาติโดยให้แม่ไถกกเอง เป็นวิธีที่ประหยัดและชาวบ้านนิยมทำกันมากที่สุด ระยะนี้แม่ไถจะใช้เวลาเกือบทั้งวันในการกกไข่และคอยกลับไถ ในช่วงนี้ต้องคอยระมัดระวังไม่ให้มีสิ่งมารบกวน ต้องคอยดูแลเติมน้ำและให้อาหารแก่แม่ไถอย่างพอเพียง เพราะถ้าแม่ไถเกิดความเครียดหรือหิวอาจจะจิกกินไข่ของตนเองได้ เมื่อแม่ไถกกไข่ได้ประมาณ 10 วันให้ทำการส่องไข่ดูว่ามีเชื้อหรือผสมติดหรือไม่ จากนั้นคัดเลือกไถที่ผสมไม่ติดออกไปเหลือไว้แต่ไถที่ผสมติดให้แม่ไถกกไข่ต่อไปอีก ประมาณ 21 วันก็จะฟักออกเป็นตัว จึงปล่อยให้แม่ไถเลี้ยงลูกเองหรือจะแยกเลี้ยงก็ได้

3.3.5.2 วิธีจัดการให้แม่ไถตัวอื่นฟักแทน เป็นวิธีของนายสำเรียน เทพไกรวัลย์ ซึ่งสามารถแก้ปัญหาแม่ไถบางตัวอาจจะจิกกินไข่ของตนเองหรือจิกกินลูกไถที่ฟักออกมา ซึ่งสาเหตุอาจจะมาจากความเครียดจากการจัดการสิ่งแวดล้อมไม่ดีหรืออาจจะเป็นนิสัยส่วนตัวของแม่ไถก็ได้ ปัญหานี้แก้ไขได้โดยเก็บไข่ไปฝากให้แม่ไถตัวอื่นกกไข่แทน ชาวบ้านมักเรียกวิธีนี้ว่า

“ใช้มือปิ่น” ซึ่งก็หมายความว่าให้แม่ไก่ตัวอื่นกกไข่แทนนั่นเอง (สำเรียน เทพไกรวัลย์, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2545)

เมื่อแม่ไก่กกไข่ไปประมาณ 7 วัน ชาวบ้านจะสำรวจไข่ว่ามีเชื้อหรือไม่โดยการเขย่าไข่ และฟังดูว่ามีเสียงคลอนหรือไม่ ถ้าคลอนให้เก็บออกเพราะเป็นไข่เสียฟักไม่ออกเป็นตัว เมื่อแม่ไก่กกไข่ไปประมาณ 21 วัน ซึ่งชาวบ้านมักบอกว่า “3 คีล” นั่นคือ ไก่ไข่เวลากกไข่อยู่นับวันพระไป 3 ครั้งจึงจะฟักออกมาเป็นตัวและเมื่อฟักออกมาเป็นตัวแล้วจึงทำการกกลูกไก่ต่อไป(สำเรียน เทพไกรวัลย์, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2545) การให้แม่ไก่กกไข่เองนั้นมีข้อดีอยู่หลายประการ เช่น เป็นการประหยัดต้นทุน ประหยัดเวลาที่ต้องมาคอยประกบประหงม และที่สำคัญคือลูกไก่จะได้รับความอบอุ่นและเรียนรู้สัญชาตญาณจากแม่ไก่ ดังนั้นไก่ชนจึงไม่สมควรที่จะนำเข้าตู้ฟักไข่และตู้ฟักนำจะนำมาใช้กรณีที่เป็นไก่พันธุ์เท่านั้น (วิระ สุวรรณศรี, สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2545)

3.3.6 การกกลูกไก่

การกกลูกไก่นี้เป็นการอนุบาลลูกไก่ที่เกิดมาในระยะแรก ร่างกายยังไม่แข็งแรง หากดูแลลูกไก่ระยะนี้ไม่ดีจะทำให้ลูกไก่ตายได้ จากศึกษาภาคสนามทำให้ทราบว่าผู้เลี้ยงไก่ชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น นิยมกกลูกไก่โดยวิธีต่อไปนี้ คือ

3.3.6.1 วิธีธรรมชาติ เป็นวิธีกกลูกไก่ตามธรรมชาติ จากการออกเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า เป็นวิธีที่ชาวบ้านในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นนิยมโดยทั่วไปโดยปล่อยให้แม่ไก่กกลูกเอง เลี้ยงลูกเองตามลานบ้าน ชาวบ้านนิยมใช้วิธีนี้กันมาก เนื่องจากสะดวกสบาย ประหยัด แต่การกกลูกไก่โดยวิธีนี้ทำให้อัตราการตายของลูกไก่ในระยะแรกสูงมาก

3.3.6.2 วิธีกกโดยใช้ตุ่ม เป็นวิธีที่ให้แม่ไก่กกลูกเองแต่แยกไม่ไก่กับลูกไก่จริงไว้ในตุ่มเป็นการแก้ปัญหาที่ลูกไก่ตายในระยะแรก ผู้เพาะเลี้ยงไก่ชนโดยเฉพาะตามตุ่มใหญ่ๆ ที่ลงทุนหรือพ่อ-แม่ไก่มาในราคาแพง เช่น ฟาร์มของทองรองนายสงกรานต์ อภัยชา ตุ่มหนุ่มเจ้าถิ่นของนายประยูร โพธิ์ชัย ตุ่มเจ้าปู่ของคำรองนายศุภกร ภูคำแสนจึงหันมาใช้ตุ่มรังแม่ไก่ให้กกลูกไก่จนแข็งแรง คอยทำความสะอาดพื้นและให้อาหารและน้ำอย่างพอเพียง เมื่อลูกไก่โตจนอายุได้ 1-2 เดือนจึงปล่อยให้หากินเองตามธรรมชาติ พบว่าการกกลูกไก่โดยวิธีนี้อัตราการตายของลูกไก่น้อยกว่าวิธีแรก

3.3.6.3 วิธีกกโดยใช้ถังซีเมนต์ เป็นวิธีที่จัดการกกลูกไก่โดยนายอุทิศ วงษ์พัฒน์ เป็นผู้เพาะเลี้ยงไก่ชนเพื่อเป็นงานอดิเรกและเพื่อขาย มีประสบการณ์การเพาะเลี้ยงไก่ชนมากกว่า 5 ปี เป็นชาวบ้านดอนบม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยกกในถังซีเมนต์ที่ตัดแปลงมาจากถังส้วม หรืออาจเป็นโถงมังกรหรือตุ่มน้ำ โดยจับเข้าอนในตอนเย็นแล้วหาภาชนะมาปิดกันยุงและปล่อยไก่ในตอนสายในวันรุ่งขึ้น วิธีนี้ลูกไก่จะได้รับความอบอุ่นอย่างเพียง

พหุ กั้นลมโกรก กั้นฝนและกันยุงได้เป็นอย่างดี พบว่าการกกลูกไก่โดยวิธีนี้อัตราการตายของลูกไก่น้อยมาก (อุทิศ วงษ์พัฒน์, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2545)

3.3.6.4 วิธีกกโดยใช้ตู้ไฟฟ้า เป็นวิธีที่จัดการกกลูกไก่ในตู้กกที่ปิดล้อมด้วยตาข่ายหรือมุ้งลวด เพราะตาข่ายจะช่วยป้องกันการรบกวนจากยุงและแมลงต่างๆ แล้วใช้ความอบอุ่นจากหลอดไฟขนาด 60-100 วัตต์ ชนิดกลม คอยดูแลให้น้ำและอาหารอย่างเพียงพอ วิธีนี้ผู้วิจัยได้ทดลองทำด้วยตนเอง การกกลูกไก่โดยวิธีนี้ พบว่าอัตราการตายน้อยมาก

จากการกกลูกไก่ของชาวบ้านในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นนี้ได้สอดคล้องกับรายงานการวิจัยของเทอดศักดิ์ คำเหม็ง ภาควิชาสัตวศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่นที่ได้ศึกษาวิจัยการจัดการเลี้ยงกกลูกไก่พื้นเมือง โดยทำการทดลองในเขตมหาวิทยาลัยขอนแก่นและบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่าการกกลูกไก่ 3 วิธี คือ การกกโดยแม่ไก่ กกโดยใช้สุ่มและกกโดยถังซีเมนต์ นั้นการกกลูกไก่ด้วยถังซีเมนต์อัตราการตายน้อยที่สุด แต่อย่างไรก็ตามชาวบ้านยังให้แม่ไก่กกเองเพราะเป็นการประหยัดและแม่ของไก่ชนสามารถกกลูกได้เอง แม่ไก่บางตัวสามารถเลี้ยงลูกรอดได้ถึงร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่การรอดตายของลูกไก่นั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น อาหาร-น้ำสะอาดและเพียงพอหรือไม่ การเกิดโรคระบาด การจิกตีกันเองและแม่ไก่เลี้ยงลูกไม่เก่งแต่ปัญหาเหล่านี้สามารถโดยการบริหารและการจัดการที่ดี และการให้แม่ไก่กกลูกเองมีข้อดีอย่างหนึ่ง คือ ลูกไก่ที่เกิดมานั้นได้เรียนรู้สัญชาตญาณการดำรงชีพและการหลบภัยจากแม่ เมื่อโตขึ้นจึงจะเป็นไก่ชนที่ฉลาด เอาตัวรอดเก่ง และที่สำคัญยังเป็นการลดต้นทุนในการผลิตอีกด้วย

3.3.7 การเลี้ยงดูวิธีการและให้อาหารลูกไก่ชน

การเลี้ยงไก่ชนระยะนี้ ต้องเอาใจใส่เป็นอย่างมาก เพราะเป็นระยะที่ไก่ยังไม่แข็งแรง ดังนั้นในช่วง 3 วันแรกยังไม่ต้องให้อาหาร จัดหาเพียงน้ำสะอาดและเม็ดกรวดเล็กๆไว้ให้ไก่กิน เนื่องจากในช่วงนี้ ลูกไก่จะมีอาหารจากไข่แดงที่เหลืองสะสมไว้ในตัว ถ้าให้อาหารในระยะนี้จะทำให้ลูกไก่ท้องเสีย จนเป็นเหตุให้เสียชีวิตได้

สำหรับอาหารควรเริ่มให้ลูกไก่กินข้าวเป็นอันดับแรก ในระยะนี้ลูกไก่ต้องการอาหารที่มีโปรตีนสูง ควรให้อาหารสำเร็จรูปสำหรับไก่เล็กร่วมกับรำและปลายข้าวหรือจะใช้อย่างเดียวก็ได้ วิธีนี้เหมาะสมและสะดวก ทำให้ลูกไก่แข็งแรง โตเร็วและอัตราการเลี้ยงรอดสูง เพราะได้อาหารครบถ้วนกว่าวิธีดั้งเดิมที่ให้แต่อาหารธรรมชาติอย่างเดียว การให้อาหารไม่ควรให้คราวละมากๆ ควรแบ่งให้ครั้งละน้อยๆ และให้บ่อยครั้ง แบ่งเป็นมือเช้า กลางวัน ป้ายและเย็น

การให้หัวอาหารมีข้อดีตรงที่ทำให้ไก่มีอัตราการเจริญเติบโตดี แต่ทำให้ไก่สะสมไขมันและอ่อนแอ หัวอาหารอาจมีความเหมาะสมกับการเลี้ยงไก่ชนิดอื่นที่ไม่ใช่ไก่ชน เพราะไก่ชนต้องการกระดูกและกล้ามเนื้อที่ใหญ่และแข็งแรง เตรียมร่างกายเอาไว้สำหรับต่อสู้ ดังนั้นอาหารที่มีตามธรรมชาติเป็นสิ่งที่เหมาะสมกับไก่ชนมากที่สุด จากข้อมูลภาคสนามพบว่าชาวบ้านรู้จักการนำเอาปลวกมาเป็นอาหารไก่ ทำให้ไก่มีอัตราการเจริญเติบโตดี โครงสร้างใหญ่และแข็งแรง ไม่มีอาการข้างเคียงที่เป็นอุปสรรคในการชน และปลวกที่ชาวบ้านนำมาเลี้ยงไอนั้น มักทำรังอยู่ตามป่าเสื่อมโทรม รังมีสีน้ำตาลขนาดเท่าลูกฟุตบอล ชาวบ้านเรียกปลวกชนิดนี้ว่า "ปลวกไก่อ้น้อย" นำมาเลี้ยงไก่โดยใช้มีดลับรังปลวกแล้วเคาะปลวกออกจากรังให้ไก่อินทีละน้อย ทีเหลือก็ใช้เลี้ยงในวันต่อไปได้ แต่ปกติปลวกจะมีอยู่ตามธรรมชาติอยู่แล้ว โดยจะกินไม้หรือใบไม้ที่กองทับถมกัน ด้วยเหตุนี้นายคำตัน ทองสัน เจ้าของฟาร์มไก่ชนยูงทอง จึงได้พยายามแนะนำชาวบ้านให้ทำตามโครงการ "ปลูกไม้เลี้ยงไก่ชน" เพราะป่าไม้จะมีปลวกและแมลงต่างๆที่ไก่ชนชอบกินมาอาศัยอยู่ ไก่ก็จะได้รับอาหารที่มีคุณภาพอย่างเพียงพอ และชาวบ้านก็จะได้รับประโยชน์จากต้นไม้อีกทางหนึ่ง เพราะไม้เป็นไม้ที่ใช้หน่อเป็นอาหาร เป็นสินค้าและสามารถแปรสภาพเป็นหัตถกรรมอีสานได้มากมาย ซึ่งเป็นการเสริมรายได้ ลดรายจ่ายของชาวบ้าน ในที่สุดจะนำไปสู่การพึ่งตัวเองของชุมชน

นอกจากนั้นยังต้องให้ภูมิคุ้มกันโรค เช่น ภูมิคุ้มกันโรคหลอดลมอักเสบ ฝีดาษ นิวคลีอัสเซลล์และอหิวาต์ไก่ ตามระยะเวลาที่เหมาะสม ดังนี้

ครั้งที่ 1	ให้ภูมิคุ้มกันโรคนิวคลีอัสเซลล์ สเตรนาเอฟ เมื่อไก่อายุ 1 สัปดาห์ โดยหยอดตาหรือจุ่ม 1 หยด และให้ภูมิคุ้มกันโรคฝีดาษ โดยใช้เข็มสำหรับวัคซีนฝีดาษไก่จุ่มวัคซีนแล้วปักลงบนพังผืดปีกด้านใน 1 ครั้ง
ครั้งที่ 2	ให้ภูมิคุ้มกันโรคหลอดลมอักเสบ เมื่อไก่อายุ 2 สัปดาห์ โดยหยอดจุ่ม 1-2 หยดและควรทำซ้ำทุก 3 เดือน
ครั้งที่ 3	ให้ภูมิคุ้มกันโรคนิวคลีอัสเซลล์ สเตรนาเอฟ เมื่อไก่อายุ 4 สัปดาห์ โดยหยอดตาหรือจุ่ม 2 หยดและควรทำซ้ำทุก 3 เดือน
ครั้งที่ 4	ให้ภูมิคุ้มกันโรคอหิวาต์ไก่ เมื่อไก่อายุ 6 สัปดาห์ โดยการฉีดเข้ากล้ามเนื้อหน้าอก 1 ซีซี.และควรทำซ้ำทุก 3 เดือน

หลังจากลูกไก่ได้รับภูมิคุ้มกันโรค ลูกไก่จะเกิดภาวะเครียด ซึ่งเป็นปฏิกิริยาของร่างกายที่มีต่อภูมิคุ้มกัน จึงต้องให้วิตามินและยาปฏิชีวนะเสริมเพื่อให้ลูกไก่แข็งแรง สามารถสร้างภูมิคุ้มกันโรคได้ และเมื่อลูกไก่อายุได้ 2 เดือน ให้แยกลูกไก่ออกมาจากแม่และขวงนี้เองลูก

โก๋จะจิกตีกันเพื่อแย่งชิงความเป็นใหญ่ในฝูง ซึ่งอาจทำให้บาดเจ็บล้มตายกันได้ ดังนั้นจึงต้องให้วิตามินและยาปฏิชีวนะอีกครั้งเพื่อลดภาวะเครียด (ภมร พุทธสอน, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2543)

การเลี้ยงดูลูกโก๋ระยะแรกนี้ ลูกโก๋ควรได้รับการเอาใจใส่มากเป็นพิเศษเพราะลูกโก๋ยังไม่แข็งแรง หากกินยังไม่เก่งและยังไม่รู้จักการหลบหลีกภัยต่างๆ เมื่อครบอายุที่ต้องทำวัคซีนป้องกันโรคต้องทำตามปฏิทินการให้วัคซีนของกรมปศุสัตว์อย่างเคร่งครัด เพราะสาเหตุที่โก๋ของชาวบ้านตายเป็นอันดับแรกคือสาเหตุมาจากโรคระบาด แต่ชาวบ้านส่วนมากยังไม่มีการป้องกันโรคตามหลักวิทยาศาสตร์ หากโก๋ป่วยก็จะรักษาด้วยวิธีชาวบ้านและสมุนไพรซึ่งก็ได้ผลในระดับหนึ่ง จะเห็นว่าชาวบ้านใช้หลักเวชศาสตร์มาใช้ในการเลี้ยงโก๋ชนของตนเอง โดยการพึ่งพาภูมิปัญญาตัวเองเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนฤมิตร สอดสรุ โดยให้ชาวบ้านพึ่งตัวเองได้ลดการพึ่งพาจากภายนอก จะทำให้ชุมชนเข้มแข็งเป็นแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน

3.3.8 วิธีการเลี้ยงดูและให้อาหารลูกโก๋ชนรุ่นกระทง

โก๋อายุ 5-6 เดือน จะเรียกว่า "โก๋กระทง" ระยะนี้โก๋จะมีความแข็งแรง รู้จักหากินเอง หลบหลีกภัยและช่วยตัวเองได้มากขึ้น อาจจะเริ่มปล่อยให้หากินเองตามธรรมชาติ ช่วงนี้โก๋จะไม่ค่อยอยุติดกับแม่โก๋แล้ว การเปลี่ยนแปลงของร่างกายในระยะนี้ก็คือ โก๋ตัวผู้จะเริ่มมีเสียงขัน โก๋ตัวเมียจะเริ่มติดตัวผู้เพื่อผสมพันธุ์ ระยะนี้ต้องแยกตัวผู้ตัวเมียออกจากกัน เพื่อคัดเลือกโก๋ที่มีลักษณะดีไว้เป็นพ่อพันธุ์-แม่พันธุ์ ส่วนโก๋ที่ลักษณะไม่เหมาะกับการเป็นพ่อพันธุ์-แม่พันธุ์ จะคัดออกขายหรือนำมาแยกเลี้ยงไว้เป็นอาหารสำหรับบริโภคในครัวเรือน

โก๋ตัวผู้เมื่อโตเต็มทีจะมีสีขนสวยงามเป็นมันเงา เริ่มรู้จักกรีดกรายขึ้นทับตัวเมีย ระยะนี้ให้ระวังโก๋จะจิกตีกันเอง โดยเฉพาะเวลาที่โก๋เปียกฝน ขนจะลึบลื่นติดกับลำตัว โก๋ชนจะจำกันไม่ได้คิดว่าเป็นโก๋นอกฝูงที่ไม่คุ้นเคยกัน เมื่อโก๋จิกตีกันเองก็จะเกิดการบาดเจ็บเสียสภาพการเป็นโก๋ชน ดังนั้นเมื่อโก๋ชนอายุได้ 7 เดือน ควรนำมาคัดเลือกเอาเฉพาะตัวที่มีลักษณะดีนำมาขังสุ่ม เพื่อป้องกันการจิกตีกันและฝึกให้เป็นโก๋ชนต่อไป

3.3.9 กระบวนการคัดเลือกโก๋ชน

โก๋ที่เกิดมาจากพ่อ-แม่ที่เป็นโก๋ชนนั้นไม่ใช่จะใช้ชนได้ทุกตัว ดังนั้นโก๋ชนต้องผ่านกระบวนการคัดเลือกก่อน ซึ่งขั้นตอนนี้ต้องใช้ทั้งความละเอียดถี่ถ้วน ใช้ทั้งศาสตร์ ศิลป์ ประสบการณ์ ความรู้ความฉลาดที่ลุ่มลึกและซับซ้อน มาพิจารณาคัดเลือกเพื่อให้ได้โก๋ชนที่ดีและชนเก่ง จากข้อมูลภาคสนามพบว่าชาวบ้านในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีหลักการคัดเลือกโก๋ชนดังต่อไปนี้

3.3.9.1 คัดเลือกจากสายเลือด (เหล่ากอ) เป็นการดูจากการถ่ายทอดสายเลือด ว่าไก่ตัวนั้นมีพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นตัวไหน มีประวัติการชนเป็นอย่างไร จิตใจผู้ทอด อดทนเพียงใด เป็นไก่เชิง ตีเจ็บ ตีแผล ตีหักหรือไม่ เพราะไก่ที่เป็นลูกเป็นหลานจะต้องได้รับการถ่ายทอดลักษณะดีเหล่านั้นออกมาด้วย (สงกรานต์ อภัยชา, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2545) ดังนั้นการคัดไก่ชนต้องเลือกเอาตัวที่มาจากเหล่ากอที่ดีและมีชื่อเสียงในการชนมาก่อน

3.3.9.2 คัดเลือกจากลักษณะภายนอก เป็นการดูจากรูปร่าง หน้าตา ท่าทาง โดยพิจารณาอย่างละเอียด จากอวัยวะภายนอกของไก่ทุกส่วนตั้งแต่จะงอยปากเลยไปจนเล็บเท้า (สงกรานต์ อภัยชา, สัมภาษณ์ : 14 มีนาคม 2545) เพื่อเปรียบเทียบกับตำราและความเชื่อของคนโบราณที่ได้รับการพิสูจน์เข้ามาแล้วว่าเป็นลักษณะไก่ชนที่ดี ซึ่งจะกล่าวโดยละเอียดในหัวข้อต่อไป

3.3.9.3 คัดเลือกจากลักษณะภายใน เป็นการดูจากความสามารถในการชนของไก่ให้ประจักษ์แก่สายตา โดยการช้อมหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "ปล้ำไก่" ว่ามีเชิงชนและ ลำหัก ลำโค้งพอที่จะนำไปเลี้ยงชนได้หรือไม่ก่อนที่จะนำไปเลี้ยงชน (วิรัตน์ เจียมเมืองปัก, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2545)

จะเห็นว่าแม้จะคัดไก่ส่วนที่มีองค์ประกอบทางร่างกายไม่เหมาะที่จะนำมาเป็นไก่ชนได้ออกไปส่วนหนึ่งแล้ว ส่วนที่เหลือต้องนำมาคัดอีกโดยดูจากเหล่ากอ เมื่อได้เหล่ากอที่ดีแล้วก็มาคัดจากคุณลักษณะภายนอก จากนั้นจะต้องนำมาทดลองปล้ำดูให้เห็นจริง กระบวนการคัดไก่นั้นเป็นการคัดแล้วคัดอีกเพื่อให้ได้ไก่ชนที่มีคุณภาพ จึงทำให้เกิดภูมิปัญญาที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการเลี้ยงไก่ชนในชั้นตอนนี้มากมาย หากผ่านกระบวนการนี้แล้วชาวบ้านจึงจะนำไปบำรุงเลี้ยงและฝึกช้อมเพื่อชนต่อไป

3.3.9 การช้อมเพื่อออกบ่อน

ไก่ชนหากเปรียบเทียบกับคนก็เหมือนนักมวย ต่างกันที่ไก่ชนมีเชิงชนติดตัวมาโดยสายเลือด แต่นักมวยเรียนรู้เชิงมวยด้วยการฝึกหัด การเอาคนมาต่อยมวยโดยไม่ได้ผ่านการฝึกช้อมมาก่อนนั้นย่อมมีโอกาสนแพ้มากกว่าชนะ ดังนั้นนักมวยจึงต้องมีการฝึกช้อมและออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ ด้วยเหตุผลเดียวกันไก่ชนจะต้องมีการลงนม ฝึกช้อม ปล้ำนมและออกกำลังกายเพื่อให้ร่างกายมีความแข็งแรง มีพลังกำลังและความอดทน เพราะไก่ชนต้องใช้กำลังในการปะทะสูงและเอาร่างกายเข้าแลกกับความเจ็บปวด (วิรัตน์ เจียมเมืองปัก, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2545) ดังนั้นการฝึกช้อมไก่ชนจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ส่งผลให้แพะ-ชนะได้ชาวบ้านจึงมีวิธีการฝึกช้อมและปล้ำไก่อยู่หลายวิธีดังนี้

3.3.10.1 การซ้อมลงนม

นำไก่ชนมาถ่ายพยาธิ อาบน้ำตากแดด วิจารณ์และให้อาหารบำรุงไก่ชนครบ 7 วันแล้ว จะนำไก่ไปซ้อมลงนม โดยหาคู่ต่อสู้ที่มีอายุและน้ำหนักใกล้เคียงกัน การซ้อมครั้งนี้ไก่ชนจะต้องสวมสนับที่จะงอปากเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดบาดแผลจากการจิกตีกันและพันแข้งด้วยผ้านุ่มๆหรือฟองน้ำ ทั้งนี้เพื่อป้องกันการบาดเจ็บที่อาจจะเกิดขึ้นได้ หลังจากนั้นปล่อยให้ไก่ชนกัน 2 ยกๆละ 15 นาที ทำเช่นนี้สัปดาห์ละ 2 ครั้ง (สงกรานต์ อภัยชา, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2545) เนื่องจากการซ้อมไก่ต้องใช้ไก่สองตัวสมมุติสถานการณ์ให้เป็นคู่ต่อสู้กันชาวบ้านจึงนิยมเลี้ยงไก่สองตัวเพื่อจะใช้ปล้ำนวมกันได้โดยไม่เสียเวลาเดินทางไปหาคู่ซ้อมกับผู้อื่นหรือค่ายอื่น

3.3.10.2 การซ้อมจริง

หลังจากที่ซ้อมลงนมได้ประมาณ 3 ครั้งหรือ 6 ยกแล้วปล่อยให้ไก่พัก 3 วัน หลังจากนั้นให้หาคู่ซ้อมที่มีน้ำหนักและอายุใกล้เคียงกันไม่นิยมนำไก่เหล่าเดียวกันซ้อมกัน เพราะไก่เหล่าเดียวกันจะมีชั้นเชิงคล้ายกันจะทำให้ไม่รู้ว่าไก่ของเราดีอย่างไร แค่นั้น มีจุดเด่นจุดด้อยอย่างไร จึงต้องหาไก่ต่างขุมคนละเหล่าเป็นคู่ซ้อม ซึ่งเป็นเหตุผลหนึ่งที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์โยงใยในสังคมของคนเลี้ยงไก่ชนได้เป็นอย่างดี การซ้อมจริงจะต้องใช้ผ้าปิดคอเดียวเพื่อป้องกันการแทงกันก่อนส่วนมากใช้ผ้ายีนส์ตัดให้กว้างประมาณ 1 นิ้ว ยาว 10 นิ้ว พันรอบคอและเดือย 4-5 รอบแล้วใช้ยางรัดไม่ให้ผ้าหลุดก็เป็นอันใช้ได้ การซ้อมควรปล่อยให้ซ้อมไม่เกิน 2 ยก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพของไก่ การซ้อมจริงจะต้องเปลี่ยนคู่ซ้อมไปเรื่อยๆ เว้นช่วงห่างกันประมาณ 10 - 15 วัน จึงซ้อม 1 ครั้งและเมื่อนับจำนวนยกที่ซ้อมจริงแล้ว รวมกันได้ 8 - 10 ยก จึงถือว่าไก่พร้อมที่จะออกบ่อนได้ (สงกรานต์ อภัยชา, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2545)

3.3.10.3 การล่อไก่

การล่อจะเป็นการฝึกให้ไก่ออกกำลังโดยการวิ่งและบิน ซึ่งการล่อไก่นี้จะทำหลังจากที่ผ่านลงนมมาแล้ว ส่วนมากจะทำการล่อในช่วงเช้า โดยล่อเป็นทางตรงหรือทางอ้อมแล้วแต่สะดวก จุดประสงค์เพื่อให้ไก่ได้ออกกำลังกาย เพื่อให้ไก่มีร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรง กล้ามเนื้อทุกส่วนมีความแข็งแรง การล่อไม่มีวิธีที่ดีที่สุด การเลี้ยงไก่ออกบ่อนหนึ่งตัวอาจใช้การล่อหลายๆวิธีผสมผสานกัน (สงกรานต์ อภัยชา, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2545) ซึ่งการล่อไก่นี้มีหลายวิธีดังนี้

1) วิธีให้ไก่ว่ายน้ำ เป็นวิธีแบบโบราณ ซึ่งได้สัมภาษณ์นายเพชรผล พันธุ์ผาง กล่าวถึงวิธีนี้ว่า เคยเห็นคนเลี้ยงไก่ในสมัยก่อนทำกันมา การล่อไก่วิธีนี้ทำโดยปล่อยให้ไก่ลงลงในสระหรือห้วยที่อยู่ใกล้บ้าน ไก่จะบินและใช้เท้าพุน้ำเพื่อที่จะเข้าฝั่งหรือใช้เรือพายนำไก่

ออกจากฝั่งไกลประมาณ 10 เมตร แล้วปล่อยไก่ให้ว่ายน้ำข้ามไปฝั่ง ไก่จะใช้เท้าพุน้ำพร้อมกับกระพือปีกบินเพื่อพุงตัวเองให้พ้นน้ำ ทำเช่นนี้ทุกวันพร้อมกับเพิ่มจำนวนครั้งในการว่ายน้ำขึ้นเรื่อยๆ จนเห็นว่าไก่เหนื่อยพอสมควร วิธีนี้ได้กำลังขาและปีกไปพร้อมๆกัน แต่มีข้อเสียคือ ปีกไก่จะเปียกน้ำเป็นสาเหตุให้ขนปีกเปราะหักง่าย ใช้ชนได้ไม่นาน (เพชรพล พันธ์ผาง, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2545) และมีข้อจำกัด คือ ต้องมีแหล่งน้ำด้วย

2) วิธีโยนไก่ ใช้มือหนึ่งจับที่ขาไก่รวบเข้ากันไว้ แต่จับแบบหลวมๆ เพื่อไม่ให้ไก่เคล็ดขัดยอก ส่วนอีกมือหนึ่งจับรูที่อกไก่พร้อมกับโยนไกรขึ้นไปพอสุดปลายแขน โดยที่ยังไม่ปล่อยไก่ แล้วให้ตกลงมาพร้อมกับเรานั่งลงโดยที่มือยังพุงอยู่ไก่อีกจะกระพือปีกเป็นการบริหารปีก การปล่อยไก่อวิธีนี้ต้องทำด้วยความนุ่มนวลที่สุดและทำเช่นนี้ไปเรื่อยๆ จนเห็นว่าไก่มีอาการเหนื่อยหอบพอสมควรจึงหยุด วิธีนี้อาจทำให้ไก่ขัดยอกตามเนื้อตัวได้ง่าย จึงมีการเปลี่ยนมาใช้ผ้าโยนแทน โดยใช้ผ้าใบตัดเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาด 2.5X2.5 เมตร หรืออาจดัดแปลงใช้กระสอบป่านแทนก็ได้ ให้คนสี่คนจับคนละมุม แล้วเอาไก่อวางบนผ้า ดึงผ้าให้ตึง แล้วโยนขึ้นพร้อมๆกัน ไก่จะลอยขึ้นไปบนอากาศแล้วจะกระพือปีก ตกลงมาที่ผ้าเหมือนเดิม เมื่อตกลงมาแล้วให้ดึงผ้าโยนขึ้นไปอีก ทำเช่นนี้ต่อไปเรื่อยๆ จนเห็นว่าไก่เริ่มมีอาการเหนื่อยหอบจึงหยุด วิธีนี้จะเน้นให้ไก่อบินได้เฉพาะกำลังปีกเท่านั้น (สงกรานต์ อภัยชา, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2545)

3) วิธีผลักอก ใช้มือข้างที่ถนัดชูอกไก่ไว้ และมืออีกข้างหนึ่งวางบนโคนหางไก่ แล้วมือที่อกให้ผลักขึ้นพร้อมๆกับมืออีกข้างกดโคนหางลง ไก่จะกระพือตีปีกเหมือนกับตอนไก่อจิกตีกัน ทำไปเรื่อยๆจนไก่เหนื่อยหอบแล้วจึงหยุด วิธีนี้มีข้อเสียคือ เมื่อพบกับคู่ต่อสู้ที่ตีตัวแล้วมักจะออกอาการได้ง่ายๆ แต่ก็มีผู้นิยมทำพอสมควรเพราะทำได้ง่าย ประหยัดเวลา และใช้แรงงานน้อย ไก่ได้ทั้งกำลังปีกและขา (นายสงกรานต์ อภัยชา, สัมภาษณ์ : 14 มีนาคม 2545) อย่างไรก็ตามการผลักอกจะทำให้ไก่อระบบบริเวณหน้าอกเมื่อถูกคู่ต่อสู้บริเวณนี้จะทำให้ไก่อแพ้ได้ง่ายเช่นกัน

4) วิธีบินหลุม ขุดดินให้เป็นบ่อขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 1.20 เมตร ลึกประมาณ 1.50 เมตร แล้วจับไก่อลงในบ่อแล้วใช้ไม้ไผ่เหลาเป็นไม้แฉ่ไล่ให้ไก่อบินขึ้นจากหลุม จำนวนครั้งการบินตั้งแต่ 30 ครั้งไปจนถึง 100 ครั้ง แล้วแต่สภาพของไก่ ถ้าเห็นว่าไก่เหนื่อยหอบพอสมควรแล้วจึงหยุด วิธีนี้มีคนใช้ถึงซีเมนต์ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 1 เมตรมาตั้งเรียงกันขึ้นไปก็จะได้ความสูง 1.50 เมตร มาใช้แทนหลุม แล้วใช้กระสอบป่านพาดรองรอบขอบบ่อเพื่อป้องกันขอบบ่อซีเมนต์บาดเท้าไก่ ก็ใช้ได้ผลเช่นเดียวกัน วิธีนี้มีคนนิยมทำกันมากพอสมควร ไก่

ได้ทั้งกำลังปีกและขา(นายเพชรพล พันธ์ผาง , สัมภาษณ์ : 12 มีนาคม 2545) (นายสงกรานต์ อภัยชา , สัมภาษณ์ : 14 มีนาคม 2545)

5) วิธีวิ่งสู่ม มี 3 วิธี คือ

ก.สู่มธรรมดา ใช้สู่มสองอันครอบกันเอาไว้ สู่มเล็กเอาไว้ข้างใน สู่มใหญ่เอาไว้ข้างนอก เอาไม้ตัวหนึ่งไว้ข้างในอีกตัวปล่อยอยู่ข้างนอก แล้วปล่อยให้ไม้วิ่งเกาะสู่ม วิธีนี้สามารถล่อได้ที่ละสองตัวไปพร้อมๆกัน แต่มีข้อเสียเปรียบคือไม้จะได้แต่กำลังขา ไม้บางตัวจะใช้ปากสับที่สู่มและบินใช้เท้าตะกายสู่มเป็นสาเหตุให้ไม้ปากพัง และทำให้รับบาดเจ็บจากสู่มบาด (นายสงกรานต์ อภัยชา , สัมภาษณ์ : 14 มีนาคม 2545)

ข.สู่มทรงตาข่าย ขณะนี้มีคนคิดแก้ไขปัญหาล้อด้อยของสู่มธรรมดา โดยใช้เหล็กเส้นทำเป็นโครงแทนสู่ม แล้วจึงครอบด้วยตาข่ายในล่อนก็ได้ผลดีพอสมควร อย่างไรก็ตามไม้บางตัวมีนิสัยไม่วิ่งสู่มทำให้การล่อแบบนี้ไม่ได้ผลเท่าที่ควร (นายสงกรานต์ อภัยชา , สัมภาษณ์ : 14 มีนาคม 2545)

ค.สู่มหมุน สู่มแบบนี้จะทำเป็นไม้เป็นวงกลม ตรงจุดศูนย์กลางจะใส่ลูกปืนเอาไว้ให้แป้นหมุนได้โดยสะดวก ทำขาตั้งแป้นไม้วงกลมอย่างมั่นคง แล้วนำสู่มมาครอบบนแป้นไม้ แป้นไม้จะพาสู่มหมุนไปได้โดยรอบ จากนั้นจับไม้เข้าไปในสู่ม แป้นไม้จะพาสู่มหมุนไปรอบๆไม้ก็จะวิ่งในสู่มนั้น โดยวิ่งในทิศทางสวนกันกับสู่ม วิธีนี้สามารถแก้นิสัยไม้ตัวที่ไม่ชอบวิ่งสู่มแบบธรรมดาและทรงตาข่ายได้ (นายสถิตย์ หลวงนันท์ , สัมภาษณ์ : 10 มีนาคม 2545)

วิธีล่อไม้ด้วยสู่มนี้ผู้เลี้ยงไม้ไม่ต้องออกแรงเลยเพียงแต่คอยเฝ้าดูอยู่ห่างๆไม่ได้ออกแรงมาก เพียงคอยระวังไม่ให้ไม้วิ่งจนหอบมากเกินไปเท่านั้น มีคนนิยมมากพอสมควร

6) วิธีใช้ไม้ล่อ ทำได้โดย นำไม้ที่เป็นตัวล่อมาสวมนมปาก เพื่อป้องกันการจิกจะทำให้ไม้ตัวที่จะนำไปชนมีบาดแผล หรืออาจตาบอดได้หากโดนจิกที่ตา จับไม้ล่อให้สู้ตรงหน้า ไม้ตัวที่ถูกล่อจะวิ่งตาม บินตามและกระโดดตาม วนซ้าย 10 รอบ วนขวา 10 รอบ แล้วล่อให้บินบ้างสลับกันไป จนกว่าตัวที่ถูกล่อจะไม่ล้มจึงใช้ได้ รวมเวลาที่ใช้ในการล่อประมาณ 20 - 25 นาที การล่อแบบนี้ไม้จะได้กำลังทุกส่วน แต่ผู้ทำการล่อจะต้องออกแรงมาก คนกับไม้ต่างต้องออกแรงพอๆกัน ต้องก้มๆเงย อาจมีการปวดเข่าตามมา วิธีนี้มีคนนิยมใช้กันมากพอสมควร(นายสงกรานต์ อภัยชา , สัมภาษณ์ : 14 มีนาคม 2545)

7) วิธีใช้ถุงล่อไม้ ถุงล่อไม้มีหลายแบบ นำมาใช้สะพานไม้ไปไหนมาไหนก็สะดวกดี เอาไม้ล่อใส่ในถุงล่อพร้อมกับเส้นนมปาก แล้วจับสายสะพานแกว่งไปรอบๆตัวผู้ล่อ ให้ไม้วิ่งตามจิกที่ไม้ล่อ ทำได้ทั้งล่อบินและล่อวิ่ง ได้ทั้งกำลังขาและปีก ผู้ล่อไม่ต้องออกแรง

มากและไม่ปวดแหวด้วย เพราะไม่ต้องก้มเลย มีผู้นิยมทำกันมาก(นายสงกรานต์ อภัยชา ,
สัมภาษณ์ : 14 มีนาคม 2545)

8) วิธีใช้ไถ่ยาง เป็นภูมิปัญญาผลงานของนายปริญญา มาเจริญ เป็นผู้
เลี้ยงไถ่ขนมานานกว่า 20 ปี เป็นคนที่คิดค้นเครื่องออกกำลังกายไถ่ขนระบบสายพาน ระบบ
แขนกล สุ่มวงกลม และไถ่ยางเพื่อทำการล่อไก่ จนได้ออกรายการตามไปดูทางโทรทัศน์ช่อง 9
อ.ส.ท. เมื่อปี 2536 เป็นชาวบ้านชุมชนสามเหลี่ยม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ไถ่ยางนี้ทำ
จากยางดิบ มีลักษณะเหมือนไถ่ที่มีชีวิตทุกประการ สามารถเป็นเป้าให้ไก่จิกตีได้อย่างเต็มที่
เหมือนนกมวยล่อเป้า ไถ่ขนของเราจะไม่มีบาดแผลจากการล่อเลย(นายปริญญา มาเจริญ,
สัมภาษณ์ : 15 มีนาคม 2545)

จากประสบการณ์ที่ผู้วิจัยได้ทดลองใช้ดูได้ผลดีมาก โดยใช้กับไถ่ชื่อ "ไถ่
จรวด" ที่ไม่เคยลงนม ไม่เคยปล้ำเลย ทำการล่อวันเว้นวันอยู่ 3 สัปดาห์ จึงนำไปปล้ำดู ภาย
ในวันเดียวต้องปล้ำ 4 ตัวผลัดกัน แต่ละตัวไม่เกินยก (อัน) แต่เป็นที่น่าเสียดายภูมิปัญญาที่ทำ
ไถ่ยางนี้เจ้าของได้หวงแหนไว้เป็นความลับ โดยที่ไม่สอนให้ใครได้สืบทอดเลย และขณะนี้ เจ้า
ของก็ได้ล้างมือจากวงการไถ่ขนไปแล้ว

9) วิธีวิ่งบนสายพาน เป็นภูมิปัญญาของคนๆเดียวกับคนที่ทำไถ่ยาง
มีลักษณะเป็นกล่อง ขนาดที่ไก่เข้าไปอยู่ได้อย่างไม่อึดอัด ภายในมีสายพานที่รับเคลื่อนด้วย
มอเตอร์ชนิดที่ใช้กับจักรเย็บผ้าสามารถปรับความเร็วได้โดยใช้การควบคุมด้วยระบบ
อิเล็กทรอนิกส์ เอาไปใส่ลงในกล่องแล้วค่อยๆ เร่งความเร็วขึ้นให้พอเหมาะกับความเร็วของไก่วิ่ง
เป็นการออกกำลังส่วนขาของไก่(นายปริญญา มาเจริญ, สัมภาษณ์ : 15 มีนาคม 2545)

10) วิธีล่อด้วยแขนกลกับไถ่ยาง นับเป็นภูมิปัญญาต่อเนื่องจากไถ่ยาง
ของคนๆเดียวกัน โดยทำแขนกลติดตั้งไว้บนเพดาน สูงจากพื้นประมาณ 1 เมตร มีรัศมี
ประมาณ 0.6 เมตร รับเคลื่อนด้วยมอเตอร์จักรเย็บผ้า ปรับความเร็วด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์
ใช้ไถ่ยางแขวนไว้ด้วยเชือกสูงจากพื้น ประมาณ 0.5 เมตร ไร่ที่ปลายของแขนกล เมื่อเปิดสวิทช์
แขนกลจะหมุนไปพร้อมกับไถ่ยาง แล้วปล่อยไถ่เข้าไป ไถ่ขนของเราคิดว่าเป็นคู่ต่อสู้ของมันก็จะ
วิ่งไล่จิกตีไถ่ยาง จนสังเกตเห็นว่าไถ่เหนื่อยหอบพอสมควรจึงหยุด(นายปริญญา มาเจริญ,
สัมภาษณ์ : 15 มีนาคม 2545)

3.3.10.4 การปล่อยไถ่

การปล่อยให้ไถ่ขนเดินเล่นในสนามหญ้าภายหลังการซ้อมจะช่วยให้กล้ามเนื้อ
คลายตัวดีขึ้น และนอกจากนี้ไถ่ยังมีโอกาสจิกกินหญ้า แมลงหรือสัตว์ตัวเล็กๆได้ การปล่อยไถ่นี้
เป็นการคลายความเครียดของไถ่ไปในตัว ทำให้ร่างกายเข้าที่เตรียมพร้อมที่จะชน

หลังจากที่ซ้อมก่อนชนครบตามขั้นตอนแล้วให้พักไก่ ประมาณ 2 วัน ก่อนจะนำไก่ออกป้อน ทั้งนี้เพื่อให้ไก่ได้พักผ่อนอย่างเต็มที่ ขณะเดียวกันก็ควรนำไปตามปกติ แต่ควรลดให้น้อยลง บำรุงยาและให้อาหารอย่างเต็มที่ จัดที่ให้นอนปราศจากสิ่งรบกวนต่างๆ ควรกางมุ้งให้ไก่นอนตอนกลางคืนเพื่อป้องกันยุง ที่นอนนั้นควรปูรองด้วยกระสอบป่านหรือพรม ไม่ควรให้ไก่นอนกับพื้นโดยตรง หมั่นทำความสะอาดพื้นที่นอนทุกวันเพื่อป้องกันโรคติดต่อ และป้องกันกลิ่นที่เกิดจากการขับถ่าย ในช่วงนี้ไก่ควรจะมีอารมณ์ดีที่ ผู้เลี้ยงสามารถสังเกตได้ง่ายๆ คือ ไก่จะตีปีกขันบ่อยๆ กรีดปีกไปมา ขอบบินขึ้นไปตีปีกขันยังที่สูง เช่น จอมสูง ถ้าสังเกตจากผิวพรรณจะพบว่ามึนแดง แสดงว่าเลือดขาดสมบูรณ์ดี นอกจากนี้ยังสังเกตได้จากมูลที่ไก่ขับถ่ายออกมา จะเป็นก้อน หักเป็นท่อน ไม่มีกากอาหารที่เหลือเป็นเม็ดข้าว ซึ่งมีสีเขียวเข้มเสมอกัน ระบบการย่อยอาหารทำงานได้เป็นอย่างดี(นายสงกรานต์ อภัยชา , สัมภาษณ์ : 14 มีนาคม 2545) สิ่งเหล่านี้ชี้ให้ผู้เลี้ยงมั่นใจว่าไก่มีความพร้อมที่จะต่อสู้ จึงนำออกป้อนได้

จะเห็นว่าการเลี้ยงไก่ออกป้อนมีหลักการเหมือนกับเลี้ยงนักมวยจะขึ้นเวทีต่อสู้ ใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์มาผสมผสานกัน โดยมีจุดร่วมพอจะสรุปได้ดังนี้

1. พักผ่อนให้เต็มที่
2. กินอาหารที่ดี มีประโยชน์
3. ออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ ไม่มากและไม่น้อยจนเกินไป
4. ขยันฝึกซ้อม

ไม่ว่ากีฬาประเภทใด ควรปฏิบัติตามที่กล่าวมาแล้วนี้ โอกาสที่จะพบกับชัยชนะย่อมมีมาก และควรปฏิบัติเป็นประจำจนเป็นนิสัย

จะเห็นว่าการฝึกซ้อมปล้ำมวยไก่นั้น เป็นการนำเอาหลักเวชศาสตร์การกีฬาเข้ามาจัดการเรื่องการออกกำลังกาย การฝึกซ้อม โภชนาการและการใช้สมุนไพรมาบำรุงเลี้ยงเพื่อให้ไก่แข็งแรง มีกำลังที่จะจู่โจมคู่ต่อสู้และขณะเดียวกันก็สามารถทนต่อการตีได้ของคู่ต่อสู้ได้ นอกจากนั้นการจัดการด้านการออกกำลังกายนั้นเริ่มต้นด้วยใช้สิ่งแวดล้อมที่อยู่ใกล้ตัวมาใช้ให้เกิดประโยชน์แล้วพัฒนามาใช้เทคโนโลยี แสดงให้เห็นความสามารถในการผสมองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านเกษตรกับเทคโนโลยี โดยพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิมผสมผสานกับเทคโนโลยี จนกลายเป็นเทคโนโลยีชาวบ้าน เป็นวิธีการปฏิบัติที่ชาวบ้านได้มาจากประสบการณ์ในการแก้ปัญหา แสวงหาทางออก เพื่อปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ตาม

กาลเวลา สถานการณ์และสภาพแวดล้อม ซึ่งมีเงื่อนไขปัจจัยเฉพาะแตกต่างกันไป (สุจารี จันทร์สุข, 2534 : 10 -11)

3.3.10.5 การเปรียบเทียบไก่และนำไก่เข้าชน

เมื่อไก่ผ่านการปล้ำการซ้อมมาประมาณ 8- 10 ยก พร้อมกับมีการปรนที่ดีแล้วจะทำให้ไก่มีความพร้อมที่จะออกชน ซึ่งผู้เลี้ยงต้องอาศัยการสังเกตว่าไก่มีความพร้อมนั้นเริ่มตั้งแต่ไก่มีผิวพรรณแดง ขนเป็นมัน มีอาการคึกคะนองกรีดปีก ตีปีกรันบ่อยๆ เมื่อปล่อยออกจากคอกจะบินริ้นจอมสู่มตีปีกรัน และถ่ายมูลออกมาเป็นก้อนๆถูกย่อยอย่างละเอียดแสดงว่าไก่ตัวนั้นมีความสมบูรณ์เต็มที่จะพร้อมจะออกชน

จากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในกิจกรรมการชนไก่โดยผู้วิจัยไปกับนายสถิตย์ หลวงนันท์ นายเพชรผล พันธุ์ผาง นายศุภกร ภูคำแสน นายลำเรียน เทพไกรวัลย์และนายสงกรานต์ อภัยชา หลายๆครั้งพบว่า ในวันออกชนนั้นผู้เลี้ยงจะป้อนกล้วยให้ไก่กินประมาณครึ่งกระเพาะ แล้วนำไก่มาเช็ดหน้าเช็ดขนพอมหาดยแล้วจึงสู่มไว้ จากนั้นก็จัดเตรียมสิ่งของสัมภาระต่างๆ เช่น มุ้งครอบ ผ้าปูพื้น กระเบื้อง กาดม่น้ำพร้อมกับสมุนไพรที่ใช้ต้มอาบ ไบพลุสด ไบกระไคร้ทั้งสดและแห้ง ไบขนาดแห้ง ยาและเวชภัณฑ์ต่างๆ เริ่มสอยผ้า ด้าย ไบมีด โขน กล้วย แดง ข้าวเจ้าหุงสุก กระจับจุกขุดรมคว้น น้ำตาลและกระสอบป่านที่ใช้ปูรองพื้นตอนอาบน้ำ ตั่งนั่งกราดน้ำ เปลนอน ตลอดจนน้ำดื่ม ข้าวปลาอาหารและอื่นๆที่จำเป็นต้องนำไปด้วย

จากนั้นผู้เลี้ยงไก่จะอาบน้ำแต่งตัวไว้รอเพื่อนุ่ที่นัดกันไว้ เพราะการชนไก่นั้นเป็นกิจกรรมที่ต้องช่วยกันหลายคนโดยแบ่งหน้าที่กันทำ ก่อนออกจากบ้านก็จะมีเคล็ดแล้วแต่ความเชื่อของแต่ละบุคคล เช่น นายสงกรานต์ อภัยชาจะแต่งตัวโดยเลือกเสื้อผ้าที่ใส่ก็จะเป็นชุดที่หมาน (นำโชค) ที่เคยใส่ไปชนไก่แล้วได้ชัยชนะกลับมา นายสถิตย์ หลวงนันท์ จะมีการบอกล่ากับเจ้าที่เจ้าทางให้ได้ชัยชนะกลับมาแล้วจะมีการปลง(เลี้ยงเจ้าที่) นายเพชรผล พันธุ์ผางจะหงายสู่มที่เคยรังไก่ตัวที่จะนำออกชน นายลำเรียน เทพไกรวัลย์จะบอกกล่าวกับเจ้าแม่ธรณีเมื่อบอกกล่าวเสร็จจะหยิบดินมาแตะที่หัวและเดือยไก่ทั้งสองข้าง เป็นต้น

ในวันอาทิตย์ที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2545 ผู้วิจัยได้ออกเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสังเกตและการเข้าร่วมกิจกรรมการชนไก่ การเข้าร่วมกิจกรรมชนไก่ครั้งนี้มีไ้ครั้งแรกแต่อยากนำมายกตัวอย่างเพราะเป็นครั้งที่ตื่นเต้นและประทับใจผู้วิจัยมากที่สุด ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ร่วมกับนายสงกรานต์ อภัยชา นายประสาน สีดาคน พร้อมกับเพื่อนของนายสงกรานต์ที่มาจากบ้านหนองกระนวน ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น อีก 2 คน และยังมีนางวิสัย อภัยชา ซึ่งเป็นภรรยาของนายสงกรานต์และลูกชายวัยหนุ่มจกรรจอีก 2 คน ของ

นายสงกรานต์ โดยจุดหมาย คือ สนามตลาดนัด ก.ไก่ บ้านพรสวรรค์ ตำบลบ้านเปิด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยนำเอาไก่ชนชื่อ "ไฮ้จิ้งหรีด" ซึ่งมีพิภคน้ำหนัก 2.6 กิโลกรัมออกชนในวันนั้น จิ้งหรีดเป็นไก่สายพันธุ์ไทย เคยชนที่สนามชุมแพชนะมา 1 ครั้ง ในกลางยกสองวงเงินเดิมพัน 5,500 บาท วันนี้ต้องการชนในราคาเดิมพันไม่ต่ำกว่า 22,000 บาท เมื่อถึงปอนหรือสนามชนไก่ก็เลือกสถานที่ร่มรื่น สะอาดและคิดว่าปลอดภัยที่จะนำไก่ชิงสุ่มไว้พร้อมกับเอามุ้งครอบเพื่อป้องกันการวางยาไก่ รอเวลาให้กรรมการสนามประกาศให้นำไก่เข้ามาเปรียบกันเพื่อหาคู่ชน

ตลาดนัด ก.ไก่ ตั้งอยู่ที่ถนนเลียงเมืองเชื่อมระหว่างถนนมิตรภาพมาจากจังหวัดนครราชสีมากับจังหวัดอุดรธานีผ่านบริเวณบ้านกุดกว้าง ตำบลท่าพระตัดกับถนนมะลิวัลย์ ทางไปอำเภอชุมแพ หากมาจากจังหวัดนครราชสีมาเลี้ยวซ้ายเข้าถนนเลียงเมือง จะผ่านสี่แยกไฟแดงถนนเลียงเมืองตัดผ่านกับถนนเทศบาล (ทางไปอำเภอเมือง) ตรงไปตามถนนเลียงเมืองอีกประมาณ 800 เมตรก็จะถึงปากทางเข้าสนามชนไก่ตลาดนัด ก.ไก่ เลี้ยวซ้ายเข้าไปอีก 500 เมตรก็จะถึงบริเวณของสนาม

รอบนอกของสนามจะเป็นอาคารชั่วคราวมุงด้วยพลาสติกสานโปร่งและหญ้าคา ใช้เป็นที่จอดรถยนต์ ส่วนอาณาเขตที่เป็นสนามชนไก่ล้อมรอบด้วยลวดหนามมีประตูเข้า 2 ประตู มีอาคารด้านทิศเหนือสำหรับพักไก่โดยแบ่งออกเป็นสัดส่วนกันไม่ให้นักที่ไม่มีส่วนร่วมเข้าไปรบกวน ถัดมาเป็นอาคารรูปตัววาย (Y) เป็นที่เปรียบไก่ แบ่งเป็นสองซีก คือ ซีกตะวันตกและตะวันออกกันด้วยคานเหล็ก ให้เจ้าของไก่นำไก่ไปเปรียบกันที่ด้านใน ผู้ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ด้านนอก

ส่วนอาคารกลางเปิดโล่งมีขนาดใหญ่ที่สุดเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส ครอบคลุมพื้นที่กว่า 400 ตารางเมตร มีสังเวียนมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 6 เมตร อยู่ตรงกลางล้อมรอบด้วยอัฒจันทร์ บรรจุคนได้เกือบพันคน เป็นรูปวงกลมสูงชันเป็นชั้นๆ โดยชั้นในสุดอยู่ต่ำสุดติดกับขอบสังเวียนเป็นชั้นที่ต้องซื้อบัตรผ่านประตูเข้าไปในราคาที่นั่งละ 100 บาท ชั้นบนสุดสามารถเดินรอบได้ ไม่ต้องจ่ายค่าบัตรผ่านประตูมีบันไดทางขึ้นอยู่ข้างนอกอัฒจันทร์ แต่ชั้นนี้ไม่มีที่นั่งต้องยืนดูเท่านั้น มีพัดลมรอบๆสังเวียนเพื่อคลายความร้อนให้กับผู้ชม และมีโคมไฟขนาดใหญ่แขวนลงมาจากเพดานอาคารตรงตำแหน่งกลางสังเวียนเพื่อช่วยเพิ่มแสงสว่าง และได้โคมไฟจะมีตะขอสําหรับห้อยถังน้ำที่จัดไว้ให้กรรมการล้างขาไก่ก่อนลงสังเวียน และนาฬิกาจับเวลาแขวนอยู่ด้วย ส่วนพื้นที่รอบๆอัฒจันทร์ด้านทิศเหนือทำเป็นห้องประชาสัมพันธ์ ห้องเก็บวัสดุ ทางเดินและแบ่งเป็นล็อกสำหรับตั้งกรงตาข่ายให้เกษตรกรรังไก่ที่นำมาจำหน่าย พร้อมกับ

จัดให้มีสังเวียนสำหรับประลองเชิงไก่ของเกษตรกรหนึ่งที ส่วนทิศตะวันตกเป็นร้านค้าจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่มจำนวน 7 ร้าน ด้านตะวันออกเป็นที่จำหน่ายเวชภัณฑ์และอุปกรณ์สำหรับไก่ชนและสังเวียนนอก 2 ที ด้านทิศใต้เป็นสังเวียนนอก 3 ที

ส่วนอาคารทางด้านทิศใต้จัดให้เป็นที่พักไก่อย่างเป็นสัดส่วนกันเป็นห้องๆ และมีห้องน้ำอยู่ทางด้านตะวันตก

1) การเปรียบไก่

การเปรียบไก่เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อผลแพ้ - ชนะของไก่ โดยทั่วไปใช้สายตา และการจับคู่ ผู้เปรียบไก่ต้องมีความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษ ต้องอาศัยประสบการณ์ ซึ่งไหวเชิงพริบและความละเอียดถี่ถ้วนทั้งนี้เพื่อแสวงหาทางได้เปรียบและป้องกันการเอาเปรียบจากฝ่ายตรงข้าม บางทีต้องใช้การตัดสินใจช่วยกันระหว่างคนที่มาด้วยกันหลายคน เพื่อเป็นการช่วยไก่ไม่ให้ตกเป็นรองคู่ต่อสู้ จากการสัมภาษณ์ผู้เลี้ยงไก่ชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ซึ่งมี นายสถิตย์ หลวงนันท์ นายสงกรานต์ อภัยชา นายวิรัตน์ เขียมเมืองปัก นายเพชรผล พันธุ์ผาง นายสงบ ช้อยุ่น นายประดิษฐ์ คำวันสาและ นายศุภกร ภูคำแสน ได้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์และสิ่งที่ควรพิจารณาเมื่อทำการเปรียบไก่สรุปได้ ดังต่อไปนี้

- ก. ความสูง ไก่ตัวที่มีสรระร่างกายที่สูงยาวกว่า จะได้เปรียบคู่ต่อสู้ เพราะ ไก่ต้องจิกคู่ต่อสู้แล้วจึงตี ตัวที่สูงกว่าจึงมีโอกาสจิกตีได้มากกว่า มีโอกาสชนะมากกว่า จนมีสุภษาศาสตร์ท่านสอนเอาไว้ว่า "เล่นม้าให้เล่นใหญ่ เล่นไก่ให้เล่นสูง" ซึ่งหมายความว่า จะเล่นพินันม้าให้เล่นตัวที่ใหญ่กว่า แต่ถ้าจะเล่นพินันไก่ให้เล่นตัวที่สูงกว่า ถึงจะเป็นฝ่ายชนะ
- ข. ความใหญ่ จะใช้มือโดยใช้นิ้วกลางกับหัวแม่มือทั้งสองข้างประกบกันรอบหน้าอกไก่ เป็นการวัดขนาดรอบอกเพื่อคาดคะเนความใหญ่ของไก่ ซึ่งผู้เปรียบต้องใช้ความชำนาญมาก แต่ความใหญ่นี้จะไม่มีความสำคัญน้อยกว่าความสูงอยู่บ้าง ถ้าเราได้สูงกว่าแต่เขาได้ใหญ่กว่านิดหน่อย ก็ยังถือว่าฝ่ายเราได้เปรียบอยู่
- ค. น้ำหนัก การเลี้ยงไก่ออกปอนจะต้องมีการควบคุมน้ำหนักเหมือนกับนักรวย ถ้าน้ำหนักมากเกินไปจะทำให้บินไม่ขึ้น ถ้าเบาเกินไปก็จะมีแรงตี ผู้เลี้ยงต้องควบคุมให้พอดีกับขนาดของตัวไก่ ดังนั้นถ้าปัจจัยอื่นๆ ไม่แตกต่างกัน ตัวที่น้ำหนักมากกว่าจะเป็นฝ่ายได้เปรียบ

- ง. เดือย ไก่ตัวที่มีเดือยแหลมจะได้เปรียบไก่เดือยทุ่ ไก่เดือยยาวจะได้เปรียบไก่เดือยสั้น ไก่ที่ไม่มีเดือยหรือเดือยคุด จะเสียเปรียบตัวที่มีเดือย เพราะเดือยไก่เป็นอาวุธที่ใช้แทงคู่ต่อสู้ มีความเจ็บปวดและรุนแรงมาก ไก่ที่นำมาออกป้อนแต่ละตัวจะมีเดือยไม่เท่ากันอยู่แล้ว จึงมีการต่อรองขอปิดเดือยไก่ด้วยพลาสติกเทอร์เหนียว ส่วนตัวไหนจะพันก็รอบขึ้นอยู่กับการตกลงระหว่างเจ้าของไก่ทั้งสองฝ่าย
- จ. อายุ ไก่หนุ่มที่อายุไม่มากจะเสียเปรียบไก่ถ่ายคือไก่ที่ผลิตชนมาแล้ว ตามภาษาคนเล่นไก่ชนว่า “กระดุกคนละเบอร์” ไก่ที่มีอายุมากกว่าจะมีความอดทนกว่าเพราะกระดุก เนื้อ หนัง มีความแข็งแรงกว่า จึงได้เปรียบไก่หนุ่มและเมื่อชนกันไก่หนุ่มจึงมักตกเป็นฝ่ายแพ้
- ฉ. ผิวพรรณเนื้อหนัง โดยเฉพาะผิวหนัง ถ้าหน้าหนา ผิวมีลักษณะขรุขระ เหมือนผิวคางคก แสดงว่าเคยผ่านการต่อสู้มามาก ถ้าหน้าบางย่อมหมายถึงประสบการณ์น้อยกว่าถือว่าเสียเปรียบจะมีโอกาสแพ้ถ้าไก่ของเราหน้าบางจะต้องหลีกเลี่ยงไก่หน้าหนา ส่วนเนื้อนั้นจับดูกล้ามเนื้อต่างๆ เช่น กล้ามเนื้อบั้นขา กล้ามเนื้อหน้าอก ถ้าไก่เนื้อแน่นกว่าย่อมมีความแข็งแรงกว่าไก่เนื้อนิ่ม
- ช. ส่วนอื่นๆ เช่น สีของไก่ ลักษณะไก่ดี ไก่เก่ง ที่เราพอจะเดาเชิง และดูออก ว่าของเราสามารถเทียบชั้น ผู้เชิงไก่เขาได้หรือไม่ และนอกจากนั้น ยังต้องดูเจ้าของไก่อีกด้วยว่าเป็นใคร ไก่มาจากที่ไหนถ้าเป็นไก่ที่มาจากค่ายใหญ่ๆหรือเป็นไก่ต่างถิ่นมา อาจจะเป็นไก่ที่มีฝีมือดีมากก็เป็นได้

จากที่กล่าวมานี้ล้วนเป็นข้อคิดที่ถูกต้องและมีค่า แต่ไก่ที่คณะผู้วิจัยนำมาในครั้งนี้เป็นตัวที่เล็กและมีน้ำหนักตัวน้อยที่สุด จึงหาคู่ชนไม่ได้แต่เมื่อได้มาแล้วก็อยากชน สุดท้ายตกลงชนกับไก่ตัวหนึ่งเป็นไก่เยี่ย(ไก่ตัวผู้ที่มีลักษณะเหมือนตัวเมีย) จึงได้เปรียบฝ่ายเราเพราะเราหนักกว่า(ใหญ่กว่า) และเดือยยาวกว่าแต่ความสูงพอกๆกัน ตกลงให้เราพันเดือย 7 รอบ เราพัน 2 รอบ เดิมพัน 5,500 บาท ชนกัน 8 อัน (ยก)

เมื่อไก่ได้คู่แล้วและเจ้าของไก่ได้ตกลงว่าจะชนไก่กัน กรรมการจะนำสี (น้ำยาทาเล็บ) มาทาไว้ที่เดือยไก่ทั้งคู่ ปินสัญลักษณ์ว่าไก่ได้คู่ชนเป็นที่เรียบร้อยแล้ว พร้อมกับจะประกาศให้เจ้าของไก่แต่ละฝ่ายไปวางเงินมัดจำและเดิมพัน จากนั้นก็รอฟังประกาศจากกรรมการสนามจะบอกให้เตรียมตัวเพื่อนำไก่เข้าชนต่อไป

2) การเตรียมตัวและนำไก่เข้าชน

เมื่อไก่ได้คู่ชนแล้วต้องเฝ้าระวังไก่ไม่ให้ใครเข้าใกล้ ป้องกันการวางยาไก่ จากนั้นมีอน้ำ (ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยงให้ข้าวให้น้ำไก่ขณะเข้าชน) ก็คือนายสงกรานต์ จะป้อนข้าวโดยใช้ข้าวเจ้าหุงสุกป้อนจนเกือบเต็มกระเพาะ ตามด้วยป้อนแตงกวาที่ปอกเอาแต่ไส้ในที่ประกอบด้วยส่วนที่เป็นเม็ดแตงแล้วป้อนน้ำตามประมาณ 5 ซีซี ปล่อยให้ไก่เดินเพื่อให้ข้าวลงกระเพาะ (ย่อยอาหาร) ประมาณ 3 นาที แล้วนำมากวาดน้ำ ในขณะเดียวกันอีกคนก็เตรียมก่อไฟเพื่อต้มน้ำสมุนไพรและอังกระเบื้องไปด้วย ซึ่งเตาและถ่านนั้นทางเจ้าของสนามจะจัดเตรียมไว้บริการฟรี กิจกรรมเหล่านี้ต่างคนก็มีหน้าที่คนละอย่างและเราก็ช่วยกันทำ ส่วนผู้วิจัยทำหน้าที่เฝ้าดูแลไก่ หลังจากนั้นกรรมการสนามจะเรียกไก่เข้าสนาม เมื่อนำไก่เข้าสู่สนามจะต้องจัดหาผู้ดูแลอุปกรณ์การให้น้ำและแก่ไก่ไว้ให้พร้อมและป้องกันการวางยาจากฝ่ายตรงกันข้าม จึงได้มอบหมายให้ นางวิไล อภัยชา เป็นคนเฝ้าดูกาณ์ร้อน และดูแลสถานที่

เมื่อนำไก่มาถึงสังเวียนอาจจะเลือกหันหน้าไปทางใดทางหนึ่งตามเคล็ดความเชื่อของผู้เลี้ยงแล้วก็ตรวจสภาพความเรียบร้อยคอยเช็ดตามหน้า ตามตัวไก่ให้ขนเปียกพอหมาดๆ ใช้ขนไก่แฉกคอเอาเลือดไก่ออก กรรมการสนามจะมาพันเคียวไก่ด้วยผ้าพลาสติกเหนียวตามจำนวนรอบที่ได้ตกลงกันไว้เมื่อตอนเปรียบไก่ เมื่อเสร็จแล้วก็นำไก่ทั้งคู่มาล้างตาเพื่อป้องกันการวางยาหรือหาสิ่งมีพิษที่ราไก่ด้วยน้ำที่ทางสนามจัดไว้ให้ จากนั้นกรรมการสนามจะให้สัญญาณปล่อยให้ไก่เข้าชนโดยกดออก (เมื่อก่อนใช้การตีเกราะ) สังเกตเห็นว่านายสงกรานต์ได้ทำพิธีเอาเคล็ดโดยการหยิบเอาดินที่พื้นสนามมาแตะที่หัวและเคียวไวก่อนแล้วจึงปล่อยให้ไก่เข้าชน

ไก่ทั้งคู่ได้ชนกันมาประมาณ 5 นาที กรรมการกลางในสนามจะบอกว่า "ได้กัน" ซึ่งหมายถึงการเล่นเดิมพันกันกันได้ เพราะไก่ชนกันยังไม่ถึง 5 นาทีแล้วมีตัวใดตัวหนึ่งแพ้หรือวิ่งออกจะต้องคืนเงินเดิมพันกันไม่ได้ไม่เสีย และการจับเวลาที่สนามตลาดนัด ก.ไก่ใช้นาฬิกาที่แขวนเอาไว้กลางสนามเป็นตัวจับเวลา เมื่อก่อนมีการเจาะรูรับน้ำ (สมัยโบราณใช้กะลามะพร้าว) แล้ววางในโหลแก้วที่ใส่น้ำไว้เกือบเต็ม ถ้ารับจนแสดงว่าหมดชั้น(ยก) ซึ่งอันหนึ่งใช้เวลาประมาณ 20 นาที

ขณะที่ไก่ชนกันอยู่นั้นมีอน้ำจะดูแลไก่ของตนอย่างตั้งใจ เพราะต้องจำอาการและตำแหน่งที่ถูกคู่ต่อสู้ตี เพื่อนำมาแก้ไขให้ไก่ของตนเองให้พินและบรรเทาอาการเจ็บปวดลงในตอนพักยกให้น้ำ ระหว่างนี้จะมีการต่อรองกันตามเชิงไก่ ได้เปรียบ-เสียเปรียบ หมัดชั้นแรก "ไอ้จิ้งหรีด" ตกเป็นรองถึง 1-4 (เราเล่น 100 บาทเราจ่าย 400 บาท) เพราะรูปร่างเล็กกว่า เคียวสั้นกว่า และบินล้มลุกคลุกคลานเหมือนไม่มีแรง ถูกคู่ต่อสู้ตีจนออกอาการอ่อนล้าให้เห็น เมื่อสัญญาณบอกเวลาหมดชั้น (ยก) มีอน้ำจึงเข้าไปเอาออกมาเช็ดน้ำแล้วใช้ปีกไก่แฉกเอาเลือดออก

จากคอ ให้กินน้ำบ้างเล็กน้อยแล้วขู่ประคองออกไปนอกสังเวียน ในช่วงที่คู่นี้พักยกกรรมการกลางก็จะประกาศให้นำไก่คูใหม่เข้ามาชนสลัดคู่กันกับคูที่พักยกไป นั้นย่อมแสดงว่าการพักให้น้ำก็ต้องใช้เวลา 20 นาทีเท่ากับเวลาชน

3) การให้น้ำคอบพักยก

การให้น้ำไก่นั้นเป็นการทำให้ไก่หายจากอาการเหนื่อยหอบ ให้ไก่พักเอาแรงเพื่อจะชนในอันต่อไป นอกจากนี้ยังเป็นการแก้อาการบาดเจ็บที่เกิดจากการต่อสู้ที่อาจจะต้องใช้การฝ่าตัด การเขี่ย การรวมคว้นและการประคอบ เพื่อให้ไก่ฟื้นตัว คลายความบอบช้ำ แก้อาการบาดเจ็บและพร้อมที่จะเข้าชนในยกต่อไป ดังนั้นเมื่อน้ำจึงมีความสำคัญมากต่อการแพ้หรือชนะ และจะต้องมีความรู้ ความชำนาญ ประสบการณ์ ไหวพริบ กล้าตัดสินใจ และคล่องแคล่วมาก จึงจะเป็นฝ่ายได้เปรียบ

การให้น้ำเริ่มต้นด้วยการเช็ดหน้าตาด้วยน้ำอุ่น ใช้ขนไก่แยงคอเอาเลือดออก ตรวจดูบาดแผลและรอยฟกช้ำ จากนั้นจึงเช็ดน้ำตามตัวและใต้ท้องพอหมาดๆ เพื่อให้ไก่หายจากอาการหอบ ในอันแรกนี้ "ไอ้จิ้งหรีด" ยังพอมีอาการคืออยู่ รันได้ แต่หนังตาด้านซ้ายบวมลงมาปิดตาทำให้มองเห็นลำบาก นายสงครามจึงใช้ด้ายเขี่ยยกเปลือกตาขึ้นเพื่อให้ไก่มองเห็นได้ถนัด พร้อมกับใช้ด้ายดักปากบนยึดกับหงอนไว้เพื่อป้องกันปากหลุด จากนั้นจะแก้ไรการบอบช้ำของหัว เพราะไก่โดนตีที่หัวมากจะทำให้หัวบวมและมีอาการยกหัวไม่ขึ้น มีอาการเรื่องซึ่มต้องทำการไรหัวโดยตำแหน่งที่จะไรหัวนั้นอยู่ตำแหน่งตรงกลางท้ายทอยที่ปลายหงอนซี่และระหว่างหูทั้งสองข้างมาบรรจบกัน จะพบจุดที่เป็นรอยปุ่มเล็กๆ ไม่มีขนปิด เรียกว่า "รอยไรหัว" (ซึ่งอาจไม่เป็นกับไก่ทุกตัว) แล้วหยิบหนังไก่ตรงรอยนี้ขึ้นมาใช้เข็มแทงให้ทะลุ ใช้มีดโกนสะอาดกรีดจนถึงเข็มให้เป็นแผลแล้วใช้เข็มร้อยด้ายหมุนด้ายให้เป็นปมเล็กๆที่หัวเข็มแหลกลงไปที่แผลไรหัวแล้วหมุนเอาเยื่อพังผืดบางๆให้ติดออกมาแล้วใช้มีดโกนปาดออกทิ้ง จากนั้นใช้หัวแม่มือรีดเลือดที่ค้างอยู่ที่หัวบวมมารวมที่แผลไรหัว มีอน้ำจะใช้ปากดูดเลือดเสียนี้ออกจนหมด จะทำซ้ำหลายครั้งก็ได้ ตามด้วยดูดและเป่าจมูกไก่เพื่อไล่เอาน้ำจมูกไก่ออกจะช่วยให้หายใจโล่ง จากนั้นก็ป้อนข้าว แดง ยาและน้ำ แล้วเอาผ้ากราดน้ำพับหนาๆคลุมหัวให้ปิดถึงตาและหูโดยใช้หัวแม่มือกับนิ้วชี้บีบรัดหูทั้งสองข้างเบาๆให้ไก่นอนพักผอน อีกคนจะช่วยจุดจุดรวมคว้นพนเข้าใต้ท้อง ใต้ปีกเพื่อให้ไก่อได้รับความอบอุ่นทำให้เลือดไหลเวียนสะดวก เมื่อเหลือเวลาพักประมาณ 5 นาทีจึงปล่อยให้เดินและถ่ายมูลออก นำมากราดน้ำอุ่นและประคอบกระเบื้องเพื่อให้ไก่อสดชื่น กระปรี้กระเปร่า แล้วจึงนำเข้าสังเวียนไปชนในอันต่อไป

คณะของเราทำงานประสานกันดีมาก เพราะสิ่งที่ทุกคนหวังในตอนนี้เป็น ชนะหรืออย่างน้อยต้องเสมอ ต่างคนต่างช่วยกันเท่าที่จะทำได้และทำหน้าที่ของตัวเองให้ดีที่สุด แต่

พอมอดอันสอง ราคาเขาเป็นต่อเราไปไกลเป็น 8 เอา 1 (เล่นแปดร้อยเอาร้อยเดียว) แต่อย่างไรก็ตามทุกคนก็ยังช่วยกันแก้ไขจนสุดท้ายกำลังของแต่ละคน จนถึงเวลาเข้าอันตาม

ในอันสาม "ไฮ้จิ้งหรีด" กลับมีความหวังขึ้นมาบ้าง ความพยายามสู้ของไก่อ้นผนวกกับมือหน้าที่เข้าใจและมีประสบการณ์ การชนในอันนี้ราคาต่อรองจึงขึ้นมาเสมอ และลงท้าย "ไฮ้จิ้งหรีด" กลับมาชนะในอันสี่ ท่ามกลางความชื่นชมยินดีของทุกคนที่ร่วมแรงร่วมใจกันในวันนั้น และนายสงกรานต์ อภัยชา ได้กล่าวเป็นปรัชญากับผู้วิจัยว่า "ถ้าเราทำดีกับมัน(ไก่) มันก็จะทำดีกับเรา" ซึ่งผู้วิจัยคิดว่า คำนี้สั้น แต่มีความหมายและกินใจ และผู้วิจัยขอเรียกปรัชญานี้ว่า "ปรัชญาไก่อ้น" ในการเข้าสังเกตุกิจกรรมการชนไก่อ้นอย่างมีส่วนร่วมครั้งนี้ทำให้ผู้วิจัยได้รู้ถึงความอดทนและความพยายามของไก่อ้นที่ชื่อ "ไฮ้จิ้งหรีด" แล้ว ยังทิ้งในปรัชญาที่แฝงด้วยความหมายอันลึกซึ้งที่มาจากปากของคนที่มีอาชีพเลี้ยงไก่อ้น ความรู้ระดับชั้นประถมปีที่ 4 ที่ชื่อนายสงกรานต์ อภัยชา อีกด้วย

4) เงินเดิมพัน

เมื่อเปรียบคู่ชนได้แล้วทั้งสองฝ่ายจะตกลงเงินเดิมพันกัน มักถามกันว่า"ตีเท่าไร" หมายถึง จะเดิมพันข้างละเท่าไร เงินเดิมพันทั้งสองฝ่ายต้องเท่ากันแล้วแต่ละฝ่ายจะนำไปให้กรรมการกลางเก็บไว้ ที่สนามตลาดนัด ก.ไก่นี้ ได้กำหนดวงเงินเดิมพันไม่ต่ำกว่าข้างละ 1,100 บาท และวงเงินเดิมพันที่จะได้ "ค่าน้ำไก่" หมายถึง เงินที่ทางสนามจ่ายให้มือน้ำของฝ่ายชนะ โดยคิดเป็นเงินร้อยละ 10 จากวงเงินเดิมพันฝ่ายนั้น จะต้องมีเดิมพันอย่างน้อย 3,300 บาทขึ้นไป เงินเดิมพันมักเรียกกันว่า "เล่นใน" ซึ่งเป็นเงินที่กรรมการและเจ้าของไก่อ้นทั้งสองฝ่ายได้รับรู้ร่วมกัน อย่างในวันนี้ เราเล่นในข้างละ 5,500 บาท เมื่อรวมเดิมพันทั้งสองข้างนำไปวางกับกรรมการกลางจะเป็นเงิน 11,000 บาท และทางสนามจะหักค่าธรรมเนียมเข้าสนาม (ถือเป็นค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าบริการ สถานที่) ร้อยละ 10 ของวงเงินเดิมพันทั้งหมด ดังนั้นทางสนามจะได้ค่าธรรมเนียมจากไก่อ้นนี้ 1,000 บาท (คิดจาก ร้อยละ 10 ของ 10,000) และค่าน้ำไก่ให้มือน้ำเป็นเงิน 500 บาท (คิดจาก ร้อยละ 10 ของ 5,000) และไก่อ้นฝ่ายชนะจะรับเงินไป 10,000 บาท การที่วงเงินเดิมพันเป็นตัวเลขที่คนทั่วไปไม่เข้าใจ เช่น 1,100 2,200 3,300 หรือ 5,500 เป็นตัวเลขที่เจ้าของไก่อ้นเมื่อให้ทางสนามหักไป ร้อยละ 10 เอาไว้แล้ว เช่น 1,100 ทางสนามหักไป ร้อยละ 10 คือ 100 บาท เจ้าของไก่อ้นฝ่ายชนะรับ 1,000 บาท ถ้าเป็น 2,200 ทางสนามหักไป ร้อยละ 10 คือ 200 บาท เจ้าของไก่อ้นฝ่ายชนะรับ 2,000 บาท เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีเงินที่คนชมคนเชียร์หรือแม้แต่เจ้าของไก่อ้นก็ร่วมวงด้วย คือ เงิน "เล่นนอก" หมายถึง เงินที่คนถือหางฝ่ายใดก็เล่นฝ่ายนั้นเป็นการตกลงกันเองในหมู่ผู้ชมผู้เล่นไม่ผ่านกรรมการกลาง ดังนั้นเงินส่วนนี้จึงไม่มีการหักรายได้เข้าสนาม แต่มีอัตราเสี่ยงต่อการโกง

หรือที่เรียกว่า "เบี้ยว" หรือ "ชักดาบ" คือ ไม่จ่ายเงินตามที่ตกลงกันได้ เงินวงนอกนี้เป็นวงเงินมากกว่าเงินวงในหลายเท่า เพราะเงินวงในส่วนมากจะให้เจ้าของไก่เป็นคนวางเงินก่อนจากนั้นจึงเป็นคนติดตาม แต่เงินวงนอกเล่นได้ทุกคนอย่างเช่นคู่ "ไอ้จิ้งหรีด" นี้ เล่นใน 5,500 บาท แต่วงนอกที่เล่นกันที่ตามตัวเงินได้คร่าวๆไม่ต่ำกว่า 50,000 บาท การเล่นนั้นมีทั้งการต่อ ผู้ต่อจะแสดงการต่อด้วยการคว่ำฝ่ามือ หมายถึง เล่นฝ่ายที่เห็นว่าได้เปรียบ และจะต้องมีการรอง ผู้รองจะแสดงการรองด้วยหงายฝ่ามือ หมายถึง เล่นฝ่ายที่กำลังเสียเปรียบ เช่น ฝ่ายเราคว่ำมือ ร้องขึ้นว่า "ห้าสิ่ให้สี่ร้อย" หมายถึง เราต่อเรา เราเล่นตัวที่ได้เปรียบลงทุน 5 บาท ถ้าฝ่ายเราชนะ เรารับ 4 บาท แต่หากฝ่ายเราชนะเราต้องจ่าย 5 บาท และเราให้เรารอง 400 บาท ดังนั้นถ้าเราชนะเรารับ 500 บาทถ้าแพ้จ่ายแค่ 400 บาทเป็นต้น หากต่อแล้วแต่หากคนรองไม่ได้จะเรียกว่า "ต่อไม่ติด" และหากจะรองแต่ไม่มีใครต่อ เรียกว่า "รองไม่ติด" และยังมีการเล่นที่ถือหางฝ่ายหนึ่งแต่ไปเล่นอีกฝ่ายหนึ่ง เรียกว่า "บัง" หรือ "ออกตัว" ถ้าเล่นฝ่ายตรงข้ามไม่ได้เนื่องจากไม่มีใครเล่นด้วย เรียกว่า "บังไม่มิด" หรือ "ออกตัวไม่ทัน" หรือ "แต่งตัวไม่ทัน" นอกจากนี้ยังมีการเล่นเสมอ หมายถึง ถือหางข้างใดก็เล่นฝ่ายนั้นในวงเงินเท่าๆกัน และเมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งออกอาการที่จะแพ้จะเล่น "หลุดไม่หลุด" หมายถึง เล่นฝ่ายที่ตกเป็นรองมากๆจะแพ้หรือไม่แพ้ภายในอันนั้น เป็นต้น

เงินเดิมพันสามารถบอกอะไรได้หลายอย่าง หากเป็นเงินวงในสูงแสดงว่าเป็นไก่เก่ง จะสามารถดึงดูดคนในสนามได้มาก และอาจเป็นไก่ที่เดินทางมาจากต่างถิ่นที่เรียกว่า "ไก่จร" จึงวางเงินวงในมาก เพราะวงนอกมีความเสี่ยงสูงเนื่องจากมาจากต่างถิ่นไม่รู้จักใครมาก่อนย่อมเสี่ยงต่อการถูกโกง ดังนั้นจึงเล่นวงในมาก ส่วนเงินวงนอกสามารถบอกสถานการณ์ของไก่ได้เป็นอย่างดีเพราะราคาต่อรองรองนั้นแปรผันไปตามการได้เปรียบเสียเปรียบระหว่างสองฝ่าย การชนไก่คู่หนึ่ง 8 อันๆละ 20 นาที มีทั้งเป็นต่อและเป็นรอง ท่ามกลางการส่งเสียงร้องต่อรองของคนจำนวนมากภายในสนามจนจับใจความได้ยาก มีอุปกรณ์ช่วยจำ คือ สมุดบันทึกและปากกา การใช้ภาษามือจึงมีความจำเป็น การต่อ การรอง ต่อเท่าไร รองเท่าไรจะถูกถอดรหัส เปลี่ยนจากภาษาพูดเป็นกริยาภาษาหรือมุกกับการจดบันทึกข้อมูลลงในสมุดพกเล็กๆที่ทางสนามแจกให้ บรรยายภาคที่มีเสียงเฮ สนุก ตื่นเต้นและเร้าใจ มีการพูดคุย กระเช้าเหย้าแย่งที่เป็นกันเองแบบสนุกสนาน ต่างคน ต่างอาชีพและต่างถิ่นด้วยสภาพอื่นทางสังคม แต่ที่นี้ทุกคนได้กระทำกิจกรรมเดียวกัน มาพบปะกันสนามไก่ชนจึงเปรียบเสมือนเวทีชาวบ้านที่ทำให้ผู้คนได้มีโอกาสมาพบปะกันโดยไม่มีการจัดตั้ง ไม่มีค่าธรรมเนียม ส่วนไก่นั้นเป็นเหมือนสื่อพื้นบ้านที่ทุกคนในที่นี้ยอมรับ แต่มีน้อยคนจากสังคมภายนอกจะเข้าใจ หลายคนก็กวาดสายตาอย่างผิวเผิน

แล้วสรุปว่า "เป็นป้อนการพ่น" นั้นก็อาจมีส่วนถูกอยู่บ้าง แต่ผู้วิจัยก็คิดว่าถูกแต่ถูกแค่หนึ่งในสิบส่วนของความจริงทั้งหมดเท่านั้น

5) ชีวิตหลังการต่อสู้ของไก่ชน

หลังการต่อสู้ของไก่ชนสิ้นสุดลงซึ่งผลของการต่อสู้มีอยู่ตามอย่าง คือ แพ้ ชนะ และเสมอ หมายถึง กรณีชนกันถึงแปดอันแล้วไม่มีใครแพ้ชนะก็ถือว่าเสมอกัน ทั้งฝ่ายที่แพ้และชนะก็จะทำแผล ประคบร้อนและให้ยาปฏิชีวนะป้องกันการติดเชื้อและยาบรรเทาปวดต่างๆ ช่วยเหลือไก่ของตนเท่าที่จะช่วยได้ ผู้ชนะก็ดีใจ ภูมิใจและเพิ่มความรักในไก่ตัวนั้นมากยิ่งขึ้น นั้นย่อมหมายถึงราคาของไก่ตัวนั้นย่อมสูงกระโดดขึ้นตามไปด้วย ส่วนตัวที่แพ้ก็ถือว่า "วันนี้ไม่พามา" คราวหน้าต้องหาตัวใหม่มาแก้ตัว ตามปกติหากไก่แพ้โดยหนีคู่ต่อสู้วิ่งออกปากร้องไม่ยินยมนำมาเลี้ยงชนอีก แต่ไก่แพ้เพราะเสียเปรียบมากเกินไป เช่น เล็กกว่ามาก เตี้ยกว่ามาก หรืออาจสุขภาพไม่ดีแต่เจ้าของไม่รู้แล้วนำออกชน ผู้เป็นเจ้าของเห็นว่าสู้ไม่ไหวแต่ยังคิดเสียขายไก่เพราะถ้าชนตัวเท่าๆกันจะเป็นไก่มีอนาคตดีก็จะยอมแพ้โดยเข้าไปจับไก่ของตัวเองออกก็ได้ แต่ต้องหมดทางสู้มีอากาศที่เจ็บจนเจียนจะวิ่งออกแล้วเท่านั้น ไก่แพ้แบบนี้เมื่อไก่หายเจ็บดีแล้วสามารถนำมาเลี้ยงชนใหม่ได้

ไก่ตัวใดก็ตามที่ชนะมาหลายครั้งแม้จะแพ้ก็ตามผู้เป็นเจ้าของจะนำกลับบ้านเมื่อรักษาจนหายดีแล้วจะทำเป็นพ่อไก่ได้เป็นอย่างดี หรือไม่ก็จะมีคนตามมาซื้อเพื่อนำไปทำพ่อไก่อยยังมีราคาจาก 300-3000 บาท ก็นับว่าราคาสูงกว่าไก่ทั่วๆ ไป อย่างไก่เหยื่อที่เป็นคู่ชนกับฝ่ายเราในวันนั้นมีคนให้ราคา 1000 บาทแต่ผู้เป็นเจ้าของยังหวงและรักอยู่ไม่ยอมขายจะทำเป็นพ่อพันธุ์ต่อไป

หลังจากวันที่ใช้จึงหรีดออกชน ผู้วิจัยได้ตามไปสังเกตผู้เลี้ยง คือ นายสงกรานต์ อภัยชาได้เยี่ยมยาใช้จึงหรีดแทบทุกวัน ในวันแรกยังต้องหมั่นสังเกตอาการ ชัน ถ่ายมูลเป็นปกติหรือไม่ แต่เพื่อเป็นการป้องกันให้ยาปฏิชีวนะติดต่อกันไป 3 วัน แต่ยังไม่กินอาหารเองไม่ได้ต้องป้อนโดยนำหัวอาหารไก่เนื้อระยะแรก(ที่ซื้อมาให้ลูกไก่)กับกล้วยน้ำหว้าคลุกให้เข้ากันและปั่นเป็นก้อนขนาดเท่าปลายนิ้วก้อย แล้วนำไปขังส้มกางมุ้งให้นอนพักผ่อนอย่างเต็มที่ วันที่สอง ตามสี่ อาการดีขึ้นเรื่อยๆ แผลที่หน้าเริ่มหลุดร่อนสะเก็ดออก วันที่ 7 ใบหน้าไม่มีบาดแผล แต่ยังเป็นหน้าสีขาวๆ เพราะเป็นผิวหนังที่เกิดใหม่ยังบางอยู่ ระยะนี้เริ่มลงขมิ้นที่ใบหน้าและประคบกระเบื้องเพื่อให้ใบหน้าหนาและทนแรงคู่ต่อสู้ วันที่สิบเริ่มถ่ายท้องวิ่งส้มเริ่มต้นเลี้ยงใหม่ได้ ขณะนี้ใช้จึงหรีดยังอยู่ที่ส้มขุมทอง ถนนเตียงเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีนายสงกรานต์ อภัยชาเป็นผู้ดูแลและฝึกซ้อม จะเห็นว่าความเป็นมืออาชีพและผู้เลี้ยงแล้วยังต้องมีความรู้ด้านการรักษาโรคและยาอีกด้วย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จะเห็นว่าคนเลี้ยงไก่ชนได้ศึกษาวิธีการเลี้ยงไก่ชนจากการ สืบทอดกันต่อๆมา ตั้งแต่การคัดเลือกพ่อพันธุ์-แม่พันธุ์ การรองรับการคัดเลือกไข่และอื่นๆจน สามารถนำมาชนได้นั้น ส่วนแล้วแต่ต้องอาศัยภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมานานแต่ถึงแม้ว่าแต่ละ รุ่นตอนจะได้คัด เลือก เพ็น พรน อย่างดีที่สุดแล้ว ยังต้องหาวิธีอื่นๆเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับ การต่อสู้ การชนไก่ ซึ่งเป็นการเลี้ยงค่อนข้างสูง ความเชื่อและพิธีกรรมทางไสยศาสตร์จึงเข้ามามี ส่วนในการสร้างความมั่นใจให้กับผู้เลี้ยงไก่ชน ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อเกี่ยวกับรูปร่าง ลักษณะตี- ชั่ว ลักษณะต้องห้าม ฤกษ์ยามและความรู้ทางโหราศาสตร์ ซึ่งความเชื่อต่างๆ เหล่านั้น ได้มาจากการ พิศุจน์ซ้ำและสั่งสมประสบการณ์ แล้วสืบทอดต่อกันมา จึงถูกนำมาใช้เพื่อเสริมสร้างความ มั่นใจให้กับตนเองและกลุ่ม ทั้งนี้เพราะมุ่งหวังชัยชนะจากการต่อสู้

3.4 ไก่ชนกับความเชื่อและไสยศาสตร์

3.4.1 ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะไก่ชนที่ดี

ผู้เลี้ยงไก่ชนเชื่อว่า ไก่ที่มีลักษณะดีถูกต้องตามตำรานั้น จะเป็นไก่เก่ง ฉลาด ไหว พริบและเชิงชนดีเพราะไก่ที่งามนั้นคนที่ไม่เคยเลี้ยงไก่ชนเลยจะไม่มีทางรู้เลยว่าไก่ชนงามนั้นเป็น อย่างไร งามที่ไหน และไก่ชนตัวนั้นมีดีมีเสียอย่างไร นายทองดี ไชยกำเนิด เจ้าของจุ่มไก่ ส.มี โชค ชาวบ้านหัวถนน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ได้กล่าวถึงเรื่องลักษณะไก่ชนที่งามนั้นมัก เป็นไก่ที่มาจากสายเลือดที่ดีหรือที่เรียกว่า "ไก่ตระกูลสูง" ย่อมมีความเก่งไปในตัวด้วย แต่งาม อีกอย่างหนึ่งที่เราเรียกว่า "สวยแต่รูปจูบไม่หอม" คือรูปสวยแต่เป็นไก่ที่ไม่เก่งเป็นไก่ปามอญ (ไก่ ที่ไม่มีตระกูล) ก็มีมาก ดังนั้นลักษณะไก่ชนที่ดีจึงต้องงามและมีสกุลด้วย (นายทองดี ชัย กำเนิด, สัมภาษณ์ : 12 มีนาคม 2545) จะเห็นว่าความเชื่อของนายทองดี ไชยกำเนิดนี้ยึด หลักการแห่งการถ่ายทอดสายเลือดจากพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ไปปรากฏลักษณะในรุ่นลูก รุ่น หลานได้ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีพันธุศาสตร์ของเมนเดล ผู้ได้รับการยกย่องให้เป็นบิดาแห่งวิชา พันธุศาสตร์และการดูลักษณะไก่ที่ดีของคุณได้จากสิ่งต่อไปนี้

3.4.1.1 รูปร่าง ท่าทาง

เป็นการดูและพยากรณ์คร่าวๆจากลักษณะภายนอกทั่วไปของไก่ ก่อนอื่น ต้องแน่ใจว่าไก่ตัวนั้นต้องสืบสายเลือดมาจากเหล่ากอที่มีประวัติการชนที่ดีมาก่อน นาย สงกรานต์ อภัยธาได้ให้ข้อมูลกับผู้วิจัยว่า จะดูสัดส่วนของร่างกาย จะต้องเป็น "ไก่เก่ง" หมายถึง ร่างกายของไก่ได้สัดส่วน เช่น ดูช่วงคอ ช่วงขา ช่วงลำตัว ช่วงขาและหางประกอบ กัน ให้พอดีพองาม จากนั้นรนสร้อยต้องลึกลงมาถึงสร้อยคอยาวปกถึงไหล่ สร้อยลำตัวยาว

คลุมโคนหาง เป็นต้น นอกจากนั้นดูที่แข้งดังคำกล่าวของคนโบราณที่ว่า "นกแข้งใหญ่ ไก่แข้งเล็ก" หมายถึงลักษณะที่ตีนของนกเขาที่ใช้เป็นนกต่อนั้นต้องมีแข้งใหญ่ ส่วนแข้งไก่นกที่ตีนนั้นต้องแข้งเล็ก กลม และเรียวยาวเหมือนลำหวาย การดูท่าทางนั้นต้องขึ้นเป็นสง่า ยกไหล่ คอ ออก และขาต้องเข็ดรีนเกือบเป็นเส้นตรง ถ้าเป็นคนแล้วเปรียบได้กับทหาร ต้องออกผาย ไหล่ผึ่ง สำหรับท่าทางการเดิน ให้สังเกตที่เท้าไก่ " ย่างยกขาต้องกำนิ้ว" หมายถึงเวลาไก่เดินยกขาข้างใดต้องกำนิ้วที่ขาข้างนั้นเข้าหากันทุกครั้ง (นายสงกรานต์ อภัยชา, สัมภาษณ์ : 14 มีนาคม 2545) ไก่นกที่มีลักษณะดังที่กล่าวมานี้เชื่อว่าเป็นไก่นกที่ฉลาด มีไหวพริบในการชน ถือว่าเป็นลักษณะไก่นกที่ตีนของชาวบ้านที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาแล้วหลายชั่วอายุคน เชื่อว่ารูปร่างท่าทางจะบอกถึงนิสัยใจคอของไก่ว่า มีความกล้าหาญ เฉลียวฉลาดมากน้อยเพียงใด จากการสัมภาษณ์นายปรีชา ราชมนตรี อายุ 51 ปี อาชีพรับราชการ มีประสบการณ์เลี้ยงไก่นกมากกว่า 20 ปี ที่นำไก่นกมาชนที่สนามตลาดนัด ก. ไก่ ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะไก่ที่ดีว่า "นิ้วโง่ สบงุ่ม แข็งลำงา สบสีชา ตาสีโต" หมายถึง ลักษณะไก่นกที่ตีนนั้นต้องประกอบด้วยนิ้วไก่ต้องงอเข้าหากันเล็กน้อย ปากงองุ่มเหมือนปากเหยี่ยว แข็งกลมเหลี่ยมเหมือนลำคันทอง ปากสีเดียวกับขา และตาต้องมีสีเดียวกับสร้อยตัว (นายปรีชา ราชมนตรี, สัมภาษณ์ : 24 ธันวาคม 2544) นอกจากนี้ นายทองดี ไชยกำเนิด เจ้าของจุ่มไก่ ส.มีโชค บ้านหัวถนน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ได้ให้ข้อมูลกับผู้วิจัยว่า "สบได้ชา ตาได้โต" หมายถึง ปากต้องมีสีเดียวกับขา ตาต้องมีสีเดียวกับสร้อยตัวจึงจะถือว่าไก่มีสกุลสูง เป็นไก่หมากรุกด้วย (นายทองดี ไชยกำเนิด, สัมภาษณ์ : 12 มีนาคม 2545) จะเห็นว่ากลุ่มประชากรตัวอย่างทั้งหมดนี้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะไก่ที่ดีใกล้เคียงกันมาก มีความเชื่อคล้ายๆกัน แต่อย่างไรก็ตามไก่นกที่มีลักษณะดังกล่าวเป็นไก่ที่หายาก อาจมีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งก็สามารถนำมาเลี้ยงชนได้

จากการสืบค้นข้อมูลการดูลักษณะภายนอกตามตำราของทางภาคกลางซึ่งหนังสือ ตำราไก่นก ของ เคนตุลยา (นามแฝง) ได้แบ่งลักษณะรูปร่างของไก่นกไว้ กล่าวว่า "ไก่นกควรมีรูปร่างปานกลาง สูง เปรี๊ยะ หลังและอกไม่โค้งงอ ส่วนประกอบของกระดูกโต ตาแจ่มใสและนูนเด่น"(เคนตุลยา, 2530 : 13) ทั้งนี้ภูมิปัญญาในการดูลักษณะไก่นกของคนภาคกลางกับคนในอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น อาจมีข้อแตกต่างกันออกไปบ้าง อันเนื่องมาจากมีสภาพแวดล้อมที่ต่างกันจึงทำให้ภูมิปัญญาแตกต่างกันออกไป กลายเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีลักษณะจำเพาะ แต่จุดร่วมก็คือ การให้รูปทรงของไก่นกนั้นเป็นไก่นกที่เก่ง มีชั้นเชิงและไหวพริบในการต่อสู้เช่นเดียวกัน

3.4.1.2 ลำตัว

จากการสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มตัวอย่างหลายคน ได้ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะของลำตัวของไก่ที่ตีคล้ายคสังและใกล้เคียงกันมากกับนายสถิติ หลวงนันท์มีความเห็นว่า ลำตัวไก่ต้องยาวหรือเป็นไก่สองท่อน จับต้องขาดกลางหมายถึง รอบอกต้องคอดกึ่งเพราะเวลาการเปรียบเทียบหาคู่ชนให้ไก่นั้นผู้เปรียบไก่จะใช้มือวัดรอบอกไก่ให้เท่ากัน กล่าวคือใช้มือสองข้างจับกลางลำตัวไก่อีกกลางทั้งสองข้างจรดกันที่หน้าอกไก่ด้านล่าง ให้ฝ่ามือทั้งสองข้างรวบปีกไก่แนบกับลำตัวแล้วให้หัวแม่มือมาจรดกันที่ตรงกึ่งกลางด้านหลังของไก่ เป็นการวัดความใหญ่ของลำตัว เมื่อจับรวบไก่มั่นคงดีแล้วก็ยกไก่อื่นเพื่อคาดคะเนน้ำหนักทั้งนี้น้ำหนักต้องเท่ากันด้วย จึงไม่มีการได้เปรียบเสียเปรียบ ฉะนั้นไก่ที่จับขาดเมื่อจับแล้วจะเล็กจึงได้คู่ต่อสู้ที่เล็กด้วย จึงได้เปรียบคู่ต่อสู้ ขณะเดียวกันหากไก่มีกระดูกหน้าอกหย่อน หรือที่เรียกว่าไก่ออกยานจะเป็นไก่จับใหญ่ทำให้เสียเปรียบคู่ต่อสู้จึงไม่นิยมเลี้ยง และไก่ที่มีลำตัวยาวจะได้เปรียบเวลาเข้าชน แม้ช่วงขา ช่วงคอจะยาวเท่ากันก็ตามเพราะเวลาเข้าชน ไก่จะเหิดลำตัวให้ชนขึ้นไกลำตัวยาวจะสูงกว่ามีโอกาสจิกตีคู่ต่อสู้ได้มากกว่าจึงมีโอกาสชนะมากกว่า ลำตัวที่นับว่าดีที่สุดต้องยาวและบานหัวบานท้ายหมายถึงไก่ที่มีหน้าอกใหญ่ ออกคอด และสะโพกตรงโคนขาใหญ่ เชื่อว่าเป็นไก่ที่มีพลังกำลังมาก ตีลำโต มีปอดใหญ่จึงทำให้ชนได้นานโดยไม่มีอาการเหนื่อย (นายสถิติ หลวงนันท์, สัมภาษณ์ : 10 มีนาคม 2545) นอกจากนี้นายประยูร โทธิชัยเป็นคนหนึ่งที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า ไก่ชนที่ดีต้องมีฐานดี หรือ ตัวตั้งหนา หมายถึง ลำตัวต้องลำและแข็งแรง หากไก่ตัวใดมีตัวตั้งหนาจะเชื่อว่าเป็นไก่ที่บินดี ตีแรง มีกำลังมาก และที่สำคัญเมื่อโดนคู่ต่อสู้ตีลำตัวแล้วไก่แบบนี้จะทนได้ ต่างจากไก่ที่มีลำตัวบางเมื่อถูกคู่ต่อสู้ตีชอก(ตีตัว)สองสามทีก็ช็อค(หมดแรง)แล้ว (นายประยูร โทธิชัย, สัมภาษณ์ : 11 มีนาคม 2545) ส่วนนายสำเรียน เทพไกรวัลย์ ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า ลำตัวไก่ที่ตีนั้นต้อง "จับงาม" หมายถึง จับกลม ยาวสองท่อน กระดูกหน้าอกใหญ่โค้งเหมือนท้องเรือ ไม่ยาน และไม่คดเพราะไก่ออกยานเสียเปรียบคู่ต่อสู้ ส่วนไก่ออกคดนั้นเชื่อว่าเป็นไก่ไม่มีพลังกำลัง ถึงจะชนเก่งแต่ไม่ถึงสองอันก็หมด(หมดกำลังต่อสู้) และไก่หลังกึ่งหรือหลังกึ่ง(ไก่ที่มีหลังค่อม โค้งอเหมือนหลังกึ่ง)ส่วนมากจะเป็นไก่บินแรงตีแรง ถ้าไม่เก่งมากจนเกินไปก็นำมาเลี้ยงชนได้และเห็นมีคนนำไก่แบบนี้มาชนในบ่อนอยู่บ้างแต่นานๆครั้ง อย่างไรก็ตามไก่หลังกึ่งนี้ส่วนมากจะบอกจะใหญ่ และเมื่อปล่อยเข้าชนหลังจะค้อมลงทำให้เสียเปรียบคู่ต่อสู้ในเรื่องความสูง (นายสำเรียน เทพไกรวัลย์, สัมภาษณ์ : 12 มีนาคม 2545)

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นว่าลักษณะลำตัวที่ดีของไก่ชน จะเป็นรูปปลีกล้วย จับยาวสองท่อน คอดกลาง หัวท้ายบาน กระดูกสันหลังตรงแผ่กว้างตลอดแบบหลังเปิด ไม่บิดเบี้ยว คคองหรือปูดโปน ออกยาวใหญ่ หนา ไม่คดหรือเบี้ยว กล้ามเนื้อทุกส่วนของลำตัวอวบหนาสมบูรณ์ แข็งแรง อยู่ในลักษณะเกร็งตัว สะโพกเต็มอวบหนาเสมอกันทั้ง 2 ข้าง ช่องท้องแคบแต่ไม่แฟบ

3.4.1.3 ปาก

ปาก เป็นอาวุธสำคัญใช้สำหรับจิกตี ไก่ชนตัวใดมีปากไม่ดีจะมีโอกาสแพ้คู่ต่อสู้ได้เพราะปากไก่นั้นอยู่ส่วนหน้าจึงตกเป็นเป้าโจมตีของคู่ต่อสู้ได้ง่ายกว่าที่อื่น จะเห็นเมื่อไก่ชนกันในอันตองแล้วมีอน้ำที่มีประตบการณจะมีคลุมปาก(ใช้ด้ายถักปากไก่ยึดไว้กับหงอนกันไว้ไม่ให้ปากหลุด) จากข้อมูลภาคสนามกลุ่มประชากรเป้าหมายได้ให้ข้อมูลลักษณะของปากไก่ที่ดีตรงกันเป็นส่วนมาก กล่าวคือปากที่ดีจะต้องคม ปลายปากหรือที่เรียกว่า"เกสรปาก"ต้องแหลม โคนปากหนา ปากบนนุ่มและยาวกว่าปากล่างเล็กน้อย ที่สำคัญต้องมีร่องน้ำหมายถึงปากบนจะต้องมีร่องอีกจากปลายจมูกตรงโคนปากมายังปลายปากด้วยเชื่อว่าไก่ตัวใดที่มีร่องน้ำจะมีความแข็งแรงไม่หักหรือหลุดง่าย(นายสถิตย์ หลวงนันท์, สัมภาษณ์ : 10 มีนาคม 2545)นอกจากนี้ยังเชื่อว่า ปากไก่นอกอะไรได้หลายอย่าง เช่น บอกตระกูลไก่ ถ้า "ปากได้ชา" หมายถึงปากต้องมีสีเดียวกันกับชา แสดงว่าเป็นไก่มีสกุล(ไก่ตระกูลสูง) หากไก่ปากดำชาต้องเป็นสีดำ ส่วนมากเป็นไก่ประดู่หางดำ ถ้าปากเป็นสีงาช้าง(ขาวอมเหลือง)ชาต้องเป็นสีขาวอมเหลืองด้วย ส่วนมากเป็นไก่เหลืองหางขาว เป็นต้น (นายสำเรียน เทพไกรวัลย์, สัมภาษณ์ : 12 มีนาคม 2545) และนายสถิตย์เชื่อว่า ไก่ปากนกกระจิบหมายถึง ไก่ที่มีปากเล็กเหมือนปากนกกระจิบจะเป็นไก่ปากไว(จิกตีเร็ว)แต่ถ้าไม่โต(ตีไม่หนัก) ส่วนไก่ปากใหญ่ หนา เป็นไก่มักเป็นไก่ปากช้า(จิกตีช้า)แต่ตีหนัก

จากการสืบค้นข้อมูลการดูลักษณะภายนอกตามตำราของทางภาคกลางซึ่งหนังสือตำราไก่ชน ของ ชาติ ไชยณรงค์ ได้กล่าวถึงลักษณะของปากไก่ชนที่ดีเอาไว้ว่า ต้องมันคงสันหนา โดและแข็งแรง มีร่องน้ำลึกจากโคนถึงปลาย จะงอยปากยาวและงอรั่มพอประมาณสมควรปากบนยาวคลุมปากล่าง สีเดียวกับแข้ง เดือย และถูกต้องตามพันธุ์ ซึ่งพอจะจำแนกได้ ดังนี้

1) ไก่เหลืองหางขาว ต้องมีปาก เดือย แข็งและเล็บ สีเหลืองอ่อนจนเกือบขาว

2) ไก่เขียว ปาก แข็ง เดือยและเล็บ สีเขียวแก่ สกวัน ไก่เขียวพาลี ซึ่งเป็นไก่เขียวแต่แข้ง เดือย เล็บ สีเหลืองอ่อน

3) ไก่สีเทา ปาก แข็ง เดือยและเล็บ สีตะกั่วตัด

(ชาติ ไชยณรงค์, 2543 : 17-31)

3.4.1.4 หงอน

หงอนของไก่จะเป็นเป้าหมายที่ถูกโจมตีจากคู่ต่อสู้เสมอ ถ้าไก่ชนมีหงอนที่ดีก็จะได้เปรียบเพราะจะทำให้คู่ต่อสู้เข้าโจมตีได้ยากและขาดความแม่นยำ ไก่แต่ละตัวจะมีหงอนไม่เหมือนกัน เช่น หงอนแฉ่ หงอนจ๊ก หงอนกุหลาบ หงอนของไก่จะบอกเพศได้ กล่าวคือตัวผู้จะหงอนโตและแดงกว่าตัวเมีย สีของหงอนจะบ่งบอกถึงภาวะสุขภาพของไก่ด้วย ถ้าหงอนสีแดง มีเลือดฝาดสีแดงเห็นได้ชัด จะเป็นไก่ที่แข็งแรง สุขภาพดี จากข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยได้รวบรวมความเชื่อเกี่ยวกับหงอนไก่ ของคนอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น รอนำเสนอดังต่อไปนี้

นายสำเรียน เทพไกรวัลย์ เชื่อว่า หงอนไก่ที่ดีและสวยงามนั้นเป็นหงอนสามแถว ปลายหงอนยาวถึงตำแหน่งลูกตาและโค้งลงมาออกกระหม่อมจะเป็นไก่ที่มีธาตุทรหดสูง ส่วนไก่หงอนพับหรือที่เรียกว่า “ไก่หงอนแบ้” นายสำเรียนได้ให้ทัศนะสั้นๆว่า “แบ้ขายได้หัวแบ้รับได้ไฟ” หมายถึง ถ้าหงอนพับทางซ้ายจะได้หัวเราะเพราะตีใจที่ไก่ชนะได้เงินเต็มพันไก่ตัวนั้นนำมาเลี้ยงชนได้ หากหงอนพับมาทางขวาอย่านำมาเลี้ยงชนเพราะเจ้าของร้องให้เพราะไก่ตัวนั้นชนแล้วจะต้องพบแต่ความพ่ายแพ้ เสียเงินเต็มพัน ส่วนไก่หงอนรูป(ปลายหงอนจะมีรูติกลงไปทางปากไก่) เป็นไก่ที่ไม่เหนียว(ไม่มีความอดทน)ห้ามนำมาเลี้ยง (นายสำเรียน เทพไกรวัลย์ , สัมภาษณ์ : 12 มีนาคม 2545) ในเรื่องไก่หงอนรูปนี้ นายสถิตย์ หลวงนันท์ ได้มีความเชื่อที่ขัดแย้งกับนายสำเรียนอยู่บ้าง กล่าวคือ นายสถิตย์มีไก่หงอนรูปอยู่ตัวหนึ่ง และเนื่องจากหงอนรูปจึงตั้งชื่อให้ไก่ตัวนี้ว่า “ไอ้ขุมทรัพย์” เป็นไก่ที่ดีและตีหนักมาก เคยชนะที่บ่อนโคกสีซึ่งในวันนั้นผู้วิจัยก็ได้เข้าร่วมชมกิจกรรมนี้ด้วย ต่อมาขณะที่สนามตลาดนัด ก.ไก่ ในอันแรกใช้เวลาเพียง 13 นาที โดยตีชอก(ล่าตัว)คู่ต่อสู้ให้ร้องและวิ่งออกไปเลย ดังนั้นนายสถิตย์จึงเชื่อว่าหงอนรูปก็ไม่ใช่ไร เลี้ยงชนได้เหมือนกัน(นายสถิตย์ หลวงนันท์ , สัมภาษณ์ : 10 มีนาคม 2545)

3.4.1.5 ไบหน้า

หน้าของไก่จะบอกได้ว่า ไก่ชนตัวนั้นโง่หรือฉลาด นายประดิษฐ์ คำวันสา เป็นมีอน้ำและผู้เลี้ยงไก่ชนมากกว่า 30 ปี เป็นชาวบ้านโนนทัน (หน้าโรงพยาบาลจิตเวชขอนแก่น) อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ได้ให้สัมภาษณ์กับผู้วิจัยเกี่ยวกับหน้าไก่ที่เก่งและฉลาดว่า ไก่ที่มีหน้าคล้ายกับหน้านกยูงนั้นเชื่อว่าเป็นไก่ชนที่ฉลาด ไก่ตัวใดที่มีหน้าคล้ายหน้าเหยี่ยวเป็นไก่ที่จิตใจดี(ใจเป็นนักสู้) และไก่ที่หน้าใหญ่ ยาน เป็นไก่โง่ (นายประดิษฐ์ คำวันสา, สัมภาษณ์ : 10 มีนาคม 2545) แสดงว่าชาวบ้านเชื่อว่าไบหน้าไก่นั้นบอกเชิงชน สภาพจิตใจ และความโง่-ฉลาดของไก่ได้อีกด้วย หน้าไก่ที่นับว่าดีอีกอย่างหนึ่งคือ ต้องกลม สันคิ้วนูน

เพื่อป้องกันถูกตีกระทบลูกตา และที่คางต้องไม่มี "ด่าง" หมายถึงหนังไก่ที่ติดอยู่ใต้คางและหย่อนลงมาคล้ายรังผึ้ง ไม่มีเครา(มีขนใต้คางที่ชาวบ้านเรียกว่าไก่คางเครา) ชาวบ้านเชื่อว่าไก่มีด่างเป็นไก่ยีนตีหน้าตรง ตีล่าโคแต่ไม่มีเชิง ส่วนไก่คางเครานั้นเชื่อว่า เป็นไก่จุ่มคางตี(จิกใต้คางตี) จึงไม่เป็นที่นิยมมากนัก ส่วนตาไก่นั้นต้องมีสีปลาแห้งตาย(สีปลาหมอตาย) หรือที่เรียกว่า"ตาควยเฒ่า"เชื่อว่าเป็นไก่ที่มีจิตใจห้าวหาญและมีธาตุทรหดสูง ส่วนตาที่เชื่อว่าเป็นไก่ไม่มีความอดทนคือ ตาแดง ไก่ตาแบบนี้ตีแต่ตีเขาถ้าเขาตีจะวิ่งหนีอย่างง่าย ๆ ไร้ใจไม่ค่อยได้(นายสถิตย์ หลวงนันท์, สัมภาษณ์ : 10 มีนาคม 2545)

จากตำราของทางภาคกลางซึ่งหนังสือ ตำราไก่ชน ของ เคนดูลยา (นามแฝง) ได้กล่าวถึงใบหน้าไก่ชนว่า ไก่ชนที่ดีต้องมีใบหน้ากลม เกี้ยงเกลา ใบหน้าเรียวสมตัว ดูบึกบึน คางรัด หน้าไม่กว้างหรือใหญ่จนเกินไป ผิวหน้าเรียบแดงเป็นมัน คิ้วหนาพอประมาณ ตาคุดควาว เลียนตาชัดเจนเหมือนตาเสือ หรือตาเหยี่ยว สีตาปลาหมอตายหรือเข้าลักษณะสีขนตามพันธุ์ ไม่มีเครา ติงหูเล็ก แร่งใต้คางรัด ส่วนไก่โง่จะมีลักษณะ คิ้วลึง ตาบอดและมีตำหนิอื่นๆที่ไม่ดี(เคนดูลยา,2540 : 11-13)จะเห็นว่าภูมิปัญญาของภาคกลางคล้ายกับที่พบในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

3.4.1.6 หัว

หัวไก่ที่ดีนั้นต้องเป็นเหมือน "หัวขี้ไก่" หมายถึงหัวจิ้งเหลน กะโหลกหัวเป็นกระดาน(ด้านบนของหัวกว้าง) เชื่อว่าเป็นไก่ที่มีสมองใหญ่จึงเป็นไก่ฉลาด มีชั้นเชิง(นายประดิษฐ์ คำวันสา, สัมภาษณ์ : 10 มีนาคม 2545) ส่วนหัวไก่ตามหลักภูมิปัญญาทางภาคกลาง ซึ่งเคนดูลยาได้อธิบายไว้ว่า ลักษณะหัวไก่ที่ดีต้องอวบ กระดูกหนา ยาวรัดเป็นสองตอน ส่วนหน้าเล็กกว่าส่วนท้าย ด้านซ้ายด้านขวามีความสมดุลกัน ช่องหูเล็ก ขอบหูเรียบ มีขนขึ้นปกคลุม พื้นที่ระหว่างช่องหูกับหัวส่วนบนที่เรียกว่า ขมับ อวบเต็ม ท้ายหัวมีรอยไรหัวตามธรรมชาติ ส่วนไก่ที่มีลักษณะไม่ดี จะมีหัวบิดเบี้ยว ปูดโปน หูกดง(เคนดูลยา ,2540 : 11-13)

3.4.1.7 ลำคอ

ภูมิปัญญาของคนในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ในการดูลักษณะคอไก่ชนที่ดีนั้นนายประดิษฐ์ คำวันสาได้เปิดเผยข้อมูลกับผู้วิจัยว่า คอยาวเกินไปก็ไม่ดี คอสั้นไปก็ไม่ดี ต้องดูช่วงตัว ช่วงขา และหางประกอบ ให้เป็นไก่เก็ง (สมดุล) กล่าวคือ ช่วงคอไก่ต้องมีความสมดุลกับช่วงตัว ขาและหางของไก่นั้น นอกจากนี้ปล้องคอดี(กระดูกคอดี)มีกล้ามเนื้อมาก โดพประมาณ เวลายืนต้องเปิดตรงเหมือนคองูเห่า(นายประดิษฐ์ คำวันสา, สัมภาษณ์ : 10 มีนาคม 2545) และภูมิปัญญาภาคกลางที่เคนดูลยาได้กล่าวไว้ในตำราไก่ชนว่า คอไก่ชนที่ดี

ต้องโต ลั่น มั่นคง เมื่อนวดคลึงนานๆจะเป็นสีแดงสด เคลื่อนไหวได้ดี แสดงว่าหลบหลีกได้ดี (เคล็ดยา , 2540 : 11-13)

3.4.1.8 ปีก

นายสงบ ช้อยุ่น เป็นมีอน้ำมีประสบการณ์เลี้ยงไก่มากกว่า 20 ปีเป็นชาวบ้านกอก ตำบลบ้านเปิด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นและยังเคยเป็นกรรมการตัดสินที่สนามตลาดนัด ก. ไก่ ตำบลบ้านเปิด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ได้ให้ข้อมูลกับผู้วิจัยว่า ปีกไก่ต้องใหญ่ เป็นระเบียบ แนบชิดกับลำตัว รนปีกเหนียวไม่กรอบเพราะจะทำให้หักง่าย เป็นปีกใหญ่ (ความกว้างของรนปีก) และต้องยาวไปจดกระดูกโคนดาก(โคนหางไก่)(นายสงบ ช้อยุ่น, สัมภาษณ์ : 10 มีนาคม 2545) เพราะไก่ที่มีปีกเป็นลักษณะที่กล่าวมาในเวลากางปีกออกจะมีขนาดใหญ่และอยู่ลมได้มาก ใช้พุงตัวได้ดี บินได้สูง และตีได้แรง และนายประดิษฐ์ คำวันสาได้กล่าวกับผู้วิจัยว่า ปีกไก่ที่ดีเมื่อคลี่ออกมาแล้วปลายรนปีกต้องยาวเป็นเส้นตรง มีระเบียบ ไม่มีช่องห่างระหว่างรนปีกหรือที่เรียกว่า "ปีกหว้าง"เพราะคู่ต่อสู้จะมุดเข้าปีกตีได้ และเก็บปีกได้ มิดชิดต้นปีกยกขึ้นเล็กน้อยหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า ยกไหล่ หากปีกมีสีขาวแซมจะต้องแซมข้างละเท่าๆกันจะเรียกว่า "ไก่ทาบปีก" จึงจะนับว่าเป็นไก่ดี(นายประดิษฐ์ คำวันสา, สัมภาษณ์ : 10 มีนาคม 2545) ส่วนเคล็ดยาได้กล่าวถึงลักษณะของปีกไก่ที่ดีเอาไว้ว่า ลักษณะปีกที่ดีจะต้องมีกระดูกปีกใหญ่ ก้ามเนื้ออวบสมบูรณ์ รนปีกยาว เรียงชิดกัน รนปีกชี้ยหนา ยาว และมีจำนวนหลายเส้น สีรนปีกและสนับปีกถูกต้องตามสายพันธุ์ เสมอกันทั้งสองข้าง ไหล่อวบหนา ยกสูง สนับปีกแน่นและมีสีเดียวกันกับสร้อยหลังและคอ (เคล็ดยา,2540 : 14)จะเห็นว่าภูมิปัญญาภาคกลางมีส่วนคล้ายคลึงกับภูมิปัญญาในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

3.4.1.9 หาง

ในที่นี้ หมายถึง รนหาง เป็นส่วนหนึ่งที่ใช้พิจารณาว่า ไก่ชนตัวนั้นจะเก่งมากหรือไม่ หางไก่ที่นิยมของผู้เลี้ยงไก่ชนในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มี 3 ลักษณะคือ หางก้า(รนหางแข็งพุ่งออกไปเป็นเส้นตรง) หางกอตะโคได้รหมายถึงหางใหญ่เป็นพอนเหมือนกอตะโคไร้และหางหงส์มีลักษณะหางทวนซี่ขึ้นเล็กน้อยคล้ายกับหางหงส์ ทั้งนี้หางต้องใหญ่หรือที่เรียกว่า"หางเป็นพัว"(นายประดิษฐ์ คำวันสา, สัมภาษณ์ : 10 มีนาคม 2545) ประโยชน์ของหางไก่ใช้ในการพุงตัว และสามารถให้โทษได้เช่นกัน กล่าวคือ ถ้ามีรนหางยาวเกินไป ขณะที่เข้าชนแล้วเดินถอยหลังจะเหยียบหางตัวเองล้มเสียหลักทำให้คู่ต่อสู้เข้าจิกตี จำเดิมได้ง่ายเป็นเหตุให้ได้รับความพ่ายแพ้ จากหางที่ยาวเกินไป ลักษณะหางที่ดีที่เคล็ดยากล่าวไว้ คือ กระเบนหางใหญ่และชิดกับลำตัว มีกระดูกน้ำมันอันเดียว หางพัดยาวใหญ่ พุ่งตรง หางกะลวยและรนรองยาว มีจำนวนหลายเส้นและสีรนหางต้องถูกต้องตรงตามพันธุ์ หากไก่ตัวใดมีกระเบนหางคด

ชอกกระเบนเล็ก ทางไมซิดลำตัว มีกระจุกน้ำมันแผด หรือมีตำหนิอื่นๆถือว่าใช้ไม่ได้(เคตุล ยา,2540 : 15)

3.4.1.10 เนื้อหนัง

เนื้อหนัง หมายถึง ส่วนที่เป็นมัดกล้ามเนื้อ เวลานวดหรือขยำนานๆจะมีสีแดงสด แสดงว่า ไก่แข็งแรง การไหลเวียนโลหิตดี มีพลังกำลังมาก ถ้าเป็นไก่อายุตั้งแต่ 1 ปีขึ้นไป ส่วนที่จะแดงตลอดเวลา คือ ผิวหนังบริเวณกล้ามเนื้อหน้าอก ขา ลำคอ รวมไปถึงเหนียง และถ้าไก่ตัวใดมีกล้ามเนื้อสีซีด แสดงว่าไก่ไม่แข็งแรง มีโรคประจำตัว ร่างกายไม่สมบูรณ์ ห้ามนำเข้าสังเวียนเด็ดขาด ฉะนั้นไก่ชนที่ดีจะต้องมี "หนังหนา ส่าใหญ่" หมายถึง ผิวหนังหนา สีแดงเข้ม(นายประดิษฐ์ คำวันสา, สัมภาษณ์ : 10 มีนาคม 2545) จึงจะเป็นไก่ชนที่เก่งได้ เลี้ยงง่าย และมีกำลังในการปะทะมากและมีความอดทนสูง ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับน้ำหนักของไก่ชนตัวนั้นด้วย หรือที่เรียกว่า "น้ำหนักดี" เป็นการคาดคะเนน้ำหนักโดยใช้มือจับแล้วยกขึ้น หากจะนำหลักวิทยาศาสตร์การกีฬามาอธิบายก็คือ ไก่ที่มีน้ำหนักมากกว่าย่อมได้เปรียบคู่ต่อสู้เพราะมีมวลมากกว่าจึงเข้าทำนองที่ว่า "แก่งเล็กหรือจะสู้แก่งใหญ่"หมายถึงไก่เล็กถึงจะเก่งขนาดไหนก็สู้ไก่ที่โตกว่าไม่ได้ อีกอย่างหนึ่งที่ชาวบ้านนำมาพิจารณาคือ ความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ กล่าวคือ ไก่ที่มีกล้ามเนื้อแข็งแรงหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "ไก่ลูกดี"หรือบางที่นำความแข็งแรงของกล้ามเนื้อไปเปรียบเทียบกับก้อนหินว่า "แก่นป่านหิน" ซึ่งบอกให้ทราบว่า ไก่ตัวนั้นมีประสิทธิภาพในการต่อสู้มามากน้อยเพียงใดได้อีกด้วย

3.4.1.11 ปั้นชา

นายสงบ ร้อยุ่น ได้เปิดเผยกับผู้วิจัยว่า ไก่ที่มีราได้ย(ปั้นชา)ใหญ่ จะตีหนักและมีกำลังมาก ราได้ยที่ดีจะต้องมีขนาดใหญ่และแข็งแรง ไม่กางออกหรือหุบเข้ามาจนเกินไป กล้ามเนื้อสมบูรณ์และเกร็งตัว เข็มที่ยึดกล้ามเนื้อราใหญ่และแข็งแรง ร้อย่าหีบอวบ ใหญ่ และกลมกลึง มีขนปกคลุมตลอด ไม่มี "เหน็บเสียน" หรือร้อย่าหีบราอีกเสบ (นายสงบ ร้อยุ่น, สัมภาษณ์ : 10 มีนาคม 2545) โดยราไก่อนี้จะบอกถึงความแข็งแรงและการทรงตัวของไก่ ที่ชาวบ้านเรียกว่า "ยีนดินดี"คือ ไก่ที่ทรงตัวได้ดี ไม่เร ไม่ล้ม พร้อมทั้งจะตีได้คู่ต่อสู้ได้อย่างรวดเร็วและแม่นยำ

3.4.1.12 เดือย

เดือยหรือชาวบ้านเรียกว่า "คอ"เป็นอาวุธที่สำคัญที่สุดของไก่ชน ถ้าไก่ชนตัวใดที่มีลักษณะดี ก็มีโอกาได้รับชัยชนะมากขึ้นและในขณะเดียวกันถ้าเดือยไม่ดีก็มีโอกาสแพ้ได้มากเช่นกัน จากการสัมภาษณ์ นายสงกรานต์ อภัยชา ผู้มีประสบการณ์เลี้ยงไก่ชนมากกว่า 20 ปี ถึงเดือยไก่ที่มีลักษณะดีนั้นพบว่า ต้องมีขนาดใหญ่หรือที่เรียกว่า "คอใหญ่"

เพื่อให้มีความแข็งแรงไม่โคน(หัก)ง่าย ปลายตอแหลมเพื่อใช้แทงคู่ต่อสู้ให้เกิดบาดเจ็บได้ดี และให้ปลายตอชี้ไปทางเดียวกันกับนิ้วก้อยเพราะเชื่อว่า เป็นไม้ที่ไว้ตอ(ตีด้วยเคียว)ได้ดี และหากตอมีสีดำด้วยยิ่งดีเพราะเป็นไม้ไว้ตอจัด(นายสงกรานต์ อภิขยา , สัมภาษณ์ : 14 มีนาคม 2545)

และจากที่เคตุลยากสาวไว้ในตำราการเลี้ยงไก่ชนอันเป็นภูมิปัญญาภาคกลางก็พบว่าสอดคล้องกับภูมิปัญญาของคนอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น คือ ลักษณะเคียวที่ดีจะต้องมีสีเหมือนแฉ่ง เกล็ดและปาก เคียวอกช้า ตรงโคนโต ส่วนปลายเรียวแหลม โค้งไปด้านหลังเล็กน้อยหรือเป็นเหลี่ยม ไก่ชนตัวโตที่มีเคียวลักษณะนี้จัดเป็นไก่ชนแห่งจัด เคียวชนิดนี้มักจะงอกเป็น 3 เคียว เคียวกลางต้องยาวกว่าเคียวข้างๆ เคียวข้างหน้าทำหน้าที่เป็นลิ้มป้องกันไม่ให้เคียวกลางหัก ประโยชน์ของเคียวกลางก็คือ ใช้สำหรับแทงคู่ต่อสู้ เคียวที่แทงได้ดี แทงแล้วจะทำให้ปากแผลเปิดกว้าง คู่ต่อสู้จะเสียเลือดมากและเมื่อต้องการเย็บปิดเพื่อห้ามเลือดก็จะทำได้ยาก

3.4.1.13 แฉ่งและเกล็ด

แฉ่งและเกล็ดของไก่ชนนั้นเปรียบเสมือนลายมือของคนที่สามารถบ่งบอกถึงความเก่งกาจของไก่ชน ผู้เลี้ยงไก่ชนจะให้ความสำคัญของการดูลักษณะไก่จากเกล็ดแฉ่งค่อนข้างมากและถ้าใครรู้ก็จะถือว่าเป็นเคล็ดลับสุดยอดส่วนตัวที่ไม่ยอมเปิดเผยง่ายๆ จากการศึกษารหัสภาคสนาม และได้พูดคุยและคลุกคลีกับผู้ที่เลี้ยงไก่ชนในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นมาเป็นเวลานานทำให้พอจะสรุปลักษณะแฉ่งและเกล็ดที่ดี ได้ดังนี้

นายสำเรียน เทพไกรวัลย์ ได้ให้ข้อมูลกับผู้วิจัยว่า แฉ่งไก่ที่ดีจะต้องมีลักษณะกลม เรียว เล็กเหมือนเส้นหวาย ไม่ยาวหรือสั้นจนเกินไป มีสัดส่วนที่เหมาะสมกับร่างกาย สีของแฉ่งต้องเป็นสีเดียวกันกับ ปาก เคียวและเล็บ จำแนกออกได้ 2 ประเภท คือ ไก่แฉ่งแฉ่ง เวลาจับดูแฉ่งไก่แบบนี้จะแข็ง และมีแฉ่งไก่อีกประเภทหนึ่ง คือ ไก่แฉ่งนิ่ม เป็นแฉ่งแบบพิเศษจับดูแล้วนิ่ม สีเจ็บปวดมาก เป็นไก่ที่หาได้ยากมาก (ผู้ศึกษามีอยู่ตัวหนึ่งคือ "ไช้คอกทอง" เป็นไก่ปากไวมาก สีดำโต สีเร็วและรุนแรง) (นายสำเรียน เทพไกรวัลย์ , สัมภาษณ์ : 12 มีนาคม 2545) การดูแฉ่งที่เป็นภูมิปัญญาของนายสำเรียนเป็นการดูจากลักษณะภายนอกยังมีส่วนหนึ่งเป็นภูมิปัญญาของคนโบราณ และจากข้อมูลภาคสนามที่ได้รับการเปิดเผยโดยนายสถิตย์ หลวงนันท์ ว่า "นกแฉ่งใหญ่ ไก่แฉ่งเล็ก" หมายถึง ตำราการเลี้ยงนกที่คนแก่คนแก่เล่าสืบต่อกันมาว่า หากเลือกนกเรามาเลี้ยงต้องเอาตัวที่แฉ่งใหญ่มาเลี้ยงจึงจะเป็นนกหมาน และหากจะเลี้ยงไก่ชนต้องเลือกตัวที่มีแฉ่งเล็กจึงจะเป็นไก่หมาน (นายสถิตย์ หลวงนันท์ , สัมภาษณ์ : 10 มีนาคม 2545) ส่วนภูมิปัญญาโบราณที่ได้จากการสัมภาษณ์ นายทองดี ไร่ยก้าเน็ค กล่าวถึงการเลือกแฉ่งไก่ที่ดีว่า "แฉ่งลำงา สบสีชา" หมายถึง แฉ่งกลมเหลี่ยมเหมือน

ต้นงา และปากต้องมีสีเดียวกันกับขา (นายทองดีชัยกำเนิด, สัมภาษณ์ : 12 มีนาคม 2545) จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาที่คนในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นทั้งในแง่ของความเป็นปราชญ์อีสานที่มีกสรูปเป็นคำพูดเป็นคำสั้นๆและคล้องจอง และความละเอียดเอาใจใส่ไถ่ถอนที่ตนจะนำมาเลี้ยงให้เป็นไถ่หมานได้เป็นอย่างดี

ลักษณะของเกล็ดแข็งที่ดี

การดูแลเกล็ดแข็งเป็นสิ่งที่ละเลยไม่ได้ เพราะคนในอำเภอเมืองค่อนข้างที่จะให้ความสำคัญกับเกล็ดแข็งนี้มาก นายลำเรียน เทพไกรวัลย์ ได้ให้สัมภาษณ์กับผู้วิจัยในเรื่องเกล็ดแข็งของไถ่ชนว่า มีลักษณะหลายอย่าง สรุปได้ 6 แบบ คือ

- 1) เกล็ดกำไล คือ เกล็ดแข็งที่เป็นเกล็ดเดี่ยว ตรงเต็มแข็ง
- 2) เกล็ดหันดำ คือ เกล็ดแข็งที่เป็นเกล็ดเดี่ยวเฉียงเต็มแข็ง
- 3) เกล็ดเปิดตลอด คือ เกล็ดที่เป็น 2 แถว เรียงกันอย่างเป็นระเบียบตลอดแข็ง
- 4) เกล็ดสามแถว
- 5) เกล็ดเค็มพัน คือ เกล็ดที่ขึ้นมาจากนิ้วก้อยแล้วเรียงเป็นแถวยาวมาจนข้อเท้า
- 6) เกล็ดไม่เป็นระเบียบหรือที่เรียกว่า "เกล็ดดี"

นอกจากนี้ยังมีเกล็ดต้องห้ามหรือเกล็ดที่ไม่ดี หากเกล็ดเหล่านี้มีในไถ่ตัวใดไม่ควรนำไถ่ตัวนั้นมาเลี้ยงชน คือ ประเภทไถ่เกล็ดดีเป็นเกล็ดเล็กๆขึ้นเต็มแข็งไม่มีระเบียบเป็นไถ่ใจไม่ดี (ใจเสาะ) ประเภทที่สองเกล็ดบอดเป็นเกล็ดที่เกิดขึ้นระหว่างแถวของเกล็ด หากไถ่ตัวใดมีเกล็ดนี้แล้วจะทำให้ตาไถ่ตัวนั้นสว่างนั้นบอด ไถ่ทั้งสองประเภทนี้แม้จะแข็งดีตีเจ็บก็ไม่สมควรเลี้ยงชน(นายลำเรียน เทพไกรวัลย์, สัมภาษณ์ : 12 มีนาคม 2545)

3.4.1.14 นิ้ว

นิ้วไถ่ชนที่ดีจะต้องมีครบทั้ง 4 นิ้ว นิ้วยาวได้รูป นิ้วเหยียดตรง มีความสมบูรณ์ ไม่บิดงอ นิ้วก้อยเหยียดตรง ไม่บิดหรือบิดเข้าข้างใน นิ้วทุกนิ้วควรกางแยกออกจากกันเป็นมุมกว้าง เกล็ดนิ้วหนา แห้ง เรียงกันเป็นระเบียบและควรมีแถวเดียว จำนวนเกล็ดที่นิ้ว ยังมีมากยิ่งดี ส่วนเล็บต้องอวบ หนา ยาว ปลายเล็บจักพื้น จากการลงภาคสนามพบว่า ผู้เลี้ยงไถ่ชนจำนวนไม่น้อยที่ให้ความสำคัญในการดูแลนิ้วของไถ่ โดยผ่านกระบวนการพิสูจน์เข้ามาแล้ว สามารถให้ความเชื่อถือได้ นิ้วไถ่ที่เป็นที่นิยมของคนในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น แบ่งออกได้เป็นสองแบบ คือ นิ้วเรียวยาวเชื่อว่าเป็นไถ่ตีแรง และตีได้เจ็บปวด แบบที่สองนิ้วโง่หมายถึงนิ้วชี้และนิ้วกลางโค้งงอเข้าด้านในเล็กน้อย(นายลำเรียน เทพไกรวัลย์, สัมภาษณ์ : 12 มีนาคม 2545) นอกจากนี้ต้องดูที่เกล็ดนิ้วประกอบ และเชื่อว่า หากไถ่ตัวใดที่มีเกล็ดนิ้วแตก หรือฉีกแยกออกจากกันไม่ว่าอยู่ที่นิ้วใดถือว่าเป็นเกล็ดนิ้วที่ดี นำมาเลี้ยงเป็นไถ่ชนได้

3.4.1.15 ลักษณะชน

ไก่อันที่มีลักษณะชนที่ดีจะต้องมีขนยาว ละเอียด ตก สมบูรณ์ มองดูเป็นมัน เลื่อม ไม่นิมหรือมีลักษณะขนเปี้ยก (นายประยูร โพธิ์ชัย, สัมภาษณ์ : 11 มีนาคม 2545) ขนบ่งบอกลักษณะดี-ชั่วของไก่และบ่งบอกถึงภาวะสุขภาพของไก่อันตัวนั้น นอกจากนี้ขนไก่อันยังเป็นเครื่องปกคลุม ประดับเรือนร่างให้งามสง่าและให้ความอบอุ่นแก่ร่างกายของไก่อันอีกด้วย

3.5 ความเชื่อเรื่องสีของไก่อัน

มีความเชื่อมาแต่โบราณว่า ไก่อันเหลืองหางขาวและประดู่หางดำ เป็นสุดยอดของไก่อัน ไก่อันทั้งสองพันธุ์นี้เป็นไก่ที่เก่ง มีไหวพริบดีและดำนำมาชนกันมักจะเสมอกันเป็นส่วนมากหรือถ้าตัวใดจะชนะก็ให้ดูที่ศาสตร์และกำลังวันประกอบกันด้วย และมีผู้เล่าต่อมาว่า ไก่อันทั้งสองพันธุ์นี้เปรียบเสมือนไก่อันบารมี เมื่อนำไปชนกับไก่สีอื่นๆก็จะได้รับชัยชนะเสมอ รวกับว่า ไก่อันพันธุ์อื่นที่บารมีของไก่อันทั้งสองพันธุ์นี้ จนมีคำกล่าวที่ว่า "เกิดมาเพื่อชนะ" ในขณะเดียวกันมีนายทองดี ไชยกำเนิดตั้งข้อสังเกตว่า อาจจะเป็นเพราะว่าไก่อันทั้งสองพันธุ์นี้มีสีสดและเข้มจัด ทำให้ไก่สีอื่นๆตกใจกลัว ไม่อยากชนกับไก่อันทั้งสองสี จึงทำให้ไก่อันออกอาการแพ้ได้ (นายทองดี ไชยกำเนิด, สัมภาษณ์ : 12 มีนาคม 2545) ผู้เลี้ยงไก่อันส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าสีของไก่อันจะบ่งบอกถึงสายพันธุ์ เกือบๆ เหล่ากอและบ่งบอกถึงความเก่งกาจของไก่อันด้วย

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่มาใช้บริการที่ตลาดนัด ก.ไก่ ตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จำนวน 20 ราย พบว่า มี 17 รายที่มีความเชื่อเรื่องสีของไก่อัน ส่วนอีก 3 ราย ไม่เชื่อเรื่องสีมากนัก ส่วนนักเล่น นักเลี้ยงไก่อันที่เชื่อตามโบราณก็ยังคงมีความเชื่ออยู่ ยกตัวอย่าง นายสถิตย์ หลวงนันท์ได้ให้สัมภาษณ์กับผู้วิจัยว่า "ไก่สี ไก่อัว ไก่อ้า ไก่อ้า ตีตีกะช่างมันบ่ ยักเดิมพัน" หมายถึง ไก่อ้า(สีขาว) ไก่อัว(ลายเหมือนนกกาเหว่า) ไก่อ้า(สีเทา) ไก่อ้า(สีต่าง) ถึงจะชนเก่งก็ไม่สมควรนำมาเลี้ยงเพราะไก่สีเหล่านี้ใจเสาะจะทำให้เสียเงินเดิมพัน (นายสถิตย์ หลวงนันท์, สัมภาษณ์ : 10 มีนาคม 2545) ดังนั้นไก่อันสีอื่นๆนอกเหนือจากที่กล่าวมานี้จึงเป็นที่นิยมของคนในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

3.5.1 สีของไก่อัน

สีของไก่อันที่มีอยู่ทั่วไปในอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่น โดยเรียงความนิยมของชาวบ้านจากมากไปหาน้อย พอจำแนกได้ ดังนี้

3.5.1.1 ไก่อันสีเหลือง หางขาว เป็นสีที่ผู้เลี้ยงไก่อันให้ความนิยมมากที่สุด อาจจะมิสาเหตุมาจาก ไก่อันนี้สวยงาม เต้น สะดุดตา มากกว่าสีอื่นๆ หรืออาจจะมีความเชื่อว่าเป็นไก่อัน

ตระกูลสูง คือ ไก่ชนของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่ทรงเลี้ยงไว้ ดังคำกล่าวที่ว่า "เหลืองหางขาวไก่เจ้าเลี้ยง" และมีความเชื่อว่า ถ้านำไก่นี้ไปชนกับไก่สีอื่นมักจะสู้ไก่ชนสีเหลืองหางขาวไม่ได้ เรียกว่า "แพ้สี" ซึ่งไก่สีเหลืองที่ถูกต้องตามลักษณะนี้จะต้องเป็นสีเหลืองดอกโสน หางต้องเป็นสีขาวปลอดทั้งเส้นและจำนวนขนหางสีขาวต้องมีประมาณ 40% ของขนหางทั้งหมดเคียวต้องใหญ่ แข้งเรียวยาวเล็กเหมือนลำหวาย ตาต้องเป็นสีขาวเหมือนน้ำข้าวหรือสีขาวอมเหลืองอย่างที่เรียกว่า "ตาปลาหมอตาย" จะงอยปากต้องใหญ่และมีสีเหมือนงาช้าง

3.5.1.2 ไก่ชนสีประตู หางดำ มีลักษณะเด่น คือ จะงอยปากใหญ่คล้ายปากนกแก้ว ปากบนจะมีร่องน้ำ ระหว่างร่องน้ำจะมีสันราง สีปากต้องเป็นสีดำเท่านั้น ถ้าปากสีอื่นถือว่าผิดลักษณะ ตาต้องมีสีน้ำข้าวหรือตาปลาหมอตาย หงอนเป็นหงอนหิน ไม่มีรอยหยัก ขนสร้อยคอยาวประปราย สีประตูตามชื่อ ปีกมีขนาดใหญ่และยาวจรดโคนหาง สร้อยปีกสีประตู ขนลำตัว หาง หักและหางกะลวยสีดำ แข้ง เล็บและเคียวสีดำ คนโบราณเชื่อว่า ไก่ประตูหางดำนี้ มีศักดิ์ศรีเหมือนกับเหลืองหางขาวทุกประการ มีความเก่งกาจ ไหวพริบดี ในการต่อสู้มักจะได้รับชัยชนะเสมอ

3.5.1.3 ไก่ชนสีเขียวหรือสีเขียวเลา มีลักษณะเด่นโดยรวมคือ ตัวสีดำอมเขียวหรือสีน้ำเงิน ขนสร้อยคอเป็นสีขาว ปลายสร้อยเป็นสีเขียว ขนปีกมักเป็นสีขาวปนดำหรือที่เรียกว่า "เลา" หางกะลวยมีสีเขียวปลอดมีสีขาวแซมประมาณ 3-5 เส้น เคียวขนาดใหญ่ ท้องแข็งเต็มและแข็ง

3.5.1.4 ไก่ชนสีดำ ลักษณะเด่น คือ ต้องเป็นสีดำปลอด ดำสนิทไม่มีสีอื่นเจือปน ปากใหญ่ หนาและดำสนิท ตาสีแดงเหมือนตาเหยี่ยวหรือตานกกรด หางดำสนิทไม่มีสีอื่นปน และแข้งจะเป็นสีดำสนิทเช่นกัน

3.5.1.5 ไก่ชนสีกรด ลักษณะเด่น คือ ตัวจะเป็นสีแดงเหมือนนกกรด ปีกสีแดง ลำตัวจะออกสีน้ำตาล จะงอยปากสีขาวขนาดใหญ่ หางเป็นสีขาวปลอดทุกเส้นหรือถ้ากำหนดหางสีแดง ขนหางจะเป็นสีดำสนิท

อย่างไรก็ตามเนื่องจากในปัจจุบันมีผู้นำไก่จากต่างถิ่น ต่างสายพันธุ์เข้ามาในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นมาก จึงทำให้สีไก่มีความหลากหลายมากกว่าแต่ก่อน ชาวบ้านอาจลดความเชื่อเรื่องสีแต่หันมาสนใจเรื่องสายเลือดและพันธุกรรมของไก่ชนมากขึ้น จึงมักเห็นไก่สีลา(หมา) ไก่สีเทา(ไรงอน)ออกชนตามปอนและสนามต่างๆอยู่บ่อยๆ

3.6 ชั้นเชิงไก่ชน

ไกรชนแต่ละตัวจะมีความสามารถและเชิงชนแตกต่างกันออกไป ตามลักษณะเหล่ากอ ผู้เลี้ยงไกรชนจะต้องรู้ลักษณะเชิงชนของไกรตนเองและคู่ต่อสู้ด้วย จึงจะทำให้ไกรชนของตนเองได้เปรียบคู่ต่อสู้และมีโอกาสได้รับชัยชนะมากขึ้น ชั้นเชิงไกรชนที่พบในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พอสรุปได้ดังนี้

3.6.1 ไกรกอด ชั้นเชิงแบบนี้ถือว่าเป็นครู ไกรชนเชิงนี้เวลาต่อสู้มันจะใช้คอของมันกอดทับคอคู่ต่อสู้ แล้วโผล่หัวออกไปอีกด้านหนึ่งของหน้าคู่ต่อสู้ ทำให้คู่ต่อสู้ต้องบิดหน้าไปจิกมัน เพราะคอมันเปิดอยู่ เมื่อได้จังหวะมันก็ตีคู่ต่อสู้ได้อย่างสบาย

3.6.2 ไกรสอดตลอดติ บางทีเรียกว่า "ไกรมุดมัด" เป็นไกรที่มักจะจุ่มหัวเข้าไปได้ปึก แล้วโผล่อกมากกลางหลังคู่ต่อสู้ พร้อมทั้งหมุนตัวไปเทียบ จิกหัวคู่ต่อสู้กดลงแล้วตี ทำให้คู่ต่อสู้ไม่มีโอกาสตอบโต้ ลักษณะของไกรมัดหรือไกรสอดที่ตี จะต้องสอดเส้นในปึกคู่ต่อสู้ 3 หรือ 5 เส้นเพื่อทำลายปึกและตัดกำลังคู่ต่อสู้ ถ้าคู่ต่อสู้แก่งเชิงไม่เป็นก็จะตกเป็นฝ่ายแพ้อย่างง่ายดาย

3.6.3 ไกรตีตีนเปล่าหรือไกรสาด ไกรสาดจะเป็นไกรลอยหน้าตี ไกรจะอยู่ข้างหน้าแล้วเตะตีนเปล่า โดยที่ไม่ต้องใช้ปากจิก ไกรที่ตีเชิงนี้มักเป็นไกรชนสายพันธุ์พม่า

3.6.4 ไกรโจ้หรือไกรตั้ง บางที เรียกว่า "ไกรยืน" เป็นไกรที่ต่อสู้โดยวิธีเข้าปะทะโดยตรง ลักษณะการ ต่อสู้ของไกรประเภทนี้เวลาต่อสู้กัน ไกรจะยืนตรง หน้า คอ ออก ยึดอยู่ในแนวเดียวกัน จะเดินหน้าบุกเข้าใส่คู่ต่อสู้ทั้งจิกตีและเตะแลกกัน ตัวไหนตีแม่น ตีบ่อย ตีหนักและมีแรงปะทะดีก็จะได้เปรียบและได้รับชัยชนะในที่สุด

โดยทั่วไปจะเห็นว่า ไกรชนเก่งได้ทุกเชิงและไกรตัวเดียวอาจจะตีได้หลายเชิงแต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าจะถนัดเชิงไหนมากกว่า นอกจากเชิงแล้วยังขึ้นอยู่กับลำห้กลำโคน ความฉลาด ความแข็งแรง การแก้ไขเฉพาะหน้า ไกรเชิงที่มีชื่อเสียง เป็นไกรชนของอำเภอท่าพริก จังหวัดตราด และเป็นอีกแห่งหนึ่งผู้เลี้ยงไกรชนในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นนิยมเสาะหามาเลี้ยง ทั้งนี้อาจนำมาผสมกับไกรไซ่งอน หรือไกรพม่าขึ้นอยู่กับความชอบของผู้เป็นเจ้าของไกร

3.7 ไสยศาสตร์และภูมิปัญญาเพื่อการได้มาซึ่งชัยชนะ

จากการศึกษาภาคสนาม พบว่า ความเชื่อและพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ได้ถูกนำมาเกี่ยวข้องกับกรชนไกรเพราะเหตุผลทางจิตวิทยามากกว่าจะก่อให้เกิดผลจริงตามเชื่อ ด้วยสาเหตุที่คนรู้สึกเกรงกลัวและวิตกกังวลกับสิ่งที่ไม่สามารถคาดเดาได้ โดยเฉพาะการแข่งขันหรืออาชีพที่มีความเสี่ยงสูงไสยศาสตร์ก็จะเข้ามามีบทบาท ทั้งนี้เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจในการต่อสู้เพื่อรักษาชื่อเสียงและทรัพย์สินเงินทองของตน ในปัจจุบันนี้ผู้เลี้ยงไกรชนไม่ค่อยให้ความสำคัญเรื่อง

พิธีกรรมทางไสยศาสตร์มากนัก จะมีเพียงผู้เลี้ยงไก่ชนรุ่นเก่าบางท่านที่ให้ความสำคัญ ซึ่งคนอีสานโบราณนั้นมีความเชื่อสามารถบันดาลให้เกิดทั้งสิ่งดีและร้ายได้ มีดังต่อไปนี้

3.7.1 ดาวเพดาน

ดาวเพดาน เป็นดาวสองดวงซึ่งอยู่ตรงกัน มีรูปเหมือนเพดานเวียน ชาวอีสาน เรียกว่า "ดาวพิดาน" หรือ "ดาวพิดานเมือง" มีวิถีการโคจรเปลี่ยนตำแหน่งไปตามเวลา จึงเปลี่ยนตำแหน่งไปตามเดือนต่างๆ ทั้ง 12 เดือน นายน้อย บุญตาแสง ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธิตำแหน่งของดาวเพดาน ตามโฉลก หรือ "โสก" ของคนอีสานไว้ ดังนี้

“เจียง ยี่ สาม	อยู่กำเว็นตก
สี่ ห้า หก	ตกไปอุดร
เจ็ด แปด เก้า	หยับเข้าบูรพา
สิบ สิบเอ็ด สิบสอง	หยับมาทางใต้ อยู่โกล่ทักซิม

หมายความว่า

เดือน 1 เดือน 2 เดือน 3	ดาวเพดานเมือง อยู่ ทิศตะวันตก
เดือน 4 เดือน 5 เดือน 6	ดาวเพดานเมือง อยู่ ทิศอุดร (ทิศเหนือ)
เดือน 7 เดือน 8 เดือน 9	ดาวเพดานเมือง อยู่ ทิศบูรพา (ทิศตะวันออก)
เดือน 10 เดือน 11 เดือน 12	ดาวเพดานเมือง อยู่ ทิศทักษิณ (ทิศใต้)

จากการสัมภาษณ์นายทองดี ไชยกำเนิด ทำให้ทราบว่า ในคนตระกูลไชยกำเนิด ได้เชื่อถือเรื่องทิศของการไปชนไก่ กล่าวคือ ก่อนไปชนไก่ให้สังเกตดูดาวเพดาน ถ้าดาวเพดานขึ้นทิศใด ให้หลีกเลี่ยงทิศนั้น คือ การเดินทางไปชนไก่ก็จะไม่ไปในทางทิศนั้น และเวลาจะปล่อยไก่เข้าชนก็จะไม่หันหน้าไก่ไปทางทิศนั้น (ทองดี ไชยกำเนิด, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2545) หากไม่หลีกเลี่ยงหรือที่เรียกว่า "หันหน้าเข้าหาดาวเพดาน" นี้แล้ว จะทำให้เกิดภัย อันตรายหรือความวิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ฉะนั้นคนอีสานโบราณค่อนข้างที่จะให้ความสำคัญกับดาวเพดานนี้มาก และปัจจุบันยังมีผู้เลี้ยงไก่ชนในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นส่วนหนึ่งที่ยังให้ความสำคัญอยู่และเป็นผู้สูงอายุเป็นส่วนมาก

3.7.2 หลาวเหล็ก

หลาวเหล็กเป็นทิศที่ทำให้รับอันตราย และความไม่ปลอดภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สิน นับเป็นทิศที่ถือว่าอัปมงคล การจะทำพิธีมงคลต่างๆ การเดินทางไกล ไปค้าขายหรือการแสวงโชคพึ่งหลักเลี้ยงชีพนี้ หลาวเหล็กจะเปลี่ยนตำแหน่งที่อยู่ตามเวลาที่เปลี่ยนไปเช่นเดียวกันกับดาวเพดาน การหาดำแหน่งทิศของหลาวเหล็กที่นายน้อย บุญตาแสงได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับหลาวเหล็ก ตามโฉลก หรือ "โสก" ของคนอีสานไว้ ดังนี้

“ทิตยฺ สุกรฺ ตก คาร พุทธ เหนือ	จันทร์ เสาร์ ออก พหฺสได้”
-----------------------------------	------------------------------

หมายความว่า

วันอาทิตย์และวันศุกร์	หลาวเหล็ก อยู่ ทิศตะวันตก
วันจันทร์และวันเสาร์	หลาวเหล็ก อยู่ ทิศตะวันออก
วันอังคารและวันพุธ	หลาวเหล็ก อยู่ ทิศเหนือ
วันพฤหัสบดี	หลาวเหล็ก อยู่ ทิศใต้

การชนไก่ยังถือว่าเป็นการเสี่ยงโชค หากต้องการแต่ชัยชนะกลับมาหรือที่เรียกว่า “โชคดี” เท่านั้น ดังนั้นการปล่อยไก่เพื่อเข้าชนต้องหาทิศทางที่เหมาะสมโดยต้องไม่หันหน้าไก่ไปในทิศทางหลาวเหล็ก หากไก่ถูกหลาวเหล็กแล้วก็จะทำให้ไก่ได้รับบาดเจ็บ เช่น ตาบอด ถูกเคี้ยว เป็นต้น จนต้องประสบกับความพ่ายแพ้ไปในที่สุด

3.7.3 หล่มหลวง

คำว่า “หล่ม” ในภาษาอีสาน หมายถึง ล่ม หรือ ล่มจม ส่วนหลวงนั้น หมายถึงใหญ่ หรือ ใหญ่หลวง เพราะฉะนั้น “หล่มหลวง” ก็คือ วันที่ไม่ดีที่ทำให้เกิดความล่มจมอย่างมหาดาศ และหากเป็นชาวบ้านมักเรียกว่า “ดวงชวย” ที่ตรงกันข้ามกับคำว่า “หมาง” บางทีปราชญ์อีสานมักเรียกว่า “วันจม” หมายถึง วันหล่มหลวงทางภาคกลางเรียกว่า วันโลกาวินาศ และ “วันฟู” หมายถึง วันดี ดังนั้นการจะทำกรใดๆก็แล้วแต่ชาวบ้านผู้ที่มีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องนี้ก็จะหลีกเลี่ยงวันหล่มหลวง แม้ไปชนไก่ก็ตาม ไก่เราเป็นต่ออยู่ดีๆ แต่ถ้าถูกหล่มหลวงแล้วก็จะกลับมาเป็นแพ้ได้ ทำให้เสียเงินเสียทองหรือทรัพย์สินอื่นอีกก็ได้ หรือที่ชาวบ้านมักพูดล้อเลียนว่า “เจ็ยสร้อย เจ็ยแหวน เจ็ยนาฬิกา” หมายถึงมีอะไรก็เสียหมด ดังนั้นการชนไก่จึงไม่เดินทางเพื่อไปชนไก่ในวันจมเป็นอันตราย ให้ไปในวันฟูเท่านั้น(ทองดี ชัยกำเนิด, สัมภาษณ์ : 14 พฤษภาคม 2545) สำหรับการหาวันหล่มหลวงตามตำราโบราณนายน้อย บุญตาแสงได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวันหล่มหลวง ตามโฉลก หรือ “โศก” ของคนอีสาน ไว้ดังนี้

“เจ็ย สุกรฺ จันทร์	ยี่ เสาร์ คาร
สาม ทิตยฺ พุทธ	สี่ จันทร์ พหฺส
ห้า คาร สุกรฺ	หก สุกรฺ เสาร์
เจ็ด สุกรฺ เสาร์	แปด ทิตยฺ พุทธ
เก้า จันทร์ พหฺส	สิบ คาร สุกรฺ
สิบเอ็ด สุกรฺ จันทร์	สิบสอง จันทร์ พหฺส”

(น้อย บุญตาแสง, สัมภาษณ์ : 10 สิงหาคม 2545)

หมายความว่า

เดือน 1	วันศุกร์ เป็นวันหล่มหลวง วันจันทร์ เป็น วันดี หรือ วันฟู
เดือน 2	วันเสาร์ เป็นวันหล่มหลวง วันอังคาร เป็นวันดี หรือ วันฟู
เดือน 3	วันอาทิตย์ เป็นวันหล่มหลวง วันพุธ เป็นวันดี หรือ วันฟู
เดือน 4	วันจันทร์ เป็นวันหล่มหลวง วันพฤหัสบดี เป็นวันดี หรือ วันฟู
เดือน 5	วันอังคาร เป็นวันหล่มหลวง วันศุกร์ เป็นวันดี หรือ วันฟู
เดือน 6	วันศุกร์ เป็นวันหล่มหลวง วันเสาร์ เป็นวันดี หรือ วันฟู
เดือน 7	วันศุกร์ เป็นวันหล่มหลวง วันเสาร์ เป็นวันดี หรือ วันฟู
เดือน 8	วันอาทิตย์ เป็นวันหล่มหลวง วันพุธ เป็นวันดี หรือ วันฟู
เดือน 9	วันจันทร์ เป็นวันหล่มหลวง วันพฤหัสบดี เป็นวันดี หรือ วันฟู
เดือน 10	วันอังคาร เป็นวันหล่มหลวง วันศุกร์ เป็นวันดี หรือ วันฟู
เดือน 11	วันศุกร์ เป็นวันหล่มหลวง วันจันทร์ เป็นวันดี หรือ วันฟู
เดือน 12	วันจันทร์ เป็นวันหล่มหลวง วันพฤหัสบดี เป็นวันดี หรือ วันฟู

3.7.4 เจ้าที่เจ้าทาง

เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่รักษาดานที่ต่างๆ จากการสัมภาษณ์นายสถิตย์ หลวงนันท ชาวบ้านโนนหันได้เปิดเผยกับผู้วิจัยว่า เมื่อถึงวันจะนำไก่ออกชนต้องมีการบอกเล่าเจ้าที่เจ้าทางที่ประจำอยู่สถานที่อันเป็นขุมไก่ก่อนทั้งนี้เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกปักรักษาดานที่แห่งนั้นได้ช่วยคุ้มครองและบันดาลให้ไถ่ชนะกลับมา โดยก่อนจะออกไปเป็นการบอกเล่าหรือ"คอบ"เอาไว้ก่อน เมื่อไถ่ชนะกลับมาแล้วก็กลับมาเลี้ยงหรือ "ปง"ด้วย ข้าวห้าคำ ก้อยห้าลูก หมากห้าคำ บุหรี่ห้ามวน เหล้าขาวหนึ่งจอก(หนึ่งฝาขวดเหล้าก็ได้) ดอกไม้ห้าคู่และเทียนห้าคู่ จากนั้นก็จุดเทียนสองเล่มแล้วบอกเป็นคำพูดในลักษณะว่า "เมื่อวานนี้ ได้เอาไก่ไปตี ได้โชคได้หมางกลับมา บาดนี้ให้มากินระเค้อ แล้วต่อไปกะให้โชคให้หมางคือแก่นี่แหละ" หมายถึง เมื่อวานนี้ได้นำไก่ออกชนและชนะกลับมา ขอให้เจ้าที่เจ้าทางมากินอาหารที่จัดเลี้ยง และหากนำไก่ออกชนอีกก็ให้ตามคุ้มครองให้ชนะกลับมาอีก

3.7.4 นางธรณี

จากการสังเกตและเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมการชนไก่กับขุมของ นายสำเรียน เทพไกรวัลย์ ที่บ้านหว่า ตำบลบ้านหว่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยผู้วิจัย มีจุดประสงค์ที่จะสังเกตว่า ผู้เลี้ยงไถ่ชนนั้นนำโดยศาสตร์และพิธีกรรมมาใช้ในการชนไก่อย่างไรบ้าง ก่อนการออกเดินทางเพื่อไปที่สนามหรือปอนไถ่นั้น นายสำเรียน เทพไกรวัลย์ ได้เดินไปที่ต้นทองพันชั่งหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "ต้นดอกไม้" เค็ดเอาใบทองพันชั่งมาห้าคู่ แล้วกลับมาขุมไก่ไปในที่คน

ไม่ค่อยเดินผ่านหรืออาจเป็นโคนต้นไม้ในบริเวณที่เป็นซุ่มโก๋ แล้วพูดกับนางธรรณีว่า “มีอนีสึเอาโก๋ไปตี ให้แม่ นางธรรณีช่วยปกป้องรักษา ให้มีแต่โรคแต่ภัยทรมานเงินทमानทองกลับมาเค็ดอ” หมายถึงวันนี้จะนำโก๋ไปชนขอให้แม่ธรรณีช่วยคุ้มครองให้ได้เงินกลับมา เมื่อพูดจบก็หยิบเอาดินใส่หัวโก๋หนึ่งครั้งแล้วจึงออกเดินทางไปตามนามหรือปอนที่นัดกับเพื่อนเอาไว้ ต่อเมื่อโก๋ชนะกลับมาแล้วจะซื้อเหล้ามาจ่วมฉลองความดีใจในการชนโก๋ชนะในวันนั้น เมื่อเปิดเหล้าออก ก่อนอื่นจะต้องเทเหล้าใส่ผ้าที่ปิดมากับขวดเหล้าเทลงพื้นโดยที่เหล้าขวดนั้นยังไม่มีใครดื่ม พร้อมกับบอกว่า “มีอนีสึมา มากินซะเค็ดอ” หมายถึง วันนี้ชนะกลับมาแล้วขอให้แม่ธรรณีกินเหล้าที่รินให้ด้วยการ บอกแก่นางธรรณีนี้ยังนำไปใช้ในตอนก่อนปล่อยโก๋เข้าชนได้อีก โดยหยิบดินจากพื้นมาใส่กระหม่อมของโก๋เพื่อให้แม่ธรรณีคุ้มครองให้แคล้วคลาดปลอดภัยจากการต่อสู้

สิ่งเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่เป็นวิถีชีวิตของคนเลี้ยงโก๋ชน ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ว่ามีความสัมพันธ์กันอยู่ระหว่างคน กับสิ่งแวดล้อม และสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ชาวบ้านนำพิธีไสยศาสตร์มาเพื่อเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ มีกำลังใจ เกิดความเชื่อมั่นและมั่นคงในชีวิตในยามที่ประสบกับเหตุการณ์ต่างๆ และรู้สึกกลับตนและสุ่มเสี่ยงให้มีความมั่นคงในทางจิตใจยิ่งขึ้น

3.8 สมุนไพรกับโก๋ชน

3.8.1 การบำรุงเลี้ยงและให้อาหารโก๋ชน

ก่อนที่เราจะนำโก๋ออกชนได้ จะต้องบำรุงโก๋ให้มีความสมบูรณ์แข็งแรงเหมือนกับนักมวยที่ต้องฟิตซ้อมร่างกายเป็นอย่างดีก่อนวันชกจริง ดังนั้นการเลี้ยงโก๋ชนจึงต้องให้ความสำคัญเกี่ยวกับการบำรุงด้วยอาหารและยาบำรุงกำลัง ซึ่งจากการออกเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่าชาวบ้านในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นมีสูตรการจัดอาหารบำรุงกำลังหลายสูตรด้วยกันตามรายละเอียด ดังนี้

3.8.1.1 ข้าวเปลือก ต้องคัดเอาเฉพาะเมล็ดที่ดีด้วยการนำข้าวเปลือกไปแช่น้ำ เมล็ดที่สมบูรณ์จะมีน้ำหนักมากจะจมน้ำ ส่วนเมล็ดลีบจะลอยน้ำแล้วช้อนเอาเมล็ดข้าวเปลือกที่ลีบออกที่อยู่ผิวหน้าออก แล้วนำเมล็ดข้าวที่เหลือมาขัดด้วยใบตะไคร้ให้มันและให้หอมติดเมล็ดเพื่อระจัดความสากของข้าวเมล็ดข้าวเปลือก ช่วยให้โก๋ชนกลืนข้าวเปลือกได้ง่าย เมล็ดข้าวเปลือกที่ดี คือ เมล็ดข้าวผา เนื่องจากเมล็ดข้าวชนิดนี้จะคดทำให้โก๋ชนกลืนง่าย ไม่ คัดคอกหรือสำลัก ซึ่งอาจจะทำให้เกิดโรคคออักเสบตามมาได้ ปัจจุบันเมล็ดข้าวผาหายากเพราะคนไม่นิยมปลูก

3.8.1.2 ไข่ไก่ กะเทาะเปลือกแล้วกรองเอาแต่ไข่แดง ให้ไก่กินประมาณ 3 วัน ต่อฟอง ไข่ที่จะนำมาให้ไก่กินนี้ ไม่ควรต้ม นอกจากบางตัวที่กินยากให้ต้มและปั้นเป็นก้อนให้กิน

3.8.1.3 หอยขม ไข่ป้อนให้ไก่กินแต่ต้องคัดเลือกเอาขนาดที่ไม่โตเกินไป เพื่อให้ไม่ให้เกิดคอไก่ ทุกหรือบดละเอียดผสมอาหารให้ไก่กินก็ได้

3.8.1.4 เนื้อวัวหรือเนื้อควาย นำมาบั้งหรือย่างกลางตุกกลางคิบแล้วหั่นเป็นชิ้นให้กิน หรือนำมาแช่น้ำผึ้งก่อนแล้วให้ไก่กินก็ได้

3.8.1.5 เนื้อปลาช่อน นำมาบั้งหรือย่างกลางตุกกลางคิบแล้วนำมาหั่นเป็นชิ้นให้กิน

3.8.1.6 หญ้าหรือผัก หญ้าที่จะนำมาให้ไก่กินควรจะเป็นหญ้าแห้ง หญ้าขนและผักควรเป็นผักกาดหั่นเป็นชิ้นให้กิน เพื่อเป็นการเสริมวิตามิน

3.8.1.7 สมุนไพร เช่น บอระเพ็ด กระชาย ตะไคร้ หั่นเป็นชิ้นเล็กๆให้ไก่กินทุกวันเป็นพืชสมุนไพรที่บำรุงกำลัง

เมื่อให้อาหารไก่ชนแล้ว ต้องคอยสังเกตดูว่ามูลของไก่ชนมีลักษณะเป็นอย่างไร ถ้าพบว่า มูลไก่ชนยังเหลวหรือเป็นก้อนแสดงว่าไก่ชนยังมีสุขภาพไม่ดี ยังไม่พร้อมที่จะออกชน ต้องรอจนกว่ามูลไก่จะเป็นก้อนกลมสีเขียวมีขุยขาวถึงจะเริ่มใช้ได้ ให้เลี้ยงต่อไปอีก 15 วัน ก็พร้อมที่จะออกชนได้ การใช้สมุนไพรของชาวบ้านเป็นการประหยัด หากสมุนไพรที่มีในท้องถิ่นมาใช้สมุนไพรบางชนิดเป็นพืชผักที่ชาวบ้านกินได้ในสวนครัว เช่น ชำ ตะไคร้ กระชาย จิง มะกรูด ฯลฯ บางอย่างเกิดเองตามธรรมชาติ เช่น บอระเพ็ด ส้มป่อย หนาด เป้า มะขาม ไม้ ฝรั่ง บ้าน ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ย่อมสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตการเลี้ยงไก่ชนของชาวบ้านเป็นแบบพึ่งพาธรรมชาติ ขณะเดียวกันก็เป็นลูกโซ่ในระบบนิเวศอย่างสมดุลเพราะพืชต่างๆที่ชาวบ้านปลูกนั้นชาวบ้านนำมาบริโภคได้และขณะเดียวกันนำมาเป็นยาและอาหารไก่ชนก็ได้ ส่วนไก่นั้นนอกจากเป็นอาหารของชาวบ้านแล้วยังกลายเป็นสินค้าทั้งในลักษณะไก่เนื้อและไก่ชน นอกจากนี้มูลของไก่ก็สามารถนำมาเป็นปุ๋ยให้กับพืชได้ทุกชนิดโดยไม่มีสารเคมีตกค้างที่เป็นอันตรายแก่ผู้บริโภค ดังนั้นการใช้สมุนไพรจึงนับว่าเป็นภูมิปัญญาที่บริหารการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัด คุ้มค่าด้วยคุณค่าแต่เกิดประโยชน์สูงสุดและเป็นการรักษาสิ่งแวดล้อมไปในตัว

3.8.2 ซาป่ารุงไก่ชน

ยาบำรุงไถ่ชนนี้มีมากมายหลายตำรับ ซึ่งผู้เลี้ยงไถ่ชนได้คิดค้นและนิยมใช้สืบทอดกันมานาน ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมภูมิปัญญาเกี่ยวกับยาที่ใช้บำรุงไถ่ชน ของผู้เลี้ยงไถ่ชนในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และภูมิปัญญาภาคกลาง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.8.2.1 ภูมิปัญญาในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ตำรับที่ 1 เป็นของนายสถิตย์ หลวงนันท์ อยู่บ้านโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น นำงูเห่ามาลอกหนังย่างไฟทั้งตัว เมื่อย่างแล้วให้ตัดหัวออก นำมาโรตงให้ละเอียดนำไปตากให้แห้ง จากนั้นเอาบอระเพ็ด หัวหญ้าแห้วหมู ชมันจีน อย่างละ 1 ส่วน มาโรตงให้ละเอียดนำไปตากให้แห้ง แล้วนำมาโรตงรวมกับเนื้องูเห่าที่ตากไว้ให้ละเอียด ผสมน้ำผึ้งแล้วปั้นเป็นลูกกลอน ตากแดดให้แห้งเก็บไว้ให้กิน ครั้งละ 1 เม็ด วันละครั้ง ตอนเช้า (ถ้าเป็นฤดูหนาวให้ใช้งูเห่า แต่ถ้าเป็นฤดูร้อนให้ใช้งูสิงแทน)

ตำรับที่ 2 เป็นของ นายทองดี ชัยกำเนิด อยู่ชุมชนบ้านหัวถนน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น นำปลาช่อนมาทอดเกลือออกให้เกลี้ยง เอาตะไคร้หั่นละเอียด พริกไทย 5-10 เม็ดยัดใส่ปากปลาช่อนให้เต็มแล้วนำไปย่างให้สุก โรตงจนละเอียดเป็นเนื้อเดียวกัน แล้วนำไปตากแดดจนกรอบ(ใช้เวลา 5-7 วัน) เอากระเทียม หอมหัวแดง อย่างละ 10 กลีบ หั่นเป็นฝอยแล้วนำไปตากแดดให้แห้ง จากนั้นให้นำยาทั้งหมดมาโรตงรวมกันให้ละเอียด และใช้กลวบน้ำหว่าสุกกับน้ำผึ้งเดือนห้าโรตงรวมลงไปเพื่อเป็นตัวประสานตัวยานให้เข้ากันแล้วปั้นเป็นลูกกลอน นำไปตากแดดอีกทีหนึ่งจึงเก็บไว้ให้กินเช้า-เย็น จะทำให้ไถ่มีกำลังดีมาก

ตำรับที่ 3 เป็นของนายสำเรียน เทพไกรวัลย์ อยู่บ้านหว่า ตำบลบ้านหว่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ใช้นกกระจอกที่จับได้มาถอนขนและชำแหละเอาเครื่องในออกแล้วนำมาย่างให้สุก จากนั้นนำไปตากแดดจนกรอบ(ใช้เวลา 5-7 วัน) และนำบอระเพ็ดและตะไคร้มาหั่นบางๆ ตากแดดให้แห้งแล้วนำมาโรตงรวมกันจนละเอียดแล้วใช้น้ำผึ้งประสานยาเข้าด้วยกัน ปั้นเป็นลูกกลอนให้กินเช้า-เย็นเป็นประจำ ไถ่จะบินดีกำลังไม่ตก ยังเป็นการกำจัดนกกระจอกที่ชอบมาแย่งกินข้าวไถ่และเป็นพาหะนำโรคต่างๆมาสู่ไถ่ได้อีกทางหนึ่ง

ตำรับที่ 4 เป็นของนายสำเริง ศักดิ์ศิริรัตน์ อยู่บ้านคำไฮ ตำบลบ้านเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เคยเป็นผู้บริหารปอนคำไฮมาก่อนแต่ปัจจุบันนี้ได้ปิดกิจการไปแล้ว นำปลาไหลมาอย่างทั้งตัวให้สุกนำไปตากแดดจนแห้งกรอบดีแล้ว นำบอระเพ็ดและตะไคร้มาหั่นบางๆ นำไปตากแดดให้แห้งแล้วนำมาโรตงกับปลาไหลอย่างให้เข้ากัน เมื่อเห็นว่าละเอียดดีแล้วใช้น้ำผึ้งเดือนห้ามาเป็นตัวประสาน ปั้นเป็นลูกกลอนให้กินเช้า-เย็น ปลาไหลนั้นหากเป็นตัวเล็กๆ อาจนำมาหั่นให้กินสดๆเลยก็ได้ จะทำให้ไถ่มีกำลังดีมาก

ตำหรับที่ 5 ปลายชอนกับเป็นของนายณรงค์ เทศังว เป็นพ่อค้าขายผลไม้อยู่ที่ตลาด พุนผล ถนนศรีจันทร์ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น บ้านเดิมของนายณรงค์อยู่ที่จังหวัด อุตรดิตถ์ เมื่อก่อนเคยเป็นนายสนามไถชนที่อุตรดิตถ์มาก่อน มีความประทับใจกับไถชนพม่ามาก่อน แม้ในปัจจุบันเลิกกิจการไปแล้วแต่ก็ยังชอบเลี้ยงไถอยู่ จึงนำไถสายพันธุ์พม่ามาเลี้ยงที่ จังหวัดขอนแก่นอีกด้วย แต่เลี้ยงจำนวนไม่มากเพราะเป็นการเลี้ยงด้วยใจรักควบคู่ไปกับขาย ผลไม้ ยานำรุงของนายณรงค์ใช้จนกระทั่งออกจากปลายชอนมาอย่างอย่างละเท่าๆกัน นำไปตากแดด จนกรอบแล้วนำไปโรดกับพริกไทยกับบรระเทศใช้น้ำผึ้งเป็นตัวประสานเนื้อยาให้เข้ากันแล้วปั้น เป็นลูกกลอนให้ไถกินเช้า-เย็น จะทำให้ไถกำลังดี กำลังไม่ตก

3.8.2.2 ภูมิปัญญาภาคกลาง

ภูมิปัญญาในการใช้สมุนไพรในการบำรุงไถชนของทางภาคกลางที่ผู้วิจัยสืบค้น ข้อมูลได้จาก ตำราของภาคกลางมีดังนี้

ตำหรับที่ 1 หันบระเทศเป็นแผ่นบางๆ แร่น้ำผึ้งเดือนห้าไว้ แล้วให้กินทุกวัน

ตำหรับที่ 2 หัวโพล เจตมูลเพลิง ผักคราดหัวแหวน ตำให้ละเอียดนำมาผสมกับน้ำผึ้ง เดือนห้า ปั้นเป็นลูกกลอนให้กิน

ตำหรับที่ 3 ให้กินเขียวชหรือลูกหนูตัวแดงๆ ที่ยังไม่มีขน จิ้งจกหรือลูกปลา วันละ 1 ตัว เพื่อให้มีกำลังแข็งแรง ถ้าหายากอาจจะให้เนื้อสดวันละ 1 ชิ้นขนาดเท่านิ้วก้อยก็พอ

ตำหรับที่ 4 นำข้าวเหนียวมาเผาจนดำแล้วนำมาตำกับพริกสุก หอยขม ไล่ปลาป่นและ น้ำช้อย ปั้นเป็นลูกกลอนให้กิน

ตำหรับที่ 5 ใช้กระชาย พริกไทย ตะไคร้ ตำรวมกันให้แหลกแล้วนำมาอัดใส่ปาก ปลายชอนตัวใหญ่ 1 ตัว ไล่ให้เต็มท้อง แล้วนำปลายชอนไปปิ้งให้สุก หลังจากนั้นตำหรือโรด ปลายชอนทั้งตัวจนละเอียดแล้วผสมน้ำผึ้งเดือนห้า ปั้นเป็นลูกกลอนให้ไถชนกิน จะทำให้ไถชนมี กำลัง ปีกแข็งแรงและบินสูง

ตำหรับที่ 6 ใช้บระเทศ กระเทียม ปลายชอน นกกระจอก ยาคำ หัวแห้วหมู พริกไทย นำมาบดรวมกันให้ละเอียดแล้วผสมน้ำผึ้งเดือนห้าปั้นเป็นลูกกลอนให้ไถชนกิน ก่อนนอนทุกวัน จะทำให้ไถชนแข็งแรง

ตำหรับที่ 7 กล้วยน้ำว่าแร่น้ำผึ้งเดือนห้า หันเป็นชิ้นเล็กๆ ให้ไถชนกินก่อนนอน

ตำหรับที่ 8 ใช้รังผึ้งหรือปลายชอนตัวเล็กย่างให้สุกแล้วตากให้แห้ง นำมาบดรวมกับลูก มะกรูดแห้ง กระชาย ตีปี่ลี มะขามเปียก แล้วนำมาผสมน้ำผึ้งปั้นเป็นลูกกลอน ให้ไถชนกิน ครั้งละ 2-3 เม็ด เช้า - เย็น

ตำรับที่ 9 นำปลาช่อนตัวเท่าแขนผู้ใหญ่ทอดเกล็ดย่างไฟให้สุก แล้วนำมาโรลกให้ละเอียด นำไปตากแดดให้แห้ง จากนั้นเอาพริกไทย 5 เม็ด กระเทียม 7-8 กลีบ หอมแดง 2-3 หัว หั่นละเอียด นำมาโรลกให้เข้ากัน นำไปตากรวมกับปลาช่อนที่โรลกไว้ เมื่อแห้งสนิท นำมาโรลกรวมกับกล้วยน้ำว้าสุก ผสมน้ำผึ้งปั้นเป็นลูกกลอน ตากแดดให้แห้ง เก็บไว้ให้กิน ครั้งละ 1 เม็ด วันละ 2 ครั้ง เข้า-เย็น

ผู้เลี้ยงไก่ชนจะไม่ละเลยหรือละทิ้งสมุนไพรของไทยในการที่จะนำมาบำรุงเลี้ยงไก่ชนของตัวเองให้มีความแข็งแรงและกระปรี่กระเปาะอยู่ตลอดเวลา เพราะจิตใจของคนเลี้ยงไก่ชนนั้น หากไก่มีความสดชื่นผู้เลี้ยงก็จะสดชื่นด้วย ถ้าไก่เป็นอะไรที่ไม่สบายแล้วผู้เลี้ยงก็ไม่สบายใจจนเป็นทุกข์แทนไก่ของตนเอง แม้ในปัจจุบันจะมียาบำรุงแผนปัจจุบันออกมาวางขายจำหน่ายอยู่ทั่วไปในท้องตลาดก็ตาม ไม่ทำให้ความนิยมในการใช้ยาสมุนไพรลดลงแต่อย่างใดเพราะสมุนไพรนั้นราคาถูกกว่ายาแผนปัจจุบันมาก และผู้เลี้ยงไก่ชนส่วนมากมีความเชื่อว่าสมุนไพรไม่มีผลเสียต่อร่างกายของไก่เป็นสิ่งที่ไม่มีพิษภัย ส่วนยาแผนปัจจุบันนั้นเป็นสารเคมีที่สามารถตกค้างในร่างกายไก่และเป็นผลเสียกับไก่ได้ภายหลัง

3.8.3 การอาบน้ำไก่ชน

การเลี้ยงไก่ชนนอกจากจะบำรุงด้วยอาหารและสมุนไพรแล้ว จะต้องจัดให้ไก่ได้ออกกำลังกายและต้องอาบน้ำไก่ พร้อมทั้งนำไก่ออกผึ่งแดดเพื่อให้ไก่ได้รับวิตามินและลดน้ำหนักให้ไก่อีกด้วย การเลี้ยงไก่ชนเป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่ต้องพิถีพิถันทุกขั้นตอน ไม่เช่นนั้นแทนที่ไก่จะมีกำลังไก่อาจจะเอาได้ จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมกับครอบครัวนายสงกรานต์ อภัยชา ผู้เลี้ยงไก่และมือหน้าที่ฟาร์มมูงทอง ถนนเลียงเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น การอาบน้ำให้ไก่ชนมีวิธีการดังนี้ คือ

1. ต้องเตรียมสมุนไพรต่างๆ เช่น ขมิ้นผง ปูนที่ใช้กินกับหมากบอระเพ็ด กระชาย ตะไคร้สด ใบเป่า ใบหนาด มะกรูด หัวไพล ฯลฯ ใช้กาดัมน์น้ำ มาต้มให้เดือดจนได้กลิ่นหอมจากไอของสมุนไพร

2. การอาบน้ำไก่ชนหรือที่เรียกว่า "กราดน้ำ" ทำได้โดย ผสมน้ำยาสมุนไพรกับน้ำเย็น เพื่อให้เป็นน้ำอุ่นใช้ผ้าขาวบางชุบน้ำยาสมุนไพรที่กาดัมน์ๆ บีบใส่ปากไก่ 2 - 3 อีก แล้วใช้ผ้าชุบน้ำเช็ดหน้า เช็ดตัว เช็ดไปตามเส้นขนทุกเส้น ยกเว้นปีกและหาง แล้วเช็ดให้หมาด การอาบน้ำไก่ต้องอาบในช่วงเวลา 6.00 - 9.00 น. ในวันที่มีแดดเท่านั้น

3. บ้วนยาบำรุงกำลังแล้วนำไก่ไปผึ่งแดด

4. เมื่อสังเกตเห็นไก่เริ่มอ้าปากหอบให้นำไก่เข้าร่วมแล้วเอาขนไก่ล้างพันเสลดออกจนหมด ชั่งสุ่มไว้ในร่มเพื่อให้ไก่หายหอบลงจึงให้นำให้อาหาร หลังจากนั้นป้อนอาหารเสริม คือ กล้วย น้ำว่านชื้นเล็กๆเท่าหัวแม่มือ 2 ช้อนแล้วจึงให้พักนอน

5. เมื่อได้เวลา 15.00 น.ให้อาบน้ำไก่ด้วยน้ำเย็นธรรมดาและผึ่งแดดรอบปายอีกครั้งแล้ว สังเกตดูว่าเมื่อเห็นไก่หอบให้นำไก่เข้าร่วม เอาขนไก่ล้างคอ พันเสลดออกจนหมด จนกระทั่งถึง เวลา 16.30 น. ให้ข้าวเปลือกและอาหารเสริม จนกระทั่งถึงเวลา 19.00 น.จึงนำไก่เข้าที่นอน

การอาบน้ำไก่มีประโยชน์หลายอย่าง กล่าวคือ อย่างแรกเป็นการทำให้ไก่สะอาด ปราศจากพยาธิภายนอกต่างๆรบกวน ประการที่สองเป็นการอาบสมุนไพรที่ช่วยในการสมาน บาดแผลทั้งภายนอกและภายใน ประการที่สามให้ผิวหนังหนา แดงและมีความทนทานต่อความ เจ็บปวดได้ดี และสุดท้ายเพื่อให้ไก่ได้รับวิตามินจากแสงแดด เป็นการลดน้ำหนักให้เหมาะสมกับ สรีระและฝึกการหายใจเมื่อเคยตากแดดให้หอบแล้วเวลาจะชนได้นานไป ไม่มีอาการหอบ

3.8.4 ยาสมุนไพรสำหรับต้มน้ำอาบ

การต้มน้ำสมุนไพรให้ไก่ชนอาบนี้ จะช่วยให้ไก่หนังหนา ทนทาน กล้ามเนื้ออึด เลือด ผ่าตสมบูรณดี นอกจากนี้หลังจากที่นำไก่ไปซ้อม ไก่ชนมักจะรับบาดเจ็บ มีรอยฟกช้ำ สมุนไพร จะช่วยสมานแผลและรักษาบาดแผลได้เป็นอย่างดี ช่วยให้ไก่มีสภาพร่างกายที่แข็งแรง สมบูรณ์ การเสาะหาสมุนไพรมาต้มน้ำให้ไก่อาบนี้ จะมีสูตรเลือกใช้เฉพาะตัว ด้วยอาจจะแตกต่างกัน ออกไป ส่วนมากผู้เลี้ยงไก่ชนมักจะปิดเป็นความลับ ป้องกันการลอกเลียนแบบและถือเป็นเคล็ด ลับส่วนตัว ตัวอย่างตำรับยาสมุนไพรที่ได้รับอนุญาตให้เปิดเผยผ่านเอกสารที่เกี่ยวข้องและจาก การสัมภาษณ์ผู้เลี้ยงไก่ชนในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พอจะสรุปได้ ดังนี้

3.8.4.1 ภูมิปัญญาในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

จากการสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มเป้าหมาย พบว่าภูมิปัญญาในการนยา สมุนไพรมาต้มน้ำกราด(อาบ)ให้ไก่มีดังนี้

ตำรับที่ 1 ของนายสำเรียน เทพไกรวัลย์ ชาวบ้านหว่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จะใช้สมุนไพร 7 ชนิด คือ หัวไหล ขมิ้นอ้อย ขมิ้นชัน ตะไคร้สด ใบส้มป่อย หัวหัวหมู ใบ พลับพลึง นำสมุนไพรดังกล่าวมาต้มรวมกันอาบน้ำให้ไก่ทุกวันตอนเช้า ส่วนตอนเย็นอาบด้วยน้ำ ธรรมดา

ตำรับที่ 2 ของนายภมร พุทธสอน ชาวบ้านหนองกง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ใช้ สมุนไพร 5 ชนิด คือ ใบมะขาม ใบส้มป่อย ไม้ฤาษีผสม ขมิ้นแดง ขมิ้นอ้อย นำมาต้มรวมกันแล้ว ใช้อาบน้ำให้ไก่ชน เช้า - เย็น

ตำรับที่ 3 ของนายจิม แก้วคง ใช้สมุนไพร 2 ชนิด คือ ใบตะไคร้ กับใบมะม่วง นำมาต้มรวมกันอาบน้ำให้ไก่ เช้า - เย็น

ตำรับที่ 4 ของนายสงกรานต์ อภัยชา ใช้สมุนไพร 2 ชนิด คือ ใบตะไคร้ กับใบหนาด นำมาต้มรวมกันอาบน้ำให้ไก่ เช้า - เย็น

ตำรับที่ 5 ของนายสถิตย์ หลวงนันท์ ใช้สมุนไพร ชนิด คือ ใบหนาด ใบเป้งล่า ว่านไพล ลูกมะกรูดผ่าครึ่ง นำมาต้มรวมกัน อาบน้ำให้ไก่ เช้า-เย็น

ตำรับที่ 6 ของนายทองดี ไชยกำเนิด ใช้สมุนไพร 6 ชนิด คือ หัวข่า ว่านไพล ขมิ้นขาว ขมิ้นชัน ใบหนาด ใบเป้งล่า นำมาต้มรวมกัน อาบน้ำให้ไก่ เช้า-เย็น

3.8.4.2 ภูมิปัญญาภาคกลาง

ภูมิปัญญาภาคกลางที่ผู้วิจัยได้สืบค้นมาจาก นิตยสารเขียนไก่ชน มีดังนี้

ตำรับที่ 1 ของ พ.ต.พิทักษ์ บัวเปรม ใช้สมุนไพร 6 ชนิด คือ หัวไพล ตะไคร้ ใบมะขาม แรก ใบส้มป่อย ใบมะขามและเกลือ นำมาต้มรวมกันแล้วอาบน้ำให้ไก่ชน เช้า - เย็น

ตำรับที่ 2 ใช้กระดูกไก่ทั้งสอง (ไก่ขาวและไก่ดำ) คมเจียงพรา ไม้ค้อนตีหมา ขมิ้นอ้อย ขมิ้นฤาษีผสม บอระเพ็ดและหัวไพล นำมาต้มรวมกันแล้วอาบให้ไก่ชน เช้า - เย็น

ตำรับที่ 3 ของนายประดิษฐ์ เตือสิงห์ ใช้สมุนไพร 5 ชนิด คือ ตะไคร้ ใบส้มป่อย หัวไพล ใบมะกรูด ใบมะนาว นำมาต้มรวมกันแล้วอาบน้ำให้ไก่เช้า - เย็น

จากการสำรวจภาคสนาม พบว่า สมุนไพรที่ผู้เลี้ยงไก่ชนนิยมนำมาต้มเป็นน้ำอาบให้ไก่นั้น จะเป็นสมุนไพรที่หาได้ในท้องถิ่น คุณสมบัติทั่วไปมักจะมีรสเปรี้ยว มีน้ำมันหอมระเหย มีฤทธิ์ในการสมานแผลและแก้ฟกช้ำได้

3.8.5 การประคบกระเบื้องและสมุนไพร

การประคบกระเบื้องจะช่วยให้เส้นสายและกล้ามเนื้อไก่คลายตัวเร็ว ผิวหนังทนความร้อนได้ดีและหนังหนาขึ้น วิธีประคบกระเบื้อง ทำได้โดย ใช้กระเบื้องดินเผาผิงบนเตาถ่านให้กระเบื้องร้อนแล้วใช้ผ้าชุบน้ำเช็ดเอาความร้อนจากกระเบื้องไปประคบบริเวณกล้ามเนื้อลำตัวและบริเวณใบหน้า ข้อควรระวัง คือ อย่าให้ผ้าร้อนถูกปากไก่และอย่าขี้นปากไก่เพราะความร้อนจะทำให้ปากไก่เปราะ หุดหรือหักง่าย

ส่วนการประคบสมุนไพรจะช่วยให้กล้ามเนื้อคลายตัวได้ดี แก้ฟกช้ำดำเขียวในเวลาข้าม ไก่ชนที่ถูกประคบด้วยสมุนไพรถ้ามีบาดแผลหรือรอยฟกช้ำจะหายได้เร็ว ส่วนประกอบของสมุนไพรประคบ มีดังนี้ หัวไพล ใบพลับพลึง พิมเสนตะไคร้ทั้งต้นและเกลือแกง นำส่วนประกอบทั้งหมดมาตำรวมกันจนละเอียด ห่อด้วยผ้าขาวบางแล้วนำไปนึ่งหรือเช็ดกระเบื้องให้

ร้อน ประคบรอยฟกช้ำหรือบริเวณช้ำดยอกจะหายเร็ว(นายจิ้ม แก้วคง, สัมภาษณ์, 15 มิถุนายน 2544)

จะเห็นว่าการประคบนี้เป็นสูตรสมุนไพรที่ใช้กับคน ชาวบ้านมักจะพูดว่า“ไก่อะคือกันกับคน” หมายถึง สมุนไพรที่ใช้กับไก่อีกเหมือนกับที่ใช้กับคน เป็นการรักษาด้วยวิธีชาวบ้าน ตามความเชื่อของชาวบ้านในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นหากมีใครที่พลัดตกจากต้นไม้ ถูกวัวหรือควายชน ถูกตีหรือฟาดด้วยของแข็งจะทำให้เกิดการช้ำใน ก็จะนำอย่างสมุนไพรและมีการประคบสมุนไพร คนเลี้ยงไก่อินจึงนำวิธีนี้มารักษาไก่อินของตัวเองด้วย จะเห็นว่าผู้เลี้ยงไก่อินมีความรู้ความเข้าใจในการใช้สมุนไพรได้เป็นอย่างดีจนสามารถบูรณาการได้

ภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่อินนับเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน อาจมีบางส่วนที่มีลักษณะจำเพาะของแต่ละชุมชน ทั้งนี้เนื่องมาจากมีสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามการเลี้ยงไก่อินนั้นเป็นวัฒนธรรมหนึ่งที่ต้องนำภูมิปัญญามาชาวบ้านใช้ ทุกขั้นตอนนับแต่การคัดเลือกพ่อ-แม่พันธุ์ การอนุบาลตอนเล็ก ตอนเป็นไก่อะทรง การคัดเลือกไก่อินหนุ่มจนถึงวันออกชน บางขั้นตอนเป็นวิทยาศาสตร์ บางขั้นตอนเป็นไสยศาสตร์ แต่บจะกล่าวได้ว่าคนเลี้ยงไก่อิน เป็นทั้งเกษตรกร เป็นครูฝึก เป็นเภสัชกรเป็นแพทย์และพยาบาลอยู่ในตัวเสร็จสรรพ เพราะไก่อินได้นำเลี้ยง(การบำรุงเลี้ยง)ที่ดีแล้วย่อมมีโอกาสชนะมากกว่าแพ้ ส่วนหนึ่งก็มาจากสายพันธุ์ไก่อินซึ่งก็ขึ้นอยู่กับผู้เลี้ยงจะพัฒนาสายพันธุ์ของตนเองออกมาเก่งแค่ไหน ดังนั้นการเลี้ยงไก่อินจึงเป็นพลวัต ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวของคนเลี้ยงไก่อินเพื่อคนเลี้ยงไก่อินให้เข้าใจวิถีไก่อินว่า “เฮาค่อมอ เชารินนั่งตอ” หมายถึง “ไก่อินไม่มีแชมป์ที่แท้จริง” ดังนั้นการเลี้ยงไก่อินจึงเป็นภูมิปัญญาที่เรียนไม่มีวันจบ นอกจากผู้เลี้ยงจะเลิกเลี้ยง หรือตายเท่านั้น ดังนั้นจึงสอดคล้องกับแนวความคิดของเอกวิทย์ ณ ถลาง ที่กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ วัฒนธรรมพื้นฐานของเรา การพัฒนาควรตั้งอยู่บนพื้นฐานที่มั่นคงของเราและหาสิ่งอื่นมาประดับประดาตามที่เหมาะสม หากใช้การพัฒนาที่ขาดลอยจากฐานเดิมของตนเองซึ่งจะทำให้โยกคลอนได้ง่าย รัฐบาลและสาธารณะควรทำความเข้าใจกับภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อนำไปสู่การพัฒนาชาติอย่างยั่งยืน(เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2534 :6) จากความผิดพลาด ชาติความเข้าใจ ไม่เอาชุมชนชาวบ้านเป็นหลักในการพัฒนา ประเทศชาติจึงเกิดภาวะวิกฤตเศรษฐกิจที่ผ่านมาสังคมไทยจึงหวนมาสู่รากฐานเดิม คือ เกษตรและชุมชน แต่เป็นรากฐานเดิมที่มีโลกาภิวัตน์เป็นบริบท จำเป็นจะต้องมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาวะการณ์ที่เปลี่ยนไป ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคโนโลยีใหม่จะต้องถูกผสมผสานให้พอเหมาะเพื่อพัฒนาการผลิตและคุณภาพชีวิตขณะที่ประเทศไทยตกอยู่ในกระแสโลกาภิวัตน์ หนึ่งควรวีเอนสองวิถีการผลิตจึงเป็นทางเลือก

หนึ่งของชนบท วิธีการผลิตหนึ่งเพื่อกินเพื่อใช้ อีกวิธีการผลิตหนึ่งเพื่อเพิ่มรายได้เป็นตัวเงิน
ชนบทก็จะพึ่งตัวเองได้ และในที่สุดจะเป็นฐานที่มั่นของระบบเศรษฐกิจแห่งชาติ(ณรงค์ เพ็ชร
ประเสริฐ, 2542 : 6) ดังนั้นการนำภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชนมาสร้างทางเลือก หาทางออกให้กับ
ชุมชน เป็นการสร้างฝันที่เป็นจริงของคนงานในชนบท เป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนกับชาว
บ้านเพื่อนำไปสู่ชุมชนพึ่งตนเอง และเป็นการใช้ "ภูมิปัญญาสร้างคน เศรษฐกิจชุมชนสร้างชาติ"
จึงจะเกิดการพัฒนายั่งยืนบนวิถีชีวิตไทยอย่างแท้จริง

บทที่ 4

ไก๋ชนกับสภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

การเลี้ยงไก๋ชนที่มีมาแต่โบราณ ผ่านการสั่งสม สืบสานและถ่ายทอดกันต่อๆ มา จนกลายเป็นภูมิปัญญา และภูมิปัญญาการเลี้ยงไก๋ชนนี้สามารถนำมาบูรณาการเพื่อตอบสนอง ความต้องการทางด้านต่างๆ ตามวิถีชีวิตของชาวบ้าน เช่น ความต้องการทางด้านอาหารอันเป็น ปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของชาวบ้าน เป็นสินค้าที่ซื้อขายกันในระดับชุมชน ระดับภูมิภาค และระดับประเทศ หรือแม้แต่การเลี้ยงเพื่อตอบสนองความต้องการทางจิตใจหลังจากที่ทำงาน หนักมาตลอดฤดูการทำนา เช่น เลี้ยงเพื่อความเพลิดเพลิน เพื่อความสวยงาม เพื่อเป็นเกมกีฬา เชิงสันทนาการที่สร้างความสัมพันธ์ในชุมชนที่เรียกว่า “ตีไก๋” หรือ “ชนไก๋” การชนไก๋ของชาวบ้าน เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่สร้างขึ้นโดยชาวบ้านและเพื่อชาวบ้านอย่างแท้จริง และถึงแม้ว่าไก๋ชน และการชนไก๋จะเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับวิถีชีวิตคนไทยมาช้านาน แต่การเลี้ยงไก๋ชนและการเล่นชนไก๋ใน ปัจจุบันยังถูกมองในหลายแง่มุม กลุ่มที่มองเห็นประโยชน์ก็จะบอกว่าเป็นการอนุรักษ์และสืบทอด วัฒนธรรมไทย เป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจของชาวบ้าน กลุ่มที่มองเห็นโทษก็จะบอกว่าเป็นการ ทรมานสัตว์ เป็นแหล่งเพาะบ่มอบายมุขและเป็นการส่งเสริมชาวบ้านให้เล่นการพนัน ส่วนกลุ่มที่ มองเห็นทั้งประโยชน์และโทษก็ยังมีก้ำกึ่งกัน จึงมีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นในสังคมไทยที่ยังไม่มีใครชี้ขาด ไม่มีคำอธิบายหรือคำตอบที่น่าพอใจให้กับคนที่มองต่างมุมเหล่านี้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้รวบรวมและ ชอณาเสนอข้อมูลของไก๋ชนกับสภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งผู้วิจัย คาดหวังว่าข้อมูล เหล่านี้จะมีส่วนช่วยสร้างความเข้าใจ คลี่คลายปัญหาและข้อขัดแย้งของคนในสังคมดังกล่าวมา แล้วอีกทางหนึ่ง

4.1 ไก๋ชนกับสภาพเศรษฐกิจชุมชน

ดังที่ทราบมาแล้วว่าไก๋ชนที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้นั้น มีทั้งเลี้ยงไว้ทำพ้อพันธุ์ เลี้ยงไว้ดูเล่น เลี้ยงไว้เป็นอาหาร เลี้ยงไว้ขายและเลี้ยงไว้ชน จากข้อมูลภาคสนามโดยผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมใน กิจกรรมเลี้ยงไก๋ชนกับ นายสงกรานต์ อภัยชา ผู้มีประสบการณ์เลี้ยงไก๋ชนมากกว่า 20 ปี ปัจจุบันเป็นผู้เลี้ยงและมีोन้าประจำอยู่ที่ฟาร์มยูงทอง สาธารอนแก่นตั้งชุมชนอยู่ที่ ถนนเลียงเมือง บ้านพรสวรรค์ ตำบลบ้านเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ยึดอาชีพเลี้ยงไก๋ชนเป็นอาชีพหลัก ของครอบครัวที่ประกอบด้วยภรรยา ลูกชาย 2 คน และลูกสาวอีก 1 คน ได้เปิดเผยว่า แต่ เดิมนั้นเลี้ยงไก๋ใช้เนื้อและไข่เป็นอาหาร ในเทศกาลงานบุญต่างๆ ก็ใช้เนื้อไก๋เลี้ยงผู้คนที่มาโฮมบุญ

(ร่วมทำบุญ)หรือเวลามีแขกมาเยี่ยมบ้าน โดยไม่ต้องไปหาซื้ออาหารอย่างอื่นให้เป็นการสิ้นเปลืองเงินทองและเสียเวลา (สงกรานต์ อภัยชา, สัมภาษณ์, 20 เมษายน 2545) จะเห็นว่าการเลี้ยงไก่ช่วยลดรายจ่ายค่าอาหารลงได้แต่จะไม่เห็นรายได้ที่เป็นตัวเงิน อีกประการหนึ่งการเลี้ยงไก่นั้นไม่ต้องลงทุนและไม่ต้องให้การดูแลมากนัก ปล่อยให้เลี้ยงตามธรรมชาติก็จะมีไก่ไว้เป็นอาหารได้ตลอดทั้งปี ตามปกติแล้วแม่ไก่จะให้ลูกได้ปีละ 3-4 ชุด เฉลี่ยชุดละ 10 ตัว ในจำนวนนั้นชาวบ้านจะคัดไก่ตัวที่สามารถเลี้ยงจนได้ชุดละ 1-2 ตัว เมื่อเลี้ยง ปล่อยให้โต ปล่อยให้ขาย เมื่อชนชนราคา (ค่าตัว) ก็จะสูงขึ้น ถ้ามีคนสนใจมาซื้อตกลงราคากันได้จนพอใจก็จะขาย ส่วนไก่ในชุดที่เหลือจากการคัดเลี้ยงชนั้นก็นำไปทำอาหาร ขายออกเป็นไก่เนื้อ หรือเก็บไว้ทำพันธุ์ และสำหรับการเลี้ยงไก่ในครัวเรือนหนึ่งๆนั้นจะใช้เป็นฟอพันธุ์เพียงหนึ่งตัวในการคุมฝูง

จากสภาพการเลี้ยงไกดังกล่าว จะเห็นว่าการเลี้ยงไก่แบบชาวบ้านเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียง ลดการพึ่งพาภายนอก แม้ไม่ถึงกับร่ำรวย แต่คนในชุมชนก็จะมีวิถีชีวิตแบบพออยู่พอกิน เป็นชุมชนที่พึ่งตัวเองได้ ดังนั้นการเลี้ยงไก่ชนจึงส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของชุมชน เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวบ้านทั้งในทางตรงและทางอ้อม

4.1.1 เศรษฐกิจชุมชน

4.1.1.1 ความหมายของเศรษฐกิจชุมชน

จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจและชุมชนไว้ ดังนี้

เศรษฐกิจ หมายถึง งานอันเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจกและการบริโภคใช้สอยสิ่งต่างๆ ของชุมชน

ชุมชน หมายถึง หมู่ชน กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน

ดังนั้น คำว่า "เศรษฐกิจชุมชน" หมายถึง ระบบการผลิต การจำหน่าย การบริโภคและใช้สอยสิ่งต่างๆ ร่วมกัน ของกลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็กที่อาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน

นอกจากนี้ ดร.เมธี พยอมยงค์ ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจชุมชนไว้สองแนวทาง ประการแรก คือ การทำมาหากิน โดยจะเน้นเพื่อกินและเพื่อใช้ภายในชุมชนของตนเองและชุมชนใกล้เคียงเป็นหลัก หากเหลือจึงขายเป็นรายได้ เป็นเศรษฐกิจที่ไม่พึ่งพาตลาดภายนอกทั้งในแง่ของผลผลิตที่จะขาย และปัจจัยการผลิตที่จะซื้อ โดยเป็นภูมิคุ้มกันที่สำคัญที่จะยังผลให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างสมดุลย์ เป็นฐานที่มั่นคงให้คนในหมู่บ้านมีอยู่มีกินไม่มีหนี้สินมากนัก และประการที่สอง คือ การทำมาค้าขาย ที่จำเป็นต้องมีการพึ่งพาตลาดภายนอกเป็นหลักทั้ง

ผลผลิตที่จะขายและปัจจัยการผลิตที่จะต้องซื้อ เป็นเศรษฐกิจของการแข่งขันเพื่อให้ได้เปรียบในทางการค้าจึงมีจุดสำคัญอยู่ที่ประสิทธิภาพการผลิตและคุณภาพผลผลิต พลังการต่อรองด้านการตลาด ความเท่าทันในข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะด้านการตลาด (เมธี พยอมยงค์, www.ngo.net.or.th/web, 14 กันยายน 2545)

เศรษฐกิจชุมชนของชาวบ้านในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จะได้มาจากผลผลิตทางการเกษตรทั้งการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์เป็นส่วนมาก ซึ่งรวมถึงการเลี้ยงไก่ชนด้วย การเลี้ยงไก่ชนของชาวบ้านเป็นการผลิตในชุมชนที่ตอบสนองของความต้องการขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของคนในชุมชนด้านต่างๆ เช่น ใช้เป็นอาหาร ใช้เป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ และเลี้ยงไว้เพื่อชน ที่เรียกว่า “ตีไก่” หรือ “ชนไก่” เป็นสิ่งสร้างความบันเทิงในเทศกาลงานบุญหรือยามว่างจากงานในไร่นา ต่อมาเมื่อมีการผลิตที่เกินความต้องการ ไก่ชนได้ถูกนำมาเป็นสินค้าทั้งในรูปของการแลกเปลี่ยนหรือซื้อขายภายในชุมชนและระหว่างชุมชน จะเห็นว่าไก่ชนเข้ามามีบทบาทและเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของชุมชน ประการแรก คือ เป็นระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ที่ชาวบ้านสามารถผลิตได้เองโดยไม่ต้องลงทุนเป็นการประหยัดรายจ่าย ประการที่สอง คือ เป็นการเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวของเกษตรกรได้โดยตรง ไม่ว่าจะเป็น ไก่เนื้อ ไก่ชนหรือแม้กระทั่งไก่สวยงามตามอุดมทัศน์นี้

4.1.2 ไก่ชนกับการพึ่งพาตนเองของชุมชน

ไก่ชนที่ชาวบ้านเลี้ยงนั้นมีลักษณะเด่นที่ต่างจากสายพันธุ์ไก่ต่างประเทศทั่วไป คือ ทนทานต่อโรค หากินเอง พักไร่เอง เลี้ยงลูกเอง เมื่อถึงฤดูทำไร่ทำนาก็ปล่อยเอาไว้ได้ดูบ้าน อาจมีการให้ข้าวเปลือกบ้างในตอนเย็น ผู้เลี้ยงไม่ต้องจัดการดูแลอะไรมาก การเลี้ยงไก่ชนจึงเอื้อต่อวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมของชาวบ้าน การลงทุนที่เป็นเงินต่ำ การทำโรงเรือนที่ชาวบ้านเรียกว่า “เส้าไก่” ก็อาจเป็นได้ดูบ้าน ได้ดูยังข้าว (เส้าข้าว) หรือสร้างเป็นเพิงให้อยู่อย่างง่าย ๆ ใช้ไม้ไผ่เป็นโครงมุงด้วยหญ้าคา วัสดุที่ไผ่กันคอกส่วนมากก็ไผ่ไผ่และทั้งๆที่ลงทุนต่ำผลตอบแทนที่ได้นั้นมีมาก นับตั้งแต่เลี้ยงไว้เป็นอาหารและเลี้ยงไว้ขายเป็นรายได้เสริมในครัวเรือน จึงกล่าวได้ว่าการเลี้ยงไก่แบบชาวบ้านนี้เป็นในรูป “ไก่เลี้ยงคน” แต่การเลี้ยงไก่ตามธรรมชาตินี้ทำให้ ชาวบ้านประสบปัญหาอยู่เป็นประจำ คือ โรคระบาด ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ไก่ของชาวบ้านตายปีละมากๆ จึงทำให้ผลผลิตต่ำ หากมีการป้องกันโรคที่ดีจะทำให้ชาวบ้านประหยัดรายจ่ายค่าอาหารลงได้มากและจะมีรายได้จากการขายไก่เนื้อและไก่ชนเพิ่มอีก (สงกรานต์ อภัยชา, สัมภาษณ์, 20 เมษายน 2545) การเลี้ยงไก่ชนของชาวบ้านเป็นวิถีชีวิตที่ตอบสนองการพึ่งตัวเองได้เป็นอย่างดี คือ การเลี้ยงไก่ชนในลักษณะหนึ่งครัวเรือนสองวิถีการผลิต อันหนึ่งเพื่อกินเพื่อใช้

อันที่สองผลิตเพื่อขาย จะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและนำไปสู่การพึ่งตัวเองของชุมชน ซึ่งการเลี้ยงไก่ชนเพื่อพึ่งพาตนเองของชาวบ้านในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยสามารถจำแนกออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

4.1.2.1 เลี้ยงเพื่อแลกเปลี่ยนและหีบยืม

การเลี้ยงไก่ชนเพื่อแลกเปลี่ยนนี้ได้รับอิทธิพลมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้าน ที่ไม่นิยมการซื้อขายกันด้วยเงินแต่จะนำส่งของที่มีอยู่มาแลกเปลี่ยนกัน เช่น ปลาแลกเปลี่ยนกับไข่ พริกแลกเปลี่ยนกับมะเขือ แลกปลาร้า ฯลฯ (ประมวล พิมพ์เสน, สัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2545) การเลี้ยงไก่ชนก็เป็นการแลกเปลี่ยนเช่นเดียวกัน กล่าวคือ จะมีการแลกเปลี่ยนพ่อ-แม่ไก่ แลกเปลี่ยนไก่หนุ่ม แลกเปลี่ยนลูกไก่ หรือไม่ก็เป็นการหีบยืมกันเองภายในชุมชนเพื่อนำไปใช้เป็นพ่อไก่หรือแม่ไก่และหากมีความสนิทสนมกันมากๆ ก็สามารถที่จะขอกันได้ เช่น กลุ่มที่ผู้วิจัยได้นำมาเป็นกลุ่มประชากรตัวอย่าง นายสงกรานต์ อภัยชา นายทองดี ไชยกำเนิด นายสถิตย์ หลวงนันท์ นายประยูร โพธิ์ชัย นายสำเรียน เทพไกรวัลย์ นายจิม แก้วคง ฯลฯ ได้เคยให้ ให้ยืม และแลกเปลี่ยนไก่ชนกับผู้วิจัยอยู่บ่อยๆ แสดงให้เห็นว่าวิถีชีวิตของคนเลี้ยงไก่ชนยังเป็นวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชาวบ้านอยู่ซึ่งแทบจะหาไม่พบแล้วในสังคมไทยในปัจจุบันหากเป็นการหีบยืมไปทำพ่อพันธุ์-แม่พันธุ์เมื่อได้ลูกไก่แล้วก็เอามาคืนเจ้าของ ลูกไก่ที่ได้อาจจะแบ่งปันกัน ส่วนการให้ยืมไปเลี้ยงชนก็มี เพราะเจ้าของไก่บางคนเพาะเลี้ยงไก่ชนมาแล้วไม่มีเวลาดูแล จึงนำไปฝากเลี้ยงกับคนที่ไว้ใจกันให้เลี้ยงบำรุงเพื่อชน ถ้าเลี้ยงดี ชนชนะขายได้ราคาดี ก็จะนำเงินมาแบ่งกัน ซึ่งหากเปรียบเทียบกับสิ่งของเครื่องใช้อื่นๆแล้ว จะเห็นว่าสิ่งของเครื่องใช้อื่นๆนั้นมักจะเป็นการซื้อ การเช่า การแลกเปลี่ยน การหีบยืมแทบไม่มี แสดงให้เห็นว่าคนเลี้ยงไก่ชนนั้นเป็นคนมีน้ำใจ รู้จักแบ่งปัน และอีกแง่หนึ่งเป็นคนที่ใจถึงใจ ประเภทให้เป็นให้ ขอเป็นขอ เปลี่ยนเป็นเปลี่ยน และถึงมีเงินก็ซื้อไก่ไม่ได้ถ้าไม่ถูกใจกัน ตามคำบอกเล่าของผู้เลี้ยงไก่ชน วัย 72 ปี ที่บอกว่า “พูดไม่ถูกใจจะให้ราคาเท่าไรก็ไม่ขาย แต่ถ้าถูกใจคุณถูกคอให้ฟรีก็ยังได้” (ทองดี ไชยกำเนิด, สัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2545) การแลกเปลี่ยนที่หีบยืมนี้ชาวบ้านไม่ต้องลงทุนที่เป็นเม็ดเงิน เกิดผลประโยชน์ร่วมกัน เป็นการพึ่งพากันเองในชุมชน และชุมชนใกล้เคียง การเลี้ยงไก่ชนแบบนี้มีจุดเด่นอยู่ที่ไม่มี การพึ่งพาตลาดภายนอก ทั้งในแง่ของผลผลิตที่จะขายและปัจจัยการผลิตที่จะซื้อแต่ชุมชนยังดำรงอยู่ได้ดีและสมดุล

4.1.2.2 เลี้ยงเพื่อซื้อขาย

การเลี้ยงไก่ชนเพื่อขายนั้นแยกได้เป็น 2 ประเภทตามความสามารถในการชนของไก่ คือ

1) ขายเป็นไก่เนื้อ จากการสัมภาษณ์นายสถิตย์ หลวงนันท์ ผู้เลี้ยง ไก่ชนที่เพาะเลี้ยงไก่ชนออกมาแต่ละชุด (ครอก) จะเป็นเพศเมียประมาณครึ่งหนึ่งของไก่ชุดนั้น ซึ่ง ไก่ตัวเมียนีใช้ชนไม่ได้แต่นายสถิตย์จะหวงมากไม่ยอมขายให้ใครง่าย ๆ แม้จะได้ราคาดีก็ตาม (ตัวละ 500-1,000 บาท) เพราะกลัวจะมีคนนำไปเพาะพันธุ์แล้วนำกลับมาชนกับเหล่าของตัวเองอีก จึง คัดออกขายเป็นไก่เนื้อรวมทั้งตัวผู้ที่ลักษณะไม่ดีก็จะคัดใส่แข่งส่งตลาดสดเทศบาลตั้งแต่ตอนเช้า มีดก็จะมีแม่ค้ามารับไปขายอีกทอดหนึ่ง ในกลุ่มประชากรตัวอย่างก็ทำเช่นเดียวกันคือ จะจับขาย ส่งตลาดโดยไม่ยอมขายให้คนที่เลี้ยงไก่ชนด้วยกัน บางคนก็ส่งโรงฆ่าที่ข้างวัดศรีนวล ในเทศบาล นครขอนแก่น (สถิตย์ หลวงนันท์, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2545) ไก่ชนที่เลี้ยงขายเป็นไก่เนื้อนี้จะ เป็นไก่ชนที่เพาะเลี้ยงมาแล้วไม่สามารถใช้ชนได้ เนื่องจากไม่ได้ลักษณะตามต้องการหรือเป็นไก่ที่ คัดออกเพราะดูแข็งแรงแล้วไม่เก่งพอที่จะเลี้ยงชนได้ ไก่ชนที่ถูกคัดออกนี้จะนำมาขายเป็นตัวๆละ 120-150 บาท หรือขายด้วยการ ชั่งกิโล ราคา กิโลกรัมละ 50-70 บาท ส่วนที่เหลือนำมาบริโภค เองก็มี

2) ขายเป็นไก่ชน ไก่ชนที่มีความสามารถในเชิงชนจะถูกคัดไว้เป็นไก่ชน ไก่พวกนี้จะมีราคาแพงกว่าพวกแรก เช่น ราคาไก่ของนายสถิตย์ หลวงนันท์ เริ่มต้นจาก 500-3,000 บาท ไก่ของนายประยูร โพธิ์ชัย ตัวละ 3,000 - 10,000 บาท ไก่ของนายสงกรานต์ อภัย ษา ตัวละ 1,500-7,000 บาท เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเหล่ากอของไก่ชนตัวนั้นด้วยว่า มา จากสายเลือดที่มีประวัติการชนเก่งมาก-น้อยเท่าใดมาก่อน อีกประการหนึ่งอยู่กับความสวยงาม ของไก่ด้วย สำหรับไก่ที่มีเหล่ากอที่ดีนั้นจะมีราคาแม้กระทั่งไข่ไก่ ลูกไก่ ไก่กระทงหรือไก่หนุ่มอายุ 8-10 เดือน ที่พร้อมจะนำไปเลี้ยงชน การขายไก่หนุ่มที่ยังไม่ผ่านการซ้อมการปล้ำราคาจะต่ำกว่า การเลี้ยงเพื่อฝึกซ้อมหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "กล่อม" หากดูฝีมือจากการซ้อมแล้วไก่ตัวใดสามารถ ตีคู่ซ้อมให้ดิน ให้ช้ำก หรือวิ่งออกได้ พร้อมกับมีชั้นเชิงหลอกล่อเข้าจุดโจมตีคู่ซ้อมอยู่ฝ่ายเดียวราคา จะสูงขึ้นตามตัว จากหลักพันจนถึงหลักหมื่น (สงกรานต์ อภัย ษา, สัมภาษณ์, 20 เมษายน 2545)

จากการสัมภาษณ์คนเลี้ยงไก่เพื่อออกชนตามสนามต่างๆ ได้แง่คิดว่า "การซื้อไก่เป็นพันเป็นหมื่นอาจเป็นราคาที่แพง แต่ถ้าเห็นซ้อมเห็นปล้ำแล้วไก่มันเก่งเราคนซื้อ ก็ ตบบายใจ ดีกว่าซื้อตัวละห้าร้อยมาเป็นสิบยี่สิบตัวแต่ใช้ชนไม่ได้สักตัว" (ประยูร โพธิ์ชัย, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2545) ดังนั้นไก่ชนที่เป็นสัตว์ตัวเล็กๆ คนทั่วไปอาจมองข้ามคุณค่า ไม่ เห็นความสำคัญ คนที่ไม่ชอบ ไม่รู้จักอาจจะบอกว่า "ให้ซื้อตัวละร้อยยังไม่เอา" แต่สำหรับคน เลี้ยงไก่ชนแล้วซื้อไก่ชนตัวหนึ่งราคาเท่ากับซื้อวัว ซื้อควาย แต่เขาไม่ป่นว่าแพงกลับมีความสบาย

ใจที่ได้ไถ่ได้ไถ่แก่งมาไว้ในครอบครอง จะเห็นว่าไก่ชนเป็นสัตว์ที่มีมูลค่าเพิ่ม (Value Added) อยู่ในตัว หากสามารถใช้ภูมิปัญญาของชาวบ้านที่มีอยู่ ผสมกับการส่งเสริมอย่างจริงจังทั้งจากภาครัฐและเอกชนชาวบ้านก็จะมีทางเลือกมากขึ้น โดยหันมาเลี้ยงไก่ชนแท้จน ถึงจะไม่เป็นตัวเงินไม่มากแต่เป็นการลงทุนต่ำ ลดรายจ่ายของชาวบ้าน เป็นการสร้างงาน สร้างเงินและสร้างอาชีพของคนภายในชุมชน ซึ่งจะเป็นทางนำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชนนั้นได้

4.1.2.3 เลี้ยงเพื่อธุรกิจ

จากข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ นายเจริญ พงศ์พิศ เจ้าของกิจการเพาะเลี้ยงไก่ชนสายพันธุ์ไชน่ออกจำหน่าย อยู่ที่ถนนศรีนคร ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น ผู้วิจัยขอยกมาเป็นตัวอย่างธุรกิจเพาะไก่ชนขาย โดยครั้งแรกตั้งใจเลี้ยงไก่ชนเพียงเพื่อเป็นงานอดิเรกและคลายเหงาเท่านั้น ตัวนายเจริญ พงศ์พิศเองก็เคยชอบเลี้ยงไก่ชนมาเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว สายพันธุ์ไก่ชนที่ให้ความสนใจ คือ "ไก่ชนไชน่ออก" ซึ่งสายพันธุ์ไก่ชนไชน่ออกที่นำมาเลี้ยงนั้น นำเข้าจากประเทศเวียดนามโดยตรง ต่อมาเมื่อผู้สนใจติดต่อซื้อชื้อมากขึ้น จากงานอดิเรกจึงกลายเป็นธุรกิจการเลี้ยงไก่ชนขนาดย่อม ไก่ชนที่เพาะเลี้ยงออกขายนั้นมีหลายขนาด นับตั้งแต่อายุ 1 เดือน ไปจนถึงไก่หนุ่ม-ไก่สาว ราคาขึ้นอยู่กับขนาด อายุ ความสวยงามและความสมบูรณ์ของไก่ กล่าวคือ ถ้าอายุ 1 เดือน จะมีราคาตัวละ 500 บาท อายุ 4-6 เดือน ราคาตัวละ 2,000 บาท อายุตั้งแต่ 8 เดือนขึ้นไปราคา 3,000 บาท การเพาะเลี้ยงไก่ชนขายทำรายได้ให้นายเจริญ พงศ์พิศ ในราว 120,000 บาท ต่อปี (เจริญ พงศ์พิศ, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2545) จะเห็นว่าการเลี้ยงไก่ชนเป็นธุรกิจนั้นทำรายได้ให้กับเจ้าของกิจการไม่น้อยกว่าธุรกิจอื่นๆ

จากสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันที่โรงงานอุตสาหกรรมได้ปิดกิจการลง เป็นสาเหตุให้คนว่างงาน ต้องอพยพกลับมายังถิ่นเดิมและหวนกลับมาสู่งานในภาคเกษตรกรรมอันเป็นรากฐานเดิมของสังคมไทย อาชีพเลี้ยงไก่ชนขายจึงเป็นอาชีพหนึ่งที่สามารถรองรับแรงงานส่วนนี้ได้เป็นอย่างดี อาจจะเป็นการเริ่มต้นที่ครอบครัวแล้วพัฒนาไปสู่ธุรกิจชุมชน โดยเริ่มจากการใช้แรงงานภายในครอบครัวในการเลี้ยง แล้วขยายไปสู่การใช้แรงงานภายในชุมชนและภายนอกชุมชน จากนั้นก็ขยายผลให้เป็นวงกว้างออกไปในอนาคตได้

4.1.3 ไก่ชนกับการสร้างงานและอาชีพของชุมชน

ไก่พื้นบ้านที่เกษตรกรเลี้ยงไว้ นั้น ถ้าตัวไหนรูปร่าง ลักษณะดี แข็งแรงเก่ง ไหวพริบดี ก็จะถูกเลี้ยงเป็นไก่ชน ได้รับการประคบประหงมเป็นอย่างดี นับตั้งแต่การให้อาหาร การนำลูกกำลังด้วยยานำรุงสูตรต่างๆอย่างเต็มที่ อาบน้ำกรดแดดและนวดตัวเพื่อให้กล้ามเนื้อแข็งแรง เรียกว่า "การปรนไก่" หรือ ที่ชาวบ้าน เรียกว่า "แต่งตัว" ก่อนออกชนนั้นไก่ชนจะต้องได้รับการดูแลเป็น

อย่างดี การเลี้ยงไก่ชนนั้นมีหลายขั้นตอนและหลายกระบวนการจึงก่อให้เกิดอาชีพสืบเนื่องหลายอย่างด้วยกัน คือ

4.1.3.1 อาชีพเจ้าของกิจการสนามชนไก่ ได้แก่ การเปิดกิจการทำธุรกิจสนามชนไก่ ซึ่งจะเป็นการจัดการชนไก่ ให้เช่าพื้นที่ทำการค้า ฯลฯ จากการสัมภาษณ์นายหนูจิต แดงน้อย ประธานบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลโนนท่อน ซึ่งได้เปิดสนามประลองไก่ชนที่ตำบลโนนท่อน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เปิดให้บริการสัปดาห์ละ 2 วัน คือ ในวันพุธและอาทิตย์ ได้ให้ข้อมูลว่า ในการชนไก่แต่ละนัดนั้น จะมีรายได้จากค่าธรรมเนียมการชนไก่ คิดเป็นร้อยละ 10 ของเงินเดิมพันจากเจ้าของไก่แต่ละฝ่าย เช่น ไก่ชนเดิมพันข้างละ 1,100 บาท รวมเดิมพันทั้งสองข้างเป็น 2,200 บาท เจ้าของกิจการจะได้ค่าธรรมเนียม 200 บาท ถ้าเงินเดิมพันมากรายได้ก็จะมากขึ้นไปด้วย (ไก่บางคู่ชนเดิมพันถึง 22,000 บาท) นอกจากนี้เจ้าของสนามชนไก่ยังมีรายได้จากการให้เช่าพื้นที่ทำการค้า เช่น ร้านขายอาหาร ขายเครื่องดื่ม ร้านขายอุปกรณ์ไก่ชนในสนาม และพ่อค้าหาบเร่ต่างๆ ส่วนรายจ่ายนั้นนับตั้งแต่ค่าธรรมเนียมการชนไก่ที่ต้องจ่ายให้กับทางราชการเป็นรายปี ค่าแรงผู้ดำเนินการในสนาม เช่น กรรมการ คนทำความสะอาด ฯลฯ คิดเป็น 200 บาท/คน/วัน ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าอำนวยความสะดวกต่างๆ ซึ่งเมื่อหักลบ รายรับ-รายจ่าย แล้วจะเหลือเงินประมาณเดือนละ 15,000 บาท ซึ่งมากพอที่จะดำเนินกิจการต่อไปได้เป็นอย่างดี (หนูจิต แดงน้อย, สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2545)

ส่วนที่สนามชมรมอนุรักษ์ บ้านหนองงู ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเปิดให้บริการสองวันต่อหนึ่งสัปดาห์ในวันพฤหัสบดีและวันศุกร์นั้นนายศุภกร ภูคำแสน เป็นผู้ดำเนินงาน ได้เปิดเผยว่า หักรายรับรายจ่ายแล้วมีรายได้ต่อเดือน 1,000-2,000 บาท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนไก่แต่ละนัดว่าได้คู่ และราคาเงินเดิมพันมากหรือน้อย (ศุภกร ภูคำแสน, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2545)

สนามใหญ่อย่างสนามตลาดนัด ก.ไก่ ตำบลบ้านเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เปิดให้บริการสองวันต่อหนึ่งสัปดาห์ คือ ในวันพุธและวันอาทิตย์ ร.ต.วิรัตน์ เขียมเมือง ปัก อดีตนายสนามชนไก่ ได้ให้ข้อมูลกับผู้วิจัยว่า ในหนึ่งเดือนรายได้ของสนามโดยเฉลี่ย 30,000 - 50,000 บาท หักเป็นรายจ่าย 20,000 บาทต่อเดือน ซึ่งสนามอื่นๆ เช่น โนนตุ่น ท่าพระ ก็มีรายรับ-รายจ่ายที่ไม่แตกต่างกันมากนัก (วิรัตน์ เขียมเมืองปัก, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2545) จากตัวเลขโดยประมาณ ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้นับว่าเป็นรายได้ตอบแทนที่มากพอสมควร

เฉพาะสามสนามนี้สามารถนำมาคำนวณหาค่าเฉลี่ยของวงเงินเดิมพันต่อเดือนได้ ดังนี้ เอรายรับทั้งสามสนามเฉลี่ยมารวมกันทั้งหมดจะได้ $15,000+15,000+40,000$ เป็นเงินทั้ง

สิ้น 70,000 บาท หักรายได้อย่างอื่นออกครึ่งหนึ่ง คงเหลือเป็นเงินรับจากวงเงินเดิมพันในอัตรา ร้อยละสิบ เป็นเงิน 35,000 บาท ดังนั้นวงเงินเดิมพันอย่างคร่าวๆ ทั้งสามสนามต่อเดือน คิดเป็น เงิน $(35,000 \times 100) / 10 = 350,000$ บาท ต่อข้าง หากรวมวงเงินเดิมพันทั้งสองข้างจะได้ 700,000 บาท ต่อเดือน และหากอยากทราบว่าในหนึ่งเดือนจะมีไก่เข้ามาชนในสนามทั้งสาม ประมาณกี่คู่ ก็เฉลี่ยเงินเดิมพันคู่ละ 6,600 บาท จะมีทั้งหมด $700,000 / 66,00 = 106$ นั่นคือ หนึ่งเดือนจะมีไก่เข้ามาชนในสนามทั้งสาม 106 คู่ หรือ 212 ตัว นี่เป็นมูลค่าโดยประมาณ ในวงเงิน เดิมพันและจำนวนไก่ที่เข้ามาชนทั้งสามสนามที่กล่าวมา แต่อย่างไรก็ตามสนามชนไก่ในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ยังมีอีกหลายแห่งดังนั้นวงเงินเดิมพันในแต่ละเดือนเฉพาะในพื้นที่ศึกษาคงไม่ต่ำกว่า 7,000,000 บาท อย่างแน่นอน ยอดนี้เป็นวงเงินที่เล่นในส่วนวงเงินสะพัดที่เล่นนอกนั้นไม่ อาจที่จะคำนวณได้

4.1.3.2 อาชีพเลี้ยงไก่ชน ได้แก่ การเลี้ยงไก่ชนตามค่ายต่างๆ ซึ่งผู้เลี้ยงอาจจะ เป็นเจ้าของค่ายเอง เลี้ยงไก่ชนขายอย่างเดียว (ไม่ชน) หรืออาจจะเป็นผู้รับจ้างเลี้ยงก็ได้ จาก ประชากรกลุ่มตัวอย่างนายสงกรานต์ อภัยชา ผู้เลี้ยงไก่ชนเป็นอาชีพให้กับจุ่มยุงทอง ส่วนอาชีพ รอง คือ ทำนา ซึ่งการทำนาของนายสงกรานต์นั้นเป็นการจ้างผู้อื่นทำ ส่วนตัวนายสงกรานต์พร้อม ลูกชายสองคน ลูกสาวหนึ่งคนพร้อมกับภรรยามาช่วยกันเลี้ยงไก่ชนที่จุ่มยุงทอง ให้ข้อมูลกับผู้ วิจัยว่า การเลี้ยงไก่ชนขายทำรายได้ให้กับผู้เป็นเจ้าของเป็นอย่างดี เพราะไก่ชนตัวหนึ่งๆขายได้ ราคาสูงกว่าไก่เนื้อซึ่งกิโลเป็นสิบเท่า เมื่อตอนตั้งจุ่มใหม่ๆ รับจ้างเลี้ยงโดยมีนายคำตัน ทองถัน เป็นเจ้าของ รายได้จากการขายไก่ช่วงนั้นคิดเป็นเงิน 70,000 บาทต่อเดือน ผู้เลี้ยงจะได้เงินตอบแทนเป็นรายเดือนๆละ 5,000 บาทและมีเงินรายได้จากการขายไก่ได้ประมาณ ร้อยละ 30 ของ ราคาไก่ รวมแล้วประมาณ 10,000-12,000 บาท/เดือน ซึ่งเป็นรายได้ที่พอเลี้ยงครอบครัวที่ ประกอบด้วยสมาชิก 5 คนได้อย่างไม่เดือดร้อน เนื่องจากกิจการช่วงเวลานั้นเป็นไปด้วยดีจึงจ้าง ลูกมือมาช่วยเลี้ยงอีก 1 คน ให้ค่าตอบแทนเดือนละ 3,000 บาท กิจการยังสามารถดำเนินต่อ ไปได้เป็นอย่างดี (สงกรานต์ อภัยชา, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2545) สำหรับผู้เลี้ยงที่เป็นเจ้า ของค่ายเอง เช่นนายประยูร โพธิ์ชัย เจ้าของจุ่มหนุ่มเจ้าถิ่น บ้านหนองกุง ตำบลศิลา ได้เปิดเผย ข้อมูลกับผู้วิจัยว่า มีรายได้จากการขายไก่ ในราวปีละ 100,000 - 200,000 บาท ส่วนรายจ่ายนั้น จะเป็นค่าอาหาร ค่ายารักษาโรค ค่าจ้างคนช่วยเลี้ยง คือนายภมร พุทธิสอน และหลานชายนาย ประยูรอีก 1 คน ในราวปีละ 30,000-40,000 บาท (ประยูร โพธิ์ชัย, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2545) สำหรับผู้รับจ้างเลี้ยงไก่ชนนั้นอาจจะมีรายได้จากค่าจ้างเลี้ยงเป็นรายเดือนหรือจากการขาย ไก่ จากการสัมภาษณ์นายสมชาย เพชรพูล ผู้มีอาชีพเลี้ยงไก่ชนที่จุ่มเจ้าปู่ทองคำ ชุมชนบ้าน

หนองแวงตราขุ ได้ให้ข้อมูลกับผู้วิจัยว่า รายได้ประจำ 1,000 บาท/เดือน มีบ้านพักให้ มีรายได้เพิ่มจากการเป็นมือน้ำเมื่อนำไก่ออกชนิดเป็นร้อยละ 10 ของเงินเดิมพัน (ถ้าไก่ชนชนะ) และรายได้อีกส่วนหนึ่งจากการขาย ไก่ชน โดยคิดเป็นร้อยละ 30 ของราคาไก่ชน ซึ่งจะเป็นรายได้ในราว 3,000-4,000 บาท/เดือน (สมชาย เพชรพุด, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2545) และผู้รับจ้างเลี้ยงไก่ชนอีกคนหนึ่ง คือ นายเพชรผล พันธุ์ผาง ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา มีรายได้จากการเลี้ยงไก่เดือนละ 7,000 บาท เมื่อก่อนใช้สถานที่เลี้ยงเป็นบ้านของตัวเอง แต่ปัจจุบันเปลี่ยนสถานที่มาเลี้ยงที่บ้านพักศูนย์วิจัยพืชไร่ขอนแก่น (เพชรผล พันธุ์ผาง, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2545) จะเห็นว่า การเลี้ยงไก่ชนนั้นเป็นอาชีพหนึ่งที่สามารถเลี้ยงครอบครัวได้เหมือนกับอาชีพอื่นๆ หากเปรียบเทียบกับเงินเดือนข้าราชการวุฒิปริญญาตรี (ระดับ 3 ชั้นแรก) ได้รับค่าตอบแทนเดือนละ 6,300 บาท แต่นายเพชรผล พันธุ์ผาง คนเลี้ยงไก่ชน ความรู้ ป.4 มีรายได้ถึง 7,000 บาทและได้ทำงานอยู่บ้านของตัวเอง สามารถใช้เวลาว่างประกอบอาชีพอื่นได้อีกตามสมควร ครอบครัวมีความอบอุ่น และสามารถอยู่ในสังคมกับคนอื่นได้อย่างไม่มีปัญหา ดังนั้นการเลี้ยงไก่ชนจึงเป็นอาชีพหนึ่งที่น่าสนใจอยู่น้อย

4.1.3.3 อาชีพมือน้ำ เมื่อไก่เข้าชนในสังเวียนแล้วมือน้ำจะเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อผลแพ้หรือชนะ หากการชนไก่มีวงเงินเดิมพันสูงยิ่งจำเป็นต้องสรรหามือน้ำมาแก้อาการไก่ในตอนพักยก มือน้ำที่มีความชำนาญ มีประสบการณ์มากก็จะเป็นฝ่ายได้เปรียบ ในบางครั้งต้องใช้มือน้ำหลายคนช่วยกัน โดยเจ้าของไก่จะจ้างราคาตัวหรืออาจให้เงินเป็นการตอบแทนอีกหากไก่ฝ่ายตนได้รับชัยชนะ มือน้ำนี้ส่วนมากคนๆเดียวกับคนเลี้ยงไก่ที่อยู่ประจำตามจุ่มต่างๆนั่นเอง จากการสัมภาษณ์นายเพชรผล พันธุ์ผาง ผู้เลี้ยงไก่ชนและมือน้ำของจุ่มพังพอนคู่ อยู่บ้านโนนม่วง ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ได้นำไก่ชนชื่อ "ไ้เปา" (เป็นไก่ชนของผู้วิจัยที่ขายให้นายเพชรผลไปในราคา 600 บาท) ถูกนำไปชนข้ามจังหวัดที่สนามจังหวัดอุดรธานี ไ้เปาเป็นไก่โยกสลบคอตีหรือที่เรียกว่า "ไก่หัวสปริง" ตีชอก(ตัว) สลบบ้อง(หู) ได้หนักมาก สปีระคู่หางดำเต็มสกุล และที่ได้ชื่อว่า "ไ้เปา" ก็เพราะว่าตีไก่คู่ต่อสู้ตายมาแล้วตามตัวแต่ละตัวไม่เกินอันสี่ การมาชนที่จังหวัดอุดรธานีครั้งนี้เป็นการชนครั้งที่สี่และได้คู่ชนกับไก่จุ่มใหญ่ของจังหวัดอุดรธานี ในวงเงินเดิมพันข้างละ 22,000 บาท อันหนึ่งอันสองราคาเสมอ อันสามไ้เปาแทงฝ่ายตรงข้ามจนกรามและปากฉีกยาวเกือบนิ้วราคาเป็นต่อ ทำเอาสอง เนื่องจากเดิมพันวงในค่อนข้างสูง และเงินเดิมพันวงนอกอีกเกือบถึงหลักแสน ทางอุดรธานีต้องจ้างมือน้ำถึงสามคนให้ช่วยกันแก้ไขไก่ตอนพักยก อันสาม มือน้ำที่จ้างมานี้ฝีมือดีมากและแก้ไขผลที่กรามปากโดยใช้ฟองน้ำนุ่มๆ ชื่นเล็กๆ อุดตรงรูบาดแผลแล้วเข็บบิดปากแผลได้อย่างประณีตมากพออันสี่ไก่อุดรฯยังใช้ปากฉีกตีได้ปกติเหมือนไม่

มีบาดแผลที่ปาก แต่อย่างไรก็ตามใช้เป่าสามารถกำช้ยชนะในอันลีโดยโก่ทีอุตรา จนตายคา
 ลังเวียน นับเป็นชัยชนะครั้งที่สี่และตีคู่ต่อสู้ตายคาลังเวียนเป็นเป็นตัวที่มีมีคนตามมาซื้อใช้เป่าถึง
 บ้านโนนม่วงในราคา 20,000 บาทแต่นายเพชรผลไม่ขาย จากการชนโก่ครั้งนี้จะเห็นว่ามือน้ำมี
 ความสำคัญมากต่อการแพ้หรือชนะของโก่ และมีรายได้ในการให้น้ำหากโก่อุตรา เป็นฝ่ายชนะมือ
 น้ำก็คงได้เงินไปมากสมราคาค่าตัวแต่บังเอิญโก่ตายเสียก่อน ส่วนนายเพชรผลได้ค่าน้ำโก่
 2,000 (ร้อยละสิบของวงเงินเดิมพัน) และจากผู้ที่เล่นเดิมพันวงนอกอีกหลายพันบาท (เพชรผล
 พันธุ์ผาง, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2545) จะเห็นว่าการเป็นมือน้ำก็ทำรายได้ให้กับตนเองได้เป็น
 อย่างดี การรับจ้างเป็นมือน้ำหรือที่เลี้ยงโก่ชนให้กับค่ายหรือเจ้าของโก่ชนในการชนโก่แต่ละครั้ง
 นั้นรายได้ขึ้นอยู่กับภาระของโก่ วงเงินเดิมพัน หรืออาจจะขึ้นอยู่กับประสพการณ์และความ
 สามารถ ชื่อเสียงของมือน้ำเป็นสิ่งสำคัญ อาชีพมือน้ำนี้ส่วนมากมักจะทำควบคู่กันไปกับอาชีพเลี้ยง
 โก่ชนรายหรืออาชีพรับจ้างเลี้ยงโก่ชน

4.1.3.4 อาชีพสานส้ม ได้แก่ การสานส้มโก่ด้วยไม้ไผ่หรือวัสดุอื่นๆ เช่น โครงเหล็ก
 และตาข่าย อาชีพสานส้มที่ทำด้วยไม้ไผ่ จะมีต้นทุนเป็นไม้ไผ่ที่ซื้อในหมู่บ้านในราคาไม่แพงนักหรือ
 ถ้าปลูกต้นไม้ไว้เองก็แทบจะไม่ต้องลงทุนเลย ลงแต่แรงงานที่ใช้ในการสานเท่านั้น การขายส้มไม้ไผ่
 จะขายส่งให้กับร้านค้าในราคา อันละ 80-100 บาท ขึ้นอยู่กับชนิด ขนาดของส้มและมีมือ (บุญ
 โคตรนาคำ, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2545) ปัจจุบันนี้ชาวบ้านในเขตอำเภอเมือง จังหวัด
 ชอนแก่นที่มีอาชีพสานส้มไม้ไผ่นั้นมีไม่มากนัก จากข้อมูลภาคสนาม พบว่า ส้มไม้ไผ่ที่นำมาวาง
 จำหน่ายตามร้านขายเครื่องจักสานในเขตอำเภอเมือง จังหวัดชอนแก่นนั้น จะมีผู้นำมาจากจังหวัด
 อื่นๆ เช่น ร้อยเอ็ด สุพรรณบุรี มาส่งให้ร้านค้า ส่วนส้มที่สานด้วยโครงเหล็กหุ้มตาข่ายนั้นเป็นการ
 ประยุกต์ใช้วัสดุที่เหมาะสมกับการใช้งานโดยอาศัยภูมิปัญญาพื้นบ้านเป็นหลัก ซึ่งส้มที่สานด้วย
 โครงเหล็กหุ้มตาข่ายนั้น จะเหมาะกับการใช้ล่อโก่ ลดการบาดเจ็บจากการถูกส้มบาดลงได้ จาก
 การสัมภาษณ์นายสมยศ สระ เจ้าของกิจการ “2 ส. สานส้ม” ชาวบ้านป่าดู่ (บ้านพักใน
 มหาวิทยาลัยชอนแก่น) อำเภอเมือง จังหวัดชอนแก่น มีอาชีพรับราชการและสานส้มขายเป็นอาชีพ
 เสริม ได้เปิดเผยว่า การสานส้มที่ทำด้วยโครงเหล็กหุ้มตาข่ายนั้นต้นทุนการผลิตจะสูงกว่าส้มที่สาน
 ด้วยไม้ไผ่ สานแล้วจะนำไปส่งตามร้านขายอุปกรณ์โก่ชน หรือสานตามใบสั่งของลูกค้า ราคาขาย
 จะขึ้นอยู่กับชนิดของส้ม (ส้มรัง ราคา 170 บาท ส้มวึ่ง ราคา 350 บาท) รายได้จากการขายส้มสาน
 ด้วยโครงเหล็กหุ้มตาข่าย นั้นจะอยู่ในราว 2,000-3,000 บาท/เดือน (สมยศ สระ, สัมภาษณ์, 5
 พฤษภาคม 2545)

4.1.3.5 อาชีพขายส้ม ได้แก่ การขายส้มไต่ตามใบสั่งของค้าปลีกต่างๆ หรือการขายตามร้านเครื่องจักรกลาน ซึ่งส่วนมากจะอยู่ริมถนน ถ้าจากการขายส้มจะอยู่ในราว 50 บาท/อัน ราคาขายขึ้นอยู่กับชนิดและขนาดของส้ม คือ ถ้าเป็นส้มจริงแม่ไต่จะสานด้วยไม้ไผ่เป็นตาซ้อนข้างถี่ ตอนล่าง (เชิง หรือ ตีนส้ม) จะสานเป็นชั้นถี่ๆ สูงประมาณ 5 นิ้ว เพื่อให้รังลูกไต่ไว้กับแม่ไต่ ส้มชนิดนี้จะใช้ไม้ไผ่มากกว่าส้มจริงไต่ธรรมดา ราคา ก็จะแพงกว่า นับตั้งแต่คนนิยมเลี้ยงไก่ชน จะขายส้มได้มากกว่าเมื่อก่อน ใน 1 เดือนจะขายได้ในราว 50-60 อัน (สมควร นามเปื่อย, สัมภาษณ์, 5 สิงหาคม 2545)

4.1.3.6 อาชีพขายอาหารไก่ชน ได้แก่ ข้าวเปลือก ข้าวปลาย รำและหัวอาหารไก่ชน จากการสัมภาษณ์ นายสุวิทย์ สิทธิไกรพงศ์ เจ้าของฟาร์มเทพารักษ์ ซึ่งมีร้านจำหน่ายอาหารไก่ชน ยารักษาโรค วัคซีนและยาบำรุงตลอดจนอุปกรณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับไก่ชน ได้ให้ข้อมูลกับผู้วิจัยว่า นับตั้งแต่ ปี พ.ศ.2541 มีการก่อตั้งชมรมอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์ไก่พื้นเมือง จังหวัดขอนแก่นขึ้น โดยความร่วมมือขององค์กรภาครัฐกับภาคเอกชน มีการประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการเลี้ยงไก่ชนในจังหวัดขอนแก่น เพื่อเป็นการสร้างงานในชนบท หลังจากนั้นจะเห็นได้ว่ามีคนนิยมเลี้ยงไก่ชนมากขึ้น ขายข้าวเปลือก ข้าวปลายและหัวอาหารไก่ชนได้มากขึ้น แต่นับเป็นรายได้ไม่ชัดเจนเพราะขายหลายอย่างรวมกันและจนปัจจุบันนี้ กิจการร้านขายอาหารและเวชภัณฑ์สำหรับไก่ชนสามารถดำเนินกิจการต่อไปได้เป็นอย่างดี (สุวิทย์ สิทธิไกรพงศ์, สัมภาษณ์, 16 กันยายน 2545)

4.1.3.7 อาชีพขายยารักษาโรคไก่ชน ได้แก่ ยารักษาโรคไก่ชน ยาบำรุงกำลังไก่ชน สูตรสมุนไพรพื้นบ้านและยาแผนปัจจุบัน ยารักษาโรคไก่ชนในปัจจุบันนี้ที่มีขายตามท้องตลาดทั่วไปผลิตจากหลายบริษัท จากการสัมภาษณ์นางจตุรี ศรีธรรมบุญ เจ้าของร้านขายอุปกรณ์ไก่ชนในสนามชนไก่ ตลาดนัด ก.ไก่ ตำบลบ้านเปิด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เปิดเผยว่า การจัดหา ยารักษาโรคและเวชภัณฑ์ต่างๆ มาจำหน่ายนั้นพิจารณาจากความต้องการของลูกค้าเป็นหลัก การใช้ยารักษาโรคและบำรุงกำลังนี้เป็นการลงทุนที่เจ้าของไก่ชนส่วนใหญ่จะไม่เสียค่าย เพราะถ้าใช้ได้ผลดี ไก่ชนชนะรายได้จากเงินเดิมพันหรือจากการขายไต่จะมีราคามากเกินกว่าราคาขายหลายเท่าตัว การสั่งซื้อยาถ้าดีจริงอาจจะสั่งซื้อจากบริษัทที่มีชื่อเสียงแล้วนำส่งมาทางเครื่องบินก็มี และถ้าสั่งซื้อโดยวิธีนี้ราคาจะอยู่ในราว 4,500-5,000 บาท/ขวด (ขนาด 5 ซี.ซี.) แต่ยาราคาแพงจะไม่ค่อยได้ขายบ่อยนัก และยาที่นิยมใช้ส่วนมากจะเป็นยารักษาโรคหวัด คออักเสบ (คอดอก) ไขมันผง ฯลฯ รายได้จากการขายยาไม่สามารถแยกได้เพราะขายรวมกันกับอุปกรณ์ไก่ชน (จตุรี ศรีธรรมบุญ, สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2545)

4.1.3.8 อาชีพขายอุปกรณ์ไม้กระดาน ได้แก่ อุปกรณ์ที่ใช้ในการซ่อมและเลี้ยงไม้กระดาน เช่น นวมสำหรับพันไม้กระดาน นวมสำหรับครอบจะงอยปากไม้กระดาน นวมสำหรับครอบเคียวไม้กระดาน มุ้งครอบไม้กระดาน ถุงตะพายสำหรับใช้ซ่อมต่อเป้า ฯลฯ อุปกรณ์ต่างๆเหล่านี้นับว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการเลี้ยงไม้กระดานมาก อุปกรณ์บางอย่างใช้แล้วชำรุดต้องซื้อใหม่อยู่เรื่อยๆ อาชีพขายอุปกรณ์ไม้กระดานนี้ทำรายได้ให้กับผู้ค้าได้เป็นอย่างดี จนสามารถทำเป็นอาชีพหลักได้ ถ้าสามารถหาสถานที่จำหน่าย ตามสนามชนไก่ได้หลายแห่ง ซึ่งแต่ละแห่งอาจจะเปิดทำการตรงกันหรือไม่ตรงกันก็ได้ หรืออาจจะหาทำเลที่เหมาะสมตั้งร้านจำหน่ายเป็นร้านค้าก็ได้ จากการสัมภาษณ์นางจงดี ศรีธรรมบุญ ผู้ประกอบอาชีพขายอุปกรณ์ไม้กระดานตามสนามชนไก่ ทำให้ทราบข้อมูลว่าในแต่ละเดือนจะมีรายได้จากการขายอุปกรณ์ไม้กระดานในราว 40,000-50,000 บาท แต่เงินที่ได้จะเป็นเงินหมุนเวียน เพราะต้องจ่ายเงินสดในการสั่งซื้ออุปกรณ์จากบริษัทต่างๆ หรือถ้าจ้างกลุ่มแม่บ้านผลิต เช่น มุ้งครอบสุมไม้ นวมพัน นวมปาก นวมเคียว ถุงตะพายไม้ ฯลฯ ก็ต้องลงทุนซื้อวัสดุอุปกรณ์ไปให้ (จงดี ศรีธรรมบุญ, สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2545)

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นว่า การเลี้ยงไม้กระดานสามารถเป็นได้ทั้งอาชีพเสริมและอาชีพหลัก นำมาแก้ไขการว่างงานในชนบท ตลอดจนสร้างให้เป็น "เศรษฐกิจชุมชน" ได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับแนวคิดของประทีป วีระพัฒนนิรันดร์ เกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนว่า การพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นให้เข้มแข็งโดยเริ่มต้นจากการปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาแบบแยกส่วน (Split Type Development) ไปสู่การบูรณาการ (Holistic Approach) ซึ่งทุกส่วนมาความเชื่อมโยงกัน เมืองและชนบทไม่สามารถแยกส่วนจากกัน การพัฒนาเกษตรกรรม อุตสาหกรรมและบริการมีส่วนเกื้อกูลกัน ขณะเดียวกันควรสร้างโอกาสในการเรียนรู้ให้แก่คนในชุมชนด้วยการ "สร้างอาชีพที่หลากหลาย" โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยตัวเอง และสอดคล้องกับศักยภาพ ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ในการเพิ่มพูนความรู้รายได้ ทรัพยากร และความเอื้ออาทรต่อกัน

4.1.4 ตลาดไม้กระดาน

ไม่ว่าจะเป็นธุรกิจอะไรก็ตาม องค์ประกอบที่เราจะนำมาพิจารณาในการทำธุรกิจนั้นประการหนึ่งก็คือ แหล่งที่จะนำสินค้านั้นไปขาย หรือ ตลาด แต่ถ้าหากถามว่าตลาดของเมืองขอนแก่นอยู่ที่ไหนก็คงจะมีคนจำนวนไม่น้อยที่จะตอบคำถามข้อนี้ได้ แต่หากจะถามว่า ตลาดไม้กระดานของจังหวัดขอนแก่นอยู่ที่ไหนอาจจะหาคนตอบให้ชัดเจนได้ยากพอสมควร จากข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า ตลาดการซื้อขายไม้กระดานนั้นต่างจากตลาดที่ขายสินค้าชนิดอื่นโดยสิ้นเชิงเพราะไม่มีสถานที่ที่แน่นอน ตลาดดีหรือไม่ก็แล้วแต่คุณภาพของสินค้า กล่าวคือ หากได้เป็นเจ้าของไม้กระดานแล้วจะมีคนมาแวะเวียนซื้อไม่เว้นแต่ละวัน ขายได้ทั้งไม้เล็ก ไม้ใหญ่ ตัวผู้ ตัวเมีย นับไปจน

ถึงไข่ที่ยังไม่รู้ด้วยซ้ำว่าจะฟักออกมาเป็นตัวหรือไม่ หรือบางทีมีคนมาขอซื้อแต่เจ้าของไม่ขาย จนเกิดสำนวนล้อเลียนว่า “ซื้อบ่ขาย บ่ตายกะตักส้ม” หมายถึง หากมีคนมาขอซื้อแล้วเจ้าของไม่ยอมขาย ถ้าไก่ไม่ตายก็อาจมีปัญหาลักษณะอื่นได้ แต่หากเป็นสินค้าอย่างอื่นคนขายต้องเป็นฝ่ายขอให้ลูกค้ามาซื้อ มีการโฆษณา การสร้างแรงจูงใจลูกค้าเพื่อให้มาซื้อสินค้าและบริการของตน ข้อแตกต่างประการที่สองก็คือ ไก่ชนเป็นสินค้าชนิดเดียวที่ชาวบ้านเป็นคนกำหนดราคาเองตามความพอใจ ในขณะที่ ราคาสินค้าที่ผลทางการเกษตรอื่นๆ ของชาวบ้าน เช่น มันสำปะหลัง ปอ หรือแม้กระทั่งข้าวที่ทุกคนต้องกินทุกวัน ก็จะถูกกำหนดราคาโดยนายทุนและพ่อค้าคนกลางชาวบ้านถูกเอารัดเอาเปรียบมาตลอด จะเห็นว่าการกำหนดราคาไก่ชนนั้นต่างจากสินค้าอย่างอื่นอย่างชัดเจน ประการที่สาม สถานที่ซื้อขายไม่ต้องมีร้านค้า ไม่ต้องเป็นตึกแถว ไม่ต้องเช่าแผงและไม่ต้องอาศัยทำเลที่ตั้งที่เข้าถึงสะดวก ถ้าหากมีไก่ชนที่เป็นที่ต้องการของคนเลี้ยง คนเล่นแล้วก็จะมิผู้มาซื้อจนถึงเรือนชาน บ้านผู้เลี้ยงไก่ชนจึงเป็นตลาดการซื้อขายแลกเปลี่ยนไก่ชนไปในตัว และจากการสัมภาษณ์นายประยูร โพธิ์ชัยถึงการซื้อขายไก่ชนว่ามีปัญหาด้านการตลาดหรือไม่ ด้รับการเปิดเผยว่า “มีปัญหาที่ผลิตไก่ไม่ทันความต้องการของลูกค้า อย่างอื่นไม่พบปัญหาเลย เพราะหากไก่เรามีคุณภาพลูกค้าก็จะกลับมาซื้อจากเราไปอีก บางคนโทรสั่งจองก่อนเป็นเดือนก็มี” (ประยูร โพธิ์ชัย, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2545) การซื้อขายไก่ชนนั้นถือว่าต้องมีคุณภาพจนเป็นที่ประทับใจลูกค้า ไม่มีการล้มตลาด (ล้มตลาดเพราะไก่ไม่มีคุณภาพ) จะเห็นจากตัวเลขคร่าวๆ ในการใช้ไก่ชนของสนามตัวอย่าง อันได้แก่ตลาดนัด ก.ไก่ หนองกุงและโนนท่อน ก็ใช้ไก่ไปเดือนละ 212 ตัว ไก่แพ้คัดออกไปเสียครึ่งหนึ่งเพราะไม่นำมาเลี้ยงชนอีก ส่วนตัวชนนั้นก็ต้องพักเป็นเดือนเพื่อรักษาการบาดเจ็บ จากนั้นก็จะผลิตชน(ถ่าย) ระยะเวลาในการเลี้ยงต้องใช้เวลาเป็นปีจึงจะชนได้ ดังนั้นตลาดไก่ชน (ที่มีคุณภาพ) จึงมีสภาพคล่องจนผลิตไม่ทันกับความต้องการของลูกค้า

จากไก่ชนกับสภาพเศรษฐกิจชุมชนนี้ สะท้อนให้เห็นถึงการนำภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชนมาสร้างงาน สร้างเงินและสร้างอาชีพให้กับชุมชน เป็นทั้งอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการผลิตไก่ชนที่มีลักษณะอันพึงประสงค์ที่ตรงกับความต้องการของผู้เล่นและผู้เลี้ยงโดยตรงและอาชีพที่สืบเนื่องอื่นๆเป็นลักษณะบูรณาการทางภูมิปัญญา แม้จะไม่สร้างความร่ำรวยมั่งคั่งให้กับชาวบ้าน แต่ชาวบ้านก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสุขสบายตามอัตภาพ คือ พอมีพอกิน หรือเป็นอาชีพเสริมที่ช่วยเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของณรงศ์ เพ็ชรประเสริฐ ที่ว่าการทำให้ชนบทพึ่งตัวเองได้และเป็นที่ยืนของเศรษฐกิจไทย จะต้องทำให้คนในชนบทมีความคิด “เป็นบุคคลเศรษฐกิจ” คือ รู้ว่าจะทำมาหากินอย่างไรและจะทำมาค้าขายอย่างไร เพราะในโลกปัจจุบันคนไทยไม่เพียงแต่รู้จักการทำมาหากินเท่านั้น แต่ต้องรู้จักทำมาค้าขายด้วย เนื่องจากมีสินค้า

ต่างๆมากมายที่เป็นที่ต้องการของครัวเรือนผลิตเองไม่ได้ จำเป็นต้องใช้เงินไปซื้อ มา หมายความว่า ด้านหนึ่งมีการผลิตเอง กินเอง ใช้เอง แต่ด้านหนึ่งต้องผลิตขายในตลาดให้ได้เงินมา เพื่อใช้เงินนั้นไปซื้ออย่างอื่น ชาวชนบทจึงต้องเรียนรู้ว่าจะผลิตอะไรจึงจะขายได้ และจะมีวิธีผลิตและวิธีขายอย่างไรจึงจะขายได้ และจะมีวิธีผลิตและวิธีขายอย่างไรถึงจะไม่ขาดทุน ดังนั้นจึงน่าจะพัฒนาการเลี้ยงไก่ชนให้เป็น "ธุรกิจชุมชน" ในชนบทเพื่อให้เป็นสถาบันธุรกิจของชาวไร่ชาวนา

4.1.5 การเลี้ยงไก่ชนเพื่อมูลค่าเพิ่ม

ดังที่ได้ทราบกันมาแล้วว่าไก่ชนนั้นไม่สามารถเลี้ยงชนได้ทุกตัว ตัวที่มีรูปร่างลักษณะดี เจริญเก่ง ไหวพริบดีเท่านั้นจึงจะถูกคัดไว้เป็นไก่ชน ส่วนไก่ที่เป็นไก่ตัวเมีย ไก่ที่มีลักษณะไม่ดี ไม่สมบูรณ์ก็就会被คัดออกเป็นไก่เนื้อขายให้พ่อค้า แม่ค้าไก่ โดยการชั่งขายเป็นกิโลกรัม ซึ่งราคาซื้อขายในตลาดเทศบาลจังหวัดขอนแก่นนั้น ประมาณ กิโลกรัมละ 50 - 70 บาท จะเห็นได้ว่าการเลี้ยงไก่ชนที่จะก่อให้เกิดรายได้ในครอบครัวนั้น หากเลี้ยงเป็นไก่เนื้อก็จะทำให้มีรายได้ส่วนหนึ่ง แต่ถ้ามีไก่ชนเก่ง เจริญดีก็สามารถเอาไปประกวดเพื่อเพิ่มมูลค่าได้ ซึ่งการประกวดไก่เพื่อเพิ่มมูลค่านั้นจะก่อให้เกิดอาชีพที่ทำรายได้ให้กับเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่ชนมากกว่าไก่เนื้อหลายเท่าตัว ด้วยเหตุนี้เองสมาคมอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์ไก่พื้นเมืองไทย จึงได้ส่งเสริมให้มีการตั้งชมรมอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์ไก่พื้นเมืองขึ้นในจังหวัดขอนแก่น เพื่อเปิดโอกาสให้เกษตรกรได้นำไก่ชนของตนเข้ามาประกวดเพื่อเพิ่มมูลค่า

สำหรับการเลี้ยงไก่ชนเพื่อมูลค่าเพิ่มนี้ เมื่อวันที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2543 ผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตการเปรียบไก่ที่สนามชนไก่ตลาดนัด ก.ไก่ ได้พบกับนายยศ วรสิงห์ ชาวบ้านดอนบม ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นผู้เพาะเลี้ยง ฝึกซ้อม และมีมือน้ำมากกว่า 10 ปี มีความชื่นชอบไก่ชนมากหากมีเวลารว่างจะต้องไปดูทุกนัด นายยศจึงได้เข้าร่วมการชนไก่ที่สนามตลาดนัด ก.ไก่ ด้วย ในวันนั้นมีชาวบ้านที่มาจากบ้านหนองหญ้าแพรง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ได้นำไก่ของตัวเองเพาะเลี้ยงเองมาขายและเสนอขายไก่ชนตัวหนึ่งซึ่งเป็นไก่พร้อมที่จะนำไปชนได้ให้นายยศในราคา 1,000 บาท เมื่อนายยศพิจารณาโดยละเอียดดีแล้วจึงตกลงซื้อไก่ตัวนั้น และในวันนั้นนายยศได้นำไปเปรียบชนในวงเงินเดิมพันข้างละ 1,100 บาท ชนะในอัน 2 (ยกที่ 2) จากนั้นก็มีผู้สนใจซื้อไก่ตัวนั้นกับนายยศในราคา 12,000 บาท (นายยศ วรสิงห์, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2543) แสดงว่าคนที่นำมาขายก็ได้ตามราคาที่ต้องการ คือ 1,000 บาท และนายยศก็ลงทุน 1,000 บาทแต่ได้เงินกลับบ้าน 12,000 บาท หากเป็นสินค้าอย่างอื่นยากที่จะหามูลค่าเพิ่มได้รวดเร็วอย่างไก่ชนตัวนี้ได้ จะเห็นว่า สนามชนไก่และสนาม

ประลองไก่ชนต่างๆ มีส่วนช่วยเป็นอย่างมากที่จะทำให้ไก่มีมูลค่าเพิ่ม แต่คนภายนอกอาจมองแค่ว่าเป็นบ่อนเล่นการพนัน ไม่ได้ช่วยชาวบ้านมีเศรษฐกิจที่ดีขึ้นแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาข้อมูลภาคสนาม พบว่า การเลี้ยงไก่นั้นสร้างรายได้ให้กับครอบครัวและชุมชนได้จริง ไม่ว่าจะเป็รายได้จากการเลี้ยงไก่นโดยตรงหรืออาชีพที่สืบเนื่องอื่นๆ และสามารถนำการเลี้ยงไก่นมาส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนได้ โดยที่ผู้เลี้ยงจะต้องบริหารเวลาให้เหมาะสม ไม่หมกมุ่นจนเสียงานประจำที่ทำอยู่ และไม่เล่นการพนันให้เสียทรัพย์สินเงินทองจนต้องกู้หนี้ยืมสิน และถ้าคนเลี้ยงไก่นสามารถปรับกระบวนการเลี้ยงไก่นให้เหมาะสมกับภาวะและสภาวะทางสังคมในปัจจุบันได้ ไก่นก็สามารถถูกนำมายกขึ้นให้เป็นสัตว์เศรษฐกิจของชาวบ้านอีกชนิดหนึ่งได้

4.2 ไก่นกับสภาพทางสังคม

ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นมีการเลี้ยงไก่นมานานแล้วตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ จะเห็นได้จากแหล่งโบราณคดีบ้านโนนชัยซึ่งเป็นแหล่งโบราณคดีที่อยู่ในเขตเทศบาลนครขอนแก่นด้านทิศเหนือ ปัจจุบันคือ บ้านโนนชัย อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นชุมชนโบราณเก่าแก่ที่มีอายุ 2,500 ปีมาแล้ว ได้พบซากโครงกระดูกของไก่น (สถาพร ชวัญยืนและคณะ, 2529 :141) แสดงว่าสมัยก่อนผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณนี้ซึ่งเป็นพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ได้รู้จักการเลี้ยงไก่นมานานแล้วไม่ต่ำกว่า 2,500 ปี ด้วยจุดประสงค์เลี้ยงไว้เพื่อเป็นอาหาร ส่วนเลี้ยงไว้เพื่อชนหรือไม่นั้น ยังไม่สามารถตอบได้เพราะไม่มีหลักฐานชี้ชัด แต่อย่างไรก็ตามไก่นที่เลี้ยงในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น สมัยปัจจุบันเชื่อว่าต้องมีส่วนที่สืบสายเลือดมาจากไก่นสมัยนั้นก็มีความเป็นไปไ้ได้มากเช่นกัน

4.2.1 ลักษณะทางสังคมของผู้เลี้ยงไก่นในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

การเลี้ยงไก่นเป็นผลิตผลหนึ่งที่เกิดจากสังคมเกษตรหรือสังคมชาวบ้าน แม้จะมีส่วนหนึ่งแอบแฝงอยู่กับสังคมเมืองแต่ก็เป็นส่วนน้อย คนในอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่นประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นหลักมากถึงร้อยละ 70 ของประชากรทั้งหมด รองลงมาเป็อาชีพค้าขายและอื่นๆ (สำนักงานอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, 2545) ซึ่งสังคมของคนเหล่านี้เป็สังคมเมืองและกึ่งสังคมเมือง ส่วนมากจะอาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น และวงแหวนรอบนอก ส่วนสังคมเกษตรหรือสังคมชาวบ้านจะอาศัยอยู่ตามตำบลหมู่บ้านที่ห่างไกลออกไป จากการออกพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยสังเกตพบว่า ลักษณะทางสังคมของผู้เลี้ยงไก่นในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นสามารถจัดออกตามลักษณะของสังคมได้เป็ 3 ประเภท คือ

4.2.1.1 การเลี้ยงไก่ชนในสังคมเมือง

เนื่องจากสังคมเมืองเป็นสังคมที่มีผู้คนส่วนมากประกอบอาชีพค้าขายเป็นส่วนใหญ่ ที่ดินมีราคาแพงและค่อนข้างจำกัดจึงใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์ทางการค้าให้มากที่สุด จนไม่เหลือที่ว่างมากพอที่จะเลี้ยงไก่ชนได้ ดังนั้นจะไม่พบคนเลี้ยงไก่ชนในย่านเศรษฐกิจเลย เช่น บริเวณถนนหน้าเมือง ถนนกลางเมือง และถนนหลังเมือง แต่ทั้งนี้ไม่ใช่ว่าจะไม่มีคนชอบไก่ชน ที่ไม่เลี้ยงเพราะไม่มีพื้นที่ให้เลี้ยง ผู้วิจัยพบหลายคนที่อาศัยอยู่ในย่านดังกล่าวเช่าสนามและปอนชนไก่อยู่ประจำ เข้าทำนองว่า "ที่ไม่ให้แต่ใจรัก" อีกส่วนหนึ่งที่พักอาศัยอยู่ในชอยตึก ห่างจากถนนพอมมีพื้นที่บ้างก็เลี้ยงแต่จำนวนไม่มาก ประมาณ 3-4 ตัว ทั้งนี้การเลี้ยงไก่ชนต้องยึดธรรมชาติเป็นหลัก ต้องปล่อยให้เล่นดิน ปล่อยให้กินหญ้าบ้างไก่จึงจะแข็งแรง หากขังเลี้ยงบนพื้นปูนอย่างเดียวไก่จะไม่มีกำลัง นำไปชนก็แพ้แม่ไก่ตัวนั้นจะเก่งสักเพียงใดก็ตาม (สงกรานต์ อภัยชา, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2545) ดังนั้นด้วยเหตุผลดังกล่าวคนในสังคมเมืองถ้าใจไม่รักมากพอและไก่ไม่เก่งจริงก็จะไม่เลี้ยงไก่ชนเลย

4.2.1.2 การเลี้ยงไก่ชนในสังคมกึ่งสังคมเมือง

เป็นสังคมของคนที่มีที่อยู่อาศัยอยู่รอบๆ เทศบาลนครขอนแก่น หรือที่เรียกว่า "วงแหวนรอบนอก" เป็นพื้นที่ได้รับอิทธิพลความเจริญจากสังคมเมืองส่วนมากเป็นตำบล หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เมือง ดังนั้นเมื่อเมืองมีความแออัดคนจึงมาสร้างที่อยู่อาศัยออกมาเรื่อยๆ โดยเปลี่ยนพื้นที่จากการทำการเกษตรให้เป็นที่อยู่อาศัย ส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มนายทุนซื้อที่ดินเพื่อเก็งกำไรและสร้างบ้านจัดสรรในสมัยที่เศรษฐกิจยังเป็นฟองสบู่อยู่ซึ่งจะเห็นจากหลักฐานอยู่ทั่วไปรอบๆ ตัวเมืองทำให้เสียพื้นที่ทำการเกษตรไปบางส่วน และบริเวณรอบนอกจึงกลายเป็นสังคมแบบกึ่งสังคมเมือง ที่ดินแถวนี้ราคาไม่แพงเท่าในเมือง แต่ยังแพงกว่าราคาที่ดินของชาวบ้าน เมื่อสร้างบ้านแล้วยังมีพื้นที่เหลือพอที่เลี้ยงไก่ได้เป็นบางส่วน ดังนั้นการเลี้ยงไก่ชนในสังคมนี้มีมากขึ้นแต่ยังมีปริมาณที่จำกัดอยู่ ไม่สามารถปรับปรุงให้เป็นกิจการถึงขั้นเป็นธุรกิจขนาดใหญ่ได้ คนในสังคมนี้มีรายได้ในระดับกลาง พอมิเงินที่จะซื้อไก่ที่มีคุณภาพมาเลี้ยงได้ คนระดับนี้จึงเลี้ยงไก่ชนมากกว่าคนในสังคมเมือง และขุมไก่ที่มีชื่อเสียงก็ตั้งอยู่ในสังคมนี้เป็นส่วนมาก

4.2.1.3 การเลี้ยงไก่ชนในสังคมชาวบ้าน

ผู้วิจัยได้ติดตามสังเกตการเลี้ยงไก่ชนในสังคมแบบชาวบ้านหลายแห่ง พบว่ามีการเลี้ยงคล้ายๆ กัน คือ แบบปล่อยเลี้ยง ให้ไก่หากินเองและให้ข้าวเปลือกเสริมบ้างในตอนเย็น การเลี้ยงนั้นจะปล่อยคละกันไปกับไก่พื้นเมืองทั่วไป (ไก่ลาด) และปล่อยเลี้ยงร่วมกับสัตว์อื่นๆ ที่ไม่เป็นศัตรูกัน เช่น เป็ด ห่าน ไก่วง บางคนเลี้ยงหมูด้วย อาหารหมูที่ตกหล่นก็จะเป็นอาหารไก่อีกทอดหนึ่ง ซึ่งขอยกกรณีตัวอย่างของชาวบ้านที่เลี้ยงไก่ชน 2 กรณีคือ

1) กรณี นายชอบ ตาทอง อายุ 50 ปี เป็นผู้เลี้ยงไก่ชนชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นผู้ชอบเพาะเลี้ยงไก่ชนมานานนับ 10 ปี เพื่อคู่เล่นและความสบายใจ โดยส่วนตัวแล้วนายชอบไม่เป็นคนเล่นไก่ชน แต่ชอบเลี้ยงเพราะไก่ชนเป็นไก่ที่สวยและสง่างาม โดยปล่อยเลี้ยงตามลานบ้าน เพราะบ้านนายชอบอยู่ติดกับทุ่งนา ไก่จึงมีอาหารกินจากธรรมชาติอย่างเพียงพอ และเลี้ยงร่วมกับไก่ลาด เบ็ดเทศ การเลี้ยงแบบนี้มักมีปัญหาที่ต้องระวัง คือ เบ็ดเทศมักจะตีกับไก่ทำให้เสียไก่เพราะเบ็ดเทศจะใช้เล็บรอนทำให้ไก่เกิดบาดแผล อาจทำให้ไก่พิการหรือถึงตายได้ ประการที่สองคือ ต้องระวังสุนัขที่จะมากัดไก่ นายชอบ ใช้พ่อไก่ที่เป็นไก่ชนเพียงตัวเดียวคุ่มฝูง มีตัวเมีย 4-8 ตัว (รวมไก่ลาดตัวเมีย) ส่วนไก่ชนตัวเมียมี 2 ตัว ปกติจะปล่อยไก่ตัวผู้คุ่มฝูง แต่ถ้าตัวเมียเป็นไก่ชนจะขังกับ (ผสมพันธุ์) เพื่อป้องกันไก่ตัวอื่นมาทับตัวเมีย ส่วนสายพันธุ์นั้นนายชอบจะรอจากเพื่อน และญาติที่เลี้ยงไก่ชนมาเลี้ยง เมื่อโตขึ้นถ้ามีคนมาซื้อก็จะขายในราคาตัวละ 500 - 600 บาทตามความสวยงามของไก่ หรือไม่ก็นำไปฝากให้นายเพชรผล พันธุ์ผาง ที่จุ่มทั้งพอนคู่เป็นคนเลี้ยงเพราะตัวนายชอบเองเลี้ยงไก่ออกชนไม่เป็น แต่ชอบดูการชนไก่และไม่ชอบเล่นการพนัน (ชอบ ตาทอง, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2545)

2) กรณี นายจิม แก้วคง อายุ 67 ปี เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการเพาะเลี้ยงฝึกซ้อมไก่ชนมากกว่า 30 ปี และเคยตระเวนชนไก่มาทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัดมาเกือบทุกสนาม เป็นชาวบ้านดอนบม ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ปัจจุบันอายุมากแล้วจึงไม่เลี้ยงชนแต่ยังชอบอยู่จึ่งเตาะหามาเพาะเลี้ยงโดยหยาบยิม และรอกับคนที่สนิทกันมาเป็นพ่อพันธุ์-แม่พันธุ์ หรือบางทีถูกขายหามาให้ การเลี้ยงนั้น นายจิมจะเลี้ยงไว้ที่ทุ่งนาโดยสร้างเล้าเอาไว้ใกล้ๆ กับเถียงนา (โงงนา) ด้วยให้เหตุผลว่าถ้าเลี้ยงไว้ในหมู่บ้านไก่มักติดโรคระบาด ประกอบกับที่ทุ่งนาจะมีตและแมลงต่างๆ ที่เป็นอาหารไก่ให้หากินเองโดยไม่ต้องให้อาหารบ่อยๆ เป็นการประหยัดอาหารไก่ได้อีกด้วย นอกจากนี้ยังเลี้ยงร่วมกันกับเบ็ดเทศและเบ็ดไซ้ เมื่อโตขึ้นหากมีคนมาซื้อก็จะขายในราคาตัวละ 500 บาท บางครั้งถูกขายก็นำไปเลี้ยงชนกับคนภายในหมู่บ้านเพราะถูกขายชอบไก่ชน ทุกๆเย็น นายจิมจะพายเรือข้ามแม่น้ำชีที่ไหลผ่านทางทิศใต้ของบ้านดอนบมเพื่อไปให้อาหารไก่ที่อยู่ทุ่งนา จะกลับเข้าบ้านก็จวนค่ำแล้วเท่านั้นเป็นประจำทุกวัน (จิม แก้วคง, สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2545)

ในสังคมคนเลี้ยงไก่ชนในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นทั้งสามประเภทที่กล่าวมานี้มีความผูกพันและเชื่อมโยงกันส่วนหนึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบผู้ซื้อกับผู้ขาย เพราะการซื้อขายไก่นั้นเกิดขึ้นได้ทุกวันและทุกสถานที่ ราคาที่ซื้อขายนั้นไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับผู้ซื้อพอใจที่จะซื้อและผู้ขายพอใจที่จะขาย ส่วนหนึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดในฐานะญาติและเสมือนญาติโดยมี

การแลกเปลี่ยนหยิบยืมสายพันธุ์ไก่ชนกันได้ หรือมีความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วน โดยเจ้าของไก่ชนเป็นคนเพาะพันธุ์ตั้งแต่แรก พอลูกไก่โตขึ้นจนสามารถแยกออกจากแม่ได้แล้ว จะนำไปฝากให้หุ้นส่วนที่มีสถานที่เลี้ยงปล่อยไว้ตามเรือกสวนไร่นา เมื่อไก่โตเป็นหนุ่ม อายุ 7-8 เดือน จึงไปเอากลับมาเลี้ยงชนโดยให้ค่าข้าว (ค่าเลี้ยงดู) ตัวละ 500- 1,000 บาท หรือแล้วแต่จะตกลงกัน (ศุภกร ภูคำแสน, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2545) แต่กลุ่มสังคมเหล่านี้ส่วนมากจะเป็นผู้ผลิตมากกว่าที่จะเป็นผู้ซื้อ ความสัมพันธ์ของคนเลี้ยงไก่ชนนี้เป็นผลดีต่อสังคมอีกประการหนึ่งคือ เป็นการกระจายรายได้จากสังคมเมืองไปสู่สังคมชาวบ้านโดยองค์ภาครัฐและเอกชนไม่ได้มีส่วนร่วม แต่เป็นไปเองโดยอัตโนมัติภายในองคาพยพของสังคมคนเลี้ยงไก่ชน

4.2.2 ความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้เลี้ยงไก่ชนในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

4.2.2.1 ความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิ

ความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้เลี้ยงไก่ชนในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นสามารถจำแนกได้เป็นแบบปฐมภูมิได้ 4 ระดับดังต่อไปนี้

1) ความสัมพันธ์ในระดับครอบครัว

การเลี้ยงไก่ชนส่วนมากเป็นการใช้สถานที่ที่บ้านของผู้เลี้ยงเอง ดังนั้นไก่ชนจึงมีความเกี่ยวข้องกับสมาชิกทุกคนในครอบครัวโดยตรง ในสังคมชาวบ้านทุกคนในครอบครัวจะคุ้นเคยกับไก่เป็นอย่างดี ทุกคนสามารถดูแลให้อาหารแทนกันได้ นับตั้งแต่เด็กจนไปถึงคนแก่เพราะการเลี้ยงไก่ ให้อาหารไก่เป็นงานไม่หนัก ไม่ต้องออกแรงและใช้ความรู้หรือทักษะ ความชำนาญอะไรมากนัก เพียงแต่ต้องดูแลให้อาหารไก่ซึ่งเป็นข้าวและน้ำเท่านั้น ส่วนสังคมเมืองผู้เป็นลูกหรือภรรยาอาจจะมองว่าไก่เป็นสัตว์เลี้ยงที่สกปรก รกบ้านจึงอาจมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในครอบครัวอยู่บ้าง

จากการสัมภาษณ์นางวิไล อภัยชา ซึ่งเป็นภรรยาของนายสงกรานต์ อภัยชา ผู้เลี้ยงไก่ชนและมือซ้ายของจุ่มbungทอง ได้เปิดเผยว่า คนที่ชอบกีฬาชนไก่มากเป็นพิเศษนั้น อาจจะใช้เวลาทั้งหมดในการประกอบประหมังไก่ชน ซึ่งนับตั้งแต่การคัดเลือกพันธุ์ เพาะพันธุ์ บำรุงเลี้ยง และกิจกรรมอื่นๆหลายขั้นตอน จนทำให้ละเลยหน้าที่และอาชีพหลัก บางรายที่หมกมุ่นกับไก่ชนมากๆ จนถึงว่ากลายเป็นหุ้นส่วนชีวิตที่สำคัญยิ่งกว่าภรรยา ยิ่งไก่ตัวไหนที่มีชั้นเชิงการชนที่ถูกต้องแล้วยิ่งต้องเพิ่มความรัก ความเอาใจใส่ให้มากขึ้นตาม นับตั้งแต่ตื่นเช้าขึ้นมาหน้ายังไม่ทันล้างก็ต้องปรนนิบัติขัดถูกับไก่ก่อน มีการออกกำลังกายให้ไก่โดยวิธีต่างๆ อาบน้ำอุ่น ป้อนยา กราดแดด ให้ข้าวให้น้ำไก่ก่อน จึงมาทำกิจส่วนตัวตามภายหลัง ในบางรายจึงมีเรื่องค่อนข้างอดกับภรรยาอยู่เป็นนิจเพราะเรื่องไก่นี้เอง การกินข้าวเช้าในเวลาเที่ยงจะเป็นปกติธรรมดาของคนเลี้ยงไก่ชน จากนั้นพอบ่ายสามโมงก็จะนำไก่มากราดน้ำตากแดดอีกทีหนึ่งจนเย็นให้ข้าวให้น้ำป้อนยา

การนำเข้านอนก็ต้องมีการกางมุ้งกันยุงให้เป็นอย่างดี ทั้งๆ ที่นับจากแต่งงานมายังไม่เคยกางมุ้งให้ภรรยาแม้แต่ครั้งเดียว ที่นอนไก่อก็จะต้องปูด้วยกระสอบป่านหรือไม่ก็ต้องปูด้วยพรมอย่างดี เป็นที่ที่อากาศถ่ายเทได้สะดวก ปราศจากสิ่งรบกวนใดๆ ทั้งนี้เพื่อให้ไก่อได้พักผ่อนอย่างเต็มที่ และที่สำคัญที่สุดคือ ต้องปลอดภัยจากโจรภัย ดังนั้นจึงไม่แปลกเลยที่บางคนนำไก่ขึ้นนอนบนบ้านไกล้าๆ กับที่ตัวเองนอน คนกับไก่อจึงมีความรักความผูกพันกันอย่างลึกซึ้ง จนมีคำพูดที่เหน็บแนมคนเลี้ยงไกชนว่า "เลี้ยงไกจนไกพูดภาษาคคนได้" (วิไล อภัยชา, สัมภาษณ์, 9 พฤษภาคม พ.ศ.2544) อย่างไรก็ตามมีแม่บ้านบางท่านได้ให้สัมภาษณ์ว่า เห็นความสำคัญของการเลี้ยงไกชนเพราะการเลี้ยงไกชนนั้นเป็นการเพิ่มรายได้ให้ครอบครัวอีกทางหนึ่ง และนอกจากนี้การเลี้ยงไกชนยังช่วยให้ประหยัดค่าอาหารในแต่ละวันด้วย เนื่องจากไกชนหรือไร่ไกชนที่ถูกคัดออกจะนำมาทำอาหารรับประทานกันในครอบครัวและใช้ทำอาหารต้อนรับแขกหรือที่มาเยี่ยมเยือนได้อีกด้วย (บัวเรียน ศิลาวิเศษ, สัมภาษณ์, 9 พฤษภาคม 2544)

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้สังเกตการเลี้ยงไกชนของ นายสถิตย์ หลวงนันท์ ชาวบ้านโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า นางหนู หลวงนันท์ ซึ่งเป็นภรรยาของนายสถิตย์ได้มีส่วนร่วมในการเลี้ยงไกชนของนายสถิตย์เป็นอย่างดี นับตั้งแต่ช่วยกราดน้ำ ช่วยปล้ำนวม และตอนออกชนถ้ามีเวลาว่างก็มักจะไปร่วมชมด้วย

จะเห็นว่าส่วนหนึ่งมองการเลี้ยงไกชนมีส่วนสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวให้ดีขึ้น และส่วนหนึ่งจะไม่เห็นด้วยกับการเลี้ยงไกชนของสามีแต่ก็ไม่ได้ห้าม ส่วนหนึ่งที่มองเห็นการชนไก่เป็นเรื่องที่สร้างความรำคาญใจ จนทำให้นักแต่งเพลงหยิบยกมาสร้างผลงานเพลงที่มีชื่อเสียงและถูกออกถูกใจบรรดาเขียนไกชนและภรรยาเขียนไกชนเป็นอย่างมาก ดังบางตอนของเพลงที่ขึ้นต้นว่า "แฟนผู้ช้านั้นบ้าไก่อ๊เกิดเป็นวันเดือนปีเอาดีแต่ตีไก่อ๊....." (ตอย อินทนนท์ (นามแฝง), 2544) ซึ่งเนื้อหาของเพลงก็จะพูดถึงสามีที่รักไกชน ไปในทางหยิกแกมหยอก ไม่ได้ถือโกรธกันอย่างจริงจัง

2) ความสัมพันธ์ในระดับชุมชน

จากการสัมภาษณ์เจ้าของ และมีน้ำของจุ่มไก่ในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า จุ่มไก่แต่ละจุ่มไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยวจะมีการพูดคุยพบปะและนัดปล้ำไก่อกันระหว่างจุ่มอยู่เป็นประจำ เช่น นายทองดี ไชยกำเนิดเจ้าของจุ่ม ต.นาโฆค ชุมชนบ้านหัวถนน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น รู้จักกันเป็นอย่างดีกับจุ่มหนุ่มเจ้าถิ่นของนายประยูร โพธิ์ชัย บ้านหนองกุง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น สามารถหยิบยืมแลกเปลี่ยนสายพันธุไก่อกันได้ หากนำไก่ออกชนก็จะไม่เปรียบคู่ด้วย(หนี) เพราะถือว่าเป็นไก่อฝ่ายเดียวกัน (ไทเดียวกัน มานากัน) เป็นเหมือนพันธมิตร และจุ่มอื่นๆก็มีเครือข่ายความสัมพันธ์เช่นเดียวกัน

3) ความสัมพันธ์ในระดับภูมิภาค

ความสัมพันธ์ในระดับภูมิภาคนี้จะเห็นได้อย่างชัดเจนในกรณีชุมนุมของ สาขา
ขอนแก่น ของนายสงกรานต์ อภัยธาและนายบุญสาร สีดาคน กับชุมนุมของ ของนายคำตัน
ทองสัน อยู่หน้าวัดลำผักชี เขตดอนเมือง กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นเครือข่ายเดียวกัน และนอกจาก
จากนี้ยังมีเครือข่ายไปถึงอำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรีอีกด้วย (สงกรานต์ อภัยธา, สัมภาษณ์,
20 มีนาคม 2545)

4) ความสัมพันธ์ในระดับประเทศ

ในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ไม่มีความสัมพันธ์ในระดับนี้มากนัก แต่ก็มี
กรณีตัวอย่างนายเจริญ พงศ์พิศ ซึ่งมีความชื่นชอบโก๋ชนสายพันธุ์ไคร่งอน โดยนายเจริญได้ส่งพ่อ-
แม่พันธุ์โก๋ไคร่งอนโดยนำเข้าจากประเทศเวียดนามโดยตรง (เจริญ พงศ์พิศ, สัมภาษณ์, 20
มีนาคม 2545)

4.2.2.2 ความสัมพันธ์แบบทุติยภูมิ

ความสัมพันธ์แบบทุติยภูมิของสังคมคนเลี้ยงโก๋ชน ในพื้นที่อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น มี 2 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

- 1) ชมรมอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์โก๋พื้นเมืองจังหวัดขอนแก่น ปัจจุบันมีนาย
ประภาส บุญรักษา เป็นประธานชมรมฯ ก่อตั้งขึ้นเมื่อเดือน มิถุนายน
พ.ศ.2541 ตั้งอยู่ที่ ตลาดนัด ก.ไก่ บ้านพรสวรรค์ ตำบลบ้านเปิด
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
- 2) สมาพันธ์โก๋ชนไทย ศูนย์ประสานงานสาขาจังหวัดขอนแก่น ปัจจุบันมี
ร.อ.เกรียงไกร วรจักร เป็นหัวหน้าศูนย์ประสานงานสมาพันธ์โก๋ชนไทย
สาขาขอนแก่น ก่อตั้งขึ้นเมื่อเดือน เมษายน พ.ศ. 2545 ที่กรมทหาร
ราบที่ 8 ค่ายสิหราชเดโชชัย อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นว่าความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้เลี้ยงโก๋ชนในพื้นที่อำเภอ
เมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเกี่ยวข้องโยงใยกันเป็นเครือข่ายโดยสิ่งที่รักร้อย ดึงดูด ให้สังคมนี้ต้องม
ีการพบปะสังสรรค์กัน โดยมีสื่อกลาง คือ โก๋ชน ดังนั้นโก๋ชนจึงเปรียบเสมือนกับสื่อพื้นบ้านประเภท
หนึ่งที่ทำให้คนเหล่านี้ซึ่งต่างเพศ ต่างวัย ต่างอาชีพ ต่างคุณวุฒิและวัยวุฒิ ให้มารวมกลุ่มเป็น
สังคมคนเลี้ยงโก๋ ซึ่งสอดคล้องกับสุทิตวง ธรรมพันทา ที่กล่าวไว้ว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมนั้นมี
อยู่ 2 แบบคือ แบบปฐมภูมิและแบบทุติยภูมิ ในสังคมผู้เลี้ยงโก๋ชนก็มีทั้งความสัมพันธ์แบบปฐม
ภูมิ (Primary Relationship) ซึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบใกล้ชิด คู่เนค และส่วนตัว (Personal
Relationship) จนกระทั่งสมาชิกรู้สึกถึงความเป็นพวกเดียวกัน ซึ่งความสัมพันธ์รูปแบบนี้จะพบใน

ครอบครัวและกลุ่มเพื่อน หรือความเป็นพวกเรา (We-feeling) และความสัมพันธ์แบบทุติยภูมิ (Secondary Relationship) เป็นความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการ (Impersonal Relationship) มีลักษณะเป็นทางการแต่ห่างเหิน เพราะเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์เฉพาะตามบทบาทเพื่อผลประโยชน์ที่กำหนดไว้ (สุพิศวง ธรรมพันทา, 2543 : 33) ความสัมพันธ์ที่กล่าวมานี้ก่อให้เกิดกลุ่มพลังในสังคมของผู้เลี้ยงไก่ชน ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งกลุ่มพลังเหล่านี้หากรวมตัวกันแล้วจะสามารถขับเคลื่อนสังคมให้ไปทางใดทางหนึ่งก็ได้ และหากนำมาใช้ในการสร้างสรรค์ก็จะเกิดผลดีและประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม

4.2.3 อัตลักษณ์ของคนเลี้ยงไก่ชน

อัตลักษณ์ของคนเลี้ยงไก่ชน เป็นลักษณะเฉพาะของคนเลี้ยงไก่ชน ซึ่งผู้วิจัยได้สังเกตจากการเก็บข้อมูลภาคสนามนั้น สามารถจำแนกอัตลักษณ์ของคนเลี้ยงไก่ชนในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ได้ดังต่อไปนี้

4.2.3.1 **ขยันหมั่นเพียร** จากสายตาของคนในสังคมภายนอกส่วนใหญ่มักจะมองภาพลักษณ์ของคนเลี้ยงไก่ชนว่าเป็นคนเกียจคร้าน แต่เมื่อผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตกิจกรรมการเลี้ยงไก่ชนกับครอบครัวของนายสงกรานต์ อภัยชา นายสถิตย์ หลวงนันท์และนายเพชรผล พันธุ์ผาง แล้วกลับพบว่า การเลี้ยงไก่นั้นต้องเอาความขยันหมั่นเพียรเป็นที่ตั้ง ไม่เช่นนั้นจะต้องพบกับความพ่ายแพ้ คนเลี้ยงไก่นั้นต้องตื่นแต่เช้าทุกวันเพื่อทำความสะอาดคอก ลอกไก่ ปล้ำไก่ จากนั้นต้องเตรียมก่อไฟหาสมุนไพรทั้งชนิดกินและคั้นมาเตรียมกราดน้ำ ตากแดด เพื่อให้ไก่แข็งแรง ประมาณ 4-5 โมงเช้าก็นำไก่เข้าร่วม แล้วจึงให้น้ำให้อาหารและให้ไก่พักผ่อน จากนั้นผู้เลี้ยงจึงจะไปทำธุระส่วนตัว เช่น อาบน้ำ ล้างหน้า แปรงฟันและกินข้าวเช้า (ในเวลาเกือบเที่ยง) ปลายสองโมงกราดน้ำ ตากแดด ว่างสูม ปลอ่ยแปลง จนถึงห้าโมงเย็นให้อาหารไก่ หกโมงเย็นจัดเก็บไก่เข้านอนและกางมุ้งกันยุงให้ กิจกรรมเกี่ยวกับการดูแลไก่นี้ จะเริ่มตั้งแต่เช้ากว่าจะเสร็จก็ประมาณเกือบ 1 ทุ่ม ทำอย่างนี้ทุกวัน ไม่มีหยุดเสาร์-อาทิตย์หรือวันหยุดนักขัตฤกษ์ พฤติกรรมดังกล่าวนี้จะต้องทำเป็นประจำทุกวันอย่างสม่ำเสมอ จึงจะทำให้ประสบความสำเร็จในการเลี้ยงไก่ชน และถ้าหากมีงานประจำทำอยู่แล้วคนเลี้ยงไก่จะต้องใช้ความขยันหมั่นเพียรเพิ่มขึ้นอีกเป็นเท่าตัว ดังนั้นเมื่อคนอื่นเห็นคนเลี้ยงไก่ด้วยความรักทะนุถนอมและเอาใจใส่เป็นอย่างดี จึงได้เปรียบเปรยว่า "เลี้ยงไก่นั้นยากกว่าเลี้ยงลูก" และยังเลี้ยงหลายตัวก็ยิ่งต้องเพิ่มความขยันหมั่นเพียรมากขึ้นด้วย ปรัชญาของการเลี้ยงไก่ชนที่ได้จากข้อเท็จจริงนี้ก็คือ การที่เราจะทำสิ่งใดก็แล้วแต่หากมีความขยันหมั่นเพียรเหมือนกับการเลี้ยงไก่ชนแล้วย่อมจะประสบความสำเร็จได้โดยง่าย

4.2.3.2 **กล้าได้กล้าเสีย** คนเลี้ยงไก่ต้องเป็นคนกล้าตัดสินใจ นับตั้งแต่การเปรียบไก่ต้องตัดสินใจทันทีที่เห็นว่าเรามีโอกาสชนะ เพราะเราเลี้ยงไก่เราเองจึงมองออกว่าไก่เราชอบไก่แบบไหน (จะชนกับไก่เชิงไหนได้) จนถึงขั้นต่อรองในขณะที่ชนก็ต้องกล้าตัดสินใจด้วย จากสาเหตุนี้เองที่คนทั่วไปมองคนเลี้ยงไก่ชมนักการพนัน และนั่นเป็นสิ่งที่ถูกต้อง แต่ไม่ถูกต้องทั้งหมดเพราะสนามไก่ก็เหมือนสนามม้า สนามมวย แต่คนที่เข้าไปในสนามม้า สนามมวยจะไม่ถูกเรียกว่าเป็นนักเล่นการพนัน เพราะบางคนที่เข้าไปในสถานที่เหล่านี้ไปเพื่อจุดประสงค์อื่น ไม่ได้ไปเพื่อเล่นการพนันก็มี ในสนามชนไก่ก็เช่นเดียวกัน เพราะคนที่เข้าไปในสนามชนไก่นั้น มีทั้งนักการพนัน ผู้เลี้ยงไก่และผู้เข้าชมการชนไก่ คนๆ หนึ่งอาจเป็นได้ทั้งสามประเภท หรืออาจเป็นประเภทใดประเภทหนึ่งเพียงประเภทเดียวก็ได้ ดังนั้นการมองคนที่เลี้ยงไก่ชมนักการพนัน อาจไม่ถูกต้องทั้งหมดและไม่เป็นธรรมนัก

4.2.3.3 **ชิงความได้เปรียบและป้องกันการเอาเปรียบ** คนเลี้ยงไก่ชมนักการพนัน อาศัยทั้งความรู้และประสบการณ์ต่างๆ เพื่อหาทางเอาเปรียบและป้องกันการเอาเปรียบจากฝ่ายที่เป็นคู่ต่อสู้ เช่น เวลาเปรียบไก่ต้องดูวงคอ วัดรอบลำตัว ชวงขา เคี้ยวและหลายๆอย่าง ประกอบกัน เพื่อได้เปรียบและไม่ให้เสียเปรียบคู่ต่อสู้

4.2.3.4 **อ่อนนอกแข็งใน** บางคนเลี้ยงไก่ให้ชนหัวไม่หลุดร่วง หน้าบางเหมือนยังไม่เคยได้ปล้ำมา เพื่อจะได้สู้คนที่เป่ายังไม่เจนนั่งเวียนหรือที่เรียกว่า "ไก่ขุม" พูดจากก็ถ่อมตัวอ่อนหวาน ลังเลเหมือนกับไม่กล้าตัดสินใจ ไม่อยากชนด้วย เพื่อให้ฝ่ายตรงข้าม (ที่เสียเปรียบ) สนใจมาชนด้วย แต่ในใจที่แท้จริงแล้วจะชนในวงเงินเดิมพันเท่าไรก็ได้ เพราะได้เปรียบชนิดที่เรียกว่า "ชนะคามือ" หมายถึง รู้ว่าชนะตั้งแต่จับไก่เปรียบคามืออยู่ หรือ "มีแต่กินกับจาว" หมายถึง มีแต่จะชนะกับเสมอ ทางแพ้ไม่มี

4.2.3.5 **ชอบสะอาด** สังคมภายนอกเห็นว่าคนเลี้ยงไก่เป็นคนที่ชอบสกปรก แต่จากข้อมูลที่ถูกวิจัยเก็บมาจากภาคสนามโดยการสังเกตนั้นกลับพบว่า ผู้เลี้ยงไก่นั้นเป็นคนที่ชอบสะอาด กล่าวคือ ไก่เป็นสัตว์ที่ค่อนข้างไวต่อโรค การทำความสะอาดบริเวณเล้าและที่นอนไก่จึงมีความจำเป็นมาก เมื่อจะเลี้ยงไก่สถานที่ต้องสะอาด ดังนั้นคนเลี้ยงไก่ต้องเป็นคนที่ชอบสะอาด ไม่เช่นนั้นไก่จะอ่อนแอและติดเชื้อโรค ป่วยตายก่อนที่จะได้ชน นอกจากนี้จะเห็นจากการรดน้ำ ไก่ชมนักการพนันต้องรดด้วยน้ำอุ่นที่ต้มเคียวสมุนไพรผ่านการฆ่าเชื้อแล้วจึงนำมารด(อาบ)ให้ไก่ทำความสะอาดทุกเส้นขน เนื้อตัวไก่จึงสะอาดและมีกลิ่นหอมของสมุนไพรตลอดเวลา ถ้าหากไก่เดินไปเหยียบขี้โคลนมากก็จะรีบล้างเช็ดออกทันที จะเห็นว่าคนเลี้ยงไก่ชมนักการพนันเป็นคนที่ชอบความสะอาด จนยากที่คนทั่วไปจะทำได้

4.2.3.6 รักเหมือนลูก การทะนุถนอมไก่อของคนเลี้ยงไก่อชนนั้นดูได้จากการจับ การลูบคลำและการอุ้ม น้ำหนักมือต้องเบา รั้วจับและวิธีอุ้มที่ให้ไก่ออยู่แบบสบาย ไม่เจ็บ ไม่ตื่น ชนไม่หັก ซึ่งหากมองจากการจับและการอุ้มไก่อก็จะรู้โดยทันทีว่าเป็นคนเคยเลี้ยงไก่อหรือไม่ และ จากการร้องเรียรไก่อคนเลี้ยงไก่อจะเรียกว่า "ลูก" ทุกคำ เช่น ตีลูก อย่างนั้นแหละลูก ฯลฯ

ในสังคมคนเลี้ยงไก่อชนนั้นเป็นคนมาจากหลากหลายอาชีพ นับตั้งแต่ กรรมกร ชาวไร่ ชาวนา พ่อค้า ช่างราชการ ทหาร ตำรวจ ฯลฯ สิ่งนี้เป็นจุดต่างที่มองเห็นได้ชัดเจน แต่ กลุ่มคนที่มีความแตกต่างกันอย่างหลากหลายนี้ก็กลับมีจุดร่วมเดียวกัน คือมีอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่ม คนที่เลี้ยงไก่อชน ดังที่กล่าวมาแล้วทั้งสิ้น

4.2.4 การเลี้ยงไก่อชนกับปัญหาทางสังคม

การเลี้ยงไก่อชนนั้นจะก่อให้เกิดผลดี แก่ปัญหาสังคม หรือจะเกิดผลเสีย ก่อปัญหา ให้กับสังคม ทั้งสังคมของคนเลี้ยงคนไก่อชนและสังคมส่วนรวมของอำเภอเมืองในจังหวัดขอนแก่น ซึ่งผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาจากภาคสนามมาจำแนกได้ ดังต่อไปนี้

4.2.4.1 ปัญหาการว่างงาน

เมื่อประเทศไทยประสบกับภาวะวิกฤตเศรษฐกิจที่ผ่านมา ทำให้ภาคอุตสาหกรรมหลายแห่งต้องปิดตัวลง แรงงานจากภาคอุตสาหกรรมจึงประสบกับปัญหาการว่างงาน ต้องอพยพแรงงานคืนถิ่นสู่ภาคเกษตรกรรมอันเป็นฐานเดิมของสังคมไทย ทำให้ชนบทต้องรับภาระ ปัญหาว่างงานจากแรงงานเหล่านี้ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นเป็นส่วนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบกับ ปัญหานี้ การเลี้ยงไก่อชนเป็นกิจกรรมที่กลายมาเป็นอาชีพอย่างหนึ่งของคนในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จากการสัมภาษณ์นายสถิตย์ หลวงนันท์ ชาวบ้านโนนทัน ได้ให้ข้อมูลกับผู้วิจัยว่า การเลี้ยงไก่อชนไม่ใช่อาชีพที่ทำให้คนร่ำรวย แต่ก็ดีกว่าอยู่เฉยๆโดยไม่คิดจะทำอะไร หากเราเพาะเลี้ยง ขายก็จะได้เงินแต่อย่าไปเล่นการพนัน "คนเลี้ยงไก่อเป็นคนได้เงินแต่คนเล่นไก่อจะเป็นคนหมดเงิน" หากตกงานจริงๆ แล้วมาเลี้ยงก็จะพออยู่ได้ แต่หากมีงานทำอย่างอื่นทำอยู่แล้วก็เลี้ยงได้แต่อย่า หมกมุ่นจนเสียงาน หรืออาจเลี้ยงเพียงแต่น้อย (สถิตย์ หลวงนันท์, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2545) ดังนั้นการเลี้ยงไก่อชนตลอดจนอาชีพอื่นที่สืบเนื่องสามารถที่จะรองรับแรงงานที่ประสบปัญหาว่างงานได้มากในระดับหนึ่ง เป็นงานที่สามารถเลือกทำได้ตามความชอบและความถนัด แม้จะแก้ ปัญหาการว่างงานไม่ได้ทั้งหมด แต่ก็เป็ทางเลือกหนึ่งที่ช่วยบรรเทาปัญหาให้ลดความรุนแรงลง ได้

4.2.4.2 ปัญหายาเสพติด

ปัญหายาเสพติดเป็นปัญหาหนึ่งที่บ่อนทำลายสังคมไทย และมีการแพร่ ระบาดไปทั่วทุกพื้นที่ รวมทั้งในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น สภาพปัญหายาเสพติด ใน

ปัจจุบันของจังหวัดขอนแก่น พบว่ายาเสพติดได้แพร่กระจายสู่กลุ่มเยาวชนในวัยเรียน จึงมีวัยรุ่นที่ติดยาเสพติดเข้ารับการบำบัดรักษาที่สถานบำบัดผู้ติดยาเสพติด จังหวัดขอนแก่นเป็นจำนวนมาก องค์กรในภาครัฐและเอกชนจึงได้ร่วมมือกันรณรงค์ต่อต้านการซื้อ ขายและเสพยาเสพติดในรูปแบบต่างๆ อย่างมากมาย จากผู้วิจัยได้พูดคุยและสัมภาษณ์นายสงกรานต์ อภัยชา ที่มีบุตรชายวัยรุ่นสองคน (ชื่อต้นกับตัม) เข้ามาช่วยนายสงกรานต์เลี้ยงไก่ให้กับจุ่มยุงทอง โดยไม่เคยยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดเลย เพราะการเลี้ยงไก่นั้นเป็นงานที่ต้องเฝ้าอยู่กับที่และต้องมีกิจกรรมอยู่ตลอดเวลา ทำให้ไม่มีเวลาออกไปเที่ยวกับเพื่อน ขณะเดียวกันการเลี้ยงไก่นั้นก็เป็นงานสนุกที่ต้นกับตัมชอบด้วย เพื่อนวัยเดียวกันและเพื่อนต่างวัยก็แวะเวียนมาคุยด้วยอยู่เสมอจึงไม่เหงา และที่สำคัญต้นกับตัมอยู่ในสายตาของนายสงกรานต์ผู้เป็นพ่ออยู่ตลอดเวลา ครอบครัวได้อยู่ด้วยกัน มีความอบอุ่น หากไม่คิดอะไรมากควรส่งเสริมให้กลุ่มวัยรุ่นหันมาเลี้ยงไก่นั่น และวัยรุ่นกลุ่มนี้จะไม่สนใจกับยาเสพติดเลย แต่จะให้ความสนใจในการเพาะพันธุ์ไก่ ไข่ไก่ และปล้ำไก่มากกว่า (สงกรานต์ อภัยชา,สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2545) จะเห็นว่าไก่นั้นเป็นเหมือนเกราะป้องกันการติดยาเสพติดของกลุ่มเยาวชนได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งจะทำให้ปัญหาอื่นลดลงตามมาด้วย เช่น ลักเล็ก รโมยน้อย จี้ ปล้น ช่มชืดและปัญหาอื่นๆ ที่มีสาเหตุสืบเนื่องจากปัญหาเสพติด จึงน่าจะมีการส่งเสริมให้วัยรุ่นเลี้ยงไก่นั่นตามความสมัครใจเพื่อลดปัญหาเสพติดในชุมชนและพัฒนาเยาวชนกลุ่มนี้ให้เป็นกลุ่มพลังในชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนต่อไปในอนาคต

4.2.4.3 ปัญหาหนี้สิน

ปัญหาหนี้สินจะมีความคู่มาพร้อมกับปัญหาความยากจน หนี้สินในที่นี้ไม่ได้หมายความว่าความถึงหนี้สินในระบบธุรกิจซึ่งเป็นการก่อหนี้เพื่อหวังกำไร แต่หมายถึงหนี้สินของชาวบ้านที่ยากจนเท่านั้น ความยากจนเป็นสาเหตุหนึ่งทำให้ชาวบ้านเป็นหนี้ เมื่อชาวบ้านเป็นหนี้มากเข้าจะหันหน้าเข้าหากการพนันแอกการพนันเป็นที่พึ่ง เพราะการพนันเป็นอาชีพที่หาเงินได้ง่าย (แต่ก็ทำให้เสียเงินง่ายเช่นกัน) ปัญหานี้เคยเกิดขึ้นในประเทศไทย เมื่อครั้งฟองสบู่ของเศรษฐกิจแตกใหม่ๆ เกิดปัญหาคนว่างงาน ความยากจน ในขณะที่คนยากจนยอดรายของฉลากกินแบ่งรัฐบาลกลับสูงขึ้น และจากการที่ผู้วิจัยได้แวะเวียนเข้าสนามชนไก่และปอนไก่มากกว่า 20 ปี รวมทั้งออกเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสังเกตกิจกรรมการชนไก่ ทำให้ได้ข้อเท็จจริงว่า คนที่จะเลี้ยงไก่นั้นจนสามารถนำเข้ามาชนในสนามชนไก่หรือปอนไก่นั้น อย่างน้อยจะต้องเป็นคนที่มีทรัพย์สินและฐานะอยู่ในเกณฑ์ดีพอสมควร เนื่องจากการเลี้ยงไก่นั้นนั้นต้องอาศัยเงินเป็นทุนในการเลี้ยงดู เพราะการเลี้ยงไก่ออกชนต้องมีค่าอาหาร ยารักษาโรค ยาบำรุง ฯลฯ ใช้ระยะเวลาในการเลี้ยงนานนับเป็นเดือนสองเดือนจึงจะออกชนได้ และตอนออกชนต้องใช้เงินนับแต่ค่าเดินทาง วางเงินเดิมพัน ล้วนเป็นเงินสดทั้งนั้น ส่วนปัญหาหนี้สินที่เกิดจากการพนันในวงการไก่นั้นก็คือ เล่นเพลินจนลืมว่าเงินใน

กระเป๋ามีเท่าไรหรือเรียกว่า “เล่นเกินเงินในกระเป๋าก” จึงเป็นการก่อกวนนี้ขึ้น และหนี้สินในวงการไถ่ชนนี้เป็นเรื่องที่ต้องชำระ หากปิดพลั่ว หรือ “ชักดาบ” แล้วจะทำให้บุคคลนั้นเป็นผู้ที่ไม่น่าเชื่อถือ คนในสังคมไถ่ชนด้วยกันจะไม่คบหาสมาคมด้วย ดังนั้นเมื่อเล่นเกินเงินในกระเป๋าก็จะต้องไปหาขี้มเงินหรือขายทรัพย์สินเพื่อมาชำระหนี้ดังกล่าว การเล่นการพนันจนเกินพอดีนี้ จะก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆตามมาด้วย (วิลาวัลย์ ไหมวันทา, สัมภาษณ์, 9 มิถุนายน 2545)

4.2.4.4 ปัญหาการทะเลาะวิวาท

ปัญหาการทะเลาะวิวาทจากการเลี้ยงไถ่ชนที่พบตามสนามชนไก่ บ่อนไก่หรือชุมชนต่างๆ นั้น มักไม่ใช่การทะเลาะวิวาทใหญ่โตจนถึงกับต้องทำร้ายร่างกายหรือเอาชีวิตกัน เช่น การขัดแย้งกันของคนเลี้ยงไถ่ชนกับคนบ้านใกล้เคียงที่เลี้ยงสุนัข สุนัขกัดไถ่ชนเจ้าของไถ่ชนก็เลยไม่พอใจ คนเลี้ยงไถ่ชนปล่อยให้สุนัขไปทำความเสียหายให้กับสวน ต้นไม้หรือแปลงผักของเพื่อนบ้าน ของเสีย น้ำเสียจากการเลี้ยงไก่ไหลออกไปทำความสกปรกให้เพื่อนบ้าน หรือแม้แต่เสียงรบกวนของไก่ เสียงคนเรียกรไถ่ชนก็สร้างความรำคาญให้กับเพื่อนบ้านได้ กับกรณีที่เป็นปัญหานี้ หากมีการจัดการที่ดีไม่ให้เกิดการรบกวนกัน รู้จักการผ่อนปรน ตกลงไกลเกลี่ยกันด้วยท่าทีที่เป็นมิตร เอาใจเขามาใส่ใจเรา ก็จะลดปัญหาความขัดแย้งลง (วิไลนา สีหามุตร, สัมภาษณ์, 9 มิถุนายน 2545) ส่วนปัญหาทะเลาะเบาะแว้งในครอบครัว จะเกิดจากการที่คนเลี้ยงไถ่ชนหมกมุ่นสนใจกับการเลี้ยงไถ่ชนไม่ทำงานอื่นๆ ที่ต้องรับผิดชอบ ไม่สนใจลูก ไม่สนใจภรรยา บางคนก็ไปเล่นการพนันจนเกิดหนี้สิน ถ้าหากคนเลี้ยงไถ่ชนรู้จักการจัดการสรรเวลาให้เหมาะสม เลี้ยงไถ่ชนได้แต่ต้องทำงานตามหน้าที่ที่รับผิดชอบและให้ความสนใจกับคนในครอบครัวตามสมควร การทะเลาะเบาะแว้งกันก็จะไม่เกิดขึ้น (บุญเรือง ศรีหนองบัว, สัมภาษณ์, 9 มิถุนายน 2545)

4.2.4.5 ปัญหาอาชญากรรม

ปัญหาอาชญากรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จากการสัมภาษณ์ ดต.สุพล ภูไกรวงษ์ ตำรวจชุมชนตำบลศิลา ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับคดีที่เกิดในท้องที่ว่า โดยส่วนมากคดีที่เกิดไม่มีคดีที่รุนแรง จะเป็นคดีลักทรัพย์ คือ ไถ่ชนที่ดี มีชื่อเสียง เจ้าของไม่ยอมขาย มักจะถูกขโมย คดีลักขโมยไถ่ชนที่เกิดขึ้นในช่วงปีที่ผ่านมา มีคดีหนึ่งที่สามารจับผู้ต้องหาได้ และได้ทำการไกล่เกลี่ยระหว่างเจ้าทุกข์กับผู้ต้องหา ยอมชดใช้ค่าเสียหายและยอมความกันได้ เรื่องราวก็ยุติลง โดยไม่ต้องทำการจับกุมหรือฟ้องร้องถึงโรงถึงศาล (สุพล ภูไกรวงษ์, สัมภาษณ์, 15 ตุลาคม 2544) ไถ่เป็นสัตว์เลี้ยงที่ขโมยง่าย เคลื่อนย้ายง่ายขายง่ายและได้ราคาดีโดยเฉพาะไถ่ชนจากเหล่ากอที่มีชื่อเสียงจะขายได้ราคา ดังนั้นผู้เลี้ยงไถ่ชนจะต้องจัดหาที่นอนไก่ให้ปลอดภัยที่สุด นายสตีลย์ หลวงนันท์ใช้วิธีทำเป็นตุ๋นอน โดยกันตู้ให้เป็นห้องๆ ด้วยไม้ขัดทึบไม่ให้ไก่จิกกัน

ได้ ขนาดของห้องหนึ่งไม่ใหญ่โตนักพอที่จะให้ไก่นอนได้อย่างสบาย ไม่อึดอัด มีฝาประตูเป็นตาข่ายลวดเพื่อให้อากาศถ่ายเท ติดบานพับคล้องกุญแจในตอนกลางคืน เป็นการประหยัดพื้นที่และมีความปลอดภัยจากการลักขโมยได้เป็นอย่างดี

4.2.5 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของผู้เลี้ยงไก่ชน

การเลี้ยงไก่นั้นเป็นมรดกตกทอดมาจากสังคมเกษตรกรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งสังคมของชาวบ้านในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นเป็นสังคมแบบพุทธเกษตร หมายถึง สังคมเกษตรที่ประกอบชาวบ้านที่นับถือศาสนาพุทธ ขณะเดียวกันสังคมการเลี้ยงไก่นักก็ได้ปรับตัวอย่างกลมกลืนเข้ากับสังคม ดำรงอยู่ในสังคม จนกลายเป็นวิถีชีวิตชาวบ้านจากอดีตมาจนปัจจุบัน

4.2.5.1 สังคมคนเลี้ยงไก่ยุคก่อนนายประมวล (พ.ศ. 2500-2526)

จากที่ผู้วิจัยได้พูดคุยกับผู้อาวุโสทางด้านวงการเลี้ยงไก่นองท่าน คือ นายสถิตย์ หลวงนันท์ และนายทองดี ไชยกำเนิด ซึ่งทั้งสองท่านต่างก็รักและนับถือกันเสมอเพื่อนในสังคมไก่ชนอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ทำให้ผู้วิจัยได้เห็นภาพสังคมของผู้เลี้ยงไก่นองในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ตั้งแต่ พ.ศ. 2500 จนถึงปี พ.ศ. 2526 ว่าเป็นการเลี้ยงไว้เพื่อบริโภค ใช้ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของชาวบ้าน เหลือจากนี้ก็ขายและเลี้ยงไว้ชน และไก่ที่เลี้ยงไว้ชนนี้ หากมีคนมาซื้อก็ขายในราคาไก่นักจะมีราคาแพงกว่าไก่ทั่วไปมาก สำหรับรูปแบบการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างคนเลี้ยงไก่นั้นมีทั้งการขอ หยิบยืม แลกเปลี่ยนเป็นส่วนมากและซื้อขายก็พอมีบ้างแต่เป็นในวงแคบ คือ ระหว่างชุมชนและจังหวัดใกล้เคียง เนื่องจากการคมนาคมยังไม่สะดวกเท่าที่ควร คนเลี้ยงไก่นองในสมัยนั้นจึงไม่นิยมเดินทางไกลเพื่อไปชนไก่ที่ต่างจังหวัดนานๆ ถึงจะเดินทางไปชนไก่ไปไกลๆ สักครั้งหนึ่ง การเดินทางไกลอาจจะเป็นการไปค้างคืนโดยไม่ลืมที่จะต้องเตรียมมูลไก่ตัวนั้นไปด้วย เพราะการนอนค้างคืนต่างสถานที่ที่ไก่นักยังไม่คุ้นเคยจะทำให้ไก่พักผ่อนไม่เพียงพอซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ไก่หมดแรง และในที่สุดจะเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ การเดินทางไปบ่อนนั้นอาศัยการเดินทางเท้า ใช้จักรยาน นั่งรถโดยสาร จักรยานยนต์ จุดหมายปลายทางอยู่ที่บ่อนไก่ที่ใหญ่ที่สุดในสมัยนั้น ก็คือ บ่อนนายประมวล ที่ถนนศรีจันทร์จะเป็นสถานที่พบปะของคนเลี้ยงไก่นองในสมัยนั้น

บรรยากาศการชนไก่ในสมัยนั้นเป็นกันเองเพราะต่างก็รู้จักและคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี นานๆ ครั้งจะมีไก่จากต่างถิ่นมาชนหรือที่เรียกว่า "ไก่จร" และถ้ามี "ไก่จร" เข้ามาก็จะเป็นการสร้างบรรยากาศเป็นอีกรูปแบบหนึ่ง เพราะไก่นักนั้นส่วนมากเป็นไก่เก่งจึงกล้าตระเวนออกชนต่างถิ่นได้ ในวงเงินเดิมพันสูง คู่ไก่จรจึงเป็นไก่คู่ที่ทุกคนรอคอย อยากรชมและจะจับตามองเป็นพิเศษ หากไก่ใครได้ชนกับไก่จรและชนะไก่จรมาแล้วก็จะโจษขานกันถึงความเก่งกาจของไก่ตัวนั้น คนเลี้ยงไก่นองคนอื่นๆ ต่างก็จองตัว จองลูกเพื่อที่จะนำไปเลี้ยงขยายพันธุ์ต่อ หากเกิดแพ้ก็มักจะ

กล่าวว่า "ถ้าเขาไม่เก่งก็ไม่มาไกลจนถึงนี้" หรือ "เราก็เก่งอยู่แต่สู้เขาไม่ได้ คราวหน้าจะหามาแก้มือใหม่" เป็นการปลอบใจกันไป จากสิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่า สังคมคนเลี้ยงไก่ในพื้นที่อำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่นในสมัยนั้นมีความเป็นเอกภาพ เพราะตามปกติจะเปรียบไก่ชนกันเองเป็นสองฝ่าย แต่ถ้าหากไก่มีถิ่นอื่นเข้ามาก็จะรวมกันเป็นหนึ่งเดียวไม่มีฝ่าย ส่วนกติกาในการชนไก่นั้นจะชน 12 อัน โดยอันหนึ่งๆใช้เวลาประมาณยี่สิบนาที การจับเวลาจะเจาะรูกันชั้นคอกน้ำ นำไปวางในโหลแก้วที่ใส่น้ำไว้เกือบเต็ม ช่วงระหว่างที่ไก่กำลังเข้าชนกันอยู่นั้นน้ำในโหลแก้วจะค่อยๆ ซึมผ่านรูที่อยู่กันชั้น และเมื่อชั้นจมลงกันโหลแก้วก็แสดงว่าหมดชั้น และขณะที่ชั้นจมนั้นบรรดาผู้ที่เข้าชมการชนไก่ก็จะได้ยินเสียงเกาะดังขึ้นกรรมการก็จะจับไก่แยกออกจากกันทันที มีोनน้ำจะนำไก่ของตนไปให้น้ำ แต่งตัวเพื่อเข้าชนในอันใหม่ หากชนครบ 12 อันยังไม่มีการแพ้ชนะก็จะถือว่าเสมอกัน (สถิตย์ หลวงนันท์, สัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2545)

4.2.5.2 สังคมคนชนไก่ยุคบ่อนคำไฮ (พ.ศ. 2527-2537)

หลังจากที่บ่อนนายประมวลได้ปิดกิจการลง ก็มีการเปิดตัวของบ่อนคำไฮ ตั้งอยู่ที่บ้านคำไฮ-หัวทุ่ง ตำบลบ้านเปิด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ในปี พ.ศ. 2527 ภายหลังก็มีการเปิดตามมาอีก คือ บ่อนโคกสี และบ่อนท่าพระ การคมนาคมมีความสะดวกมากขึ้น สังคมของคนเลี้ยงไก่ชนมีการติดต่อกันในวงกว้างมากขึ้น ไก่ชนจากต่างอำเภอและต่างจังหวัดที่มีอาณาเขตติดต่อกันเริ่มมีเข้ามาชนในบ่อนขอนแก่นมากขึ้น การเลี้ยงไก่เพื่อการบริโภค ตามความเชื่อก็ยังมีความจำเป็นอยู่ ส่วนการเลี้ยงเพื่อชนนั้นเริ่มมีการพัฒนาขึ้นเพราะมีการติดต่อกับต่างอำเภอและจังหวัดใกล้เคียงได้สะดวกขึ้น การเดินทางไปบ่อนก็ใช้รถยนต์เป็นพาหนะมากขึ้น ในขณะเดียวกันความเป็นเอกภาพทางสังคมเริ่มลดลง เพราะมีไก่ต่างถิ่นเข้ามามากขึ้น มีการเอาโรคเอาเปรียบสูง เช่น มีการวางยา (การลักลอบเอายาให้ไก่ฝ่ายตรงข้ามกินด้วยวิธีต่างๆ) เริ่มปรากฏให้เห็น การจับเวลายังใช้ชั้นน้ำเจาะรูวางในโหลแก้วและเกาะเกาะให้สัตตฤกษ์อยู่เหมือนเดิม กติกาการชนเปลี่ยนมาเป็น 8 อัน หากยังไม่มีการแพ้ชนะภายใน 8 อันให้ถือว่าเสมอกันไป (สถิตย์ หลวงนันท์, สัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2545)

4.2.5.3 สังคมคนเลี้ยงไก่ชนในยุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2538-ปัจจุบัน)

หลังจากที่บ่อนคำไฮได้ปิดตัวลงเมื่อปลายปี พ.ศ. 2537 จึงไม่มีบ่อนที่อยู่ใกล้กับตัวเมือง ขณะเดียวกันบ่อนท่าพระ อยู่ที่ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นก็ยังดำเนินกิจการมาอย่างปกติ พร้อมกับการเปิดตัวของบ่อนโนนตุ่น อยู่ที่บ้านโนนตุ่น ตำบลในเมืองและบ่อนโคกสี ตำบลโคกสี ดังนั้นการเดินทางเพื่อไปชนไก่ในสนามต่างๆจึงต้องเสียเวลามาก เพราะต้องเดินทางไกลขึ้นกว่าเดิม สังคมคนเลี้ยงไก่ชนกว้างมากขึ้น การติดต่อซื้อขายแลกเปลี่ยนจากระหว่างชุมชนจะเป็นระหว่างจังหวัด มีผู้มไ้จากอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นนำไก่ออกชน

ต่างจังหวัด และต่างจังหวัดก็นำไก่มาชนในสนามชนไก่ในเขตขอนแก่นเป็นประจำ จนเป็นที่รู้จัก มักคุ้นกันเป็นอย่างดี (สถิตย์ หลวงนันท์, สัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2545)

เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2541 สังคมคนเลี้ยงไก่ชนก็มีความฮือฮาขึ้นมาเมื่อมีการก่อตั้งชมรมอนุรักษ์และพัฒนาไก่พันธุ์พื้นเมืองขึ้น ที่ตำบลบ้านเปิด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ให้ชื่อว่า ตลาดนัด ก.ไก่ ภายใต้การนำของ นายสุวิทย์ สิทธิไกรพงษ์ นายโสภาส บุญรักษาและ ร.ต.วิรัตน์ เจียมเมืองปัก และได้ดำเนินงานบริหาร บริการ จัดการภายในสนามและชมรมฯ งานของคณะกรรมการในระยะเริ่มต้น ได้มีการจัดงานการประกวดไก่ชน โดยมี นายสุวิทย์ คุณกิตติ ซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในสมัยนั้นมาเป็นประธานในพิธี ช่วงเวลานั้นมีการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ทางสื่อต่างๆ เช่น วิทยุ ใบปลิว และแผ่นป้ายโฆษณา จากผลของการประชาสัมพันธ์และเนื้อหาของงาน ซึ่งเป็นเรื่องที่ชาวบ้านกำลังให้ความสนใจ จึงมีชาวบ้าน ชาวเมืองเข้ามาชมกิจกรรมอย่างคับคั่ง ห้างมือใหม่ (คนที่เพิ่งหัดเลี้ยง) และมือเก่า (มืออาชีพ) ก็จะมารวมตัว พบปะกันที่นี่ และเพื่อเป็นการส่งเสริมการเลี้ยงไก่ชน เป็นสัตว์เศรษฐกิจของชาวบ้าน ทางสนามจัดจึงได้ให้มีมุมสำหรับผู้เลี้ยงไก่ชนกับผู้เล่นไก่ชนได้พบปะและมีโอกาสซื้อขายแลกเปลี่ยนไก่ชนกันมากขึ้น เป็นการติดต่อกันในจังหวัด ระหว่างจังหวัด ระหว่างภาค จนถึงระดับประเทศ (สุวิทย์ สิทธิไกรพงษ์, สัมภาษณ์, 16 กันยายน 2545) มีการนำไก่ชนโรงเรือนและไก่พม่ามาพัฒนาสายพันธุ์มากขึ้น ในช่วงนั้นสังคมคนเลี้ยงไก่ชนในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เริ่มมองตัวเองมากขึ้นและเกิดความลังเล ไม่แน่ใจในสายพันธุ์ไก่ชนดั้งเดิมของตนเพราะเห็นว่าไก่ชนสายพันธุ์พื้นเมืองของตนมีเชิงชนและลำหักลำโค่นสู้ไก่ลูกผสมไม่ได้ และการพัฒนาสายพันธุ์ไก่ชนนั้นรวดเร็วมากจนชาวบ้านตามไม่ทัน มีหลายคนที่คัดทิ้งไก่เหล่าเดิมของตนแล้วหาสายพันธุ์อื่นที่พัฒนาแล้วเข้ามาแทน จึงมีการหาซื้อไก่จากแหล่งต่างๆจากถิ่นอื่น เช่น ไก่ชนท่าพริกจังหวัดตราด ไก่ชนพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ไก่ชนอยุธยา ไก่ชนพิษณุโลกและที่อื่นๆที่มีชื่อเสียงมาพัฒนาไก่ชนในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นมากขึ้น (สงกรานต์ อภัยชา, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2545)

จากการสังเกตผู้วิจัยได้พบว่า นอกจากสายพันธุ์ไก่ชนที่พัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วแล้ว ยังมีการเปลี่ยนแปลงด้านอื่นๆตามมาด้วย เช่น

1) การประดิษฐ์กล่องใส่ไก่ ทำด้วยหวายสานอย่างสวยงามและอีกแบบหนึ่งเป็นกล่องที่ทำด้วยไม้อัด ใช้ในการบรรจุไก่ชนเมื่อต้องนำไปชนในที่ต่างๆ กล่องใส่ไก่ชนจะออกแบบเพื่อป้องกันการกระทบกระเทือน จึงทำให้เจ้าของจัดวางไว้บนรถหรือหิ้วไปมาได้ โดยไม่ต้องอุ้มไก่ของตนอย่างทะนุถนอมเหมือนเมื่อก่อน

2) ยานำรุงและเวชภัณฑ์สำหรับไก่ชน เมื่อก่อนใช้สมุนไพรกับสัตว์และแมลงเล็กๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ แต่ละหุ่มมีสูตรสมุนไพรของใครของมันแต่ในปัจจุบันนี้ มีบริษัทที่ผลิตยาและเวชภัณฑ์จำหน่ายหลายบริษัทและมีราคาแพงมาก เหมาะสำหรับผู้เลี้ยงไก่ชนที่อยู่ในสังคมเมืองเท่านั้นเพราะสมุนไพรต่างๆ ในสังคมในเมืองจะหายาก จึงต้องอาศัยยาสำเร็จรูป แต่สำหรับชาวบ้านแล้วยังนิยมใช้สมุนไพรกันอยู่เพราะหาได้ง่ายในท้องถิ่น ไม่มีผลข้างเคียงกับไก่ ทำให้ไก่สุขภาพดีขึ้นได้หลายครั้ง

3) สุ่มไก่ เมื่อก่อนจักสานด้วยไม้ไผ่ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีในท้องถิ่น เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านอย่างหนึ่งที่สานเพื่อใช้ในชุมชนของตนเอง แต่ปัจจุบันได้กลายเป็นสินค้า เป็นการสร้างงาน สร้างเงิน สร้างรายได้ให้กับชนบท นอกจากนี้ยังมีสุ่มรังไก่ สุ่มล่อไก่ (สุ่มวิ่ง) ที่ผลิตโดย นายสมยศ สระ ชาวบ้านป่าดู่ (บ้านพักในมหาวิทยาลัยขอนแก่น) ซึ่งดัดแปลงจากไม้ไผ่สานมาทำเป็นสุ่มโครงเหล็กหุ้มด้วยตาข่าย ขายส่งให้กับร้านค้า สร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้อีกทางหนึ่ง

4) อาหารไก่ชน ชาวบ้านใช้ข้าวเปลือกในการเลี้ยงไก่ชน แต่ในปัจจุบันมีบริษัทที่ผลิตอาหารไก่ชนออกมาขายเป็นอาหารสำเร็จรูป แต่อาหารสำเร็จรูปนี้เป็นที่นิยมเฉพาะเขตสังคมเมืองเท่านั้น เพราะชาวบ้านยังเชื่อว่า ข้าวเปลือก คืออาหารที่ดีที่สุดของไก่ชน เสริมด้วยหญ้า ผักใบเขียวและเนื้อสัตว์บ้างเล็กน้อยไก่จะสมบูรณ์ดีเช่นเดียวกัน

5) อุปกรณ์การเลี้ยงไก่ชน เป็นการปรับเทคโนโลยีมาใช้เหมาะสม และสามารถกลายเป็นสินค้าได้ คนในจังหวัดขอนแก่นที่สามารถประยุกต์ใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาผลิตอุปกรณ์การเลี้ยงไก่ชนได้คนหนึ่ง คือ นายปริญญา มาเจริญ ชาวชุมชนบ้านสามเหลี่ยม ได้ผลิตเครื่องออกกำลังกายไก่ทั้งแบบแขนกลและแบบสายพาน ผลิตไถ่ยางเพื่อใช้ล่อเป่าให้ไก่จิกตีเพื่อลดอาการบาดเจ็บของไก่ขณะที่ทำการล่อ เป็นการประหยัดแรงงานของคนเลี้ยงไก่ชนได้เป็นอย่างดี และในปัจจุบันมีห้างร้านต่างๆ ที่ผลิตอุปกรณ์สำหรับไก่ชนเป็นจำนวนมากที่ทำการธุรกิจการค้า

ปัจจุบันกีฬาชนไก่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายจนแปรเปลี่ยนจากกีฬาพื้นบ้าน การสังฆนาการ ไปเป็นอาชีพและเป็นธุรกิจ การเปลี่ยนแปลงมีเหตุปัจจัยจากทางด้านโครงสร้างประชากร ทรัพยากรและเทคโนโลยีซึ่งทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคมคนเลี้ยงไก่ชนในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ เจลลิว ฤกษ์จุฬิมล ที่ได้เสนอแนวคิดว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนรูปแบบโครงสร้างทางสังคมและพฤติกรรมทางสังคม ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงมีทั้งเพิ่มสิ่งใหม่ขึ้นและการสูญสลายไปของสิ่งเก่า มีทั้งพลังที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพลังที่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลง บางส่วนเปลี่ยนแปลงช้าขณะที่บาง

ส่วนเปลี่ยนแปลงได้เร็ว การเปลี่ยนแปลงในส่วนหนึ่งมักส่งผลกระทบต่อส่วนอื่นๆด้วย ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเร็วหรือช้าต่างกัน ได้แก่ สภาพแวดล้อม ธรรมชาติ ประชากร โลกทัศน์ นวัตกรรมและการเคลื่อนไหวของกระบวนการทางสังคม ทิศทางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหรือบางด้านเป็นแบบวัฏจักรหรือหมุนเวียนซ้ำรูปเดิมหรือมีความเจริญและความเสื่อมสลับกันแต่สังคมส่วนใหญ่มีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการที่มีความซับซ้อนขึ้นเรื่อยๆ การเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ค่อยๆเป็นไปตามธรรมชาติ แต่บางส่วนเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบพัฒนา (เจตียว ฤกษ์จุฬิมล, 2542 :179-188) จะเห็นว่าสังคมการชนไก่ได้ปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่เป็นบริบทมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นมรดกทางสังคม (Social Heritage) และได้รับการทูลงน้ำ (Action Reflection – Action process) จนกลายเป็นคติชนและปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านในที่สุด นอกจากนั้นไก่ชนจึงมิใช่เป็นเพียงแต่กีฬาพื้นบ้านแต่เป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านและเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย

4.3 ไก่ชนกับสภาพทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมการชนไก่ นับว่าเป็นวัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่ในอดีต ที่พงศาวดารหลายฉบับได้บันทึกไว้ว่าเป็นกีฬาของมหाराชและนักรบผู้ยิ่งใหญ่ของชนชาติไทย เคยทำพ่นเอาบ้านเอาเมืองกับอริราชศัตรู แม้กาลเวลาล่วงเลยมาแล้วหลายร้อยปี ภายได้เงื่อนไขทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและการปกครองได้เปลี่ยนแปลงไปตามนัยแห่งการทำประเทศให้ทันสมัย วัฒนธรรมการชนไก่ก็ต้องปรับตัวเองให้สอดคล้องและกลมกลืนเพื่อให้เหมาะสมกับภาวะและสภาวะ ในปัจจุบันยังมีผู้คนอีกส่วนหนึ่งที่นิยมชมชอบลีลาการต่อสู้ของไก่ชนเพราะมีทั้งความตื่นเต้นเร้าใจ สะใจและได้ส่งเสียงร้องเชียร์ไก่ของตัวเองอย่างสนุกสนานเหวี่ยง แต่สิ่งหนึ่งที่เป็นอัตลักษณ์ของคนรักไก่ชน ก็คือ จากคำพูดทุกประโยคที่เราบอกไก่ สอนไก่ให้เข้าเชิงชนนั้นเราจะเรียกคำแทนไก่เราว่า “ลูก” ทุกคำ เช่น เอาลูก บิ๊กเข้าไปลูก เดินลูก จิกลูก ตีลูก ฯลฯ แสดงให้เห็นคนกับไก่มีความรักและผูกพันต่อกันอย่างลึกซึ้ง จนเหมือนไก่อยู่ในฐานะเป็นลูกของตนเอง ในปัจจุบันวัฒนธรรมการชนไก่แม้จะถือว่าเป็นวัฒนธรรมพื้นถิ่น แต่ก็ไม้อาจที่จะเหือดหายไปจากสังคมไทยได้โดยง่าย เพราะมีความผูกพันโยงใยและฝังรากลึกอยู่กับสังคมไทยมานาน

4.3.1 ความหมายของวัฒนธรรม

จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมเอาไว้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่คณะ, วิถีชีวิตของหมู่คณะ

ในพระราชบัญญัติวัฒนธรรม พุทธศักราช 2485 ให้ความหมายว่า วัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว ก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีของประชาชน

สุพิศวง ธรรมพันทา (2532:6) อธิบายว่า วัฒนธรรม หมายถึง วิถีการดำรงชีวิต ของมนุษย์ที่สมาชิกนับตั้งแต่บรรพบุรุษเป็นต้นมาร่วมกันสร้างสมอย่างต่อเนื่อง จนเห็นเป็น ลักษณะเด่นเฉพาะในสังคมมนุษย์นั้นๆ วัฒนธรรมเป็นสิ่งแสดงอัจฉริยะและคุณค่าของมนุษยชาติ

4.3.2 ไก่ชนกับวัฒนธรรม

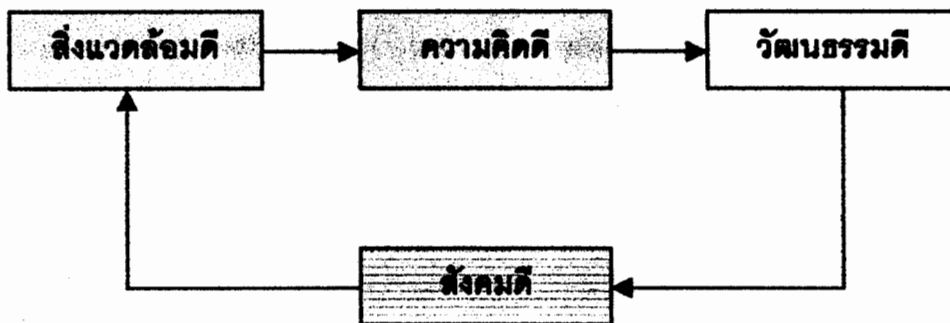
จากการทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคมของ อัลวิน ทอฟฟี่เลอร์ (Alvin Toffler) ที่ เสนอไว้ในหนังสือคลื่นลูกที่ 3 (The third wave) ว่า ในโลกของเรามีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ๆ ทางสังคม คือ ยุคแรกเป็นยุคปฏิวัติเกษตรกรรม ซึ่งเป็นสังคมดั้งเดิมของมนุษย์ ผู้คนดำรงชีพด้วยการล่าสัตว์ ต่อมาได้พัฒนาตัวเองมาเป็นสังคมเกษตรกรรมพออยู่พอกิน มีการแลกเปลี่ยนซึ่งกัน และกันและสุดท้ายกลายมาเป็นสังคมเกษตรกรรมเพื่อขายแลกเปลี่ยนเป็นเงินตรา ยุคที่สองเป็น ยุคปฏิวัติ อุตสาหกรรม ที่มุ่งใช้พลังงานจากเครื่องจักรกลแทนแรงงานมนุษย์และสัตว์ ทำให้เกิด การผลิต ด้านปริมาณอย่างมหาศาล (Mass Production) ทรัพยากรธรรมชาติจึงถูกใช้ไปอย่าง รวดเร็ว ในการปฏิวัติทางสังคมของยุคนี้จึงทำลายสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติอย่างมาก มาয় ยุคที่สาม คือ ยุคปฏิวัติข้อมูลข่าวสาร เกิดการขยายตัวของการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ มุ่ง แสวงหาข้อมูลข่าวสารในด้านต่างๆ เพื่อชิงความได้เปรียบทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง การทหาร ฯลฯ (Alvin Toffler, 1980. อ้างถึงใน เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2534 : 87-88) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในยุค แรกมาถึงยุคที่สองนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงช้าๆ ส่วนการเปลี่ยนแปลงจากยุคที่สองมาเป็นยุคที่สาม จนกระทั่งมาถึงปัจจุบันนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบก้าวกระโดด ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทาง สังคมและ วัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว

ในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมนี้เองทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแปงวัฒนธรรมโลกออกเป็นสอง กระแส คือ กระแสวัฒนธรรมตะวันตกกับวัฒนธรรมตะวันออก ซึ่งกระแสวัฒนธรรมตะวันตกนั้น ได้พัฒนาและเติบโตมาจากวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นวัฒนธรรมที่พัฒนาและเติบโตอย่าง รวดเร็ว เน้นการผลิตทั้งเพื่อบริโภคและส่งออก ส่งเสริมให้เศรษเทคโนโลยี และมีความพึงพอใจกับ วัตถุธรรมก่อให้เกิดสังคมทุนนิยม บริโภคนิยมและอำนาจนิยม จึงทำให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อม ตามมา ส่วนวัฒนธรรมตะวันออกนั้น มีรากฐานมาจากการเกษตรเป็นหลัก ดำรงชีวิตด้วยการ พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน รักษาหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและปรับตัวอยู่กับธรรมชาติอย่าง

กลมกลืน ล้ำนึกในคุณค่าของสิ่งแวดล้อม แสวงหาความสงบสุขทางใจ ครองชีวิตด้วยสมถะ ไม่ยึดมั่นถือมั่นในทางวัตถุ เป็นสังคมพออยู่พอกิน

ปกติแล้วมนุษย์ดำรงชีพอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมในลักษณะใดก็จะมี การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้กลมกลืนกับสิ่งนั้น นั่นคือ สิ่งแวดล้อมมีผลต่อวิถีชีวิตและทำให้มนุษย์เกิดความคิด เกิดภูมิปัญญาที่จะปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เป็นอยู่ได้อย่างปกติสุข ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างสรรค วัฒนธรรมและมีวัฒนธรรมเป็นฐานรากก่อให้เกิดสังคมที่ดีตามมา เมื่อสังคมมีระบบระเบียบแล้ว ก็จะมีส่วนผลักดันให้สิ่งแวดล้อมของสังคมนั้นดีขึ้น

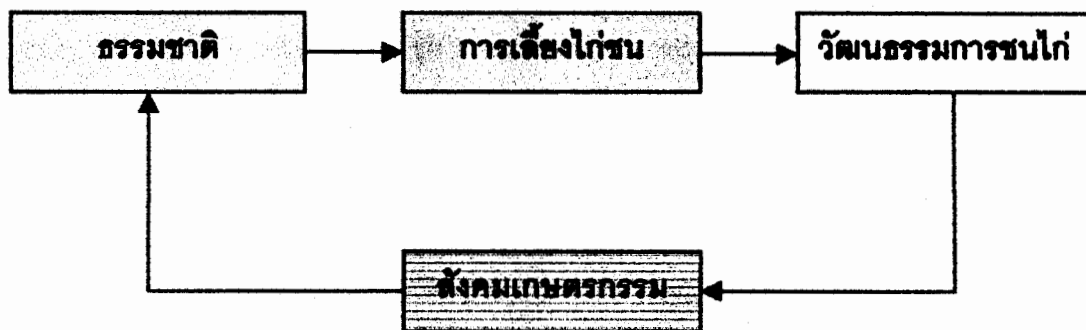
วัฒนธรรมตะวันตกและวัฒนธรรมตะวันออกมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ไม่ว่าจะ เป็นวัฒนธรรมการกิน การนอนหรือแม้กระทั่งการสันตนาการ ในสังคมตะวันตกจะอาศัยผลิตผล จากวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เข้ามาเป็นองค์ประกอบของการกิน การนอน การสันตนาการ ตัวอย่างการสันตนาการของคนในสังคมตะวันตกนั้น จะเล่นฟุตบอล ยิงปืน ตกปลา ฯลฯ ส่วน วัฒนธรรมตะวันออกนั้นจะนำเอาสิ่งที่หาได้จากธรรมชาติหรือผลิตผลทางการเกษตรมาเป็นองค์ ประกอบในการเล่น เช่น ตะเตะกระบือ กัดจิ้งหรีด กัดปลา ชนวัว วึ่งควาย ชนไก่ ฯลฯ จะเห็นว่า วัฒนธรรมทั้งสองแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง เพราะเกิดจากพื้นเพรกรากทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ แตกต่างกัน ดังจะเห็นได้จากแผนภูมิที่ 1 ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมกับวัฒนธรรม

แผนภูมิที่ 1 ความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมกับวัฒนธรรม

เป็นที่ทราบโดยทั่วไปว่าคนไทยรู้จัก คุ้นเคยกับการเลี้ยงไก่ชนมานานแล้วตั้งแต่บรรพกาล หรือหากจะพูดว่ามีคนไทยน้อยคนนักที่ไม่รู้จักไก่ชนก็คงไม่ผิด จากบันทึกการเดินทางของด็อกเตอร์ วิลเลียม คลิฟตัน ดอดด์ (Doctor William Clifton Dodd) หรือที่คนไทยรู้จักในนามของ หมอดอดด์ มิซชันนารีชาวอังกฤษที่เดินทางเผยแพร่ศาสนาพร้อมกับศึกษาชนชาติไทยที่อาศัยอยู่ทางตอน

เหนือของประเทศไทย ทั้งในประเทศไทย พม่า แคว้นฮัลดัมของอินเดีย มณฑลยูนนานของประเทศจีน แคว้นอันนัมแห่งดินแดนเวียดนาม ตลอดจนแคว้นลาวและไทยยวน (เชียงใหม่) ในบันทึกนั้นได้เล่าถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษา และวัฒนธรรมประเพณีที่มีพื้นแพและรกรากเดียวกัน (หลวงนิเทศน์นิติธรรม, 2520) ในปัจจุบันดินแดนอันกว้างใหญ่ไพศาลเหล่านี้ที่ชาติพันธุ์คนไทยได้อาศัยอยู่พบว่าการเลี้ยงไก่ชนและชนไก่กันอยู่ทั่วไป คนไทในแคว้นยูนนานประเทศจีนเลี้ยงไก่ชนสายพันธุ์จีน คนไทในเวียดนามเลี้ยงไก่ชนสายพันธุ์ไต้หวันและคนไทส่วนหนึ่งที่อยู่ในอาณาเขตของพม่าก็เลี้ยงไก่ชนสายพันธุ์พม่าหรือแม้แต่คนไทในอินเดียก็เลี้ยงไก่ชนสายพันธุ์อินเดีย สิ่งนี้ย่อมเป็นข้อบ่งชี้ได้ว่าไก่ชนกับคนไท นั้นได้มีเกลียวสัมพันธ์ที่สัมพันธ์กันเข้าสู่สายเลือดที่แนบแน่นมาแต่อดีต จนยากที่จะแยกออกจากกันได้ ดังจะเห็นจากแผนภูมิที่ 2 ซึ่งแสดงถึงสิ่งแวดล้อมกับวัฒนธรรมการชนไก่

แผนภูมิที่ 2 ความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมกับวัฒนธรรมการชนไก่

มนุษย์เริ่มรู้จักการเลี้ยงไก่มากกว่า 4,000-5,000 ปี โดยนำเอาไก่ป่า มาเลี้ยงเป็นไก่บ้าน และในที่สุดได้พัฒนามาเรื่อยๆจนเป็นไก่ชน (อภิรักษ์ รัตนะวราหะ, 2541 : 13) ส่วนในประเทศไทย นั้น เนื่องจากสังคมไทยพัฒนาและเติบโตมาจากสังคมเกษตรกรรม จึงเชื่อว่าการเลี้ยงไก่ของคนไทยก็คงจะก่อเกิดขึ้นมาพร้อมๆ กับสังคมเกษตรกรรม ซึ่งได้สั่งสมและสืบทอดกันมาชั่วลูกชั่วหลานจนถึงปัจจุบัน

การชนไก่เป็นวัฒนธรรมหนึ่งที่เป็นมรดกตกทอดมาจากสังคมเกษตรกรรม หากจะมองวัฒนธรรมว่ามีความหมายในแง่ของวิถีชีวิตที่เป็นระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคมและมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2534 : 8) แล้วกลับมามองจากสภาพแวดล้อมของประเทศไทยโดยทั่วไป อันมีผืนแผ่นดินอันอุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำและสภาพ

ของภูมิอากาศที่เอื้ออำนวยและหล่อหลอมให้เกิดเป็นสังคมเกษตรกรรม มีโครงสร้างโยงใยเชื่อมต่อกับการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ มีวิถีชีวิตแบบชาวบ้านซึ่งเป็นฐานของประเพณีและวัฒนธรรมเกษตรมากมายตามมา ที่เห็นได้ชัดเจนก็คือวัฒนธรรมปลูกข้าว ซึ่งเป็นวัฒนธรรมเพื่อยังชีพหรือแม้กระทั่งวัฒนธรรมการชนไก่ ที่เป็นวัฒนธรรมเพียงเพื่อสันทนาการและหาความสุรทางใจของคนไทย และได้เกิดการพัฒนามาเป็นวัฒนธรรมการเลี้ยงไก่ชนขึ้นในสังคมไทย ดังนั้นการชนไก่จึงเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งในสังคมไทย

4.3.2 วัฒนธรรมการเลี้ยงไก่ชนในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้กระทำสืบทอดต่อๆมาจากบรรพบุรุษ การเลี้ยงไก่ชนจึงเป็นสิ่งที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษของคนในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ที่ผ่านการสั่งสมและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันจึงถือว่า ไก่ชน คือวัฒนธรรมหนึ่งของคนอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และมีหลายสิ่งหลายอย่างเกี่ยวกับการเลี้ยงไก่ชนสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของคนอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ไก่ชนมีส่วนเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ทั้งเป็นอาหารในยามปกติและเทศกาลบุญต่างๆ ใช้ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ เช่น เลี้ยงตาแขก (ผีนา) เลี้ยงตานู (ผีปู่ตา) เป็น "เหล้าไก่โต" (ไก่ต้มทั้งตัว) เป็นต้น นอกจากนั้นยังเลี้ยงไว้เพื่อเป็นการสันทนาการ คือ เลี้ยงไว้ชนหรือไว้ดูเล่นเป็นไก่สวยงามเพราะไก่นั้นมีความเป็นสง่า ท่าทางองอาจและมีสีสันสวยงาม ตลอดจนเลี้ยงเพื่อการค้าไม่ว่าจะเป็นไก่เนื้อหรือธุรกิจไก่ชนก็ได้ จะเห็นว่าไก่ชนมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน เป็นสัตว์เลี้ยงเอนกประสงค์มีส่วนลดรายจ่ายเสริมรายได้ให้กับชาวบ้านได้เป็นอย่างดี เพราะถ้าหากเป็นไก่ชนที่เก่งแล้วก็มีราคาสูงเท่ากับ หมู วัว ควายหรือสัตว์เศรษฐกิจอื่นๆ ได้ (สงกรานต์ อกัยษา, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2545)

วิถีชีวิตคนเลี้ยงไก่ชนก็เหมือนกับชาวบ้านทั่วไป จากการสัมภาษณ์ นายณรงค์ เทศจิว ผู้เลี้ยงไก่ชนที่ตลาดทุนผล ถนนศรีจันทร์ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ได้เปิดเผยกับผู้วิจัยว่า คนเลี้ยงไก่ชนมีทุกสาขาอาชีพ ต่างก็ทำมาหากินอย่างปกติเหมือนกับคนทั่วไป อย่างนายณรงค์เองนั้นเป็นพุทธศาสนิกชนที่ชอบไปวัดเพื่อทำบุญอยู่เป็นประจำและมีตำแหน่งเป็นมรรคทายกของวัดในหมู่บ้านด้วย และทั้งๆ ที่ชอบการทำบุญนายณรงค์ก็ยังคงมีความชอบส่วนตัว คือ มีใจที่รักและชอบการเลี้ยงไก่ชน ซึ่งก็เหมือนกับคนอื่นทั่วๆ ไปที่นอกจากมีงานประจำแล้วจะต้องมีงานอดิเรกทำเพื่อเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ เป็นการคลายเครียด ทำให้เกิดความอึดใจ มีความสุขไป

ตามอัธยาศัย ความชอบของแต่ละคนอาจจะแตกต่างกันไปตามลักษณะนิสัยและสิ่งแวดล้อม เช่น บางคนอาจชอบไปดูการแข่งขันม้า บางคนชอบเข้าสนามมวย บางคนไปเล่นกอล์ฟ บางคนชอบเล่นฟุตบอล ฯลฯ ในส่วนคนที่ชอบไก่ชนก็อาจเลี้ยงไก่ ปล้ำไก่และเข้าสนามชนไก่บ้างตามโอกาส อย่างนายณรงค์หากมีเวลาว่างจากการค้าขายก็จะไปดูชนไก่ตามสนามต่างๆ เช่น สนาม ก.ไก่ บ่อนท่าพระ ปอนโนนตุนหรือหากมีไก่เป็นของตัวเองก็จะนำไก่ไปชนด้วย (ณรงค์ เทศจิ๋ว, สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2545)

นอกจากนี้การเลี้ยงไก่ชนยังทำให้เกิดสำนวนที่ถือว่า เป็นสำนวนอีสานที่คนเลี้ยงไก่ชนในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นได้นำมาพูดเปรียบเปรยกับแนวทางการดำเนินชีวิตในบางด้าน ซึ่งผู้วิจัยขอยกตัวอย่างมาประกอบการนำเสนอ ดังนี้

คนจนไม่กลัวหนี ไก่ตีไม่กลัวหัวโด้บ ให้เปรียบเปรยกับคนที่หยาบซึ่มหนี่นินมาก โดยไม่เกรงกลัวการเป็นหนี เหมือนไก่ชนที่ไม่เกรงกลัวการต่อสู้แม้จะถูกจิกตีจนหัวไม่มี (หัวโด้บ)

สู้ยิบตา "ยิบ" ในภาษาอีสาน หมายถึง เย็บ ให้เปรียบเปรยกับการต่อสู้ที่ทุ่มเทจนสุดชีวิต เหมือนไก่ชนที่ต่อสู้กันโดยที่ไม่มีตัวโดยอมแพ้ แม้ตาจะปิดแล้วเจ้าของยังใช้ด้ายเย็บเปิดเปลือกตาไว้เพื่อให้มองเห็นคู่ต่อสู้แล้วให้มาสู้กันต่อ

รู้หลบเป็นปีก รู้หลีกเป็นหาง ให้เปรียบเปรยกับคนที่มีไหวพริบเอาตัวรอดเก่ง เหมือนไก่ที่มีปีก มีหาง รู้จักหลบหลีกคู่ต่อสู้ได้อย่างคล่องแคล่วว่องไว

ยี่วะแล้วพึ่งคอ ให้เปรียบกับคนที่ชอบขอล เมื่อโดนขอกขอลแล้วจึงจะทำงานที่สำคัญได้ เหมือนไก่ชนที่ใจยังไม่สู้แต่เมื่อนำไก่คู่ต่อสู้มาขย้ำ(ยี่วะ)ถึงจะสู้

ม้าให้เล่นใหญ่ ไก่ให้เล่นสูง เป็นสำนวนที่ใช้บอกเป็นสุตรสำเร็จให้กับคนที่เล่นม้ากับเล่นไก่ชน ว่าถ้าจะเล่นม้าให้เล่นตัวที่ใหญ่กว่า และถ้าจะเล่นไก่ให้เล่นตัวที่สูงกว่า จึงจะเป็นฝ่ายชนะ

สำนวนเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตส่วนหนึ่งของคนเลี้ยงไก่ชนในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นว่าเป็นแนวคิดที่ได้มาจากวัฒนธรรมการเลี้ยงไก่ชนที่ตกผลึกแล้วนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน จนเกิดการแพร่กระจายไปยังวัฒนธรรมที่เป็นบริบท จะเห็นจากสำนวนเหล่านี้ไม่เพียงแต่แพร่หลายในสังคมคนเลี้ยงไก่ชนเท่านั้น แต่ในสังคมทั่วไปก็ยังนิยมใช้สำนวนเหล่านี้เช่นกัน

นอกจากนี้ยังมีนิทานอีสานที่มีการดำเนินเรื่องโดยใช้ไก่ชนมาเป็นองค์ประกอบเพื่อสร้างอรรถรส ซึ่งผู้วิจัยขอนำมาเป็นตัวอย่างนิทานอีสานสองเรื่องดังต่อไปนี้

นางสิบสอง ตอนที่พระรถลี้ภัยต้องมนต์เสน่ห์นางยักษ์ จนทำให้นางทั้งสิบสอง ต้องถูกควักลูกตาออกแล้วนำไปขังไว้ในถ้ำ นางทั้งสิบสองได้รับทุกขเวทนา อศอยากจนต้องกินลูก เป็นอาหารเหลือแต่พระรถเสนที่เป็นลูกของนางเกาน้องคนสุดท้ายที่รอดตายมาได้ พระรถเสนมี ไก่ชนสี่เขียวอยู่ตัวหนึ่ง ซึ่งเป็นพระอินทร์จำแลงร่างลงมา ให้พระรถเสนนำไก่ชนไปชนพนัน เพื่อ แลกข้าวปลาอาหารมาเลี้ยงชีวิตแม่และป่า ไก่ชนของพระรถเสนไม่เคยแพ้พนันเลยสักครั้ง จน กระทั่งมีกษัตริย์อีกเมืองหนึ่งซึ่งโปรดปรานการชนไก่เป็นอย่างมาก มาท้าทายพระรถเสนแห่งกุตระ นคร ให้มาชนไก่แล้วเอาบ้านเมืองเป็นเดิมพัน พระรถเสนจึงให้เสนาอำมาตย์ไปสืบเสาะหาไก่ชนที่ เก่งกาจมาต่อสู้ จนได้ไก่ชนของพระรถเสนมาต่อสู้กับไก่ชนของกษัตริย์ต่างเมืองจนได้รับชัยชนะ ในที่สุดไก่ชนก็เป็นสื่อให้พ่อลูกก็ได้พบกันและได้รับนางสิบสองกลับคืนสู่เมือง

กัภาพรำผีน้อยเล่าเรื่องถึงท้าวกำพรา ที่จับผีน้อยมาเป็นข้าทาสบริวาร เมื่อท้าว กัภาพรำถูกพญากลับแกดั่ง ช่มเหงเพราะอยากได้เมียท้าวกำพรามาเป็นของตน จึงให้เสนาบดีไป ท้าชนไก่โดยมีเมียท้าวกำพราที่บ้านเมืองของพญาเป็นเดิมพัน ผีน้อยได้แปลงร่างเป็นไก่ชนต่อสู้ กับไก่ชนของพญาจนได้รับชัยชนะ ท้าวกำพราจึงไม่เสียเมียและได้บ้านเมืองของพระยามาครอบ ครอง

นิทานนั้นได้บ่งบอกถึงความสัมพันธ์โยงใยระหว่างไก่ชนกับวิถีชีวิตคนตั้งแต่ท้าว พญามหากษัตริย์มาจนถึงชาวบ้านธรรมดา และแม้แต่ศิลปินอีสาน ชื่อ คอย อินทนนท์ (นามแฝง) ที่สร้างสรรค์ผลงานเพลงในปัจจุบันก็ยังมองเห็นบทบาทของไก่ชนกับวิถีชีวิตคน จนถึงกับแต่งเพลง " บ้าไก่ตี" ซึ่งเป็นแนวลูกทุ่งหมอลำ ให้นักร้องหมอลำคณะเสียงอีสาน นาม "นกน้อย อุไรพร" ร้องเอาไว้ว่า

“แฟนผู้ช้ำ เป็นบ้าไก่ตีเกิดเป็นวันเดือนปีเอาดีแต่ตีไก่
 มักไก่ทะเลชุฟ้า บ้าไก่ทะเลชุดิน บ่ได้กินกะปकिनขอให้ตีไก่
 ชุ่มไก่ละชุ่มได้ชุ่มดี แต่หน้าทีสามีบเอาใจใส่
 พอเจอหน้าเมีย เห็นทั้งเพรียทั้งกลุ่ม
 บ่เบิ่งลอบเบิ่งหลุมเพิ่นละจุ่มชุ่มไก่
 นะ..ช้อยว่าแล้ว ไปตระแแก้วเจ้าจะไปเรื่องไก่
 นะช้อยว่าแล้วตัว ไปหนองบัวลำภู ชัยภูมิกะเรื่องไก่
 จะเรื่องอะไรมันก็ไรทั้งนั้น ไปพบผู้ว่า ผู้การก็บอกท่านเรื่องไก่
 เรื่องก่อสร้างสร้างตัวไม่อยู่ในหัวคุณชาย

ได้รู้ว่าไก่เก่งอยู่ไหน แฟนผู้ช้ำตามไปจนสุดแผ่นดิน
 ไก่หม่อง ไก่อ่อน อีกทั้งไก่พันธุ์ไทย
 ไก่ท่าพริก ท่าทรายหาจนทั่วแผ่นดิน
 อุษยาก็มีแล้ว ทั้งระแกว ปราจีน
 ขนาดข่อยลัดคัมภีร์ยังเหลือตั้งร้อยกว่าๆ
 ลักฆ่าคิ้วแล้วมาคิ้วว่าเป็นท่า
 ลักไก่ฆ่าเลี้ยงสาวทางเครื่อง
 พอแต่เพื่อนผู้เรื่องเพื่อนตะขิวไสหมา
 เบิ่งแน่ตี ไก่เพื่อนตัวน้ำเม็ง จีนต่อน สันจัว
 ของในครัวสำหรับเมีย คือ ชุบปากเชียวกับมาเมา"

จะเห็นว่าในเนื้อหาของเพลงนั้นสะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันของคนกับไก่ชน จนบางครั้งเป็นมากกว่าความผูกพันถึงเป็นความผูกมัด และในความผูกพันนั้นเป็นสาเหตุให้ผู้เป็นภรรยาถึงกับต้องมีการตัดพ้อต่อว่าผู้เป็นสามีที่หมกมุ่นกับไก่ชนมากจนเกินพอดี ซึ่งอาจจะมีผลกระทบต่อสัมพันธภาพในครอบครัวได้ แต่นั่นก็เป็นเพียงมุมมองหนึ่งของวิถีชีวิตคนเลี้ยงไก่ชนเท่านั้น

ส่วนไก่ชนกับวัฒนธรรมการกินของคนชนแคว้นนั้น มีบทเพลงหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมการกินที่เกี่ยวข้องกับอาหารที่ทำมาจากไก่ว่า "ไปรอนแค้น ไปกินข้าวเหนียว ไปผูกเสี่ยว ไปเที่ยวงานใหม่ อ่อมหอย แกงเท็ด ลาบเบ็ด ลาบไก่ สุกถึงใจถ้าได้ไปเมืองรอนแค้น" จะเห็นว่าอาหารที่บทเพลงนี้นำเสนอ คือ ลาบไก่ ซึ่งเป็นอาหารที่ขึ้นชื่ออย่างหนึ่งของเมืองรอนแค้น

ไก่ชนที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้ตัวที่ถูกคัดออกจะเป็นแหล่งอาหารโปรตีนในครอบครัว ช่วยให้ลดภาระเรื่องค่าอาหารลงได้มาก และนอกจากนี้เมื่อมีผู้มาเยี่ยมเยือน ไก่ก็จะถูกนำมาทำอาหารสำหรับเลี้ยงดูแขกผู้มาเยือนตามวัฒนธรรมพื้นบ้านของคนอีสาน อาหารพื้นบ้านอีสานที่ปรุงจากไก่ได้แก่ ลาบไก่ ต้มไก่ อ่อมไก่หรือแกงไก่ใส่ผักต่างๆ ไก่หนึ่ง ไก่ย่าง เป็นต้น

เนื่องจากเนื้อไก่เป็นอาหารที่อร่อยถูกใจผู้บริโภค จึงได้มีคนคิดทำร้านอาหารที่ปรุงจากไก่ขึ้นมามากมายหลายอย่าง เช่น ต้มไก่บ้าน ไก่บ้านต้มน้ำปลา ไก่อบหม้อดิน ไก่ย่าง ไก่หมูน เป็นต้น ซึ่งอาชีพต่างๆเหล่านี้ล้วนแล้วแต่สร้างชื่อเสียงและรายได้ให้กับเจ้าของกิจการเป็นอย่างมากหลายอย่าง เช่น ต้มไก่บ้าน ไก่บ้านต้มน้ำปลา ไก่อบหม้อดิน ไก่ย่าง ไก่หมู เป็นต้น

อาหารที่ปรุงจากเนื้อไก่บ้านมีรสอร่อย ไขมันน้อย เนื้อแน่น จึงได้รับความนิยมจากผู้บริโภคเป็นอย่างมาก ทำให้อาชีพขายอาหารที่ปรุงจากไก่บ้านต่างๆเหล่านี้ล้วนแล้วแต่สร้างชื่อเสียงและรายได้ให้กับเจ้าของกิจการเป็นอย่างมาก ตัวอย่างร้านขายอาหารที่ปรุงจากไก่ในเมืองขอนแก่นนี้ ได้แก่ ร้านไก่ย่างท่าพระ ไก่ย่างระเบียบเราสวนกวาง ไก่อบหม้อดินริมบึงแก่นนคร เป็นต้น

4.3.3 การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของคนเลี้ยงไก่ชน

คนเลี้ยงไก่นั้นมีวิถีชีวิตไม่แตกต่างจากชาวบ้านทั่วไป เพราะการเลี้ยงไก่นั้นยังเป็นงานอดิเรกไม่ใช่งานประจำหรืองานหลักของชาวบ้าน หากแต่ชาวบ้านโดยทั่วไปมีอาชีพทำไร่ทำนา ที่รกร้างต่างๆที่ชาวบ้านปลูกนั้นสามารถนำมาเป็นอาหารไก่ได้ แม้แต่เมล็ดข้าวที่ตกหล่นและแมลงศัตรูพืชไกก็กินได้ การเลี้ยงไก่แบบชาวบ้านไม่มีต้นทุนที่เป็นเงินนิก เป็นประเภท "ไก่เลี้ยงคน" มากกว่า คนเลี้ยงไก่ เป็นการพึ่งพาตัวเองในระดับครอบครัวเพราะไม่ต้องซื้อหรือบริโภคเนื้อไก่จากที่อื่น (ทองดี ไชยกำเนิด, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2545) ส่วนการนำไปชนนั้นชาวบ้านจะมาพบปะกันโดยนั่งล้อมวงดูการชนไก่อย่างสนุกสนานไก่ชนจึงเป็นเหมือนสื่อที่นบ้านที่ชาวบ้านชื่นชอบมาดู มาชม เช่นเดียวกับการละเล่นชนิดอื่นๆ เช่น หมอลำ เป็นต้น ดังนั้นการเล่นชนไก่จึงมีฐานะเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านชนิดหนึ่ง

จากที่กล่าวมาแล้วว่า สังคมคนเลี้ยงไก่เป็นสังคมชาวบ้านและสังคมเมือง ในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีปอนไก่ขนาดใหญ่อยู่หลายแห่งที่อนุญาตถูกต้องตามกฎหมาย ดังนั้นการชนไก่ของคนสังคมเมืองจึงเป็นการชนในปอน การชนไก่ในปอนนั้นเน้นหวังผลเพื่อการแพ้ชนะมากกว่าการนั่งล้อมวงชนไก่ของชาวบ้าน (ทองดี ไชยกำเนิด, สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2545) ดังนั้นการเลี้ยงไก่ชนในสังคมเมืองจึงมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงทั้งวิธีการและนำเทคโนโลยีมาใช้ผสมผสานกับภูมิปัญญา วัฒนธรรมการชนไก่แบบนี้ จึงถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมเมือง

เมื่อเกิดภาวะวิกฤติเศรษฐกิจขึ้นในประเทศไทย ไก่ชนถูกเสนอให้ยกเป็นสัตว์เศรษฐกิจอีกตัวหนึ่งของชาวบ้าน นำโดยบริษัทในเครือเจริญโภคภัณฑ์ มีการแข่งขันชนไก่ชนสมัครเล่นนานาชาติ ครั้งที่ 1 ขึ้น เมื่อวันที่ 6-7 กุมภาพันธ์ 2542 ที่ศูนย์วิชาการและสาธิตไก่พื้นเมืองจังหวัดชลบุรี โดยมีไก่ชนจากต่างประเทศเข้าร่วมการแข่งขัน 8 ประเทศ คือ จีน ญี่ปุ่น เวียดนาม ลาว พม่า กัมพูชา อินโดนีเซียและประเทศไทย หรือแม้แต่ที่สนามในจังหวัดขอนแก่นก็มีไก่เวียดนามเข้ามาชน เช่น ที่ปอนโนนตุ่น เป็นต้น (วิรัตน์ เจียมเมืองปัก, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2545) จะเห็นว่า วัฒนธรรมการชนไก่ ได้รับความนิยมจากคนในหลายๆประเทศ มีความหลากหลายจนเรียกได้ว่าเป็นวัฒนธรรมสากล

การเลี้ยงไก่ชนนั้นเริ่มต้นจากสังคมชาวบ้าน เป็นกำรสนทนาการที่ทำให้ชาวบ้านมาพบปะกัน จึงมีฐานะเป็นเพียงสื่อพื้นบ้านหรือเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านซึ่งใช้กับชาวบ้านเพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น ต่อมาการชนไก่เริ่มได้รับความนิยมจากคนในสังคมเมืองจากการเล่นเพื่อสนทนาการได้กลายมาเป็นการแข่งขันที่หวังผลในการแพ้ชนะมากขึ้น มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ นับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านนวัตกรรมที่มีอิทธิพลให้ไก่ชนจากสื่อพื้นบ้านมาเป็นสื่อพื้นเมืองหรือกลายมาเป็นวัฒนธรรมเมือง และการชนไก่ได้มีการขยายพื้นที่เป็นระดับประเทศกลายเป็นสื่อสากลหรือวัฒนธรรมสากลในที่สุด

จากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของคนเลี้ยงไก่ชนในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมของ คาร์กิง และบัลลันติน (Cargan and Ballantine, 1991 : 389 อ้างถึงใน สุพิศวง ธรรมพันทา, 2543 : 67 – 68) ซึ่งได้อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางวัฒนธรรม ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของวิถีประชา จารีตประเพณีและองค์ประกอบอื่นๆ ทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นจากอิทธิพลของปัจจัยหลัก คือ การแพร่กระจาย การประดิษฐ์และการค้นพบ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและความสัมพันธ์ทางสังคม ส่งผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งวิถีชีวิตทางสังคมและวิถีชีวิตส่วนบุคคล

ดังที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นเป็นการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับไก่ชนกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของผู้เลี้ยงไก่ชนในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาพทั่วไปของเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมของคนเลี้ยงไก่ชน จะเห็นว่าไก่ชนเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านที่มีความผูกพันกันมาอย่างยาวนานและลึกซึ้ง ซึ่งบางครั้งก็มีวิวัฒนาการที่เหมาะสมกับแต่ละท้องถิ่น ไก่ชนจึงเป็นทางเลือกของชาวบ้านในยุคเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนในทางสังคมนั้นไก่ชนทำให้เกิดการรวมกลุ่มในชุมชน ซึ่งเป็นกลุ่มพลังที่มีศักยภาพมากพอที่จะพัฒนาชุมชนได้ โดยการพัฒนาจากฐานรากของสังคม พัฒนาตนเองด้วยตนเอง จนสามารถพึ่งพาตนเองได้ และสังคมที่จะพัฒนาอยู่ได้ด้วยการพึ่งพาตนเองนั้น จะต้องเป็นสังคมการผลิตที่สามารถตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนได้ ส่วนในด้านวัฒนธรรมนั้น การเลี้ยงไก่ชนและการชนไก่ดำรงอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทยที่เป็นบริบทมาทุกยุคทุกสมัย ถึงแม้ว่าจะถูกมองจากหลากหลายแง่มุมหลากหลายความคิด ถูกบ่งปราม ถูกกีดกัน ถูกมองว่าเป็นแหล่งเพาะบ่มอบายมุข ตลอดจนถูกมองว่าเป็นการทรมานสัตว์ แต่ถึงแม้ว่าสังคมจะมีความคิดเห็นอย่างไร กล่าวขวัญถึงอย่างไร คนเลี้ยงไก่ชนก็ยังชมชอบการชนไก่และยังเลี้ยงไก่ชนกันต่อๆมา จนทำให้การเลี้ยงไก่ชนและการชนไก่ได้รับการส่งเสริม สืบทอดและงอกงามจนกลายเป็นวัฒนธรรมมาจนถึงปัจจุบัน.

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุป

ไถ่ชนกับวิถีชีวิตไทย กรณีศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นการศึกษาและรวบรวมภูมิปัญญาการเลี้ยงไถ่ชนของคนในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้ 2 ประการ คือ

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาการเลี้ยงไถ่ชน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
2. เพื่อศึกษาการเลี้ยงไถ่ชนกับสภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

โดยมีขอบเขตของการวิจัยเป็นขอบเขตด้านพื้นที่และกลุ่มประชากร คือ ได้ศึกษาผู้เลี้ยงไถ่ชนในอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่นที่เข้าไปใช้บริการที่สนามตลาดนัด ก.ไก่ และสนามชมรมอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์ไก่พื้นเมือง บ้านหนองกุง บ้านโนนทอนเป็นหลัก และจากกลุ่มประชากรตัวอย่างซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจาก เจ้าของจุ่มไก่ เจ้าของไถ่ชน ผู้เพาะเลี้ยงไถ่ชน มีอน้ำ ผู้เข้าชมการชนไก่ เจ้าของสนาม กรรมการสนามและประธานชมรมอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์ไก่พื้นเมือง จังหวัดขอนแก่นและผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ

จากการวิจัยพบว่าในวิถีชีวิตของคนอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีการเลี้ยงไก่ไว้เพื่อเป็นอาหาร เป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อที่สืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษหรืออาจเป็นงานบุญตามฮีตสิบสอง(ประเพณีสิบสองเดือน)ของชาวอีสานและเป็นอาชีพเสริมการเพาะปลูกซึ่งเป็นอาชีพหลัก จึงเกิดสำนวนภาษิตอีสาน (ผญา) เกี่ยวกับไก่ การเดินทางไกลไปค้าไปขายต้องพึ่งเลี้ยงไถ่ชนจึงจะไปพบบ้านคน และคนอาศัยเลี้ยงไถ่ชนเป็นนาฬิกาปลุกในยามเช้าสิ่งเหล่านี้สามารถเป็นประจักษ์พยานได้ว่า ในวิถีชีวิตชาวบ้านในจังหวัดขอนแก่นนั้นมีความผูกพันกับไก่มานานจนไก่นั้นเป็นเพื่อน เป็นนาฬิกา เป็นเข็มทิศ เป็นอาหารและเป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของคนขอนแก่น ไม่ว่าจะเป็นงานบุญงานบวชหรือแม้แต่งานตามฮีตสิบสองหรือประเพณีสิบสองเดือนของชาวบ้าน

ในบรรดาไก่ที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้ นั้น ส่วนหนึ่ง ก็คือ ไถ่ชน ซึ่งไถ่ชนนี้จะมีลักษณะภายนอกของนักร้อง ขอบจิกตีกัน เพื่อแย่งอาหาร แย่งตัวเมีย และแย่งความเป็นใหญ่ในฝูง เมื่อชาวบ้านเห็นไถ่ชนกัน สังเกตได้ว่าตัวไหนแข็งแรงแก่งก่าจ ลำหัดลำไค่นดี ก็จะนำเอามาเลี้ยงไว้เป็นไถ่ชน ในยามที่มี

เวลารว่างจากงานในไร่มา ชาวบ้านยังนิยมนำไถนี้มาต่อสู้อันหรือที่เรียกว่า "ชนไก" เพื่อเป็นการสังฆนาการ ไถชนจะมีลักษณะแตกต่างจากไถพื้นเมืองทั่วไปที่สังเกตได้ง่ายก็ คือ มีท่าทางที่องอาจ ออกผายไหล่ผึ่ง มีความเป็นสง่า มีสีลันสวยงามและที่สำคัญมีจิตใจที่ห้าวหาญ อดทนและชอบการต่อสู้เป็นอย่างยิ่ง การเลี้ยงไถชนนั้นก็เหมือนกับไถพื้นเมืองโดยทั่วไป แต่ชาวบ้านจะต้องรู้จักและพิถีพิถันในการคัดพ่อ-แม่พันธุ์เป็นพิเศษ และเมื่อไถโตเป็นหนุ่มอายุประมาณ 7-8 เดือนก็จะคัดตัวที่มีลักษณะดีมาบำรุงเลี้ยงก่อนจะนำออกชน ทั้งนี้เพื่อสร้างความแข็งแรงให้ไถ ส่วนที่เหลือก็เป็นอาหารและขายเป็นไถเนื้อได้

การเลี้ยงไถชนในจังหวัดขอนแก่นนั้นเป็นไปในลักษณะที่ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ตรงจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง แหล่งความรู้ที่ชาวบ้านจะสามารถเรียนรู้ได้จากบุคคลที่อยู่รอบข้างที่เลี้ยงไถชนมาก่อนอาจเป็นเพื่อน พี่ น้อง ญาติและไปดูจากคนอื่นที่มีฝีมือดีและจดจำเอามาทำเอง อาจศึกษาหรือเห็นจากผู้รู้หลายๆ คนแล้วนำจุดเด่นของแต่ละคนมาปรับใช้กับการเลี้ยงไถของตัวเอง ความรู้ในด้านนี้จะไม่มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นเพียงการเล่าต่อๆ กันมาและเห็นการเลี้ยงไถจากคนรุ่นก่อนๆ ผู้ที่ต้องการเรียนรู้จะต้องจดจำและนำมาปฏิบัติให้เห็นจริงแล้วเกิดองค์ความรู้ด้วยตนเองเท่านั้น แต่ในปัจจุบันนี้ได้มีหนังสือและนิตยสารที่เกี่ยวกับไถชนหลายฉบับที่เผยแพร่ความรู้ในด้านนี้ สื่ออินเตอร์เน็ตก็เป็นส่วนหนึ่งที่นับว่าเป็นทางเลือกให้คนที่จะเลี้ยงไถชนได้เลือกศึกษาหาความรู้ได้อย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

ในกระบวนการเลี้ยงไถชนนั้นได้สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญามากมาย นับตั้งแต่การสร้างโรงเรือนหรือชาวบ้านเรียกว่า "เล้าไก" นั้นก็ได้นำเอาวัสดุที่หาได้ง่าย ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ฝ้าชาย ราคากถูก หาง่ายและใช้ได้ดี เช่น นำไม้ไผ่มาทำเป็นโครงสร้าง ทำคอนนอนทำรั้วกัน รางอาหาร รางน้ำ สุ่มรัง หล้าคาสำหรับมูลหลังคากันแดดกันฝนที่ให้อุณหภูมิ พอเหมาะนอกจากนั้นในการคัดพ่อ - แม่พันธุ์ ต้องตรงตามสายพันธุ์และมีลักษณะที่เด่นตรงตามตำรา การรองรังไถต้องหาวัสดุต่างๆ เช่น ตระไคร้หอม หินนาม หัวงูเห่า ไม้ฟ้าผ่า ไม้คานหัก ตะปุดอกโคงศพ ฯลฯ มาใส่ไว้ในรัง ต้องทำในวันอังคารเท่านั้น และห้ามผู้หญิง ไปแตะต้อง และเมื่อไถนั้นโตเป็นหนุ่มจะต้องคัดเอาตัวที่มีลักษณะเด่น และตรงตามตำรามาเลี้ยงเป็นไถชน ในขั้นตอนการเลี้ยงชนก็ต้องประคบประหงมเป็นพิเศษ ต้องเป็นคนขยันตื่นแต่เช้า เตรียมคัมภ์น้ำและสมุนไพรต่างๆ ไว้บำรุงไถของตัวเอง กราดน้ำ ตากแดด ทั้งนี้เพื่อให้ไถมีความแข็งแรงพร้อมที่จะออกชน แม้แต่ยาบำรุงก็ใช้สมุนไพรที่หาได้ในท้องถิ่น ทุกขั้นตอนนั้นล้วนแล้วแต่ใช้ภูมิปัญญาเป็นองค์ประกอบทั้งสิ้น

การเลี้ยงชนไถจะเล่นเมื่อว่างเว้นจากงานประจำ เช่น ว่างจากการทำไร่หรือหมอดหน้านาแล้ว ชาวบ้านก็จะเริ่มคัดไถจากเล้าของตนเองที่มีลักษณะดีมาบำรุงเลี้ยงเป็นอย่างดี เริ่มต้นด้วย

การถ่ายพยาธิให้ไก่ก่อน จากนั้นทุกๆเช้าจะนำไก่มาเช็ดหน้าเช็ดตาและตามลำตัวล่อให้ไก่วิ่ง กระโดดและบินเพื่อให้ไก่ได้ออกกำลังกาย พอมีแดดส่องก็อาบน้ำไก่เช็ดน้ำไก่ให้เปียกทุกเส้นขน (ยกเว้นปีกกับหาง) แล้วติดกระเบื้องโดยใช้ผ้าจุ่มน้ำให้เปียกแล้วนำไปคลึงกับกระเบื้องที่เผาไฟให้พออุ่นๆ แล้วเช็ดไปตามใบหน้า คอ หน้าอกและตัวไก่ ต่อจากนั้นจะนำไก่ขนไปตากแดดในตอนเช้า เมื่อแดดร้อนและขนไก่แห้งดีแล้วจะสังเกตว่าไก่ฮ่าปากหายใจหอบจึงนำไก่เข้าร่วม ให้ไก่พักผ่อนหายใจให้น้ำให้อาหารพร้อมทั้งยาบำรุงที่สุดแต่ห้าหาได้จากท้องถิ่น เช่น กล้วยน้ำว่าบอระเพ็ด ไพล หอม กระชาย กบ เขียด จิ้งหรีด จิ้งจก ปลาช่อน ปลาไหล งูสิง งูเห่า เนืองนกระจอก ฯลฯ หลังจากนั้นก็ให้ไก่นอนพักผ่อนในที่อากาศถ่ายเท ปราศจากสิ่งรบกวนใดๆ พอปลายสองโมงจะนำไก่มาวิ่งสู้ออกกำลังกาย ตามด้วยการอาบน้ำเป็นครั้งที่สองแล้วนำไก่ไปตากแดดอีกจนเย็น ต่อจากนั้นก็ให้อาหารเสริมด้วยหญ้า แดงกวาที่ปอกเอาเปลือกออกให้เหลือแต่เมล็ดข้างในแล้วให้ไก่กิน พอตะวันตกดินก็นำไก่มาเช็ดหน้าแล้วนำไก่เข้านอน ผู้เลี้ยงต้องรับผิดชอบและเอาใจใส่ดูแลไก่ของตนเองอย่างนี้ทุกวัน จากนั้นก็จะให้ไก่ได้ปล้ำนวม (สวมปากท่อเดือย หันแฉ่ง) กับคู่ซ้อม ประมาณ 3-4 วันต่อครั้ง และไก่ต้องได้ปล้ำจริง (ปลัดขียบปากเปิดแฉ่ง ท่อเดือย) ประมาณเดือนละ 2 ครั้ง หรืออย่างมากไม่เกิน 3 ครั้ง ไก่จะออกขนได้ต้องผ่านการซ้อมมาประมาณ 8 อัน ในกระบวนการเหล่านี้ล้วนแต่เป็นประสบการณ์ตรงของชาวบ้านที่ต้องเรียนรู้มาด้วยตัวเองทั้งสิ้น

กลุ่มผู้เลี้ยงไก่ชนในอำเภอเมืองจังหวัดขอนแก่นมีทุกสาขาอาชีพ แต่ส่วนมากเป็นเกษตรกร การคัดเลือกไก่เพื่อนำมาเลี้ยงขนนั้นเริ่มจากการวาดน้ำ ตากแดด ออกกำลังกายวิ่งสู้อ ซ้อมปล้ำนวมกับไก่ของตัวเอง หรือของคนในละแวกบ้านเดียวกันก่อน เมื่อเห็นจึงขนว่าสมควรที่เลี้ยงขนได้จึงนำไปคัดเลือกโดยการปล้ำจริงที่สนามของชมรมอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์ไก่พื้นเมืองที่อยู่ใกล้บ้าน ถ้าไก่ผ่านการปล้ำ 8-10 อัน (ยก) จึงจะนำไปขนเดิมพันในสนามหรือปอนใหญ่ได้ ซึ่งปอนหรือสนามชนไก่ในจังหวัดขอนแก่นนั้นมีสนามมาตรฐาน 3 แห่ง คือ ปอนท่าพระ ปอนโนนตุ่น สนามตลาดนัด ก.ไก่ นอกนั้นเป็นสนามชมรมฯ ที่กระจายอยู่ตามตำบลต่างๆอีก 13 สนาม และหากเป็นการชนไก่ที่ไม่ได้รออนุญาตตามกฎหมายเรียกว่า "ปอนป่า" กลุ่มคนเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันในชุมชนเดียวกันในระดับหนึ่ง มีการแลกเปลี่ยนความรู้ สายพันธุ์ไก่ ตลอดจนช่วยเหลือและช่วยเชียร์เมื่อไก่ในหมู่บ้านของตัวเองออกชน ศูนย์กลางของการรวมกลุ่มอยู่ที่สนามซ้อมไก่ภายในหมู่บ้าน และคนเลี้ยงไก่ของแต่ละหมู่บ้านจะมารวมศูนย์อยู่ที่สนามชมรมฯ ที่ใกล้ๆบ้าน และจากสนามเล็กๆเหล่านี้หลายๆสนามก็จะเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงไปที่ปอนใหญ่อีกที่หนึ่ง กลุ่มคนเลี้ยงไก่จึงเป็นสังคมที่มีคนรู้จักและรู้จักคนมากและหากรวมตัวกันอาจเป็นกลุ่มพลัง

รับเคลื่อนสังคมให้ไปทิศทางใดทางหนึ่งก็เป็นได้ และหากนำมาใช้ในทางสร้างสรรค์ก็จะเกิดประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมได้เป็นอย่างดี

การเลี้ยงไก่แบบชาวบ้านเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียง ลดการพึ่งพาทภายนอก แม้ไม่ถึงกับร่ำรวย แต่คนในชุมชนก็จะมีวิถีชีวิตแบบพออยู่พอกิน มีเศรษฐกิจแบบพอเพียง มีกิน มีใช้ มีความสุขตามอัธยาศัย ดังนั้นการเลี้ยงไก่ชนจึงส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของชุมชน เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวบ้านทั้งในทางตรงและทางอ้อมการเลี้ยงไก่ชนของชาวบ้านเป็นวิถีชีวิตที่ตอบสนองการพึ่งตัวเองได้เป็นอย่างดี คือ การเลี้ยงไก่ชนในลักษณะหนึ่งคร้วเรือนสองวิถีการผลิต อันหนึ่งเพื่อกินเพื่อใช้ อันที่สองผลิตเพื่อขาย จะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและนำไปสู่การพึ่งตัวเองของชุมชน

ในสังคมคนเลี้ยงไก่ชนในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นมีความผูกพันและเชื่อมโยงกันส่วนหนึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบผู้ซื้อกับผู้ขาย เพราะการซื้อขายไก่นั้นเกิดขึ้นได้ทุกวันและทุกสถานที่ ราคาที่ซื้อขายนั้นไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับผู้ซื้อพอใจที่จะซื้อและผู้ขายพอใจที่จะขาย ส่วนหนึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดในฐานะญาติและเสมือนญาติโดยมีการแลกเปลี่ยนหยิบยืมสายพันธุ์ไก่ชนกันได้ หรือมีความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วน โดยเจ้าของไก่ชนเป็นคนเพาะพันธุ์ตั้งแต่แรก พอลูกไก่โตขึ้นจนสามารถแยกออกจากแม่ได้แล้วจะนำไปฝากให้หุ้นส่วนที่มีสถานที่เลี้ยงปล่อยไว้ตามเรียกสวนไร่มา เมื่อไก่โตเป็นหนุ่ม อายุ 7-8 เดือน จึงไปเอากลับมาเลี้ยงชนโดยให้ค่าข้าว (ค่าเลี้ยงดู) ตัวละ 500-1,000 บาท หรือแล้วแต่จะตกลงกัน แต่กลุ่มสังคมเหล่านี้ส่วนมากจะเป็นผู้ผลิตมากกว่าที่จะเป็นผู้ซื้อ ความสัมพันธ์ของคนเลี้ยงไก่ชนนี้เป็นผลดีต่อสังคมอีกประการหนึ่ง คือ เป็นการกระจายรายได้จากสังคมเมืองไปสู่สังคมชาวบ้านโดยองค์กรรัฐและเอกชนไม่ได้มีส่วนร่วม แต่เป็นไปเองโดยอัตโนมัติภายในองคาพยพของสังคมคนเลี้ยงไก่ชน

ภายใต้เงื่อนไขทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและการปกครองได้เปลี่ยนแปลงไปตามนัยแห่งการทำประเทศให้ทันสมัย อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ก็ตกอยู่ในท่ามกลางกระแสความทันสมัยนี้ด้วย วัฒนธรรมการชนไก่ก็ต้องปรับตัวเองให้สอดคล้องและกลมกลืนเพื่อให้เหมาะสมกับภาวะและสภาวะ ในปัจจุบันยังมีผู้คนอีกส่วนหนึ่งที่นิยมชมชอบติดตามการต่อสู้ของไก่ชน เพราะมีทั้งความตื่นเต้นเร้าใจ สะใจและได้ส่งเสียงร้องเชียร์ไก่ของตัวเองอย่างสนุกสนานเพียง แต่สิ่งหนึ่งที่เป็นอัตลักษณ์ของคนรักไก่ชน ก็คือ จากคำพูดทุกประโยคที่เขากออกไ้ สอนไก่ให้เข้าเชิงชนนั้นเราจะเรียกคำแทนไก่เราว่า "ลูก" ทุกคำ เช่น เอาสิลูก บี้กเข้าไปลูก เดินสิลูก จิกสิลูก ตีสิลูก ฯลฯ แสดงให้เห็นคนกับไก่มีความรักและผูกพันต่อกันอย่างลึกซึ้ง จนเหมือนไก่อยู่ในฐานะเป็นลูกของตนเอง การเลี้ยงไก่ชนนั้นเริ่มต้นจากสังคมชาวบ้าน ที่ทำให้ชาวบ้านมาพบปะกัน มี

เพียงฐานะเป็นสื่อพื้นบ้าน หรือเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านซึ่งเป็นวัฒนธรรมหรือสื่อที่ใช้กันภายในชาวบ้านเพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น ต่อมาการชนไก่เริ่มเป็นที่นิยมแพร่หลายในสังคมเมือง จากความมุ่งหวังเพียงการสังฆนาการได้กลายเป็นการแข่งขันที่หวังผลในการพนันมากขึ้น มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ นับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านนวัตกรรมที่มีอิทธิพลให้โคชนจากสื่อพื้นบ้านมาเป็นสื่อพื้นเมืองหรือกลายเป็นวัฒนธรรมเมือง และการชนไก่ได้มีการขยายพื้นที่เป็นระดับประเทศกลายเป็นสื่อสากลหรือวัฒนธรรมสากลในที่สุด ดังนั้นในปัจจุบันวัฒนธรรมการชนไก่ยากที่จะตอบว่า เป็นวัฒนธรรมที่ดีหรือไม่ แต่สิ่งที่เห็นได้ชัดเจนก็คือการชนไก่ก็ไม่อาจที่จะลบเลือนหายไปจากสังคมไทยได้โดยง่าย เพราะมีความผูกพันโยงใยและฝังรากลึกอยู่กับสังคมไทยมานานจนเป็นวิถีชีวิตของผู้คนส่วนหนึ่งในสังคม

5.2 อภิปรายผล

การเลี้ยงโคชนนั้นจำเป็นต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ ที่ว่าต้องใช้ศาสตร์นั้น ต้องใช้หลักวิทยาศาสตร์การกีฬา หลักพันธุศาสตร์ หลักโภชนศาสตร์ หลักเวชศาสตร์ เป็นต้น จากนั้นต้องใช้หลักภูมิปัญญา คติชนวิทยา ตลอดจนโดยศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้อง มีขั้นตอนมากมายที่เป็นกลยุทธ์ในการเลี้ยง ต้องใช้ความชัดเจนส่วนตัว ประสบการณ์และความละเอียดถี่ถ้วนตั้งแต่การสร้างเล้า (โรงเรือน) คัดเลือกพ่อพันธุ์-แม่พันธุ์ การผสมพันธุ์ การอนุบาลลูกไก่ ไปจนถึงขั้นตอนสุดท้าย คือ การเลี้ยงออกชน และจากที่ได้กล่าวมาแล้วว่าคนในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น รู้จักวิธีการเลี้ยงโคชนมานาน จึงแหล่งที่สะสมของภูมิปัญญามาแล้วหลายชั่วอายุคน เช่น จากการคัดเลือกพ่อพันธุ์-แม่พันธุ์ก็สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาชาวบ้าน เกี่ยวกับการเลี้ยงโคชนที่นำมาใช้ในการคัดเลือกไก่ที่จะนำมาเป็นพ่อ-แม่พันธุ์ เพื่อให้ได้ลูกไก่ที่เกิดมามีลักษณะที่ดีจากการถ่ายทอดลักษณะทางสายเลือด ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้ได้จากการศึกษา สังเกตและจดจำแล้วนำมาปฏิบัติจริงแล้วทั้งสิ้น และที่สำคัญชาวบ้านจะเลือกพ่อพันธุ์-แม่พันธุ์มาจากเหล่ากอที่ดี หรือเป็นไก่ที่มีตระกูลและมีชื่อเสียง มีประวัติชนดีชนเก่งมาก่อน ซึ่งภูมิปัญญานี้สามารถใช้วิทยาศาสตร์ คือหลักพันธุศาสตร์ของเมลเดิล มาอธิบาย ว่าลักษณะทางพันธุกรรมของลูกจะได้รับการถ่ายทอดมาจาก พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ดังนั้นไก่ที่ชนเก่งย่อมมีโอกาสที่จะให้ลูกที่ชนเก่งด้วย ชาวบ้านจึงพิถีพิถันในการเลือกพ่อไก่-แม่ไก่โดยอาศัยการคัดเลือกพันธุ์และสืบประวัติอย่างละเอียดลออ

นอกจากนั้นยังมีภูมิปัญญาการรองรับไก่ ที่เกิดขึ้นจากความเชื่อทางไสยศาสตร์ของคนโบราณ อันมีผลในด้านจิตวิทยาในการสร้างความมั่นใจในไก่ของตนเอง สะท้อนให้เห็นถึงความรักความเอาใจใส่ของคนเลี้ยงโคชนที่ไม่ละเลยแม้แต่การรองรับให้ไก่ของตนอย่างมีพิธีการโดยไม่คิดว่า

เป็นการยุ่งยากและเสียเวลา ส่วนหนึ่งสะท้อนให้เห็นความวิริยะ อุตสาหะและความช่างคิดของคนเลี้ยงไก่ชน ที่เสาะแสวงหาแต่สิ่งที่ดีเพื่อให้ไก่ชนของตนมีอำนาจ มีความเป็นสิริมงคล ชนแล้วต้องชนะซึ่งสอดคล้องกับความต้องการเชิงสัญลักษณ์ของทฤษฎีหน้าที่นิยมของบรอนิสลอฟ มาลินอฟสกี (Bronislaw Malinowski, 1954 : 57-59 อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ, 2540 : 31) ว่า ความต้องการเชิงสัญลักษณ์ (symbolic needs) คือ ความต้องการเชิงสัญลักษณ์ซึ่งได้รับการตอบสนองโดย การพัฒนาระบบวิทยาศาสตร์ ศาสนา โสยศาสตร์ และศิลปะ ขึ้นมาในสังคม เพื่อนำไปดัดแปลงแก้ไขชีวิตของตนในภายหน้า ระบบความรู้สึก หรือวิทยาศาสตร์ทำหน้าที่ตอบสนองของความต้องการในการเรียนรู้และเข้าใจปรากฏการณ์ธรรมชาติ แต่เมื่อวิทยาศาสตร์ไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์บางอย่าง เช่น ภูเขาไฟระเบิด แผ่นดินไหว หรือฟ้าผ่าได้ มนุษย์ก็คิดค้นระบบไสยศาสตร์และศาสนาขึ้นมาแทนที่เพื่ออธิบายปรากฏการณ์เหล่านั้น ทั้งนี้เพื่อช่วยให้มนุษย์มีความเข้าใจในปรากฏการณ์และมีความรู้สึกปลอดภัย นอกจากนั้นศาสนาและพิธีกรรมต่างๆ ยังมีหน้าที่เสริมสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันและความร่วมมือระหว่างสมาชิกในสังคมและส่วนหนึ่งเป็นการนำเอาภูมิปัญญาสมุนไพรมาป้องกันพยาธิภายนอกไม่ให้มารบกวนสุขภาพและการกักไข่ของแม่ไก่ทำให้ลูกไก่ที่เกิดมามีความสมบูรณ์พร้อมที่จะเติบโตเป็นไก่ชนที่ดีในวันข้างหน้า

ส่วนภูมิปัญญาการคัดเลือกไก่ชนเพื่อเลือกเพศไก่ ถ้าพิจารณาตามหลักวิทยาศาสตร์แล้วมีโอกาสเป็นไปได้มากทีเดียว เพราะไข่ฟองโตนั้น จะมีสารอาหารมากกว่าไข่ฟองเล็ก ลูกไก่ที่เกิดจากไข่ฟองโตจึงได้รับสารอาหารเป็นจำนวนมากนั้นย่อมหมายถึงความสมบูรณ์ของลูกไก่ที่จะเกิดมาจากไข่ฟองนั้นด้วย ส่วนไข่ที่มีตัวท้ายเรียวเชื่อว่าจะให้ลูกออกมาเป็นตัวผู้ นั้น นายสงกรานต์ อภัยชา ซึ่งเป็นผู้เลี้ยงไก่ชนมานานกว่ายี่สิบปีและปัจจุบันเป็นผู้เลี้ยงไก่ชนที่ฟาร์มขุนทอง สาขาจังหวัดขอนแก่น ได้ทดลองมาแล้วหลายครั้งปรากฏว่าเมื่อฟักออกมาจะเป็นไก่ตัวผู้กับไก่ตัวเมียครึ่งต่อครึ่งและจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญสัตวศาสตร์ บัญญัติ เหล่าไพบูลย์ ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านสัตวปีก ภาควิชาสัตวศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้รับการเปิดเผยเกี่ยวกับการคัดเลือกเพศไก่นี้ว่า มีโอกาสเป็นเพศผู้และเพศเมียอย่างละเท่ากันและโครโมโซมของไก่นั้นจะแตกต่างจากสัตว์อื่นโดยทั่วไป กล่าวคือ สัตว์อื่นๆ เช่น ไก่ กระบือ สามารถเลือกเพศลูกสัตว์เหล่านี้ได้โดยคัดจากน้ำเชื้อของตัวผู้ เพราะโครโมโซมที่กำหนดเพศจะอยู่ที่ตัวผู้ แต่ไก่นั้นโครโมโซมกำหนดเพศจะอยู่กับตัวเมีย ดังนั้นการคัดเลือกเพศของลูกไก่จะต้องคัดที่ไข่ ไม่ขึ้นอยู่กับการขนาดหรือลักษณะของไข่ แต่ในทางวิทยาศาสตร์ยังไม่มียุทธวิธีที่เลือกเพศลูกไก่ได้ จะเห็นว่าภูมิปัญญาในการคัดเลือกเพศลูกไก่ของชาวบ้านถูกต้องตามหลักวิทยาศาสตร์ คือพิจารณาคัดจากไข่ และผลที่ได้จากภูมิปัญญาชาวบ้านก็สอดคล้องกับหลักวิทยาศาสตร์ คือเป็น

เพศผู้ครึ่งต่อครึ่ง จากภูมิปัญญาชาวบ้านเรื่องนี้แม้ไม่ถูกต้องทั้งหมดแต่เป็นสิ่งที่น่าคิดที่ชาวบ้าน
ธรรมดาหรือหลักวิทยาศาสตร์ที่ลุ่มลึกนี้ได้อย่างไร

ภูมิปัญญาการเลี้ยงดูลูกไก่ระยะแรก ลูกไก่ควรได้รับการเอาใจใส่มากเป็นพิเศษเพราะ
ลูกไก่อยังไม่แข็งแรง หากกินยังไม่เก่งและยังไม่รู้จักการหลบหลีกภัยต่างๆ เมื่อครบอายุที่ต้องทำ
วัคซีนป้องกันโรคต้องทำตามปฏิทินการให้วัคซีนของกรมปศุสัตว์อย่างเคร่งครัด เพราะสาเหตุที่ไก่
ของชาวบ้านตายเป็นอันดับแรก คือ สาเหตุมาจากโรคระบาด แต่ชาวบ้านส่วนมากยังไม่มีการ
ป้องกันโรคตามหลักวิทยาศาสตร์ หากไก่ป่วยก็จะรักษาด้วยวิธีชาวบ้านและสมุนไพรซึ่งก็ได้ผลใน
ระดับหนึ่ง จะเห็นว่าชาวบ้านใช้หลักเวชศาสตร์มาใช้ในการเลี้ยงไก่ชนของตนเอง โดยการพึ่งพา
ภูมิปัญญาตัวเองเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนฤมิตร สอดสุข โดยให้ชาวบ้านพึ่งตัวเอง
ได้ ลดการพึ่งพาจากภายนอก จะทำให้ชุมชนเข้มแข็งเป็นแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน

ในขั้นตอนการฝึกซ้อมปล้ำนวมไก่นั้น เป็นการนำเอาหลักเวชศาสตร์การกีฬาเข้ามาจัด
การเรื่องการออกกำลังกาย การฝึกซ้อม โภชนาการและการใช้สมุนไพรมาบำรุงเลี้ยงเพื่อให้ไก่แข็งแรง
มีกำลังที่จะจับคู่ต่อสู้และขณะเดียวกันก็สามารถทนต่อการตีได้ของคู่ต่อสู้ได้ นอกจากนั้นการจัด
การด้านการออกกำลังกายนั้นเริ่มต้นด้วยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ มาปรับใช้เทคโนโลยีที่บ้านได้
อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสุจารี จันทร์สุร ที่อธิบายเอาไว้ว่า การใช้สิ่งแวดล้อม
ที่อยู่ใกล้ตัวมาใช้ให้เกิดประโยชน์แล้วพัฒนามาใช้เทคโนโลยี แสดงให้เห็นความสามารถในการ
ผสมองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้านเกษตรกับเทคโนโลยี โดยพัฒนามาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม
ผสมผสานกับเทคโนโลยี จนกลายเป็นเทคโนโลยีชาวบ้าน เป็นวิธีการปฏิบัติที่ชาวบ้านได้มาจาก
ประสบการณ์ในการแก้ปัญหา แสวงหาทางออก เพื่อปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทาง
วัฒนธรรม ตามกาลเวลา สถานการณ์และสภาพแวดล้อม ซึ่งมีเงื่อนไขปัจจัยเฉพาะแตกต่างกันไป

ภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชนนับเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน อาจมี
ส่วนหนึ่งที่มีลักษณะจำเพาะของแต่ละชุมชน ทั้งนี้เนื่องมาจากมีสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน
คนเลี้ยงไก่ชน ต้องเป็นทั้งเกษตรกร เป็นครูฝึก เป็นเภสัชกรเป็นแพทย์และพยาบาลอยู่ในตัวเสร็จ
สรรพ เพราะไก่ที่ได้นำเลี้ยง (การบำรุงเลี้ยง) ที่ดีแล้วย่อมมีโอกาสนะมากกว่าแพะ ส่วนหนึ่งก็มา
จากสายพันธุ์ไก่ชนซึ่งก็ขึ้นอยู่กับผู้เลี้ยงจะพัฒนาสายพันธุ์ของตนเองออกมาแก่ไหน ดังนั้นการ
เลี้ยงไก่ชนจึงเป็นพลวัต ดังนั้นจึงเห็นได้จากคำกล่าวของคนเลี้ยงไก่เพื่อคนเลี้ยงไก่ให้เข้าใจวิถีไก่ชน
ว่า “เขาค่อมอ เขารีนนังคอ” หมายถึง “ไก่ชนไม่มีแชมป์ที่แท้จริง” ดังนั้นการเลี้ยงไก่ชนจึงเป็นภูมิ
ปัญญาที่เรียนไม่มีวันจบ นอกจากผู้เลี้ยงจะเลิกเลี้ยง หรือตายเท่านั้น ดังนั้นจึงสอดคล้องกับ
แนวคิดของ เอกวิทย์ ณ ถลาง ที่กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ

วัฒนธรรมพื้นฐานของเรา การพัฒนาควรตั้งอยู่บนพื้นฐานที่มั่นคงของเราและหาสิ่งอื่นมาประดับประดาตามที่เหมาะสม หาใช่การพัฒนาที่ขาดลอยจากฐานเดิมของตนเองซึ่งจะทำให้โยกคลอนได้ง่าย รัฐบาลและสาธารณะควรทำความเข้าใจกับภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อนำไปสู่การพัฒนาชาติอย่างยั่งยืน จากความผิดพลาด ขาดความเข้าใจ ไม่เอาชุมชนชาวบ้านมาเป็นหลักในการพัฒนาประเทศชาติจึงเกิดภาวะวิกฤตเศรษฐกิจที่ผ่านมา สังคมไทยจึงหวนมาสู่รากฐานเดิม คือ เกษตรและชุมชน แต่เป็นรากฐานเดิมที่มีโลกาภิวัตน์เป็นบริบท จำเป็นจะต้องมีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาวะการณ์ที่เปลี่ยนไป ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคโนโลยีใหม่จะต้องถูกผสมผสานให้พอเหมาะเพื่อพัฒนาการผลิตและคุณภาพชีวิต จากแนวความคิดของณรงค์ เท็ชรประเสริฐ ที่อธิบายแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนว่า ขณะประเทศไทยตกอยู่ในกระแสโลกาภิวัตน์ หนึ่งครัวเรือนสองวิถีการผลิตจึงเป็นทางเลือกหนึ่งของชนบท วิถีการผลิตหนึ่งเพื่อกินเพื่อใช้ อีกวิถีการผลิตหนึ่งเพื่อเพิ่มรายได้เป็นตัวเงิน ชนบทก็จะพึ่งตัวเองได้ และในที่สุดจะเป็นฐานที่มั่นของระบบเศรษฐกิจแห่งชาติ ดังนั้นการนำภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชนมาสร้างทางเลือก หากทางออกให้กับชุมชน เป็นการสร้างฝันที่เป็นจริงของคนจนในชนบท เป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนกับชาวบ้านเพื่อนำไปสู่ชุมชนพึ่งตนเอง และเป็นการใช้ "ภูมิปัญญาสร้างคน เศรษฐกิจชุมชนสร้างชาติ" จึงจะเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนบนวิถีชีวิตไทยอย่างแท้จริง

การเลี้ยงไก่แบบชาวบ้านเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียง ลดการพึ่งพาภายนอก แม้ไม่ถึงกับร่ำรวย แต่คนในชุมชนก็จะมีวิถีชีวิตแบบพออยู่พอกินเป็นชุมชนที่พึ่งตัวเองได้ ดังนั้นการเลี้ยงไก่ชนจึงส่งผลกระทบโดยตรงต่อเศรษฐกิจของชุมชน เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวบ้านทั้งในทางตรงและทางอ้อมซึ่งสอดคล้องกับ เมธี พยอมยงค์ ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจชุมชนไว้สองแนวทาง ประการแรก คือ การทำมาหากิน โดยจะเน้นเพื่อกินและเพื่อใช้ภายในชุมชนของตนเองและชุมชนใกล้เคียงเป็นหลัก หากเหลือจึงขายเป็นรายได้ เป็นเศรษฐกิจที่ไม่พึ่งตลาดภายนอกทั้งในแง่ของผลผลิตที่จะขาย และปัจจัยการผลิตที่จะซื้อ โดยเป็นภูมิคุ้มกันที่สำคัญที่จะยังผลให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างสมดุลงัย เป็นฐานที่มั่นคงให้คนในหมู่บ้านมีอยู่มีกินไม่มีหนี้สินมากนัก และประการที่สอง คือ การทำมาค้าขาย ที่จำเป็นต้องมีการพึ่งพาสตลาดภายนอกเป็นหลักทั้งผลผลิตที่จะขายและปัจจัยการผลิตที่จะต้องซื้อ เป็นเศรษฐกิจของการแข่งขันเพื่อให้ได้เปรียบในทางการค้าจึงมีจุดสำคัญอยู่ที่ประสิทธิภาพการผลิตและคุณภาพผลผลิต หลังการต่อรองด้านการตลาด ความเท่าทันในข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะด้านการตลาด

การเลี้ยงไก่ชนของชาวบ้านเป็นการผลิตในชุมชนที่ตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของคนในชุมชนด้านต่างๆ เช่น ใช้เป็นอาหาร ใช้เป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมตาม

ความเชื่อ และเลี้ยงไว้เพื่อชน ที่เรียกว่า "ตีไก่" หรือ "ชนไก่" เป็นสิ่งสร้างความบันเทิงในเทศกาลงานบุญหรือยามว่างจากงานในไร่นา ต่อมาเมื่อมีการผลิตที่เกินความต้องการ ไก่ชนได้ถูกนำมาเป็นสินค้าทั้งในรูปของการแลกเปลี่ยนหรือซื้อขายภายในชุมชนและระหว่างชุมชน จะเห็นว่าไก่ชนเข้ามามีบทบาทและเกี่ยวข้องโดยตรงกับเศรษฐกิจของชุมชน ประการแรก คือ เป็นระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ที่ชาวบ้านสามารถผลิตได้เองโดยไม่ต้องลงทุนเป็นการประหยัดรายจ่าย ประการที่สอง คือ เป็นการเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวของเกษตรกรได้โดยตรง ไม่ว่าจะเป็น ไก่เนื้อ ไก่ชนหรือแม้กระทั่งไก่สวยงามตามอุดมทัศน์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพึ่งตนเองของกาญจนา แก้วเทพ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง โดยแบ่งการพึ่งพาตนเอง ออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ประการแรกการพึ่งตนเองในเชิงปัจเจกบุคคล คือ กิจกรรมทั้งหลายที่กระทำโดยระดับปัจเจกชน และครัวเรือนก็เพื่อบรรลุถึงการมีหลักประกันของการดำรงชีพของเรา ประการที่สองการพึ่งตนเองในลักษณะกลุ่ม คือ การที่สังคมมีการจัดระบบให้ประชาชนสามารถดำเนินการเพื่อตอบสนองความต้องการของตน ด้วยวิธีการช่วยเหลือตนเอง ด้วยความร่วมมือกับผู้อื่น ในสถานการณ์เดียวกัน ทั้งนี้โดยมีอิสระในการตั้งเป้าหมายและมีอิสระในการดำเนินการให้บรรลุ เป้าหมายโดยอาศัยความพยายามและกำลังของตน

จากสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันที่โรงงานอุตสาหกรรมได้ปิดกิจการลง เป็นสาเหตุให้คนว่างงาน ต้องอพยพกลับมายังถิ่นเดิมและหวนกลับมาสู่งานในภาคเกษตรกรรมอันเป็นรากฐานเดิมของสังคมไทย อาชีพเลี้ยงไก่ชนขายจึงเป็นอาชีพหนึ่งที่สามารถรองรับแรงงานส่วนนี้ได้เป็นอย่างดี อาจจะเป็นการเริ่มต้นที่ครอบครัวแล้วพัฒนาไปสู่ธุรกิจชุมชน โดยเริ่มจากการใช้แรงงานภายในครอบครัวในการเลี้ยง แล้วขยายไปสู่การใช้แรงงานภายในชุมชนและภายนอกชุมชน จากนั้นก็ขยายผลให้เป็นวงกว้างออกไปในอนาคตได้ เป็นการใช้ภูมิปัญญามาแก้ไขปัญหาในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของจากรูวรรณ ธรรมวัตร ที่ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาว่า การนำภูมิปัญญาพื้นบ้านมาใช้ในการพัฒนาชุมชนนั้น เกิดจากการพยายามแสวงหาทางเลือกให้ชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม ปัจจุบันการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นไปตามกระแสทุนนิยม มีการส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อค้าขาย เช่น ปลูกอ้อย มันสำปะหลัง ปอ ข้าว ข้าวโพด การผลิตเพื่อขายทำให้ขยายพื้นที่การเกษตร เกิดการทำลายป่าไม้ แหล่งน้ำ ลำธาร การผลิตเพื่อขายทำให้มีการโยกย้ายผลผลิตออกจากหมู่บ้าน ชาวบ้านได้รับผลตอบแทนไม่สมมูล ถูกเอารัดเอาเปรียบในตลาดการค้า กำไรตกอยู่ในมือพ่อค้าคนกลางมากกว่าตกอยู่ในมือของชาวบ้านผู้ผลิต พ่อค้าหรือราคาถูกแต่รายราคาแพง ชาวบ้านในกระแสทุนนิยมจึงประสบปัญหาหนี้สินเพราะต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ทั้งค่าน้ำ ค่ายาปราบศัตรูพืช ค่าแรง

งานและค่าเครื่องมือจักรกลการเกษตรต่างๆ ปัญหาที่ทำให้ต้องแสวงหาแนวทางที่เป็นทางรอดและทางเลือกของท้องถิ่น จึงมีการศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้าน ทั้งด้านทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรความรู้ เพื่อเลือกตัวแบบหรือแนวทางที่เหมาะสมแก่ชุมชน

การเลี้ยงไก่ชนเป็นได้ทั้งอาชีพเสริมและอาชีพหลัก สามารถนำมาแก้ไขการว่างงานในชนบท ตลอดจนสร้างให้เป็น "เศรษฐกิจชุมชน" ได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับแนวคิดของพระที่ปวีระพัฒน์นิรันดร์ เกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนว่า การพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นให้เข้มแข็ง โดยเริ่มต้นจากการปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาแบบแยกส่วน ไปสู่การบูรณาการ ซึ่งทุกส่วนมาความเชื่อมโยงกัน เมืองและชนบทไม่สามารถแยกส่วนจากกัน การพัฒนาเกษตรกรรมอุตสาหกรรมและบริการมีส่วนเกื้อกูลกัน ขณะเดียวกันควรสร้างโอกาสในการเรียนรู้ให้แก่คนในชุมชนด้วยการ "สร้างอาชีพที่หลากหลาย" โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยตัวเอง และสอดคล้องกับศักยภาพ ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ในการเพิ่มพูนความรู้ รายได้ ทรัพยากร และความเอื้ออาทรต่อกัน

ไก่ชนกับสภาพเศรษฐกิจชุมชนนี้ สะท้อนให้เห็นถึงการนำภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชนมาสร้างงาน สร้างเงินและสร้างอาชีพให้กับชุมชน เป็นทั้งอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการผลิตไก่ชนที่มีลักษณะอันพึงประสงค์ที่ตรงกับความต้องการของผู้เล่นและผู้เลี้ยงโดยตรงและอาชีพที่สืบเนื่องอื่นๆ เป็นลักษณะบูรณาการทางภูมิปัญญา แม้จะไม่สร้างความร่ำรวยมั่งคั่งให้กับชาวบ้าน แต่ชาวบ้านก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสุขสบายตามอัตภาพ คือ พอมีพอกิน หรือเป็นอาชีพเสริมที่ช่วยเพิ่มรายได้ สดรายจ่าย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ ที่กล่าวว่า การทำให้ชนบทพึ่งตัวเองได้และเป็นที่ยืนของเศรษฐกิจไทย จะต้องทำให้คนในชนบทมีความคิด "เป็นบุคคลเศรษฐกิจ" คือ รู้ว่าจะทำมาหากินอย่างไรและจะทำมาค้าขายอย่างไร เพราะในโลกปัจจุบันคนไทยไม่เพียงแต่รู้จักการทำมาหากินเท่านั้น แต่ต้องรู้จักทำมาค้าขายด้วย เนื่องจากมีสินค้าต่างๆ มากมายที่เป็นที่ต้องการของครัวเรือนผลิตเองไม่ได้ จำเป็นต้องไปซื้อเข้ามา หมายความว่า ด้านหนึ่งมีการผลิตเอง กินเอง ใช้เอง แต่ด้านหนึ่งต้องผลิตขายในตลาดให้ได้เงินมา เพื่อใช้เงินนั้นไปซื้ออย่างอื่น ชาวชนบทจึงต้องเรียนรู้ว่าจะผลิตอะไรจึงจะขายได้ และจะมีวิธีผลิตและวิธีขายอย่างไรจึงจะขายได้ และจะมีวิธีผลิตและวิธีขายอย่างไรถึงจะไม่ขาดทุน ดังนั้นจึงน่าจะพัฒนาการเลี้ยงไก่ชนให้เป็น "ธุรกิจชุมชน" ในชนบทเพื่อให้เป็นสถาบันธุรกิจของชาวไร่ชาวนา

การเลี้ยงไก่ชนนั้นสร้างรายได้ให้กับครอบครัวและชุมชนได้จริง ไม่ว่าจะขายได้จาก การเลี้ยงไก่ชนโดยตรงหรืออาชีพสืบเนื่องอื่นๆ และสามารถนำการเลี้ยงไก่ชนมาส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนได้ โดยที่ผู้เลี้ยงจะต้องบริหารเวลาให้เหมาะสม ไม่หมกมุ่นจนเสียงานประจำที่ทำอยู่ และไม่

เล่นการพนันให้เสียทรัพย์สินเงินทองจนต้องกู้หนี้ยืมสิน และถ้าคนเลี้ยงไก่ชนสามารถปรับกระบวนการเลี้ยงไก่ชนให้เหมาะสมกับภาวะและสภาวะทางสังคมในปัจจุบันได้ ไก่ชนก็สามารถถูกนำมายกขึ้นให้เป็นสัตว์เศรษฐกิจของชาวบ้านอีกชนิดหนึ่งได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเอง โดยจำแนกการพึ่งพาตนเองเป็น 2 ระดับ คือ ระดับแรก เป็นการพึ่งตนเองในระดับเลี้ยงชีพ ชุมชนสามารถผลิตได้เพียงพอในการเลี้ยงชีพ ผลิตทุกอย่างเฉพาะพอกินพอใช้และไม่สามารถผลิตได้มากเพราะยังด้อยวิทยาการ อาศัยเพียงทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ระดับที่สอง ชุมชนสามารถผลิตเพื่อเลี้ยงตนเองได้และสามารถนำผลผลิตที่เหลือออกไปแลกเปลี่ยนผลผลิตอย่างอื่น ทั้งนี้เพราะมีการใช้วิทยาการในการผลิตมากขึ้น

ในสังคมคนเลี้ยงไก่ชนในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นทั้งสามประเภทที่กล่าวมานี้ มีความผูกพันและเชื่อมโยงกันส่วนหนึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบผู้ซื้อกับผู้ขาย เพราะการซื้อขายไก่ชนเกิดขึ้นได้ทุกวันและทุกสถานที่ ราคาที่ซื้อขายนั้นไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับผู้ซื้อพอใจที่จะซื้อและผู้ขายพอใจที่จะขาย ส่วนหนึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดในฐานะญาติและเสมือนญาติโดยมีการแลกเปลี่ยนหยิบยืมสายพันธุ์ไก่ชนกันได้ หรือมีความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วน โดยเจ้าของไก่ชนเป็นคนเพาะพันธุ์ตั้งแต่แรก พอลูกไก่โตขึ้นจนสามารถแยกออกจากแม่ได้แล้ว จะนำไปฝากให้หุ้นส่วนที่มีสถานที่เลี้ยงปล่อยไว้ตามเรียกสวนไร่นา เมื่อไก่โตเป็นหนุ่ม อายุ 7-8 เดือน จึงไปเอากลับมาเลี้ยงชนโดยให้ค่าข้าว (ค่าเลี้ยงดู) ตัวละ 500-1,000 บาท หรือแล้วแต่จะตกลงกัน แต่กลุ่มสังคมเหล่านี้ส่วนมากจะเป็นผู้ผลิตมากกว่าที่จะเป็นผู้ซื้อ ความสัมพันธ์ของคนเลี้ยงไก่ชนนี้เป็นผลดีต่อสังคมอีกประการหนึ่งคือ เป็นการกระจายรายได้จากสังคมเมืองไปสู่สังคมชาวบ้านโดยองค์รัฐและเอกชนไม่ได้มีส่วนร่วม แต่เป็นไปเองโดยอัตโนมัติภายในองคาพยพของสังคมคนเลี้ยงไก่ชน ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีหน้าที่นิยมของ บรอนิสลอฟ มาลินอฟสกี (Bronislaw Malinowski) ที่กล่าวว่า การตอบสนองร่วมกันของสมาชิกในสังคม (Instrumental Needs) หมายถึง การทำงานร่วมกันของสมาชิกในสังคมเพื่อตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานทางร่างกาย และจิตใจ ก่อให้เกิดการก่อตั้งองค์กรและสถาบันทางสังคมต่างๆ ขึ้น เช่น การหาอาหาร ก่อให้เกิดการจัดตั้งระบบเศรษฐกิจเพื่อผลิตอาหาร การแลกเปลี่ยนและการกระจายอาหารออกไปยังสมาชิกของสังคม ความต้องการด้านการเจริญพันธุ์ก็ได้รับการตอบสนองโดยการจัดตั้งระบบครอบครัว การแต่งงานและระบบเครือญาติ

ความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้เลี้ยงไก่ชนในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเกี่ยวข้องโยงกันเป็นเครือข่ายโดยสิ่งที่รักร้อย ดึงดูด ให้สังคมนี้ต้องมีการทบปะสังสรรค์กัน โดยมีสื่อกลาง คือ ไก่ชน ดังนั้นไก่ชนจึงเปรียบเหมือนกับสื่อพื้นบ้านประเภทหนึ่งที่ทำให้คนเหล่านี้ซึ่งต่าง

เพศ ต่างวัย ต่างอาชีพ ต่างคุณวุฒิและวัยวุฒิ ให้มารวมกลุ่มเป็นสังคมคนเลี้ยงไก่ ซึ่งสอดคล้องกับสุพิศวง ธรรมพันทา ที่กล่าวไว้ว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมนั้นมีอยู่ 2 แบบคือ แบบปฐมภูมิ และแบบทุติยภูมิ ในสังคมผู้เลี้ยงไก่ชนก็มีทั้งความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบใกล้ชิด คู่ขนาน และส่วนตัว จนกระทั่งสมาชิกรู้สึกถึงความเป็นพวกเดียวกัน ซึ่งความสัมพันธ์รูปแบบนี้จะพบในครอบครัวและกลุ่มเพื่อน หรือความเป็นพวกเราและความสัมพันธ์แบบทุติยภูมิ เป็นความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการ มีลักษณะเป็นทางการแต่ห่างเหิน เพราะเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์เฉพาะตามบทบาทเพื่อผลประโยชน์ที่กำหนดไว้ ความสัมพันธ์ที่กล่าวมานี้ก่อให้เกิดกลุ่มพลังในสังคมของผู้เลี้ยงไก่ชน ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งกลุ่มพลังเหล่านี้หากรวมตัวกันแล้วจะสามารถขับเคลื่อนสังคมให้ไปทางใดทางหนึ่งก็ได้ และหากนำมาใช้ในการสร้างสรรก็จะเกิดผลดีและประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม

ปัจจุบันกีฬาชนไก่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายจนแปรเปลี่ยนจากกีฬาที่บ้าน การสังสรรค์ การไปเป็นอาชีพและเป็นธุรกิจ การเปลี่ยนแปลงมีเหตุปัจจัยจากทางด้านโครงสร้างประชากร ทรัพยากรและเทคโนโลยีซึ่งทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคมคนเลี้ยงไก่ชนในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ เจลีย์ว ฤกษ์จุฬิมิต ที่ได้เสนอแนวคิดว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนรูปแบบโครงสร้างทางสังคมและพฤติกรรมทางสังคม ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงมีทั้งเพิ่มสิ่งใหม่ขึ้นและการสูญสลายไปของสิ่งเก่า มีทั้งพลังที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพลังที่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลง บางส่วนเปลี่ยนแปลงช้าขณะที่บางส่วนเปลี่ยนแปลงได้เร็ว การเปลี่ยนแปลงในส่วนหนึ่งมักส่งผลกระทบต่อส่วนอื่นๆ ด้วย ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเร็วหรือช้าต่างกัน ได้แก่ สภาพแวดล้อม ธรรมชาติ ประชากร โลกทัศน์ นวัตกรรมและการเคลื่อนไหวของกระบวนการทางสังคม ทิศทางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหรือบางด้านเป็นแบบวัฏจักรหรือหมุนเวียนซ้ำรูปเดิมหรือมีความเจริญและความเสื่อมสลับกันแต่สังคมส่วนใหญ่มีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการที่มีความซับซ้อนขึ้นเรื่อยๆ การเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ละน้อยเป็นไปตามธรรมชาติ แต่บางส่วนเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบพัฒนา จะเห็นว่าสังคมการชนไก่ได้ปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่เป็นบริบทมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นมรดกทางสังคม และได้รับการพิสูจน์ซ้ำ จนกลายเป็นคติชนและปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านในที่สุด นอกจากนั้นไก่ชนจึงมิใช่เป็นเพียงแต่กีฬาที่บ้านแต่เป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านและเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย

ภายใต้เงื่อนไขทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและการปกครองได้เปลี่ยนแปลงไปตามนัยแห่งการทำประเทศให้ทันสมัย วัฒนธรรมการชนไก่ก็ต้องปรับตัวเองให้สอดคล้องและกลม

กลืนเพื่อให้เหมาะสมกับภาวะและสภาวะ ในปัจจุบันยังมีผู้คนอีกส่วนหนึ่งที่นิยมชมชอบติดสากการต่อสู้อองไก่ชนเพราะมีทั้งความตื่นตัวเร้าใจ ตะใจและได้ส่งเสียงร้องเชียร์ไก่ของตัวเองอย่างสนุกสนานเหวี่ยง แต่สิ่งหนึ่งที่เป็นอัตลักษณ์ของคนรักไก่ชน ก็คือ จากคำพูดทุกประโยคที่เราบอกไก่ สอนไก่ให้เข้าเชิงชนนั้นเราจะเรียกคำแทนไก่เราว่า "ลูก" ทุกคำ เช่น เขาตีลูก บิ๊กเข้าไปลูก เดินตีลูก จิกตีลูก ตีตีลูก ฯลฯ แสดงให้เห็นคนกับไก่มีความรักและผูกพันต่อกันอย่างลึกซึ้ง จนเหมือนไก่อยู่ในฐานะเป็นลูกของตนเอง ในปัจจุบันวัฒนธรรมการชนไก่แม้จะถือว่าเป็นวัฒนธรรมพื้นถิ่น แต่ก็ไม้อาจที่จะเหือดหายไปจากสังคมไทยได้โดยง่าย เพราะมีความผูกพันโยงใยและมีรากลึกอยู่กับสังคมไทยมานาน ซึ่งสอดคล้องกับจูเลียน สตวูด (Julian Steward) อธิบายความคิดแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมกับสภาพแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น โกล้ชิดและส่งผลกระทบต่อกันและกันอย่างแยกไม่ออก ในยุคสมัยที่พัฒนาการด้านเทคโนโลยียังอยู่ในระดับต่ำมนุษย์จำเป็นต้องปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม และทำให้สภาพแวดล้อมเป็นตัวกำหนดรูปแบบของวัฒนธรรม แต่เมื่อเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้ามากขึ้น มนุษย์ย่อมมีศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงหรือดัดแปลง สภาพแวดล้อมได้มากขึ้น อิทธิพลของสภาพแวดล้อมก็เริ่มถดถอยลง แต่หากรูปแบบและลักษณะของวัฒนธรรม ประเพณีและค่านิยมและค่านิยมในอดีต ตลอดจนวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างจะยังคงอยู่และได้รับการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

การเลี้ยงไก่ชนนั้นเริ่มต้นจากสังคมชาวนาน เป็นการผลิตอาหารที่ทำให้ชาวนานมาพบปะกัน จึงมีฐานะเป็นเพียงสี่พันบ้านหรือเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านซึ่งใช้กับชาวนานเพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น ต่อมาการชนไก่เริ่มได้รับความนิยมจากคนในสังคมเมืองจากการเล่นเพื่อสันตนาการได้กลายมาเป็นการแข่งขันที่หวังผลในการพนันมากขึ้น มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ นับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านนวัตกรรมที่มีอิทธิพลให้ไก่ชนจากสี่พันบ้านมาเป็นสี่พันเมืองหรือกลายมาเป็นวัฒนธรรมเมืองและการชนไก่ได้มีการขยายพื้นที่เป็นระดับประเทศกลายเป็นสื่อสากลหรือวัฒนธรรมสากลในที่สุด จากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของคนเลี้ยงไก่ชนในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมของคาร์กิง และบัลลันติน (Cargan and Ballantine) ซึ่งได้อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบ ทางวัฒนธรรม ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของวิถีประชา จารีตประเพณีและองค์ประกอบอื่นๆ ทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นจากอิทธิพลของปัจจัยหลัก คือ การแพร่กระจาย การประดิษฐ์และการค้นพบ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและความสัมพันธ์ทางสังคม ส่งผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งวิถีชีวิตทางสังคมและวิถีชีวิตส่วนบุคคล

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากที่ได้วิจัยเรื่อง ไก่ชนกับวิถีชีวิตไทย ศึกษากรณีอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

5.3.1 การเลี้ยงไก่ชนเป็นการช่วยประหยัดรายจ่ายเพิ่มรายได้ก็จริง แต่ผู้เลี้ยงไก่ชนควรแบ่งเวลาความรับผิดชอบตนเอง ต่อครอบครัวและต่อไก่ชนให้เป็น ไม่เช่นนั้นแล้วจะเกิดปัญหาครอบครัวตามมา และงานที่ทำประจำก็จะเกิดความเสียหาย

5.3.2 ควรใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ในการเลี้ยงไก่ชนเพิ่มขึ้น เพื่อเป็นการสร้างงานในอาชีพที่สืบเนื่องอื่นๆ ให้เป็นรายได้ของชุมชนอีกทอดหนึ่ง เช่น ผลิตยาสมุนไพรใช้และขายเองในชุมชน เป็นต้น

5.3.3 การเล่นการพนันควรให้มีแต่น้อย หรือไม่มีเลยในชุมชน ควรผลิตไก่ชนขายเพื่อมูลค่าเพิ่ม บริโภคภายในครัวเรือนในชุมชน ขายเป็นไก่เนื้อ จึงจะเป็นรายได้ที่แน่นอนเท่านั้น

5.3.4 ควรให้มีสนามทดลองสายพันธุ์ไก่เพื่อเพิ่มมูลค่าที่แท้จริง โดยไม่มีการพนันเข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะสนามทดลองไก่มีส่วนทำให้ไก่ชนมีมูลค่าและผู้รักษากฎหมายต้องให้สิทธิ์ชาวบ้านในการทดลองไก่ของเขาเอง

5.3.5 ควรมีการวิจัยการนำสมุนไพรมาใช้กับไก่ชน ไม่ว่าจะเป็นการบำรุงเลี้ยงและแนวทางการป้องกันและรักษาโรคในไก่ชน

5.3.6 ควรมีการวิจัยการนำเข้าไก่ต่างประเทศเข้ามา เพื่อการพัฒนาสายพันธุ์ไก่ชนในประเทศไทย จะมีผลกระทบต่อสายพันธุ์ไก่ไทยอย่างไรบ้าง

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กนก ผลารักษ์ และคณะ. การปรับปรุงการเลี้ยงไก่พื้นเมืองระดับหมู่บ้าน ของนิคมสร้างตนเอง. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2528.
- กนก ผลารักษ์และคณะ. การศึกษาหาวิธีการปรับปรุงการเลี้ยงไก่พื้นเมืองในชนบท. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2521.
- กรมการปกครอง, สำนักงานอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานอำเภอ. ขอนแก่น : เอกสารจัดสำเนา, 2545.
- กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ. การพึ่งตนเองศักยภาพในการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองสาส์น, 2530.
- เกรียงไกร เจริญวงศ์ศักดิ์. กระบวนทัศน์วัฒนธรรมไทยต้นตอเศรษฐกิจจดถอย. กรุงเทพฯ : ชัคเรสมิเดีย, 2541.
- เกรียงไกร ไชยประการ. การศึกษานาแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตไก่พื้นเมือง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาสัตวศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2531.
- เกรียงไกร ไชยประการ และคณะ. การพัฒนาการผลิตไก่พื้นเมืองและไก่ลูกผสมพื้นเมือง. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2541.
- เกรียงไกร ไชยประการ และคณะ. ไก่พื้นเมืองและไก่ลูกผสมพื้นเมือง : อดีตและปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.
- คุรุราชันย์ (นามแฝง). ความรู้เรื่องไก่ชน. สยามไก่ชน 1 (พฤษภาคม 2544) : 10-11.
- เศตุสยา (นามแฝง). ตำราคู่มือลักษณะและวิธีบำรุงเลี้ยงไก่ชน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงธน, 2530.
- โมษิต เทียงทองกุล. ไก่บ้านแก้งจน. กรุงเทพฯ : มติชน, 2542.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. ภูมิปัญญาอีสาน 2. ชุมลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, 2536.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนวัฒนธรรมไทยกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.
- _____. บ้านกับเมือง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- _____. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : ต้นไทร, 2540.

- จักรทิพย์ นาดสุภา และคณะ. ทฤษฎีและแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนชนชาวนา. กรุงเทพฯ : โครงการวิจัยที่พรรค, 2541.
- จักรทิพย์ นาดสุภา และคณะ. สถานภาพไทยศึกษา : การสำรวจเชิงวิพากษ์. กรุงเทพฯ : โอ. เอส, 2543.
- เฉลิม ยงบุญเกิด. ขนบธรรมเนียมประเพณีของเงินละ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มติชน, 2543.
- เจดีย์ว ปิยะชน. มรดกเครื่องปั้นดินเผาไทย ตุ๊กตาและประติมากรรม. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2544.
- เจดีย์ว ฤกษ์จุฬิมล. มนุษย์กับสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2542.
- ชลิต ชัยครรชิต. ขอนแก่น ภูมิหลังบ้านเมืองตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงพุทธศตวรรษที่ 19. ขอนแก่น : ศูนย์วัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2534.
- ชัยพร สร้อยคำ และคณะ. การศึกษาปัญหาพื้นฐานในการเลี้ยงสัตว์ปีกในหมู่บ้าน. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2543.
- ชาติ ไชยณรงค์. ไก่ชน. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : ฐานเกษตรกรรม, 2543.
- เจดีย์ว รัตนเศรษฐากุล และคณะ. การศึกษาความต้านทานโรคในไก่พื้นเมืองที่ให้วัคซีนและไม่ให้วัคซีนป้องกันโรค. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2525.
- เจดีย์ว รัตนเศรษฐากุลและบัญญัติ เหล่าไพบุลย์. การปรับปรุงการเลี้ยงไก่พื้นเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : การป้องกันโรคและการกำจัดพยาธิภายนอก. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2529.
- เจดีย์ว รัตนเศรษฐากุล และคณะ. การศึกษาการใช้ยาพื้นบ้านรักษาสัตว์ใน 3 จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2534.
- เจดีย์ว รัตนเศรษฐากุล และคณะ. รายงานการวิจัย เรื่อง การเผยแพร่เทคโนโลยีการผลิตไก่พื้นเมืองและลูกผสม. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2541.
- ฐะปะนีย์ นาคทรรพ์. ชุมชนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ฉบับ แจ็ก..อี..แจ็ก..แจ็ก. กรุงเทพฯ : ผู้จัดการเด็ก, 2533.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. การพึ่งตนเองในการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองสาธิต, 2529.

- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. ธุรกิจชุมชนเส้นทางที่เป็นไปได้. กรุงเทพฯ : สำนักงานสนับสนุนการวิจัย, 2542.
- ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. ความเป็นมาและการจัดการปกครอง ใน ขอนแก่น. กรุงเทพฯ : มังกร, 2529.
- เต็ม วิชาคย์พจนกิจ. ประวัติศาสตร์อีสาน เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ 2 . กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2515. หน้า 324-329.
- ทองสุร เศรษฐภูมิรินทร์. ประวัติศาสตร์ระบอบ พระยานครศรีบริรักษ์. พิมพ์ครั้งที่ 2 ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภรณ์, 2509. หน้า 23.
- เทอดศักดิ์ คำเหม็ง และคณะ. การจัดการเลี้ยงกกกลูกไก่พื้นเมือง. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2535.
- ประสงค์ วิริยะภาต. ภาวะเศรษฐกิจและการเงินจังหวัดขอนแก่น. ใน เอกสารการประชุม ประเมินสภาพเศรษฐกิจจังหวัดขอนแก่น ปี พ.ศ. 2543, หน้า 13. 2 มีนาคม 2544. ขอนแก่น : ธนาคารแห่งประเทศไทย, สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ธนินท์ เจียรวนนท์. มุมมองไก่พื้นเมืองไทย. สัตวบาล. 7 (กรกฎาคม 2540) : 67-72.
- ธำรงค์ศักดิ์ พลบำรุง. การเลี้ยงไก่พื้นเมือง. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2531.
- ธีรยุทธ ชัยนการ. เที้ยวเมืองขอนแก่น. ใน เทศกาลไหมและประเพณีผูกเสี่ยว, หน้า 16-21. ขอนแก่น : ม.ป.ท., 2526.
- นฤมล ชัยมงคล และเชิดชัย กำวิจิตรรัตนโยธา. การดูแลสุขภาพสัตว์ปีก. กรุงเทพฯ : ชุมชมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2544.
- นฤมิตร ตลอดจน. วิจัยไทยศึกษา ไทย-จีนศึกษา. กรุงเทพฯ : โอเคียนสโตร์, 2543.
- นิคม ชมภูทอง. วิธีการและขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา. มหาสารคาม : โรงพิมพ์อภิชาติ, 2545.
- นิพนธ์นิติธรรม, หลวง. ชนชาติไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2520.
- นิสิต ตั้งตระการพงษ์. ไก่ชนพระนเรศวรมหาราช. พิษณุโลก : โรงพิมพ์สำนักไทย, 2535.
- บรรชร กล้าหาญ. การเรียนรู้ของเกษตรกรด้านการจัดการการเกษตรแบบผสมผสาน. วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีเชียงใหม่ กองวิทยาลัยเกษตรกรรม กรมอาชีวศึกษา, 2541.
- บัญญัติ เหล่าใหญ่ชัย และคณะ. การศึกษารูปแบบการเกษตรแบบผสมผสาน : การเลี้ยงไก่ไข่ร่วมกับการเลี้ยงปลา. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2540.

- บัญญัติ เหล่าไพบูลย์ และคณะ. การศึกษาปรับปรุงการเลี้ยงไก่พื้นเมืองภาคตะวันออก
เจียงเหนือ. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2542.
- บัญญัติ เหล่าไพบูลย์และสุวัฒน์ จิตปราณีชัย. การศึกษาเกี่ยวกับการผลิตไก่พื้นเมืองใน
หมู่บ้านของอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น,
2542.
- บุญเทียน ทองประสาน. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในงานพัฒนา. กรุงเทพฯ : สภาคทอคลิก
แห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2531.
- บัว ดวงศรี. นักเลี้ยงไก่ชน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุปิตส์, 2542.
- ประกอบ ไช้ประการ. พระมหากษัตริย์ไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รวมการพิมพ์, 2519.
- ประมวศ พิมพ์เสน. บันทึกประวัติศาสตร์เมืองขอนแก่น. ขอนแก่น : โรงพิมพ์พระธรรมจันต์,
2541.
- ประมวศ พิมพ์เสนและคณะ. สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมป่าเขียวขอนแก่น. ขอนแก่น : ขอนแก่น,
2541.
- ประยูร ทิศนาคะ. สมเด็จพระนเรศวรจันทรบุรีออกอากาศ. กรุงเทพฯ : สำนักงานหอสมุดแห่ง
ชาติกลาง, 2513.
- ประเวศ วะสี. การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์, 2536.
- ประสิทธิ์ ประคองศรี และวิรัช คุงคะจันทร์. การประเมินผลโครงการปรับปรุงการเลี้ยงไก่
พื้นเมืองในหมู่บ้าน ปี2522. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2523.
- ปรีชา ลักขณพฤชา. ไก่ชน 2. : กรุงเทพฯ : สัตว์เศรษฐกิจแมกกาซีน, 2542.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน,
2539
- พน นิลผึ้ง. คัมภีร์ไก่ชน. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., 2543.
- _____ อินไซด์ไก่ชน. กรุงเทพฯ : อาทิสท์, 2544.
- พรานดีม (นามแฝง). เหลือเชือรนในหลุมผี. เขียนไก่ชน 2 (เมษายน 2544) : 14-15.
- พลาดิษฐ์ และคณะ. การละเล่นของเด็กไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ปัญญาสยาม, 2537.
- พิชญวิรัตน์ แสนไชยสุริยา. การศึกษาสมรรถนะการผลิตไก่ในรุ่นลูก (F1)ของไก่พื้นเมืองที่มี
ลักษณะสีขนแตกต่างกัน. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2542.

- ทิพยา นามแดง. ปัจจัยที่มีผลต่ออัตราการตายของไก่พื้นเมือง ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต สาขาสัตวศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2534.
- ไพโชค ปัญจะ. การศึกษาระดับโปรตีนที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของไก่พื้นเมืองช่วงอายุ 0-6 , 7-12 , และ 13-18 สัปดาห์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (รังสิต), 2542.
- ไพบูลย์ นูรณ์รักษ์. หมอไก่ชน. เขียนไก่ชน 2 (มีนาคม 2544) : 13-15.
- ไพรัตน์ ศรีแดง และคณะ. การศึกษารูปแบบการให้วัคซีนไก่พื้นเมืองในสภาพแวดล้อมหมู่บ้าน. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2541.
- ไพศาล เหล่าสุวรรณ. พันธุศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2535.
- ปานพงค์ ประภาพรพิทักษ์. ตำนานไก่ชน. กรุงเทพฯ : ไทลิน, 2544.
- ไก่ชนเมืองสยาม. กรุงเทพฯ : วันชนะ, 2544.
- เมธี พยอมยงค์. www.ngo.net.or.th/web, 14 กันยายน 2545.
- ยศ สันตสมบัติ. มนุษย์กับวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.
- ยูวัฒน์ วุฒิเมธี. www.ubu.ac.th : มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2543.
- เริงฤทธิ์ ทองศิริรัตน์. โรคคอกดอกเรื้อรัง. เพื่อนไก่ชน 1 (กรกฎาคม 2543) : 43-44.
- วิทยากร เชียงกุล. เศรษฐศาสตร์มิติใหม่. กรุงเทพฯ : โครงการวิถึทรรศน์, 2542.
- วิเศษ อัครวิทยากุล. การเลี้ยงไก่ชน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2539.
- วุฒิพงษ์ ปรมัตถากร และอารี ปรมัตถากร. วิทยาศาสตร์การกีฬา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2539.
- ศักดิ์สิทธิ์ ธงไชย. เชียงไก่ชนไทย. กรุงเทพฯ : สัตว์เศรษฐกิจแมกกาซีน, 2542.
- สงกานต์ ศิลลามา. เมืองไทย ไก่ชน ไก่แจ้ ไก่สวยงาม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธีระฟิล์มและไซเท็กซ์, 2544.
- สถาพร ขวัญยืนและคณะ. แหล่งโบราณคดี ใน ขอนแก่น. กรุงเทพฯ : มังกร, 2529.
- สมชื่น เชี่ยวสกุล. ภูมิหลังและคติชนวิทยาที่เกี่ยวข้องกับสถานที่สำคัญของชุมชนเมืองรอบบึงแก่นนคร. ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2538.

- สมพร เทพสิทธิ์า. การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาสังคมและการพัฒนาคน : ศาสนากับการศึกษา. กรุงเทพฯ : สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2539.
- สมพร พรหมพิศาธร. คู่มือกฎหมายการพนัน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : พี.เจ.โปรเซสเซอร์, 2538.
- สมบัติ จำปาเงิน. กีฬาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ดันฮ้อ แกรมมี, 2540.
- สรรเพชญ บุญเหลือ. การศึกษาวิธีการจัดการและระดับโปรตีนในอาหารเพื่อเพิ่มผลผลิตไก่พื้นเมือง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาสัตวศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2532.
- สาร ตาระทัศนานันท์. การละเล่นพื้นบ้านท้องถิ่นจังหวัดเลย. เอกสารรายงานโครงการศูนย์ศิลปวัฒนธรรม จังหวัดเลย, วิทยาลัยครูเลย, 2529.
- สิริวัฒน์ คำวันสา. อีสานปริทัศน์ (อีสานคดี ๒). กรุงเทพฯ : กรุงสยาม, 2523.
- สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. รายงานประจำปี 2522 โครงการวิจัยการปรับปรุงและส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ปีกในชนบท ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ขอนแก่น : ม.ป.ท., 2522.
- ลำลี รักสุทธิ. ฮีตสิบสองคองสิบสี่. กรุงเทพฯ : พัฒนาศึกษา, 2544.
- สุจารี จันทรสุข. การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น. การศึกษาแห่งชาติ. (กันยายน 2534) : 10-11.
- สุจินต์ สิมารักษ์. สรีรวิทยาการสืบพันธุ์ของสัตว์ปีก. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2532.
- สุพัตรา สุภาพ. สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 20. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2541.
- สุพิศวง ธรรมพันทา. มนุษย์กับสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ภูมิไทย, 2543.
- สุเมธ ดันติเวชกุล. ได้เบื่องพระสุคลบาท. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : มติชน, 2544.
- สุริชัย หวันแก้ว. สังคมและวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- สุริยา บุญยศิริชัย. ลีลาไก่ชน ชุด 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วันชนะ, 2544.
- เสรี พงศ์พิศ. คินสุรากเหง้า. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เทียนวรรณ, 2529.
- เสรี พงศ์พิศ. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์, 2536.

- หัง พนมไพร(นามแฝง). โรคหนองไก่ชน. เพื่อนไก่ชน 1 (กันยายน 2543) : 49-50.
- เหลืออง อานนท์ (นามแฝง). เคล็ดลับสำหรับโบราณ ฟักไข่ให้ได้ไก่เก่งแบบเขมร. สนามไก่ชน 1 (18 สิงหาคม 2543) : 20-21.
- อนุชา แสงโสมณ. การฟักไข่และการจัดการโรงฟัก. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2539.
- อภิรัช รัตนวราหะ. การคัดเลือกในลูกไก่และสัตว์ปีกบางชนิด. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สหมิตร ออฟเซต, 2537.
- _____. ไก่ชน เทคนิคการผสมพันธุ์และการเลี้ยงดู. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สหมิตรออฟเซต , 2541.
- _____. ไก่พื้นเมือง : ผลผลิตของชาติที่ถูกมองข้ามไป. สัตวบาล. 34 (มีนาคม 2526) : 33-36.
- _____. ไก่พื้นเมืองสัตว์เศรษฐกิจระดับชาวบ้าน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มติชน, 2541.
- _____. ศาสตร์และศิลป์การเลี้ยงไก่ชน. กรุงเทพฯ : มติชน, 2541.
- อภิชาติ ทองอยู่. ฟังตนเองในชนบท : อีกรูปหนึ่งของการทบทวนโลกทัศน์แห่งการฟังตนเอง. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2531.
- อวิรุทธ์ วงศ์อุปราช. กฎหมายไทยไก่ชน. เขียนไก่ชน 2 (เมษายน 2544) : 47-48.
- อ.สัมฤทธิ์ (นามแฝง). ฤกษ์และกำลังวันเขียน. เขียนไก่ชน 2 (มีนาคม 2544) : 70.
- อาคม เศรษฐวงศ์. หัวเชื้อแก้วชน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.
- อาจารย์ระกุกกะโต (นามแฝง). คาถาเสกปัญญาของไก่ชนเก่ง. เขียนไก่ชน 2 (เมษายน 2544) : 28-29.
- อำนาจ เดี่ยวธารากุล และคณะ. การผสมและคัดเลือกพันธุ์ไก่เนื้อพื้นเมือง สถานีบำรุงพันธุ์สัตว์ มหาสารคาม. รายงานการวิจัย กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2540.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. เพื่อความเข้าใจในวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2534.
- _____. ภาพรวมภูมิปัญญาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์, 2544.
- _____. ภูมิปัญญาอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์, 2544.
- อุดม บัวศรี. ขอนแก่น ๒๐๐ ปี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ฟิวเจอร์เพรส, 2540.
- อุรลักษ์ณ์ สีกิรบุตร. มณฑลอีสานและความสำคัญในประวัติศาสตร์. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต แผนกประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

บรรณานุกรมตีพิมพ์

บรรณานุกรมสัมภาษณ์

- คำตัน ทองสัน. เจ้าของฟาร์มยูงทอง สาขาขอนแก่น บ้านพรสวรรค์ ตำบลบ้านเปิด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 20 กรกฎาคม 2543.
- คำสวน พลเชียงสา. เจ้าของโก๋ขน บ้านโนนม่วง ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 9 พฤษภาคม 2544.
- จงดี ศรีธรรมบุญ. เจ้าของร้านจำหน่ายเวชภัณฑ์โก๋ขน สนามชนไก่ ตลาดนัด ก.ไก่ บ้านพรสวรรค์ ตำบลบ้านเปิด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 5 พฤษภาคม 2545.
- จิม แก้วคง. ผู้รู้เรื่องโก๋ขน บ้านดอนบม ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2545.
- เจริญ พงศ์พิศ. เจ้าของกิจการเพาะเลี้ยงโก๋ขน ถนนศรีจันทร์ ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2545.
- ขอบ ตาทอง. ผู้เลี้ยงโก๋ขน บ้านโนนม่วง ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2545.
- รัชชัย ทองเล็กวงษ์. เจ้าของโก๋ขน ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 9 พฤษภาคม 2544.
- ณรงค์ เทศังว. เจ้าของโก๋ขน ตลาดพุนผล ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2545.
- ณรงค์ พรนิคม. เจ้าของโก๋ขน ชุมชนมิตรภาพ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 9 พฤษภาคม 2544.
- ทองดี ไชยกำเนิด. ผู้รู้เรื่องโก๋ขน ชุมชนหัวถนน ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2545.
- ทองดี สมหนองไธย. เจ้าของโก๋ขน บ้านดอนช้าง ตำบลดอนช้าง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 3 พฤษภาคม 2544.
- ทองสุข ดีโพธิ์. กรรมการสนามชนไก่ ตลาดนัด ก.ไก่ บ้านพรสวรรค์ ตำบลบ้านเปิด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2544.
- ธีรชัย พลเสนา. ผู้เข้าร่วมการชนไก่ บ้านกุดกว้าง ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 7 มิถุนายน 2545.

- น้อย บุญตาแสง. บิดาผู้เลี้ยงไก่ชน ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2545.
- นิกุล บุญพูน. เจ้าของไก่ชน บ้านหนองหิน ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 29 เมษายน 2544.
- นิยม ช่วงสิมมา. เจ้าของไก่ชน บ้านสะอาด ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 29 เมษายน 2544.
- นิวัฒน์ นามบุตร. เจ้าของไก่ชน บ้านดอนบม ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2545.
- บัญญัติ เหล่าใหญ่ชัย. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาสัตวศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 26 มกราคม 2545.
- บัวเรียน ศิลาวีเศษ. ภรรยาผู้เลี้ยงไก่ชน บ้านหนองแวง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 9 พฤษภาคม 2544.
- บัวลัย ฟองพุ่ม. เจ้าของไก่ชน บ้านแดงน้อย ตำบลบ้านพุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2545.
- เบ็ง บุญตาแสง. ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม 2545.
- บุญ โคตรนาคำ. ผู้ประกอบอาชีพสถานสุ่มไก่ บ้านโคกสี ตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2545.
- บุญมี มณีนาถ. เจ้าของไก่ชน บ้านสะอาด ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 3 พฤษภาคม 2544.
- บุญเรือง ศรีหนองบัว. ภรรยาเจ้าของไก่ชน บ้านหนองใหญ่ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 9 มิถุนายน 2545.
- บุญสาร สีตาการ. เจ้าของไก่ชน บ้านหนองราม ตำบลบ้านเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 8 กรกฎาคม 2545.
- บำรุง ถวิลเชื้อ. ผู้เข้ามการชนไก่ บ้านหนองแวง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 15 มิถุนายน 2545.
- ประดิษฐ์ คำวันชา. ผู้เลี้ยงไก่ชน บ้านโนนหัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 7 มีนาคม 2544.

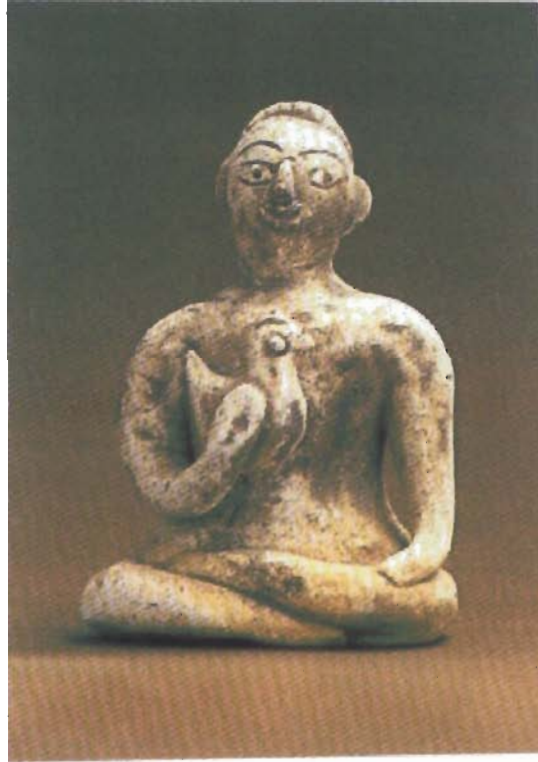
- ประมวล อ่าง. เจ้าของไร่ชนบ้านหนองหลุม ตำบลแดงใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.
สัมภาษณ์, 9 พฤษภาคม 2544.
- ประมวล พิมพ์เสน. อาจารย์ประจำโรงเรียนกัลยาณวัตร ตำบลโนนเมือง อำเภอเมือง จังหวัด
ขอนแก่น. สัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2545.
- ประยูร ไพธิชัย. เจ้าของค้าขายไก่ชนหนุ่มเจ้าถิ่น บ้านหนองกง ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัด
ขอนแก่น. สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2545.
- ประสถาน จิตรประพจน์. เจ้าของไร่ชน บ้านโนนเวียง ตำบลบ้านค้อ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.
สัมภาษณ์, 3 พฤษภาคม 2544.
- ประหยัด โยทองยศ. ผู้เข้าร่วมการชนไก่ บ้านเมืองเก่า ตำบลโนนเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.
สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน 2545.
- ปรายเทพ เทพไกรวัลย์. เจ้าของไร่ชน บ้านหว่า ตำบลบ้านหว่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.
สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน 2545.
- ปริญญา มาเจริญ. ผู้รู้เรื่องไก่ชน ชาวชุมชนตามเหลี่ยม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์,
15 มีนาคม 2545.
- พลาวิต หล้าวงษ์. เจ้าของไร่ชน บ้านโนนหัน ตำบลโนนเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.
สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2545.
- เพชร สีแพงเลิศ. ผู้อยู่อาศัยใกล้กับปอนไก่ชนนายประมวล ถนนศรีจันทร์ ในเขตเทศบาลนคร
ขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 7 มิถุนายน 2545.
- เพชรผล พันธุ์ผาง. เจ้าของไร่ชน บ้านโนนม่วง ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.
สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2545.
- ภมร พุทธสอน. มือน้ำหนุ่มหนุ่มเจ้าถิ่น บ้านหนองกง ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.
สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2543.
- ภัทรภรณ์ ศรีเจริญ. ผู้อาศัยในเขตเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.
สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2545.
- ภาคิน พลเสนา. ผู้เข้าร่วมการชนไก่ บ้านกุดกว้าง ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.
สัมภาษณ์, 9 มิถุนายน 2545.
- ยศ วรสิงห์. เจ้าของไร่ชน บ้านดอนบม ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์,
10 มกราคม 2543.

- ยอดยิ่ง จันทนพิมพ์. ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 15 มกราคม 2545.
- ยุทธชัย นนทะปะ. เจ้าของไร่ชน บ้านกุดนางทุย ตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 9 พฤษภาคม 2544.
- เรต้า จันทรเหลือง. เจ้าของไร่ชน บ้านศิลา ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 9 พฤษภาคม 2544.
- วิไล อภัยชา. ภรรยาผู้เลี้ยงไก่ชน บ้านพรสวรรค์ ตำบลบ้านเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 9 พฤษภาคม 2545.
- วีระ สุดชา. เจ้าของไร่ชน บ้านชะอาด ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 3 พฤษภาคม 2544.
- วีระ สุวรรณคร. เจ้าของไร่ชน บ้านเกษร ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2545.
- วิรัตน์ เขียมเมืองปัก. ผู้บริหารสนามชนไก่ ตลาดนัด ก.ไก่ บ้านพรสวรรค์ ตำบลบ้านเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2545.
- วัฒนาศีหาบุตร. บุตรชายผู้เลี้ยงไก่ชน บ้านหนองใหญ่ ตำบลโนนเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 9 มิถุนายน 2545.
- วัลลภ ศรีไชโย. กรรมการสนามชนไก่ ตลาดนัด ก.ไก่ บ้านพรสวรรค์ ตำบลบ้านเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 3 พฤษภาคม 2544.
- วิลาวัลย์ ไหมวันทา. ภรรยาผู้เลี้ยงไก่ชน บ้านคำไฮ ตำบลบ้านเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 9 มิถุนายน 2545.
- วิไล อภัยชา. ภรรยาผู้เลี้ยงไก่ชน บ้านพรสวรรค์ ตำบลบ้านเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 9 พฤษภาคม 2544.
- ศราวุธ คำสิงห์. เจ้าของไร่ชน บ้านทุ่ม ตำบลบ้านทุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 18 กรกฎาคม 2545.
- ศุภกร ภูคำแสน. เจ้าของค่ายไก่ชนเจ้าปู่ทองคำ บ้านหนองแวง ตำบลโนนเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2545.
- สงบ รัชยุ่น. กรรมการสนามชนไก่ ตลาดนัด ก.ไก่ บ้านพรสวรรค์ ตำบลบ้านเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2545.

- สงกรานต์ อภัยชา. ผู้เลี้ยงไก่ชนฟาร์มขุนทอง สาขาขอนแก่น บ้านพรสวรรค์ ตำบลบ้านเปิด
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 29 เมษายน 2544.
- สมควร นามเปื่อย. เจ้าของร้านขายสุ่มไก่ชนริมถนนมิตรภาพ ตำบลสำราญ อำเภอเมือง จังหวัด
ขอนแก่น. สัมภาษณ์, 5 สิงหาคม 2545.
- สมพร เสรีอภินันท์. เจ้าของไก่ชน บ้านเมืองเก่า ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.
สัมภาษณ์, 9 พฤษภาคม 2544.
- สมาน อินทรประพงษ์. เจ้าของไก่ชน บ้านหนองบัวดีหมี ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัด
ขอนแก่น. สัมภาษณ์, 3 พฤษภาคม 2544.
- สัมฤทธิ์ สีหาบุตร. เจ้าของไก่ชน บ้านหนองใหญ่ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.
สัมภาษณ์, 9 มิถุนายน 2545.
- สุชิน ตั้งศิริ. เจ้าของไก่ชน บ้านหนองโจด. ตำบลบ้านเปิด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.
สัมภาษณ์, 3 พฤษภาคม 2544.
- สุทจน์ คำหารพล. กรรมการสนามชนไก่ ตลาดนัด ก.ไก่ ตำบลบ้านเปิด บ้านพรสวรรค์ อำเภอ
เมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2544.
- สุพล ภูไกรวงษ์. ตำรวจชุมชน บ้านหนองกง ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์,
15 ตุลาคม 2544.
- สุวรรณ คำพิลา. เจ้าของกิจการร้านขายไก่สด ตลาดบ้านคำไฮ ตำบลบ้านเปิด อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น. สัมภาษณ์, 4 พฤษภาคม 2545.
- สุวิทย์ สิทธิไกรพงศ์. เจ้าของฟาร์มเทพารักษ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.
สัมภาษณ์, 16 กันยายน 2545.
- เสถียรชัย แก้วกันยา. ผู้เข้าชมการชนไก่ บ้านหนองแวง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัด
ขอนแก่น. สัมภาษณ์, 15 มิถุนายน 2545.
- เสวียน บุญเพชร. เจ้าของไก่ชน บ้านพรสวรรค์ ตำบลบ้านเปิด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.
สัมภาษณ์, 3 พฤษภาคม 2544.
- ลำเรียง ศักดิ์ศิริรัตน์. เจ้าของสนามชนไก่บ้านคำไฮ ตำบลบ้านเปิด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.
สัมภาษณ์, 15 มิถุนายน 2545.
- ลำเรียน เทพไกรวัลย์. เจ้าของค่ายไก่ชนเทคนิค บ้านห้วย ตำบลบ้านห้วย อำเภอเมือง จังหวัด
ขอนแก่น. สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2545.

- หนู หลวงนันท์. ภรรยาผู้เลี้ยงไก่ชน บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.
สัมภาษณ์, 9 พฤษภาคม 2544.
- หนูจิต แดงน้อย. เจ้าของสนามประลองไก่ บ้านโนนท่อน ตำบลโนนท่อน อำเภอเมือง จังหวัด
ขอนแก่น. สัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2545.
- อดิเรก บำรุงจิการ. เจ้าของไก่ชน บ้านดอนบม ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.
สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2545.
- อดุลย์ รัตนผล. เจ้าของไก่ชน บ้านหนองโจด ตำบลบ้านเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.
สัมภาษณ์, 11 กันยายน 2545.
- อนุชาญ มณีพงษ์. เจ้าของไก่ชน บ้านสามเหลี่ยม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.
สัมภาษณ์, 3 พฤศจิกายน 2543.
- อุทิศ วงษ์พัฒน์. เจ้าของไก่ชน บ้านดอนบม ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.
สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2545.
- อุทิศ ช้อยเคน. เจ้าของไก่ชน บ้านดอนบม ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.
สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 255.

ภาคผนวก ก
รูปภาพเกี่ยวกับไถ่ชน

รูปที่ 1 ตุ๊กตาเสียมบาลที่พบในเตาตุ๊กตา เมืองศรีสัชชนาลัย

รูปที่ 2 รูปชายไทยจุ่มไก่ชนอย่างทะนุถนอม

รูปที่ 3 การเลี้ยงไก่ชนของชาวบ้าน ปล่อยให้หากินตามธรรมชาติ

รูปที่ 4 ไก่ชนไซ่งอน

รูปที่ 5 ไก่ชนพม่า

รูปที่ 6 ไก่ชนไทยสีเหลืองหางขาว

รูปที่ 7 ไก่ไทยสีประดู่หางดำ

รูปที่ 8 ไก่ไทยสีเซียง

รูปที่ 9 ไกชนไทยสีเทา

รูปที่ 10 ไกชนไทยสินกแดง

รูปที่ 11 ไกชนไทยสีด่าง

รูปที่ 12 ไกชนไทยสีลาย

รูปที่ 13 การชั่งปล้นนมไก่

รูปที่ 14 การล่อไก่

รูปที่ 15 การอาบน้ำยาสมุนไพร

รูปที่ 16 ไก่พร้อมชน

รูปที่ 17 การเปรียบไก่ที่ตลาดนัด ก.ไก่

รูปที่ 18 ชาวบ้านประลองไก่

รูปที่ 19 บรรยากาศภายในสนามตลาตนัดก.ไก่

รูปที่ 20 ชาวบ้านนำไก่มาจำหน่าย และแลกเปลี่ยนในตลาดนัด ต.ไก่

ภาคผนวก ข
ระเบียบ ข้อบังคับและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการชงไก่

**พระราชบัญญัติ
การพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๘**

**ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล
คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
(ตามประกาศประธานสภาผู้แทนราษฎร
ลงวันที่ ๒๐ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๗๘)
น.อ. อาทิตย์ ทิพอาภา ร.น.
เจ้าพระยามรราช
พล.อ. เจ้าพระยาพิชเชนทรโยธิน
ตราไว้ ณ วันที่ ๓๐ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๗๘
เป็นปีที่ ๒ ในรัชกาลปัจจุบัน**

โดยที่สภาผู้แทนราษฎรลงมติว่า สมควรเพิ่มเติมและรวบรวมพระราชบัญญัติการพนัน
เสียใหม่

จึงมีพระบรมราชโองการให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้ โดยคำแนะนำและยินยอมของสภา
ผู้แทนราษฎร ดังต่อไปนี้

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้ ให้เรียกว่า "พระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๘"
มาตรา ๒ ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้ ตั้งแต่วันประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา เป็นต้นไป
มาตรา ๓ ตั้งแต่วันใช้พระราชบัญญัตินี้ ให้ยกเลิกพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช
๒๔๗๓ และกฎหมาย กฎ ข้อบังคับซึ่งมีความขัดแย้งกับบทแห่งพระราชบัญญัตินี้ เว้นแต่ความใน
มาตรา ๘๕๓, ๘๕๔ และ ๘๕๕ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

มาตรา ๔ ห้ามมิให้อนุญาตจัดให้มี หรือเข้าเล่น หรือเข้าพนันในการเล่นอันระบุไว้ใน บัญชี ก. ท้ายพระราชบัญญัตินี้ หรือการเล่นซึ่งมีลักษณะคล้ายกัน หรือการเล่นอันร้ายแรงอื่นใด ซึ่ง รัฐมนตรี เจ้าหน้าที่ ออกกฎกระทรวงระบุเพิ่มเติมห้ามไว้ แต่เมื่อรัฐบาลพิจารณาเห็นว่า ณ สถานที่ โดสมควรจะออกอนุญาตภายใต้บังคับเงื่อนไขใดๆ ให้มีการเล่นชนิดใด ก็อนุญาตได้ทางพระราช กฤษฎีกา

การเล่นอันระบุไว้ในบัญชี ข. ท้ายพระราชบัญญัตินี้ หรือการเล่นที่มีลักษณะคล้ายกัน หรือการเล่นอื่นใดที่รัฐมนตรีเจ้าหน้าที่ ได้ออกกฎกระทรวงระบุเพิ่มเติมไว้ จะจัดให้มีขึ้นเพื่อเป็น ทางนำมาซึ่งผลประโยชน์แก่ผู้จัดโดยตรงหรือทางอ้อมได้ ต่อเมื่อรัฐมนตรีเจ้าหน้าที่หรือเจ้า พนักงานผู้ออกใบอนุญาตเห็นสมควรและออกใบอนุญาตให้หรือมีกฎกระทรวงอนุญาตให้จัดขึ้น โดยไม่ต้องมีใบอนุญาต

ในการเล่นอันระบุไว้ในวรรค ๒ ข้างต้นนั้น จะพนันกันได้เฉพาะเมื่อมีใบอนุญาตให้จัดมี ขึ้น หรือมีกฎกระทรวงอนุญาตให้จัดขึ้นได้โดยไม่ต้องมีใบอนุญาต

การเล่นหมายเลข ๕ ถึง ๑๕ ในบัญชี ข. หรือการเล่นซึ่งมีลักษณะคล้ายกันหรือการเล่น อื่นใดซึ่งรัฐมนตรีเจ้าหน้าที่ได้ออกกฎกระทรวงระบุเพิ่มเติมไว้ นั้น จะให้รางวัลตีราคาเป็นเงินไม่ได้ และห้ามมิให้ผู้ใดที่รับรางวัลที่ให้ไปแล้วกลับคืน หรือรับซื้อหรือแลกเปลี่ยนรางวัลนั้นในสถานงาน หรือการเล่นหรือบริเวณต่อเนื่องในระหว่างมีงานหรือการเล่น

มาตรา ๔ ทวิ* ในการเล่นอื่นใดนอกจากที่กล่าวในมาตรา ๔ จะพนันกันหรือจะจัดให้มี เพื่อให้พนันกันได้เฉพาะการเล่นที่ระบุชื่อ และเงื่อนไขไว้ในกฎกระทรวง

คำว่า "การเล่น" ในวรรคก่อน ให้หมายความรวมถึงการทายและการทำนายด้วย

มาตรา ๕ ผู้ใดจัดให้มีการเล่น ซึ่งตามปกติยอมพนันเอาเงินหรือทรัพย์สินอย่างอื่นแก่กัน ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้นั้นจัดให้มีขึ้นเพื่อนำมาซึ่งผลประโยชน์แห่งตนและผู้ใดเข้าเล่นอยู่ด้วยก็ให้ สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้นั้นพนันเอาเงินหรือทรัพย์สินอย่างอื่น

มาตรา ๖ ผู้ใดในวงการเล่นอันรัดต่อบทแห่งพระราชบัญญัตินี้ หรือรัดต่อข้อความในกฎ กระทรวง หรือใบอนุญาตซึ่งออกตามพระราชบัญญัตินี้ ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้นั้นเล่นด้วย เว้น แต่ผู้ซึ่งเพียงแต่ดูการเล่นในงานรื่นเริงสาธารณะหรืองานนักขัตฤกษ์หรือในที่สาธารณะสถาน

* เพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการพนัน (ฉบับที่ ๔) พุทธศักราช ๒๔๘๕ มาตรา ๓

มาตรา ๘ ใบอนุญาตทุกฉบับต้องกำหนด

(๑) ลักษณะข้อจำกัดและเงื่อนไขของการเล่นพนันโดยชัดแจ้ง

(๒) สถานที่ วัน เดือน ปี และกำหนดเวลาที่อนุญาตให้เล่น ถ้าเป็นใบอนุญาตสลากกินแบ่ง สลากกินรวบ และสล็อต ให้ระบุจำนวนสลากที่จะขายกับสถานที่ วันและเวลาที่จะออกด้วย

(๓) จำนวนบุคคลผู้จะเข้าเล่นมีกำหนดหรือไม่ และไม่ให้บุคคลอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี บริบูรณ์หรือไม่บรรลุนิติภาวะเข้าเล่นด้วย เว้นแต่การเล่นตามบัญชี ข. หมายเลข ๑๖

มาตรา ๘ การจัดทำให้มีการแกมพอกหรือรางวัลด้วยการเสี่ยงโชคโดยวิธีใดๆ ในการประกอบกิจการค้าหรืออาชีพจะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานผู้ออกใบอนุญาตก่อนจึงจะทำได้

มาตรา ๙ สลากกินแบ่ง สลากกินรวบ และสล็อต หรือการเล่นอย่างใดที่เสี่ยงโชคให้เงินหรือประโยชน์อย่างอื่นแก่ผู้เล่นคนหนึ่งคนใดนั้น ต้องส่งสลากให้เจ้าพนักงานผู้ออกใบอนุญาตประทับตราเสียก่อนจึงนำออกจำหน่ายได้

ถ้ายังมิได้รับอนุญาตให้มีการเล่นที่กล่าวไว้ในวรรคก่อน ห้ามมิให้ประกาศโฆษณาหรือชักชวนโดยทางตรงหรือทางอ้อมให้บุคคลใด เข้าร่วมในการเล่นนั้น

มาตรา ๙ ทวิ* ห้ามมิให้ผู้ใดเสนอขายหรือขายสลากกินแบ่งที่ออกจำหน่ายตามมาตรา ๙ และที่ยังมิได้ออกรางวัลเกินกว่าอัตราที่กำหนดในสลาก

มาตรา ๙ ทวิตรี** ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๙ ทวิ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๑๐ ททรัพย์สินพนันกันซึ่งจับได้ในวงการเล่นอันจัดต่อบทแห่งพระราชบัญญัตินี้หรือจัดต่อข้อความในกฎกระทรวงหรือใบอนุญาต ซึ่งออกตามพระราชบัญญัตินี้ให้รับเสียสิ้น เว้นแต่ทรัพย์สินซึ่งมิได้เอาออกพนัน

เครื่องมือที่ใช้ในการเล่นนั้น ให้ศาลมีอำนาจริบได้ตามกฎหมายลักษณะอาญา ประกาศหรือเอกสารอย่างใดๆ อันมุ่งหมายให้เป็นการชักชวนผู้อื่นให้เล่น ดังกล่าวไว้ในมาตรา ๙ วรรค ๒ นั้นตำรวจหรือกรมการอำเภอจะยึดและทำลายเสียก็ได้ ถ้าประกาศหรือเอกสารนั้นส่งทางไปรษณีย์ถึงผู้รับที่อยู่ในราชอาณาจักร เจ้าพนักงานไปรษณีย์จะยึดประกาศหรือเอกสารนั้นไว้ก็ได้ แต่เจ้าพนักงานไปรษณีย์ต้องแจ้งให้ผู้รับทราบ ถ้าผู้รับมีข้อโต้แย้งว่าประกาศหรือเอกสารนั้นมีได้เกี่ยวแก่การพนัน ผู้รับจะนำคดีไปฟ้องศาลภายในกำหนด ๑ เดือน นับตั้งแต่วันที่ได้รับแจ้งความ

* แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการพนัน (ฉบับที่ ๘) พุทธศักราช ๒๕๐๕ มาตรา ๓

** แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการพนัน (ฉบับที่ ๘) พุทธศักราช ๒๕๐๕ มาตรา ๓

จากพนักงานไปรษณีย์ก็ได้ ถ้าผู้รับมิได้นำคดีไปฟ้องศาลก็ดี หรือเมื่อศาลสั่งยื่นยึดเอกสารนั้นก็ดี เจ้าพนักงานไปรษณีย์มีอำนาจทำลายประกาศหรือเอกสารที่ยึดไว้แล้วแต่เจ้าพนักงานไปรษณีย์จะเปิดซองหรือห่อออกดูโดยอาศัยอำนาจตามมาตรา ๖๖ นี้ไม่ได้ ยกเว้นแต่จะมีเครื่องหมายภายนอก แสดงว่า ในซองหรือในห่อนั้นมีสิ่งที่จะต้องรีบและทำลายตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๑๑ เจ้าพนักงานผู้ออกใบอนุญาตมีสิทธิจะเรียกใบอนุญาตคืนเมื่อมีเหตุสมควร เชื่อว่าผู้รับอนุญาตกระทำการละเมิดพระราชบัญญัตินี้ หรือกฎกระทรวงหรือใบอนุญาตซึ่งออกตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๑๒* ผู้ใดจัดให้มีการเล่น หรือทำอุบายล่อ ช่วยประกาศโฆษณาหรือชักชวนโดยทางตรงหรือทางอ้อมให้ผู้อื่นเข้าเล่น หรือเข้าพนันในการเล่น ซึ่งมีได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานหรือรับอนุญาตแล้ว แต่เล่นพลิกแพลง หรือผู้ใดเข้าเล่นหรือเข้าพนันในการเล่นอันขัดต่อบทแห่งพระราชบัญญัตินี้ หรือกฎกระทรวง หรือข้อความในใบอนุญาตผู้ใดมีความผิดต่อไปนี้

๑. ถ้าเป็นความผิดในการเล่นตามบัญชี ก. หมายเลข ๑ ถึง หมายเลข ๑๖ หรือการเล่นตามบัญชี ข. หมายเลข ๑๖ เฉพาะสลากกินรวบ หรือการเล่นซึ่งมีลักษณะคล้ายกันนี้ ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ ๓ เดือน ขึ้นไปจนถึง ๓ ปี และปรับตั้งแต่ ๕๐๐ บาท ขึ้นไปจนถึง ๕,๐๐๐ บาท ด้วยอีกโทษหนึ่ง เว้นแต่ผู้เข้าเล่นหรือเข้าพนันที่เรียกว่าลูกค้ำ ให้จำคุกไม่เกิน ๓ ปี หรือปรับไม่เกิน ๕,๐๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

๒. ถ้าเป็นความผิดในการเล่นอื่นใดตามพระราชบัญญัตินี้ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน ๒ ปีหรือปรับไม่เกิน ๒,๐๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ เว้นแต่ความผิดตามมาตรา ๔ ทวิ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน ๑ ปี หรือปรับไม่เกิน ๑,๐๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๑๓ ผู้ใดฝ่าฝืนบทบัญญัติแห่งมาตรา ๔ อันว่าด้วยการกลับคืนหรือรับซื้อแลกเปลี่ยนรางวัลนั้น มีความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน ๓ เดือน หรือปรับไม่เกิน ๕๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๑๔ ผู้ใดฝ่าฝืนบทบัญญัติมาตรา ๔ มีความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน ๑ ปี หรือปรับตั้งแต่ ๕๐ บาท ขึ้นไปจนถึง ๒,๐๐๐ บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๑๔ ทวิ** ผู้ใดกระทำความผิดต้องระวางโทษตามพระราชบัญญัตินี้ เมื่อพ้นโทษแล้วยังไม่ครบกำหนดตามปี กระทำความผิดต่อพระราชบัญญัตินี้

* แก้ไขใหม่โดยพระราชบัญญัติการพนัน (ฉบับที่ ๗) พุทธศักราช ๒๕๐๔

** เพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการพนัน (ฉบับที่ ๓) พุทธศักราช ๒๕๔๕ มาตรา ๓

(๑) ถ้าโทษซึ่งกำหนดไว้สำหรับความผิดที่กระทำครั้งหลังเป็นโทษจำคุกและปรับให้วางโทษทัณฑ์

(๒) ถ้าโทษที่กำหนดไว้สำหรับความผิดที่กระทำครั้งหลังเป็นโทษจำคุกหรือปรับให้วางโทษทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา ๑๕* นอกจากโทษที่มีบัญญัติไว้แล้วในพระราชบัญญัตินี้ ถ้าเป็นกรณีที่มีผู้นำจับผู้กระทำผิด ให้พนักงานอัยการร้องขอต่อศาลให้จำยสินบนแก่ผู้นำจับด้วยและให้ศาลสั่งไว้ในคำพิพากษาให้ผู้กระทำผิดใช้เงินสินบนแก่ผู้นำจับกึ่งหนึ่งของจำนวนเงินค่าปรับอีกโสดหนึ่งถ้าผู้กระทำผิดไม่ชำระสินบนดังกล่าว ให้จ่ายจากเงินที่ได้จากของกลางซึ่งศาลสั่งริบ เมื่อคดีถึงที่สุดแล้วหรือจ่ายจากเงินค่าปรับที่ได้ชำระต่อศาล

มาตรา ๑๖** รัฐมนตรีเจ้าหน้าที่รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ มีอำนาจกำหนดให้ผู้รับใบอนุญาตการเล่นหมายเลข ๑๗ ในบัญชี ข. เสียภาษีไม่เกินกว่าร้อยละสิบแห่งยอดรายรับก่อนหักรายจ่าย การเล่นหมายเลข ๑๙ ในบัญชี ข. ไม่เกินร้อยละสิบแห่งรายรับซึ่งหักรายจ่ายแล้วและการเล่นหมายเลข ๑๖ หมายเลข ๑๘ และหมายเลข ๒๐ ในบัญชี ข. ไม่เกินร้อยละสิบแห่งยอดราคาสลากซึ่งมีผู้รับซื้อก่อนหักรายจ่าย

รัฐมนตรีเจ้าหน้าที่รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้จะกำหนดให้ผู้รับใบอนุญาตการเล่นหมายเลข ๑๗ หมายเลข ๑๘ และหมายเลข ๑๙ ในบัญชี ข. เสียภาษีเพิ่มขึ้นอีกไม่เกินร้อยละสองครึ่งเพื่อเป็นรายได้ของเทศบาลแห่งท้องที่ที่เล่นการพนันตามใบอนุญาตโดยกำหนดในกฎกระทรวงก็ได้

มาตรา ๑๖ทวิ*** ภาษีที่จะต้องเสียตามความในมาตรา ๑๖ และเงินค่าธรรมเนียมตามความในมาตรา ๑๗ นั้นให้รัฐมนตรีเจ้าหน้าที่ตามพระราชบัญญัตินี้กำหนดตามสภาพแห่งท้องที่ก็ได้

* แก้ไขเปลี่ยนแปลงโดย พระราชบัญญัติการพนัน (ฉบับที่ ๕) พุทธศักราช ๒๔๙๐ มาตรา ๓

** แก้ไขเปลี่ยนแปลงใหม่โดย พระราชบัญญัติการพนัน (ฉบับที่ ๖) พุทธศักราช ๒๕๐๓

*** เพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติการพนัน (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๔๘๒

มาตรา ๑๗ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เป็นเจ้าหน้าที่รักษาการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจออกกฎกระทรวงตั้งเจ้าพนักงานดำเนินการตามพระราชบัญญัติ กำหนดเงินค่าธรรมเนียม กำหนดเงื่อนไขในการเล่นการพนันและวางระเบียบเพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้

กฎกระทรวงนั้น เมื่อได้ประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา แล้วให้บังคับใช้ได้

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

(ตามมติคณะรัฐมนตรี)

พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์

(๕๒ ร.จ.๑๙๗๔ ตอนที่ ๖๔ ลงวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๗๔)

บัญชี ก.

๑. หอย ก.ข.
๒. ไปป็น
๓. ไปกำ
๔. ถั่ว
๕. แปดเก้า
๖. จับยี่กี
๗. ต่อแด้ม
๘. เบี้ยโบก หรือ คูคี หรือ ฮีไจ้ง
๙. ไทสามใบ
๑๐. ไม้สามอัน
๑๑. ช้างงา หรือ ปือก
๑๒. ไม้ดำ ไม้แดง หรือ ปลาตำปลาแดง หรือ ฮีดำฮีแดง
๑๓. ฮีโปงครอบ
๑๔. กำตัด
๑๕. ไม้หมุน หรือ ล้อหมุนทุกๆ อย่าง
๑๖. หัวโต หรือ ทายภาพ
๑๗. การเล่นซึ่งมีการพนันสัตว์ เช่น เขามีคหรือหนามผูก หรือวางขาเบือขาเมาให้สัตว์ชนหรือต่อสู้กัน หรือสูมไฟบนหลังเต่าให้วิ่งแข่งกัน หรือการเล่นอื่นๆ ซึ่งเป็นการพนันสัตว์อันมีลักษณะคล้ายกันกับที่วามานี้
๑๘. บิลเลียดรู ดีมี
๑๙. โยนจิม
๒๐. สีเหงาลัก
๒๑. รตุกรลิก
๒๒. น้ำเต้าทุกๆ อย่าง
๒๓. ไฮโลว์
๒๔. ฮีก่อย.
๒๕. ปั้นแปะ
๒๖. ฮีโปงซัด

๒๗. บากาธา (เพิ่มขึ้นโดยข้อ ๒ แห่งกฎกระทรวง ฉบับที่ ๑๘ (พ.ศ. ๒๕๐๓) ๗๓๗)
๒๘. สล๊อตแมชชีน (เพิ่มขึ้นโดยข้อ ๑ แห่งกฎกระทรวง ฉบับที่ ๑๘ พ.ศ. ๒๕๐๔) ๗๓๗)

บัญชี ข.

๑. การเล่นต่างๆ ซึ่งให้สัตว์ต่อสู้หรือแข่งขัน เช่น ชนโค ชนไก่ กัดปลา แข่งม้า ฯลฯ นอก
จากที่กล่าวไว้ในหมายเลข ๑๗ แห่งบัญชี ก.

๒. วังวัวคน
๓. ชกมวย มวยปล้ำ
๔. แข่งเรือทุ่ง แข่งเรือล่อ
๕. ชีรูป
๖. โยนห่วง
๗. โยนตรางค์หรือวัตถุใดๆ ลงในภาชนะต่างๆ
๘. ตกเบ็ด
๙. จับสลากโดยวิธีใดๆ
๑๐. ยิงเป้า
๑๑. ปาหน้าคน ปาสัตว์ หรือ สิ่งของใดๆ
๑๒. เต้าข้ามด่าน
๑๓. หมากแถว
๑๔. หมากหัวแดง
๑๕. บิงโก
๑๖. สลากกินแบ่ง สลากกินรวบ หรือการเล่นอย่างใดที่เสี่ยงโชค ใช้เงินหรือประโยชน์อย่าง

อื่นแก่ผู้เล่นคนใดคนหนึ่ง

๑๗. โตแคโตเซเตอร์ สำหรับการเล่นอย่างใดอย่างหนึ่ง
๑๘. สวีป สำหรับการเล่นอย่างใดอย่างหนึ่ง
๑๙. บู้กเมกิง สำหรับการเล่นอย่างใดอย่างหนึ่ง
๒๐. ขายสลากกินแบ่ง สลากกินรวบ หรือสวีป ซึ่งไม่ใช่ชอกในประเทศไทยแต่ได้จัดให้มีขึ้น

โดยกฎหมายของประเทศที่จัดนั้น

๒๑. ไฟนกกกระจอก ไฟต่อแค้น ไฟต่างๆ
๒๒. ควด
๒๓. บิลเลียด
๒๔. ฮ่องกงย

๒๕. ตะบ้ำทอย

๒๖. ตะบ้ำซูด

(เฉพาะ หมายเลข ๒๕ และหมายเลข ๒๖ เพิ่มขึ้นโดยข้อ ๓ แห่งกฎกระทรวง ฉบับที่ ๑๗ (พ.ศ. ๒๕๐๓) ๑๓ฯ ซึ่งต่อมาถูกยกเลิกและใช้ความใหม่แทนโดยข้อ ๒ แห่งกฎกระทรวง ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๓๐) ๑๓ฯ)

๒๗. ฟุตบอลลีต๊ะ

๒๘. เครื่องเล่นซึ่งใช้ไฟฟ้า จักรกล หรือสปริงตีด ยิง หรือ โยนวัตถุใด ในภาวะใดที่มีการนับแต้มหรือเครื่องหมายใดๆ (เพิ่มขึ้นโดยข้อ ๒ แห่งกฎกระทรวง ฉบับที่ ๑๘ (พ.ศ. ๒๕๐๔) ๑๓ฯ และถูกยกเลิกโดย ข้อ ๑ แห่งกฎกระทรวง ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๓๐) ๑๓ฯ)

กฎกระทรวง

ฉบับที่ ๑๗

ออกตามความในพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๔

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๔ และมาตรา ๑๗ แห่งพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๔ มาตรา ๑๖ แห่งพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๔ ซึ่งได้แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการพนัน (ฉบับที่ ๖) พุทธศักราช ๒๕๐๓ และมาตรา ๑๖ ทวิ แห่งพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๔ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการพนัน (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๔๘๒ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยออกกฎกระทรวงไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ให้ยกเลิก

- (๑) กฎกระทรวงมหาดไทยออกตามความในมาตรา ๑๗ แห่งพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๔
- (๒) กฎกระทรวงมหาดไทยออกตามความในมาตรา ๔ และมาตรา ๑๗ แห่งพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๔ (ฉบับที่ ๒)
- (๓) กฎกระทรวงมหาดไทยออกตามความในมาตรา ๑๗ แห่งพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๔ (ฉบับที่ ๓)
- (๔) กฎกระทรวงมหาดไทยออกตามความในพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๔ (ฉบับที่ ๔)
- (๕) กฎกระทรวงมหาดไทยออกตามความในพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๔ (ฉบับที่ ๕)
- (๖) กฎกระทรวงมหาดไทยออกตามความในพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๔ (ฉบับที่ ๒) และพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๔ (ฉบับที่ ๖)
- (๗) กฎกระทรวงมหาดไทยออกตามความในพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๔ (ฉบับที่ ๗)
- (๘) กฎกระทรวงมหาดไทยออกตามความในพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๔ (ฉบับที่ ๘)

(๙) กฎกระทรวงมหาดไทยออกตามความในพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๘ (ฉบับที่ ๙)

(๑๐) กฎกระทรวงมหาดไทยออกตามความในพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๘ (ฉบับที่ ๑๐)

(๑๑) กฎกระทรวงมหาดไทยออกตามพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๘ (ฉบับที่ ๑๐)

(๑๒) กฎกระทรวงมหาดไทยออกตามความในพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๘ (ฉบับที่ ๑๒)

(๑๓) กฎกระทรวงมหาดไทย ฉบับที่ ๑๓ (พ.ศ. ๒๔๙๐) ออกตามความในพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๘

(๑๔) กฎกระทรวงมหาดไทย ฉบับที่ ๑๔ (พ.ศ. ๒๔๙๒) ออกตามความในพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๘

(๑๕) กฎกระทรวงมหาดไทย ฉบับที่ ๑๕ (พ.ศ. ๒๔๙๓) ออกตามความในพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๘

(๑๖) กฎกระทรวงมหาดไทย ฉบับที่ ๑๖ (พ.ศ. ๒๕๐๓) ออกตามความในพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๘

ข้อ ๒ ให้เพิ่มเติมการเล่นต่อไปนี้อยู่ในบัญชี ก. ห้ายพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๘

ข้อ ๓* ให้เพิ่มเติมการเล่นต่อไปนี้เป็นการเล่นในบัญชี ข. ห้ายพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๘

๑. สะบ้าทอย

๒. สะบ้าชุด

๓. ฟุตบอลโต๊ะ

๔. เครื่องเล่นซึ่งใช้เครื่องกล พลังไฟฟ้า พลังแสงสว่าง หรือพลังอื่นใดที่ใช้เล่นโดยวิธีสัมผัส เลื่อน กด ดึง ดัน ยิง โยน โยก หมุน หรือวิธีอื่นใดซึ่งสามารถทำให้แพ้ชนะกันได้ ไม่ว่าจะโดยมีการนับแต้มหรือเครื่องหมายใดๆ หรือไม่ก็ตาม

* ความเดิมถูกยกเลิกและแก้ไขเปลี่ยนแปลงใหม่ โดยกฎกระทรวง ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๓๐) ข้อ ๒ ดังที่ปรากฏนี้

ข้อ ๔ ให้ผู้ดำรงตำแหน่งต่อไปนี้เป็นเจ้าพนักงานผู้ออกใบอนุญาตเล่นการพนันตามบัญชี
 ข. ท้ายพระราชบัญญัติและใบอนุญาตให้มีการถนอมพหุหรือรางวัลด้วยการเสี่ยงโชคโดยวิธีใดๆ ใน
 การประกอบกิจการค้าหรืออาชีพตามมาตรา ๔

(๑) นายตำรวจชั้นสัญญาบัตรประจำท้องที่ซึ่งดำรงตำแหน่งสารวัตรขึ้นไป สำหรับจังหวัด
 พระนครและจังหวัดธนบุรี

(๒) นายอำเภอท้องที่หรือปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอ สำหรับจังหวัดอื่นที่
 นอกเหนือไปจากจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี ทั้งนี้ภายใต้เงื่อนไขดังต่อไปนี้

ก. การพนันต่อไปนี้ ให้เจ้าพนักงานผู้ออกใบอนุญาต ออกใบอนุญาตได้

(๑) แข่งม้า หรือแข่งสัตว์อื่น ซึ่งไม่มีการเล่นโตตโตเลเซเตอร์ สวีป หรือนิกเมกิงรวมอยู่ด้วย

(๒) วิ่งวัวคน ซึ่งไม่มีการเล่นโตตโตเลเซเตอร์ สวีป หรือ นิกเมกิงรวมอยู่ด้วย

(๓) โพนกกระจอก โฟตอแด้ม และไฟต่างๆ ยกเว้นไฟโป๊กเกอร์ ไฟเผา

(๔) ดวด

(๕) ช้องอ้อย

(๖) ตะป้าทอย

(๗) ตะป้าชุด

ข. การพนันต่อไปนี้ ให้ออกใบอนุญาตได้เมื่อผู้บังคับบัญชาต่อไปนี้ได้สั่งอนุมัติให้
 ออกได้แล้ว (ก) ผู้บัญชาการตำรวจนครบาล สำหรับจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี (ข) ผู้ว่าราชการ
 การจังหวัด สำหรับจังหวัดอื่น นอกเหนือจากจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี

(๑) ให้สัตว์ต่อสู้กัน

(๒) ชกมวย มวยปล้ำ

(๓) ไฟโป๊กเกอร์ ไฟเผา

(๔) บิลเลียด

(๕) จัดให้มีการถนอมพหุหรือรางวัลด้วยการเสี่ยงโชค โดยวิธีใดๆ ในการประกอบกิจการ
 ค้าหรืออาชีพ

ค. การพนันต่อไปนี้ ให้ออกใบอนุญาตได้ เมื่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยได้
 สั่งอนุมัติให้ออกได้แล้ว

(๑) แข่งเรือพุง แข่งเรือล้อ

(๒) ชีร์รูป

(๓) โยนห่วง

- (๔) โยนสตางค์หรือวัตถุใดๆ ลงในภาชนะต่างๆ
- (๕) ตกเบ็ด
- (๖) จับสลากโดยวิธีใดๆ
- (๗) ยิงเป้า
- (๘) ปาหน้าคน ปาสัตว์ หรือสิ่งใดๆ
- (๙) เค้าข้ามด่าน
- (๑๐) หมากแฉว
- (๑๑) หมากหัวแดง
- (๑๒) บิงโก
- (๑๓) สลากกินแบ่ง สลากกินรวบ หรือการเล่นอย่างใดที่เสี่ยงโชค ให้เงินหรือประโยชน์
 อย่างอื่นแก่ผู้เล่นคนใดคนหนึ่ง
- (๑๔) แข่งม้า หรือแข่งสัตว์อื่น ซึ่งมีการเล่นโตตโตเรเตอร์ สวีป หรือนิกเมกิง รวมอยู่ด้วย
- (๑๕) วิวังวคน ซึ่งมีการเล่นโตตโตเรเตอร์ สวีป หรือนิกเมกิงรวมอยู่ด้วย
- (๑๖) โตตโตเรเตอร์ สำหรับการเล่นอย่างใดอย่างหนึ่ง
- (๑๗) นิกเมกิง สำหรับการเล่นอย่างใดอย่างหนึ่ง
- (๑๘) ขายสลากกินแบ่ง สลากกินรวบ หรือสวีป ซึ่งไม่ได้ออกในประเทศไทยแต่ได้จัดให้มี
 ขึ้นโดยชอบด้วยกฎหมายของประเทศที่จัดนั้น
- (๒๐) ฟุตบอลโต๊ะ
- (๒๑) เครื่องเล่นซึ่งใช้เครื่องกลพลังไฟฟ้า พลังแสงสว่าง หรือพลังอื่นใดที่ใช้เล่นโดยวิธี
 สัมผัส เลื่อน กด ดึง ดัน ยิง โยน โยก หมุน หรือวิธีอื่นใดซึ่งสามารถทำให้แพ้ชนะกันได้ ไม่ว่าจะ
 โดยการนับแต้มหรือเครื่องหมายใดๆ หรือไม่ก็ตาม

ข้อ ๕ กำหนดอายุใบอนุญาตให้เล่นตามบัญชี ข. ต้องไม่เกินจำนวนวันและต้องอยู่ภายใน
 กำหนดเวลา ดังต่อไปนี้

* เพิ่มเติมโดยข้อ ๓ แห่งกฎกระทรวง ฉบับที่ ๑๘ (พ.ศ. ๒๕๐๔) ฯลฯ ต่อมาความใน (๒๑) ถูกยกเลิกโดยข้อ ๓
 แห่งกฎกระทรวง ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๓๐) และใช้ความใหม่แทน ดังที่ปรากฏนี้

(ก) การพนันต่อไปนี้ ต้องไม่เกินหนึ่งวันและให้เล่นได้ภายในกำหนดเวลา

การพนัน	กำหนดเวลา
๑. การเล่นต่างๆ ซึ่งให้สัตว์ต่อสู้หรือแข่งกัน ซึ่งไม่มีการเล่น โดแคโตเซเตอร์ สวีป หรือนูกเมกิงรวมอยู่ด้วย	๗ ถึง ๑๙ นาที
๒. วิ่งวัวคน	๗ ถึง ๑๙ นาที
๓. แข่งเรือพุ่ง แข่งเรือลัด	๗ ถึง ๑๙ นาที
๔. ช้องช้อย	๗ ถึง ๑๙ นาที
๕. ชกมวย มวยปล้ำ	๑๒ ถึง ๒๔ นาที
๖. ชีรูป	๗ ถึง ๒๔ นาที
๗. โยนห่วง	๗ ถึง ๒๔ นาที
๘. โยนสตาจ์ หรือวัตถุใดๆ ลงในภาชนะต่างๆ	๗ ถึง ๒๔ นาที
๙. ตกเบ็ด	๗ ถึง ๒๔ นาที
๑๐. จับสลากโดยวิธีใด	๗ ถึง ๒๔ นาที
๑๑. ยิงเป้า	๗ ถึง ๒๔ นาที
๑๒. ปาหน้าคน ปาสัตว์ หรือสิ่งใดๆ	๗ ถึง ๒๔ นาที
๑๓. เต้าข้ามแดน	๗ ถึง ๒๔ นาที
๑๔. หมากแถว	๗ ถึง ๒๔ นาที
๑๕. หมากหัวแดง	๗ ถึง ๒๔ นาที
๑๖. บิงโก	๗ ถึง ๒๔ นาที
๑๗. สะบ้าทอย	๗ ถึง ๒๔ นาที
๑๘. สะบ้าชุด	๗ ถึง ๒๔ นาที
๑๙. การเล่นต่างๆ ซึ่งให้สัตว์ต่อสู้หรือแข่งขันซึ่งมีการเล่นโดแคโตเซเตอร์ รวมอยู่ด้วย	๑๒ ถึง ๒๐ นาที
๒๐. โดแคโตเซเตอร์ สำหรับการเล่นอย่างใดอย่างหนึ่ง	๑๒ ถึง ๒๐ นาที
๒๑. นูกเมกิง สำหรับการเล่นอย่างใดอย่างหนึ่ง	๑๒ ถึง ๒๐ นาที
๒๒. โพนกกระจอก ไพ่ต่อแต้ม ไพ่ต่างๆ	

๒๓. ดวด	วันอาทิตย์	๑๒ ถึง ๒๔ นาฬิกา
	วันอื่น	๑๘ ถึง ๒๔ นาฬิกา
	วันอาทิตย์	๑๒ ถึง ๒๔ นาฬิกา
	วันอื่น	๑๘ ถึง ๒๔ นาฬิกา

(ข) การพนันต่อไปนี้อาจไม่เกินจำนวนวัน นับจากวันออกใบอนุญาตถึงวันออกสลาก ถ้ากำหนดการออกสลากไว้หลายคราวจนถึงเวลาออกสลากครั้งสุดท้าย และการออกสลากคราวเดียวหรือหลายคราวนั้น ถ้าทำในประเทศไทยต้องอยู่ภายในเวลา ๗ ถึง ๒๔ นาฬิกา ในวันที่กำหนดไว้

๑. สลากกินแบ่ง หรือสลากกินรวบ หรือการเล่นอย่างใดที่เสี่ยงโชคให้เงิน หรือประโยชน์อย่างอื่นแก่ผู้เล่นคนใดคนหนึ่ง

๒. สวีป สำหรับการเล่นอย่างใดอย่างหนึ่ง

๓. ขายสลากกินแบ่ง สลากกินรวบ หรือสวีป ซึ่งไม่ได้ออกในประเทศไทย แต่จัดให้มีขึ้นโดยชอบด้วยกฎหมายของประเทศที่จัดนั้น

(ค)* บิลเลียด พุตบอลโต๊ะ หรือเครื่องเล่นที่ใช้เครื่องกล พลังไฟฟ้า พลังแสงสว่าง หรือพลังอื่นที่ผู้เล่น โดยวิธีสัมผัส เลื่อน กด ดึง ดัน ยิง โยน โยก หมุน หรือวิธีอื่นใด ซึ่งสามารถทำให้แพ้ชนะกันได้ ไม่ว่าจะโดยมีการนับแต้มหรือเครื่องหมายใดๆ หรือไม่ก็ตาม ต้องไม่เกินสามสิบวัน นับจากวันออกใบอนุญาตและให้เล่นได้ภายในเวลา ๑๗ ถึง ๒๓ นาฬิกา

* ความใน (ค) นี้ถูกยกเลิกแล้วใช้ความใหม่แทนแล้ว โดย ข้อ ๔ แห่งกฎกระทรวง ฉบับที่ ๑๘ (พ.ศ. ๒๕๐๔) ๗๓๖ ต่อมาถูกยกเลิกแล้วใช้ความใหม่แทนแล้ว โดยข้อ ๔ แห่งกฎกระทรวง ฉบับที่ ๒๓ (พ.ศ. ๒๕๓๐) ๗๓๖

ข้อ ๖ กำหนดอายุใบอนุญาตการจัดให้มีการเล่นเกมหรือรางวัลด้วยการเสี่ยงโชคโดยวิธีใด ๆ ในการประกอบกิจการค้าหรืออาชีพ ให้นับแต่วันที่เจ้าพนักงานออกใบอนุญาตถึงวันที่เจ้าพนักงานออกใบอนุญาตกำหนดให้ตามที่เห็นสมควร และการเสี่ยงโชคแต่ละคราวต้องอยู่ภายในเวลา ๗ ถึง ๒๔ นาฬิกาแห่งวันที่กำหนดไว้

ข้อ ๗ การพนันตามบัญชี ข. ดังต่อไปนี้ ให้ออกใบอนุญาตให้เล่นได้เฉพาะในงานรื่นเริงสาธารณะหรืองานนักขัตฤกษ์หรือในโอกาสพิเศษอื่นๆ เท่านั้น

๑. ชี้อุป
๒. โยนห่วง
๓. โยนสตางค์ หรือวัตถุใดๆ ลงในภาชนะต่างๆ
๔. ตกเบ็ด
๕. จับสลากโดยวิธีใดๆ
๖. ยิงเป้า
๗. ปาหน้าคน ปาล์ดร์ หรือสิ่งใดๆ
๘. เต้าข้ามด่าน
๙. หมากแฉว
๑๐. หมากหัวแดง
๑๑. บิงโก

ข้อ ๘ การพนันตามบัญชี ข. ดังต่อไปนี้ ผู้รับอนุญาตต้องทำรายงาน จำนวนยอดเงินรายรับและรายจ่ายในวันหนึ่งๆ ยื่นต่อเจ้าพนักงานผู้ออกใบอนุญาตในวันรุ่งขึ้นทุกวัน

๑. โตแตไลเซเตอร์ สำหรับการเล่นอย่างใดอย่างหนึ่ง
๒. มือกเมกิง สำหรับการเล่นอย่างใดอย่างหนึ่ง

ข้อ ๙ การพนันตามบัญชี ข. ดังต่อไปนี้ เมื่อเจ้าพนักงานผู้ออกใบอนุญาตเรียกร้อง ผู้รับใบอนุญาตต้องยื่นบัญชีรายการแสดงเงินยอดราคาสลากซึ่งมีผู้รับซื้อ

๑. สลากกินแบ่ง สลากกินรวบ หรือการเล่นอย่างใดอย่างหนึ่งที่เสี่ยงโชคให้เงิน หรือประโยชน์อย่างอื่นแก่ผู้เล่นคนใดคนหนึ่ง
๒. สวีป สำหรับการเล่นอย่างใดอย่างหนึ่ง

๓. ขายสลากกินแบ่งสลากกินรวบ หรือสวิป ซึ่งไม่ได้ออกในประเทศไทยแต่ได้จัดให้มีขึ้นโดยชอบด้วยกฎหมายของประเทศที่จัดขึ้น

ข้อ ๑๐ การพนันตามบัญชี ข. ดังต่อไปนี้ ผู้รับใบอนุญาตต้องแจ้งต่อเจ้าพนักงานผู้ออกใบอนุญาตให้ทราบสถานที่ วันและเวลาที่จะออกสลากอย่างน้อยสามวันก่อนวันออกสลากและแจ้งให้เจ้าพนักงานผู้ออกใบอนุญาตให้หลักฐานไว้เป็นสำคัญว่าได้รับแจ้งความนั้นแล้ว

๑. สลากกินแบ่ง สลากกินรวบ หรือการเล่นอย่างใดที่เสี่ยงโชคให้เงินหรือประโยชน์อย่างอื่นแก่ผู้เล่นคนใดคนหนึ่ง

๒. สวิป สำหรับการเล่นอย่างใดอย่างหนึ่ง

ข้อ ๑๑ การพนันตามบัญชี ข. ดังต่อไปนี้ ผู้รับใบอนุญาตต้องทำบัญชีการจำหน่าย และให้เจ้าพนักงานผู้ออกใบอนุญาตมีอำนาจตรวจบัญชีนั้นได้

๑. สลากกินแบ่ง สลากกินรวบ หรือการเล่นอย่างใดที่เสี่ยงโชคให้เงินหรือประโยชน์อย่างอื่นแก่ผู้เล่นคนใดคนหนึ่ง

๒. โดแคไลเซเตอร์ สำหรับการเล่นอย่างใดอย่างหนึ่ง

๓. สวิป สำหรับการเล่นอย่างใดอย่างหนึ่ง

๔. บิ๊กเมกิง สำหรับการเล่นอย่างใดอย่างหนึ่ง

๕. ขายสลากกินแบ่ง-สลากกินรวบ หรือสวิป ซึ่งไม่ได้ออกในประเทศไทย แต่ได้จัดให้มีขึ้นโดยชอบด้วยกฎหมายของประเทศที่จัดขึ้น

ข้อ ๑๒ ให้กำหนดภาษีตามมาตรา ๑๖ วรรค ๑ และ มาตรา ๑๖ ทวิ ดังต่อไปนี้

(๑) ผู้รับใบอนุญาตการเล่นโดแคไลเซเตอร์ สำหรับการเล่นอย่างใดอย่างหนึ่ง เสียภาษีดังนี้

(ก) ในเขตจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี ร้อยละ ๑๐ (แห่งยอดรายรับก่อนหักรายจ่าย)

(ข) ในจังหวัดอื่นๆ ร้อยละ ๕ (แห่งยอดรายรับก่อนหักรายจ่าย)

(๒) ผู้รับใบอนุญาตเล่นบิ๊กเมกิง สำหรับการเล่นอย่างใดอย่างหนึ่ง เสียภาษีดังนี้

(ก) ในเขตจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี ร้อยละ ๑๐ (แห่งยอดรายรับหักรายจ่ายแล้ว)

(ข) ในเขตจังหวัดอื่นๆ ร้อยละ ๕ (แห่งยอดรายรับซึ่งหักรายจ่ายแล้ว)

(๓) ผู้รับใบอนุญาตเล่นสลากกินแบ่ง สลากกินรวม หรือการเล่นอย่างใดอย่างหนึ่งที่เสียโชคให้เงินหรือให้ประโยชน์อย่างอื่นแก่ผู้เล่นคนในคนหนึ่ง สวิปหรือรายสลากกินแบ่ง สลากกินรวม หรือสวิปซึ่งไม่ได้ออกในประเทศไทยแต่ได้จัดให้มีขึ้น โดยชอบด้วยกฎหมายของประเทศนั้น เสียภาษีดังนี้

(ก) ในจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี ร้อยละ ๑๐ (แห่งยอดสลากซึ่งมีผู้รับซื้อ ก่อนหักรายจ่าย)

(ข) ในจังหวัดอื่น ร้อยละ ๕ (แห่งยอดราคาสลากซึ่งมีผู้รับซื้อก่อนหักรายจ่าย)

นอกจากภาษีดังกล่าวแล้วให้ผู้รับใบอนุญาตเสียภาษีเพิ่มขึ้นตามมาตรา ๑๖ วรรค ๒ อีก ร้อยละสองครึ่งแห่งยอดที่ต้องเสีย เพื่อเป็นรายได้ของเทศบาลแห่งท้องที่ที่เล่นการพนันตามใบอนุญาต

ข้อ ๑๓ การพนันตามบัญชี ข. ดังต่อไปนี้ให้จัดขึ้นได้โดยไม่ต้องมีใบอนุญาต

(๑) ไพ่บริดจ์ ซึ่งเล่นในสมาคมระหว่างสมาชิกหรือบุคคลที่สมาคมอนุญาตหรือเล่นในบ้านระหว่างญาติมิตร โดยสมาคมผู้จัดให้มีการเล่นหรือเจ้าบ้าน แล้วแต่กรณี มิได้เรียกเก็บหรือรับผลประโยชน์ในทางตรงหรือทางอ้อมจากการเล่นนั้น

(๒) บิลเลียด ซึ่งเล่นในเคหสถานที่มีบริเวณกว้างและรั้วรอบมิดชิดจำนวนไม่เกินหนึ่งโต๊ะ โดยผู้จัดให้มีการเล่นหรือเจ้าบ้านแล้วแต่กรณี มิได้เรียกเก็บหรือรับผลประโยชน์โดยทางตรงหรือทางอ้อมจากการเล่นนั้น หรือซึ่งการเล่นเพื่อการรื่นเริงในสมาคมที่ตั้งขึ้นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ จำนวนไม่เกินห้าโต๊ะ โดยสมาคมเก็บค่าเกมตามสมควร และจัดให้มีการเล่นในวันปฏิบัติราชการตามปกติ ระหว่างเวลา ๑๕.๐๐ นาฬิกา ถึงเวลา ๐๑.๐๐ นาฬิกาของวันรุ่งขึ้น ตลอดจนปฏิบัติตามลักษณะข้อจำกัดและเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในแบบใบอนุญาต ให้จัดให้มีการเล่นบิลเลียดโดยอนุโลม

ข้อ ๑๔ เจ้าพนักงานผู้ออกใบอนุญาตผ่อนผันการอนุญาตให้ผิดไปจากลักษณะข้อจำกัดหรือเงื่อนไขที่กำหนดไว้หลังใบอนุญาตได้ แต่เฉพาะเมื่อได้รับอนุญาตจากกระทรวงมหาดไทยแล้ว

ข้อ ๑๕ ผู้ใดประสงค์จะจัดให้มีการเล่นพนันตามบัญชี ข. หรือจัดให้มีการแถมพทหรือรางวัลด้วยการเสี่ยงโชคโดยวิธีใดๆ ในการประกอบกิจการค้าหรืออาชีพตามมาตรา ๘ ให้ทำคำขอตามแบบท้ายกฎกระทรวงนี้ ยื่นต่อเจ้าพนักงานผู้ออกใบอนุญาตประจำท้องที่

ข้อ ๑๖ ภายใต้บังคับข้อ ๑๕ ใบอนุญาตให้จัดให้มีการเล่นพนันตามบัญชี ข. และใบอนุญาตจัดให้มีการแถมพทหรือรางวัลด้วยการเสี่ยงโชคด้วยวิธีใดๆ ในการประกอบกิจการค้าหรืออาชีพตามมาตรา ๘ ให้ใช้แบบพิมพ์ตามแบบท้ายกฎกระทรวงนี้

ข้อ ๑๗ และข้อ ๑๘ ตูกฎกระทรวงฉบับที่ ๒๐ พุทธศักราช ๒๕๒๔

ข้อ ๑๙ บรรดาแบบพิมพ์คำร้องขออนุญาตจัดให้มีการเล่นพนัน และใบอนุญาตให้จัดให้มีการเล่นพนันตามบัญชี ข. ตามแบบที่แนบท้ายกฎกระทรวง ฉบับที่ ๑๓ พุทธศักราช ๒๔๙๐ ออกตามความในพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๘ เมื่อได้แก้ไขให้เป็นไปตามกฎกระทรวงให้คงใช้ได้ต่อไปนี้จนถึงวันที่ ๓๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๐๓

ให้ไว้ ณ วันที่ ๑๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๓

พลเอก ป. จารุเสถียร
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

(๗๗ ร.จ.๕๕๑ ตอนที่ ๖๖ ลงวันที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๐๓)

กฎกระทรวง

ฉบับที่ ๒๐ (พ.ศ. ๒๕๒๔)

ออกตามความในพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๔

อาศัยความในมาตรา ๑๗ แห่งพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๔ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยออกกฎกระทรวงไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ให้ยกเลิกความในข้อ ๑๗ แห่งกฎกระทรวง ฉบับที่ ๑๗ (พ.ศ. ๒๕๐๓) ออกตามความในพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๔ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยกฎกระทรวง ฉบับที่ ๑๔ (พ.ศ. ๒๕๐๔) ออกตามความในพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๔ และกำหนดให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

ข้อ ๑๗ ค่าธรรมเนียมใบอนุญาตให้เล่นการพนันตามบัญชี ข. ได้กำหนดดังนี้

การพนัน	ค่าธรรมเนียม
๑. การเล่นซึ่งให้สัตว์ต่อสู้หรือแข่งขันกัน	
(ก) ชนโค กระบือ แพะ แกะ	วันละ ๔๐๐ บาท
(ข) ให้สัตว์อื่นนอกจาก ๕ กระบือ แพะ แกะ ต่อสู้กัน	วันละ ๒๐๐ บาท
(ค) แข่งม้า	
ในกรุงเทพมหานคร	เที่ยวละ ๕๐๐ บาท
ในจังหวัดอื่น	เที่ยวละ ๕๐ บาท
(ง) แข่งสัตว์อื่นนอกจากม้า	เที่ยวละ ๒๐๐ บาท
๒. วิ่งวัวคน	วันละ ๒๐๐ บาท
๓. ชกมวย มวยปล้ำ	วันละ ๒๐๐ บาท
๔. แข่งเรือฟ่ง แข่งเรือลัด	วันละ ๒๐๐ บาท
๕. ชี้อุป	วงหนึ่ง วันละ ๒๐๐ บาท
๖. โยนห่วง	วงหนึ่ง วันละ ๒๐๐ บาท
๗. โยนสตางค์	วงหนึ่ง วันละ ๒๐๐ บาท
๘. ตกเม็ด	วงหนึ่ง วันละ ๒๐๐ บาท

๙. จักสลากโดยวิธีใดๆ	วงหนึ่ง วันละ ๒๐๐ บาท
๑๐. ยิงเป้า	วงหนึ่ง วันละ ๒๐๐ บาท
๑๑. ปาหน้าคน ปาสัตว์ หรือสิ่งใดๆ	วงหนึ่ง วันละ ๒๐๐ บาท
๑๒. เต่าข้ามด่าน	วงหนึ่ง วันละ ๒๐๐ บาท
๑๓. หมากแถว	วงหนึ่ง วันละ ๒๐๐ บาท
๑๔. หมากหัวแดง	วงหนึ่ง วันละ ๒๐๐ บาท
๑๕. บิงโก	วงหนึ่ง วันละ ๒๐๐ บาท
๑๖. สลากกินแบ่ง หรือสลากกินรวบ หรือการเล่น อย่างใดที่เสี่ยงโชค ให้เงินหรือประโยชน์อย่าง อื่นแก่ผู้เล่นคนใดคนหนึ่ง	ครั้งละ ๕,๐๐๐ บาท
๑๗. โตแต้โตเรเตอร์ สำหรับการเล่นอย่างใดอย่าง หนึ่ง ในกรุงเทพมหานคร ในจังหวัดอื่น	วงหนึ่ง วันละ ๑๐,๐๐๐๐ บาท วงหนึ่ง วันละ ๑,๐๐๐ บาท ครั้งละ ๑,๐๐๐ บาท
๑๘. สวิป สำหรับการเล่นอย่างใดอย่างหนึ่ง	วงหนึ่ง วันละ ๑,๐๐๐ บาท
๑๙. บู้กเมกิง สำหรับการเล่นอย่างใดอย่างหนึ่ง	วงหนึ่ง วันละ ๑,๐๐๐ บาท
๒๐. สลากกินแบ่ง สลากกินรวบ หรือสวิป ซึ่ง ไม่ได้ ออกในประเทศไทย แต่ได้จัดให้มีขึ้นโดยชอบ ด้วยกฎหมายของประเทศที่จัดนั้น	ครั้งละ ๑,๐๐๐ บาท
๒๑. ไพ่	
(ก) ไพ่นกกระจก	วงหนึ่ง วันละ ๑,๐๐๐ บาท
(ข) ไพ่โป๊กเกอร์ ไพ่แม	วงหนึ่ง วันละ ๒,๐๐๐ บาท
(ค) ไพ่ฟองจีน ไพ่ซีเช็ก	วงหนึ่ง วันละ ๑,๐๐๐ บาท
(ง) ไพ่อื่นๆ	วงหนึ่ง วันละ ๑๐๐ บาท
	ถ้าเล่นในระหว่างญาติมิตรในเคหสถานอันมิใช่ ร้านค้าและมีใช้การเล่นประจำ
	วงหนึ่ง วันละ ๕๐ บาท
๒๒. คาด	วงหนึ่ง วันละ ๑๐๐ บาท
๒๓. บิลเลียด	โต๊ะหนึ่ง เดือนละ ๓๐๐ บาท
๒๔. ช้องช้อย	วงหนึ่ง วันละ ๑๐๐ บาท
๒๕. สะบ้าทอย	วงหนึ่ง วันละ ๑๐๐ บาท
๒๖. สะบ้าชุด	วงหนึ่ง วันละ ๑๐๐ บาท
๒๗. ฟุตบอลลีโต้	โต๊ะหนึ่ง ๑,๐๐๐ บาท
๒๘. เครื่องเล่นซึ่งใช้ไฟฟ้าจักรกล หรือสปริงดีด ยิง	

หรือโยนวัตถุใดๆ ในขณะโดยมีการนับแต้ม หรือเครื่องหมายใดๆ	เครื่องหนึ่ง ๒,๐๐๐ บาท
--	------------------------

ข้อ ๒ ให้ยกเลิกความในข้อ ๑๔ แห่งกฎกระทรวง ฉบับที่ ๑๗ (พ.ศ. ๒๕๐๓) ออกตาม
ความในพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๔ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

ข้อ ๑๔ ค่าธรรมเนียมใบอนุญาตจัดให้มีการเล่นเกมหรือรางวัลด้วยการเสี่ยงโชคด้วยวิธี
ใดๆ ในการประกอบกิจการค้าหรืออาชีพ ให้กำหนดดังนี้

ค่าธรรมเนียม	กำหนดอายุใบอนุญาต
๓๐๐ บาท	๑ วัน
๖๐๐ บาท	ไม่เกิน ๗ วัน
๑,๕๐๐ บาท	ไม่เกิน ๑ เดือน
๖,๐๐๐ บาท	ไม่เกิน ๖ เดือน
๙,๐๐๐ บาท	ไม่เกิน ๑ ปี

ให้ไว้ ณ วันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔

พลเอก สิทธิ จิรโรจน์

(สิทธิ จิรโรจน์)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

(๙๔ ร.๑. ๒๒ ตอนที่ ๑๗๐ (ฉบับพิเศษ) ลงวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๒๔)

หมายเหตุ : - เหตุผลในการประกาศใช้กฎกระทรวงฉบับนี้ คือ เนื่องจากอัตราการจัดเก็บค่าธรรมเนียมสำหรับ
ใบอนุญาตให้เล่นการพนันตามบัญชี ข. บางประเภท และใบอนุญาตจัดให้มีการเล่นเกม หรือรางวัลด้วยการเสี่ยง
โชคด้วยวิธีใดๆ ในการประกอบกิจการค้า หรืออาชีพ ที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง ฉบับที่ ๑๗ (พ.ศ. ๒๕๐๓) ออก
ตามความในพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๔ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยกฎกระทรวง ฉบับที่ ๑๔ (พ.ศ.
๒๕๐๔) ออกตามความในพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๔ นั้น ต่ำเกินไป ไม่เหมาะสมกับสภาพ
การณ์ในปัจจุบัน สมควรเพิ่มอัตราค่าธรรมเนียมดังกล่าวให้สูงขึ้น จึงจำเป็นต้องออกกฎกระทรวงนี้

**ระเบียบกระทรวงมหาดไทย
ว่าด้วย การพนันชนไก่และกัศปลา พ.ศ. ๒๕๒๓**

เนื่องด้วยปรากฏว่า ตามชนบทส่วนใหญ่ประชาชนนิยมเล่นการพนันชนไก่และกัศปลา มีมาแต่โบราณ จนเป็นประเพณีในบางท้องถิ่นไปแล้ว กระทรวงมหาดไทยมีนโยบายที่จะลดแหล่งอบายมุขต่างๆ ลงเพื่อมิให้ประชาชนลุ่มหลง มัวเมา ในการพนัน เป็นบ่อเกิดแห่งอาชญากรรมและความยากจนของประชาชน โดยลดจำนวนบ่อนและลดวันอนุญาตเล่นการพนันชนไก่และกัศปลาให้น้อยลง แต่ยังเปิดโอกาสให้ประชาชนในชนบทส่วนใหญ่ ได้มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจในวันหยุดบ้างตามสมควร ทั้งนี้ เพื่อสนองนโยบายของรัฐบาลที่มุ่งเน้นรักษาความสงบเรียบร้อยและรักษาความยากจนของประชาชนด้วย

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๗ แห่งพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช ๒๔๗๘ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย วางระเบียบไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑. ระเบียบนี้ เรียกว่า "ระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการพนันชนไก่และกัศปลา พ.ศ. ๒๕๒๕"

ข้อ ๒. ระเบียบนี้ใช้บังคับ ตั้งแต่ วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๖ เป็นต้นไป

ข้อ ๓. บรรดาระเบียบหรือคำสั่งใด ที่ขัดหรือแย้งกับระเบียบนี้ ให้ใช้ระเบียบนี้แทน

ข้อ ๔. ในจังหวัดที่เคยอนุญาตให้มีการเล่นพนันชนไก่และกัศปลาอยู่ก่อนแล้ว หากผู้ได้รับใบอนุญาตเดิม ประสงค์จัดให้มีการเล่นพนันดังกล่าว จะต้องเสนอเรื่องราวขออนุญาตไปยังผู้มีอำนาจ สั่งอนุมัติตามกฎหมายกระทรวง ฉบับที่ ๑๗ (พ.ศ. ๒๕๐๓) เดือนละครั้ง เมื่อได้รับอนุมัติแล้ว เจ้าพนักงานผู้ออกใบอนุญาตจึงจะออกใบอนุญาตได้

ข้อ ๕. การอนุญาตให้เล่นการพนันชนไก่หรือกัศปลา ให้อนุญาตให้เล่นได้เดือนละ ๒ ครั้ง โดยให้เล่นเฉพาะในวันอาทิตย์ของสัปดาห์ที่ ๒ และสัปดาห์ที่ ๔ ของเดือน พร้อมกันทั่วประเทศ หากวันอาทิตย์ใดตรงกับวันสำคัญทางพุทธศาสนา ให้งดอนุญาตโดยเด็ดขาด

ข้อ ๖. สถานที่เล่นจะต้องมีบริเวณกว้างขวาง มั่นคง ไม่รัดต่อสุรลักษณะและอนาถมัย

ข้อ ๗. ผู้ขออนุญาตจะต้องมีฐานะมั่นคงพอ เชื่อถือได้ และมีความประพฤติเรียบร้อย

ข้อ ๘. ในกรณีที่ผู้รับใบอนุญาตกระทำการดังต่อไปนี้ ให้ผู้มีอำนาจอนุมัติการอนุญาตตามกฎหมายกระทรวง ฉบับที่ ๑๗ (พ.ศ. ๒๕๐๓) มีอำนาจที่จะไม่อนุมัติการอนุญาตคราวต่อไป เป็นครั้งคราวหรือตลอดไปก็ได้ แล้วแต่จะเห็นสมควร

- (๑) ทำผิดเงื่อนไขหลังใบอนุญาต
- (๒) ไม่จัดสถานที่ให้เป็นไปตามนัย ข้อ ๖.
- (๓) จัดให้มีการเล่นการพนันอย่างอื่นในบริเวณที่เล่นการพนันชนไก่หรือกั๊ดปลา
- (๔) มีการก่อความไม่สงบเรียบร้อย หรือมีเหตุอันควรเชื่อว่า จะมีความไม่สงบเรียบร้อยเกิดขึ้นในสถานที่หรือบริเวณที่เล่นการพนันชนไก่หรือกั๊ดปลา
- (๕) มีการขายสุรา หรือดื่มสุรา หรือยอมให้คนเมาสุราเข้าไปในสถานที่ บริเวณที่เล่นการพนันชนไก่และกั๊ดปลา.

ข้อ ๙. ภายใต้ข้อบังคับ ข้อ ๔. นับตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ห้ามมิให้อนุมัติการอนุญาตเล่นการพนันชนไก่และกั๊ดปลาเพิ่มเติมขึ้นใหม่โดยเด็ดขาด เว้นแต่ขอย้ายสถานที่เล่น

ให้ไว้ ณ วันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕

พลเอก สิทธิ จิรโรจน์

(สิทธิ จิรโรจน์)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

คำขออนุญาตจัดให้มีการเล่นพนัน

เขียนที่.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ข้าพเจ้า.....อายุ.....ปี สัญชาติ.....บ้านเลขที่.....
 หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....ยื่นคำขอ
 ต่อเจ้าพนักงานผู้ออกใบอนุญาต.....

ด้วยข้าพเจ้ามีความประสงค์ขอรับใบอนุญาตจัดให้มีการเล่นการพนัน.....
 จำนวน.....มีกำหนด.....ณ ที่หรือบ้านเลขที่.....

ข้าพเจ้าจะปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการพนันกับลักษณะข้อจำกัด และเงื่อนไขของการ
 เล่นการพนันดังระบุไว้หลังใบอนุญาต

ลายมือชื่อ.....ผู้ร้องขอ
 ลายมือชื่อ.....ผู้เขียน
 รับคำขอวันที่...../...../.....

ลายมือชื่อ.....ผู้รับคำขอ
 ตำแหน่ง.....
 คำสั่ง.....

ลายมือชื่อ.....เจ้าพนักงานผู้ออกใบอนุญาต
 วันที่...../...../.....
 ตำแหน่ง.....

**กรณีการอนุญาตต้องได้รับอนุมัติจากผู้บัญชาการตำรวจนครบาล
ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือ กระทรวงมหาดไทย**

1. เสนอ.....
.....
.....

ลายมือชื่อ.....เจ้าพนักงานผู้ออกใบอนุญาต
วันที่...../...../.....
ตำแหน่ง.....

2. เสนอ.....
.....
.....

ลายมือชื่อ.....
วันที่...../...../.....
ตำแหน่ง.....

3. คำสั่ง.....
.....
.....

ลายมือชื่อ.....ผู้สั่ง
วันที่...../...../.....
ตำแหน่ง.....

**ใบอนุญาตให้จัดให้มีการเล่นการพนัน
ให้สัตว์ต่อสู้กันนอกจาก โค กระบือ แพะ แกะ**

เล่มที่.....เลขที่.....ออกให้ ณ.....
 อนุญาตให้.....อายุ.....ปี สัญชาติ.....บ้านเลขที่.....
 หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
 ซึ่งได้ยื่นคำร้องลงวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....จัดให้มีการเล่น
 การพนันให้สัตว์.....ต่อสู้กันจำนวน.....ในวันที่ (ตัวอักษร)
 เดือน.....พ.ศ.....ตั้งแต่เวลา 7-19 นาฬิกา ณ ที่หรือบ้านเลขที่.....
 หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
 ผู้รับใบอนุญาต ผู้เข้าเล่นหรือเข้าพนันต้องปฏิบัติตามกฎหมาย ลักษณะข้อ
 จำกัด และเงื่อนไข ดังระบุไว้หลังใบอนุญาตนี้
 ใบอนุญาตนี้ออกให้ ณ วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....
 โดยอนุมัติ.....วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....
 ลายมือชื่อ.....เจ้าพนักงานผู้ออกใบอนุญาต

(ตราประจำตำแหน่ง)

ได้รับเงินค่าธรรมเนียมจำนวน (ตัวอักษร).....บาทแล้ว
 ลายมือชื่อ.....ผู้รับเงินค่าธรรมเนียม
 ตำแหน่ง.....

ลักษณะข้อจำกัดและเงื่อนไข

1. ใบอนุญาตฉบับนี้ ให้ใช้ได้สำหรับ 1 สังกเวียน หรือ 1 ที่ หรือ 1 อ่าง เว้นแต่ปลากัดให้ใช้ได้ไม่เกิน 2 แปน
2. การพนันนี้ ให้เล่นตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดไว้ในใบอนุญาต
3. ห้ามมิให้ผู้รับอนุญาตโอนใบอนุญาตให้ผู้อื่นไปใช้
4. ห้ามมิให้เอาสัตว์ชนิดอื่น นอกจากที่ได้รับอนุญาตมาต่อสู้กัน
5. สัตว์ที่จะต่อสู้กันในครั้งหนึ่ง ต้องไม่เกินกว่า 1 คู่ ต่อเมื่อแพ้ชนะกันแล้วจึงให้นำคู่อื่นเข้าต่อสู้กันต่อไปได้ เว้นแต่ไก่ในระหว่างพักให้น้ำ ให้นำคู่อื่นเข้าต่อสู้แทนกันได้ ส่วนปลากัดให้ต่อสู้กันได้ครั้งหนึ่ง ไม่เกินแป็นละ 1 คู่
6. ห้ามมิให้ผู้ที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะเข้าเล่นด้วย

ภาคผนวก ค
แบบสัมภาษณ์และแบบสังเกต

แบบสัมภาษณ์เจ้าของสนามชนไก่หรือบ่อนไก่

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

สถานที่ให้สัมภาษณ์.....

1. ข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....อายุ.....ปี สัญชาติ.....ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่.....

หมู่ที่.....บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....

จังหวัด.....ภูมิลำเนาเดิม บ้าน.....ตำบล.....

อำเภอ.....จังหวัด.....อาชีพ.....

วุฒิการศึกษา.....มีประสบการณ์เป็นนายสนามไก่,บ่อนไก่มาเป็นเวลา.....ปี

2. ข้อมูลการตั้งสนามชนไก่,บ่อนไก่

2.1 วัตถุประสงค์ในการตั้งสนามชนไก่,บ่อนไก่.....

.....

2.2 ประวัติการตั้งสนามชนไก่,บ่อนไก่.....

.....

.....

.....

.....

3. ข้อมูลการบริหารงานทั่วไป

3.1 ท่านบริหารงานภายในสนามชนไก่,บ่อนไก่ของท่านอย่างไรบ้าง.....

.....

.....

.....

3.2 ท่านมีรายรับ - รายจ่าย จากอะไรบ้าง.....

.....
.....
.....

3.3 ท่านมีการประชาสัมพันธ์สนาม, บ่อนของท่านอย่างไรบ้าง.....

.....
.....

3.4 ท่านบริการอะไรบ้าง แก่ผู้มาใช้บริการในสนาม, บ่อนของท่าน.....

.....
.....

4. ข้อมูลเกี่ยวกับไก่ชน

4.1 ท่านคิดว่าชาวบ้านเรียนรู้วิธีเลี้ยงไก่ชนได้อย่างไร.....

.....
.....
.....

4.2 ท่านคิดว่าไก่ชนที่ดี ชนเก่ง มีลักษณะอย่างไร.....

.....
.....
.....

4.3 ท่านคิดว่าจะเลี้ยงอย่างไร จึงจะได้ไก่ที่ดีและชนเก่ง.....

.....
.....
.....

4.4 ท่านมีความเชื่อเรื่อง เกล็ดลับ ไชคกลาง และไสยศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับไก่ชนอย่างไรบ้าง.....

.....
.....
.....

4.5 ท่านคิดว่าสมุนไพรมีความสำคัญต่อการเลี้ยงไก่ชนอย่างไรบ้าง.....
.....
.....
.....

5 ข้อมูลทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

5.1 ท่านคิดว่าการเลี้ยงไก่ชนทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง.....
.....
.....

5.2 การเลี้ยงไก่ชนทำให้เศรษฐกิจในครอบครัวชาวบ้าน และชุมชนเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง...
.....
.....

5.3 การเลี้ยงไก่ชนมีผลกระทบต่อสังคมอย่างไรบ้าง.....
.....
.....

5.4 การเลี้ยงไก่ชนมีผลกระทบต่อวัฒนธรรมอย่างไรบ้าง.....
.....
.....

5.5 การชนไก่เมื่อก่อนกับปัจจุบันนี้มีความแตกต่างกันอย่างไร.....
.....
.....

5.6 ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับการเปิดบ่อนไก่เสรี.....
.....
.....

5.7 การที่รัฐได้ออกกฎหมายมาควบคุมปอนไก่ ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร.....

.....

5.8 ในปัจจุบันการเลี้ยงไก่ชนได้รับความนิยมมากขึ้น ท่านคิดว่ามีสาเหตุมาจากอะไร.....

.....

5.9 การเลี้ยงไก่ชนเป็นระบบธุรกิจ จะเกิดผลกระทบต่อชาวบ้านอย่างไรบ้าง.....

.....

5.10 ท่านคิดว่าการเลี้ยงไก่ชนเป็นการส่งเสริมหรือขัดต่อชนบทประเพณีอันดีงามของไทยอย่างไรบ้าง.....

.....

5.11 ส่วนมากคนมองการชนไก่ว่าเป็นการพนัน ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับเรื่องนี้.....

.....

5.12 เราย่นำศิลปะการต่อสู้ของไก่มาเป็นแนวคิดในการดำเนินชีวิตได้อย่างไร.....

.....

6. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

7. ผู้สัมภาษณ์ นายธนทร์ บุญตาแสง

แบบสัมภาษณ์ประธานชมรมอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์ไก่พื้นเมือง

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

สถานที่ให้สัมภาษณ์.....

1. ข้อมูลของประธานชมรมฯ

ชื่อ.....อายุ.....ปี สัญชาติ.....ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่.....

หมู่ที่.....บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....

จังหวัด.....ภูมิลำเนาเดิม บ้าน.....ตำบล.....

อำเภอ.....จังหวัด.....อาชีพ.....

วุฒิการศึกษา.....มีประสบการณ์เป็นประธานชมรมฯมาเป็นเวลา.....ปี

2. ข้อมูลการตั้งชมรมฯ

2.1 วัตถุประสงค์ในการตั้งชมรมฯ.....

.....

.....

2.2 ประวัติการตั้งชมรมฯ.....

.....

.....

.....

.....

3. ข้อมูลการบริหารงานชมรมฯ

3.1 ท่านบริหารงานในชมรมของท่านอย่างไรบ้าง.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.2 ท่านมีรายรับ – รายจ่าย จากอะไรบ้าง.....

.....
.....
.....

3.3 ท่านมีการประชาสัมพันธ์ชมรมฯของท่านอย่างไรบ้าง.....

.....
.....

3.4 ท่านบริการแก่สมาชิกชมรมฯอย่างไรบ้าง.....

.....
.....

4. ข้อมูลเกี่ยวกับไ้ก่ชน

4.1 ท่านคิดว่าชาวบ้านเรียนรู้วิถีเลี้ยงไก่ชนได้อย่างไร.....

.....
.....
.....

4.2 ท่านคิดว่าไก่ชนที่ดี ชนเก่ง มีลักษณะอย่างไร.....

.....
.....
.....

4.3 ท่านคิดว่าจะเลี้ยงอย่างไร จึงจะได้ไก่ที่ดีและชนเก่ง.....

.....
.....
.....

4.4 ท่านมีความเชื่อเรื่อง เกล็ดลับ โชคลาง และไสยศาสตร์ที่เกี่ยวกับไก่ชนอย่างไรบ้าง.....

.....
.....
.....

4.5 ท่านคิดว่าสมุนไพรมีความสำคัญต่อการเลี้ยงไก่ชนอย่างไรบ้าง.....
.....
.....

5 ข้อมูลทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

5.1 ท่านคิดว่าการเลี้ยงไก่ชนทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง.....
.....
.....

5.2 การเลี้ยงไก่ชนทำให้เศรษฐกิจในครอบครัวชาวบ้าน และชุมชนเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง...
.....
.....

5.3 การเลี้ยงไก่ชนมีผลกระทบต่อสังคมอย่างไรบ้าง.....
.....
.....

5.4 การเลี้ยงไก่ชนมีผลกระทบต่อวัฒนธรรมอย่างไรบ้าง.....
.....
.....

5.5 การชนไก่เมื่อก่อนกับปัจจุบันนี้มีความแตกต่างกันอย่างไร.....
.....
.....

5.6 ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับการเปิดบ่อนไก่เสรี.....
.....
.....

5.7 การที่รัฐได้ออกกฎหมายมาควบคุมบ่อนไก่ ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร.....

.....

5.8 ในปัจจุบันการเลี้ยงไก่ชนได้รับความนิยมมากขึ้น ท่านคิดว่ามีสาเหตุมาจากอะไร.....

.....

5.9 การเลี้ยงไก่ชนเป็นระบบธุรกิจ จะเกิดผลกระทบต่อชาวบ้านอย่างไรบ้าง.....

.....

5.10 ท่านคิดว่าการเลี้ยงไก่ชนเป็นการส่งเสริมหรือขัดต่อชนบทประเพณีอันดีงามของไทยอย่างไรบ้าง.....

.....

5.11 ส่วนมากคนมองการชนไก่ว่าเป็นการพนัน ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับเรื่องนี้.....

.....

5.12 เภานำศิลปะการต่อสู้ของไก่มาเป็นแนวคิดในการดำเนินชีวิตได้อย่างไร.....

.....

5.13 การเปิดสนามประลองไก่ของชมรมฯ เพิ่มขึ้น จะส่งผลกระทบต่อชาวบ้านอย่างไรบ้าง...

.....

6. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

7. ผู้สัมภาษณ์ นายธนศร์ บุญตาแสง

แบบสัมภาษณ์กรรมการประจำสนามชนไก่, บ่อนไก่

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

สถานที่ให้สัมภาษณ์.....

1. ข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....อายุ.....ปี สัญชาติ.....ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่.....

หมู่ที่.....บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....

จังหวัด.....ภูมิลำเนาเดิม บ้าน.....ตำบล.....

อำเภอ.....จังหวัด.....อาชีพ.....

วุฒิการศึกษา.....มีประสบการณ์เป็นกรรมการสนามชนไก่, บ่อนไก่มาเป็นเวลา.....ปี

2. ข้อมูลเกี่ยวกับไก่ชน

2.1 ท่านเคยประสบปัญหาในการเป็นกรรมการอย่างไรบ้าง.....

.....
.....
.....

2.2 ท่านคิดว่าชาวบ้านเรียนรู้วิธีเลี้ยงไก่ชนได้อย่างไร.....

.....
.....
.....

2.3 ท่านคิดว่าไก่ชนที่ดี ชนเก่ง มีลักษณะอย่างไร.....

.....
.....
.....

2.4 ท่านคิดว่าจะเลี้ยงอย่างไร จึงจะได้ไก่ที่ดีและชนเก่ง.....

.....
.....
.....

2.5 ท่านมีความเชื่อเรื่อง เคล็ดลับ ไชยกลาง และไสยศาสตร์ที่เกี่ยวกับไถ้ชนอย่างไรบ้าง.....

.....

.....

.....

2.6 ท่านคิดว่าสมุนไพรมีความสำคัญต่อการเลี้ยงไถ้ชนอย่างไรบ้าง.....

.....

.....

.....

3. ข้อมูลทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

3.1 ท่านคิดว่าการเลี้ยงไถ้ชนทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง.....

.....

.....

.....

3.2 การเลี้ยงไถ้ชนทำให้เศรษฐกิจในครอบครัวชาวบ้าน และชุมชนเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง...

.....

.....

.....

3.3 การเลี้ยงไถ้ชนมีผลกระทบต่อสังคมอย่างไรบ้าง.....

.....

.....

.....

3.4 การเลี้ยงไถ้ชนมีผลกระทบต่อวัฒนธรรมอย่างไรบ้าง.....

.....

.....

.....

3.5 การชนไถ้เมื่อก่อนกับปัจจุบันนี้มีความแตกต่างกันอย่างไร.....

.....

.....

.....

3.6 ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับการเปิดปอนโกเสรี.....

.....

3.7 การที่รัฐได้ออกกฎหมายมาควบคุมปอนโก ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร.....

.....

3.8 ในปัจจุบันการเลี้ยงไก่ชนได้รับความนิยมมากขึ้น ท่านคิดว่ามีสาเหตุมาจากอะไร.....

.....

3.9 การเลี้ยงไก่ชนเป็นระบบธุรกิจ จะเกิดผลกระทบต่อชาวบ้านอย่างไรบ้าง.....

.....

3.10ท่านคิดว่าการเลี้ยงไก่ชนเป็นการส่งเสริมหรือขัดต่อชนบประเพณีอันดีงามของไทยอย่างไรบ้าง.....

.....

3.11ส่วนมากคนมองการชนไก่ว่าเป็นการพนัน ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับเรื่องนี้.....

.....

3.12เรานำศิลปะการต่อสู้ของไก่มาเป็นแนวคิดในการดำเนินชีวิตได้อย่างไร.....

.....

4. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

5. ผู้สัมภาษณ์ นายธนศร์ บุญตาแสง

แบบสัมภาษณ์เจ้าของไก่ชนและผู้เลี้ยงไก่ชน

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

สถานที่ให้สัมภาษณ์.....

1. ข้อมูลเจ้าของไก่ชนและผู้เลี้ยงไก่ชน

ชื่อ.....อายุ.....ปี สัญชาติ.....ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่.....

หมู่ที่.....บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....

จังหวัด.....ภูมิลำเนาเดิม บ้าน.....ตำบล.....

อำเภอ.....จังหวัด.....อาชีพ.....

วุฒิการศึกษา.....เลี้ยงไก่มาเป็นเวลา.....ปี

ท่านเป็น เจ้าของไก่ชน ผู้เลี้ยงไก่ชน

2. ข้อมูลเกี่ยวกับการเลี้ยงไก่ชน

2.1 ท่านเรียนรู้วิธีเลี้ยงไก่ชนได้อย่างไร.....

.....
.....
.....

2.2 ไก่ชนที่ดี ชนเก่ง มีลักษณะอย่างไร.....

.....
.....
.....

2.3 ท่านมีวิธีเลี้ยงไก่ชนอย่างไร จึงจะได้ไก่ที่ดีและชนเก่ง.....

.....
.....
.....
.....
.....

2.4 ท่านมีความเชื่อเรื่อง เคตติลัม ไชคกลาง และไสยศาสตร์ที่เกี่ยวกับไถ่ชนอย่างไรบ้าง.....

.....
.....
.....

2.5 ท่านมีวิธีทำให้ไถ่มีความสมบูรณ์ พร้อมทั้งจะออกชน อย่างไรบ้าง.....

.....
.....

2.6 เมื่อไถ่ป่วย หรือได้รับบาดเจ็บท่านรักษาด้วยวิธีใดบ้าง.....

.....
.....

3. ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

3.1 การเลี้ยงไถ่ชนทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ในครอบครัวท่านเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง.....

.....
.....
.....

3.2 การเลี้ยงไถ่ชนทำให้เศรษฐกิจในครอบครัว และชุมชนของท่านเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง...

.....
.....
.....

3.3 การเลี้ยงไถ่ชนมีผลกระทบต่อสังคมในชุมชนของท่านอย่างไรบ้าง.....

.....
.....
.....

3.4 การเลี้ยงไถ่ชนมีผลกระทบต่อวัฒนธรรมในชุมชนของท่านอย่างไรบ้าง.....

.....
.....
.....

4. **ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ**

.....

.....

5. **ผู้สัมภาษณ์ นายธนทร์ บุญตาแสง**

แบบสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมการชนไก่

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

สถานที่ให้สัมภาษณ์.....

1. ข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....อายุ.....ปี สัญชาติ.....ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่.....

หมู่ที่.....บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....

จังหวัด.....ภูมิลำเนาเดิม บ้าน.....ตำบล.....

อำเภอ.....จังหวัด.....อาชีพ.....

วุฒิการศึกษา.....ความบ่อยในการเข้าร่วม.....

2. ข้อมูลเกี่ยวกับไก่ชน

2.1 ท่านมาชมการชนไก่เพื่ออะไร.....

.....

2.2 ไก่ชนที่ดี ชนเก่ง มีลักษณะอย่างไร.....

.....

.....

2.3 ท่านคิดว่าการชนไก่เมื่อก่อนกับปัจจุบันแตกต่างกันอย่างไร.....

.....

.....

2.4 ท่านมีความเชื่อเรื่อง เกล็ดลับ ไช้กลาง และไสยศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับไก่ชนอย่างไรบ้าง.....

.....

.....

2.5 ท่านคิดว่าสมุนไพรมีความสำคัญต่อการเลี้ยงไก่ชนอย่างไร.....

.....

.....

2.6 ท่านคิดว่าสิ่งที่ทำให้ไก่แพ้หรือชนะกัน ขึ้นอยู่กับอะไรบ้าง.....

.....
.....

3. ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

3.1 ท่านคิดว่า การเลี้ยงไก่ชนทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง.....

.....
.....

3.2 การเลี้ยงไก่ชนทำให้เศรษฐกิจในครอบครัวชาวบ้าน และชุมชนเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง...

.....
.....

3.3 การเลี้ยงไก่ชนมีผลกระทบต่อสังคมอย่างไรบ้าง.....

.....
.....

3.4 การเลี้ยงไก่ชนมีผลกระทบต่อวัฒนธรรมอย่างไรบ้าง.....

.....
.....

3.5 ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับการเปิดบ่อนไก่เสรี.....

.....
.....

3.6 การที่รัฐได้ออกกฎหมายมาควบคุมบ่อนไก่ ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร.....

.....
.....

.....
.....

3.7 ในปัจจุบันการเลี้ยงไก่ชนได้รับความนิยมมากขึ้น ท่านคิดว่ามีสาเหตุมาจากอะไร.....

.....

3.8 การเลี้ยงไก่ชนเป็นระบบธุรกิจ จะเกิดผลกระทบต่อชาวบ้านอย่างไรบ้าง.....

.....

.....

3.9 ท่านคิดว่า การเลี้ยงไก่ชนเป็นการส่งเสริมหรือขัดต่อระบบประเพณีอันดีงามของไทยอย่างไรบ้าง.....

.....

3.10 ส่วนมากคนมองการชนไก่ว่าเป็นการพนัน ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับเรื่องนี้.....

.....

.....

3.11 เานำศิลปะการต่อสู้ของไก่มาเป็นแนวคิดในการดำเนินชีวิตได้อย่างไร.....

.....

.....

3.12 การเปิดสนามประดองไก่ของชมรมฯ เพิ่มขึ้น จะส่งผลกระทบต่อชาวบ้านอย่างไรบ้าง...

.....

.....

4. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

5. ผู้สัมภาษณ์ นายณรงค์ บุญตาแดง

แบบสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงไก่ชน

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

สถานที่ให้สัมภาษณ์.....

1. ข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....อายุ.....ปี สัญชาติ.....ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่.....

หมู่ที่.....บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....

จังหวัด.....ภูมิลำเนาเดิม บ้าน.....ตำบล.....

อำเภอ.....จังหวัด.....อาชีพ.....

วุฒิการศึกษา.....มีความเกี่ยวข้องกับผู้เลี้ยงไก่โดย

2. ข้อมูลเกี่ยวกับการเลี้ยงไก่

2.1 ท่านคิดว่าการเลี้ยงไก่ชนให้โทษหรือให้ประโยชน์อย่างไรบ้าง.....

.....
.....
.....

2.2 คนเลี้ยงไก่คนเรามีกิจวัตรประจำวันอย่างไรบ้าง.....

.....
.....
.....

3. ข้อมูลทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

3.1 ท่านคิดว่าการเลี้ยงไก่ชนทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง.....

.....
.....
.....
.....

3.2 การเลี้ยงไก่ชนมีผลต่อเศรษฐกิจของชาวบ้านอย่างไรบ้าง.....

.....

.....

.....

3.3 การเลี้ยงไก่ชนมีผลกระทบต่อสังคมในชุมชนอย่างไรบ้าง.....

.....

.....

.....

3.4 การเลี้ยงไก่ชนมีผลกระทบต่อวัฒนธรรมอย่างไรบ้าง.....

.....

.....

.....

3.5 ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับการเปิดบ่อนไก่เสรี.....

.....

.....

.....

3.6 การที่รัฐได้ออกกฎหมายมาควบคุมบ่อนไก่ ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร.....

.....

.....

.....

3.7 ในปัจจุบันการเลี้ยงไก่ชนได้รับความนิยมมากขึ้น ท่านคิดว่ามีสาเหตุมาจากอะไร.....

.....

.....

.....

3.8 ท่านคิดว่า การเลี้ยงไก่ชนเป็นการส่งเสริมหรือรุดต้อนบประเพณีอันดีงามของไทยอย่างไรบ้าง.....

.....

.....

.....

3.9 ส่วนมากคนมองการชนไก่ว่าเป็นการพนัน ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับเรื่องนี้.....

.....

.....

.....

3. **ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ**

.....

.....

.....

.....

4. **ผู้สัมภาษณ์ นายธนศรี บุญตาแสง**

แบบสัมภาษณ์ผู้รู้ทางด้านสัตวศาสตร์

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

สถานที่ให้สัมภาษณ์.....

1. ข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....

บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....

จังหวัด.....อาชีพ.....วุฒิการศึกษา.....

2. ข้อมูลเกี่ยวกับไก่ชน

2.1 ท่านคิดว่าการเลี้ยงไก่ชนของชาวบ้านเป็นอย่างไร.....

.....

2.2 หากจะปรับปรุงระบบการผลิตควรปรับปรุงในด้านใดบ้าง.....

.....

2.3 มีวิธีใดบ้างที่จะทำให้ไก่ชนเกิดประโยชน์มากที่สุดต่อชาวบ้าน.....

.....

2.4 ท่านคิดว่าชาวบ้านเรียนรู้วิธีเลี้ยงไก่ชนได้อย่างไร.....

.....

.....

2.5 ท่านคิดว่าไถ่ชนที่ดี ชนแก่ง มีลักษณะอย่างไร.....

.....

.....

.....

2.6 ท่านคิดว่าจะเลี้ยงอย่างไร จึงจะได้ไถ่ที่ดีและชนแก่ง.....

.....

.....

.....

2.7 ท่านมีความเชื่อเรื่อง เกล็ดตับ โรคกลาง และไสยศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับไถ่ชนอย่างไรบ้าง.....

.....

.....

.....

2.8 ท่านคิดว่าสมุนไพรมีความสำคัญต่อการเลี้ยงไถ่ชนอย่างไรบ้าง.....

.....

.....

.....

3. ข้อมูลทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

3.1 ท่านคิดว่าการเลี้ยงไถ่ชนทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง.....

.....

.....

.....

3.2 การเลี้ยงไถ่ชนทำให้เศรษฐกิจในครอบครัวชาวบ้าน และชุมชนเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง...

.....

.....

.....

3.3 การเลี้ยงไถ่ชนมีผลกระทบต่อสังคมอย่างไรบ้าง.....

.....

.....

3.4 การเลี้ยงไก่ชนมีผลกระทบต่อวัฒนธรรมอย่างไรบ้าง.....

.....
.....
.....

3.5 ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับการเปิดบ่อนไก่เสรี.....

.....
.....

3.6 การที่รัฐได้ออกกฎหมายมาควบคุมบ่อนไก่ ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร.....

.....
.....

3.7 ในปัจจุบันการเลี้ยงไก่ชนได้รับความนิยมมากขึ้น ท่านคิดว่ามีสาเหตุมาจากอะไร.....

.....
.....

3.8 การเลี้ยงไก่ชนเป็นระบบธุรกิจ จะเกิดผลกระทบต่อชาวบ้านอย่างไรบ้าง.....

.....
.....

3.9 ท่านคิดว่าการเลี้ยงไก่ชนเป็นการส่งเสริมหรือขัดต่อชนบทประเพณีอันดีงามของไทยอย่างไรบ้าง.....

.....
.....

3.10 ส่วนมากคนมองการชนไก่ว่าเป็นการพนัน ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับเรื่องนี้.....

.....
.....

4. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....
.....
.....
.....

5. ผู้สัมภาษณ์ นายธนศร์ บุญตาแสง

แบบสัมภาษณ์มือน้ำ

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

สถานที่ให้สัมภาษณ์.....

1. ข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....อายุ.....ปี สัญชาติ.....ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่.....

หมู่ที่.....บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....

จังหวัด.....ภูมิลำเนาเดิม บ้าน.....ตำบล.....

อำเภอ.....จังหวัด.....อาชีพ.....

วุฒิการศึกษา.....มีประสบการณ์เป็นมือน้ำมาเป็นเวลา.....ปี

2. ข้อมูลเกี่ยวกับไถ่ชน

2.1 ท่านเรียนรู้วิธีเป็นมือน้ำได้อย่างไร.....

.....
.....
.....

2.2 การให้น้ำไถ่มีหลักการอย่างไรบ้าง.....

.....
.....
.....

2.3 ท่านคิดว่าไถ่ชนที่ดี ชนแก่ง มีลักษณะอย่างไร.....

.....
.....
.....

2.4 ท่านคิดว่าจะเลี้ยงอย่างไร จึงจะได้ไถ่ที่คืนและชนแก่ง.....

.....
.....
.....

2.5 ท่านมีความเชื่อเรื่อง เค็ดดัลป์ ไชคกลาง และไสยศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับไถชนอย่างไรบ้าง.....

.....

.....

.....

2.6 ท่านคิดว่าสมุนไพรมีความสำคัญต่อการเลี้ยงไถชนอย่างไรบ้าง.....

.....

.....

3. ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

3.1 การเลี้ยงไถชนทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ในครอบครัวท่านเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง.....

.....

.....

.....

3.2 การเลี้ยงไถชนทำให้เศรษฐกิจในครอบครัว และชุมชนของท่านเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง...

.....

.....

.....

3.3 การเลี้ยงไถชนมีผลกระทบต่อสังคมในชุมชนของท่านอย่างไรบ้าง.....

.....

.....

.....

3.4 การเลี้ยงไถชนมีผลกระทบต่อวัฒนธรรมในชุมชนของท่านอย่างไรบ้าง.....

.....

.....

.....

4. **ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ**

.....

.....

5. **ผู้สัมภาษณ์ นายธนศร บุญตาแดง**

แบบสัมภาษณ์เจ้าของกิจการเลี้ยงไก่ชน(ชุมไก่)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

สถานที่ให้สัมภาษณ์.....

1. ข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....อายุ.....ปี สัญชาติ.....ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่.....

หมู่ที่.....บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....

จังหวัด.....ภูมิลำเนาเดิม บ้าน.....ตำบล.....

อำเภอ.....จังหวัด.....อาชีพ.....

วุฒิการศึกษา.....ตั้งชุมไก่มาเป็นเวลา.....ปี

2. ข้อมูลเกี่ยวกับไก่ชน

2.1 ท่านตั้งชุมไก่ชนขึ้นเพื่ออะไร.....

.....

2.2 ท่านบริหารชุมไก่ของท่านอย่างไร.....

.....

.....

.....

2.3 ท่านคิดว่าชาวบ้านเรียนรู้วิธีเลี้ยงไก่ชนได้อย่างไร.....

.....

.....

.....

2.4 ท่านคิดว่าไก่ชนที่ดี ชนเก่ง มีลักษณะอย่างไร.....

.....

.....

.....

.....

2.5 ท่านคิดว่าจะเลี้ยงอย่างไร จึงจะได้ไก่ที่ดีและชนแก่ง.....

.....
.....
.....

2.6 ท่านมีความเชื่อเรื่อง เกล็ดตับ ไชคตาง และไสยศาสตร์ที่เกี่ยวกับไกชนอย่างไรบ้าง.....

.....
.....
.....

2.7 ท่านคิดว่าสมุนไพรมีความสำคัญต่อการเลี้ยงไกชนอย่างไรบ้าง.....

.....
.....
.....

3 ข้อมูลทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

3.1 ท่านคิดว่าการเลี้ยงไกชนทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของท่านเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง.....

.....
.....
.....

3.2 การเลี้ยงไกชนทำให้เศรษฐกิจในครอบครัวของท่าน และชุมชนเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง...

.....
.....
.....

3.3 การเลี้ยงไกชนมีผลกระทบต่อสังคมอย่างไรบ้าง.....

.....
.....
.....
.....
.....

3.4 การเลี้ยงไก่ชนมีผลกระทบต่อวัฒนธรรมอย่างไรบ้าง.....

.....
.....
.....

3.5 การชนไก่เมื่อก่อนกับปัจจุบันนี้มีความแตกต่างกันอย่างไร.....

.....
.....
.....

3.6 ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับการเปิดบ่อนไก่เสรี.....

.....
.....

3.7 การที่รัฐได้ออกกฎหมายมาควบคุมบ่อนไก่ ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร.....

.....
.....

3.8 ในปัจจุบันการเลี้ยงไก่ชนได้รับความนิยมมากขึ้น ท่านคิดว่ามีสาเหตุมาจากอะไร.....

.....
.....

3.9 การเลี้ยงไก่ชนเป็นระบบธุรกิจ จะเกิดผลกระทบต่อชาวบ้านอย่างไรบ้าง.....

.....
.....

3.10 ท่านคิดว่า การเลี้ยงไก่ชนเป็นการส่งเสริมหรือรัคต่อชนบทประเพณีอันดีงามของไทยอย่างไรบ้าง.....

.....
.....

3.11 ส่วนมากคนมองการชนไก่ว่าเป็นการพนัน ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับเรื่องนี้.....

.....
.....
.....

3.12 เานำศิลปะการต่อสู้ของไท่เก๊กมาเป็นแนวคิดในการดำเนินชีวิตได้อย่างไร.....

.....
.....

3.13 การเปิดสนามประลองไท่ของชมรมฯ เพิ่มขึ้น จะส่งผลกระทบต่อชาวบ้านอย่างไรบ้าง...

.....
.....

3.14 ท่านมีรายรับ - รายจ่ายในคุ้มของท่านจากอะไรบ้าง.....

.....
.....

4. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....
.....

.....
.....

5. ผู้สัมภาษณ์ นายธนทร์ บุญตาแสง

แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมการชนไก่

วันที่เดือน พ.ศ.

สถานที่ในการสังเกต.....

หัวข้อในการสังเกต.....

จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม คน

1. สังเกตสภาพแวดล้อมทั่วไปของสนามชนไก่

.....
.....
.....
.....

2. ขั้นตอนของกิจกรรมการชนไก่ที่สังเกตเห็น

.....
.....
.....
.....

3. พฤติกรรมที่พบจากการสังเกตของผู้เข้าร่วมในกิจกรรมชนไก่

.....
.....
.....

4. ข้อสรุปที่ได้จากการสังเกต

.....
.....

5. ชื่อผู้สังเกต นายธนศร์ บุญตาแสง

แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการชนไก่

วันที่ เดือน พ.ศ.

สถานที่ในการสังเกต.....

หัวข้อในการสังเกต.....

จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม คน

1. สังเกตสภาพแวดล้อมทั่วไปของสนามชนไก่

.....
.....
.....
.....

2. ขั้นตอนของกิจกรรมการชนไก่ที่สังเกตเห็น

.....
.....
.....
.....

3. พฤติกรรมที่พบจากการสังเกตของผู้เข้าร่วมในกิจกรรมชนไก่

.....
.....
.....

4. ข้อสรุปที่ได้จากการสังเกต

.....
.....

5. ชื่อผู้สังเกต นายธนศรี บุญตาแสง

แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเลี้ยงไก่ชน

วันที่ เดือน พ.ศ.

สถานที่ในการสังเกต.....

หัวข้อในการสังเกต.....

จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม คน

1. สังเกตสภาพแวดล้อมทั่วไปของสถานที่เลี้ยงไก่

.....
.....
.....

2. ขั้นตอนของกิจกรรมการเลี้ยงไก่ที่สังเกตเห็น

.....
.....
.....

3. พฤติกรรมที่พบจากการสังเกตของกิจกรรมการเลี้ยงไก่

.....
.....
.....

4. ข้อสรุปที่ได้จากการสังเกต

.....
.....
.....

5. ชื่อผู้สังเกต นายธนทร์ บุญตาแสง

แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเลี้ยงไก่ชน

วันที่เดือน พ.ศ.

สถานที่ในการสังเกต.....

หัวข้อในการสังเกต.....

จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม คน

1. สังเกตสภาพแวดล้อมทั่วไปของสถานที่เลี้ยงไก่

.....
.....
.....

2. ขั้นตอนของกิจกรรมการเลี้ยงไก่ที่สังเกตเห็น

.....
.....
.....

3. พฤติกรรมที่พบจากการสังเกตของกิจกรรมการเลี้ยงไก่

.....
.....
.....

4. ข้อสรุปที่ได้จากการสังเกต

.....
.....
.....

5. ชื่อผู้สังเกต นายธนศร บุญตาแสง

ประวัติของผู้วิจัย

ชื่อ / สกุล	นายธนศรี บุญตาแสง
วัน / เดือน / ปีเกิด	6 เมษายน 2506
สถานที่เกิด	อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	237 หมู่ที่ 3 ซอยมิตรภาพสัมพันธ์ ถนนมิตรภาพ ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40000
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	อาจารย์ 1 ระดับ 5
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	วิทยาลัยเทคนิคขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2523 มัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนศรีกระนวน วิทยาคม พ.ศ. 2527 ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง จากสถาบัน เทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตขอนแก่น พ.ศ. 2532 ค.อ.บ. (วิศวกรรมไฟฟ้ากำลัง) จากสถาบัน เทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเทเวศร์